پر امنیتی سکتور باندی عامه څارنه

د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره لارښود کتاب

پر امنیتی سکتور
باندی عامه څارنه

د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره لاربنود کتاب

لیکوالان

Eden Cole (DCAF)
Kerstin Eppert (UNDP)
Katrin Kinzelbach

هغه تحلیل او د پالیسی لپاره کومی سپارښتنی چی په دی کتاب کی ځرګندی شوی دی شخصاً د هغوی مؤلفینو پوری اړه نیسی او هرومرو د ملګرو ملتونو، د هغه سازمان د پرمختیایی پروګرام (UNDP) یاد هغوی د غړو له نظریاتو استازیتوب نه کوی. دا یو خپلواکه خپرونه ده چی د UNDP په غوښتنه لاس لاندی نیول شوی. دا کتاب د مشهورو مشاورینو، سلاکارانو او مؤلفینو د یو ټیم د زیار او هڅو محصول دی.

ژبنی کتونکی

Christopher Grollman

د کتاب د پوښ انځورونه (له پاسه کښته خواته، له کیڼ څخه ښی خواته):

١- DCAF-OSCE ، د ارمنستان د پارلمان ورکشاپ
٢- UNDP سودان، د قانون د حاکمیت پروګرام، دارفور
٣- UNDP د یوګوسلاویا پخوانی جمهوریت، مقدونیه، د ټولنیز مصونیت او امنیت لپاره مشارکت
٤- DCAF، د مدنی ټولنی د زده کړی کورس
٥- UNDP El Slavador، د عدالت او امنیت پروګرام

پښتو ژباړه: عبدالباری حکیم
کتونکی: خالد صدیقی

طرح او ډیزاین او چاپ (Layout, design and print):

دا کتاب په دغه انترنتی پاڼه کی موندلای شی: UNDP Bratislava Regional Center
http://europeandcis.undp.org/list/publications

د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا مرکز (DCAF)
http://www.dcaf.ch/publications/kms/index.cfm

© د امتیاز خاوند: د ملګرو ملتونو پرمختیایی پروګرام، ٢٠٠٨

ټول حقوق محفوظ دی. د دی خپرونی هیڅ برخه د امتیاز خاوند له لیکل شوی اجازی پرته، نه له سره چاپیږی او نه د کامپیوتری سیستم په حافظه کی ساتل کیږی او نه لیږدول کیږی(په هیڅ ډول سره: الکترونیکی، میخانیکی،انځور ایز، ثبت یا په نورو طریقو).

د منني څرګندونه

د دې لاسي کتاب بشپړول د يو زيات شمير همکارانو او شريکانو د مرستې، ملاتړ او لارښوونې څخه پرته ممکن نه ؤ، مونږ د دوی زيارونو او ژمنو څخه د زړه له کومې مننه کوو. د دې کتاب لومړنی مفکوره اوطرح د Marina Caparani (د ICTJ د پخوانی DCAF غړی او د Dr. Philipp Fluri (DCAF) لخوا وړاندی شوه. د دې لپاره چې دا کتاب د UNDP-DCAF د «ديموکراتيک کيدونکې امنيت» د لړی يوه برخه وګرځی، د هغوی له اخلاص اومهربانۍ څخه ډيره ډيره مننه کوو.

همداراز له Dr. Jafar Javan او Agi Veres، (UNDP) او Dr. Philipp Fluri (DCAF) ته د زړه له کومې مننه څرګندوو چې مونږ سره د دې کتاب د خپرولو د تياری په ټولو موده کې مرسته وکړه. سربيره پر دې له Alejandro Alvarez، Monica Blagescu،Alison Buchanan، Marina Caparini، Nadja Dolata، Marcela Donadio، Vanessa Farr، Francis James، William Ko، Dario Kosovsky، Michaela Lednova، Markus Lenzen، Gloria Manzotti، Lauren Matthews، Amerei Mueller، Mamura Nasirova، Lousise Nylin، Sidonie Porterie، Geoff Prewitt، Rustam Polatov، Juan Rial او له Louise Sperl څخه د هغوی د تخصص او د هغوی له بې سارو هڅو په خاطر د رغوونکو تبصرو په وړاندې کولو سره چې د دې کار په بشپړولو کې مرسته وکړه مننه کوو.

د دې پروژې د همغږی، پراخې څيړنې او د ليکوالې په کار کې د مرستو په موخه غواړو چې Vahan Galoumian، Suying Lai، Timothy Melvin، Mamura Nasirova، Geoff Prewitt او Peter Serenyi ته د هغوی د ټينګ ملاتړ او زيارونو په خاطر خپل ژور درناوی او د زړه له کومې مننه وړاندې کړو. په پای کې د مدنی ټولنی د ځانګې، د UNDP د مشارکت د دفتر د اضافی مالی ملاتړ لپاره د خپلې د زړه له کومې قدردانی او مننه څرګندوو.

د مطالبو فهرست

سریزه (Manfred Nowak)	7
د دی لارښود کتاب په هکله	9
لومړی برخه: تعریفونه او لوبغاړی	
۱- پر امنیتی سکټور باندی عامه څارنه (Marino Caparini او Eden Cole)	11
۲- پر امنیتی سکټور باندی د اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوو څارنه او لارښوونه (Ian Leigh)	35
دوهمه برخه: ستراتیژی او میتودولوجی	
۳- څیړنه او معلومات (Duncan Hiscok)	61
۴- د خبرتیا د سطحی لوړول (Alejandra Pero)	87
۵- پلویتوب (Peter Albrecht)	107
۶- روزنه (Angela Mackay)	137
۷- څارنه (Vahan Galoumian)	165
۸- د بودجې تحلیل (Teodora Fuior)	195
۹- د سازمانی اعتبار رامنځ ته کول (Geoffrey Prewitt)	225
دریمه برخه: ننګونی او امکانات	
۱۰- جنسیت او دیموکراتیکه امنیتی حکومتوالي (Kristin Valasek)	245
۱۱- بشری حقونه او د امنیتی سکټور څارنه (Johanna Mendelson Forman)	277
۱۲- قانونی مرسته او د قانون اصلاح (Mark Guthrie او Siphosami Malunga)	299
۱۳- له نړیوالی ټولنی سره د اتحاد طرح (Amerei Müller)	333
۱۴- بیرنی حالتونه او محدود چاپیریالونه (Rizal Darma Putra)	365
۱۵- د امنیتی سکټور څارنه، زورپالونکی شخړه او د سولی رامنځ ته کول (Katrin Kinzelbach او Yasmine Sherif)	393

سریزه

د ربړونې په هکله د ملګرو ملتونو د ځانګړې رپوټ ورکونکې په توګه، زه په خپل کار کې په ټوله نړۍ کې د بشري امنیت د خوندي ساتنې او ودې په موخه د مدني ټولنې د نه ستړي‌کېدونکې او مسلکي کار قدر او ستاینه کوم، چې ډېرې وخت یې په خپله خوښه او د ستر شخصي خطر په منلو سره یې سرته رسوي. د ملګرو ملتونو د ځانګړي رپوټ ورکونکي او د بشري حقونو د یو مسلکي شخص په توګه، ما د مدني ټولنې له سازمانونو او د هغو له استازو څخه تل مهم معلومات تر لاسه کړي دي. هغوی د هرې اړوندې قضیې او هغې پورې د اړوندو قانوني نیمګړتیاوو په هکله چې د هغوی په هیوادونو کې پر بشري حقونو او د خلکو پر مصونیت باندې اغېزې کوي، معلومات راټولول خپله دنده ګرځولې ده. د مدني ټولنې سازمانونه چې انګرېزي مخف یې (CSOs) دي، د ربړونې د مخنیوی لپاره د خلکو خبرتیا ته وده ورکوي، د ربړونې قضیې څارې او ثبتوي یې، او بالاخره د ربړونو له قربانیانو سره په قانوني او روغتیایي برخو کې مرسته کوي. هغه هڅې چې حکومتونه او نړیواله ټولنه یې کوي ترڅو دیموکراسي او بشري امنیت پیاوړی شي تر زیاتې کچې د ټولنې د هغو متعهدو خلکو پر ونډو او له هغو سره د دیالوګ بربنسټ تکیه کوي چې د عدالت او سولې په لټه کې فعال دي. د هغوی د فعالیتونو لمن د سترو اوټینګو غیرحکومتي سازمانونو څخه نیولې تر محلي ټولنو پورې پراخېږي.

خو ډېر کارونه لا تر اوسه پاتې دي چې باید سرته ورسېږي. له بده مرغه نن هم لا تراوسه وینو چې د ربړونو او هغو ته ورته له بشري حقونو څخه د سرغړونو لمن تر زیاتې کچې پراخه پاتې ده او کله هم د امنیتي سکتور د کارکونکو سیستماتیک ناوړه چلندونه هر چېرې لیدل کېږي. پرته له شک څخه، داسې یو هیواد نشته چې هلته په کې د امنیتي سکتور ناوړه چلند ونه لیدل شي، که شتمن هیوادونه دي، یا بې وزلي، که ثبات لرونکي او که بې ثباته. د دې خبرې معنی دا ده چې یوې اغېزمنې او خپلواکې څارنې ته هرچېرې سخته اړتیا ده. سربېره پر دې، د امنیتي سکتور د دیموکراتیکې څارنې په پراخې اجندا کې د اغېزمن ملکي قوت د رامنځ ته کولو په موخه مدني ټولنه دا توان او اختیار لري چې د څارنې هغو رسمي ماموریتونو ته ټینګه اوړه ورکړي چې د اجرائیې، پارلمان، قضائي او همدا راز د بشري حقونو د ملي تأسیساتو پر اوږو ایښودل شوي دي. دیموکراسي او بشري امنیت یوازې هغه وخت وده او پرمختګ کولای شي چې د سیاسي تأسیساتو او د رائیو ورکونکو ترمنځ چې هغو ته یې د استازیتوب اختیار ورکړی، رغوونکی دیالوګ او تبادل موجود وي.

د «ترور پر ضد جګړې» تر نامه لاندې د وروستي زماني هڅې په ملي او نړیواله سطح د نویو امنیت پورې اړوند لګښتونو، نړیوالو همکاریو او په پخوانیو دیموکراسیو کې د امنیتي سکتور پورې اړوند صلاحیتونو او اختیاراتو د لمن د پراخیدو لامل وګرځېدې. خو د اندېښنې وړ خبره دا ده چې په دې برخه کې د څارنې د مناسبو ارګانونو وده شاته پاتې ده، هغه څه چې د سیاسي تصمیمونو او د پالیسیو د پلي کولو په دیموکراتیکه څارنه کې خلاء رامنځ ته کړې ده. دې مسألې نه یوازې د پرمختیا په حال هیوادونو کې د دیموکراسي پروسه له ګواښ سره مخامخ کړې ده، بلکه په پرمختللو دیموکراسیو کې د بشري حقونو موقف ته هم تاوان رسولی دی. همدا راز ډېره ستره اندېښنه دا ده چې د دې وضعیت په نتیجه کې د بشري حقونو مکلفیتونه او آن د بشري حقونو ثابت او نه انکار کېدونکي نورمونه تر پوښتنې لاندې نیول شویدي دي. د دې لپاره چې د تیرې زمانې لاس ته راوړنې بیرته اعاده شي، په خاصه توګه بنسټیزې ژمنې چې وایي، امنیتي سکتور باید تر ملکي څارنې لاندې وي او د دې لپاره چې نړیوالو بشري حقونو نورمونو ته پابندي ټینګه پاتې شي، مدني ټولنه باید تل خبر ولري چې څه پېښ شوي دي، هغه باید انتقاد کونکې پاتې شي او په لوړ غږ خبره وکړي او هغه باید فعاله اوسي ترڅو ډاډ لاس ته راشي چې د هر هیواد امنیتي سکتور، حقوقو ته د درناوي، خلکو ته د خدمت او د هغوی د امنیت د خوندي ساتنې پر بنسټ ولاړ دی او یا پر دې بنسټ جوړېږي.

په دې لارښود کتاب کې د امنيتي سکتور د عامه څارنې په هکله د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه تجربې راټولې او د مدني ټولنې لپاره عملي لارښوونې وړاندې شوې چې څرنګه کيدای شي امنيتي سکتور نه يوازې قانون ته درناوی ولري، بلکه د ټولنې په وړاندې شفافيت او حساب ورکونکې وګرځي. دا لارښود کتاب د معلوماتو د يوې سترې شتمنۍ څخه برخمن دی. زه په پوره ډاډ ويلی شم چې پر امينتي سکتور باندې د څارنې د ټينګولو په موخه د مدني ټولنې د سازمانونو د کار او فعاليت لپاره به دا معلومات خورا ارزښت لرونکي او ګټور ثابت شي.

د مدني ټولنې سازمانونه د امنيتي سکتور په څارنه او د امنيتي سکتور په اصلاحاتو کې يو ژوندبښونکی نقش لري، هغه يو نقش چې سپارښتنه کيږي چې ستاسو سازمان يې په غاړه واخلي. د دې لپاره چې په دې ستر زيار کې ستاسو د سازمان د برخې اخيستو لپاره لاره آسانه شي، هغه مختلف نقشونه چې مدني ټولنه يې کولای شي د امنيتي سکتور په ديموکراتيک کولو کې ولوبوي، په دې کتاب کې په بشپړه توګه څيړل شوي دي.

مانفرد نوواک (Manfred Nowak)
د ربړونې په هکله د ملګرو ملتونو ځانګړی رپوټ ورکونکی

د دی کتاب په هکله

دا کتاب د مدنی ټولنی سازمانونو ته د هغه نقش په هکله چی دوی یی د امنیتی سکتور په دیموکراتیکه څارنه کی لوبولی شی، منظمی لارښوونی وړاندی کوی: په بنسټیزه توګه، دا چی دوی څرنګه کولای شی خپل فعالیتونه پلان وکړی او په ښه او اغیزمنه توګه سره سمبال او پلی کړی.

د دی خبری په پام کی نیولو سره چی پر امنیتی سکتور باندی د عامه اعتماد په موخه د غښتلو او خپلواکو دیموکراتیکو تأسیساتو د ساتنی او جوړولو لپاره ژوند بښونکی اهمیت لری او د امنیتی پالیسی په ساحه کی د معتبرو مدنی ټولنو د سازمانونو ونډه له حساب ورکولو او غوره حکومتوالی سره ډیره مرسته کوی. د هغو مدنی ټولنو د ډلو لخوا پلویتوب چی د محلی انجمنونو او د هغو له ګټو څخه استازیتوب کوی، هغه یو بله مرسته ده چی کولای شی د ځینو له پام څخه غورځول شویو لوبغاړو غږونه پورته کړی. سربیره پر دی، دغه ډول پلویتوب سره د پالیسی جوړونی د پروسی دروازه د خلکو د پراخو پرګنو پر مخ پرانیستله کیږی. د مدنی ټولنی سازمانونه نه یوازې په ټینګو دیموکراسیو کی، بلکه په هغو دولتونو کی هم چی له شخړو یا د مطلق العنانو رژیمونو څخه نوی ژغورل شوی او یا لا تراوسه غیر دیموکراتیک پاتی دی یو ژوندبښونکی نقش لوبوی. په دغو دولتونو کی د مدنی ټولنی د سازمانونو فعالیتونه کولای شی د قدرت د خاوندانو پر تصمیمونو باندی چی سیاسی پروسه یی انحصار کړی ده، اغیزی ولری.

په داسی حال کی چی د مدنی ټولنی ډیرو سازمانونو په انتقالی دولتونو او له شخړو څخه د نویو ژغورل شویو دولتونو کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو لپاره لاره برابره کړی ده، د هغوی له ډیر نور قوت څخه تراوسه پوری کار نه دی اخیستل شوی. همدا ډول د یوی اوږدی مودی په هغه یو نقش باندی چی د مدنی ټولنی سازمانونه یی د یوی فعالی ونډی له لاری په امنیتی سکتور کی د څارنی په موخه لوبولی شی، په پرمختللو او د پرمختیا په حال دولتونو کی کله کله مخ اړول کیږی. د لارښوونی دغه کتاب په دی لټه کی دی تر څو ټولنیز تائید او د یوی عامه ښیګڼی په توګه د امنیت څخه پوهاوی تشویق کړی او امنیتی پالیسی او د امنیتی سکتور د اصلاحاتو پروسه د مدنی ټولنی د سازمانونو پر مخ پرانیځي. همدارنګ هڅه شوی ده چی د مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی لامخکی امنیتی موضوعاتو ته یی پام اړولی دی، څرنګه چی ډیری یی په سختو شرایطو کی فعالیت کوی، کولای شی په دی کتاب کی د راټول کړای شویو غوره چارچلندونو، د څارنی له وسایلو او د عمل کولو له ستراتیژیو څخه ګټه واخلی.

خو د یوی بشپړی ملکی څارنی او په اړندو پروسو کی د ملکی ونډو په وړاندی ډیری وخت د امنیتی سکتور د غړو لخوا له قانونی او سیاسی لحاظه مقاومت کیږی. په وروستیو کلونو کی د نړیوال تروریزم او لانجو په نتیجه کی د عامه امنیت د خوندی ساتنی په پلمه د محرمیت او پټ ساتنی دودونه په ډیرو هیوادونو کی پیاوړی شوی دی. په نتیجه کی د ملکی حقونو څخه مخنیوی شوی او پر امنیتی سکتور باندی عامه څارنه تر ډیری زیاتی کچی محدوده شوی ده او یا حتی په لومړی سر کی ملکی څارنه اصلاً رامنځ ته شوی نده.

د دی لپاره چی د داسی یو وضعیت پر ضد مقابله وشی او حساب ورکول او شفافیت خوندی وساتل شی، د مدنی ټولنی لوبغاړی باید د څارنی د موضوعاتو مختلفو اړخونو ته پام واړوی، هغه اړخونه چی په لومړی سر کی داسی نه ښکاری چی د مدنی ټولنی لپاره د لاس رسی وړ وی، لکه مراقبت، بودجوی تحلیل، قانونی مرستی او د قانون له تعدیل او اصلاح سره مرسته. خو په عین وخت کی د مدنی ټولنی د استازو په توګه له ډلیزو رسنیو، نړیوالو لوبغاړو او نور اړندو اړخونو سره ګډ کار کول ترڅو د څارنی د اړتیاوو، ننګونو او چانسونو په هکله عامه خلکو ته د معلوماتو په ورکړه کی اصلاحات رامنځ ته شی.

دغه لارښود کتاب د UNDP او DCAF د «امنیت د دیموکراتیک کیدو» تر نامه لاندی د خپرونو په لړی کی دریم محصول دی او په لومړی سر کی د مدنی ټولنو او غیرحکومتی سازمانونو لپاره په پام کی نیول شوی دی. خو د څارنی د اړخونو په هکله د هغه د نظری او عملی کتنو ته پاملرنی سره، د دی کتاب څیړل شوی مسائل د دیموکراتیکو تأسیساتو او استازو، پالیسی جوړونکو، تجربه کونکو (ستاژیرانو)، څیړنکو، د امنیتی سکتور تأسیساتو، ډله ایزو رسنیو، او همداراز سیمه ایزو او نړیوالو سازمانونو لپاره چی د امنیتی سکتور د عامه څارنی په برخه کی د مدنی تولنی له سازمانونو سره ملګرتیا لری، هم ګټور دی.

لومړی فصل

MARINA CAPARINI AND EDEN COLE

پر امنیتی سکتور باندی دعامه څارنی موضوع: طرحی او ستراتیژی

Marina Caparini and Eden Cole

۱

پر امنيتي سکتور باندی دعامه ځارنی موضوع: طرحی او ستراتيژی

په ديموکراتيکه ځارنه کی عامه مداخله په ټول امنيتی سکتور کی د حساب ورکولو او شفافيت د خوندی ساتنی لپاره خورا اهميت لری. د امنيتی پاليسی په ساحه کی د مدنی ټولنی د سازمانونو مداخله له حساب ورکولو او غوره حکومتوالی سره ډيره زياته مرسته کوی: د مدنی ټولنی سازمانونه نه يواځی د حکومت د «ځارونکی وسيلی» په توګه، بلکه په عامه امنيت او اړوندو خدماتو کی د مسوولو تأسيساتو او ادارو له اجراآتو سره د عامه رضايت د نښانی په توګه هم عمل کوی. ځينی چارچلندونه لکه د حکومت د اجراآتو، پاليسی، له قوانينو سره سم عمل او د بشری حقونو مراعات، دا ټول له دی پروسی سره مرسته کوی. سربيره پر دی، د مدنی ټولنی د هغو ډلو پلويتوب چی د محلی انجمنونو او د داسی نورو ورته ډلو او انفرادی کسانو له ګټو څخه استازيتوب کوی، د ټولنی د حاشيوی لوبغاړو سره مرسته کوی، ترڅو خپل غږ اوچت کړی او دغه راز د پاليسی جوړونی پروسه د ټولنی د نورو پرګنو پرمخ پرانيځی. په دی ترتيب، د مدنی ټولنی سازمانونه نه يواځي په ټينګو ديموکراسيو کی، بلکه په هغو دولتونو کی چی له شخړو او مطلق العنان رژيمونوڅخه نوی خلاص شوی دی يو مهم نقش لوبوی. په دغو دولتونو کی د مدنی ټولنی فعاليتونه کولای شی چی د قدرت د خاوندانو پر تصميم نيولو باندی چی سياسی پروسه يی انحصار کړی ده، اغيزه وکړی.

پر امنيتی سکتور باندی د ديموکراتيکی ځارنی اصول

د سړی جګړی له پای څخه راپديخوا، پر امنيتی سکتور باندی ديموکراتيکه ځارنه يو نړيوال منل شوی اصل ګرځيدلی دی. د انتقالی ديموکراسيو په حال کی هيوادونو د امنيت تر واکمنی لاندی د بيروکراسيو او د بيشميرو امنيتی سکتورونو چی پخوا د مطلق العنان او زور پالونکو رژيمونو د ساتلو لپاره يی مسووليت درلود، د منحلولو لپاره د خپلو امنيتی سکتورونو د اصلاحاتو په لټه کی شول. د جګړو او شخړو څخه د وروسته دوری ټولنو هڅه وکړه ترڅو د يو ثبات لرونکی ديموکراسی لپاره نوی امنيتی تأسيسات جوړ کړی. د امينتی سکتور اصلاح د داسی ديموکراتيکو پايلو او د ملی، سيمه ايزو او نړيوالو سازمانونو لپاره يو سازمانی اصل وګرځيد.

تر ټولو مهمه دا چی ديموکراتيکه ځارنه د ديموکراتيکو تأسيساتو، اصولاً پارلمان او د هغه اړوندی کميټی، مدنی ټولنه، د حکومت اجرائيه او خپله امنيتی سکتور د امنيتی پاليسی په طرحی، تطبيق، ځارنی اواصلاحاتو کی فعالی ونډی پوری تړلی ده. د دغو له جملی څخه، پارلمانی غړی، مدنی ټولنی اوډليزی رسنی دی چی ښايی تر ټولو زيات امکانات ولری تر څو په ځارنو او پاليسيو کی نيمګړتياوو ته ګوته ونيسی.

د امنيتی سکتور د تأسيساتو د اصلاحاتو او په ديموکراتيکه توګه د يوی منتخبی ملکی اداری او يو خپلواکی قضائيی تر امر لاندی د دغو تأسيساتو د راوستلو له لاری د يوی ديموکراتيکی ټولنی د بنيګنو لپاره د امنيت د تأمين فکر يو منل شوی اصل ګرځيدلی دی ترڅو غيرديموکراتيکو او غير مصونو پخوانيو دودونو ته په پريکړنه توګه شا واړوله شی. د عامه امنيت پروګرامونه چی د بشری حقونو او ديموکراتيکو آزاديو خوندی ساتنی ته يی پام اړولی، د «ملی» امنيت په پرتله چی اکثر شخړه ايزو بهرنيو ګواښونو ته ځير دی، د سترځواکونو د مقابلی د پای څخه را پديخوا ړومبيتوبونو کی راځی. بشری امنيت او د هر انسان مصونيت ته ځير کيدو سره دولتونه توانيدلی دی چی د امنيتی سکتور پوری اړوند خدماتو پام له بهرنی دفاع څخه د اتباعو د امينت او د بشری حقونو خوندی ساتنی ته واړوی.

نن د امنيتی سکتور ديموکراتيکه حکومتوالی د ټينګو نړيوالو نورمونو څخه شميرل کيږی (د بيلګی په توګه ۱-۱ چوکاټ وګوری) او ډيرو نړيوالو او سيمه ايزو انجمنونو د غړيتوب او همدا ډول د نړيوالو اصلاحاتو او د همکاريو د پلانونو لومړنی شرط دی. د امنيتی اصلاحاتو د تجربی د تطبيق سره، اړوندی طرحی هم مختلف ډولونه پيدا کوی او د هغو وسايلو په هکله پوهه زياتيږی چی د هغو په مرسته ديموکراتيکه څارنه په ډيره ښه وجه تطبيق او ټينګه پاتی کيږی.

۱-۱چوکاټ
تر ديموکراتيکی څارنی لاندی د امنيتی پاليسيو راوستل: نړيوال نورمونه

د ملګرو ملتونو د عمومی غونډی ۹۶/۵۵ (۲۰۰۰) پريکړه او ثبات لرونکی ديموکراسی

د ملګرو ملتونو عمومی غونډه دولتونو باندی غږ کوی چی ديموکراسی ته وده ورکړی او ټينګه کړی، د نورو تر څنګ له لاندو لارو:

۱- ج) v) خپلواکه قضائيه قوه؛
viii) د ملکی مامورينو او د قانون د اجراء کولو او پوځی پرسونل لپاره د بشری حقونو ښوونه ايز پروګرامونه؛
ix ډاډمن کيدل چی پوځ ديموکراتيکه منتخب ملکی حکومت ته حساب ورکونکی دی.

http://www.un.org/Depts/dhl/resguide/r55.htm

د امنيت د سياسی – پوځي اړخونو په هکله په اروپا کی د امنيت او همکاری د کنفرانس (OSCE) لارښوونی

دغه لارښوونی د دولتونو دنده ګنی چی امنيتی ځواکونه له لاندو لارو د ديموکراتيک قانونيت څخه د برخمنو ادارو تر ملکی کنترول لاندی راوړی:

- د قانونی مراجعو له لاری د اړوندو بودجو منظوری؛
- د وسلوالو ځواکونو سياسی ناپلويتوب؛
- د نړيوالو بشری قوانينو سره سم د ځواکونو د منسوبينو روزل او د هغوی سمبالول؛

- د نړیوالو بشری قوانیونو څخه د وسلوالو ځواکونو د سرغړونو په صورت کی حساب
- او کتاب ته د هغوی کشول؛
- په کورنی امنیتی ماموریتونو کی د اړوندو اړتیاو د پلی کولو لپاره مالی منابع
- د ملکی خلکو او د هغو شتمنیو ته د تاوان رسولو د مخنیوی لپاره دنده درلودل؛
- وسلوال ځواکونه نشی کولای چی د خلکو سولیز اوقانونی بشری او مدنی حقونو عملی کول محدود کړی یا هغوی له خپل ملی، دینی، فرهنگی، ژبنی یا قومی هویت څخه بی برخی کړی.

http://www.osce.org/utem/883.html

د دیموکراتیک کنترول په هکله د اروپا د پارلمانی اسامبلی د شورا ۱۷۱۳(۲۰۰۵) سپارښتنی

۶- د حکومت اقدامات باید قانونی او مشروع وی. نو په دی وجه یو دول دیموکراتیک مراقبت ته اړتیا ده، دغه مراقبت باید د پارلمان لخوا عملی بنه غوره کړی. قضائیه یو مهم نقش لوبوی، ځکه هغه کولای شی د استثنایی مقرراتو څخه هر دول ناوړه استفادی ته چی هغی سره بشری حقونه تر پینو لاندی شی یا په خطر کی ولویږی، سزا ورکړی. نړیوال سازمانونه هم د پالیسی په لاربنوونو اود مقرراتو په همغږیو کی مهم نقش لوبوی.

۷- دیموکراتیک مراقبت له یو لړ ځانګړیو قانونی وسیلو څخه کار اخلی ترڅو د امنیتی سکتور سیاسی حساب ورکول او شفافیت خوندی وساتل شی. دغه قانونی وسیلی عبارت دی له: اساسی قانون اصول، قانونی مقررات او تأسیساتی او لوژستیکی احکام او سربیره پر دی هغه عمومی فعالیتونه چی هدف یی د امنیتی سکتور د مختلفو برخو تر منځ د اړیکو ټینګښت له یوی خوا او د سیاسی قدرت (اجرائیه، مقننه او قضائیه) او د مدنی ټولنی د استازو (غیرحکومتی سازمانونه، دِله ایز رسنی، سیاسی گوندونه او همداسی نور) له بلی خوا.

http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta05/erec1713.htm

د UNDP د ۲۰۰۲ کال د بشری پرمختیا رپوټ: په یو توک توک شوی نړی کی د دیموکراسی ټینګول

په دیموکراتیکو سیستمونو کی باید د پالیسی جوړونکو لپاره یومکلفیت وی تر څو د خپلو تصمیمونو په وجه او دعامه منابعو څخه د استفادی په وجه د عامه خلکو په وړاندی ځان حساب ورکونکی وګڼی. که چیری د څارنی تأسیسات د امنیتی سکتور د فعالیتونو د ارزولو له ظرفیت څخه برخمن نه وی، اغیزمنه حساب ورکونه به په امنیتی سکتور کی هیڅکله تحقق پیدا نه کړی. پرته له داسی ظرفیت څخه، د نه پاملرنی یو دوران به تل پاتی وی. د بشری پرمختیا رپوټ، ۲۰۰۲: په یوی توک توک شوی نړی کی د دیموکراسی ټینګول، (نیویارک: OUP,2002)، پانه ۸۹.

http://hdr.undp.org/en/media/hdr/_2002_en_comlete.pdf

د ملګرو ملتونو د عمومي منشي رپوټ، د سولی اوپرمختیا خوندی ساتل: د امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی دملګرو ملتونو نقش، د ملګرو ملتونو د امنیت شورا، د جنوری ۲۳، ۲۰۰۸ کال

۱۸- د امنیتی سکتور د اصلاحاتو اهمیت په دی کی دی چی هغه ښکاره کوی چی امنیت د دود ایز

پوځی عناصرو څخه هم وراندی ګام ږدی او په هغه کی یو ګڼ شمیر ملی او نړیوال تأسیسات او لوبغاړی ګډون لری. هغه همداراز د امنیت د ترتیباتو لپاره اړتیاوی روښانه کوی هغه چی د مختلفو لوبغاړو ترمنځ اړیکی په پام کی نیسی. په عین سویه، د امنیتی سکتور اصلاحات ټینګار کوی چی اغیزمنتوب، حساب ورکول او دیموکراتیک حکومتوالی ټول په ګډه د امنیت عناصر پیاوړی کوی. د امنیتی سکتور اصلاحات له ملی لوبغاړو سره د مرستی په موخه د کار د یو چوکاټ وړاندیز کوی، څرنګه چی ملکری ملتونه او نور نړیوال شریکان د امنیت د یو ګډ تصور په پلی کولو کی یی لری.

http://www.in.org/Docs/journal/asp/ws.asp?m=s/2008/39
http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&Lang=E

د مدنی ټولنی او د هغی د ظرفیتونو تعریف

مدنی ټولنه په عمومی توګه د خلکو لخوا د خپلی خوښی ګډو فعالیتونو ساحی ته وایی چی د ګډو ګټو، موخو او ارزښتونو پر بنسټ وده کوی. دغه اصطلاح هغه لاری ته اطلاق کیږی کومه کی چی خلک د خپل ژوند د سمبالښت، د خپل نظر څرګندولو، د خپلو ګټو تعقیب، د معلوماتو د تبادلی او د اختلافونو ترمنځ د منځګړیتوب، د اړیکو او ټولنیزو تأسیساتو (کوم چی هماغسی سره دول ډول دی لکه خپله خلکو چی هغه په محلی، ملی، سمیه ایز او نړیواله سطح جوړ کړی) د رامنځ ته کولو لپاره یو بل سره راشه درشه کوی. صنفی اتحادیې، چاپیریالی ډلی، مذهبی ټولنی، تحقیقاتی مؤسسی او ولسی خلک او بومی یا اصلی اوسیدونکو غورځنګونه د مدنی ټولنی بیلګی دی.

د مدنی ټولنی فعالیتونه د غیرانتفاعی کارونو استازیتوب کوی، هغه کارونه چی د ټولنی د ډله ایزو ګټو په مقصد دی، او د نورو ملکی باندونو لکه د جنایتکارانو باندو ونه، چی عامه ښیګني ویجاړوی په مقابل کی دریږی. ځینی وخت د مدنی ټولنی ډلی د ځینو خاصو ګټو یا موضوعاتو په وجه خلک هڅوی هڅول کوی، خو هغه په خاصه توګه د کوم شخصی یا اقتصادی اړوندی ډلی لخوا نه ترسره کیږی. په داسی حال کی چی دوی له دولت څخه جلا په خپل سر عمل کوی او په عامه ساحه کی شته والی لری، د مدنی ټولنی سازمانونه له حکومت او سیاست سره سراو کار لری. د مختلفو ټولنیزو ډلو ترمنځ د اعتماد د رامنځ ته کولو سره د مرستی، د ټولنی د غړو، دولتی تأسیساتو او حکومتی مقاماتو ترمنځ د دیالوګ د هڅولو او په محلی سطح د ټولنی د ګټو د استازیتوب سره، ډیری مدنی ټولنی پیژندل شوی چی په سیاست او همدا راز په ټولنیزی حکومت والی کی یی د خپل ملکی ژوند کیفیت سم کړی دی. د مدنی ټولنی سازمانونه همداراز د حکومتی پالیسیو او چارچلندونو په مهمو دندو کی برخه لری.

د مدنی ټولنی، حکومت او دولتی ادارو ترمنځ یوه خوځنده اړیکه د دیموکراتیکو جوړښتونو د پوخوالی نښانه ده. هغه د خلکو– دولت په اړیکو کی چی د پرله پسی شفافیت او حساب ورکونی پر بنسټ ولاړی دی او د یو پرانیستی حکومت یو مرکزی اصل ګڼل کیږی، د یو دیموکراتیک فرهنګ استازیتوب کوی. پرانیستی په دیموکراسیو کی پر حکومتوالی باندی ګټوره اغیزه لری: علاقه لرونکی خلک ډیری وخت معلوماتو ته د لاس رسی په لټه کی نه کیږی، خو د فعالو او مطلعو اتباعو درلودلو سره د پالیسیو او د پالیسیو د بدیلونو په هکله د بحث لمن پراخیږی. یو ژوند ښونکی نقش په دی اړه د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا لوبول کیدای شی، څرنګه چی متخصص او کار پوه غیرحکومتی سازمانونه کولای شی چی دغه ډول بحثونه تاوده کړی او په دی ډول د پالیسو موضوعاتو ته د عامه خلکو پام راواړوی. په یوه ټولنه کی فعال اتباع او فعالی ډلی له دی سره هم مرسته کوی چی د عامه موضوعاتو او عامه پالیسیو په هکله معلومات په ښپیړه توګه خپاره او تحلیل شی، له دی لاری په یوه په دراوزه تړلی یا

محرمه پروسه کی د ګډون امکانات زیاتیږی، هغه څه چی تر اوسه پوری یواځی د محلی، ملی او بین المللی ډله ایزو رسنیو د استفاده له لاری سرته رسول کیدل تر څو په اعظمی توګه بربنډول ممکن وګرځی.

هغه مهم نقش چی د مدنی ټولنی سازمانونه د پرمختیا په اړه یی لوبوی، په ډیره ښه توګه مضبوط شوی دی. OECD-DAC خپل غړی دولتونه تشویقوی چی د امنیتی سیستم د دیموکراتیک حکومتوالی لپاره د یو اصلاح پلوی چاپیریال د رامنځ ته کیدو په موخه د مدنی ټولنی له فعالیتونو څخه ملاتړ وکړی. [1] دغه فعالیتونه عبارت دی: د پیل ټکو مشخص کول او د محلی لوبغاړو له لاری د اوسنی نوښت پر بنسټ د جوړولو په مقصد د کار میتودونو ته وده ورکول. که څه هم د پرمختیا په حال کی ټولنه لیواله ده تر څو غیرحکومتی سازمانونه او د مدنی ټولنی نور سازمانونه د چمتو کونکو خدماتی بدیل او د مرسته کونکو هیوادونو لپاره د چینلونو په توګه ووینی، هغوی همدا راز د پالیسی په یو پراخه پروسه کی نقش لوبوی. د بیلګی په توګه، د OECD غړو دولتونو ته هدایت ورکول کیږی چی د «پالیسی په هکله د خبرو اترو د مقابل لوری په توګه د مدنی ټولنی د ډلو له برخی اخیستو څخه ملاتړ وکړی. هغوی له خپل دغه ګډون سره کولای شی چی د امنیت پر سر د تصمیم نیولو په برخه کی ونډه واخلی او د خلکو د خبرتیا سطح لوړه کړی، او همداراز عملی وړاندیزونه وکړی ترڅو د اصلاحاتو د پروسی له دوام سره مرسته کړی.» [2] نو په دی وجه نړیوال مالی مرسته کونکی یو مکلفیت لری چی د مدنی ټولنی له سازمانونو سره مرسته وکړی، هغه چی د یو رغوونکی دیالوګ د رامنځ ته کولو لپاره د ښودنی وړتیا او ظرفیت لری، دغه ډول دیالوګ کولای شی چی د پالیسی جوړولو او د پالیسی پر پلی کولو باندی په لومړی سر کی نفوذ ولری.

۱-۲ چوکاټ

په منځنی او ختیځه اروپا کی د کمونیزم په ړنګیدو کی د مدنی ټولنی د سازمانونو نقش

هغه نقش چی د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا په منځنی او ختیځه اروپا کی د کمونیزم د نسکوریدو په ګړندی کولو کی لوبول شوی دی، نه هیریدونکی دی او د تاریخ په پاڼو کی ثبت شویدی. د مدنی ټولنی سازمانونو په فعاله توګه د «مدنی» فضا په رامنځ ته کولو او د دولت له کنترول څخه د یوی خپلواکی فضا په رامنځ ته کولو کی نقش درلود. د مدنی ټولنی سازمانونو او ناراضیانو په ګډه کار وکړ، تر څو د آزادی چاپیریال جوړ کړی، چیرته چی پر هغو موضوعاتو رښتینی بحثونه وشی چی منع کړای شوی او یا د دولت له پام څخه غورځول شوی ؤ. د بیلګی په توګه، په پولند کی د کارګرانو د دفاع لپاره د کمیټی جوړول تر څو په ښکاره توګه د محکومو کارګرانو د حقونو لپاره مبارزه وکړی، ډیر ژر د خپلواکو مطبعو، کتابخانو، د خپلواک کیدو په حال کی ورځپاڼو او د دولت پر ضد د انتقاد کونکو ژورنالیستانو د جوړیدو سبب وګرځید. سربیره پر دی د شبکه یی کار او د نویو ډله ایزو اړیکو د تکنولوجی له لاری د مدنی ټولنی فعالیت په یو هیواد کی وکړای شو چی په بل هیواد کی فعالیت ته الهام ورکړی. په دی لاره کی د بیلګی په توګه په پولند کی د پیوستون نومی غورځنګ "Solidarity" وکړای شو چی په چکوسلواکیا، هنګری او وروسته د آلمان په دیموکراتیک جمهوریت کی کوچنیو غورځنګونو ته الهام ورکړی.

سرچینه:

Christiane Olivo ، په ختیځ آلمان کی د یوی دیموکراتیکی مدنی ټولنی جوړول: د ولسی وګړو غورځنګونه او ۹۰ نومی اتحاد، Palgrave, New York, 2001, pp.11-15

[1] OSCE, Security System Reform and Governance: Policy and Good Practice. Policy Brief, Recommendation VIII,2004, p.7.

[2] Ibid, p.4

د امنیتي سکتور د عامه څارنې لپاره منطق

د ولسي دولتونو د رامنځ ته کېدو څخه راپدېخوا په ټوله نړۍ کې په دود ایزه توګه امنیت د «پوځي پالنۍ» یا «میلیتاریزم» له نظره تعریف شویدی، خو د حکومت د دیموکراتیکو اصولو د خپرېدو او د بشري امنیت د غیر پوځي کولو او منطقي طرحې، په خاصه توګه د یوې عامه بنیګنې په توګه د امنیت د بندوبست منل، هغې یوې مفکورې باندې د بطلان کرښه باسي چې امنیت یوائې د پوځي اندیښنو تر نفوذ لاندې ګڼي.

د بشري امنیت د اصل له مخې د امنیت بندو بست باید په مستقیمه توګه د خلکو اړتیاو ته ځواب ووایي. شفافیت او حساب ورکول غوښتنه کوي چې د معلوماتو نه خپرول یا نه ورکړه، یوائې د قانوني او ټینګو دلایلو له امله وي. امنیتي سکتور اکثر هڅه کوي چې د خپلو فعالیتونو په هکله پر عامه معلوماتو باندې محدودیت ټینګ کړي او د ملي امنیت غوښتنې ایجابوي چې د محرمیت ځینې دلایل په پام کې وساتل شي. خو په محرمیت کې افراط او زیاتې، تاوان اړوي او د ناوړه چارچلندونو لپاره لاره اواروي، هم په عمل او هم د پالیسیو په جوړولو کې. د بیلګې په توګه، کله چې د محرمیت څخه د کار اخیستو په وجه پر ناوړه مالي منجمنت او یا پر ځینو پټو فعالیتونو پرده واچوله شي.[3]

د خلکو د امنیت تأمین د دولت تر ټولو مهمه دنده ګڼله کیږي. یو دیموکراتیک دولت دنده لري چې د هغه یو امنیت لپاره بندوبست وکړي چې اغیزمن، شفاف او خلکو ته حساب ورکونکی وي. په دیموکراتیکه ټولنه کې د بل هرعامه خدمت په څیر دولت هغه یو قانوني او مشروع مرجع ده چې کولای شي عامه امنیت تأمین کړي. البته ځینې کوچني دندې شته دي چې کیدای شي شخصي کمپنیو ته په اجاره ورکړای شي، خو د هغوی اختیارات او چلندونه باید د دولت د ادارو او مدني ټولنو تر څارنې لاندې پاتې شي. د مختلفو لارو چارو د کنترول او «فید بک» یا غبرګون له لارې، د مثال په توګه د ډلیزو رسنیو، تبلیغاتي وسایلو، د تأسیساتي او نورو رسمي مراجعو له لارې د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي ډاډ لاس ته راوړي چې دغه اداري د خپلو ماموریتونو صلاحیتونو ته ربښتیني پاتې کیږي، له ناوړه چلندونو څخه کار نه اخلي او د هغوی کارونه او پالیسي د منظمو څارنو او پلټنو له لارې ګټور تمامیږي. د امنیتي سکتور په څارنه کې د مدني ټولنې نقش د خلکو د سیاسي ونډې د پراخیدو له لارې د دیموکراتیکې پروسې د پیاوړتیا سبب ګرځي.

د مدني ژوند د ښه کولو لپاره د مدني ټولنې ظرفیت، د امنیت پالیسي او حکومتوالي تر ساحو پورې پراخیږي. په دیموکراتیکو او غیردیموکراتیکو سیاستونو کې امنیتي پالیسي د تاریخ په اوږدو کې دا وه چې سیاسي او امنیتي امتیازلرونکي او همداراز صنعتي او د سوداګرۍ شرکتونه چې پر سیاستوالو او امنیت والو باندې له پریکړنو تصمیمونو څخه ګټه اخلي، وساتل شي. د دغو امتیازلرونکو طبیعت البته توپیر لري، خو کیدای شي چې په عمومي توګه د پوځي، پولیسي او استخباراتي لوړپوړو کسانو له مخې چې یو هیواد مستقیماً یا د خپلو استازو له لارې رهبري کوي، وپیژندل شي؛ امنیتي امتیازلرونکي له صنعتي او سوداګرۍ ګټو سره په معامله کې د خپل ګټو د خوندي ساتنې لپاره عمل کوي؛ ملکي سیاستوالان بیا پر امنیتي امتیازلرونکو باندې تکیه کوي ترڅو په قدرت باندې خپله برخه خوندي وساتي؛ او امنیتي امتیازلرونکي د کودتاوو له لارې مستقیماً قدرت نیسي. په کمزورو یا ناکامو دولتونو کې عین اصول په عمل کې لیدل کیدای شي، خو په اصطلاح د «زورور» غیررسمي ډلې د دولتي معمولو جوړښتونو ځای نیسي.

---

[3] See: Department for International Development and Supporting Security Sector Reform; DfID, London, 2002, p.29.

بالمقابل، ملکی کسان د عامه امنیت په هکله د خپل نظر د څرګندولو اختیار لري. د هغوی ځینی په ځانګړو ساحو کی مسلکی تخصص ته وده ورکوی. اتباع یا عام ولس یواځی رأی ورکونکی نه دی، هغوی په عین وخت مالیه ورکونکی، د عامه خدماتو ګټه اخیستونکی، د یوی ځانګړی ساحی اوسیدونکی او د مذهبی جماعتونو او د فرقه یی ډلو غړی هم دی. د دغو فرقه یی ډلو څخه هر یوه یی حق لري چی غوږ ورته ونیول شی. مدنی ټولنه سیاستوالو ته له دی توان ورکولو سره چی عامه برخو ته لاس رسی پیدا کړی، د کومو نظریات چی بنایی غیر له دی له پام څخه وغورځول شی، دیموکراتیکه پروسه بشپړوی. د دی لپاره چی ډاډ لاس ته راشی چی تخصیص کړای شوی منابع په سمه او اغیزمنه توګه په کار لوییږی، د عامه خدماتو ورستی ګټه اخیستونکو سره کیدای شی سلا مشوره وشی او په دی پروسه کی شامل کړای شی.

سر بیره پر دی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د ګوندی سیاستونو څخه ځان پاک وساتی اوډیری وخت له عامه اعتبار څخه برخمن دی، ځکه هغوی ته په دی سترګه کتل کیږی چی له حکومت څخه خپلواک دی. ځینی ستری غیرحکومتی مؤسسی چی له ځانګړو مسائلو سره سروکار لری د خپلو پیژندل شویو ملی او نړیوالو تخصصونو له امله د عامه اعتبار خاوندانی شویدی. دغه ډلی لکه، د ښنی نړیوال سازمان یا د بشری حقونو د څارنی سازمان،Human Rights Watch، توانیدلی چی غوره نړیوال شهرت څخه برخمن شی، دغه شهرت دوی ته توان ورکوی ترڅو له حکومتونو اونړیوالو سازمانونو سره په عین سویه خبری وکړی. دا تخصص د پالیسی جوړولو په پروسه کی یو ارزښت لرونکی سرچینه ده، ځکه هغه پالیسی جوړونکو او قانون جوړونکو ته هغو معلوماتو ته د لاس رسی امکانات برابروی چی د اعتبار وړ دی خو خپلواک.

د مدنی ټولنی د سازمانونو موقف او ستره ونډه په خاصه توګه د فردی، ډلو او ارګانونو د حقونو او مسوولیتونو په هکله د ملګرو ملتونو په اعلامیه کی پیژندل شوی دی، ترڅو په نړیواله سطح پیژندل شویو بشری حقونه او بنسټیزی آزادی وساتلی شی او وده وکړی.

۳-۱ چوکاټ

د مدنی ټولنی د سازمانونو او د فردی، ډلو او ارګانو د حقونو او مسوولیتونو په هکله د ملګرو ملتونو اعلامیه، ترڅو په نړیواله سطح پیژندل شوی بشری حقونه او بنسټیزی آزادی خوندی وساتلی شی او وده وکړی.

دغه اعلامیه د فرد او د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره حق په رسمیت پیژنی ترڅو د بشری حقونو موضوعاتو په هکله مبارزه وکړی او هغو ته وده ورکړی. دولتونه باید قانونی، اداری او نور داسی اقدامات طرح او تصویب کړی تر څو په اغیزمنه توګه د دغو حقونو ضمانت وشی (دوهمه ماده).

د حقونوپه جمله کی دا هم شامل دی:

- د دی حق درلودل چی، غیرحکومتی سازمانونه، ټولنی یا نوری ډلی جوړی کړی یا هغو کی شامل شی په دی مقصد چی بشری حقونه په ملی او نړیواله سطح وده کړی او خوندی وساتل شی (پنځمه ماده)؛
- د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره دا حق چی حکومت کی برخه واخلی او عامه چاری پرمخ بوزی، همداراز دا حق چی حکومتی ارګانونو، ادارو او عامه چارو سره په تړواو کی سازمانونو ته د نیوکو او وړاندیزونو وړاندی کول ترڅو خپل کار کی اصلاحات رامنځ ته کړی او د هغو هر هغه یو کار ته پام اړول چی د بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو د ساتنی،

ودی او تحقق مخنیوی کوی (اتمه ماده)؛

- د دی حق درلودل چی د پالیسو او د بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو څخه د سرغړونو په اړه دهر چارواکی او حکومتی ارگانونو د چلندونو په هکله د عریضو یا نورو مناسبو لارو چارو له لاری صلاحیت لرونکی قضائی، اداری یا قانون جوړونکو مراجعو ته د دولت د قانون له مخی شکایت وړاندی کړی (نهمه ماده، دریم بند، الف فقره)؛
- د دی حق درلودل چی د بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو د سرغړونو پر خلاف په سوله ایزو فعالیتونو کی ونډه اخیستل (دوالس ماده).

دغه اعلامیه د بشری حقونو د ښوونی، روزنی او تحقیق په هکله د مدنی ټولنی د سازمانونو مهم نقش په رسمیت پیژنی (شپاړسمه ماده).

سرچینه: د ملګرو ملتونو ۱۴۴/۵۳ د عمومی غونډی پریکړه، د ۱۹۹۹ کال د مارچ میاشت، په دغه انترنتی پانه کی موندلای شی:

http://daccesdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/770/89/PDF/N9977089.pdf?OpenElement

په ځینو هیوادونو او سیمو کی د محلی او ملی تأسیساتو په سطح کی کافی ظرفیت وجود نه لری ترڅو په امنیتی سکتور کی د دوام وړ اصلاحاتو د پروسو بندو بست وشی. په نتیجه کی د نړیوالو تخنیکی مرستو مداخله کیدای شی چی کله ناکله د امنیتی سکتور د پروسو ملی خپلواکتوب تر پوښتنی لاندی راوړی. د امنیتی سکتور د اصلاحاتو ډیری پروګرامونه لاتراوسه د دولت د تأسیساتو سمونوالی ته د مدنی ټولنی د هڅو د یوی ډیری لړی مداخلی سره سرته رسول کیږی، که څه هم دا حقیقت چی اغیزمن پروګرامونه د محلی ونډو او خپلواکتوب غوښتنه کوی ترڅو اعتماد او باور رامنځ ته شی او داډ لاس ته راشی چی دغه پروګرامونه د خلکو اړتیاوو ته په کافی اندازه ځواب وایی. په همدی ډول، « د مدنی ټولنی د سازمانونو جوړول چی یواځی امنیت ته ځیر شی، خو محلی ټولنو سره په اړیکو کی نه اوسی، له ناکامی سره مخامخ کیږی. مالی مرسته کونکی د هغو محلی سازمانونو په لټه کی دی چی ټولنو سره اړیکه ولری، نو په همدی وجهه، دغه ډلی کولای شی چی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو پوری اړوند مسائل په خپلو محلی اجنداو کی ونیسی.»[4]

په محلی خپلواکتوب کی مدنی ټولنه په ښکاره توګه ګدون لری چی هم د محلی ټولنو له نظریو استازیوب کوی او هم پالیسی جوړونکو ته د محلی شرایطو او اړتیاو په هکله معلومات ورکوی او هم د اصلاحاتو د پلی کولو په څارنه کی. د مدنی ټولنی ډلی، په خاصه توګه لیری له پلازمینو په اطرافی سیمو او ولایتونو کی، د مرکزی سیاست او پالیسی د امتیاز لرونکو غوړونو ته د محلی ټولنو د غوښتنو په رسولو کی مهم نقش لوبوی.

د امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی د محلی خپلواکتوب او د مدنی ټولنی سره د مشغولتیا لپاره د حکومتونو او نړیوالو سازمانونو په منځ کی ښکاره ملاتړ موجود دی، که څه هم په عمل کی دغه ډول ملاتړ د مدنی ټولنی په شمول د ټولو اړوندو اړخونو د اړتیا او ږومبیتونو په هکله د مالی مرسته کونکو او د نړیوالو سازمانونو د لږ معلومات له امله او د اړندو موضوعاتو په هکله د حساسیتونو له امله ډیری وخت له محدودتیونو او خنډونو سره مخامخ کیږی. د غیر نمونه یی تخنیکی مرستو د مخنیوی لپاره چی

[4] - Forman, Johanna, „Security Sector Reform: What Role for Civil Society?“ in Caparini, Marina; Fluri, Philipp and Ferenc Molnar /eds) Civil Society and the Security Centre: Concepts and Practices in New Democracies, LIT Verlag, Munster, 2006, p. 39. Also see Pauline Jones Luong & Erika Weinthal, “ The NGO Paradox, Democratic Goals and Non-Democratic Outcomes in Kazakhstan” in Europe Asia Studies, Vol. 51, No.7,1999.

محلی ظرفیتونه او رومبیتونه په پام که نه نیسی، د نړیوالو پرمختیایی لوبغاړو لپاره لازمه ده چې د پروګرامونو د طرحی او د مالی مرستو د چمتو کولو څخه مخکی له یو شمیر دولتی او غیردولتی اړخونو سره سلامشوری وکړی: دا د محلی مدنی ټولنو مسوولیت دی چې ډاډ ترلاسه کړی چې دغه ډول پروسی د ټولنی د ټولو برخو پوری اړه نیسی، نه داچې یواځې سیاسی، اداری او د امنیتی سکتور امتیاز لرونکی تری ګټه واخلی.

بّ خاصه توګه د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې غښتلی شریکان او ګټور منځګړی اوسی ترڅو له محلی خپلواکتوب څخه د اصلاحاتو د پروسی غوښتنه وکړی او د داخلی مدنی ټولنی راتلوکی نسلونه د څارنی د نقش لپاره چمتو کړی. هغوی باید دا ونه منی چې بهرنی کارپوهان او نړیوال مشاورین په اوږده موده کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو ستراتیژیو باندی نفوذ ولری. په نتیجه کی د هغوی د هڅو یوه برخه باید دا وی چې د مدنی ټولنی د فعالینو نوی نسل وروزی، ترڅو هغوی وکړای شی چې د امنیتی سکتور پر تأسیساتو او لوبغاړو باندی اغیزمنه څارنه پلی کړی کړای شی. دغه ستراتیژیک پرمختیایی ظرفیت د هغو لارو چارو د پیژندلو غوښتنه کوی چې د هغوی وړدی او مرستی د نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو په پرتله تر زیاتی کچی وړتیا او دوام ولری، او د یوی اوږدی مودی لاری چاری لپاره بنسټ ږدی، هغه چې پر کارپوه توب (تخصص) اومسلک توب تینګار کوی او په عین وخت کی د خلکو له پراخو پرګنو سره په تماس کی پاتی کیږی.

د مدنی ټولنی د سازمانونو ډول چې پر امنیتی سکتور باندی په څارنه کی ونډه اخلی

هغه ډلی چې له مسلکی لحاظه له سولی او امنیتی موضوعاتو سره بوخت دی لکه د بی وسلی کولو ډلی، علمی څانګی او د څیړنو یا پالیسیو مؤسسی چې له امنیت او جنایی عدلی چارو سره سراو کار لری، د مدنی ټولنی تر ټولو ښکاره ډولونه دی چې کیدای شی د امنیتی سکتور په اصلاحاتو او د حکومتوالی په اجنداء کی ګډون ولری.

خو د هغو مدنی ټولنو د سازمانونو ساحه چې کولای شی د امنیتی سکتور او حکومتوالی په اصلاحاتو کی نقش ولوبوی، له دی څخه ډیره زیاته پراخه ده. دبیلګی په توګه، حساب ورکول او پر امنیتی سکتور دیموکراتیکه څارنه ډیری وخت د بشری حقونو، مدنی آزادیو او ټولنیز عدالت مسائلو پوری مستقیم تړاو لری. لږکی او نوری حاشیوی ډلی کیدای شی احساس وکړی چې د هغوی امنیتی اړتیاوی خوندی نه دی، یا وینی چې هغوی د زورزیاتیو قربانیان دی، یا پرته له دی چې خبر وی تر څارنی لاندی دی، او یا د امنیتی سکتور د پرسونلو د یو بل ډول چالچند قربانیان دی. د پولیسو مسوولیت او چلند تر ټولو د مخه د اندیښنی وړ موضوع ده، کومی په هکله چې د ټولنی یو زیات شمیر ډلی او انجمنونه کولای شی معلومات ورکړی اوځینی مخکی له دی په دی برخه کی فعالیت لری. سربیره پر دی، د مدنی ټولنی سازمانونه بیلابیل خو یو تربله په تړاو کی مهارتونه لری ترڅو د امنیتی سکتور د څارنی په پروسه کی ونډه واخلی. ۴-۱ چوکاټ د دغو ونډو ځینی بیلګی وړاندی کوی.

پر امنیتی سکتور باندی د څارنی لپاره د مدنی ټولنی مهارتونه

د مدنی ټولنی لخوا اغیزمنه څارنه هغه یوه لاس ته راوړنه ده چې د خپلی تخصص او ظرفیت له لاری په دفاعی او امنیتی چارو کی د حکومت تصمیمونه په خپلواکه توګه ارزیابی کوی، هغه تر پوښتنی لاندی نیسی او یا یی تأییدوی. مدنی ټولنی ډیری وخت د حکومت او یا د هغه د سیمه ایزو ادارو په پرتله د عامو خلکو په اړتیاو ښه پوهیږی او تری خبرتیا لری. هغوی کولای شی چې د ځانګړو ټولنو د

اړيتاو او غوښتنو په هکله عامه مسوولينو ته تفصيلي معلومات ورکړي. هغوی همداراز کولای شي چې د ځينو خاصو موضوعاتو او ټولنيزو ډلو په هکله د ارزښت وړ تخصصي معلومات وړاندې کړي. د بېلګې په توګه، ځيني د مدني ټولني سازمانونه کولای شي چې د ټولني هغه ډلې چې يا له پام څخه غورځول شوي او يا د ژوبليدو وړ دي، لکه پناه وړونکي چې په ډېرو هيوادونو کې د ملي موضوعاتو په بحث کې يا د عامه پاليسيو جوړولو کې يې غږ نه پورته کيږي او کيدای شي چې د امنيت او عدالت له لحاظه له خاصو ستونزو سره مخامخ وي، د خپل فعاليت ساحه وګرځوي او هغو ته پام واړوي.

۱ـ ۴ چوکاټ: مدني ټولني او پر امنيتي سکتور باندې د هغوی ونډې

د مدني ټولنې ډول	پر امنيتي سکتور باندې د څارنې ونډه	د ملي يا نيمه ملي مدني ټولنو بېلګې	د نړيوالو مدني ټولنو بېلګې
د ټولنې او د ګاونډيتوب پر بنسټ ولاړ د مدني ټولنې سازمانونه او ډلې	- د خبرتيا د کچې لوړول - د ټولنې د حاشيوي ډلو پياوړی کول - د ګټو استازيتوب	په ګواتيمالا کې دشمال د بومي خلکو او بزګرانو اتحاديه (Unidad Indigenay del Norte)	Minorityrights.org (د لږکيو حقوق)
د پرمختيا او «سولې» مدني ټولنې	- د خبرتيا د کچې لوړول - د ټولنې د حاشيوي ډلو پياوړی کول - څارنه کول - سپارښتنې کول	په سويس کې د Helvetas نومې ډله، په اندونيزيا کې د Propatria Institute	Oxfam International, Care International, International Alert, InterPeace, Saferworld
د بشري حقونو ډلې او شبکې	- د خبرتيا د کچې لوړول - نيوکې کول - څارنه کول - سپارښتنې کول	په چيچنستان کې د عدالت نومې پروژه، د Fiji په نامه د بشري حقونو کميسيون، په اسرائيلو کې د ربړونې ضد کميټه.	د نړيوالې بښنې سازمان، د بشري حقونو د څارنې سازمان يا Human Rights Watch، د بشري حقونو او پرمختيا لپاره د Inter-Africa Network (AFRONET)
شبکې او مرستندويه ټولنې	- د خبرتيا د کچې لوړول - د ټولنې د حاشيوي ډلو پياوړی کول	د ځمکني مينونو د بندولو لپاره (هند)، د ټوپکو د کنترول اتحاديه (جنوبي افريقا)	د افريقا د امنيت ډيالوګ او څېړنې ټولنه (ASDR)، د خوشه يي وسلو د کنترول اتحاديه، د «کم سن يا ماشوم عسکر» نومې اتحاديه
د پاليسيو د څېړونو انستيتوتونه، نظريه ورکونکي مؤسسې او د امنيتي څېړونو انستيتوتونه	- د خبرتيا د کچې لوړول - نيوکې کول - ډيالوګ او بحث - سپارښتنې کول	د پاليسيو د څېړونو او پرمختيا لپاره د کوزوو انستيتوت (KIPERD)، په اوکرائين کې د Razumkov مرکز، د قانوني پرمختيا او شفافيت لپاره د پاکستان انستيتوت (PILDAT)، د ترکيې د اقتصادي او ټولنيز مطالعاتو بنسټ (TESEV)، د سولې او د کړکيچ د مطالعاتو انستيوت (هند)	د ستاکهلم د سولې او څېړنې نړيوال انستيتوت (SIPRI)، په اسلو کې د سولې او څېړنې نړيوال انستيوت (PRIO)، د نړيوالو چارو لپاره د ناروې انستيتوت (NUPI)، د ستراتيژيکي او نړيوالو مطالعاتو لپاره مرکز (CSIS)، د ستراتيژيکي مطالعاتو لپاره نړيوال انستيتوت (IISS)

د مدنی ټولنی ډول	پر امنیتی سکتور د څارنی باندی ونډه	د ملی یا فرعی ملی مدنی ټولنو بیلګی	د نړیوالو مدنی ټولنو بیلګی
مسلکی انجمنونه او ډلی [5]	- د خبرتیا د کچی لوړل - د ټولنی د حاشیوی ډلو پیاوړی کول - د ګټو استازیتوب	په کولمبیا کی د Jose Alvear په نامه د وکیلانو انجمن (Colectivo de Abogados Jose Alvear Restrepo) د ګرجستان دځوانو وکیلانو انجمن (GYLA)	د هستوی وسلو پرضد د وکیلانو نړیوال انجمن، نه سرحد لرونکی خبریالان
د محصلینو ډلی	- د خبرتیا د کچی لوړل - د ګټو استازیتوب - څارنه کول	په امریکا متحده ایالاتو کی د Pugwash محصلین (SPUSA)، په اوکرائین کی Pora	موجود نه دی
صنفی اتحادیی	- د خبرتیا د کچی لوړل - د ټولنی د حاشیوی ډلو پیاوړی کول - د ګټو استازیتوب - څارنه کول	د انګلند او ولز د پولیسو فدراسیون، د سکاتلند د پولیسو فدراسیون	Euromil
د ښځو سازمانونه	- د خبرتیا د کچی لوړل - د ټولنی د حاشیوی ډلو پیاوړی کول - د ګټو استازیتوب - څارنه کول	د مقدونیی د جمهوریت د ښځو د سازمان اتحادیه (SOZM)، په مراکش کی د ښځو پر ضد د زورزیاتیو د مخنیوی ټولنه (AMLVE)	د سوزانه مبارک د ښځو د سولی نړیوال غورځنګ
بنسټونه	- د امنیتی څیړونو تمویل او د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره مرسته	The Gleitsman Foundation (امریکا متحده ایالات)، Friedrich-Ebert-Stiftung (آلمان)، Konrad-Adenauer-Stiftung (آلمان)	Marcathur Foundation, Open Society Institute

سربیره پر دی، د مدنی ټولنی د ځینو لوبغاړو ځانګړی پوه او تخصص کیدای شی چی د حکومتونو او د امنیتی بیروکراسیو لپاره، کله چی پالیسی او بودجه جوړوی د معلوماتو یوه بشپړه کونکو سرچینه وګرځی. مدنی ټولنه کولای شی چی د معلوماتو د یوی بدیلی سرچینی او د خپلواک تحلیل په توګه، سخت دریځونه او نظریات چی بنایی د بیروکراتیک، سیاسی یا صنعتی ملاحظاتو تر نفوذ لاندی وی، تر پوښتنی لاندی ونیسی. د امنیتی پالیسیو په هکله د ټولنی لخوا د یو لړ پراخو نظریاتو د وړاندی کولو سره د مدنی ټولنی ډلی همدا راز کولای شی چی د پالیسی او د پلی کیدو د لارو چارو په هکله غبرګونونه ښکاره کړی.

۱ ـ ۵ چوکاټ: **هغه ونډی چی مدنی ټولنی یی د امنیتی سکتور په اصلاحاتو او حکومتوالی کی سرته رسولای شی** • د پالیسی د موضوعاتو په هکله د دیالوګ او بحث لپاره لاره برابرول

[5]- د بیلګی په توګه د انجمنونو کلوپ، د روغتیایی خدماتو انجمنونه، د خبریالانو انجمنونه او د پوهانو ټولنی.

- د لیوالتیا وړ ځانګړو موضوعاتو په هکله سیاستوالو، پالیسی جوړونکو او عامه خلکو ته ښوونه کول
- د ځانګړو موضوعاتو په هکله د ښوونی او د خبرتیا د کچی د لوړولو لپاره ډلو او عامه خلکو ته قدرت ورکول
- له پالیسی جوړونکو، پارلمانی غړو او عامه رسنیو سره د محلی اړتیاو او شرایطو په هکله د خاصو معلوماتو او پوهی شریکول
- د ټولنیزو ډلو او نظریاتو له لاری د پالیسو د جوړلو د قانونیت سمونول
- د هغو امنیتی پالیسیو تشویقول چی د کلیو او بانډو او سیمه ایزو خلکو اړتیاو ته ځواب ووایی او د هغوی له غوښتنو څخه استازیتوب وکړی
- د پالیسی په چاپیریال کی د ډلو او ټولنو له ګټو استازیتوب کول
- په سیاسی اجنداء کی د امنیتی مسائلو اصلاحاتو ته ځای ورکول
- د خپلواک تخصص، معلوماتو او نظریاتو د یوی مجموعی برابرول
- د پالیسی په اړوند د څیړونو په لاره اچول
- د مخصوصو معلوماتو او پالیسیو په کار اچول
- د امنیتی تأسیساتو شفافیت او حساب ورکولو ته وده ورکول
- د اصلاحاتو او د پالیسی د پلی کولو څارل
- د پالیسیو ټینګ مراقبت او تدقیق
- د ځواب ورکونکی حکومتوالی ته وده ورکول
- د هغه بنسټونو جوړول چی پرپالیسیو او د عامه ښیګڼو په ګټه د اجرائی ارګانونو پرقانونیت باندی پریکړنه اغیزه ولری
- په دیموکراتیکو او غیردیموکراتیکو رژیمونو کی د حد اقل نړیوالو بشری حقونو د معیارونو د خوندی ساتنی لپاره د دیموکراتیکو اصلاحاتو لپاره لاره برابرول
- د غیردیموکراتیک سیمه ایز او مرکزی حکومت په وړاندی د یو انتقاد کونکی ډله ایز منظم مخالف اړخ جوړول او لمسول.

د مدنی ټولنی ډیری سازمانونه او مدنی اتحادیی د یوی بیړنی موضوع په مقابل کی یو پروګرام جوړ کړی او بیا کله چی ستونزه حل شوه، سره تیت اوپرک کیږی. د خلکو د هڅولو لپاره ترڅو غورځنګونه تری جوړ شی یا پایښت لرونکی مدنی ټولنی اود دی لپاره چی وکړای شی د حکومت پر تصمیم نیولو باندی په عامه بحث کی نفوذ ولری، هغوی باید یو لړ پراخو موضوعاتوته پام واړوی او دوی ټینګ مشرتابه او توانمندی ته ضرورت لری ترڅو عام خلک اود دولت پالیسی جوړونکی او د نظریاتو خاوندان د پالیسو په موضوعاتو باندی خبری کړی اوپه دی پروسه دوی ټول سره ګډ کړی.

په ځینو دولتونو کی مدنی ټولنی پخوا د هغه څه په ځواب کی چی په امنیتی ساحه کی د زورزیاتی، غیر دیموکراتیک یا په ساده ژبه د ناروا چلندونو په نامه انګیرل کیدل، د دولت لپاره یواځی مشورتی نقش لوبولی دی. په یو جګړه یا کورنی امنیتی عملیاتو کی د یو هیواد ګډون چی د هغه د خلکو په نظر غیرقانونی دی، پرضد د مظاهرو او احتجاجونو سره د خلکو پام اړول ګټور تمامیږی. په دی اړه دوه ستر ولسی احتجاجونه د پام وړ دی، یو په امریکا متحده ایالاتو کی د ۱۹۶۰ لسیزی د ویتنام جګړی پرضد احتجاجونه ترڅو هغه معلومات خلکو ته ورکړای شی چی د حکومت لخوا ستنول کیدل، او بل په ارجنتاین کی د «پلازما دی مایو» نومی میندو احتجاجونه چی د هغو ځوانانو لپاره یی د عدالت غوښتنه وکړه چی د ارجنتاین د پوځی دیکتاتوری په وخت کی لادرک شول. په هغو موضوعاتو کی

چې ټولنې ته خورا اهمیت لرې نه یوائې د بدیلو نظریاتو، بلکه ستونزو ته د حل بدیلو لارو وړاندې کولو سره مدنې ټولنې په سیاست کې یو خوځونکې نقش لرې. د OECD د پرمختیایې مرستو کمیټه پر دغو لاندو غوښتنو باندې ټینګار لرې:

«په ډیرو هیوادونو کې د دولت د کمزورتیا په پام کې نیونې سره خورا مهمه ده چې د مدنې ټولنې ډلې یوائې د حکومتونو په نسبت په نیوکو بسیا و نه کړې، بلکه خپلو ظرفیتونو ته یې وده ورکړې او عملاً وړاندیزونه وکړې ترڅو د اصلاحاتو پروسې سره مرسته وکړې.» [6]

له دولتې لوبغاړو سره د یو رغونکې دیالوګ د پیل کولو لپاره تر اوسه پورې د یوې څارنې نقش ته وده ورکول د دې خبرې غوښتنه کوې چې دولت باید د اصلاحاتو په پروسه او د عدالت د لا ټینګښت مسوولیت په غاړه اخیستلو د اغیزمنتوب په موخه حکومت سره مرسته وکړې. څرنګه چې حکومتونه او سیمه ایز او نړیوال سازمانونه باید هڅه وکړې ترڅو د پالیسې په مشورو کې د مدنې ټولنې د سازمانونو په وړاندې پرانیستې غبږ ولرې، د مدنې ټولنې سازمانونه هم باید له حکومتې او دولتې بیروکراسیو سره د همکاریو لپاره هڅې وکړې.

د داسې ظرفیتونو او توان د ودې لپاره چې د څارنې په موضوعاتو کې له طرحې سره سم ونډه واخیستله شې، د دې لارښود کتاب اساسې موضوع جوړوې. په لاندې برخه کې په هغو ظرفیتونو باندې رڼا اچول شوې چې څرنګه په امنیتې ساحه کې اغیزمن اقدامات لاس لاندې ونیول شې.

د عامه څارنې لپاره ستراتیژۍ

پر امنیتې سکتور د عامه څارنې په پروسه کې د اغیزمنې برخې اخیستنې لپاره د مدنې ټولنې د لوبغاړو توانمندې د هغوې د صلاحیتونو بنسټ جوړوې. ټولې مدنې ټولنې د خپلو مینې وړ مسائلو څخه جلا، باید په دې لټه کې شې چې خپلو رأیو ورکونکو ته د خدمت کولو د یوې کچې د ساتنې لپاره خپلو مهارتونو ته وده ورکړې او له نورو مؤسسو او اړوندو اړخونوسره، په نړیواله سطح هم، خپلې اړیکې ټینګې کړې.

په دې برخه کې د مدنې ټولنې هغو مهارتونو ته چې باید ولرې او هغه نقشونو ته چې باید پر امنیتې سکتور باندې په څارنه او د عدلې اصلاحاتو په موضوعاتو کې ولوبوې کتنه شوې ده. په خاصه توګه په دې برخه کې چې مدنې ټولنې څرنګه د امنیتې سکتور د عامه څارنې په پروسه کې په اغیزمنه توګه ونډه اخیستلاې شې او په ملې، سیمه ایزه او نړیواله سطح د امنیتې سکتور حکومتوالې تر نفوذ لاندې راوستلاې شې، معلومات وررکول شوې دې. سربیره پر دې هغه لارې چې مدنې ټولنې وکړاې شې له امنیتې سکتور سره په تعامل کې ترې کار واخلې د مختلفو سیمو د مدنې ټولنو تجربو سره ښودل شوې دې، دغه تجربې د څیړنې او معلومات، پلویتوب، د خبرتیا د کچې لوړلو، ښوونې،څارنې، قانونې مرستو اوقانونې اصلاحاتو، د بودجې تحلیل او د تشکیلاتې اعتبار د جوولو په اړه ښه مثالونه وړاندې کوې. دغه ډول فعالیتونه ډیرې وخت یو بل سره نژدې اړیکې لرې. دغه لنډه کتنه چې په لاندې فرعې برخو کې تشریح شوې دې، د دې لارښود کتاب په نورو برخو کې په تفصیل سره بیان شوې دې.

اساساً، دغه تر بحث لاندې موضوع د صلاحیتونو او ظرفیتونو د ودې اصلې محور جوړوې. د UNDP له مخې ظرفیت د «شخصې افراد، سازمانونو او ټولنو هغه یو توانمندې ده چې د هغه له مخې

---

[6] -OECD, Security System Reform and Governance, DAC Guidelines and Reference Series, 2005, p.39

کولای شي خپلې دندې پر ځای کړي، ستونزې حل کړي او ځان ته هدفونه وټاکي او هغو ته ورسیږي.»[7]

د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره چې وکړای شي د امنیتي سکتور اصلاحات اغیزمن کړي، د ټولنې د ظرفیت د لوړولو په مقصد د هغوی په دننه کې د کافي تأسیساتي ظرفیت شته والی، اساسي شرط دی. د مدني ټولنې د سازمانونو ظرفیت یو شان نه دی او د محلي مدني ټولنې د سازمانونو ظرفیت محدود دی، دا ځکه چې هغوی له کافي بشري، مالي، تشکیلاتي او فزیکي منابعو څخه برخمن نه دی. [8] د ظرفیت د ودې لپاره کیدای شي چې د مدني ټولنې مهارتونه، پوهه او چلندونه پیاوړي کړای شي ترڅو د پالیسي تحلیل او د دفاع او څارنې چارې د عمل په ډګر کې پلې کړای شي. له چلندنو څخه مقصد د هغوی داخلي منجمنت، ملي منجمنت، د مالي منابع پراخول او نورو ته د دندو سپارل دي.

څیړنه او معلومات

د مدني ټولنې سازمانونه لکه د څیړنې انستیتوتونه، اکادمیکې څانګې او نظریه ورکونکې مؤسسې او مرکزونه کولای شي چې د پالیسي په اړوند څیړنې او موجودو پالیسیو تحلیل په لاره واچوي او په دغو مشخصو ساحو کې د اصلاحاتو لپاره لارې تشخیص کړي. سربیره پر دې، هغوی کولای شي چې په نورو اړوندو موضوعاتو کې هم څیړنې تر لاس لاندې ونیسي، چې هغه عبارت دي له:

- د محلي یا سیمه ایزو ټولنو امنیتي او عدلي غوښتنې؛
- د ډلو لکه د لږکیو یا ښځو امنیتي ګټې؛
- په اړوندو مهمو ساحو باندې د امنیتي لارو چارو اغیزه، لکه چاپیریال؛
- د ودې په حال کې امنیتي تکنالوجیو اغیزې، لکه پر شخصي اسرارو؛
- د امنیتي سکتور داصلاحاتو د لارو چارو اغیزمنتوب؛
- د بودجې د پروسې شفافیت او په امنیتي ساحه کې عامه لګښت.

د پالیسي پروسې ته د خبرتیا په لټه کې د مدني ټولنې سازمانونه خپل نتایج او موندنې د یو زیات شمیر لوبغاړو په اختیار کې ږدي، لکه په محلي، سیمه ایزه او ملي سطح کې حکومتي ادارو او همدا راز د قانون جوړونکو (پارلماني استازو)، عامه خلکو، بسپنه ورکونکو هیوادونو اوغیر حکومتي سازمانونو چې په پرمختیایي او امنیتي برخو کې کار کوي او نورو شریکانو ته. د نتایجو او معلوماتو خپرول د نوو تکنولوجیو څخه په کار اخیستو سره ډیر آسانه شوي دي، لکه ستلایتي تلویزیون او انترنت او په پخوانیو او انتقالي دیموکراسیو او همداراز په مطلق العنان دولتونو کې د مدني ټولنې سازمانونه پیاوړي کړي او یو بل سره یې نښلولي دي. د مدني ټولنې لوبغاړي په داسې حال کې چې د خپلو داعیو د ټینګو ارزښتونو او ژمنو سره له یوې غښتلې روحیې څخه برخمن دي او په دې لټه کې دي چې د امنیت پر حکومتوالي باید نفوذ ولري، باید د څیړنې دندې په مسلکي، بشپړه او خپلواکه توګه سرته ورسوي، له دغه ډول کار کولو سره هغوی په خبرو اترو کې خپلو اړوندو شریکانو ته اعتبار پیدا کوي او د خپلو څیړونو نتایج په معقوله طریقه پالیسي جوړونکو او د ولس پراخې برخې ته وړاندې کوي.

د یوې دندې په توګه د څیړنې او معلوماتو د راټولولو لپاره د مدني ټولنې سازمانونه باید له تحلیلي مهارت څخه برخمن وي، له دا ډول یو مهارت سره هغوی کولای شي چې د خپلو فعالیتونو په ملاتړ معلومات زیرمه کړي. د داسې مهارت سطح د اړوندو دندو او وظیفو پورې اړه نیسي، خو د مدني

---

[7] - UNDP Capacity Development portal, http://www.capcity.undp.org

[8] World Bank, Civil Society and Peacebuilding: Poencial: Limitations and Critical Factors (draft). World Bank Sical Development, june 2006, p.29.

ټولنې سازمانونه باید په سیستماتیکه او منظمه توګه لاس ته راغلی رسمي احصاییه په محلي، سیمه ایزه او ملي سطح کې تفسیر کړي؛ د اړوندو معلوماتو لپاره رسني تر څارنې لاندې ونیسي؛ له نړیوالو سرچینو څخه اړوند اطلاعات تحلیل کړي؛ او د دې توان ولري چې د راتلونکې استفادې په مقصد معلومات ثبت او زیرمه کړي.

د حقونو څخه دفاع یا پلویتوب

د مدني ټولنې ډلې کولای شي چې د رسمي پروسو او د محلي ټولنو ترمنځ د یوه پله په څیر عمل وکړي. په داسې حالاتو کې د هغوی د محلي پېښو او موضوعاتو سره پېژندګلوي د هغوی د قوت نښانه ده، د ملي او نړیوالو پروسو اغیزې په پام کې نیولو څخه پرته، یوازې محلي مسائلو ته پام اړولو سره کیدای شي چې د هغوی اغیزې محدودې کړي. نوې په دې وجه د مدني ټولنې سازمانونه باید په پام کې ونیسي چې څرنګه د هغوی داعیه د محلي، ملي، سیمه او نړۍ په سطح د پالیسي جوړولو ته د لاس رسي له لارې ګټه کوي. د حقونو څخه دفاع یا پلویتوب د نفوذ موندولو یا لاس برتوب یوه وسیله ده او له نژدې د پوهاوي او لیوالتیا د پارلو سره اړیکه لري، پر دغې موضوع باندې په همدې فصل کې وروسته بحث شوی دی.

دفاع یا پلویتوب معمولاً د یو دیالوګ د رامنځ ته کولو او له پارلمانې غړو او حکومتې چارواکو سره د یوې موجودې قاعدې پر بنسټ د اړیکو د نیولوغوښتنه کوي، هغه چارواکي چې دوی هم لیوالتیا لري ترڅو یو ښه حساب ورکونکی او شفاف امنیتي سکتور رامنځ ته شي. له بلې خوا دفاع یا پلویتوب د ځینو ځانګړو کمپاینونو سره تړلې دی، د بیلګې په توګه د سیاسي بندیانو خوشې کول، که څه هم هغه مسائل چې په دې کمپاینونو کې ترې پلویتوب کیږي باید د روان دیالوګ یوه برخه وي. د حقوقو پلویتوب همدا راز کیدای شي چې له سیمه ایزو او نړیوالو سازمانونو څخه وغواړي چې په امنیتي موضوعاتو کې له مدني ټولنې سره د همکارۍ پروسه نوره هم پراخه کړي. په دې اړه د مدني ټولنې سازمانونه باید هڅه وکړي چې له هغې ټولنې سره د حکومت سلا مشورې قانوني بڼه پیدا کړي او ډاډ پیدا کړي چې دا سلامشوری د یو اصلي جریان په توګه پاتې شي، نه داچې هغه یوازې د خپلې خوښې کارونو په چوکاټ کې پاتې شي. له بلې خوا سلامشوری باید شفافې او د بیلابیلو اړخونو لپاره د لاس رسي وړ وي، خصوصاً هغه اړخونه یا لوبغاړي چې په دودیزه توګه له پام څخه غورځول شوي دي یا کیږي، تر څو په پام کې نیول شوي ګټې د کوم خاص اړخ د نظریاتو تر انحصار لاندې پاتې نه شي.

په ځینو موضوعاتو مدافعین کولای شي چې په دې فکر کې شي چې د امکاناتو په صورت کې په نړیواله سطح خپلو هڅو ته پاملرنې سره پر پالیسي باندې نفوذ پیدا کړي. د بیلګې په توګه د نړیوالو او سیمه ایزو سازمانونو له امکاناتو څخه په استفادې سره د خپل هیواد پر حکومت فشار زیات کړي. مثلاً د پولیسو یا د پوځ په واسطه د سرته رسیدلو سرغړونو شواهدو او اسنادو، لکه ویډیویي عکسونه، چې حقیقي وي استفاده وشي ترڅو خلک په کورنی او نړیواله سطح د سرغړونو څخه خبرتیا پیدا کړي او هغوی دې ته ولمسوي چې حکومت مجبوره کړي ترڅو د سرغړونو د مخنیوي لپاره په عمل لاس پورې کړي. که چیرې د خپل هیواد په دولت کې اختناق او زورزیاتي حاکم وي او د بشري حقونو فعالین تر فشار لاندې وي او نه شي کولای چې غږ پورته کړي یا دا چې کورنی فضا داسې وي چې د مدافعینو هڅو ته څوک پام نه اړوي او نه څوک ځواب ورکوي، بیا نو نړیوالې ټولنې یواځنی مراجع دي چې د هغو لارو چارو په لټه کې شي او دا ډول موضوعاتو ته عامه پام واړوي. [9]

[9] - Kathryn Sikkink, „Patterns of Dynamic Multilevel Governance and Insider-Outsider Coalition“ in Transnational Protest & Global Activism: People, Passion and Power, Donatelle Della Porta and Sidney Tarrow (eds), Rowman and Littelfield Publishers, Inc, Oxford, 2005, p. 158.

د پوهی او خبرتیا د سطحی لوړول

د امنیتی سکتور د حکومتوالی او د عدالت په ساحه کی د حقونو څخه دفاع یو مهم اړخ د پوهی او خبرتیا د سطحی لوړول دی، دغه اړخ د هغو معلوماتو چمتو کولو پوری تړلی دی چی پاس تری یادونه وشوه. دغه ستراتیژی مهمه ده تر څو عام وګړی د امنیتی سکتور په هکله معلومات پیدا کړی او په دی پوه شی چی یو حساب ورکونکی او ځواب ورکونکی امنیتی سکتور څرنګه باید کار وکړی.
د پوهی او خبرتیا د سطحی لوړول د عامه خلکو په منځ کی د بحث او فکر کولو لپاره د لاری د برابرولو په موخه لومړی ګام دی، دا هغه وسیله ده چی د سیاسی او ټولنیز بدلون او په پای کی د دیموکراسی د رامنځ ته کیدو سبب ګرځی. سربیره پردی د پوهی او خبرتیا د سطحی لوړول کولای شی د هغو موضوعاتو په هکله چوپتیا ماته کړی چی پری بحث او خبری کول منع شوی وی. له دی ستراتیژی څخه د دی لپاره هم کار اخیستل کیدای شی چی د حکومت سیاستونو او تأسیساتو او همداراز نړیوالو موافقو ته قانونیت وروبښل شی. دا مسأله په خاصه توګه په انتقالی دیموکراسیو او هغو هیوادونو کی چی تازه له شخړو او جګړو څخه خلاص شوی دی، اهمیت لری، په دغو هیوادونو کی د حکومت په وړاندی بیا په خاصه توګه د امنیتی تأسیساتو په وړاندی عامه باور ډیر کمزوری دی.

د معلوماتو او پیغامونو لیږدول کیدای شی د لاندو امکاناتو له لاری سرته ورسیږی:

- د مطبوعاتو له لاری د معلوماتو، خبرونو او تبصرو خپرول؛
- د رپوټونو او د څیړونو خپرول، په لیکل شوی ډول، یا ویب سایټونو له لاری په الکترونیکی توګه او یا د بریښنا لیکونو له لاری؛
- پارلمانی کمیټو او تحقیقاتو ته په تحریری یا شفاهی ډول معلومات وړاندی کول؛
- ډله ایزو رسنیو ته مرکی ورکول او د هغوی رپوټی برخی ته معلومات ورکول؛
- د عامه غونډو دایرول؛
- د کنفرانسونو او ورکشاپونو دایرول؛
- د تعلیمی موادو په برابرولو کی ونډه اخیستل او د هغوی چمتو کول.

ښوونه

یو بنسټیز کمال او مهارت چی د مدنی ټولنی سازمانونه باید ولری، دا دی چی هغوی باید د امنیتی سکتور د څارنی په موضوعاتو کی خپل کار کونکی، همکاران، عام وګړی، د امنیتی سکتور او د دیموکراتیکو تأسیساتو کارکونکی ته ښوونه ورکړی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی هدف لاندی نیول شویو خلکو ته د څارنی د طرحو د تئوری او عمل په خپرولو، مراقبت، د پوهی او خبرتیا دسطحی په لوړولو او همداراز د مدافعینو د مهارت په پیاوړی کولو کی مهم نقش ولوبوی، که دا د ښوونکو یا روزونکو د روزنی په چوکات کی وی او یا د ښوونه ایز کورسونو په چوکات کی. همداراز د ښوونو د ودی لپاره د مختلفو ډلو د مهارتونو او د پوهی پرتله کول هم خورا اهمیت لری. پر امنیتی سکتور د څارنی په اړه د پراخی پوهی د موندولو سره د مدنی ټولنی سازمانونه همدا راز په دغه څارنه کی د محوری استازو په توګه خپل قانونیت او اعتبار غښتلی کولای شی.

مراقبت

د مدني ټولنې ډلې کولای شي چې د مرکزي چارواکو او دعامه تأسیساتو چې د امنیت د چمتو کولو لپاره مسوولیت لري، د فعالیتونو د مراقبت او څارنې او د حساب او کتاب په وړاندې د دغو لوبغاړو د درولو سره د امنیتي سکتور د حساب ورکولو او ښه حکومتوالي په پروسه کې ونډه واخلي. دولت او د هغه اداري چې د امنیت د چمتو کولو لپاره مسوولیت لري کیدای شي چې په دې دلیل تر څارنې لاندې ونیول شي چې هغوی باید قانون ته پابندي او درناوی ولري، نه یوازې قانون بلکه بشري حقونو ته هم. دا چې دولت څرنګه تر څارنې لاندې ونیول شي، لاره یې دا ده چې د هغه د پالیسیو بیانونو ته او همداراز د هغو ژمنو پلې کولو ته پام واړول شي چې د نړیوالو یا دوه اړخیزو تړونونو په وړاندې لري. د دولتي دستګاوو او د حکومت د څارنې بله لاره دا ده چې وکتل شي د هغه عامه لګښت څه ډول دی، د اختلاس او اداری فساد په وړاندې څه کوي او د پالیسیو اغیزمنتوب یې څرنګه دی.

د مدني ټولنې د مراقبت نقش په حقیقت کې کولای شي چې پر حکومت او د هغه پر عامه پالیسیو باندې د یو څارونکي اړخ په توګه د ډله ایزو رسنیو نقش بشپړ کړي. چیرته چې د ډله ایزو رسنیو ستر تأسیسات اړوندو مسائلو ته زیاته پاملرنه ونه کړي، د حکومت نیمګړتیاوو ته د پام اړونې لپاره د مدني ټولنې ډلې کولای شي چې د معلوماتو خپرولو سره دغه خلاء ډکه کړي. څرنګه چې مخکې له دې د UNDP/DCAF لخوا بیان شو چې «پر امینتي موضوعاتو باندې خیال ساتلو او رپوټ ورکولو سره د مدني ټولنې له سازمانونو څخه معمولاً غوښتنه کیږي چې د مهمو امنیتي موضوعاتو په هکله تبصري وکړي او په عین وخت کې د دې توان ولري چې دغو ډول موضوعاتو ته په ړومبیتوبونو کې ځای ورکړي.» [10]

تحلیل بودجه

د مدني ټولنې سازمانونه چې د امنیتي څارنې له موضوعاتو سره بوخت دي باید د دې توان ولري چې امنیتي بودجې پورې اړوند مالي ارقام او اعداد تحلیل کړي، په هماغه کچه یا سویه چې یو مالي پلټونکی یې له بودجې څخه د سمي او قانوني استفادې په توګه کوي. د دې کار د کولو لپاره د مدني ټولنې سازمانونه باید هم خبرتیا ولري او له رسمي منابعو څخه د معلوماتو غوښتنه وکړي او هغه غوره معیارونو له مخې تر ارزونې لاندې ونیسي. په دې ډول د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي د دولتي منابعو د اغیزمن او معقول کار اخیستلو لپاره او همداراز دولتي ادارو په دننه کې د اختلاس او اداري فساد پر ضد د څارنې لپاره لیوالتیا راوپاروي. د مدني ټولنې معلوماتي بودجوي تحلیل کیدای شي چې د پارلمان له غړو او پارلماني کار کونکو سره چې د بودجې په څارنه کې نقش لري، مرسته وکړي. د امنیت اړوند بودجوي موضوعات په خاصه توګه په تدقیق او څارنه کې هغو پارلماني غړو ته ستونزې پیدا کوي چې په امنیتي مسائلو کې تخصص نه لري.

یوه کمزوري میدیا چې د منابعو او تخصص د نشتوالي له امله ونه شي کړای د پارلمان او د امینتي سکتور کارونه وڅاري، کیدای شي چې د امنیتي سکتور د بودجې په اغیزمنه څارنه کې یو خنډ وګرځي. د بودجې د پروسو په اړه د میدیا پرمختیایي ظرفیت د څیړن ایز ژورنالیزم لپاره ډیر مهم دی. په پای کې د مدني ټولنې سازمانونه چې په بودجوي تحلیل کې بوخت دي باید پټو دفاعي لګښتونو او د بودجې څخه بهر فعالیتونو او د امنیتي سکتور د عاید سرچینو ته ځانګړې پاملرنه وکړي. مدني ټولنه که

[10] UNDP/DCAF, "Recommendation for Improving Democratic Oversight and Guidance of Security Sector" in Katrin Kinzelbach and Eden Cole /eds) Democratising Security in Transition States, UNDP, Bratislava, 2006.

چیری دفاعی بودجه تحلیلوی، نه یوائې دغه لګښتونه په پام کې ونیسي بلکه حکومت باید مجبوره کړي چې په دې هکله حساب ورکړي.

د تشکیلاتي اعتبار رامنځته کول او د داخلي حکومتوالي جوړول

د ظرفیت د ودې یو مهم اړخ د مدني ټولنې د سازمانونو مهارتونو ته وده ورکول دي تر څو د یوې منظمې قاعدې پر بنسټ وکړای شي خپل کارونه وڅاري او تر غور لاندې ونیسي او همداراز هغوی ته وښیي چې د هغوی مهارتونه د «اړوند سازمان د اعتبار لپاره» د هغه مشتریانو، خپله کارکونکو، همکارو سازمانونو، مرسته کونکو او حکومت ته څومره اهمیت لري. د یو سازمان د کار د څارنې او ارزونې لپاره توانمندي د لاس لاندې نیول شویو فعالیتونو د اغیزمنتوب د ټاکلو لپاره یو ړومبنی شرط او د کمزورتیا د پیژندولو لپاره ضروري دي. کله چې له ارزونې څخه نتایج او سپارښتنې لاس ته راشي، مثبته اړخونه کیدای شي د غور چلند په توګه وپیژندل شي او له نورو سره شریک کړای شي، او په عین وخت کې څارنه کولای شي داډ لاس ته راوړي چې کمزورتیاوې اصلاح کیږي. سربیره پر دې، د خپل اداري یا سازمان خپل کنترول او څارنه او ارزول هغې یا هغه سره د شفافیت په ساتلو کې مرسته کوي او د کار کونکو د حساب ورکولو روحیې ته وده ورکوي.

یو بل سره خپل منځني تړلي مسائل

د مدني ټولنې سازمانونه باید په خپلو پروګرامونو کې یو شمیر مسائل داخل کړي، هغه چې له یو لړ مهارتونو سره چې دوی یې باید لاس ته راوړي او یو لړ ستراتیژۍ چې دوی یې باید طرح کړي، په مختلفو سطحو کې تړلي وي ترڅو د امنیتي سکتور څارنه اغیزمنه کړای شي.

جنسیت

د امنیتي سکتور د څارنې او اصلاحاتو په وړاندې د جنسیت (نارینه – ښځینه مساوي حقوقو تأمین) له لحاظه د یو حساس اقدام لاس لاندې نیول د امنیتي سکتور د حکومتوالي د اجندا یو د ودې په حال کې اړخ دی. امنیتي سکتور په خپله د هغې یو پالیسي او پروګرامونو د طرحې له ننګونې سره مخامخ دی چې د جنسیت له لحاظه د خپلو جوړښتونو په دننه کې انډول خوندي وساتي. په ډیرو انتقالي دیموکراسیو او په هغو هیوادونو کې چې نوي له شخړو او کړکیچونو څخه راوتلي دي، د ښځینه – نارینه د مساوي حقوقو اصل له یو لړ کلتوري او ټولنیز خنډونو سره مخامخ شوي چې باید ورته پام واړول شي تر څو د ټولنې یوې نیمایي برخې ته د امنیت په خوندي ساتلو کې اصلاحات رامنځ ته شي.

بشري حقونه

د بشري حقونو د ړومبیتوبونو د اصل پر بنسټ د امنیتي سکتور د څارنې اینودل د محلي، ملي او نړیوالو لوبغاړو توانمندي غښتلې کوي، ترڅو په امنیتي سکتور کې د شفافیت او حساب ورکولو، د قضا د خپلواکتوب او د هغه اصلاحاتو د کچې معلومول چې په امنیتي پالیسي او عمل کې ورته اړتیا ده. بشري حقونو ته د ړومبیتوب ورکولو لپاره هڅې په خاصه توګه په انتقالي دیموکراسیو او هغو

هیوادونو کی چی له مطلق العنان رژیمونو یا جګړو څخه نوی ژغورل شوی دی، له یو لړ ننګونو سره مخامخی دی.

د قانون جوړونی همکاری او په قانون کی اصلاحات

د مدنی ټولنی سازمانونه هغو پارلمانی غړو سره چی د قانون په بحث، تعدیل او یا د قوانینو د مسوده کولو په تدوین کی برخه لری، په ښه توګه مرسته کولای شی. دغه ډول تخصصی مرستی کیدای شی چی مقننی یا نورو پارلمانی کمیټو ته د ټاکلو مقرراتو سره سم یا په خپله خوښه اړندو پارلمانی غړی ته وړاندی شی.

د پارلمان له صحنی څخه بهر، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د قانون له مقرراتو څخه په کار اخیستلو سره د رسمی چارچلند قانونیت تر آزموینی لاندی ونیسی، قانون ته هغسی بدلون ورکړی چی هغه ډله یی خپله غواړی اویا که چیری د دی کار توان ونه لری، بیا نو د قانون نیمګړتیاو ته دی ګوته ونیسی چی عام خلک پری خبری شی او د هغه د اصلاح لپاره دی هڅه وکړی. په ځینو هیوادونو لکه امریکا متحده ایالاتو او بیا په خاصه توګه په بریتانیا کی د عامه ګټو په پام کی نیولو سره د قانون جوړول د سیاسی پروسی یوه مهمه برخه ده. سپارښتنه کیږی چیرته چی محکمی صلاحیت لری ترڅو پر قانون باندی غور وکړی (لکه د امریکا په متحده ایالاتو کی) هغه قوانین تر پوښتنی لاندی ونیول شی چی د قناعت وړ نه دی، دا هغه یوه لاره ده چی کیدای شی د پالیسی پروسه په مستقیمه توګه تر اغیزی لاندی ونیوله شی، نه دا چی مقننی (پارلمان) ته انتظار وایستل شی تر څو د نه قناعت وړ قانون د تعدیل لپاره عمل وکړی، څرنګه چی په بریتانیا کی معمول دی.[11]

له نړیوالی ټولنی سره اتحاد

په داسی حال کی چی د مدنی ټولنی ډیر سازمانونه د معلوماتو د سر چینو او تمویل لپاره د خپلو جوړښتونو پر بنسټ عمل کوی، خو له نړیوالی ټولنی سره د اغیزمنو اتحادونو جوړول (که دا تمویلی منابع، ښوونی او روزنی، بشری معلوماتی قواوی دی یا د پیوستون د شبکو جوړول دی) د هغوی د ودی لپاره یو محوری مهارت دی. په انتقالی دیموکراسیو او د جګړو او شخړو څخه په نویو خلاص شویو هیوادونو کی د مدنی ټولنی سازمانونه چی ډیری یی له محدودو مالی منابعو څخه برخمن دی، کولای شی له نړیوالو بسپنه کونکو او همدارا ز له نړیوالو مدنی ټولنو څخه د خپلو کارنو او مهارتونو د پیاوړتیا لپاره د مرستو په لټه کی شی. په هغو چاپیریالونو کی چی سیاسی زورزیاتی ډیر زیات دی یا مالی منابع ډیر زیات محدود دی، د نړیوالو اتحادونو جوړول غوره لاره ده تر څو شخړه ایزو موضوعاتو ته د نړیوالو پام راواړول شی او هم مالی منابع ورته برابر شی، دغه ډول هڅی د مدنی ټولنی د سازمانونو کار او فعالیت په محلی او ملی سطح کی پیاوړی کوی.

بیړنی حالات او محدود چاپیریالونه

د مدنی ټولنی سازمانونه کیدای شی چی په غیر دیموکراتیکو دولتونو او استثنایی حالاتو کی له ژورو ننګونو سره مخامخ شی. په یوه له سیاسی لحاظه دښمنه فضا یا په یو محدود چاپیریال کی د خپلو دندو

[11] - Ian Leigh, „Civil Society, Democracy and the Law“ in Civil Society and the Security Sector: Concept and Practices in New Democracies, Marina Caparini, Philipp Fluri and Ferenc Molnar (eds), LTT, Munich, 2006.

سرته رسول د محلی یا ملی مدنی ټولنو د سازمانو لپاره تر ټولو سختې ننګونې دی. د دې لپاره چې حکومت مجبوره کړای شي چې حتی په داسې شرایطو او حالاتو کې هم باید نړیوال منل شوی معیارونه مراعات کړي، د مدنی ټولنی د سازمانونو د کار د اغیزمنتوب یوه ستره آزموینه ده. خو پر دې موضوعاتو باندی ستراتیژیکی کار البته د منابعو په کار اچولو او په محلی، ملی او یا نړیوالو سطحو کې د یو لړ محدودو امکاناتو پوری تړلی دی.

د سولې ټینګول

په شخړه لړونکو هیوادونو او هغو نورو کې چې له جګړو او شخړو څخه نوی خلاص شوی دی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شي چې د پخوانیو دښمنانو ترمنځ په منځګړیتوب او د هغوی ترمنځ د باور په رامنځ ته کولو، په مختلفو ټولنیزو ډلو کې د شخړو د اغیزو د ښه کولو او د نویو دیموکراتیکو تأسیساتو په جوړلو کې یو مهم نقش ولوبوی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شي داډ ورکړي چې د هغوی د اندیښنی وړ مسائل په هغو لارو چارو کې منعکس شوی چې د یوی رغوونکی او سوکالی راتلونکی لپاره بنسټ جوړوی، خو د دغې دوری ځانګړی ننګونی د سولی د ټینګولو او د روغې جوړې د لارو چارو او له ټولنی څخه د نا امنی د لاملونو د لیری کولو غوښتنه کوی.

نتیجه

د امنیتی سکتور په دیموکراتیکه څارنه کی عامه مداخله نه یواځې د دولت په امنیتی ادارو کې د ځواب ورکونی او شفافیت ضمانت کوی بلکه د اجرائیه په پالیسیو او د حکومت په امنیتی پالیسی کې هم. سربیره پر دې د امنیتی پالیسی په ساحه کې د څارونکو په توګه د مدنی ټولنی د سازمانونو ګډون د حساب ورکولو او د غوره حکومت والی په تأمین کی مرسته کوی او له دې ویندویی کوی چې د امنیتی سکتور له فعالیت څخه عام وګړی راضی دی.

داسی چلندونه لکه د حکومت د اجراآتو، پالیسی، قانون سره سم عمل کول او د بشری حقونو د مراعاتولو څارنه، دا ټول له دې پروسی سره مرسته کوی. سربیره پر دی، د مدنی ټولنی ډلی چې د محلی ټولنو او ډلو له ګټو څخه استازیتوب کوی، دفاعی فعالیتونه له پام څخه د غورځول شویو کسانو د پیاوړی کولو او د پالیسیو د قانونیت سره مرسته کوی. دغه مثبته اغیزه ایجابوی چې د مدنی ټولنی سازمانونه د دولت په چارو کی بوخت شی. دولتونه کولای شی چې د مدنی ټولنی له سازمانونو سره په امنیتی موضوعاتو کی د رغوونکی او خوځنده اړیکو د لټولو لپاره لاره هواره کړی، د غونډو او د بیان آزادی تأمین کړی، د محل له سطحی څخه ملی سطحی ته د مشوری میکانیزمونه جوړ کړی، د مدنی ټولنو د سازمانونو د ثبتولو قانون تدوین کړی او د رپوټچیانو (هغه کسان چې د غیرقانونی کارونو بربنډونه کوی) د حفاظت ضمانت وکړی.

د مدنی ټولنی سازمانونه باید په فعاله توګه هڅه وکړی چې محوری مهارتونه پیدا کړی ترڅو خپلو اجنداو ته وده ورکړی او اړوندو لوبغاړو سره ګډ کار وکړی. د دغو مهارتونو څخه پرته دا خطر شته چی د مدنی ټولنی سازمانونه له پام څخه وغورځول شی او د پالیسیو او اصلاحاتو په بحثونو کی له پام څخه وغورځول شی او بیا ونه شی کړای چی خپلی محوری دندی تر سره کړی او په بدلونونو کی برخه واخلی.

په دی فصل کی هرڅېړل شوی مهارت د مدنی ټولنی له سازمانونو سره مرسته کوی تر څو خپلی دندی په باوری او اغیزمنه توګه سرته ورسوی. څرنګه چی د مدنی ټولنی سازمانونه باید د امنیتی څارنی په اړه خپلی لاری چاری طرح کوی، د هغو مدنی ټولنو لپاره چی باید خپل ظرفیتونه پراخ کړی، د محوری مهارتونو لاس ته راوړلو وده او پالنه باید په ستراتیژیکی توګه طرح شی ترڅو خپلی څارنی اومشورتی دندو کی سترو اصلاحاتو ته ورسیږی.

د لازمو مهارتونو ډولونه چی په دی فصل کی فهرست شوی دی د ټولو مدنی ټولنو سازمانونو په برخه کی په مختلفو کچو تطبیق کیږی. د محلی سطحی مدنی ټولنی ځینی سازمانونه کولای شی چی دفاعی فعالیتونو، څارنی، د پوهی او خبرتیا د سطحی لوړولو، هڅولو، پیاوړی کولو او بشری مرستوته ځیر شی، خود مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی په ملی او سیمه ایزو سطحو کی عمل کوی، باید په هره ساحه کی کفایت ولری او په عین وخت کی په دی باندی هم پوه وی چی په دغو موضوعاتو کی د محل په سطح د مدنی ټولنی له سازمانونو سره د مرستی مسوولیت لری.

د مدنی ټولنی سازمانونه باید په بشپړه توګه د هغوی پر مخ له عامه او سیاسی خلاصی فضا څخه استفاده وکړی تر څو خپل ماموریت تعقیب کړای شی. د امنیتی سکتور عامه څارنه یوازی له عامه او خصوصی ساحو سره د سیستماتیک او با خبره رغوونکی تعامل له لاری لاس ته راتلای شی. دا د داسی تعامل ستراتیژی دی چی په دی کتاب کی تر ټولو زیات تر څیړنی لاندی نیولی شوی دی.

٢

فصل

IAN LEIGH

پر امنيتی سکتور باندی د اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوو څارنه او لاربنوونه

Ian Leigh

۲

پر امنیتی سکتور باندی د اجرائیه، مقننه او قضائیه قواوو څارنه او لاربښوونه

په دی فصل کی په امنیتی سکتور کی د دولت د دری مهمو څانګو دندی په پوره تفصیل سره بیان شوی دی. په لومړی سر کی پر امنیتی تأسیساتو د اجرائیی د کنترول اړخونه او بیا پارلمانی څارنی بیان شویدی. همداراز په دغه فصل کی د محکمو او قضاء او د څارنی د یو دریم رسمی عنصر په توګه د خپلواکو ادارو لکه د شکایتونو د اوریدو د ادارو نقشونه په تفصیل سره تشریح شوی دی. ځانګړی پاملرنه دی ته شوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی د دولت له دری څانګو سره اړیکی ونیسی او څرنګه له هغو اوهمداراز د څارنی له خپلواکو ادارو سره کار وکړی ترڅو په امنیتی ساحه کی دیموکراتیکه حکومتوالی سمون پیدا کړی.

اجرائیه او مدنی ټولنه

په دی فصل کی د وسلوالو ځواکونو، امنیتی او استخباراتی ادارو او د اړوندو وزارتونو په شمول د حکومت د اجرائیه څانګی په اړه د مدنی ټولنی په نقش باندی بحث کیږی. د ملی امنیت، دفاع او عامه نظم ساتنه هغه دندی دی چی په عمومی توګه د یو هیواد د اساسی قانون له مخی اجرائیه څانګی ته سپارلی کیږی. په ځینو هیوادونو کی د دغو دندو صلاحیتونه د حکومت د مشر یا د جمهور رئیس یا دولت د رئیس تر منځ ویشل شوی دی. په داسی حال کی چی یو دیموکراتیک اصل دا دی چی د یو هیواد پوځي، امنیتی او استخباراتی اداری باید تر یوی ملکی څارنی لاندی وی، ډیر وخت لازمه ده چی دغه ارګانونه د ګوندونو له سیاسی فشار څخه خوندی وساتل شی ترڅو د حکومت د مخالفو کسانو او ګوندونو د آزادیو ضمانت وشی. د دغو ارګانونو له منسوبینو څخه غوښتنه کیږی چی د اساسی قانون پر بنسټ د وفاداری لوړه پرځای کړی. اساسی قانون ته رجعت په دی وجه هم اهمیت لری چی د اتباعو د مخالفت حق، د بیان، ټولنو جوړولو او داسی نورو حقوقو او آزادیو ضمانت وشی او په عین وخت کی د هغو ارګانونو د سیاسی ناپلویتوب دندی خوندی وساتلی شی.

د دولت په تأسیساتو کی د پوځی وسلوال ځمکنی او هوایی ځواکونه اوکه چیری موجود وی، سمندری ځواکونه، امنیتی او استخباراتی اداری (البته په دوی کی ځینی کورنی دندی لری او ځینی یی بهرنی، یا ځینی زیګنالی استخباراتو پوری اړه نیسی)، پوځی استخبارات، پولیسو اوسرحدی او ساحلی محافظین شامل دی. خو په دی برخه کی مختلفی نمونی وجود لری: د بیلګی په توګه ټول دولتونه د کورنی او بهرنی امینتی ادارو تر منخ توپیر نه کوی او ډیر لږ دولتونه بهرنی امنیتی اداری لری. بنایی په ځینو

هیوادونو کی ملکی او پوځی استخباراتی اداری یو بل کی تداخل ولری او په ځینو هیوادونو کی یوه ځانګړی امنیی پولیسی قوه موجوده وی.

معمولاً د دغو ادارو او خدماتو لپاره لږ تر لږه دری اړوند وزارتونه موجود دی: د دفاع، کورنیو او بهرنیو چارو وزارتونه – خو بیا هم کیدای شی په ځینو هیوادونو کی دا ډول نه وی. د بیلګی په توګه په یو فدرالی دولت کی د پولیس او کورنی امنیت صلاحیتونه سره ویشل شوی دی؛ یا په یو ریاستی جمهوری سیستم کی ځینی خاص ځواکونه او اداری دی چی په مستقیمه توګه د جمهور رئیس تر څارنی لاندی دی نه د حکومت.

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د دفاعی او امنیتی پالیسی په جوړښت کی او د دغو ادارو د چارچلند په هکله د رپوټ ورکولو په څارلو کی ونډه واخلی. د مدنی ټولنی د سازمانونو ګټی کیدای شی چی جغرافیایی وی (د بیلګی په توګه محلی ډلی چی د محلی پولیسو یا په یو محل باندی د یوی پوځی هډی له اغیزو سره سراوکار لری) یا فرقه وی (د بیلګی په توګه هغه ډلی چی د قومی، نژادی، مذهبی یا جنسی لږکیو د حقوقو لپاره د امنیتی سکتور په دننه کی او یا د ټولنی په دننه کی مبارزه کوی) یا د ځینو ځانګړو موضوعاتو لپاره وی (لکه چاپیریالی ډلی، د سولی د غورځنګ یا د هستوی انرژیو ضد مبارزی یا د بشری حقونو ډلی او داسی نوری). د مدنی ټولنی سازمانونه معمولاً د اجرائیی په سطح د هغو وزارتونو سره چی د پالیسی جوړولو لپاره مسوول دی، تماس نیسی. خو بیاهم په ځینوحالاتو کی خپله له امنیتی ارګانو سره هم غږیږی، د بیلګی په توګه د ځینو عملیاتو د اغیزو په هکله چی پر ټولنه یا پر یو محل باندی یی لری.

۲- ۱ چوکاټ:
هغه میتودونه چی د هغو له مخی د مدنی ټولنی سازمان کولای شی له اجرائیی سره تماس ونیسی

- د څیړنو په لاره اچول یا د اسنادو او شواهدو ټولول، د نورو هیوادونو پرتله کونکو معلوماتو یا د نظری موډلونو تولیدول
- پر پالیسیو باندی د نفوذ موندلو او عامه بحثونو د لمسولو په موخه د رپوټونو خپرول
- له ډله ایزو رسنیو سره اړیکی نیول او د خلکو د خبرتیا او پوهاوی لپاره مبارزه کول
- وزارتونو یا د امنیتی سکتور ادارو ته لازمی مشوری ورکول
- په وسلوالو ځواکونو یا پولیسو کی د بشری حقونو د موضوعاتو په هکله د روزنیزو کورسونو دایرول

د پالیسی په جوړولو کی برخه اخیستل

په عمومی توګه مدنی ټولنه کولای شی چی د پالیسیو په جوړولو کی ونډه واخلی، په دی شرط چی هغه مخکی له مخکی له پالیسی جوړونکو سره تماس ولری. په حقیقت کی د پالیسو بدلون په لومړی سر کی بنایی د خپلواکو څیړنیزو مؤسسو یا د غیر حکومتی سازمانونو له خوا په اړوندو موضوعاتو کی د سلا مشورو په نتیجه کی رامنځ ته شی.

کله چې د حکومت لخوا د پالیسی د سمونوالی لپاره وړاندیزونه طرح شی، کیدای شی چې هغه له مدنی ټولنی سره د سلا مشورو له لاری تر آزموینی لاندی ونیول شی. خو تر ټولو مهمه خبره دا ده چې مشورتی پروسه باید خپله فعاله وی او د حکومت له وړاندیزونو څخه مخکی په عمل لاس پوری کړی.
پرته له دی دا خطر موجود دی چې غښتلی، سازمان شوی او شتمنی ډلی د پالیسیو په جوړولو کی له زیات نفوذ څخه کار واخلی او یا حکومت یوازی له مدنی ټولنی سره په سمبولیکه توګه سلا مشوری په لاره واچوی. د دی لپاره چې د پالیسیو په جوړولو او اصلاحاتو کی ټولی اړوندی ډلی په مناسبه توکه استازیتوب ولری، سم نظم او دسپلین ته اړتیا ده، څرنګه چې مطبوعات وکړای شی ټول بهیر له نژدی وڅاری. دغه ډول څارنه د هغو غښتلو ډلو یا د نفوذ خاوندانو د هلوځلو مخه نیسی چې غواړی په خپله ګټه پالیسیو ته بدلون ورکړی، که چیری هغوی پوه شی چې د هغوی هڅی بربنډیږی، نو له دا ډول هڅو څخه ښایی مخ واړوی.

په دفاعی او امنیتی ساحو کی د پالیسیو د بدلون لپاره د هغو مؤسسو او څیړنیزو مرکزونو نقش خورا اهمیت لری چې په نړیوالو اړیکو، د ستراتیژیو په مطالعاتو او دفاعی چارو کی تخصص ولری. بشری حقونو یا حقوقی غیرحکومتی سازمانونه کولای شی چې په امنیتی ساحه کی ونډه واخلی، څرنګه چې نه یوازی په دفاعی بلکه د قانون د اجراء په موضوعاتو او همداراز د امنیتی سکتور د څارنی په موضوعاتو کی فعاله ونډه ولری.

په یوه روغه او سالمه دیموکراسی کی دغه ډول یو شمیر مختلفی مؤسسی د همدی مقصد لپاره کار کوی ترڅو د پالیسیو په جوړولو او اصلاحاتو کی مختلف نظریات واوریدل شی او د خپلواکو کارپوهانو د نظریو او مشورو په پام کی نیولو سره په پالیسیو کی بدلون راوستل شی. د ملی امنیتی ستراتیژیو طرح او دفاعی بودجی پلان کول هغه دوه مهمی برخی دی چې له دغو لارو چارو څخه ښه ګټه ترلاسه کولای شی. په وروستیو کلونو کی د دفاعی او امنیتی پالیسیو په مهمو موضوعاتو کی چې په مختلفو اروپایی دولتونو کی د پالیسیو د کارپوهانو تر ارزونی لاندی نیول شوی دی، هغه بحثونه هم شامل کړای شوی دی چې د ختیځی او جنوب ختیځی اروپا په یو شمیر دولتونو کی د ناتو او د اروپا د اتحادیی د غړیتوب او د پوځی خدمت د مکلفیت د پای ته رسولو پر سر په لاره اچول شوی. په یو شمیر نورو پخوانیو دیموکراسیو کی ځینی نور موضوعات لکه د سوله ساتو ځواکونو د وسلو د کنترول او کمولو یا د هستوی وسلو د سیستمونو تعویض تر بحث لاندی راغلی دی.

خو په انتقالی دیموکراسیو کی د پالیسیو په برخه کی د خپلواکو لوبغاړو شمیر لږ دی او هغوی ښایی له مالی لحاظه تر زیاتی کچی حکومت یا بهرنیو سرچینو ته اړ وی چې دا ډول اړتیا په خپله خپلواکتوب باندی اغیزی لری. سربیره پر دی کیدای شی چې د پالیسی تأسیسات هم د هغو سیاسی نخبه ګانو څخه جوړ شوی وی چې وزیران او چارواکی هم له هغو څخه سر راپورته کوی. دا د یوی ودانی «څرخی دروازی» ته پاتی کیږی چې له هغی څخه حکومت ته هماغه خلک ورننوځی او راوځی. په داسی یو وضیعت کی دا خطر شته دی چې د پالیسی جوړنی امتیاز د ضوابطو پر اساس نه، بلکه د شخصی روابطو له مخی یوازی د محدودو کسانو تر نفوذ لاندی پاتی شی او هیڅ ډول خپلواکتوب ونه ولری. دغسی یوه «دروازه» ښایی د وسلو جوړونی د صنایعو او د هیوادونو د دفاع په وزارتونو د تدارکاتی ادارو تر منځ هم جوړه شوی وی چې عین چارواکی د هغو تر منځ په آزاده تګ او راتګ لری.

د پرګنه ایزو ګټو په رسمیت پیژندل

د پرګنه ایزو ګټو یوه ساحه چې له اجرائیه سره د مدنی ټولنی د سازمان د مداخلی ښه بیلګه ګڼل کیدای شی، هغه د پوځی انجمنونو یا اتحادیو په رسمیت پیژندل دی. د دغو انجمنونو څخه ځینی یی ډیره اوږده سابقه لری، لکه په هالند، بلجیم یا سویدن کی (لومړی ځل داسی یو انجمن د نولسمی پیړی په پای کی په

هالند کی جوړ شو)، حال دا چی دغسی ځینی نور په دی وروستیو وختونو کی په پولند، هنګری، بلغاریا او رومانیا کی د اساسی قوانینو له بدلولو سره جوړ شوی دی. په هغو هیوادونو کی چی دغه لاره تعقیب کیږی د وسلوالو ځواکونو غړی له قانونی لحاظه منع نه دی چی په پوځی انجمنونو کی شامل شی.
په دی اړه ډیر ښه شرایط هغه دی چی دغه انجمنونه د مدنی ټولنی په ساحه کی له یو ډول خپلواکمنتوب څخه برخمن وی او کیدای شی چی حکومت له هغو سره، د بیلګی په توګه، د وسلوالو ځواکو د غړو د خدمت په شرایطو باندی مشوره وکړی. هغوی همداراز کولای شی چی د کارپوهانو یوه ډله جوړه کړی تر څو له پوځی نظره په دفاعی او امنیتی موضوعاتو باندی په عامه بحث کی ونډه واخلی.

۲-۲ چوکاټ: په یو شمیر هیوادونو کی پوځی انجمنونه

د سویدن د پوځی افسرانو انجمن

د سویدن د پوځی افسرانو انجمن (SAMO) په ۱۹۹۵ کال کی د دوو پخوانیو اتحادیو (Svenska Officersförbundet او Officerarnas Riksförbund) له یووالی سره تأسیس شو. هغه کابو ۹۵۰۰ غړی لری چی په هغو کی له خورد ضابطانو څخه نیولی تر جنرالانو او ادمیرالانو (امیر البحر) پوری شامل دی. SAMO د سویدن د مسلکی انجمنونو د کانفدراسیون یو غړی دی او د کارکونکو د عامه خبرواترو د شورا له لاری کار کوی. دا هغه یو شورا ده چی د دولتی یا حکومتی او ښاروالیو د کارکونکو د اتحادیو په استازیتوب خبری اتری پر مخ بیایی. SAMO په دی وروستیو وختونو کی له وسلوالو ځواکونوسره د پوځیانو د کار د وختونو، سفر او لوژستیکی مقرراتو، په احتیاطو کی د افسرانو د استخدام، د پوځی پرسونل د استخدام د نورو ډولونو او د نړیوال خدمت په هکله یو لړ موافقی لاس ته راوړی. که څه هم په رسمی توګه منع نه ده چی SAMO د یو ډله ایز اعتصاب لپاره د یو محدود وخت په مخه بلنه ورکړی، خو هغه انجمن موافقه وکړه چی له دغه حق څخه استفاده ونه کړی.

پولند

په ۱۹۹۴ کال کی د پولند د دفاع وزارت ټولو افسرانو ته اجازه ورکړه چی غونډه وکړی او د هغو کمیسارانو په ټاکلو لاس پوری کړی چی د هغوی له حقونو څخه ساتنه وکړی (۸۱ او ۸۲ پریکړی/ د دفاع وزارت/ د ۱۹۹۴ کال د اګست ۲۲). په ۲۰۰۰ کال کی د اساسی قانون محکمه پریکړه وکړه چی په پوځ کی په صنفی اتحادیو کی غړیتوب منع کول له اساسی قانون سره سم دی، په دی شرط چی د انجمن د آزادی د پلی کولو لپاره بدیل موجود وی (د ۲۰۰۰ کال د مارچ د ۷ نیټی پریکړه). د مسلکی عسکرو د پوځی خدمت د قانون د ۳،۴ فصل لسمه ماده (د ۲۰۰۳ کال د سپتمبر ۱۱) مسلکی عسکرو ته اجازه ورکوی تر څو د هغو مقرراتو له مخی چی د دفاع وزارت له خوا صادر شوی نماینده ارګانونه جوړ او یوه مشورتی شورا تأسیس کړی (د مسلکی عسکرو د ټولنی د لوړپوړو افسرانو شورا).

سرچینه Ministerstwo Obrony Narodowej, Soldier-Citzen in Uniform, Warsaw, 2006

هنګری

د ۱۹۸۹ کال د اساسی قانون له تعدیل څخه وروسته چی پوځی منسوبینو ته یی د انجمن د آزادی حق

ورکړ، په ۱۹۹۱ کال کې د پوځي پرسونل د حقوقو د ساتنې انجمن (KÉSZ) له ۵۶ غړو او ۷ محلي انجمنونو سره تأسیس شو. د پوځیانو صنفي اتحادیه (Hanvédszakszervezet, HOSZ) په ۱۹۹۵ کال کې د ځانګړو غړو سره د یو سازمان په توګه جوړه شوه. هغه اوس لس زره غړي لري. قانون د اعتصاب ممانعت کوي، خو د وسلوالو ځواکونو د مظاهرو او غونډو اجازه ورکوي. د پوځي ګټو د خوندي ساتنې د روغې جوړې یوه جرګه ګې شته دي چې د اړوندو استازو سره د ټولنیز دیالوګ لپاره د دفاع وزارت د وسلوالو ځواکونو په ټولو سطحو کې عمل کوي. دغه پرمختګونه د دفاعي ځواکونو لپاره په قانون کې په ۱۹۹۶ او ۲۰۰۳ کلونو کې تصدیق شول.

سرچینه: DCAF, 2006، په بخارست کې د پوځي اتحادیو په هکله د ګردي میز خبرې اترې لنډیز یې په لاندې انټرنتي پاڼه کې موندلای شي:
http://se2.dcaf.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=21&filied=3BEBFDDD-A108-49EF-4EFB-FC4581177BF3&lng=en.

د دغو ټولو مثالونو په هکله د زیاتو معلوماتو لپاره، لطفا د Hans Born او Ian Leigh د بشري حقونو او د پوځي پرسونل د بنسټیز آزادیو په هکله د لارښوونې لاسي کتاب مطالعه کړئ.
ODIHR, Warsa, 2008. Also available at
http://www.dcaf.ch/pubications/handbooks.cfm?nav1=5&nav2=4

د مدني ټولني سازمانونه، د پالیسی تطبیق او څارنه

مدني ټولنه کولای شي چې د پالیسي په تطبیق او د قانون په جوړونه کې ونډه واخلي. څرنګه چې پاس ترې یادوونه وشوه، د حکومت وزارتونه او امنیتي سکتور بنایي وکولای شي چې د مدني ټولني د تجربو او تخصص څخه په کار اخیستلو سره په عمل لاس پورې کړي. د پالیسي د تطبیق په سطح مطبوعات او غیرحکومتي سازمانونه کولای شي د حکومت د پالیسیو اجراآت وپلټي او څارنه ورباندې ولري.[12] د ټولني د یوې ځانګړې برګنې د مستقیمې اړیکې له لارې، لکه د معلولینو، نه امتیاز لرونکو ډلو یا پوځي سابقه دارانو، او د مدني ټولني سازمانونه د حکومت د پالیسیو او قوانینو اغیزمنتوب بنکاره کیږي. په ځینو حالاتو کې کیدای شي چې هغوی د دغو پالیسیو تر پوښتنې لاندې نیولو لپاره مستقیماً مسوولیت په غاړه واخلي. ددې لپاره دحکومت سره ګډ کار ته اړتیا لري (د دغه ګډ کاربنه مثال او بیلګه د رفاهي خدماتو او ښوونې او روزنې ساحې دي).

د دې لپاره چې په دغه سطح کې په اغیزمنه توګه کار وشي، د مدني ټولني ډلې حکومتي معلوماتو ته باید لاس رسی ولري. په دغه سخت او حساس او بیا په خاصه توګه امنیتي موضوعاتو کې د معلوماتو د قوانینو د آزادي چوکاټ، د اړوندو استثنائاتو حدود، د غوښتنو او اجراآتو پروسې او د دې قانوني مادو د استفادې حقوق، ډا ټول اهمیت لري.

[12] Laurence Lustgarten and Ian Leigh, In From the Cold: National Security and Parliamentary Democracy. Oxford University, Oxford, 1994 ; especially chapter 10, on the constitutional role of the press in security realm.

۲ ـ ۳ چوکاټ:

د بشری حقونو په موضوعاتو کی د غیر حکومتی سازمانونو څارنه اومبارزه
د روسیی عسکرو د میندو د کمیټو اتحادیه

د روسیی عسکرو د میندو د کمیټو اتحادیه (UCSMR) دبشری حقونو یو غیرحکومتی بشری سازمان دی چی په ۱۹۸۹ کال جوړ شو. د دغه سازمان ستر هدف د مجلوبینو، عسکرو او د هغوی د میندو د حقونو خوندی ساتل دی. د UCSMR د فعالیتونو مهم کار په وسلوالو ځواکونو کی د بشری حقونو د سرغړونو په هکله غور کول دی (که دا شفاهی شکایتونه وی او که تحریری)؛ د جلبیانو او د هغو میندو او پلورونو لپاره د بشری حقونو د ښوونی لپاره بندوبست کول؛ او د عسکرو د میندو د سیمه ایزو سازمانونو سره په ګډه کار کول.

په مسکو کی د UCSMR دفتر هر کال کابو ۴۰۰۰ شفاهی او ۳۰۰۰ تحریری شکایتونه ثبتوی. له ۱۹۸۹ کال څخه را پدیخوا، UCSMR د جلبیانو او د هغو د میندو او پلورونو لپاره د بشری حقونو منظم ښونځی لری. په دغو ښونځیو کی په متوسطه توګه د ۲۰۰ تر ۳۰۰ کسان په زدکړو بوخت دی. د UCSMR لخوا لاس ته راغلی شکایتونه په سلو کی ۶۰ د ژوند له حقونو او د بشری کرامت څخه سرغړونو پوری اړه نیسی. په دغو سرغړونو کی وهل، ټکول، توهین او تحقیر او ربړول شامل دی. کابو په سلو کی ۲۰ سرغړونی روغتیایی حقونو او د پتمن ژوندانه شرایطو پوری اړه نیسی. د UCSMR د اټکل له مخی د هغو فراری عسکرو شمیر چی خپل ژوند او خپلی روغتیا ته د خطرونو له امله له خپلو پوځی قطعاتو تښتیدلی کابو ۴۰ زرو ته رسیږی د UCSMR د فعالیتونو یوه ځانګړی برخه د چچین له جګړو سره تړاو لری. په دغو فعالیتونو کی د جګړی د پخوانی بندیانو قانونی کول او د عسکرو لپاره د روغتیایی، روانی او ټولنیزو خدمات شامل دی. د چچین په دوهمه جګړه کی UCSMR مجبوره ؤ چی په ډیرو سختو شرایطو کی کار وکړی تر څو د قفقاز په شمال کی دبشری حقونو سرغړونی وڅاری او د کړکیچ د یو سولیز حل لپاره یی غوښتنی وکړی.

Source: http://soldiersmothers.ru/eng/index.php?PHPSESSID=a16e2625983c727048112

د ګرجستان د عدالت او آزادی انجمن

له خپل تأسیس څخه را پدیخوا د عدالت او آزادی انجمن (JLA) د وسلوالو ځواکونو د غړو د حقونو لپاره او همدارز د اختلاس او اداری فساد پرضد مبارزه کړیده او سر بیره پر دی په ګرجستان کی عام وګړو ته د هغوی د حقونو په هکله لارښوونی کړی دی. JLA له پوځی تأسیساتو څخه لیدنه کتنه کوی تر څو د عسکری منسوبینو د کار شرایط له نژدی وڅاری او د دغو تأسیساتو په دننه کی په څیړونو لاس پوری کړی. د خپل کار په نتیجه کی دغه انجمن په پوځی تأسیساتو کی ځینی ناخوال شرایط وموندل، لکه د خوراکی توکو، عسکری جامو او روغتیایی درملو کموالی. سر بیره پر دی په تدارکاتی برخو کی یی د اختلاس تشخیص هم کړی دی. دغه انجمن جلبیانو او د هغوی کورنیو ته یی سلا مشوری ورکړی او د ګرجستان پارلمان یی دی ته هڅولی دی ترڅو له قانونی تعدیلاتو سره په وضعیت کی سمونوالی رامنځ ته کړی. د JLA یو ګڼ شمیر سپارښتنی چی څرنګه له اختلاس سره مبارزه وشی د جمهوری ریاست په یو فرمان کی په پام نیول شوی دی. JLA ډیر زیات زیار ایستلی تر څو ځوانان چی د عسکر مکلفیت ته نژدی کیږی، له ګټورو معلوماتو څخه یی برخمن کړی. همدا راز په ۲۰۰۰ کال کی یی د ۴۵۵۰ فراری عسکرو لپاره چی له خپلو قطعاتو تښتیدلی ؤ، د یوی عمومی بښنی لپاره خبری اتری په بریالیتوب سره سرته ورسولی.
Source: http://www.eurasia.org/documents/CaseStudies/Opening%20the%20Georgian%20Military.pdf

پارلمان او مدنی ټولنه

دغه برخه د امنیتی سکتور په اړه د پارلمانونو په نقش او هغو امکاناتو په هکله بحث کوی د کومو له لاری چی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی په دغو دیموکراتیکو دندو کی ونډه واخلی.
پارلمانونه معمولاً د امنیتی سکتور په اړه یو لړ مهمی دندی ترسره کوی. هغه عبارت دی له:

- د یو قانونی اساس جوړول چی د هغه له مخی وسلوال ځواکونه، استخباراتی او امنیتی اداری، سرحدی محافظین او پولیس عمل وکړای شی؛
- د دفاعی او ملی امنیتی پالیسیو باندی غور او دقت او د دغو پالیسیو د تطبیق لپاره د وزیرانو او د عامه چارواکو مسوول ګڼل او حساب تری اخیستل؛
- پر دفاعی او امنیتی بودجو او تدارکاتی تصمیمونو باندی کنترول درلودل او په دی هکله غور او پلټنه چی پیسی په څه ډول په مصرف رسیدلی دی؛
- د پالیسیو د ناکامیو یا د دفاعی او امنیتی سکتور لخوا د سرغړونو د ادعاو پلټل؛
- سپاربښتنی کول.

ځینی ځانګړی دندی (لکه د بیړنیو حالاتو سره هوکړه کول یا د جنګی یا سوله ساتو ماموریتونو لپاره د وسلوالو ځواکونو د استولو د تصمیم تصویبول) ښایی ډیری وخت د اساسی قانون له مخی د پارلمان د یو پراخ اکثریت غوښتنه وکړی.

د دی لپاره چی دغه بیلابلی دندی اجراء شی پارلمانی غړی کولای شی چی له یو لړ لارو چارو څخه کار واخلی: د نویو قوانینو جاری کول او قانونی تعدیلات؛ د پوښتنو او غوږ نیولو غونډو له لاری د وزیرانو او نور عامه چارواکو پلټل؛ د کار پوهانو څخه سلا او مشوره غوښتل؛ او رسمی اسنادو او معلوماتو ته لاس رسی.

۲ـ ۴ چوکاټ
په امنیتی څارنه کی د پولند د پارلمان نقش

د پولند پارلمان له یو لړ امنیتی اړوند موضوعاتو سره تعامل لری، د هغو له جملی څخه یو هم له وسلوالو ځواکونو سره اړیکه ده. د پولند د پارلمان دواړه جرګی یعنی ولسی جرګه یا Semj او مشرانو جرګه د هغه قانون چوکات جوړوی چی د دفاعی سکتور چاری تنظیموی او د پالیسیو اصول جوړوی. پارلمان دفاعی بودجه طرحه کوی او د هغی د تطبیق څارنه کوی، هغه قوانین تصویبوی چی دفاعی چارو پوری اړوندو بنسټیزو موضوعاتو پوری اړه نیسی او د ملی دفاع د وزیر په ټاکلو کی مستقیماً لاس لری او له دی لاری د وزیر پر کار باندی نفوذ پیدا کوی او هغه د خپل ماموریت په دوره کی حساب او کتاب ته کښینوی.

پارلمانی کمیتی په ځانګړی توګه پر ځینو خاصو دندو کنترول لری، څرنګه چی په ولسی جرګه کی د دولت د دفاع موضوع د ملی دفاع کمیتی پوری اړه نیسی. د ولسی جرګی یا Semj ملی دفاع کمیټه، د ځینو خاصو خدماتو لپاره د Semj کمیټه ، د ملی دفاع لپاره د سنا کمیټه او همداراز د ولسی او مشرانو جرګو استازی حکومتی استازی د پارلمانی غونډو په ترڅ کی تر پوښتنو لاندی نیسی. د Semj د ملی دفاع د کمیتی د مسوولیت په حدودو کی دغه موضوعات شامل دی: ملی دفاع پوری اړوند مسائل (په خاصه توګه هغه چی د وسلوالو ځواکونو پوره اړه نیسی)، د هیواد د خاوری بشپړتیا او ملکی دفاع

پوری اړوند چارې، کوپراتیفي او ټولنیز سازمانونه او خصوصي دفاعي صنایع او د هیواد د دفاعي ظرفیت په پیاوړتیا کې د هغوی اړوند نقش. پارلمان همداراز د کورني امنیت لپاره ځیني هدایتونه صادروي. پارلمان د دولت د کورني امنیت د اصولو، د عامه ارګانونو د صلاحیتونو او په کورني امنیت کې د حکومت د لګښتونو په هکله رأیې ورکوي. پارلماني کمیټې همداراز پر کورني امینتي ځواکونو څارنه لري.

کله چې وړاندیزونه د قانون جوړوني پړاو ته ورسیږي، د مدني ټولني سازمانونه کولای شي چې د هغو پارلماني استازو پام راواړوي چې د مسوده شویو قوانیونو د تعدیل او تصویب په بحثونو کې ګډون لري. په دغه پړاو کې د دغو ډلو کارپوه توب ته اړتیا ده او هغه په ځانګړې توګه ګټور تماميږي، ځکه چې هر پارلماني استازی ښایي له یوې یا دوو موضوعاتو کې زیات تخصص ونه لري، نو په دې وجه غیرحکومتي مؤسسې او سازمانونه کولای شي چې تخصصي مرستې چمتو کړي او په پیشنهاد شویو بدلونونو کې مرسته وکړي. سربیره پر دې که چیرې مختلفې ډلې له قانون جوړونکو سره په مختلفو پیشنهادونو او وړاندیزونو کې مرسته وکړي دا دیموکراتیکه پروسه نوره هم شتمنه کوي.

ځانګړې پاملرنه پکار ده چې له مالي لحاظه شتمنې ډلې یا صنایع ونشي کړای پر قانون جوړونکو باندې نفوذ پیدا کړي. کله چې په بحثونو کې مختلف نظریات وړاندې کیږي، دا په خپله د پارلماني پروسې د پیاوړتیا سبب ګرځي، پرته له دې چې د سیاسي ګوندونو تر نفوذ لاندې راوستل شي. دغسې تخصصي مرستې کیدای شي چې له مختلفو لارو، البته له قانون سره سم، پارلماني کمیټې ته ورسولې شي، د بیلګې په توکه د اسنادو استولو سره او یا هر قانون جوړونکي ته په ځانګړې توګه د معلومات ورکولو سره. له دغې پروسې سره جوخت کیدای شي چې د ډله ایزو رسنیو له لارې عامه نظریات هم وړاندې شي تر څو پارلماني استازو باندې فشار راوستل شي چې د قانون په جوړولو کې د هغوی ګټې په پام کې ونیسي.

۲ـ ۵ چوکاټ
هغه میتودونه چې د هغو په مرسته د مدني ټولني سازمانونه کولای شي د قانون جوړوني په پروسه کې ونډه واخلي

- د حقایقو د موندولو لپاره څیړنې په لاره اچول
- د پارلمان غړو ته عرض او معلومات وړاندې کول
- د پام اړوني لپاره د کمپاینونو په لار اچول
- پارلماني استماعیه یا غوړ نیولو غونډو یا کمیټې ته په شفاهي یا تحریري توګه شواهد او اسناد وړاندې کول
- یوې پارلماني کمیټې ته د یو کار پوه ګمارل
- د پارلمان غړو ته د قانون د مسودې یا قانوني تعدیل سپارل
- قانوني تعدیلاتو یا قانون جوړوني باندې نیوکې کول
- د امنیتي پالیسي په هکله د یو بدیل تفصیلي رپوټ تسوید

د مدني ټولني د سازمانونو لخوا د عامه او پارلماني کمپاین اهمیت او اغیزمنتوب د هغو ځوانو سرتیرو د خپلوانو په تجربه کې څرګندیږي چې د بریتانیا د Deepcut په بارکونو کې مړه شول. د یوې اوږدې

کمپاین څخه وروسته د يو خپلواکی پلټنی په نتيجه کی د هغو فشار نتيجه ورکړه تر څو په پاليسی کی بدلون راوستل شی.

۲ـ ۶ چوکاټ
په بريتانيا کی د Deepcut د پيښی په اړه څيړنيز کمپاين

د بريتانيا د Deepcut د Princes Royal د Surrey په بارکونو کی د ۱۹۹۵ تر ۲۰۰۲ کلونو په منځ کی د څلورو عسکرو د مړينی څخه وروسته د هغوی خپلوانو د دفاع وزارت او د پارلمان پر ګمارل شوی کميټی باندی فشار راوړ چی د پوليسو د پلټنی تر څنګ دی په دی قضيه کی څانګړی تحقيقات په لاره واچوی. د پارلمان د يو غړی په مرسته د فشار جرګه ګی چی د Deepcut & Beyond نوم پری اېښودل شوی ؤ د ۲۰۰۳ کال په نومبر کی جوړه شوه ترڅو د هغو عسکرو د ۵۰ کورنيو څخه استازيتوب وکړی چی په غير جنګی حالتونو کی خپل ژوند له لاسه ورکړی ؤ. د Private Geoff Gray نومی عسکر د مړينی موضوع د ښښنی د نړيوال سازمان لخوا هم عنوان شوه.[13]

د ۲۰۰۴ کال د مارچ په مياشت کی د Surrey پوليسو د پوځ د پالنی د نظام په اړه چی د تحقيقاتو په ترڅ کی ورته پام واړول شو، د يو لړ پراخو موضوعاتو او انديښنو په هکله خپل پنځم او وروستی ريوټ خپور کړ. د ۲۰۰۴ کال لپاره د دفاعی کميټی دريم ريوټ کی يو ګڼ شمير موضوعات شامل ګړای شوی ؤ چی د عسکرو جلب، روزنی او د وسلوالو ځواکونو په دننه کی دسپلين پوری اړه درلوده، په هغو کی د عسکرو د سوکالی، شخصی، جنسی او نژادی ځورول او نور ناخوال مسائل شامل ګړای شوی ؤ.

سربيره پر دی د يو لوړپوړی وکيل په لاربنونه يوه خپلواکه څيړنه هم وشوه او په ۲۰۰۵ کال کی يی ريوټ وړاندی شو. دغه څيړنه دی نتيجی ته ورسيده چی دغو سرتيرو د پوځی فشارونو او اختناق له امله خپل ژوند په خپل لاس پای ته ورساوه او په ځان وژنو يی لاس پوری کړ. د دغی نتيجی په پام کی نيولو سره په ريوټ کی ځينی سپارښتنی وړاندی شوی چی هغه بايد د عسکرو د جلب، روزنی او پالنی په وخت کی په پام کی ونيول شی او هم هغه لاربنوونی وړاندی شوی چی څرنګه د جنسی، نژادی او يا شخصی ځورولو څخه مخنيوی وشی، د شکايتونو د وړاندی کولو لپاره لاره پرانيستله شوه (دی کار لپاره د پوځی شکاياتو د اوريدو يو کميسار وټاکل شو) او سر بيره پر دی د هغو عسکرو د مړينی د پلټنی لپاره چی د خدمت په وخت کی خپل ژوند له لاسه ورکوی څانګړی کميټه وټاکله شوه. د Deepcut پوځی هډه په ۲۰۰۷ کال کی وتړل شوه.

سرچينه:
BBC, The Deepcut Investigations, http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4215635.stm

[13] http://web.amnesty.org/liberary/Index/ENGEUR450092003?open&of=ENG-GBR

۲ـ ۷ چوکاټ
د لایحو په مسودو باندی تبصری – د ببنني نړیوال سازمان او د شمالی آیرلند د پولیسو لایحه

په ۲۰۰۰ کال کی د ببنني نړیوال سازمان د شمالی آیرلند د پولیسو په لایحه باندی یو هراړخیزه تبصره خپره کړه. د ببنني سازمان د خواشیني په څرګندولو سره یادونه وکړه چی د شمالی آیرلند د پولیسو د لایحی په مسوده کی د بشری حقونو خوندی ساتنه د یومحوری موضوع په توګه نده نیول شوی او د یو پخوانی ریوټ سپارښتنی هم په پام کی نه دی نیول شوی. سربیره پر دی په تبصره کی د شکایتونو د اوریدو د چارواکی د حساب ورکولو او د پولیسی د دیموکراتیک ځواب ورکولو او د پټو عملیاتو، څرنګه چی په مسوده کی صلاحیت ورکړ شوی ؤ، اندیښنی څرګندی شوی. د ببنني سازمان خبرداری ورکړ چی په نوی قانونی مسوده کی د دولت په چارو کی وزیر او د امنیی قوماندان ته د ډیر زیات صلاحیت ورکولو سره پخوانی اشتباهات تکرار شوی دی او شک یی څرګند کړ چی له داسی یو قانون سره دی سړی وکړای شی پولیس د قانون او ټولنی په وړاندی حساب ورکولو ته کښینول شی.

سرچینه:
Amnesty International, Policing in Northern Ireland: A New Beginning? Amnesty International's initia comments on the Police (Northern Ireland) Bill, 2000 Aviaable at: http://www.amnesty.org.ru/library/Index/ENGEUR450482000?open&of=ENG-2U3

پر امنیت او استخباراتو باندی پارلمانی څارنه

په یو شمیر هیوادونو کی د امنیتی سکتور پارلمانی څارنی دنده تر ډیر زیاتی برخی یو پارلمانی کمیتی یا یو کارپوهی کمیتی یا ارګان ته سپارل شوی ده تر څو پارلمان ته ریوټ ورکړی. سړی کولای شی چی د هغو دولتونو ترمنځ چیرته چی قانون جوړونکی (پارلمانی استازی) خپله د پارلمانی کمیتی له لاری د امنیتی او استخباراتی څارنی دندی په غاړه اخلی (لکه ارجنتاین، آسترالیا، جنوبی افریقا، بریتانیا او د امریکا متحده ایالات) او د هغو دولتونو کوم چی له پارلمان څخه بهر یو کمیته ګمارل کیړی چی غړی یی پارلمانی استازی هم نه دی خو پارلمان ته ریوټ ورکوی (لکه بلجیم، هالند او ناروی) توپیر پیدا کړی. هر یو په خپل وار سره ځینی ګټي لری. لومړی ډول تر زیاتی کچی دیموکراتیک ښکاره کیږی، حال دا چی دوهم ډول یی زیات مسلکی تخصصی برخی ته امکان په لاس ورکوی ترڅو د څارنی کارونه ترسره کړی، سر بیره پر دی په دغه وروستی ډول کی د سیاسی اختلاف او د عامه اشتهار د خطر مخنیوی هم کیدای شی. دریم ډول یی د دغو دواړو ډولونو یعنی د پارلمانی او غیرپارلمانی لارو چارو ګډول دی: د بیلګی په توګه په کانادا کی وړاندیزونه تل دا دی چی د امنیتی استخباراتی د پلټنی د غیر پارلمانی کمیتی ترڅنګ دی یو پارلمانی کمیته هم وګمارل شی.[14]

د دغو پارلمانی څارنو د ارګانونو صلاحیت او اختیار یو تر بله سره د پام وړ توپیر لری. ځینی یی صلاحیت لری چی د استخباراتی ادارو د عملیاتو مراقبت هم وکړی: د بیلګی په توګه د امریکا متحده ایالاتو د کانګرس د څارنی کمیته او د آلمان د فدرالی شورا یا بوندستګ د کنترول جرګه ګی حق لری چی د پټو عملیاتو په هکله ورته معلومات ورکړ شی.[15] نور یواځی د بیلګی په توګه د پولیسی، اداری

[14] Farson, Stuart, ,Canda's Long Road from Model Law to Effective Oversight of Security and Intelligence' in Who's Watching the Spies: Establishing Intelligence Service Accountability; Born, Hans; Lock Johnson and Ian Leigh /eds), Potamac Books, London, 2002.
[15] German Bundestag Secretariat of the Parliamentary Control Commssion (PKGR), Parliamentary Control of the Intelligence Services in Germany, Bundesamt, Berlin, 2001, pp. 19-20

او مالی موضوعاتو کنترول لپاره صلاحیت لری (لکه په بریتانیا کی). په ځینو هیوادونو کی هغوی د امنیتی او استخباراتی ادارو د کړووړو قانونیت او بشری حقوقو ته د هغوی درناوی تر پلټنی لاندی نیسی (څرنګه چی په ناروی کی یوه کمیټه دغسی صلاحیت لری).[16]

په دی ساحه کی پارلمانی کمیتی د محرمو او سری اسنادو په وجه هرو مرو ځینی محدودیتونه لری چی څرنګه عمل وکړی، که څه هم کله چی ځینی ځانګړی عملیات تر پلټنی لاندی نیول کیږی، ډیر زیات محدودیت نه لیدل کیږی. دغه ډول محدودیتونه هغو لارو چارو باندی اغیزی لری چی د هغو په مرسته اسناد او شواهد راټولیږی او رپوټونه خپریږی. سر بیره پر دی دغه محدودیتونه د مدنی ټولنو د سازمانونو د مستقیمو مداخلو په مخکی خنډ اچوی.

سره له دی هم په ډیرو حالاتو کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د شواهدو او اسنادو په وړاندی کولو او د پارلمانی کمیتی د رپوټونو د روښانه کولو په برخه کی نقش ولوبوی. ځینی هیوادونو قانوناً اجازه ورکړی چی د څارنی ارګان وکړای شی له کارپوهانو څخه چی په څیړنیزو مرکزونو یا پوهنتونو کی کار کوی، معلومات لاس ته راوړی. د بیلګی په توګه په لوګزامبورګ کی د پارلمانی کنترول کمیټه کولای شی چی د پارلمان د دو پر دریم اکثریت او د استخباراتی خدماتو له رئیس سره له مشوری وروسته تصیم ونیسی چی یو کارپوه د څارنی او د پلټنی په برخه کی ورسره مرسته وکړی.[17] دا د د هغه یو نظر بدیل وړاندی کوی چی د حکومت یا استخباراتی اداری له خوا څرګندیږی.

په ځینو هیوادونو کی خپلواکی اداری لکه د عام پلټونکی اداره، جوړه شوی ده تر څو د امنیتی او استخباراتی ادارو په څارنه کی له پارلمان سره مرسته وکړی.

۲- ۸ چوکاټ

د امنیتی او استخباراتی ادارو د څارنی په برخه کی د ځینو عامو پلټونکو د نقش او صلاحیتونه مقایسه

	امریکامتحده ایالات	کانادا	آسترالیا	نوی زیلاند	جنوبی افریقا
له جاری قانونمندی سره پابندی تأمینول	هو	هو	هو	هو	هو
د رسم اوقاعدی له کچو سره د پابندی تأمینول	هو	هو	هو	هو	هو
د څارنی، څیړنی او پلټنی په لاره اچول	هو	هو	هو	هو	هو
د ناوړه عمل، درغلیو او سرغړونی مخه نیول	هو	هو	هو	هو	نامعلوم
اقتصاد، اغیزمنتوب او توانمندی ته وده ورکول	هو	نه	نه	نه	نه
له اجرائی هدایاتو او عملیاتی پالیسیو سره سم پر عمل کولو باندی کتنه	هو	هو	هو	هو	هو
د امر ورکونکو صلاحیتونو سره سم د اجراآتو پابندی	نه	نامعلوم	هو	هو	نه
عملیاتی فعالیتونو باندی له سره کتل	هو	هو	هو	هو	نه
قوانینو او مقرراتو باندی له سره کتل	هو	نه	هو	نه	نه
د اداری مشر یا مشرانو ته رپوټ ورکول	هو	نه	نه	نه	نه
اجرائیه، مقننه یا د څارنی کمیسیون ته رپوټ ورکول	هو	هو	هو	هو	هو
د مقننی یا د څارنی د کمیسیون له غوښتنی سره سم رپوټ ورکول	هو	هو	هو	هو	هو

[16] The Act relating to the Monitoring of Intelligence and Security Services: Act No. 7 of 3 February 1995; Sejersted, 2005;

[17] Art. 14(4), Loi du 15 Juin portant organisaion du Service de Renseignment de l´Etat, Mémorial-Journal Official du Grand-Duché de Luxembourg, 2004, A-No.113.

د اداری په هکله د شکایتونو تحقیق	هو	نه	هو	هو	هو
دبشری حقونو د مناسب درناوی خوندی ساتل	هو	نه	هو	نه	نامعلوم
د ثبت کړای شویو اسنادو او شواهدو او معلوماتو د خپرلوپه هکله له مقرراتو سره سم عمل کول	هو	نه	هو	نه	نامعلوم
د اداری ټولو اسنادو، شواهدو او معلوماتو ته لاس رسی درلودل	هو	هو	هو	هو	هو
په خپل نوبت سره د څیرونو په لاره اچول	هو	نه	هو	نه	هو
د شهادت اخیستلو لپاره اداری لوړه	هو	نه	هو	نه	هو

سرچینه: د استخباراتو او امنیت کمیته (بریتانیا)، د ۲۰۰۱ تر ۲۰۰۲ کال کلنی رپوټ
Cm 5542, Appendeix 3

۲ـ ۹ چوکاټ
دهغی کمیتی مثالونه چی د حکومت د امنیتی پالیسیو په هکله په انتقادی توګه رپوټ ورکوی

کانادا: سومالیا کی د کانادایی ځواکونو د استقرار په برخه کی د تحقیق کمیسیون.

سومالیا کی د کانادایی ځواکونو د استقرار په برخه کی د تحقیق کمیسیون د کانادا د دفاع وزیر Art Eggleton لخوا وګمارل شو ترڅو په سومالیا کی د ۱۹۹۳-۱۹۹۲ کلونو کی د ملګروملتونو په سوله ساتی ماموریت کی د کانادایی ځواکونو د ګډون په هکله تحقیقات وکړی.

په دی برخه کی رپوټ دی نتیجی ته ورسید چی د سومالیا په ماموریت کی د رهبری اشتباه ګانی «څوارځیزی او بنسټیزی» وی او هغه چالچلندونه چی سرته رسیدلی دی په دی مقصد شوی چی هر یو ځان ته یو مقام لاس ته راوړی او شخصی جاه طلبیو ته د اصلی ماموریت د موخو په پرتله ړومبیتوب ورکړ شوی دی.» سربیره پر دی «د مسوولیت د مهمو ساحو په څارنه او مراقبت کی ژوری نیمګړتیاوی شوی دی او یواځی سطحی ارزونی سرته رسیدلی دی؛ حتی که چیری ناوړه چلندونه او له دسپلین او قانون څخه سرغړونی ټولو ته څرګندی هم وی، کوم اقدامات چی د هغو پر خلاف نیول شوی هم دی، له ګوډیو سره جوخت او غیر اغیزمن ؤ.»

سرچینه:
http://www.dnd.ca/somalia/somaliae.htm

بریتانیا: د Butler رپوټ

د ۲۰۰۴ کال د فبروری په دریمه د بریتانیا حکومت د عراق د ډله ایزو وژلو د وسلو (WMDs) د موضوع په اړه د استخباراتو په هکله د تحقیقاتو د ترسره کولو اعلان وکړ، څکه د همدی استخباراتی معلوماتو له مخی برتانیا د عراق په جګړه کی ګډون وکړ.

د تحقیقاتو څخه وروسته رپوټ دی نتیجی ته ورسید چی هغه مهم استخباراتی معلومات چی د عراق د جګړی د توجیه لپاره وړاندی شوی دی، د باور وړ نه دی. رپوټ ادعا کوی چی د استخباراتو اداری خپلی سرچینی په دقیقه توګه کنترول کړی نه دی او په څینو حالاتو کی یی په دریم رپوټ باندی تکیه کړی ده. رپوټ همداراز د ۲۰۰۲ کال په قضیه کی د ۴۵ دقیقه یی ادعا څخه د کار اخیستلو نیوکه کړی او هغه یی «بی محتوی یا تشی» ادعا په توګه ګڼلی ده. رپوټ یادونه کوی چی ډیر زیات د عراق د حکومت د ناراضیانو په ادعاو باندی تکیه شوی ده. همداراز رپوټ یادونه وکړه چی وروستی

استخباراتی معلومات داسی یو څه نه څرګندوی چی عراق دی د نورو هیوادونو په پرتله زیات ګواښ کونکی وی او بل دا چی د ملګرو ملتونو په تحقیقاتی ماموریت کی نه برياليتوب بايد WMDs دی ته واړوی چی په موضوع باندی له سره غور وکړی.

سرچینه:
http://www.butlerreview.org.uk/report/

ترکیه: د Susurluk په پیښه کی د پارلمانی کمیسیون تحقیق

د Susurluk افتضاح د ترکیی د Balükesir په ولایت کی د Susurluk سیمی ته نژدی د ۱۹۹۶ کال د نومبر په دریمه د یو موټر د ټکر له پیښی څخه وروسته رامنځ ته شوه. په دی ټکر کی د استانبول د پولیسو د رئیس پخوانی مرستیال حسین کوکدا، د ځړو لیوانو نومی ډلی مشر (د یو نشنلیستی ګوند د ځوانانو ضربه یی سازمان) عبدالله چاتلو او یوه میرمن چی نوم یی ګونا اوز بنودل شوی ده، شامل ؤ. دغی پیښی د استانبول د پولیسو او د ځړو لیوانو نومی نشنلیستی ډلی او سیاست والو ترمنځ اړیکی بربنډی کړی.

یوه پارلمانی تحقیقاتی کمیسیون وروسته له دغی پیښی د Susurluk په نامه یو ۳۵۰ پاڼی لرونکی رپوټ د ۱۹۹۷ کال د اپریل په میاشت کی خپور کړ. د کمیسیون په رپوټ کی وویل شول چی دولتی ارګانونو د ځړو لیوانو نومی ډلی څخه استفاده کړی ترڅو غیرقانونی فعالیتونه په لاره واچوی.

سرچینه:
Cizre, Umit, Democratic Oversight and Reform of the Security Sector in Turkey:2005/2006 Sattus Report, lit Verlag, Berlin, 2008.

د شکایتونو د اوریدو خپلواکی اداری

په ډیرو هیوادونو کی ځینی خپلواک دفترونه جوړ شوی دی چی معمولاً د شکایتونو د اوریدو چارواکی یا د شکایتونو د اوریدو اداری یی بولی او په ځینو کی هغه کمیساران یا عامه مدافعین شامل دی چی د خلکو په استازیتوب د عامه چاروالو او ادارو د تصمیمونو او چارچلندونو په هکله د شکایتونو او یا د هغوی د نیمګړتیاوو په هکله تحقیقات کوی. دغه دفترونه یا اداری صلاحیت لری چی اسناد وغواړی، چاروالو سره مرکی وکړی او له دولتی ځایونو او مقرونو یا پوځی قرارګاوو لکه (پوځی قشلو یا بارکونو او یا هم د امنیتی سکتور له ودانیو) څخه لیدنه کتنه وکړی. کیدای شی چی هغوی خپله صلاحیت ولری ترڅو په خپل نوبت په تحقیقاتو لاس پوری کړی او قانونی تعدیلات او اصلاحاتو لپاره سپارښتنی کړی، ترڅو هغه د نړیوالو بشری حقونو له قانون سره سمون پیدا کړی. د دغو دفترونو او ادارو د تحقیقاتو په مرسته سری کولای شی چی د امنیتی ارګانونو د سکتور په واسطه د بشری حقونو سرغړونی د اړوندو حکومتی ادارو یا پارلمان غوړونو ته ورسوی او په دی هکله تحقیقات په لاره واچوی.

په ځینو دولتونو کی د شکایتونو د اوریدو عام چاروالی او د هغه اړونده اداره په تولیزه توګه د وسلوالو ځواکونو او نورو امنیتی ادارو په اړه عمل کوی. د یوی داسی اداری شته والی چی د امنیتی سکتور ساحه هم تر سیوری لاندی ونیسی د دی ډاډ ورکوی چی په امنیتی سکتور کی شفافیت تأمین کیږی او

په هغو کې د قانون حاکمیت جاري دی او دا د دې سبب ګرځي چې عام وګړي د خپلو اړوندو امنیتي ادارو په وړاندې باور ولري.

په ځینو نورو هیوادونو کې په ځانګړې توګه د پوځي شکایتونو د اوریدو اداري جوړې شوې دي چې هغوی ځینې خاص موضوعات لکه څارنه یا هغه اطلاعات چې د امنیتي او استخباراتي ادارو لخوا تری استفاده کیږي تر کتنې لاندې ونیسي او د پارلماني غړو په استازیتوب د څارنې کارونه سرته ورسوي. د یو ځانګړي او جلا اداري په توګه د پوځي شکایتونو د اوریدو دفتر یا اداره په مختلفو هیوادونو کې په مختلفو نومونو تأسیس شوې دي، لکه په آلمان کې د وسلوالو ځواکونو لپاره پارلماني کمیسار چې په آلماني ژبه ورته Wehrbeauftragter ورته وایي او په کانادا کې د ملي دفاع او کانادایي ځواکونو لپاره د شکایتونو د اوریدو چارواکی. دغه ډول اداري د نورو هیوادونو لپاره نمونې ګرځیدلی دي لکه د آیرلند د پوځي شکایتونو اداره یا د چک د جمهوریت د وسلوالو پوځونو لپاره د شکایتونو د اوریدو اداره.

د پوځي شکایتونو د اوریدو چارواکي یا اداره

د پوځي شکایتونو د اوریدو د چارواکي یا اداري مهم مسوولیتونه دا دي چې د پوځي مسوولینو چالچلندنو باندې مراقبت ولري او ووینې چې آیا هغوی له قانون سره سم عمل کوي او که نه. سربیره پر دې که چیرې ومومي چې د یو چا حقوق پښنو لاندې شوي په خپل نوښت سره په تحقیقاتو لاس پوري کړي. هغوی همداراز کولای شي چې په پوځ کې د ناوړه چلند او د نیمګړتیاو په هکله شکایت وکړي او د سمونوالي لپاره مناسبي سپارښتنې وړاندې کړي. د شخصي شکایتونو یا په خپل نوښت د تحقیقاتو په لاره اچول څخه وروسته د شکایتونو د اوریدو اداره د پوځي ژوند په دننه کې ستونزو ته پام اړوي، هغه ستونزې چې د اصلاحي اقداماتو غوښتنه کوي ترڅو په پوځي اداره کې سمونوالي رامنځ ته شي او له دې لارې پوځ او د هغه منسوبین د قانون او عام وګړو په وړاندې ځواب ورکونکي او حساب ورکونکي وګرځي. ولسي وګړي یا پوځي منسوبین چې ادعا کوي هغوی سره ناوړه چلند شوی دی، کولای شي چې د شکایتونو د اوریدو له اداري څخه وغواړي چې په اړه موضوع کې تحقیقات په لاره واچوي؛ سربیره پر دې، د شکایتونو د اوریدو اداره دا صلاحیت لري چې د پارلمان په هدایت هم یو تحقیق په لاره واچوي. عام خلک نشي کولای چې یو شکایت د پوځي شکایتونو د اوریدو اداري ته وړاندې کړي. په ځینو هیوادونو کې د شکایتونو د اوردیو اداره کولای شي چې په خپل نوښت او اختیار د هغو موضوعاتو په هکله کومو کې چې د وسلوالو ځواکونو د غړو بنسټیز حقوق پښنو لاندې شویدي، په یو تحقیق لاس پورې کړي (لکه کانادا، فنلند، ګرجستان او آلمان کې).

د شکایتونو د اوریدو اداره کولای شي چې صلاحیت ولري ترڅو د یوې امنیتي یا استخباراتي اداري پرضد د یو شکایت په هکله تحقیق وکړي او رپوټ ورکړي، څرنګه چې په هالند کې دا کار کیږي.[18] په ځینو نورو هیوادونو کې د امنیتي او استخباراتي چارو یو خپلواک عام پلټونکی د دغو ادارو په هکله کابو په ورته ډول سره شکایتونو ته غوږ نیسي. دغسې یو چارواکی د بیلګې په توګه په نوې زیلاند کې (د استخباراتي او امنیتي اداري د عام پلټونکي دفتر په ۱۹۹۶ کال کې تأسیس شو) او په جنوبي افریقا کې (د استخباراتو د عام پلټوکي دفتر د اساسي قانون د ۱۲ فصل سره سم وټاکل شو). همداراز ځینې خاص دفترونه چې د معلوماتو د آزادي یا د اطلاعاتو د ساتنې د قانون له مخې جوړ شوي دي کیدای شي چې د نومړو ارګانونو پرضد د عنوان شویو شکایتونو پلټنه وکړي. د شکایتونو د اوریدو د ادارو تر ټولو ضعیف جوړښت دا دی چې هغوی د امنیتي او استخباراتي ادارو لخوا د بشري حقونو د سرغړونو په هکله معلومات را ټولوي او بیایي په خپل کلني رپوټ کې خپروي، د هغو تر څنګ عمومي څارنوالي ته سپارښتنې کوي او پارلمان او ډله ایزو رسنیو ته یې وړاندې کوي.

[18] Inteligence and Security Act 2002, Art. 83.

د پوځي يا امنيتي شکايتونو د اوريدو د يوې ځانګړي اداری د جوړيدو لپاره استدلالونه بالاخره خپل ځای ونيو، که څه هم ځينی د يو داسی اداری د جوړيدو مخالفت کوی. د پوځي يا امنيتي شکايتونو د اداری د جوړيدو ګټه دا ده چی هغه د خپل تخصص سره سم د پوځي ژوند يا د امنيتي سکتور مسائلو ته خپله ځانګړی پاملرنه کولای شی. هغه همداراز د دغو ارګانونو له سری او محرمو مسائلو سره سم چلند کولای شی ترڅو د پوځي فعاليتونو حساسيت ته پاملرنه وشی. خو په عين وخت دا انديښنه هم موجوده ده چی دغه ډول يو اداره له پوځي او امينتي سکتور سره ډيری نژدی اړيکی ولری او خپلواکتوب يی تر پوښتنی لاندی راشی او شکايتونو ته هغسی پاملرنه ونه کړی چی عام پلټونکی يا د شکايتونو عامی اداری کولای شی. که چيری د صلاحيت حدود يی ټول امنيتي سکتور تر پوښښ لاندی ونه نيسی، دا خطر موجود دی چی پلټنی او تحقيق يی بشپړ ونه ګڼل شی او يا دا چی د هغو ارګانونو شخړه ايز موضوعاتو ته هغوی لاس رسی پيدا نه کړی. له بلی خوا د شکايتونو د اوريدو يوه عامه اداره چی د صلاحيت حدود يی امنيتي سکتور هم تر پوښښ لاندی ونيسی کيدای شی چی له هغو ستونزو سره مقابله وکړی چی د نورو لاروچارو غوښتنه کوی او دا عملاً د دی سبب ګرځي چی د شکايتونو د اوريدو يوه متخصصه فرعی اداره رامنځ ته شی. خو په هغو بيروکراسيو کی چی د امنيتي سکتور تر نفوذ لاندی دی په آسانی سره د شکايتونو د عامو ادارو مخنيوی کيدای شی.

د پوليسی شکايتونو د اوريدو اداره

په ځينو هيوادونو کی د شکايتونو د اوريدو لپاره يوه خاصه پوليسی خدماتی اداره جوړه شوی ده. دا ښايي په دی وجه وی چی د پوليسو په هکله شکايتونه ډير زيات وی او يا په حساسو سياسی اوضاعو کی پوليس ډير پراخ نقش ولری. د بيلګی په توګه په شمالی آيرلند کی کله چی د آيرلند د پوليسی خدماتو نوی اداره (PSNI) جوړه شوه، د انډول د ساتنی لپاره د هغی تر څنګ د آيرلند د پوليسی شکايتونو د اوريدو اداره تأسيسه شوه ترڅو په نوموړی هيواد کی د سلطنت پلوو او جمهوريت پلوو ټولنو لخوا عنوان شويو شکايتونو ته غوږ ونيسی او ورته رسيدګی وکړی. په هغو سيمو او هيوادونو کی چی له جګړو او وسلوالو نښتو څخه ژغورل شويدی، د بشری حقونو د سرغړونو د مخنيوی او څارنی لپاره د داسی پوليسی خدماتو د ادارو جوړيدل ګټور تمام شوی، لکه په کوزوو کی. رسمی يا قانونی رپوټونه بايد ځايي پوليسی هيأت، د پوليسو اداری او مسوول وزير ته واستول شی. د بريتانيا په هيواد کی د پوليسی شکاياتو اداره وجود نه لری، خو د شکاياتو کميسيون د پوليسو د چارچلند په هکله د شکايتونو پلټنه هغسی کوی لکه چی د PSNI د شکايتونو اداره يی کوی. نو په دی وجه د دغو مختلفو تأسيساتو ګډ هدف په پوليسو کی د شفافيت او حساب ورکولو د خوندی ساتنی سره د پوليسو په وړاندی د عامو خلکو اعتماد او باور لاس ته راوړل دی.

۲- ۱۰ چوکاټ
په شمالی آيرلند کی د پوليسی شکايتو د اوريدو اداره

د شمالی آيرلند د پوليسی شکايتونو د اوريدو اداره د شمالی آيرلند د پوليسو د ۱۹۹۸ او ۲۰۰۰ پريکړی له مخی د شکايتونو يو خپلواک ميکانيزم په توګه تأسيس شوه. دغه اداره د پوليسو د چارچلند په هکله د خلکو شکايتونو ته غوږ نيسی او لاس رسی ورته کوی. د پوليسی شکايتونو د اوريدو اداره هر کال د شکايتونو له مخی يو رپوټ هم خپروی. هغه اداره د دولت په چارو کی وزارت ته هم رپوټ ورکوی او کولای شی چی د هغه وزارت اړوند يو موضوع باندی پلټنه په لاره واچوی. د شکايتونو د اوريدو د دفتر له رپوټونو څخه هم د پارلمان او هم د مدنی ټولنی سازمانونه کار اخلی تر څو پوليس حساب او کتاب ته کش کړی.

سرچينه:
http://www.policeombudsman.org/

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی له مختلفو لارو د شکایتونو د اوریدو له دفترونو سره اړیکی ونیسی او یا له هغو سره ګډ کار وکړی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د شکایتونو د اوریدو د شته والی او یا د شکایت کولو د لارو چارو په هکله تبلیغات وکړی؛ یا هغوی کولای شی چی د شکایتونو د اوریدو له کارکونکو سره د امنیتی سکتور په څارنه کی مرسته وکړی. د دی کار یوه بنه بیلګه د روسیی د پوځی یونټونو د ګډی پلټنی پروګرام دی چی په ۲۰۰۷ کال کی د روسیی د بشری حقونو د شکایتونو د اوریدو د اداری، د عام پلټونکی د مرستیال او پوځی عمومی څارنوالی ترمنځ پری موافقه وشوه، په دغه پروګرام کی د بشری حقونو مدافعین او پوځی څارنوال په ګډه په پلټنه لاس پوری کوی.[19] په عین ډول د ګرجستان د شکایتونو د اوریدو اداری د مدنی ټولنی له سازمانونو سره په ګډه د پولیسو د ماموریتونو د څارنی لپاره یو منظم سیستم جوړ کړ.[20] مهمه موضوع داده چی د شکایتونو د اوریدو اداری په فعاله توګه په دغو مسائلوکی برخه لری، نه یواځی د څارنی له لحاظه، بلکه د امنیتی سکتور د تحقیق او له نورو دیموکراتیکو تأسیساتو او رسنیو سره د تعامل له لحاظه هم.

قضاء او مدنی ټولنه

دغه برخه مخکی له دی چی د امنیتی سکتور په اړه د محکمو او د مدنی ټولنی د سازمانونو د نقش په هکله بحث وکړی، د بنسټیزو حقونو د خوندی ساتنی لپاره (د هغو مدنی ټولنو د کارکولو لپاره د حقونو په شمول) د قضایی سیستم پر اهمیت باندی بحث کوی.

د نړیوالو بشری حقونو عصری قانون د ملګرو ملتونو د منشور پر بنسټ ولاړ دی (په خاصه توګه د هغه مقدمه او ۱ (۳)، (۵۵ او ۵۶ مادو) ، او د بشری حقونو د نړیوالی اعلامیی، د مدنی او سیاسی حقونو په هکله د نړیوال تړون او د اقتصادی، ټولنیز او فرهنګی حقونو د تړون سره تکمیل شوی دی. سربیره پر دی د ملګرو ملتونو تړونونه دی: لکه د نژادی او د ښځو د توپیر پالنی ضد تړون، د ماشوم د حقونو منشور، د ربړونی ضد منشور[21] او د کډوالو او تابعیت منشور. د ملګروملتو د تړون مکلفیتونه د سیمه ایزو بشری حقونو سیستمونو سره نور هم بشپړ کیږی.

---

[19] Interfax News Agency, 6 February 2007.
[20] See http://www.ombudsman.ge/eng/activites/monitoring.html;http:www.alpe/about_alpe/
[21] See also the European Convention fort he Preventation of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/126.doc

۲- ۱۱ چوکاټ

په نړیوالی سطح د بیان او د انجمن جوړونی د آزادی رسمیت پیژندل

د UDHR ۱۹ ماده [22]	هرانسان د بیان اود نظر آزادی لری؛ دغه حق کی د ډلیزو رسنیو له لاری هرچیری چی وی پرته له کوم سرحد او پولی څخه د ناپلوو نظریاتو او معلوماتو د غوښتنی او لاس ته راوړلو آزادی پرته له کوم خنډ څخه شامل دی.
د ICCPR ۱۹ ماده[23]	۱- هر انسان حق لری چی پرته له مداخلی د نظرغوښتنی په لټه کی شی. ۲- هر انسان د بیان آزادی لری؛ دغه حق کی د ډلیزو رسنیو له لاری هرچیری چی وی پرته له کوم سرحد او پولی څخه په شفاهی ، تحریری یا چاپی توګه د خپلی خوښی ناپلوو نظریاتو او معلوماتو د لټولو، غوښتنی او لاس ته راوړلو آزادی پرته له کوم خنډ څخه شامل دی. ۳- د هغو حقونو اعمال چی د دی مادی په دوهم پارګراف کی تصریح شوی دی ځانګړی مسوولیتونه له ځان سره لری. له دی امله دا کیدای شی چی د ځینو محدودیتونو تابع وی، خو دا محدودیتونه باید په قانون کی صراحت ولری او لزوماً د لاندو وجوهاتو لپاره الف – د بشری حقونو یا د نورو شهرت ته درناوی ب – د ملی امنیت یا د عامه نظم یا عامه روغتیا یا اخلاق.
د ECHR ۲۱ ماده [24]	د سولیزو غونډو او ټولنو جوړول باید په رسمیت وپیژندل شی. د دغه حق په سرته رسولو کی هیڅ ډول محدودیت نه منل کیږی، مګر دا چی قانون واضح کړی وی او هغه هم په یو دیموکراتیکه ټولنه کی د ملی امنیت، عامه مصونیت، عامه نظم، د عامه روغتیا د ساتنی یا عام اخلاقو د ساتنی او یا د نورو د آزادی د خوندی ساتنی لپاره وی.
دECHR ۱۰ ماده [25]	۱- هر انسان د بیان د آزادی حق لری. په دغه حق کی د عامه چارواکو له مداخلی پرته د نظریاتو او ناپلوو معلوماتو غوښتل او لاس ته راوړل شامل دی. ۲- دا چی د دغو آزادیو عملی کول له یو لړ دندو او مسوولیتونو سره جوخت دی کیدای شی چی د ملی ګټو د خوندی ساتنی، د خاوری د بشپړتیا یا عامه نظم، د ګډوډیو او جرایمو د مخنیوی، د عامه روغتیا یا اخلاقو د ساتنی، د نورو د حقونو او شهرت د ساتنی، د سری معلوماتو د بربنډیدو د مخنیوی یا د د قضاء د صلاحیت او ناپلویتوب د خوندی ساتنی په وجه ځینو ځانګړو رسمی حالاتو او شرایطو اومحدودیتونو پوری چی په قانون کی تصریح شوی دی، تړلی وی.
د UDHR ۲۰ ماده[26]	۱- هر انسان د سولیزو غونډو او ټولنو جوړولو حق لری. ۲- هیڅ څوک مجبور کیدای نشی چی یوی ټولنی پوری تړلی وی.
د ECHR ۱۱ ماده [27]	هر انسان له نورو سره د سولیزو ټولنو جوړلو او انجمنونو جوړولو د آزادی حق لری، په دی حق کی د خپلو ګټو د خوندی ساتنی لپاره صنفی اتحادیو کی د شمولیت حق هم شامل دی.

[22] Avialable at http://www.unhchr.ch/undhr/lang/eng.htm
[23] Avialable at http://www.unhchr.ch/htm/menu3/b/a_ccpr.htm
[24] Avialable at http://www.unhchr.ch/htm/menu3/b/a_ccpr.htm
[25] Available at http://conventions.coe,int/treaty/en/Treatyies/Html/005.htm
[26] Avialable at http://www.unhchr.ch/undhr/lang/eng.htm
[27] Available at http://conventions.coe,int/treaty/en/Treatyies/Html/005.htm

په دې بشري حقونو کې د انجمنونو او د بیان آزادۍ په ځانګړې توګه د فعالو مدني ټولنو د سازمانونو لپاره ضروري ده. دا د بشري حقونو بنسټیز حقونه دي چې په نړیوالو تړونونو او د ډېرو هیوادونو په اساسي قوانینو کې منل شوي دي.

د انجمنونو د آزادۍ له یو اغیزمن تطبیق څخه پرته، د مدني ټولنې سازمانونه به ونه توانیږي چې د بیان د آزادۍ لپاره بندوبست وکړي او د بیان او انجمنونو آزادۍ هغوی ته اجازه ورکوي چې خپل افکار عامه خلکو ته وړاندې کړي او په دې ډول سیاسي ملاتړ وهڅوي. سر بیره پر دې د بیان آزادۍ څخه پرته د مطبوعاتو آزادي هم نشته او چې دا آزادي نه وي معنی دا چې د دیموکراتیک حساب ورکولو لپاره هم امکانات نشته، هغه څه چې د عامه خلکو د خبرتیا او د سیاستوالو او نورو چارواکو تر پلټنې او څارنې نیولو لپاره ضروري دي. چیرته چې دغسې حقوق محدود دي، قضائیه قوه اوبیا په خاصه توګه د اساسي قانون محکمه ځینې خاص مسوولیتونه لري ترڅو په ملي قانون کې د بدلون غوښتنه وکړي او ډاډ لاس ته راوړي چې له نړیوالو لاس لیک شویو او منل شویو تړونو سره سم عمل کیږي.

چیرته چې دغو حقونو ته په عمومي توګه لړه پاملرنه ده او د قانون په چوکاټ کې هم ورته پام نه دې شوې، بیا نو د مدني ټولنې د سازمانونو دنده ده چې د بشري حقونو په هکله شکایتونه عنوان او نړیوال فشار زیات کړي او د ساتونکو میکانیزمونو په لټه کې شي.

په همدې وجه یوه لاره چې د هغې سره د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي د امنیتي سکتور په واسطه د سرته رسیدلو بشري حقونو سرغړونو ته پام واړوي، دا ده چې د بشري حقونو په هکله عنوان شوي شکایتونه نړیوالو ارګانونو ته وړاندې شي، د بیلګې په توګه د ملګرو ملتو د بشري حقونو میکانیزمونو یا (په اروپا کې) د بشري حقونو منشور ته. که څه هم غیرحکومتي سازمانونه په خپل سر دغو مکیانیزمونو ته عرض وړاندې کولای نشي، مګر دا چې د هغوی خپل حقوق پښنو لاندې شوي وي، خو هغوی کولای شي چې د بشري حقونو د سرغړونو د اسنادو او شواهدو په راټولولو، قربانیانو او د هغوی کورنیو ته د لارښونو او د هغوی د داعیو په تبلیغ کې ستر نقش ولوبوي. دغه مسائل په دیارلسم فصل کې په تفصیل سره تر بحث لاندې نیول شویدي. خو د یادونې وړ ده چې نړیوالو میکانیزمونو ته دې وروسته له هغې شکایت او عرض وړاندې شي چې د هیواد په دننه او کورنې موجود میکانیزمونه هغو ته پام وا نه اړوي او د هغو اوریدو او تلافي لپاره ټولې هڅې سرته رسیدلې وي.[28] د اروپایي منشور په اصل کې په لومړي سر کې د کورنۍ او ملي تأسیساتو پراهمیت باندې ټینګار شوی چې د بشري حقونو د سرغړونو شکایتونو ته غوږ ونیسي او د هغو د تلافي په لټه کې شي او د بشري حقونو د سرغړونو پرضد دفاع کې د نړیوالو محکمو او نورو تأسیساتو نقش په دوهمه درجه کې راځي.

قضاء او د امنیت سکتور

د امنیتي سکتور په اړه د قضائیه قوې محوري دندې دا دي چې وګوري آیا د هغه سکتور چالچلندونه د اساسي قانون سره سم دي که نه، آیا هغوی د عام وګړو او د هیواد د یونیفورم لرونکو منسوبینو(د وسلوال پوځ منسوبین) د بشري حقونو څخه سرغړونې کوي که نه. دغه دندې په خاصه توګه په اضطراري حالاتو کې ځانګړې اهمیت پیدا کوي. د پارلمان او اجرائیه قوې پرخلاف، محکمې دا صلاحیت نه لري چې عامه چارواکي په خپل ابتکار حساب ورکولو ته کښینوي – د قاضیانو صلاحیت او توانمندي په بشپړه توګه دې پورې تړلې ده چې اړوند قضیې هغوی ته راجع کړای شي. د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د عامه ګټو او قانون د واکمنې په خوندي ساتلو کې مهم نقش ولوبوي

[28] European Convention on Human Rights. Art. 35.1.

څرنګه چې د قانوني لارو څخه په استفادې سره سرغړوني بربنډې کړي او بشري حقونه خوندي وساتي.

محکمې کولای شي چې په دوو اساسي طريقو ونډه ولري. لومړی طريقه دا ده چې دولتي چارواکي خپله په قانوني اقداماتو لاس پورې کړي، د بيلګې په توګه پر تروريستي يا رسمي پټي قضيې څارنه يا د وسلوالو ځواکونو د يو غړي پر ضد انظباطي اقدام. په داسي يو حالت کې محکمې کولای شي چې په غير مستقيمه توګه پر امنيتي سکتور باندي کنترول تينګ کړي، په خاصه توګه له دې لارې چې وګوري آيا ځيني شواهد او اسنادو ته (د بيلګې په توګه هغه چې د ربړولو، يا په غيرقانوني توګه يا په درغليو لاس ته راغلي) اجازه ورکړي که نه. خو کله چې څارني يا انظباطي چلند د وسلوالو ځواکونو پر ضد عنوان شي يا وويل شي چې د پوليسو يو افسر له خپلې دندې څخه ناوړه استفاده کړې، د کنترول له مقرراتو څخه کار اخيستل کيږي.

دوهم، انفرادي خلک يا د مدني ټولني سازمانونه کولای شي له محکمو څخه په استفادې سره د امنيتي سکتور د اقداماتو يا پاليسيو قانونيت تر پوښتني لاندې ونيسي. دبيلګې په توګه پرمحکمې کيدای شي چې غړ و شي چې د امنيتي سکتور د يو اجرائيه مامور چلند باندې غور وکړي چې په يوې وسلوالې شخړې کې ګډون کړی او يا يې د هغې په پلوې کار کړی. د داسې يوې پيښې جريان ښه بيلګه، د آلمان د فدرال اداري محکمې د ۲۰۰۵ کال تصميم دی، هغې محکمې فيصله وکړه چې د پوځ د Software يو انجنير چې د وجداني دلايلو له امله يې د يو کامپيوتري پروګرام باندې له کار کولو څخه ډډه وکړې، برائت ورکړ او حکم يې وکړ چې د هغې وجداني حقوق بايد خوندي وساتل شي، د هغه دليل دا ؤ چې د عراق جګړه ناحقه او غيرعادلانه ده. [29] په دې هکله يوه بله ښه بيلګه، د آلمان د اساسي قانون د محکمې پريکړه ده چې د يو تبنتول شوي الوتکې ويشتل يې غيرقانوني عمل وګانه. [30]

دغه ډول محکمې کولای شي قضاوت وکړي چې آيا د تروريزم د ګواښ پرضد مبارزه کې د امنيتي سکتور چلندونه د قانون له لحاظه پر ځای او مدلل دي که نه. په دې برخه کې يو مهم مثال په ۲۰۰۴ کال کې رامنځ ته شو، کله چې په بريتانيا کې ستری محکمې ومونده چې ۲۰۰۱ د تروريزم ضد، جرايمو او امنيت د قانون د څلورمې برخې له مخې د يوې تروريستي مشکوکې ډلې تر نا معلوم وخت پورې توقيف د هغوی د بشري حقونو ضد عمل دی، ځکه د آزادی له حق څخه د حکومت له خوا د هغوی محروموول مدلل نه دی. [31] په دې اړه يو ډير ښه څرګند مثال په ګوانتانامو کې دبنديانو د قانوني حق په هکله د امريکا متحده ايالاتو د ستری محکمې تصميم دی. د ۲۰۰۸ کال د جون په مياشت کې هغې محکمې پريکړه وکړه چې د ګوانتانامو بنديان حق لري چې د خپل بنديتوب پر ضد د فدرال په محکمو کې دعوا وکړي. دغې پريکړې د متحده ايالاتو د تروريزم ضد پاليسي په هکله ډيره اغيزه وکړه. معنی دا چې د ګوانتانامو بنديان د امريکا متحده ايالاتو د قضا د صلاحيت له حدودو څخه نور بهر ساتل کيدای نشي.

په يو شمير هيوادونو کې دا عادي ده چې د امنيتي سکتور په ځينو برخو کې د انجمنونو آزادی محدوده کړای شي. د امنيتي سکتور کارکونکې ښايي اجازه ونه لري چې صنفي اتحادې جوړې کړي يا داسې نور اتحاديې تر څو خپلې ګټې خوندي وساتي. په دې صورت کې د محکمو نقش د هغوی د حقوقو د ساتنې لپاره دير مهم دی. څرنګه چې د پولند او هنګری د هيوادونو مثالونه دا موضوع په ډيره ښه توګه روښانه کوي. په امنيتي سکتور کې د کارکونکو پر حقوقو باندې ځيني محدوديت لګول ښايي د

29 - German Fedral Administrative Court. 21 June 2005, Case No. 2 WD 12.04 (see M. Bohlander, Superior Orders, Unjust War and Soldier's Conscience'. (2005(4 Inter Alia 17-19)
30 Decision of 15 February 2006
31 Av Secretary pf Sate fort he Home Department (2004) UKHL 56.

توجیه وړ وی، په خاصه توګه د تولی ټولنی د ګټو د خوندی ساتنی په موخه له سیاست څخه د هغوی لیری ساتل، خو دغه ډول محدودیت هم باید په قانون کی مدلل وی او عامه ګټو سره تناسب ولری.[32]

۲ـ ۱۲ چوکاټ
د انجمن جوړولو او د پوځی منسوبینو د آزادی لپاره قضائی ضمانت

په پولند کی د اساسی قانون محکمی په ۲۰۰۰ کال کی پریکړه وکړه چی په صنفی اتحادیو کی پوځیانو د غړیتوب منع کول له قانون سره سم چلند دی، په دی شرط چی هغوی د انجمن جوړولو د آزادی له یو بدیل حق څخه برخمن وی.[33]

په هسپانیه کی د اساسی قانون محکمی په ۲۰۰۰ کال کی پریکړه وکړه چی د وسلوال پوځ غړی قانونی حق لری چی په هغو ټولنو کی ګډون وکړی چی د هغوی له ټولنیزو او اقتصادی ګټو استازیتوب کوی، په دی شرط چی دغه ټولنی په صنعتی فعالیتونو کی د برخی اخیستلو لیوالتیا ونلری.[34]

سرچینه:
Leigh, Ian and Hans Born, Handbook on Human Rights and Fundamental Freedoms of Armed Forces Personnel, ODIHR, Warsaw,
http://www.dcaf.ch/publications/handbooks.cfm?nav1=5&nav2=4

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی قضیی محکمو ته وړاندی کړی او یا د خپلو ګټو څخه د دفاع لپاره محکمو ته مراجعه وکړی، د مثال په توګه کله چی حکومت هغوی ته اجازه ورنکړی چی لازمو معلوماتو لاس رسی ولری یا د خپلو غړو په نمایندګی عمل وکړی او یا د پیینو قربانیانو سره د لاربنونو او د کارپوهانو د مرستو سره سم لاربنونه وکړی چی څرنګه خپله قضیی محکمو ته وړاندی کړی. دا ډول مرستی کیدای شی چی ډیری ارزښتناکی وی: یو انفرادی وګړی ښایی د دی توان ونه لری چی لازمو معلوماتی سرچینو ته لاس رسی پیدا کړی، یا دا معلومات او تجربه ورسره نه وی چی څرنګه په اغیزمنه توګه په محکمه کی د حکومت سره دعوا پر مخ بوزی. خو د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی له دا ډول تجربو او یا کارپوهانو څخه برخمن وی. هغوی کولای شی چی د کارپوهانو په مرسته د امنیت او دفاع په برخه کی اسناد او شواهد وړاندی کړی (څرنګه چی د قانونی لارو څخه د حکومت ادعاوی تر پوښتنی او آزموینو لاندی راوړی). سربیره پر دی هغوی د امنیت سکتور په برخه کی قانونی او حقوقی تخصص لری چی دا په خپله محکمی ته ګټور تمامیږی، دغو ډول کارپوهانو ته

[32] ـ په یوه قضیه کی چی په هنګری کی په وسلوالو ځواکونو، پولیسو او د امنیتی سکتور په کارکونکو باندی محدودیت لګول شوی چی په سیاست کی به لاس وهنه نه کوی او نه به په سیاسی فعالیت لاس پوری کوی، د بشری حقونو لپاره د اروپا محکمی په داسی یو محدودیت کی د اروپایی بشری حقونو د منشور له لسمی او یوولسمی مادی څخه کومه سرغړونه ونه ګڼله. ځکه دغه ډول محدودیت د عامه ګټو او د ملی امنیت د خوندی ساتنی او د بی نظمیونو د مخنیوی په موخه لاس لاندی نیول شوی دی. دغه محدودیتونه په دی وجه هم دی چی پولیسی دستګاه غیرسیاسی وګرځی او هغه یوه دیموکراسی ټینګه او خوندی وساتل شی چی د پلورالیزم (ډیرپالنی یا کثرت ګرایی) په بنسټ ولاړه وی. د محکمی په پریکړه کی راغلی دی چی: «پولیس افسران له زور لرونکو صلاحیتونو څخه برخمن دی ترڅو د وګړو کړه وړه سره تنظم کړی، په ځینو هیوادونو کی د خپلو دندو د ترسره کولو لپاره په وسلو سمبال دی. په پای کی پولیس د دولت په خدمت کی دی. نو په دی وجه د ټولنی غړی انتظار لری چی پولیس هغه ځواک باید وی چی له سیاسی لحاظه ناپلوی وی او په سیاست کی له لاس وهنی کار وانخلی».
(Rekneyi v Hungary (2000) 30 EHRR 519).

[33] د پولند د اساسی قانون محکمه، د ۲۰۰۰ کال د مارچ د ۷ نیټی، K 26/28 پریکړه.

[34] -Nolte, George, European Military Law Systems, Walter de Gruyter, Berlin, 2003

په اصطلاح amicus curiae یا «د محکمی ملګری» ویل کیږی، او د محکمی د مقرراتو سره سم هغوی اجازه لری چی په پروسه کی ګډون وکړی.

هغه قانون چی د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا وړاندی کیږی نسبت ودی ته چی یواځی د یو څو اغیزمن شویو کسانو حقوق وساتی ډیر زیات د سترو مقصدونو لپاره هم دی. د محاکمی څخه مخکی د کشف چالچلندونه د دی زمینه برابروی چی مخکی له دی پټ کړای شویو معلوماتو او اسنادو ته لاس رسی وموندل شی، له دی لاری کیدای شی چی په امنیتی سکتور کی د شفافیت او حساب ورکولو امر پر ځای شی. سر بیره پر دی، د چارواکو او محکمو د خپلواکتوب په وجه قانونی اعتراضونه هغو ناخوالو ته چی پارلمانی سیستم د هغو په تلافی کولو کی پاتی راغلی دی، د عامه خلکو د پام اړونی لپاره مهم سیاسی وسایل دی.

د مدنی ټولنی یو سازمان کولای شی چی د قربانیانو د یوی ډلی لپاره په همدی ډول عمل وکړی. د بدیل په توګه د مدنی ټولنی یو سازمان کولای شی چی یوه یو ځانګړی قضیه د نمونی او آزموینی په توګه انتخاب کړی او محکمی ته یی په دی مقصد وړاندی کړی چی د هغی ګټلو په صورت کی د [35] نورو کسانو داسی ورته قضیی پری حل شی او هغوی هم د محکمی له پریکړی څخه ګټه واخلی. ډله ایزه یا امتحانی دعوا، دبیلګی په توګه د بریتانیا په پوځ کی د توپیرپالنی د چالچلندو په مقابل کی د اعتراض په برخه کی ډیر مهم دی، مثلاً له پوځ څخه د همجنس بازو منسوبینو د ایستلو پر ضد یا د Gurkhaد متقاعدو عسکرو چی د بریتانیا په عسکری ځواکونو کی یی خدمت کړی دی، د تقاعد حقوق اعاده کول (۲- ۱۳ چوکاټ). د حقوقی او قانونی حقونو په توګه د سیاسی غوښتنو عنوانول د مدنی ټولنی سازمانونو ته یو بل امکان په لاس ورکوی چی د بی عدالتیو د مخنیوی او د هغوی د تلافی لپاره په یولړ پراخو قانونی لارو چارو لاس پوری کړی. حتی که چیری په محکمه کی د سمدلاسه بریالیتوب امکان هم نه لیدل کیږی، د امتحانی دعواوو وړاندی کول د عامه خلکو د خبرتیا او د هغوی د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره خورا مرسته کوی، هغه یوه مرسته چی کیدای شی یوه وخت د قانونی اصلاحاتو د رامنځ ته کیدو سبب وګرځي.

۲- ۱۳ چوکاټ
د امنیتی سکتور پالیسیو او چالچلندونو پرضد قانونی اعتراضونه

په بریتانیا کی د Gurkha د سرتیرو پر ضد توپیر پالنه

په بریتانیا کی دوه محکمه یی قضیی د Gurkha د عسکرو پر ضد له توپیرپالنی څخه خبری کوی، Gurkha هغه نیپالی عسکر دی چی د بریتانیا په پوځ کی یی خدمت کړی دی. په لومړی قضیه یا دعوا کی موضوع دا وه چی وپلټل شی آیا د Gurkha د عسکرو د خدمت شرایط د بشری حقونو لپاره د اروپایی منشور له ۱۴ مادی سره سمون لری که نه. [36] د Gurkha عسکرو ته د نورو بریتانوی پوځیانو په پرتله ډیر لږ تقاعد ورکول کیده، خو هغوی د تقاعد د وخت له لحاظه غوره والی درلود، په دی معنی چی وروسته له ۱۵ کلونو څخه به تقاعد یی ورکول کیده، حال دا چی د بریتانوی سرتیرو تقاعد به تر ۶۰ کلنی پوری ځنډول کیده. محکمی همداراز په هغو ټولنو کی چی د Gurkha او نور بریتانوی سرتیری تقاعد ته سوق کیدل د ژوند شرایط تر پلټنی لاندی ونیول، که څه هم په دی اړه د۱۴ مادی څخه یی سرغړونه ونه موندله، خو بیاهم د محکمی پریکړه د دی لامل وګرځید چی د هغوی

[35] Smith and Grady v UK (2000) 29 EHRR 493, European Court of Human Rights.
[36] R (Purja and others) v Ministry of Defence (2004) 1 WLR 289, CA

د خدمت ټول شرایط یو ځل بیا تر غور لاندی ونیول شی.[37] په دوهمه قضیه کی توپیرپالنه د Gurkha او بریتانوی هغو عسکرو د حقوقو د ورکړی پوری اړه نیوله چی په دوهمه نړیواله جګړه کی د جنګی بندیانو په توګه نیول شوی ؤ. محکمی وموندل چی د Gurkha سرتیرو د لږو حقوقو ورکړه غیرمنطقی ؤ. د محکمی له پریکړی سره حکومت مکلف وګرځید چی لس زره پونده د Gurkha هر اغیزمن شوی سرتیری ته د تاوان په توګه ورکړی.

د Katharine Gun پرضد دعوا چی ګواکی اسرار یی بربنډ کړی، باطله کړای شوه

په ۲۰۰۳ کال کی د عراق له جګړی څخه مخکی Katharine Gun چی په Cheltenham کی د الکترونیکی لیکونو د څارنی په مرکز کی یی د ملکی کارکونکی په توګه کار کاوه، د امریکا د NSA څخه یی یو بریښنا لیک لاس ته راوړ چی د ملګرو ملتونو د امنیت د شورا «غیردایمی» استازو ته په پټه توګه د غوږ نیولو لپاره بریتانیا ورسره مرسته وکړی. وروسته له هغی چی دغه بریښنا لیک د عامه ګټو په خاطر مطبوعاتو کی بربنډ شو او هغی خپل آمر ته اعتراف وکړ چی دا کار یی کړی دی، هغی باندی دعوا وشوه چی د محرم سند په بربنډولو کی سرغړونه کړی ده. له میرمن Gun څخه د بشری حقونو یو غیرحکومتی سازمان، لیبرتی یا آزادای، وکالت کاوه. خو کله چی دعوا محکمی ته ورسیده او د هغی مدافع وکیل د ټولو هغو اسنادو غوښتنه وکړه چی په جګړی کی د ګډون لپاره د بریتانیا د تصمیم د قانونیت د روښانه کولو په موخه وړاندی شوی ؤ، دغه دوسیه وتړل شوه، ځکه د حکومت څارنوالانو ونشو کړای چی د هغی پرضد شواهد وړاندی کړی.

سرچینه:
www.liberty-human-rights.org.uk;www.guardian.con.uk/politics/2004/feb/26/interviewy.iraq

نتیجه

په دغه فصل کی د امنیتی سکتور په اړه د دولت د دری مهمو څانګو په نقش باندی بحث وشو. د مدنی ټولنی سازمانونه ډیر زیات امکانات لری چی له اجرائیه او پارلمان او همداراز قضائیه قوی سره تماس ونیسی ترڅو په اصلاحاتو لاس پوری کړی او د امنیتی سکتور ارګانونه تر زیاتی کچی حساب او کتاب ته کښینوی. په دی کی پالیسی جوړونه تر نفوذ لاندی راوستل، د قانون جوړونی او پلټنی له لاری د هغو د تطبیق څارنه، د اساسی قانون سره سم عمل کولو سره مرسته او د دعواوو او شکایتونو له لاری د بشری حقونو معیارونه شامل دی. په دی ټولو ساحو کی د مدنی ټولنی سازمانونه یو ژوند بښوونکی برخه لری ترڅو د امنیتی سکتور په دیموکراتیک کنترول کی نقش ولوبوی. په داسی حال کی چی دا فصل د مدنی ټولنی د سازمانونو او د دولت د مختلفو قانونی ارګانونو ترمنځ اړیکو ته ځیر کړای شوی ؤ، راتلونکی فصل به د میتودولوژی پر موضوع او دا چی عملاً څرنګه د څارنی فعالیتونه د عمل په ډګر کی پلی شی بحث کوی.

[37] HL Debs, 11 January 2005, http:///www.publications.parliament.uk/pa/ldhansrd/text/50111-47.htm

د یو مدنی ټولنې د سازمان په توګه تاسې څه کولای شی

د اجرائیی پام اړول

- د امنیتی سکتور د پالیسی او چالچلندونو په هکله څیړنه په لاره اچول د شواهد راټول
- د نورو هیوادونو څخه د پرتله ایز اطلاعاتو او نظری مادلونه راټول
- د رپوټونو چمتو کول ترڅو د پالیسی جوړونی بهیر باندی نفوذ پیدا کړی او عامه بحثونه راوپاروی
- وزارتونو یا د امنیتی سکتور ادارو ته تخصصی مشوری ورکول
- وسلوالو ځواکونو یا پولیسو او همداراز نورو مدنی ټولنی سازمانونو ته تخصصی روزنی ورکول

د پارلمان پام اړول

- د حقایق موندلو لپاره څیړنی په لاره اچول
- د پارلمان غړو ته معلومات ورکول
- د پام اړونی کمپاینونو لپاره بندوبست کول
- د پارلمان استماعیه غونډو یا کمیټو ته تحریری یا شفاهی شواهد ورکول
- د پارلمانی کمیټی ته تخصصی مشوری ورکول
- د پارلمان غړو ته د قانون د مسودی یا تعدیل وړاندی کول
- د قانون جوړولو یا د قانون د تعدیل په بهیر باندی په رغوونکی توګه نیوکی کول
- د امنیتی پالیسیو په هکله د بدیلو مسودو وړاندی کول

د شکایتونو د اوریدو د ادارو پام اړول

- د څارنی په نتیجه کی لاس ته راغلو معلوماتو ته د شکایتونو د اوریدو د ادراو پام اړول
- د شکایتونو د اوریدو اداری هڅول تر څو په اقداماتو لاس پوری کړی
- د پالیسو د تعدیل په هکله سپارښتنی کول

د قضائیه قوی پام اړول

- د بشری حقونو څخه د سرغړونو د بربنډولو او د بشری حقونو څخه د دفاع لپاره دعوا کول
- د یاداشتونو ساتل ترڅو د شواهدو او اسنادو د وړاندی کولو لپاره معیارونه پوره کړای شی
- حقوقی او قانونی تخصص ته وده ورکول ترڅو په تحقیقاتو کی د اسنادو او شواهدو په راټولولو کی آسانتیاوی برابری کړای شی
- حقوقی او قانونی تخصص ته وده ورکول ترڅو وګړو ته د دفاعی خدماتو د برابرولو لپاره آسانتیاوی برابری کړای شی.

۳

فصل

DUCAN HISCOCK

څېړنه اومعلومات

Ducan Hiscook

۳

څېړنه اومعلومات

یوه د هغو مهمو ونډو څخه چې د مدني ټولنی سازمانونه یی کولای شی چی د امنیتی سکتور په حکومتوالی کی وکړی دا ده چې د څېړنی او معلوماتو د یوی خپلواکی سرچینی په توګه عمل وکړی. د څېړنی له لاری د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې په امنیتی سکتور کی جاری وضعیت وڅیړی او لاری چاری یی تشخیص کړی او په پالیسی او عمل کی اصلاحات رامنځ ته شی.[38] سربیره پر دی، د مدنی ټولنی سازمانونه د باوروړ معلوماتو او منظمو تحلیلونو ته اړتیا لری تر څو په دیموکراتیکی څارنی او د امنیتی سکتور اصلاحاتو (SSR) کی خپلی ونډی رهبری کړی او له هغو څخه ملاتړ وکړی. په دی فصل کی لوستلای شی:

- د څېړنی هدفونه او په دیموکراتیکه څارنه کی د هغی نقش؛
- د څېړنی مهم ډولونه او د لوستلو لپاره مهم موضوعات او بل دا چې: د مدنی ټولنی سازمانونو په څه ډول څېړونو لاس پوری کړی؛
- د څېړنی د اړتیا وړ وسایل او میتودولوجی؛
- احتمالی ستونزی کله چی په څېړنی لاس پوری کیږی او دا چی څرنګه د حل لاره ورته موندل کیږی.

د څېړنی هدفونه

د دی کتاب په لومړی فصل کی د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره مهمی ستراتیژی او میتودولوجی معرفی شوی تر څو د امنیتی سکتور په دیموکراتیکه څارنه کی ونډه واخلی او یادونه په کی شوی چی په عمل کی دغه ساحی یو بل سره له نژدی تړاو لری. غوره ده چی په لومړی سر کی څېړنی او معلوماتو ته کتنه وشی، ځکه څېړنه په خپل ذات کی د یو فعالیت زړه جوړوی او د هغه یو عمل لپاره بنسټ چی د شپږو نورو ستراتیژیو او میتودولوجیو څخه ملاتړ کوی، کومی چی په دی کتاب کی مخکی له دی تشریح شول (۳ – اچوکاټ). که څه هم کارپوهان ښایی ځینی وختونه امنیتی سکتور یواځی له نظری لحاظه تحلیل کړی، د مدنی ټولنی سازمانونه کومی څېړنی چی کوی باید عملی استفاده ولری، که هغه خپله د هغوی له خوا سرته رسول کیږی او یا د نورو لوبغاړو په واسطه.
د یوی څېړنی دقیق هدفونه البته اړوندو سازمانونو، پروژو او حالاتو پوری اړه لری. خو هر څېرنیزه پروژه کیدای شی چی دغه لاندی یو یا زیات عمومی هدفونه ولری:

[38]- د یادونی وړ ده چی دغه فصل یواځی د مدنی ټولنی پوری اړه نه نیسی چی لا مخکی امنیتی موضوعات د خپل کار په زړه کی نیولی دی. په ډیرو هیوادونو کی غښتلی څېړنه ایز مرکزونه دی چی کیدای شی پر مهمو امنیتی موضوعاتو باندی کار وکړی، خو تر اوسه پوری داسی کنټرول شوی دی. دا فصل هغه معلومات هم وړاندی کوی چی څرنګه دغه تحقیقاتی مرکزونه کولای شی د امینتی سکتور په څېړنه کی برخه واخلی. د مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی د امنیتی سکتورپه برخه کی کار کوی، خو په څېړنیز اړخ کی له تجربی بی برخی دی، دا یوه ډیره ښه موقع ده چی له منلو شویو څېړنیزو تأسیساتو سره په ګډه کار وکړی. دا ددی سبب هم ګرځی چی دغه څېړنیز مرکزونه امنیتی سکتور ته په راتلونکی کی خپله ځانګړی پاملرنه واړوی.

د اړوندو معلوماتو راټولول

د امنیتي سکتور په هکله یوه زیاته برخه معلومات ښایي په عامه توګه د لاس رسی وړ وی، خو دا چې ډیری وخت د یو زیات شمیر سرچینو له لاری تیریږی، د هغوی موندل او تفسیر یې ګران کار دی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې د یوی ځانګړی موضوع په هکله اړوند معلومات سره راټول کړی او هغو نورو ته د لاس رسی وړ وګرځوی (نورو سازمانونو ته، عام وګړو ته او حکومتی چارواکو ته). اړوندو اړخونو او لوبغاړو ته د امنیتي موضوعاتو په هکله معلومات ورکولو سره په حقیقت کی د دیموکراتیکی څارنی سره مرسته کول دی؛ ځکه دوی بیا مجبوره نه دی چې خپله دا ډول معلوماتو پسی وګرځی، دوی کولای شی چې خپل ډیر زیات قوت په مستقیمه توګه په دی لاره کی مصرف کړی چې امنیتي سکتورحساب ورکولو ته کښینوی.

د عمل کولو لپاره د یو بنسټ جوړول

په امنیتي سکتور کی ټول فعالیتونه (د SSR یا د امنیتي سکتور د اصلاحاتو په شمول) باید پرد باور وړ معلوماتو او دقیق بنسټ ولاړ وی. په دی ترتیب ښه څیړنه د ټولو فعالیتونو لپاره یو اساسی شرط دی، که دا هغه فعالیتونه دی چې د مدنی ټولنی د خپلو سازمانونو لخوا یا د امنیتي سکتور د چارواکو او یا د هغوی لخوا چې د څارنی دندی په غاړه لری، په لاره اچول کیږی. څیړنه د اړتیاوو او ارجحیتونو لازمی ارزونی وړاندی کوی اوپس منظری معلومات برابروی، هغه چې د هری یوی پروژی یو بنسټ جوړوی. البته ټولی دغسی څیړنی حتمی نه دی چې خپری شی؛ کله چې یوه څیړنه لاس لاندی نیوله کیږی چې د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د ستراتیژی او د تطبیق معلومات ورکړی، ښایی بیا نو لازمه نه وی چې دغه څیړنه او ارزونه په عام توګه خپره شی او حتی تاوان هم ښایی واړوی.

د بدیل او خپلواک نظر وړاندی کول

په ډیرو هیوادونو کی د امنیتي سکتور په هکله د معلوماتو زیاته برخه د دولت تر کنترول لاندی سرچینو څخه لاس ته راځی. ښکاره ده چې دغه ډول معلومات خورا مهم دی، په خاصه توګه چې سری له دی لاری د جاری وضعی او د حکومت د ړومبیتوبونو په هکله ښه معلومات پیدا کوی. خو دا هم یو حقیقت دی چې دغه ډول معلومات اکثر یوه اړخیزه وی یا د یو اړخ نظر څرګندوی او هغه ارزونی چې په دولتي پاڼو کی په چاپ رسیږی، ډیری وخت داسی وړاندی کیږی چې یواځی د بریالیتوب ښکارندویی کوی او تر کنترول لاندی دی. د دیموکراتیکی څارنی له لحاظه، دا به د غیر حکومتی سازمانو لپاره یوه غټه ستونزه وی چې د خپلو اړوندو دولتونو د امنیتي سکتور د کار په هکله یواځي د هغو معلوماتو پر اساس قضاوت وکړی چې دولت د هغوی په اختیار کی کیږدی.

بله خبره دا ده چې پالیسی جوړنه او تصمیم نیونه هغه وخت له بریالیتوب څخه برخمن کیږی چې په اړوندو موضوعاتو کی بحث وشی او مختلف نظریات وړاندی شی. په اکثرو دولتونو کی حکومتی چارواکی د مدنی ټولنی د سازمانونو له څیړنو څخه هرکلی کوی، ځکه د مدنی ټولنی سازمانونه د راتلونکو طرحو او وړاندیزونو له وړاندی کولو سره د چوپیتا سرحدونه ماتوی، هغه څه چې حکومتی مقامات د هغو له کولو عاجز دی.
د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا څیړنه په دی وجه هم ډیر زیات اهمیت لری چې د ټولنی د مختلفو پرګنو نظریات په هغی کی استازیوب لری، په خاصه توګه هغه ډلی چې ناامنیو څخه زیات رنځ وړی، خو سیاسی غږ یی ډیر نه اوچت کیږی.

د امنیتی سکتور په هکله ژوره پوهه

ډیری څیړنی له دی لحاظه هم غوره دی چی د امنیتی سکتور د یو یا څو اړخونو په هکله زمونږ پوهه نوری هم ژوره کوی: د بیلګی په توګه، یو یا بل اړخ څرنګه کار کوی، هم له نظری لحاظه او هم له عملی لحاظه؟ د امنیتی سکتور له کومو ننګونو سره مخامخ دی؟ په دی ساحه کی د څارنی سطح څرنګه ده؟ کومی اړوندی برخی د زیات مراقبت یا تحلیل غوښتنه کوی؟ څیړنه کیدای شی چی مختلفی ډلی هدف ونیسی، هغه ډلی چی غواړی په لومړی سر کی د خپل سازمان په دننه کی پوره معلومات پیدا کړی، یا د نورو مدنی ټولنی د سازمانونو په منځ کی، په عامه وګړو کی، په حکومت کی او آن دا چی په نړیواله ټولنه کی. دغو پوښتنو باندی د «څیړنی د مهمو ډولونو» په برخه کی په تفصیل سره بحث شوی دی.

د امنیتی پالیسی او پلی کولو د اصلاح لپاره د نظریاتو او سپارښتنو وړاندیزونه

د مدنی ټولنی سازمانونه د امنیتی سکتور تحلیل یوازی د تحلیل او ارزونی په مقصد نه کوی، بلکه هغوی غواړی چی په دغه سکتور کی بدلون هم رامنځ ته کړی، هغه یو بدلون چی د امنیتی سکتور په پالیسی او عمل کی سمونوالی رامنځ ته کړی او یا د دیموکراتیکی څارنی سطح نوره پراخه او پیاوړی شی. په همدی وجه ډیری څیړنیزی پروژی یو لړ نظریات او سپارښتنی څرګندوی هغه چی د دوی په نظر هدف ته په رسیدو کی مرسته کولای شی.

د امنیتی سکتور پام اړول

تیرو کړښو کی ټینګار پر دی وشو چی یوه څیړنه په لومړی سر کی هغه یو وسیله ده چی سړی هدفونو ته رسوی. خو دا هم د یادونی وړه ده چی د یوی څیړنی لاس لاندی نیول د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره هغه یوه لاره ده چی په مستقیمه توګه د امینتی سکتور له چارواکو سره د دیالوګ او تماس نیولو زمینه برابروی. څیړنه کولای شی چی یوه ډیره ګټوره لاره وی تر څو له هغو چارواکو سره اړیکه ټینګه کړای شی چی مخکی له دی یو سازمان ورسره کار نه ؤ کړی. له دی سره سړی کولای شی چی د مدنی ټولنی د سازمانونو او د امینتی چاروکو تر منځ یو بل ته د درناوی او یو بل باندی د باور فضا رامنځ ته کړی، دغه چاروکی بیا کولای شی چی په اوږده موده کی پر امنیتی سکتور باندی د ملکی څارنی لپاره آسانتیاوی برابری کړی.

د شفافیت آزموینه

څیرنه د دی مقصد لپاره هم غوره ده چی د هغی په مرسته په امینتی سکتور کی د موجود شفافیت کچه معلومه کړای شی او بل دا چی تر کومی کچی دولتی چاروکی چمتو دی چی د مدنی ټولنی سازمانونو سره همکاری وکړی. که څه هم حکومتونه ډیری وخت په امنیتی سکتور کی د پرانیستی غیږ او همکاری وعدی کوی، د مدنی ټولنی سازمانونه ځینی وختونه د عمل په ډګر کی له چندان ښه وضعیت سره نه مخامخ کیږی او د امنیتی سکتور په هکله معلومات لاس ته راوړل ورته ډیر ګران تمامیږی (حتی که چیری هغه په عامه توګه د لاس رسی وړ هم وی). څیرنه په دی برخه کی مرسته کولای شی ترڅو په شفافیت کی نیمګړتیا او ستونزی تشخیص کړی او هغو ته د حل لاره هم پیدا کړی: دغه لاندی

برخه کی «د څېړنی په وخت کی احتمالی ستونزی» په دی موضوع بحث کوی چی څرنګه د څېړنی په وخت کی ستونزو سره مقابله وشی.

۳- ۱ چوکاټ
څېړنی د مدنی ټولنی د سازمانونو له نورو ستراتیژو او میتودولوجیو سره څرنګه اړیکه لری:

میتود	څېړنه کولای شی....
مدافعه یا پلویتوب	• هغه اقدامات تشخیص کړی چی تری دفاع کول غواړی • څرګنده کړی چی دفاعی اقدامات پراعتبار وړ معلوماتو او تحلیل باندی تکیه ولری • د تصمیم نیولو جوړښتونه او هغه هدفونه چی تری دفاع کول غواړی تشخیص کړی چی کوم هدفونه له کومو دلیلونو سره جوړیږی.
د پوهی او خبرتیا د سطحی لوړل	• د هدف وړ ډلی وټاکی • وګوری چی کومه ډله د کومو معلوماتو څخه باید خبری وی • د ځینو خاصو هدف وړ ډلو د پوهی او خبرتیا د سطحی د لوړولو لپاره د لارو چارو په موندلو کی مرسته وکړی • د دی لپاره چی ډله ایز رسنی وکړای شی د پوهی او خبرتیا سطحه لوړه کړی مهم معلومات او استدلالونه چمتو کړی
روزنه	• د روزنی دضرورت په تشخیص کی مرسته وکړی • د روزنی د موادو لپاره پس منظری معلومات او نمونه یی قضیی چمتو کړی • د تیر شویو روزنو اغیزی تر ارزونی لاندی ونیسی
څارنه	• د قانون (د نړیوال قانون په شمول)، د پالیسو ژمنی او د اصلاحاتو د اجندا پلی کول تر څارنی لاندی ونیسی • د پالیسی په جوړولو او تطبیق کی پرمختګ وڅاری (حتی په وار وار سره)
قانونی مرستی او اصلاحات	• په قانون کی کمزورتیا تشخیص کړی او د هغی د اصلاح لپاره د لارو چارو وړاندیزونه وکړی • ځینی خاصی قضیی تر تحقیق لاندی ونیسی، خصوصا هغه چی پر ملی امنیت او د امنیتی سکتور په واکمنی باندی اغیزی کوی
د سازمانی اعتبار لاس ته راوړل	• څرګنده کړی چی ستاسو سازمان جدی او د معلوماتو خاوند دی او د دی توان لری چی تحلیلونه او نظریات وړاندی کړی او له دی لاری له اړوندو لوبغاړو سره مرسته وکړی • له حکومتی او غیرحکومتی لوبغاړو سره د اړیکو په ټینګولو کی په عمل لاس پوری کړی

د څېړنی مهم ډولونه

د امنیت ساتنه او پالنه د حکومت د ډیرو مهمو دندو څخه شمیرله کیږی او د امنیتی سکتور حکومتوالی او اصلاحات پراخ لمنی موضوعات دی. د امنیتی سکتور د ژوروالی او ستروالی معنی دا ده چی د څېړنی لپاره امکانات نامحدود دی، د ټول سکتور د پیچلو تحلیلونو څخه نیولی تر د یوی ځانګړی او مشخصی قضیی په هکله تحقیقاتو پوری. دغه برخه د څېړنی مهمو ډولونو ته کتنه کوی، هغه چی د مدنی ټولنی سازمانونه یی کولای شی لاس لاندی ونیسی. همدا راز دغه برخه هغو مهمو موضوعاتو ته

اشاره کوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه یی باید په پام کی ونیسی او هغه وړاندیزونه کوی چی کومه څیړنه د مدنی ټولنی د بیلابیلو سازمانو لپاره مناسب او ګټوره ده.

سړی کولای شی چی لږ تر لږه د امنیت په اړوند د څیړنی مهم ډولونه تشخیص کړی. ډیری پروژی ښایی د لاندی فهرست شویو ډولونو څخه دوه یا ډیری سره ګډ او یوځای کړی، البته دا د مدنی ټولنی سازمان او خپله پروژی د ضرورت وړ معلوماتو پوری اړه نیسی. دغه ډولونه د بیلګی حیثیت لری او د دی ویندویی کوی چی د مدنی ټولنی سازمان له کوم ډول څیړنی څخه کار واخلی، نه دا چی د څیړنی د ډولونو د یوه هراړخیزه او بشپړه درجه بندی وی.

د ډیرو څیړنیزو پروژو موخه د معلوماتو راټولول دی. څرنګه چی مخکی تری یادونه وشوه ښه به وی چی معلومات په یو ډول سره یو ځای کړای شی چی له یوی خوا د لاس رسی او له بلی خوا په آسانی سره د پوهی وړ وی. دا مسأله په خاصه توګه د امنیتی سکتور په برخه کی ډیر اهیمت لری، ځکه په دغه سکتور کی ښایی ډیر معلومات په دی نامه چی حساس او محرم دی، لاس ته را نشی او که چیری په رسمی توګه د لاس رسی وړ هم وی، ښایی په سختی سره ومونده شی. د دغه ډول څیړنی مثالونه دا دی: د قانون او د چالچلندونو خلاصه یا لنډیز، د رسمی بیانونو او احصائیو مجموعه، د موضوعاتو فهرستونه، بولټنونه او په یوی خاصی موضوع باندی د سرچینو لنډیزونه. په کافی اندازی د اطلاعاتو راټولول د څیړنی د نورو شکلونو لپاره یو مخکی له مخکی شرط دی چی دا د نورو تحلیلونو غوښتنه کوی (د بیلګی په توګه څارنه، د پالیسی تحلیل).

دوهم د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی وڅاری چی آیا د امنیتی سکتور تأسیسات (او دولت په مجموع کی) د خپلو اعلان شویو پالیسو سره سم عمل کوی او ملی او نړیوال قوانین په سمه توګه پلی کوی که نه. د مثال په توګه، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی وڅاری چی آیا د دفاع بودجه د هغو ړومبیتوبونو، پالیسیو، انتخاباتی وعدو او رسمی بیانونو چی د اړوندو تصمیم نیونکو لخوا شوی دی، مصرف کیږی که نه، له دی لاری سړی کولای شی چی دغه تصمیم نیونکی حساب او کتاب ته کښینوی. دغه ډول څیړنی باید په منظمه توګه تکرار شی، ځکه څارنه باید یو جاری فعالیت وی، نه دا چی د یوی خاصی پیښی له امله: د حکومت چارواکی که چیری پوه شی چی د دوی د کړو وړو په هکله د مدنی ټولنی سازمانونه وخت په وخت رپوټونه خپروی، کیدای شی چی تر زیاتی کچی د قانون سره سم عمل وکړی او خپل کار کی شفافیت ښکاره کړی. د فعالیتونو څارنه په اووم فصل کی په تفصیل سره بیان شوی ده.

د امنیتی سکتور اړوند موضوعاتو باندی د مدنی ټولنی د سازمانونو څیړنه تر زیاتی کچی د پالیسو موضوعاتو پوری اړه نیسی. د دغو پالیسیو لمن پراخه ده چی د هوایی ځواک د عصری کولو[39] په هکله د حکومت له پالیسی څخه نیولی تر د امنیت او دفاع او د SSR پالیسیو پوری. د یوی اړوند او ټاکل شوی موضوع په هکله د دولت د پالیسی د قوت، کمزورتیا او اغیزو د تحلیل له لاری دوی سره یو ځای دی. ډیری وخت دا څیړنه د پالیسی او د عمل ترمنځ د خلاء په هکله تحلیل او د پالیسو د پیاوړتیا او یا بدلون لپاره یو لړ سپارښتونو پوری اړه نیسی.

امنیتی سکتور ته د پالیسی د مسائلو له نظره کتنی سره د مدنی ټولنی سازمانونه همداراز کولای شی چی تشکیلاتی تحلیلی څیړنی لاس لاندی ونیسی ترڅو د امنیتی سکتور د تشکیلاتی وضعیت په هکله رڼا واچوی . البته د داسی موضوعاتو عنوان کول ښایی ډیر ګران وی او د مدنی ټولنی کوچنی

[39] Murdoch, Clark A, U.S. Airforce Bomber Modernisation Plans: An Independent Assesment, Centre for Strategic and International Studies, Washington, 2008. Available online at http://www.csis.org/component/option,com_csis_pubs/task,view/id,4301

سازمانونه ښايي د دې کار له اجراء څخه عاجز وي. خو بياهم دا موضوع په اوږده موده کې د امنيتي سکتور د روغتيا لپاره خورا اهميت لري او هغه سازمانونه چې د دې پوښتنو د کولو توان او ظرفيت لري (او خپله ورته ځواب هم ورکولای شي) د امنيتي سکتور د څارنې او حکومتوالۍ په برخه کې مهمه ونډه اخيستلای شي.

په دې اړه د ورستي خبرې په توګه، د مدني ټولنې سازمانونه همداراز کولای شي چې امنيتي سکتور اړوندې پروژې تر ارزونې لاندې ونيسي، هغه پروژې چې يا خپله د دوی لخوا په لاره لويدلې دي او يا د نورو لوبغاړو لخوا. دغه ډول څېړنه او تحليل د مدني ټولنې له سازمانونو سره مرسته کوي ترڅو د خپلو پروژو طاقت پياوړی کړي چې په بدل کې يې دا د دوی تشکيلاتي اعتبار ته ډير ګټور تماميژي (په دې اړه نهم فصل مطالعه کړئ) او په راتلونکې کې د امنيتي سکتور د اغيزمنې ديموکراتيکې څارنې سره مرسته کوي.

۳ـ ۲ چوکاټ

د امنيتي سکتور د حکومتوالۍ او اصلاحاتو په هکله د مدني ټولنې د سازمانونو د څېړنې بيلګې

د ملکي نوښتونو لپاره ټاټوبی (کوزوو) (Forum for Civic Initiatives (Kosovo)): په کوزوو کې د بشري امنيت په شمول د ټولنې د مصونيت په هکله څيړنه کوي: د نظرياتو يوه سروې.
http://www.fiq-fiq-org/en/?/do=publications

د پاليسيو د مطالعاتو نړيوال مرکز (اوکراين) (International Center for Policy Studies) دغه مرکز د اوکراين د امنيتي سکتور په هکله د۲۰۰۶ کال په پای کې « د اوکراين د امينې پاليسي د تحليل په شمول: Taking Stock» يو شمير پاڼي خپرې کړې دي.
http://icps.com.us/eng/library.html?31

د ديموکراسۍ د مطالعې مرکز (بلغاريا) (Center for Study of Democracy): په بلغاريا کې د خصوصي امنيتي شرکتونو، پوليسي پلټنو او قومي جوړښتونو او جنايي جرايمو د بهير په شمول د امنيت په مختلفو نورو مسائل يې څېړنې کړې دي.
http://ww.csd.bg/publications.php

همکاری او ديموکراسي (ارمنستان) (Co-operation and Democracy): «په ارمنستان کې د امنيتي سکتور اصلاحات» (له مصونې نړۍ نومي نړيوال غيرحکومتي سازمان سره په ګډه) د دغه هيواد د امنيتي سکتور بدلون او د SSR د راتلونکې په هکله تحليل کوي.
http//www.saferworld.org.uk/images/pubdocs/armenia_English.pdf

د ستراتيژۍ او تکنولوجي د تحليل لپاره مرکز (روسيه)، دا مرکز يو منظمه مجله «مسکو دفاعي معلومات» او "Eksport Vooruzheniy„ يا د صادراتو کنترول او همداراز د روسيې د دفاعي مسائلو په هکله ځينې نوری نشريې خپروي.
http://mdb.cast.ru/, http://www.cast.ru/eng/journal/

د ستراتيژيکې او نړيوالو مطالعاتو لپاره مرکز (امريکا متحده ايالات) (Center for Strategic and International Studies)
دغه مرکز د امريکا متحده ايالاتو د امنيتي او دفاعي پاليسي او د نړيوال امنيت نور اړخونه په ډيره

ژوره توکه څیړی.

http://www.csis.org/pubs/

د عامه پالیسی د څیړنی انستیتوت (بریتانیا) (Institut for Public Policy Research) ، دا یو عامه نظریاتی مرکز دی. په ۲۰۰۷ کال کی دغه انستیوت یو لوړسویه ملی امنیتی کمیسیون تأسیس کړ ترڅو د هغو ملی امنیتی ننګونو په هکله چی بریتانیا په ۲۱ پیړی کی ورسره مخامخه ده یو تحلیل او څیرنه وړاندی کړی.
http://www.ippr.org/ipprcommissions/index.asp?=2656

د امنیتی مطالعاتو لپاره انستیتوت (د اروپا اتحادیه) (Institute for Security Studies) ، دغه انستیتوت د اروپا د اتحادیی د امنیتی او دفاع پالیسی او عمل مختلف اړخونه څیړی. ISS د اروپا د اتحادیی لخوا تأسیس شو او هغی سره تینګه اړیکه لری، خو له اپراتیفی خپلواکی څخه برخمن دی.
http://www.iss.europa.eu/index.php?id=2

دامنیتی مطالعاتو لپاره انستیتوت (جنوبی افریقا) (Institute for Security Studies) دغه انستیتوت په جنوبی افریقا او د افریقا په وچه کی د امنیتی موضوعاتو په هکله ریوټونه خپروی د هغو په جمله کی د افریقایی امنیت ته د کتنی په نامه یو ریوټ په افریقا کی امنیتی اصلاحاتو ته ځانګړی شوی ؤ.
http://www.issafrica.org/index.php?link_id=31&slink_id=3961&link_typ=12&slink_typ=&tml_id=3

دڅیرنی لپاره موضوعات

د هغو موضوعاتو لست چی امنیتی سکتور پوری اړه لری او د مدنی ټولنی سازمانونه یی کولای شی چی څیرنه وکړی ډیر اوږد او نامحدود دی. خو سر له دی هم ځینی مهم او خاص موضوعات شته چی د مدنی ټولنی د سازمانونو ونده په کی خورا اهیمت لری. ۳- ۲ چوکاټ په یو شمیر هیوادونو کی د مدنی ټولنی د څیرنی د پروژو عملی مثالونه دی.

د امنیتی سکتور اصلاحات

چیرته چی حکومت د امنیتی سکتور اصلاحاتو (SSR) ته ژمنه کړی ده، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د SSR د پرروسی د مختلفو اړخو په څیرنی کی مهم نقش ولوبوی. هغوی کولای شی چی د حکومت د SSR د پالیسی د عمومی هدفونو تحلیل وکړی، چیرته چی لازمه ده د بدیل اقدماتو وړاندیز وکړی. دوی همداراز دا ارزونه هم کولای شی چی آیا SRR له پلان سره پلی کړای شوی دی او آیا SSR خپلو موخو ته رسیدلی دی. د مدنی ټولنی سازمانونه همداراز کولای شی چی د SSR په اړه د عامو خلکو د نظریاتو په هکله هم څیرنه وکړی، خصوصاً هغه چی د حکومت په پرتله تر زیاتی کچی د مدنی ټولنی د سازمانونو څیرنو باندی اعتماد کوی. دمدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی په نورو هیوادونو کی د SSR تجربی وڅیړی او هڅه وکړی چی لاس ته راغلی تجربی د SSR په ستراتیژی کی شاملی کړی. په هغو حالاتو کی چی د SSR رسمی پروسه وجود ونه لری، د مدنی

ټولنې سازمانونه کولای شي چې د اصلاحاتو د ضرورت لپاره په ځيرنه لاس پورې کړي او حتی خپله کولای شي چې د احتمالي اصلاحاتو لپاره وړانديزونه وکړي.

«تشکيلاتي» پوښتنې

د مدنې ټولنې د سازمانونو خپلواکتوب هغو ته دا موقع برابروي چې د امنيتي سکتور د جوړښت او اغيزمنتوب په هکله پوښتنې عنوان کړي، هغه چې دولتي چارواکي ښايي هغو ته د ځواب توان ونه لري او يا زړه يې ونه غواړي چې ځواب ورکړي، لکه: د دولت په دننه کې ديموکراتيکې څارنې او د امنيتي سکتور د حکومتوالي کيفيت څرنگه دی؟ امنيتي سکتور په ورستيو کلونو کې څه ډول وده درلوده او د بدلون اصلي لامل څه ؤ؟ د امنيتي سکتور مختلفې برخې څرنگه په خپلو منځو کې تعامل لري، د کاغذ پر مخ او په عمل کې؟ آيا د امنيتي سکتور هدفونه او ړومبيتوبونه د عامو ملي غوښتنو او په نور برخو کې له ړومبيتوبونو سره سمون لري؟ په دغه سيستم کې اختلاس او اداري فساد کومه کچه لري؟ او د دې اختلاس او اداري فساد پايلې څه دي؟

امنيتي گواښونه او ځوابونه

د مدنې ټولنې کارپوهان کولای شي چې ملي امنيت او عامه مصونيت ته د گواښونو ارزونه وکړي او همدا راز هغو ته د دولت د ځوابونو مناسبت او اغيزمنتوب ترڅيړنې لاندې ونيسي. دغه ډول ځيرنه د رسمي امنيتي پاليسي په مقابل کې يو مهم انډول برابروي او د امنيتي سکتور د نقش په هکله د بحث په رامنځ ته کيدو کې مرسته کوي.

امنيتي بودجه او لگښت

د څارنې يوه ډيره مهمه دنده دا ده چې څرنگه د امينتي سکتور بودجه تخصيص کيږي او څرنگه لگول کيږي. معمولاً پارلمان د بودجې د لگښت په څارنه کې مهم نقش لري، خو د ډله ايزو رسنيو په شمول د مدنې ټولنې هڅې هم اړينې دي. دغه عنوان باندې په اتم فصل کې مفصل بحث شوی دی.

دفاعي پاليسي

دفاعي پاليسي د امنيت په زړه کې پرته ده، ولې په ډيرو هيوادونو کې دا يوې ډيرې حساسې موضوع په توگه پيژندل شوی ده او د مدنې ټولنې ډير لږ سازمانونه دي چې په دې هکله ځيرنه کوي. لکه په نورو ساحو کې په دفاعي موضوعاتو باندې ځيرنه کولای شي چې په ټولو برخو کې له پوځې ډکترين څخه نيولې تر د وسلو د صارداتو پاليسي پورې د تصميم نيولو په کيفيت کې سمونوالی رامنځ ته کوي.

د قانون واکمنې

په ډيرو هيوادونوکې د مدافع وکيلانو ټولنې او د مدنې ټولنې نور سازمانونه د قانون د واکمنې مختلف اړخونه څيړي، څارې او په قانون او عدلي سکتور کې د اصلاحاتو لپاره وړانديز کوي.

پولیسي چارې

ښې پولیسي چارې د عامه مصونیت او امنیت لپاره بنسټیز اهمیت لري او پولیس کابو د ټولو اتباعو لپاره د امنیتي سکتور تر ټول څرګند او ښکاره عناصر دي. د دې سره سره، په ډیرو هیوادونو کې په پولیسي چارو کې د مدني ټولني لیوالتیا کمزوري ده. د مدني ټولني سازمانونه کولای شي چې د پولیسو مختلف اړخونه وڅیړي، د بیلګې په توګه د امنیت په هکله د عامه وګړو نظریات او له پولیسو څخه د هغوی انتظارونه، یا دا چې پولیس د مختلفو لړکي ډلو سره څه ډول چلند کوي. د مدني ټولني سازمانونه او ډله ایز رسنی باید د پولیسو لخوا له قدرت څخه د ناوړه استفادې په هکله هم څیړنه وکړي.

هغه موضوعات چې پر ټولنو، لړکیو او نورو اړوند ډلو باندې اغیزې کوي

د مدني ټولني سازمانونه چې له ځانګړو ټولنو او ډلو استازیوب کوي، کولای شي چې د امنیت اړوند مووضوعاتو په هکله په څیړنه لاس پورې کړي، هغه چې دوی اغیزمن کوي، د بیلګې په توګه د سیمې هغو وسلو د زیرمو په هکله څیړنه چې د ناوړه یا کمزوري محافظت له امله فزیکي او چاپیریالي خطرونه پیدا کوي یا په دې هکله څیړنه چې ځایي چارواکي څرنګه کولای شي ټولنو ته مصونیت ور په برخه کړي.

۳ – ۳ چوکاټ د څیړنو ځیني مختلف ډولونه او د څیړني ځیني مختلف موضوعات څرګندوي چې کیدای شي د ډیرو مدني ټولنو سازمانونو لپاره د لیوالتیا وړ وي.

۳- ۳ چوکاټ د څیړني ډولونه چې کیدای شي د مدني ټولني د بیلابیلو سازمانو لپاره د لیوالتیا وړ وي

د مدني ټولني ډولونه	د څیړني ډولونه او د څیړني لپاره موضوعات
د څیړني او نظریاتو سترې مرکزونه/ غیرحکومتي سازمانونه چې مقر یې په پلازمینه کې دي	• «تشکیلاتي» تحلیل • د پالیسي تحلیل او څارنه: د امنیتي سکتور اصلاحات (SSR)، دفاع، د قانون واکمني، پولیسي چارې، بودجوي لګښتونه
د مدني ټولني سازمانونه/ د څیړني انستیتوتونه چې خاص د امنیت، دفاع اوعدلي چارو باندې څیړني کوي	• دغه ډول ستر څیړنیز او نظریاتي مرکزونه، خو هغه چې موضوعات ډیر په تفصیل سره څیړي
د بشري حقونو ډلې	• د پولیسو او نورو امنیتي چارواکو لخوا د قانون د سم تطبیق څارنه • د امنیتي چارواکو لخوا د قدرت څخه ناوړه استفاده • د نړیوالو بشري قوانینو د تطبیق څارنه
ځایي ټولنه ایزې ډلې	• ځایي موضوعات لکه د ټولني مصونیت، د لړکیو او د محرومو ډلو ساتنه • د عدلي اصلاحاتو تحلیل، عدالت ته لاس رسي، د قانون د واکمني کیفیت
	• د ښځو او ماشومانو د امنیت د اړتیاو تشخیصول

د ښځو د حقونو سازمانونه	• د امنیتی سکتور د جنسیت تحلیل
سازمانونه چې قانونی مرسته وړاندی کوی لکه د مدافع وکیلانو ټولنی	• د امنیتی چارواکو لخوا د قدرت څخه د ناوړه استفادی تحقیقات • د عدلی اصلاحاتو او د قانون د حاکمیت د کیفیت تحلیل
چاپیریالی ډلی	• د امنیتی لوبغاړو لخوا د راپیدا شویو چاپیریالی ګواښونو تحلیل (د بیلګی په توګه په پوځی هډه کی چاپیریالی تاوانونه)
څیرندوی ژورنالستان	• د امنیتی چارواکو لخوا د قدرت څخه ناوړه استفادی تحقیق • د پالیسی د تطبیق، د امنیتی سکتور د اصلاحاتو اړوند بودوجوی لګښت، دفاع، عدلی اصلاتو او داسی نور څارنه
مطبوعات او ډله ایز رسنی(پرته له څیرندوی ژورنالستانو څخه)	• د دی پر ځای چی په څیړنیز ژورنالیزم لاس پوری کړی، خپله د څیرندوی ژورنالستانو له سرچینو څخه کار اخلی
ټولنه پیژوندونکی مؤسسی	• عامه نظریاتی سروی او هغه ډلی د نورو څیرونکو په استازیتوب امنیتی موضوعاتو ته ځیر کیږی
نړیوال غیرحکومتی سازمانونه	• د ځایی مدنی ټولنو له سازمانونو سره په همکاری کی تشکیلاتی، او د امنیتی اصلاحاتو، دفاع ، د قانون د حاکمیت او پولیسی چارو په هکله سازمانی تحلیل

د اړینی څیرنی وسایل او میتودولوجی

د مدنی ټولنی سازمانونه ښایی چی د څیرنی ځینی تجربی ولری، حتی که چیری هغوی نورو امنیتی اړوندو موضوعاتو باندی مخکی له دی کار هم نه وی کړی. د پیچلو تشکیلاتی او پالیسی موضوعاتو باندی تفصیلی او لوړ سویه څیرنی د مجربو څیرنکو له خوا په لاره اچول کیږی، خو ځینی بنستیز تخنیکونه د څیرنی د ټولو ډولونو پوری اړه نیسی. دغه برخه د څیرنو د وسایلو او میتودولوجیو یو لنډه پیژندنه وړاندی کوی او په خاصه توګه د امنیتی سکتور د مطالعی لپاره کیدای شی ګټور تمام شی. البته په دقیقه توګه د میتودونو او وسایلو استعمال په اړوندی پروژی پوره اړه نیسی او تل باید په هغو کی اصلاحات راوستل شی ترڅو محلی شرایط په پام کی ونیول شی.

د څیرنی وسایل

څیرنه د معلوماتو د راټولو او تحلیل یو مختلط کار دی. هغه لاره چی د هغی له مخی یو سازمان د معلوماتو تحلیل کوی، انتخاب شوی میتودلوجی پوری اړه نیسی، دغه میتودولوچی مرسته کوی چی

څه ډول معلوماتو ته اړتیا ده او څرنګه هغه باید تعریف او تفسیر شی. د څیړنی وسایل تل هغه لاری دی چی د هغو په مرسته اړوند معلومات راټول کیږی.

څیړنه دوه ډولونه لری: لومړی ډول یی په اصطلاح ابتدایی یا ساحوی څیړنه ده او دوهم ډول یی ثانوی یا دفتری څیړنه ده. که چیری په ساده ژبه وویل شی، د ابتدایی څیړنی هدف دا دی چی هغه معلومات او اطلاعات راټول کړای شی چی مخکی له دی وجود نه لری (د ټولنی پیژندنی، مرکو، د هدف وړ ډلو ترمنځ د بحثونو، د ډله ایزو رسنیو د سروی او داسی نورو امکاناتو له لاری). ثانوی یا دفتری څیړنه دی ته وایی چی معلومات موجود دی (یا نورو څیړنو، رپوټونو، رسمی اسنادو، د قانونی چوکاټونو د پرتله ایز مطالعاتو، حکومتی احصائیو او نورو احصائیوی معلومات) او دغه معلومات باید سره خلاصه او یو بل سره پرتله او تر تحلیل لاندی ونیول شی.

څرنګه چی وړاندی تری یادونه وشوه، د مدنی ټولنی د سازمانونو د ځینو پروژو هدف دا دی ترڅو موجود معلومات نور هم د لاس رسی وړ وګرځی: دا البته په بشپړه توګه د څیړنی دوهم یا ثانوی پړاو پوری اړه نیسی. تحلیلی رپوټونه هم کیدای شی چی تر زیاتی کچی ثانوی څیړنی پوری اړه ونیسی، خکه د هغوی مرکزی هدف اکثر د هغوی د تحلیل پیاوړی کول دی نه د نویو معلوماتو وړاندی کول. نور رپوټونه لکه سروی چی د امنیتی سکتور عامه تصور سره اړیکه لری، ښایی په بشپړه توګه ابتدایی څیړنی پوری اړه ونیسی (دبیلګی په توګه نظریاتی احصائیه او د هدف وړ ډلی). خو ډیری رپوټونه پر ابتدایی او ثانوی څیړنی باندی تکیه کوی چی له موجودو سرچینو او هم له نویو معلوماتو څخه کار اخلی ترڅو خپلو استدلالونو ته وده ورکړی.

د څیړنی لپاره څلور مهمی وسیلی موجودی دی چی په خاصه توګه د هغو کسانو لپاره ګټوری دی چی د امنیتی سکتور په برخه کی پلټنه کوی: دفتری څیړنه، له رپوټچیانو سره مرکی، نظریاتی سروی او د هدف وړ ډلی.

دفتری څیړنه د موجودو سرچینو څخه د معلوماتو ټولول دی. که څه هم دا «ثانوی څیړنه» ده، خو د څیړنی په هره پروژه کی په لومړی سر کی سرته رسول کیږی. دا د څیړونکو لپاره لاره اواروی ترڅو ومومی چی کوم معلومات مخکی له مخکی موجود دی او څه نور معلوماتو ته اړتیا ده، دا د بیځایو مالی لګښتونو مخه نیسی تر څو هغه معلومات بیا چمتو نه کړی چی هغه مخکی له مخکی موجود دی. دا د دی معنی هم لری چی څیړونکی کولای شی، مخکی له دی چی د مهمو رپوټچیانو په مرکو لاس پوری کړی ځینی پس منظری او تخصصی معلومات لاس ته راوړی. په دقیقه هغه معلومات چی د دفتری څیړنی په واسطه لاس ته راځی د اړوندی پروژی پوری تعلق لری، خو د سرچینو یو ساده فهرست او د معلوماتو ډولونه په ۳ - ۴ چوکاټ کی هم درج شوی دی.

د معلوماتو د راټولولو یوه ډیره غوره طریقه دا ده چی له هغو خلکو سره چی رښتیا هم د معلوماتو خاوندان دی، سړی مستقیماً خبری وکړی. له رپوټچیانو یا مخبرینو سره مرکی کیدای شی «مرتب» یا «نیمه مرتب» وی. مرتبی مرکی هغه دی چی مرکه کونکی د پوښتنو یو فهرست ځان سره لری، هغه له هر چا څخه په متحدالماله توګه کوی. دا ډول مرکی کیدای شی چی له دی لحاظه ګټوری وی چی ټول اړین موضوعات تر خپل پوښښ لاندی نیسی، دا ډول مرکی کیدای شی چی په خاصه توګه د پوښتنه ایز څیړنی لپاره ګټوری وی، خصوصاً کله چی څیړونکی وغواړی د شمیرنی او ګرافیک په توګه معلومات وړاندی کړی. خو د معلوماتو لاس ته راوړولو دغه ډول طریقه ډیری وخت له محدودیتونو سره جوخته ده ځکه چی څیړونکی نشی کولای خپلی پوښتنی مختلفو کسانو ته چی غواړی ورسره مرکه وکړی، وړاندی کړی یا هغو موضوعاتو ته پام واړوی چی د هغه د څیړنی لپاره ګټور دی. په همدی وجه «نیمه مرتب» مرکی کیدای شی اکثره وخت ګټوری وی. په دی حالت کی څیړونکی د موضوعاتو یا پوښتنو هغه یو ابتدایی فهرست چمتو کوی چی غواړی ورته ځواب پیدا کړی، خو

مرکه په ډېره آزاده فضا کی سرته رسول کيږی او د يو آزاد بحث لپاره زمينه برابروی. د دی ډول مرکو هدفونه اړوندو موضوعاتو پوری اړه لری، خو هغه کيدای شی چی له حکومتی چاروکو (د تصميم خاوندان او اپراتيفی کسانو)، پارلمانی غړو، اکادميکرانو، ژورناليستانو، محلی سازمانونه او د مدنی ټولنی نور سازمانونه، مذهبی مشران او نړيوال استازی وی. مهمه خبره دا ده چی له يو شمير زياتو معلوماتو لرونکو کسانو سره خبری وشی، ځکه هر يو خپل معلومات او خپل نظر وړاندی کوی. ځينی مهم معلومات لرونکی کسان کيدای شی ډير حساس وی او بنايی د ځانګړی پاملرنی غوښتنه وکړی. (۳- ۶ چوکاټ مطالعه کړی).

د يو شمير امنيتی موضوعاتو په اړوند د عامه نظرياتو لپاره د ارقامو او اعدادو پر بنسټ د معلوماتو د پيدا کولو په مقصد نظرياتی سروی يوه ډيره ګټوره لاره چاره ده. د دغو امنيتی موضوعاتو ښه مثالونه مصونيت او جرم، د پوليسو په وړاندی دريځ او د امنيتی اړوندو پاليسيو ارزونه دی. خو د سترو کورنيو څيړونو طرح او تطبيق بنايی يو پيچلی او ستونزمن کار وی، نو په دی وجه غوره ده چی له ټولن پيژندونکو تحقيقاتی انستيتوتونو په همکاری سرته ورسيږی. که چيری داسی انستيتوتونه موجود وی چی په خپل هيواد کی په منظمه توګه نظرياتی احصائيه په لاره واچوی، نو د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی هغوی قانع کړی ترڅو په خپلو څيړنو او نظرياتی پوښتنو کی امنيتی موضوعاتو ته هم ځای ورکړی. د بيلګي په توګه، د روسيې د عامه نظرياتی څيړنيز مرکز (چی په خپل روسی مخفف VTsIOM هم مشهور دی) په منظمه توکه په خپلو څيړنو کی د امنيت او د امنيتی اړوند موضوعاتو په هکله پوښتنی کوی.[40]

نظرياتی سروی ډير په زړپوری معلومات وړاندی کوی، خو هغه په تفصيل او جزئياتو سره د يوی ځانګړی موضوع په هکله د خلکو دريځ او د هغوی د پوهی او معلوماتو سطح څرګندولای نه شی. هغه ډلی چی په خاصو موضوعاتو باندی څيړنه کوی اوپه انګريزی اصطلاح ورته Focus ډلی هم وايی کولای شی چی دغه خلاء ډکه کړی. دوی کولای شی چی له يوی کوچنی ډلی سره په پوره تفصيل او جزئياتو بحث او خبری وکړی. دوی همداراز د لړکيو او متخصصو ډلو سره د نظرياتو د معلومولو لپاره هم ګټور دی. په انترنتی پاڼه يا Online د موجودو هدف وړ ډلو په هکله د معلوماتو د لاس ته راوړولو لپاره بيشميره عمومی لارښونی شته دی.[41] د يادونی وړ ده، چی په ځينو شرايطو کی دا لازمه ده چی اړين تاوان د هدف وړ ډلو ګډونکو ته تحويل شی، خو دا بايد په عمومی توګه د مخنيوی وړ وی.[42]

---

[40] VTsIOM's website publishes a wealth of information about public opnions of safety and security:http://wciom.ru/

[41]- د هغو کسانو لباره چي غواړي په Online کی د فوکس يا هدف وړ ډلو د متودلوژيو په اړه ډير زياته مطالعه وکړی، د پيل ښه ټکی د Kansas پوهنتون د ټولنی لارښونی دی: http://www.managementhelp.org/evaluatn/focusgrp.htm

[42]- کله چی د هدف وړ ډلی له امنيتی لحاظه کمزورو ساحو کی وساتل شی، نو بنايی لازمه وی چی تاوان ورکړای شی تر څو ګډونکی هغو ساحو ته سفر وکړای شی چی د هدف وړ ډلی ساتل شوی دی. او همداراز هغوی د خپل عادی ورځنی ژوند له بهير څخه ليری نه کړای شی. پرته له دی بايد د دی کار مخنيوی وشی ځکه د دی خطر موجود دی چی ګډون کونکی بنايی يواځی د پيسو د تر لاسه کولو لپاره علاقه ولری نه د خپل رښتينی نظر څرګندولو لپاره. په حقيقت کی که چيری ګدونکی يواځی د پيسو په خاطر کار وکړی، هغه لازم نتايج لاس ته نه راځی چی ورته کار کيږی. که چيری د پيسو ورکړه د مخنيوی وړ نه وی، بايد هغه لږ تر لږه محدود کړای شی او د ځای شرايط په پام کی ونيول شی.

۳ـ ۴ چوکاټ
ډولونه او د دفتری څیړنی لپاره سرچینی او معلومات

د معلوماتو ډولونه

- **د پالیسی اسناد:** ملی امنیتی طرحی؛ اساسی اسناد؛ وزارت او پرمختیایی ستراتیژی اسناد.
- **رسمی بیانونه او رپوټونه:** د چاراوکو او پارلمانی استازو بیانونه؛ د حکومت د ادارو لخوا رپوټونه او احصائیی.
- **د رسنیو رپوټونه:** اړوندی مقالی په مطبوعاتو کی، راډیو او تلویزیون.
- **تحلیلی مطالعات:** د مدنی ټولنی د سازمانونو پخوانی څیړنی، نړیوال ارګانونه، علمی او داسی نور.
- **نظریاتی سروی:** نوری ټولنیزی سروی کیدای شی چی موجودی وی او د امنیت اړوند پوښتنی مطرح کړی.

د معلوماتو سرچینی

- **انترنت:** د دفتری څیړنی او تحلیل لپاره معلومات کیدای شی چی د پلټنی د ماشین او ویب سایتونو له لاری ممکن وګرځی. خو انترنت باید د معلوماتو د لټولو یواځنی ځای نه وی.
- **آنلاین بنسټیز اطلاعات:** د آنلاین بیلابیل بنسټیز اطلاعات یا Databases وجود لری چی اړوند احصائیی او رپوټونه سره یو ځای کوی. د ستاکهلم د سولی نړیوال تحقیقاتی انستیتوت (SIPRI) ځو بنسټیز اطلاعات لری:
  http://www.sipri.org/content/webmaster/databases.

په پولیسی چارو کی د بریتانیا یوه انترنتی پاڼه د پولیسو د اصلاحاتو په هکله یوه Database لری: http://www.communityengegement.police.uk/index.php?url=erms.htm

- **کتابتون:** ډیری رپوټونه او څیړنیزی مقالی لا تراوسه د کاغذ پر مخ چاپیږی. په پوهنتونونو او نړیوالو انستیتوتونو کی کتابتونونه بنایی په ځانګړی توګه ګټور تمام شی. د مدنی ټولنی سازمانونه خپل اړوند کتابتونونه جوړوی.
- **شخصی تماس:** نور خلک (په خاصه توګه د څیړنی د پروژو په وخت کی) کولای شی ووایی چی کوم معلومات موجود دی او چیرته موندلای شی.

هغه تأسیسات چی له اړوندو اطلاعاتو سره اړیکه لری.

- سیمه ایز و ملی حکومتونه
- پولیس
- قاضیان او څارنوالان
- بندیان
- خصوصی امنیتی شرکتونه، د موټرو محافظین او امنیتی محافظین
- هغه سازمانونه چی د بیلګی په توګه د جنسیت اړوند زورزیاتیو ته ځواب وایی
- ټولنیز کارګران، قانونی مشاورین، ځایی جراح ډاکتران او نور ډاکتران
- روغتونونه او کلینیکونه
- ښوونځی او تجارتی مؤسسی
- ملکی سازمانونه او صنفی اتحادیی

- د بیمې شرکتونه او بانکونه
- شوراګانې

د څېړنې میتودولوجی

د څېړنې میتودلوجی هغه یوه پروسه ده چې یو سازمان تصمیم نیسي چې کوم معلومات یې پکار دي، هغه څرنګه لاس ته راوړای شي، هغه څرنګه تحلیل کړي او نتایج څرنګه وړاندې کړي. د امنیت اړوند په ډیرو ډولونو او موضوعاتو کې غوره ده چې موجودو میتودولوژیو ته اشاره وشي.

ځینې وختونه دغه میتودولوجی ګانې په ښکاره توګه نومول شوي او لیکل شوي دي. دلته بنایې لږ څه سخته وي چې د بې شمیرو امنیتي وړ موضوعاتو لپاره د څیړنې د میتودلوجیو یو بشپړ او هراړخیز فهرست وړاندې شي، خو د څیړنې امکان شته دی. یو سند چې بنایې دامنیتي سکتور د حکومتوالې اړوند څیړونو لپاره د یادونې وړ وي، د «امنیتي سکتور د دیموکراتیکې حکومتوالې پیاوړې کول» په نامه یادیږي: د تأسیساتي ارزونې د کار چوکاټ دغه سند د Clingendael Institute لخوا د هالند د بهرنیو چارو وزارت لپاره چمتو کړای شو.[43] دا میتود تر زیاتې کچې د مرسته کونکو او حکومتي قراردادي څیرونکو لپاره لیکل شوی نه د خپلواکو مدني ټولنې سازمانونو لپاره. خو هغه ډیر مفصل دی او په یو دولت کې د امنیتي سکتور د چارچلند د کیفیت د ارزونې لپاره ټوله پروسه بیانوي: کومې پوښتنې باید عنوان شي؛ کوم معلومات باید لاس ته راشي؛ ریسرچ باید څه ډول ولیکل شي او وړاندې شي. هغه باید په هر هیواد کې د مدني ټولنې د سازمانونو له غوښتنو او خاصو حالتونو سره سمون ولري، خو دا چې د امنیتي سکتور اړوند چارچلندونو په هکله څرنګه څیړنه وکړای شي، هغه ډیرې ګټورې لارښونې وړاندې کوي.

البته دا هم کیدای شي چې د ډیرو دقیقو موضوعاتو لپاره نورې میتودلوجی ګانې وموندل شي. ښه مثال په دې اړه «د کوچنیو او سپکو وسلو د سروې پروتوکولونه» دي چې د ملګرو ملتونو د پرمختیایي پروګرام د اداري (UNDP) لپاره لیکل شوي دي. دغه سندونه په دې هکله چې څرنګه په یو هیواد کې د کوچنیو وسلو په اړه یوه هراړخیزه څیړنه سرته ورسول شي، ډیرې ښیې لار ښونې لري او لا مخکې یې د کوچنیو وسلو د څیړونو پروژې د عمل په ډګر کې پلې کړې دي، په خاصه توګه په جنوب ختیځې اروپا کې.[44] دغه راز ډیر ښه نور پروتوکولونه موجود دي چې څرنګه د ځمکنیو مینونو اغیزې وڅیړل شي، دغو پروتوکولونو سره یو شمیر نورو مشورتي سندونه او معیارونه ضمیمه شوي دي. د غیرحکومتي سازمانونو یو ائتلاف د ملګرو ملتونو د مینونو د عمل ضد اداري په همکارۍ دغه لارښوونکي سندونه طرحه او وړاندې کړي دي او د ځمکنیو مینونو د اغیزو سروې د نړۍ په یو شمیر هیوادونو کې عملي کړای شوي او یا د عملي کیدو په حال کې دي.[45]

---

[43] Ball, Nicole, Tsjeard Gouta and Luc Van de Goor, Enhancing Democratic Governance of the Security Sector: An Institutional Assessment Framwork, Clingendael Institute, Amsterdam, 2003.
د نوموړی انستیتوت دغه او نور نشرات کولای شی په دغې پاڼي کی هم وموم‌ی:
http://www.clingendael.nl/cscp/publications/occasional-papers/

[44] SEESAC,SALW Survy Protocols 1-5, Small Arms Survy,Geneva, 2004-2007, available online at http://www.org/index.php?content=41&section=6

[45] - نور زیات معلومات کولای شی چی د Survey Action Center په انترنتی پاڼی کی هم پیدا کړی:
http://www.sac-na.org/resources.html

خو په ډېرو حالاتو کې د څېړنې کومه فورمول شوې میتودلوجي وجود نه لري. سره له دې هم، د مختلفو څېړنیز رپوټونو ته له کتنې سره سړی مونډلای شي چې څرنګه د یوې خاصې موضوع لپاره د څېړنې یوه ښه مفکوره پیدا کړي. ډېرې ښه څېړنیز رپوټونه په لومړي سر کې وايي چې هغوی له څرنګه میتود څخه کار اخیستی دی. اکثر سړی کولای شي چې د څېړنیز رپوټونو له لوستلو څخه د څېړنې لپاره الهام واخلي؛ د یوې څېړنې د اړتیاوو د پوره کولو لپاره د هدفونو، پوښتنو او د وړاندې کولو د شکل د سمونوالی سره سړی باید دا یقیني کړي چې د څېړنې میتودولوجي له ګوډو او ماتو چلندونو څخه لاس ته نه راځي.

د څېړنې تمویل

د مدنې ټولنې سازمانونه ناچار مالي سرچینو ته اړتیا لري ترڅوڅېړنې په لاره واچوي. د مالي سرچینو موندل یو ډېر سخت کار او ستره ننګونه ده، فرق نه کوي چې هغوی په څه ډول یوې موضوع باندې څېړنه کوي، په خاصه توګه د امنیتي سکتور حساس طبیعت دا کار نور هم سختوي ځکه ډېرې کسان دې ته زړه نه ښه کوي چې دغه ډول څېړنې تمویل کړي. خو له بلې خوا اوس یو پراخ پوهاوی پیدا شوی چې د امنیتي سکتور چارچلند او کار په اوږده موده کې د یو دولت د پیاوړتیا لپاره خورا اهمیت لري او د مدنې ټولنې د سازمانونو څېړنه کولای شي چې د امنیتي سکتور د چالچند په سمونوالی کې مرسته وکړي. معنی دا چې ورو ورو په دې برخه کې د مالي سرچینو موندل آسانه کیږي.

په عمل کې د مدنې ټولنې سازمانونه ښايي توان ونه لري چې د خپلو غړو او یا د آزادو بسپنو له لارې خپلې پروژې تمویل کړي. هغوی مجبوره دي چې په سترو بسپنه ورکونکو تأسیساتو باندې تکیه وکړي، لکه: د خپل هیواد حکومت، نړیوال سازمانونه (ملګرې ملتونه، په اروپا کې د امنیت او همکارۍ سازمان، د اروپا اتحادیه)، دوه اړخیزه نړیوال بسپنه کونکې (سفارتونه)، تجارتي مؤسسې، شخصي افراد، خیریه مؤسسې او نړیوال غیرحکومتي سازمانونه. نړیوال غیرحکومتي سازمانونه ډېرې وخت غوره ګڼي له سیمه ایزو او ځایي مدنې ټولنې سازمانونو سره په مشارکت کې کار وکړي، نسبت ودې ته چې هغو ته پیسې ورکړي. خو بیاهم هغوی د دوو دلیلونو له مخې دوه غوره لارې چارې په مخکې لري. لومړی دا چې هغوی د مالي سرچینو د موندولو لپاره ښه معلومات لري او له بسپنه کونکو سره ډېرې ښې اړیکې لري. دوهم دا چې هغوی د څېړنو په مختلفو ساحو کې له ښوو کارپوهانو څخه برخمن دي چې کولای شي د ځایي مدنې ټولنې سازمانونو کیفیت پیاوړی کړي او هغوی ته غټ اعتبار وکړي.

د هر چا لخوا چې د مدنې ټولنې یو سازمان تمویل کیږي، د هغه لپاره باید مهمه دا وي چې هم د بسپنه کونکې د انتظاراتو له لحاظه او هم د ځینو بسپنه کونکو سره د همکارۍ له امله د هغه حیثیت ته د اغیزمن کیدو له لحاظه د زړه له کومې یا په اصطلاح وجداني وي. د بیلګې په توګه، په ځینو هیوادونو کې کله چې یوه څېړنه د نړیوالو بسپنه کونکو لخوا تمویلیږي، هغه ته د شک او تردید په سترګه کتل کیږي؛ بالمقابل په ډېرو هیوادونو کې خلک ښايي د هغې یو څېړنې په ناپلویتوب باور ونه کړي چې یوازې د حکومت لخوا تمویل شوې وي. د داسې یو ستونزې حل کول یوه ستر ننګونه ده (لاندې مطالعه کړئ). د یوعمومي چلند په توګه د مدنې ټولنې سازمانونه باید دمختلفو منابعو لخوا تمویل شي: څومره چې د تمویل منابع سره مختلفې او زیاتې وي، هومره د بسپنه کونکو لپاره سخته ده چې د مدنې ټولنې یو سازمان تر فشار لاندې ونیسي او سربېره پر دې د مدنې ټولنې سازمانونه توان پیدا کوي چې په څېړنو کې خپل خپلواکتوب او ناپلویتوب خوندي وساتي.

د څېړنې لپاره د مالي منابعو راجلبول یوازې دا نه ده چې د یوې پروژې لپاره یو څو وړاندیزونه ولیکل شي. له احتمالي بسپنه کونکو سره په شخصي توګه لیدنه کتنه په دې مقصد تر څو ورته روښانه کړای

شي چې ولې اړوند سازمان په يوې مشخصې موضوع باندې څېړنه کوې، خورا اهميت لرې. د مدني ټولنې سازمانونه بايد د خپلې څېړنې له بيلابيلو برخه والو سره مخکې له دې چې په کار پيل کړې، تماس ونيسې. د مالي مرستې ترلاسه کول به ډېر آسانه شي که چېرې د مدني ټولنې يو سازمان وکړاي شي چې وښيي هغه خلک چې د هغه له څېړنې څخه اغيزمن شوي د هغوي له پيشنهاد شوي موضوع سره ليوالتيا لرې. په پاي کې د مدني ټولنې سازمان بايد په آسانۍ سره له خپل هدف څخه لاس وانخلې: البته دا تل آسانه کار نه دې، خو د څېړنې يوډېر ښه وړانديز کابو تل له ملاتړ څخه برخمن کيږي.

د يوې څېړنې په وړاندې احتمالي ستونزې

د امنيتي اړوندو موضوعاتو په هکله څېړنه کيداي شي چې ډېر پيچلې او ښايي هم له خطرونو سره جوخت عمليات وي. امنيت د دولت د ډېرو مهمو ارګانونو له جملې څخه دې او له سنتي لحاظه هغه يوه ساحه چې ډېر شفافيت په کې نه ليدل کيږي. د څرګندو دلايلو له امله دا يوه ډېره حساسه ساحه ده او د امنيتي سکتور ځينې برخې تل تر تله محرم پاتې کيږي. د امنيتي سکتور ځينې لوبغاړي د ملکي لوبغاړو په واسطه د امنيتي موضوعاتو د څېړنې او د ديموکراتيکې څارنې د مفکورې په وړاندې شک او ترديد لرې. دا کيداي شي چې د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره د تحليل او د معلوماتو د وړاندې کولو پروسه سخته کړي. دغې ورستې برخې ځينې ستونزې او خطرونه چې کيداي شي د امنيتي سکتور د څېړنې په وخت کې را منځ ته شي، په پام کې نيولې دې:

د ناپلويتوب ساتنه

په دغه فصل کې ټينکار پر دې وشو چې څېړنه د عمل لپاره يو بنسټ جوړوي او بايد نور فعاليتونه چې په مستقيمه او غير مستقيمه توګه پر امنيتي سکتور باندې ديموکراتيکه څارنه پياوړې کوي، هم په پام کې ونيسي. خو دا سمدلاسه د ناپلويتوب ساتنې لپاره ځينې پوښتنې پيدا کوي: آيا هغه سازمان چې څېړنه په لاره اچوي په يوې موضوع باندې ټينګ او هر اړخيز نظر اچولې دې، څکه کيداي شي چې څېړنه د خپلو هدفونو سره سم په لاره واچوي، که څه هم دا د منورو او روښانفکرو کړيو له رښتينوالې سره هيڅکله سمون نه لري.

دا يوائې د مدني ټولنې سازمانونه نه دې چې کولاي شي «داخلي تعصب او دوه اړخيزه قضاوت» څرګند کړي. ځينې نور لوبغاړي هم شته دې چې د مدني ټولنې د سازمانونو د څېړنې په هکله انتظارات او نظريات لري او ښايي په ښکاره او بربنډه توګه د يوې پروژې ګډودل وغواړي ترڅو خپل هدفونه او ګټې خوندې وساتې. دا په خاصه توګه د دوو ډلو په برخه کې صدق کوي: حکومتي چاروکې او بسپنه کونکې. حکومتي چاروکې انديښنه لري چې د مدني ټولنې د يو سازمان څېړنه ښايي هغوی بد نام کړي او يو ناوړه انځور له هغو څخه وکاږي. دا ښايي د دې سبب شي چې هغوی هڅه وکړي تر څو معلومات په خاصې بڼې وړاندې کړي او هڅه وکړي چې څېړنه تر خپل انحصار لاندې راوړي اويا د هغې مخنيوی وکړي. بسپنه ورکونکې مؤسسات ظاهرا دښمنې نه ښکاره کوي، خو هغوی هم مخکې له دې چې د يوې پروژې تمويل په غاړه واخلې، ځينې ځانګړې ګټې په پام کې نيسې او مخکې له مخکې شرايط وړاندې کوي. نو په دې وجه د مدني ټولنې سازمانونه دغې مسأله بايد په پام کې ونيسې مخکې له دې چې له يوه بسپنه کونکې څخه پيسې ترلاسه کوي.

په ۳- ۵ چوکاټ کې ځينې ګامونه ښودل شوي دې چې د مدني ټولنې سازمانونه څرنګه کولاي شي په څېړنه کې ناپلويتوب خوندې وساتي. دغه ګامونه بايد د پروژې د طرحې له پيل څخه په پام کې ونيول شي.

۳- ۵ چوکاټ
هغه ګامونه چې په څېړنه کې ناپلویتوب خوندي ساتي:

د بهرنیو څېړونکو استخدام په پام کې ونیسئ.
د موضوع په پام کې نیولو سره بنایي غوره وي چې د سازمان څخه بهر د اعتباروړ کارپوه او څېړونکي استخدام شي. دا کیدای شي چې څېړنې ته ستر اعتبار ور په برخه کړي او هم کولای شي چې ستاسو د سازمان په دننه کې د څېړنکو د کمبود په صورت کې د ماهرو او مجربو کارپوهانو د کمبود ستونزې حل کړي.

له منلو شویو نمونه یې څېړنو او میتودولوجیو څخه کار واخلئ.
که چیرې ستاسو په هیواد کې د یوې موضوع په هکله څېړنه شوې وي، کیدای شي چې د هغې له میتودونو څخه کار واخلئ، خو البته هغه له جارې شرایطو سره برابر کړئ. دا کولای شي چې د څېړنکو په وجداني او غیروجداني مخکې له مخکې قضاوت کې تر یوې کچې نرمښت رامنځ ته کړي او کولای شي چې نورو لوبغاړو ته د څېړنې اعتبار پیاوړی کړي.

د خپلې میتودولوجي په هکله له روښانتیا څخه باید برخمن اوسئ.
که چیرې تاسې له یوې مخکې له مخکې منل شوې میتودولوجي څخه کار اخلئ او یا خپله مو یوه میتود موندلې دی، مهمه دا ده چې د پروژې اسناد او وروستي رپوټ باید ښکاره کړي چې دغه څېړنه په څه ډول سمبال شوې او سرته رسیدلې ده او هم د څېړنې هدف باید روښانه وي؛ څرنګه معلومات لاس ته راغلي دي او ستاسو په تحلیل کې کوم معیارونه په کار لویدلي دي. څومره چې د څېړنې میتودونه او د هغې منطق روښانه وي، هومره د هغې د نتایجو توجیه او استدلال لپاره آسانتیا برابریږي.

د یوې بهرنۍ کتنې لپاره موقع چمتو کړئ

له پیل څخه څېړونکي باید یو شمیر کتونکو ته د خپلو موندنو او نتایجو د وړاندې کولو لپاره بندوبست وکړي، مخکې له دې چې هغه په رسمي توګه په چاپ ورسوي. په خاصه توګه څېړونکي باید دولتي چارواکي ته روښانه کړي چې هغوی کولای شي د مسوده شوې رپوټ په هکله یوه کتنه وکړي؛ دا هغوی ته موقع ورکوي چې د ارقامو او اعدادو په اشتباهاتو کې اصلاحات رامنځ ته کړي او تحلیل ته ځواب ورکړي چې د هغوی په نظر هغه غلطه انګیرنه راپیدا کوي او غیرمنصفانه دي. څېړونکي باید ژمنه وکړي چې ټول احصائیوي اشتباهات اصلاح کړي او په دې ټینګار وکړي چې دوی مجبوره نه دي چې خپلې وروستي نتیجې کې بدلون رامنځ ته کړي. دا هم غوره ده چې رپوټ د یو بل چا له خوا هم پرې کتنه وشي (د بیلګې په توګه د نورو سازمانونو لخوا یا د نورو پوهانو لخوا). په ډیرو حالاتو کې دا هم غوره ده چې مسوده شوې مسائل د کتنې لپاره بسپنه کونکو ته هم یو ځلې واستول شي.

د څېړونکو مصونیت ته د جسمي خطرونو ارزونه

په امنیتي موضوعاتو کې څېړنه کیدای شي چې ډیر حساس وي او کیدای شي ځینې وختونه د هغو کسانو لخوا دښمنۍ او مخالفت راوپاروي چې نه غواړي په ځینو موضوعاتو کې څېړنه سرته ورسیږي. له بده مرغه، په ځینو حالاتو کې څېړنه کیدای شي له جسمي لحاظه خطرلرونکې وي، څرنګه چې څېړونکو، د هغوی د کورنیو غړو او همکارانو ته ګواښونه وشي. دا اکثر هغه وخت پیښیږي چې څېړونکي په قصدي یا تصادفي توګه د اختلاس او اداري فساد اړوند ساحو سره تماس

ونیسی. د مدنی ټولنی سازمانونه مخکی له دی چی په یوی ساحی کی په څیړنه لاس پوری کوی، باید په ډیر هوښیارتیا سره د خپلو څیړنکو مصونیت د ساتنی لپاره په لازمو اقداماتو لاس پوری کړی. په ډیرو حالاتو کی یوی څیړنی ته باید سمدلاسه خاتمه ورکړای شی، که چیری ګواښ وی. خو کله کله څیړونکی (په خاصه توګه څیړندوی ژورنالستان) ښایی په دی باور وی چی د څیړنی وړ موضوع ډیره مهمه ده او دا ارزښت لری چی ورسره تړلی خطر سړی پر ځان ومنی. خو د مدنی ټولنی سازمانونه باید هیڅکله غیرضروری خطرونه ونه منی او پرته د خپلو همکارانو له خوښنی سره هغوی په خطر کی وانچوی. څیړنه باید د راپیدا شوی خطر د یوی ژوری ارزونی څخه وروسته بیرته پیل شی.

معلوماتو ته لاس رسی

په ډیرو هیوادونو کی په امنیتی سکتور کی د محرمیت او پټ ساتنی یو کلتور لا تر اوسه خوندی پاتی دی او د معلوماتو لاس ته راوړل حتی که چیری د قانونی ژمنو له مخی هغو ته لاس رسی ممکن هم وی، کیدای شی یو ډیر ستونزمن کار وګرځی. په عین ډول له حکومتی چارواکو سره د یوی رغوونکی مرکی لپاره بندوبست ښایی ډیر سخت وی. د امنیتی سکتور چارواکی ډیری وخت مرموز خلک دی او په څیړنه کی د ملکی کسانو په نسبت شک او تردید لری، نو ښایی ونه غواړی چی خپل معلومات د مدنی ټولنی سازمانونو ته نه په لیکل شوی توګه او نه هم د مرکو له لاری بربنډ کړی. پر دغو ستونزو باندی د لاس برتوب لپاره څیړونکی باید د دولت له چارواکو سره د خبرو او مفاهمی لپاره له رسمی او غیر رسمی چینلونو څخه کار واخلی.

په رسمی سطح څیرونکی باید اعظمی کوشش وکړی ترڅو ښکاره کړی چی دوی ښه نیت او مقصد لری او چمتو دی تر څو له مقرراتو او چالچلند سره سم عمل وکړی. د څیړنی په سر کی اړوندو وزارتونو او ادارو ته باید مکتوبونه واستول شی او په هغو کی د خپلو څیړونو هدفونه روښانه کړی او له هغو سره د همکاری چمتوالی ښکاره کړی. له هغی وروسته کیدای شی چی د معلوماتو د لاس ته راوړلو او یا مرکو لپاره هغوی ته کتبی خبرتیا ورکړای شی. مهمه دا ده کله چی حکومتی چارواکی د څیړنی له تیم سره همکاری پیل کړی، له هغوی څخه مننه وشی او د همکاری ستاینه یی وشی.

خو له بده مرغه په ځینو حالاتو کی رسمی اقدام محدود بریالیتوب لاس ته راوړی. کیدای شی چی له چارواکو څخه داسی ژر ځواب تر لاسه نه کړای شی او د څیړنی پروسه له ځنډه سره مخاخ شی. ځینی وختونه رسمی چارواکی قصداً په دی کار لاس پوری کوی، ځینی وختونه نور داسی هم کیږی چی د اړوندو معلوماتو او یا د یوی مرکی لپاره غوښتنه د بیروکراسیو په لومو کی بنده پاتی شی. په داسی حالاتو کی غیررسمی تماس ډیر اغیزمن ثابت شوی دی. یو سازمان کیدای شی چی د امنیتی سکتور له چارواکو سره د یوی پخوانی پروژی او نورو داسی لارو چارو له لاری پیژندګلوی پیدا کړی. اکثر دا ډول اقدام د شخصی تماسونو له لاری اغیزمن تمامیږی. له دی لاری سړی کولای شی چی په آسانی سره له خپل ارتباطی آشنا سړی سره اړیکه ونیسی او له هغه څخه د معلوماتو او یا یوی مرکی لپاره غوښتنه وشی او تری مرسته وغوښتله شی. هغه پیژندګلوی چی دغه سازمان یی له رسمی چینلونو سره د تماس نیولو لپاره د مرستی په توګه استعمالوی، چارواکو ته ډاډ ورکوی چی دغه سازمان سره مرسته دوی له ستونزو سره نه مخامخوی.

که چیری یو سازمان له یو مهم معلومات ورکونکی سره د مرکی په ترلاسه کولو کی بریالی شی، بیاهم کیدای شی چی د امنیتی سکتور چارواکی د څیړونکو په وړاندی له ډیر احتیاط څخه کار واخلی. دغه ډول شک او تردید هغه وخت نور هم زیاتیږی چی امنیتی چارواکی څیړونکو او یا ژورنالستانو ته

د معلوماتو په ورکړه کې پخوا خرابه تجربه کړې وي او د هغوی له معلوماتو ناوړه استفاده شوې وي. په همدې وجه د مدني ټولنې سازمانونه باید د خپلو هدفونو او میتودونو په برخه کې شفافیت ولري او ټینګار وکړي چې د امنیتي سکتور چارواکي کولای شي مخکې له دې چې دغه رپوټ خپور شي، هغه باندې یو ځل کتنه وکړي. د مدني ټولنې سازمانونه او څېړونکي باید له هغه چا سره چې مرکه کوي پوښتنه وکړي چې آیا کولای شي د هغه خبرې ثبت کړي او له هغه څخه نقل قول وکړي، آیا غواړي چې هویت یې بربنډ شي او که د خپل هویت د نه بربنډولو په شرط خبرې کوي او یا هیڅ نه غواړي چې ورکړ شوي معلومات خپاره شي، په دې ټولو حالاتو کې د مرکې د اړخ غوښتنو ته باید درناوی وشي. (۳- ۶ چوکاټ ووینی)

خو ځینې وختونه د مدني ټولنې سازمانونه باید دا ومني چې نه شي کولای لازم معلومات لاس ته راوړي. دا حتمي نه ده چې د یوې نیمګړتیا ویندویې وکړي، بلکه کیدای شي چې د شفافیت او څارنې سره د ستونزو د ښودلو لپاره یوه ښه مرسته وي. د مدني ټولنې سازمانونه باید وښیي چې دوی ټولې لازمې هڅې کړې دي تر څو اړوند معلومات لاس ته راوړي.

که چیرې د مدني ټولنې سازمانونه دا توان پیدا نه کړي چې دا کار وکړي، نو په خپل وروستي رپوټ کې باید تري یادونه وکړي.[46] دلته په نورو هیوادونو کې د شفافیت له سطحې سره پرتله کول هم ډیر ګټور تمامیږي (البته که چیرې موجود وي): له دې لارې سړی کولای شي چې ښکاره کړي په نورو هیوادونو کې په دې موضوع کې پراخه پرانیستي او همکاري وجود لري اوله دې لارې کیدای شي چې حکومتي چارواکي تشویق شي دغه ډول همکاري په راتلونکې کې وکړي.

۳- ۶ چوکاټ
د حساسو معلومات ورکونکو کسانو سره مرکې

ډیرې مرکه کونکي ښایي خوښ وي چې د هغوی موضوع په هکله چې تاسې پرې څیړنه کوې، وغږیږي او خبرې یې ثبت شي او د هغوی نوم د اخیستلو سره تری نقل قول وشي یا د دوی له نظر او فکر څخه یادونه وشي. خو د امنیتي سکتور د حساسو مسائلو په اړه داسې یو څه تل امکان نه لري.

مختلفې لارې وجود لري چې له مهمو معلومات ورکونکو څخه څرنګه معلومات لاس ته راشي:

- **ښپیر اعتراف:** چیرته چې دوی خوښ دي چې تري نقل قول وشي، د بیلګې په توګه «له دفاع وزیر، A.Jedermann سره مرکه د ۲۰۰۷ کال د اکتوبر په ۲۲»
- **د هویت نه بربنډول**، خو د مسلکي تجربې ځینې معلومات ورکول: په داسې حال کې چې د هغوی خوښیږي چې د هغو له معلوماتو څخه نقل قول وشي او تقریبي سرچینې ښکاره کړي، خو نه یې خوښیږي چې د هغوی نوم واخیستل شي، د بیلګې په توګه «د دفاع وزارت له یو چارواکي سره مرکه، د ۲۰۰۷ کال اکتوبر.»
- **په ښپیره توګه پټ پاتې کیدل:** داپه داسې حال کې ده چې تاسې باید له ټولو امکاناتو څخه کار واخلئ ترڅو د هغوی هویت پټ وساتل شي، د بیلګې په توګه د هویت د نه بربنډولو په شرط مرکه، د ۲۰۰۷ کال د اکتوبر میاشت».

په یاد ولرئ چې د خپلې خوښې مرکه معمولاً تاریخ ولري، خو مجهول الهویه مرکه کې کومه مشخصه نیټه نه ښودله کیږي، خو دا د دې امکان برابروي چې تاسې د معلوماتو سرچینه ښکاره کړئ.

[46]- ځینې حالات شته دي چې غوره نه ده ترڅو دې ته زیات پام واړول شي چې یوه سازمان ته له معلومات ورکولو څخه ډډه شوې ده، ځکه دا کیدای شي چې د سازمان حیثیت او اعتبار او په اوږده موده کې نورو اړیکو ته تاوان ورسوي. دا باید یواځې ځینې ځانګړو حالاتو کې وشي.

البته دا د معلوماتو حساسیت پوری هم اړه لری چې آیا لازمه ده تر څو د معلوماتو سرچینه بربنده شی که نه، حتی که په شخصی توګه تاسی د مرکی یادداشت هم وکړی.

مهمه دا ده چې آن له پیل څخه هغه شرایط چمتو کړای شی د هغو له مخی یوه مرکه صورت مومی. تاسی باید تصمیم ونیسی چې ستاسو مرکه څرنګه په لاره واچوله شی، حتی مخکی له دی چې له معلومات ورکونکی سره تماس ونیول شی. د ځینو ځیرنیزو حساسو پروژه لپاره ښایی ښه به وی چې د سرچینی نوم وانخیستل شی. دا حالتونه مختلف دی، ځینی غوره ګڼی چې خبری ثبت شی او نومونه یی هم واخیستل شی، او ځینی نور له دی سره مخالف دی. دا هم په پام کی ونیسی چې آیا معلومات ورکونکی په رسمی توګه تاسی سره خبری کوی او که غیر رسمی، تاسی کولای شی چې هغه سره په لومړی تماس کی روښانه کړی چې حتمی نه ده چې د خپل رسمی مقام په چوکاټ کی دغه معلومات ورکړی.

په ځینی حالاتو کی معلومات ورکونکی تاسو ته اجازه درکوی چې مرکه یی ثبت کړی. دا کار په دی وجه هم ګټور دی چې تاسی ثبت شوی معلومات په اختیار کی لری تر څو هغه په صحیح توګه تفسیر، تحلیل او وړاندی یی کړی. خو د ډیرو حساسو مرکو لپاره دا کار البته ښایی ممکن نه وی. په ځینو حالاتو کی ښایی تاسو ته اجازه وی چې ځان سره یاداشت ونیسی خو کیدای شی چې حتی دا هم د منلو وړ نه وی. نو په دی وجه تاسی باید سمدلاسه له مرکی څخه وروسته (پرته له دی چې سرچینه یی بربنده کړی) ځان سره د غونډی یاداشت ونیسی او هغه معلومات چې تاسی په دی غونډه کی لاس ته راوړی دی باید په صحیح توګه په یاد کی وساتی ترڅو د هغو له مخی خپل رپوټ ولیکی.

په ځینو حالاتو کی مهم معلومات ورکونکی ښایی تاسو ته یو څه معلومات درکړی ترڅو په یو څه باندی پوه شی خو ښایی له تاسی څخه غوښتنه وکړی چې هغه په هیڅ صورت خپاره نه کړی. **تل د معلومات ورکونکی غوښتنی ته درناوی ولری.**

د څیرنی وړاندی کول

د مدنی ټولنی د سازمانونو په وړاندی وروستی ننګونی هغه وخت رامنځ ته کیږی چې دوی خپلی څیرنی په چاپ رسوی او خپروی یی. هغه یوه څیرنه هیڅ وخت د ارزښت وړ نه ده چې اصلی خلک (د بیلګی په توګه ستر تصمیم نیونکی، عامه خلک، د پولیسو مشر او داسی نور) هغه ونه لولی او یا تری خبر نه وی. د خواشینی خبره خو دا ده چې د مدنی ټولنی د سازمانونو یو ډیر ښه مدلل څیرنه ښایی یوازی په دی وجه بی اغیزه پاتی شی چې نتایج یی په سمه توګه خپاره نه شی. دا د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره خورا اهمیت لری چې په ټوله پروسه کی د هدف وړ ډلو څخه خبرتیا ولری: باید په دی هکله فکر وکړی چې څرنګه امکان لری په خپلی څیرنی کی موندل شویو حقایقو ته پام واړول شی. په بریالیتوب سره د څیرنی موندل شویو حقایقو ته د پام اړونی لپاره پوره زیار او زحمت او په کافی امکاناتو (پیسو، پرسونل، وخت او د اړیکو لست) ته اړتیا لیدله کیږی. په دی وجه د مدنی ټولنی سازمانونه باید د څیرنی د طرحی په سر کی د هغی د خپرولو ستراتیژی هم جوړه کړی او داډ ورکړی چې د څیرنی له بشپړیدو سره دغه ستراتیژی هم بشپړه کیږی، نه دا چې له څیرنی وروسته دا کار وکړی. د خپرولو د ستراتیژی له درلودلو سره یوه څیرنه کیدای شی چې سمدلاسه چاپ او خپره شی. ډیری وخت مناسب دی چې یوه څیرنه د یوی پیښی سره د وخت له لحاظه جوخت خپره شی تر څو د خلکو زیات پام ورته واړول شی.

ځرنګه چې په تیرو کرښو کې یادونه وشوه، غوره ده هغه کسان چې د څیړنې په وخت کې ورسره لیدل شوي دي، د رپوټ د ورستي نتیجې څخه با خبره وساتل شي. د مدني ټولني سازمانونه معمولاً غواړي چې مهم معلومات ورکونکي (په خاصه توګه حکومتي چارواکي) دا حق ولري چې په څیړنو باندې له خپریدو مخکې تبصره وکړي، خو دا حق نه لري چې هغه ویټو کړي. دا کار دوه ګټې لري: یو دا چې د څیړنې په موندل شویو نتایجو کې که چیرې اشتباهات موجود وي، اصلاح کړای شي او دوهم دا چې هغو کسانو سره تماس ټینګ وساتل شي چې په څیړنه کې برخه اخیستې ده، خصوصاً له هغو څخه غوښتنه وشي تر څود مدني ټولنی د یو سازمان په څیړنه باندې تبصره وکړي. له دې لحاظه نو ډیر زیات امکان شته دی چې هغوی دغه رپوټ ولولي. دا د هغو ډلو او ټولنو په برخه کې هم د تطبیق وړ دی چې دوی له هغو څخه استازیتوب کوی، په خاصه توګه چې د مدنی ټولنی یو سازمان د لړکیو یا تجرید شویو یا حاشیوی ډلو د نظریاتو د پوهیدو په لټه کې شي، ډیري وخت دغه ډلی د څیړنو له نتایجو څخه نه خبریږی. دا ښایی د هغوی د قهر او غوصی سبب وګرځی اوهغوی ونه غواړی چې په راتلونکو څیړنو کې ګډون وکړی.

همداراز دا هم اړینه ده چې سړی په لړکیو او په رپوټ پوری د اړوند کارپوهو ډلو په شمول د یوی څیړنی د اغیزو وړاندوینه وکړای شي. یوه څیړنه کیدای شي چې شخړه ایز وی او له مهمو لوبغاړو سره اړیکی تاوانی کړی او یا د یو سازمان شهرت ته تاوان ورسوی. کله چې د مدنی ټولنی سازمانونه د امنیتی سکتور په هکله څیړنه کوی، هغوی اکثر مجبوره دی چې د واقعیت او سیاسی غوره توب او ګټی ترمنځ یو ډیره نری کرښه وکاږی. د مدنی ټولنی سازمانونو هدف باید تل دا وی چې تر کومه ځایه چې امکان ولری باید واقعیت په پام کی ونیسی، ځکه دغه ډول څیړنه باید د لوړی کچې کیفیت څخه برخمن وی او په اوږده موده کی ستره اغیزه ولری. کله چې یوه څیړنه په ښکاره توګه حکومت-پلوی وی، نور لوبغاړی سمدلاسه د مدنی ټولنی د سازمان خپلواکتوب ترپوښتنی لاندی نیسی اودا په ټولنه کی د هغه پاینښت ته تاوان رسوی. په عین سویه، که چیری د حکومت یا د امنیتی سکتور د کوم لوبغاړی پر ضد تمایل ښکاره کړی، دا هم ښایی د هغو لخوا د یو سخت غبرګون لامل وګرځی. دا ښایی له حکومت سره په اوږده موده کی د مدنی ټولنی د سازمان اړیکو ته تاوان ورسوی، سربیره پر دی نورو پروژو ته ګواښ پیدا کړی او په راتلونکی کی پر تصمیم نیونکو باندی د نفوذموندلو چانس کمزوری کړی. حتی که چیری یو سازمان ډاډه وی چې د هغه څیړنه په بشپړه توګه ناپلوی ده، بیاهم سیاسی هوښیارتیا ایجاب کوی چې هغه ځرنګه وړاندی شی ترڅو په اصطلاح «د سترو مشتریانو» د تجرید خطر کم کړای شی. دا په رپوټ او سیاسی وضعیت پوری تړاو لری، کوم کی چې یو سازمان عمل کوی؛ ټینګار باید پر دی وی چې رپوټ ځرنګه وړاندی شی او له عواقبو سره لاس او پنجه نرمه شی، نه دا چې د ځینو کړیو د ګټو د خوندی ساتنی لپاره هغه له سره ولیکل شی. څیړونکی باید له دی خطر څخه هم خبرتیا ولری چې ډله ایزی رسنی، حکومتی چارواکی او نور لوبغاړی کیدای شی چې د څیړنی له نتایجو څخه په خپله ګټه کار واخلی او قصداً یا سهواً له نتایجو څخه ناوړه استفاده وکړی یا هغه غلط تعریف او تفسیر وکړی. هغه رپوټونه چې امنیتی موضوعاتو پوری اړه نیسی ښایی په خاصه توګه د خپل حساستوب او سیاسی حساسیت له امله د داسی ناوړه استفادی لپاره جوړ وی. یو ځل بیا د یادونی وړ ده چې ډیره سخته ښکاری چې د مختلفو لوبغاړو د غبرګون وړاندوینه وشی، خو څیړونکی باید له سیاسی اوضاع څخه خبر وی او هڅه وکړی خپل کار په داسی یو ډول سره ولیکی چې ځرګند وی او سوء تفاهم په کی پیدا نشی. دا مسأله په خاصه توګه د یو رپوټ په لنډیز، نتیجه او سپارښتنه کی په پام کی ونیول شی.

نتیجه

خپلواکی څېړنیزې پروژې چې د مدني ټولنې د سازمانونو لخوا په لاره اچولې کیږي کولای شي چې د امنیتي سکتور دننګونو په نسبت عامه پوهاوی ژور کړي، د نوو مفکورو وړاندیز وکړي، د پالیسیو سپارښتنې وکړي او پر امنیتي سکتور باندې د دیموکراتیکې حکومتوالۍ په پلوېتوب د عمل لپاره بنسټ جوړ کړي.

هغه وسایل او میتولوجي چې په دې فصل کې معرفي شوي دي د مدني ټولنې د هغو سازمانونو لپاره ضروري لارښوونې ګڼلې کیږي چې د امنیتي سکتور په برخه کې دڅېړنیزو پروژو په لاره اچولو کې لېوالتیا لري. د مدني ټولنې سازمانونه سربېره پر دې کولای شي چې د څېړنې په مختلفو برخو کې د ظرفیتونو جوړولو سره خپل قوت پیاوړی کړي، که هغه ساختماني تحلیل دي او که څارنه ده یا عامه نظریاتي سروې. څرنګه چې په تیرو کرښو یادونه وشوه، د کاري ظرفیت د پیاوړي کولو یوه ډېره ښه ستراتیژي دا ده چې د نورو مجربو غیرحکومتي مؤسسو او همداراز د مدني ټولنې د سازمانو چې د امنیتي اړوند سکتور موضوعاتو په برخه کې کار کوي د مثالو څخه زده وشي.

په پای کې، د امنیتي سکتور په اصلاحاتو کې د عامه څارنې د سمونوالۍ لپاره د مدني ټولنې د سازمانونو لخوا د څېړنیزو پروژو اغیزې د مدني ټولنې د یو سازمان تشکیلاتي یا سازماني اعتبار، د هغه مسلکي تجربو او د هغه دې توانمندۍ پورې اړه لري ترڅو په اغیزمنه توګه حکومت او عامه وګړي په خپلو فعالیتونو کې ګډ کړي.

تا سې د مدني ټولنې د یو سازمان په توګه څه کولای شي:

د څېړنې یوې ستراتیژۍ ته وده ورکول

- اړوند معلومات راټول کړي
- د امنیتي سکتور څخه پوهه او معلومات پراخ کړي
- د عمل کولو لپاره یو چوکاټ جوړ کړي
- د څېړنې په یوه یا څو ډولونو د څېړنې یوه ستراتیژي طرحه کړي (د معلوماتو راټولول، څارنه، د پالیسي تحلیل، «تشکیلاتي تحلیل» یا څارنه او ارزونه)

د څېړنې په لاره اچول

- د دفتري څېړنې په لاره اچول
- له مهمو معلومات ورکونکو سره مرکه کول
- د ټولن پیژندنې د څېړنې مؤسسې ته د نظریاتي سروې د سرته رسولو دنده ورکول
- په موضوعاتو باندې د بحثونو لپاره د کاري ډلو ګمارل

د ناپلویتوب خوندي ساتل

- د بهرنیو څېړنکو د استخدام په پام کې نیول
- د پیژندل شویو نمونو او میتودلوجیو څخه کار اخیستل
- د خپلې میتولوجي په هکله روښانتیا ولري
- د بهرنیو کتنو لپاره لاره اواره کوي

د ښېرنې موندل شویو حقایق اړوندو اړخونو او عام وګړو ته وړاندې کړې

- کله چې د ښېرنې لپاره طرح جوړوی، د ښېرنې د نتایچو د خپرولو لپاره هم ستراتیژی جوړه کړی
- په کافی اندازی منابع تأمین کړی (روپی، پرسنول، وخت، د تماسونو فهرست او داسی نور)
- له هغو کسانو سره چې د ښېرنې په وخت کی تاسو لیدنی کتنی کوی، هغوی د وروستی رپوټ په هکله خبر کړی
- مهمی اغیزی چې ستاسو ښېرنه ښایی ولری، پیشبینی کړی.

۴
فصل

ALEJANDRA PERO

د پوهی سطحی لوړول او شبکه یی کار

Alejandra Pero

۴

د پوهی سطحی لوړول او شبکه یی کار

د پوهی د سطحی د لوړلو سره په عامه ذهنیت کی بدلون رامنخ ته کیږی اود معلوماتو په ورکولو سره د یوی موضوع په طبیعی ستونزی باندی لیوالتیا پیدا کیږی او دا چی هغه څرنګه باید حل شی. د پوهی سطح لوړل د یوی موضوع په پلویتوب عامه ملاتړ لمسوی او په دی ډول د سیاسی تصمیم نیونکو په اراده باندی اغیزه کوی. د پوهی سطح لوړل د یوی مدنی ټولنی د پلویتوب د ستراتیژی یوه مهمه برخه ده. له پلویتوب څخه د هغی توپیر دا دی چی د هدف وړ ډله یی عامه ذهینت دی یا ځینی خاصی ټولنیزی ډلی، نه سیاسی تصمیم نیونکی. په عمل کی هغه له پلویتوب سره نژدی تړاو لری، ځکه د هغی وروستی هدف د سیاسی ملاتړ لاس ته راوړل دی تر څو د پالیسی جوړنی پر بهیرنفوذ پیدا کړی او هغی ته شکل ورکړی.

په دی فصل کی پام دی ته اړول شوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی د یو لړ موضوعاتو په هکله چی هدف یی دیموکراتیکه حکومتوالی او غښتلی کول او د امنیتی سکتور شفافیت خوندی ساتل دی، د عامه او ډله ایزو رسنیو د پوهاوی سطح لوړه کړی. دا فصل دمدنی ټولنی د سازمانونو ځینی میتودلوجی او وسایل تشخیصوی او د غوره چارچلندنو مثالونه بیانوی. خاص ټینګار په پروسه کی د ټولنی د ټولو ډلو او پرګنو (ښځی، ځوانان او له پام څخه غورځول شوی ډلی) پر شاملولو باندی شوی دی.

د پوهی سطح د لوړولو لپاره د ستراتیژی جوړول: اصلی برخی

د ستونزی تشخیص

که په محلی کچه ده او که په ملی یا نړیواله کچه د پوهی د سطحی د لوړلو د بریالیتوب ریښه د تخصص او محلی معلوماتو پر بنست ولاړی څیړنی کی نغښتی ده. په عین سویه د یوی اغیزمنی پوهی د سطحی د لوړلو مبارزی لپاره هدفونو اوپرله پسی پیغام ورکونو ته پام اړول بنسټیز اهمیت لری.

۴- ۱ چوکاټ
پیل کول

د پوهی د سطحی د لوړولود مبارزی د پیل لپاره د مدنی ټولنی سازمان باید سم پوه شی چی کوم شی ته رسیدل غواړی (هدف) او څرنګه غواړی چی هغه ته ورسیږی (ستراتیژی). د مدنی ټولنی سازمان باید هغه ستونزه چی ورسره د مقابلی تکل لری او د خپل هدف وړ ډله تعریف کړی.
د پلان جوړونی د پروسی په وخت کی څلور مهمی پوښتنی دی چی باید عنوان شی:

- **ولی؟** هغی ستونزی پوری اړه نیسی چی هغه یی غواړی ور سره مقابله وکړی.
- **څه؟** هغه هدف پوری اړه نیسی چی ټاکل شوی دی (د هدفونو ټاکل).
- **څوک؟** د هدف وړ ډلی او نورو لوبغاړو پوری اړه نیسی (ملاتړکونکی، مخالفین او ناپلوی خلک چی کیدای شی ملاتړ کونکی یا مخالفین وګرځی).
- **څرنګه؟** ستراتیژی پوری اړه نیسی چی هغه غواړی تری کار واخلی.

سرچینه: د آلمان د تخنیکی همکاریو ټولنه (GTZ)، د کوچنیو وسلو پر ضد د عمل لپاره د مدنی ټولنی د یو کمپاین بندو بست کول: د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د لارښونی رساله، ۲۰۰۵، په دغی انترنتی پاڼه کی موندلای شی:
http://www.gtz.de/de/dokumente/en/-decosac-NGOManual-2005.pdf

میتودونه

د مدنی ټولنو د سازمانونو سیاسی جوړښت او جاری ظرفیت هغو لارو او میتودونو ته شکل ورکوی چی د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره تری کار اخیستل کیږی. د دی لارو او میتودونو لمن پراخه ده چی کیدای شی له مستقیم اقدام څخه نیولی لکه د عامه پروګرامونو (سړکونو مظاهری، لاروهنی، اعتصابونه، د سړک یا په بازار کی تیاتر او ننداری) د سازمان ورکولو څخه نیولی تر له ډله ایزو رسنیو، اشتهارات او عامه پوهاوی پوری. یوه بریالی ستراتیژی دا ده چی مختلف پروګرامونه او کمپاین میتودونه سره یو ځای کړی، ځکه دا ټول یو د بل بشپړونکی دی. مخکی له دی چی ستراتیری د عمل په ډګر کی پلی شی، غوره ده، که چیری امکان ولری، په پام کی نیول شوی میتودونه د هدف وړ ډلو په یو کوچنی شمیر باندی امتحان شی.

مشارکت او د شبکه یی کار لپاره بندو بست

د مدنی ټولنی د سازمانونو تر منځ د مشارکت پیاوړی کول او شمال/جنوب، جنوب/جنوب یا ختیځ/ختیځ ائتلافونو جوړول د پوهی د سطحی د لوړولو کمپاینونه غښتلی کوی. نړیوال غیرحکومتی سازمانونه د سیمی او ولس په سطح د مستقرو غښتلو سازمانونو له کار څخه ګټه ترلاسه کولای شی: د بیلګی په توګه د بشری حقونو د خارنی سازمان (Human Rights Watch) په جنوب کی د بشری حقونو له سازمانونو سره ډیر نژدی مشارکت لری. هغه له دغو شریکانو سره په فعاله توګه ګډ کار کوی تر څو د بشری حقونو د سرغړونو په هکله شواهد او اسناد راټول کړی، د بدلون لپاره د ستراتیژی مشوره ورکړی او ډاډ ورکړی چی سیمه ایز اندیښنو ته غوږ نیول کیږی او نړیواله ټولنه هغو ته ځواب لپاره په عمل لاس پوری کوی. د دغه مشارکت او ګډ کار له لاری د مدنی ټولنی ځایی او ملی سازمانونه

کولای شی چی د ولس په سطح خپل نفوذ زیات کړی. په نړیواله سطح د یو اتحاد د جوړیدو لارو چارو باندی د کتاب په دیارلسم فصل کی بحث شوی دی.

۴- ۲ چوکاټ
د ائتلافونو او شبکه یی کارونو لپاره ځینی مشوری

۱- خپل لنډ موده ایز او اوږد موده ایز هدفونه تعریف کړی او داډ لاس ته راوړی چی د شریکانو ترمنځ پری موافقت شوی دی. د یو ائتلاف د جوړیدو سره تر ټولو مهمه خبره دا ده چی ستاسو هدفونه معقول، ریښتینی او د تحقق وړ وی. د برخه والو د توانمندی، لیوالیتا او تخصص سطح په پام کی ونیسی.

۲- داسی پروګرامونه سره جوړ کړی چی د ائتلاف غړی په یوی غونډی کی سره راټول شی، لکه: د یوی پیښی په هکله د یوی ویډیو کتل، په عامو محضرونو کی د میز اینښودل ترڅو په یوی غوښتنی یا عرض باندی د عامو خلکو لاسلیکونه راټول کړای شی یا د یوه عاموچارو له یو مسوول سره لیدنه کتنه.

۳- له سختو ستونزو هیڅکله مخ مه اړوی، دغه مسائل په اجنداء کی ونیسی او پری بحث وکړی.

۴- په دی پوه شی چی پر هدفونو باندی د بحث د پروسی او پرهغو د موافقت کیفیت او پلان جوړول د هغه د کار په ورستی محصول او نتیجه کی منعکس کیږی. نو په دی وجه د چمتوالی او د کار په پروسه کی له پوره زیار څخه کار واخلی.

۵- د پروسی او پالیسی د بدلون په هکله ټول غړی خبر کړی. دا د راتلونکو اړیکو لپاره خورا اهمیت لری. د مفاهمی او یو بل سره د تماس د پروسی لپاره په اړینو اقداماتو لاس پوری کړی: په منظمه توګه د غړو د معلوماتو لپاره خبر پاڼي خپری کړی، د برېښنا لیکونو د پتو (آدرسونو) یو لست چمتو کړی، په منظمه توګه غونډی جوړی کړی او داسی نور.

سرچینه:
http://www.icbl.org/resources/campaignkit/campain.html

د پوهی د سطحی د لوړولو کمپاین کیدای شی چی هغه وخت ډیر زیات بریالی وی او له غښتلی سیاسی وزن څخه برخمن وی چی د زیاتو خلکو څخه استازیتوب وکړای شی. سربیره پر دی دغه ډول کمپاینونه هغه وخت کولای شی چی ډیر خلک وهڅوی چی د ټولنی له بیلابیلو ډلو څخه جوړ شوی وی، ډیری زیاتی پیښی راټولی کړی، پر دله ایزو رسنیو باندی زیاته اغیزه وکړی او یوه موضوع په ډیره معقوله توګه مطرح او عنوان کړی.[47]

[47] د آلمان د تخنیکی همکاریو ټولنه (GTZ)، د کوچنیو وسلو پر ضد د عمل لپاره د مدنی ټولنی د یو کمپاین بندو بست کول: د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د لارښونی رساله، ۲۰۰۵، په دغی انټرنتی پاڼه کی موندلای شی:
http://www.gtz.de/de/dokumente/en/-decosac-NGOManual-2005.pdf

۴- ۳ چوکاټ
د ځمکنیو مینونو د منع کولو نړیوال کمپاین

د ځمکنیو مینونو منع کولو لپاره نړیوال کمپاین د غیرحکومتی سازمانونو یو ائتلاف دی چی هدف یی د پرسونل ضد مینونو تولید او استعمال له منځه وړل دی. دغه سازمان په ۱۹۹۲ کال کی هغه وخت جوړ شو چی شپږ غیرحکومتی سازمانونو(Human Rights Watch, Medico International Handicap International, Physician for Human Rights, Vietnam Veterans of America Foundation and Mines Advisory Group) چی یو بل ته ورته هدفونه لری موافقه وکړه تر څو د خپلو ګډو هدوفونو لپاره په ګډه کار وکړی.

د لومړی کمپاین لمن پراخه شوه څرنګه چی هغه د څه دپاسه ۱۴۰۰ غیرحکومتی سازمانونو شبکه وګرځیده چی په هغو کی د ۹۰ هیوادونو د ښځو، ماشومانو، زړو خلکو، مذهبی او چاپیریالی ډلی او بشری حقونو، د وسلو د کنترول، سولی او پرمختیایی سازمانونه شامل دی. هغوی په سیمه ایز، محلی، ملی او بین المللی سطح په ګډه کار کوی تر څو انسان- ضد یا انتی پرسونل مینونه له مینځه یوسی. د دغه کمپاین ستر بریالیتوب په ۱۹۹۹ کال کی ؤ، کله چی د مینونو د منعی تړون د ملګرو ملتونو له خوا تصویب شو او د دغه تړون له مخی د انسان ـ ضد مینونو تولید او استعمال منع کړای شول.

د ځمکنیو مینونو د بندولو لپاره نړیوال کمپاین په ۱۹۹۷ کال د نوبل د سولی جایزه ترلاسه کړه.

سرچینه:http://www.icbl.org

همداراز مشارکت او ګډ کار د مدنی ټولنی د سازمانونو ترمنځ د ګډو موضوعاتو په اړه د پوهی او تخصص په تبادله کی مرسته کوی. د مدنی ټولنی ښه سازمان شوی او غښتلی شبکی هغه میکانیزمونه دی چی د سیمی یا هیوادونو په سطح کولای شی غږ پورته کړی. د دی لپاره چی د یوی شبکی څخه په اغیزمنه توګه کار واخیستل شی، باید یوی هراړخیزی ستراتیژی ته وده ورکړای شی، هغه یو ستراتیژی چی بیلابیلو مخاطبینو ته د لاس رسی لپاره لاره هواره کړی. د بیلګی په توګه په صربستان کی د ځوانانو غورځنګ (Otpor یا مقاومت) د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره خپل معلومات او تخصص په ۲۰۰۳ کال په ګرجستان کی د ځوانانو لهِ غورځنګونو سره شریک کړل. په ۲۰۰۴ کال کی د اوکراین د حکومت د مخالف اړخ د ځوانانو غورځنګ صربستان ته سفر وکړ، تر څو د سازمانی او خبرواترو د مهارتونو د زده کړی او د اوکراین د درغلیو له سختو خطرونو سره مخامخ شویو ټول ټاکنو د څارنی لپاره په کورسونو او سیمینارونو کی ګدون وکړی.[48]

۴- ۴ چوکاټ
د شبکه یی کار د ښه کولو لپاره د مدنی ټولنی سازمان مشوره

۱- د مدنی ټولنی شبکی باید په څرګنده توګه ووایی چی دوی څوک دی، په شبکه کی غړیتوب څه ډول جوړښت لری او له غړو څخه د څه هیله کیږی.

[48] Janovic, Milja, Rage against the Regime: The Otpor Movement in Serbia in Van Tongeren, P.Brenk, M; Helma, M. and J.Verhoeven (eds) People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society, Lynne Riener Publishers, Boulder, 2005.

۲- د مدنی ټولنی شبکی باید سخت زیار وباسی چی څرنګه کولای شی د یوی موضوع په هکله د خپلی پیژندګلوی له لاری خپل اغیزمنتوب او توانمندی پیاوړی کړی او وګوری چی کوم جوړښت د مختلفو هدفونو لپاره په ډیره ښه توګه کار کولای شی.

۳- د مدنی ټولنی شبکی باید د قدرت، مشرتابه، استازیتوب، بشپړتوب اوحساب ورکولتوب په وړاندی هم د شبکی په دننه او هم له بهرنیو اړخونو سره حساس وی.

۴- د مدنی ټولنی د شبکی د دندو او کارونو لمن د معلوماتو د شریکولو له پولی څخه هم باید د عمل ډګر ته پراخه شی او د بدلون راوستلو ابتکار په لاس کی ولری.

سرچینی:
European Centre for Conflict Prevention, Conference Report: From Reaction to Prevention: Civil Society Forging Partnerships to Prevent Violent Conflict and Build Peace; Working Group on Civil Society Networks; Global Partnership for prevention of Armed Conflict, ECCP, Utrecht, 2005, p.43

د مدنی ټولنی د سازمانونو جرګه ځای (فوروم) د ټولو دغو سازمانونو لپاره ډیر ښه ځای دی ترڅو له نورو شریکانو سره اړیکی ټینګی او خپل بنسټ پیاوړی کړی. دغه جرګی کولای شی چی عامه بحثونه په لاره واچوی، د هغوی پیغامونه واوری او خپاره یی کړی، یو بل سره اړیکه وساتی او په ګډه د ټاکل شویو هدفونو لپاره مبارزه وکړی.

نړیوال ټولنیز فوروم (WSF) چی اوس یی اتم کال کیږی، یوه د دغو جرګو څخه دی.[49] په تیرو څو کلونو کی بی شمیرو سیمه ایزو، ملی، محلی او موضوعی ټولنیزو فورومونو وده کړی، لکه اروپایی ټولنیز فوروم، د پان امریکن ټولنیز فوروم، د متحده ایالاتو ټولنیز فوروم او د اقلیمی بدلون په هکله ټولنیز فوروم. محلی او موضوعی فورومونه یوه فضاء مساعده کوی ترڅو په یوه ټولنه یا هیواد کی پر حساسو موضوعاتو باندی بحث او خبری وشی. د بیلګی په توګه د دیموکراسی په هکله نړیوال ټولنیز موضوعی فوروم، د بشر حقونه، کولمبیا کی د ۲۰۰۳ کال د جون په میاشت کی د Gartagena de Indias جګړه او نشه یی توکو د قاچاق پرضد پام واړول شو. کولمبیا قصداً انتخاب شو نه یواځی په دی وجه چی د ستونزی په زړه کی ځای لری بلکه په دی وجه هم چی په دی موضوع باندی د یو آزاد بحث لپاره لاره اواره شی، هغه یو څه چی په کولمبیا کی منع او ډیر خطرناک دی چی پری بحث وشی.[50]

---

[49] - WSF د مدنی ټولنی د یو نړیوال غورځنګ د پیداینت ویندویی کوی چی د انسانانو د ښیګنو پر بنسټ ولاړو لارو چارو د موندولو لپاره غږ کوی. دغه فوروم د مدنی ټولنی د سازمانونو د زر ګونو فعالینو چی مختلفو ډلو، صنفی اتحادیو، غیر حکومتی سازمانونو، نه هیواد لرونکو غورځنکونو، بومی سازمانو، لږکیو او د سولی غورځنکونو پوری اړه نیسی، مختلف ټولنیز هدفونه تعقیبوی. هغوی«یوه بله نړی هم امکان لری» په نامه د یو مشترک چتر تر سیوری لاندی سره ټول شوی دی، او هغوی خپل ځان د سویس د Davos نومی نړیوال اقتصادی فوروم سیال بولی. د مدنی ټولنی د کارپوهانو په نظر، WSF په نړیوال سیاست کی د پانګوالی ضد غورځنګ د مفکورو په خپریدو کی یو مهم نقش لوبولی دی. لطلفا دغه منبع مطالعه کړی:
Glasius, M M. Kaldor and H. Anheier (eds), Global Civil Society 2005/6, Sae, London, 2006, p.234.

[50] Glasius, M M. Kaldor and H. Anheier (eds), Global Civil Society 2005/6, Sae, London, 2006, p.204.

ځارنه او ارزونه

د پوهی د سطحی د لوړولو ستراتیژی باید وځارل شی او تر ارزونی لاندی ونیول شی. کنترول باید وشی چی کمپاین په څه ډول طرحه کړای شی. ځارنی په دی برخه کی مرسته کوی چی: ۱ – آیا فعالیتونه له پلان سره سم عملی شوی دی؛ ۲- آیا بودجه له پلان سره لګول شوی ده ؛ ۳- آیا د ټاکلو هدفونو په لور پرمختګ شوی دی؛ ۴- او څه اصلاحات باید راوستل شی ترڅو د بریالیتوب ضمانت وشی. د پوهی د سطحی د لوړولو د ستراتیژی عناصر لکه د هغی وسایل، کیدای شی د هدف وړ خلکو د «کوچنیو ځارونکو ډلو» له لاری تر ځارنی او ارزونی لاندی ونیول شی تر څو پر خپلو ځوابونو باندی بحث وکړی.

ارزول د دی لپاره خورا اهمیت لری چی وکتل شی آیا د انتظار وړ هدفونه لاس ته راغلی دی او هم له پروسی څخه په زده کړه کی مرسته کوی. د ارزونی نتایج د راتلونکو پلانونو سره او دغه ډول نوښتونو سره مرسته کوی. په یوی ژوری ارزونی کی کیدای شی چی د کمیت ښودنی اطلاعات د نظریاتی احصائیو څخه واخیستل شی ترڅو ولیدل شی چی آیا د هدف وړ ډلی باندی د کمپاین د اغیزی کچه څومره ده.

وسایل

د پوهی د سطحی لوړل هغه مواد دی چی په محلی، ملی او نړیوال سطح د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره په خاصه توګه طرح او بندو بست شوی. ځینو ټاکل شویو وسایلو څخه کار اخیستل کیږی ترڅو ډله ایزی رسنی، د مفاهمی د چارو کارپوهان، پارلمانی غړی یا عام وګړی هدف لاندی ونیول شی. هغه کیدای شی چی تشریحی یا غیر ایز یا انځورایز شکل ولری، لکه ورځپانی، خبرپانی او پوسترونه، نښانونه، لوګو (سمبول)، بنګړی او تبلیغاتی بیرغونه.

۴ – ۵ چوکاټ
په صربستان کی د ځوانانو Otpor یا مقاومت نومی غورځنګ

په ۱۹۹۸ کال کی Otpor د محصلینو تر مشری لاندی یو ستر غورځنګ جوړ شو، ترڅو د صربستان خلک وهڅوی او د ویری او ډار کلتور ته خاتمه ورکړی او د هغه وخت جمهور رئیس سلوبودان میلوسوویچ له قدرت څخه راوپرځوی. Otpor یو بی مشره غورځنګ ؤ او هدف یی ځوان نسل ؤ. مبارزه د بلګراد په دیوالونو باندی له رنګ سره د شعارونو په لیکولو پیل شوه. دغه شعارونو په لومړی سر کی عام خلکو په منځ کی یو ډول ګونګسی پیدا کړی چی څوک د دی شعارونو تر شا ولاړ دی، ورو ورو هغه د واکمن رژیم پر ضد د یو ولسی غورځنګ د پیدایښت نښانه وګرځیدله.

د ۲۰۰۰ کال د اګست په میاشت کی، کله چی میلوسوویچ د مخکی له مخکی ټاکنو اعلان وکړ، Otpor په خپلی مبارزی لاس پوری او شعار یی دا ؤ چی : Gotov je یعنی «دی ختم دی!». په دغی مودی کی Otpor څه د پاسه شپیته ټنه مواد د خپلی مبارزی لپاره تولید کړل چی په هغو کی کمیسونه یا T-Shirt، پوسترونه، رسالی، تبلیغاتی مواد او نښانونه شامل ؤ. د Milja Jovanovic چی د محصلینو د غورځنګ د ډیرو مهمو فعالینو له جملی څخه ؤ، د وینا له مخی د تور او سپین نښلونکی نښان چی په تورو حرفونو پری لیکلی شوی ؤ: «دی ختم دی!» (مقصد د میلوسوویچ ؤ). دا د دغی مبارزی تر ټولو اغیز من شعار ؤ. دغه نښلونکی نښانونه د میلوسوویچ د تبلیغاتی پوسترونو سره هر

چیری، دسړکونو اشارو، د تنظیفاتو صندوقونو، موټرو او د دکانونو کړکیو باندی نصب شوی ؤ. د ۲۰۰۰ کال د سپتمبر په ۲۴، میلوسوویچ له قدرت څخه د رأیو له لاری راوپرځول شو. د Otpor غورځنګ د نوموړی مطلق العنان رژیم په راپرځولو کی ستره ونډه واخیستله.

سرچیینه:
Jovanovic, Milja, Rage Against the Regime: The Otpor Movement in Serbia in Van Tongeren, P.M. Brenk, M. Hellema and J.Verhoeven (eds) People Building Peace II Successful Stories of Civil Society, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2005.

غږیز - انځوریز مواد

غږیز- انځوریز مواد لکه ویډیو او مستند فلمونه د عام خلکو د پام اړونی او د بدلون راوستلو لپاره ډیر زیات اغیزمن دی. د نړیوال غیرحکومی سازمان، ,WITNESS، یا شاهد په نامه د سراليون د کورنی جګړی مستند فلم Operation Fine Girl ، جوړ کړی دی. په دغه فلم کی ښودل کیږی چی څرنګه په ښځو باندی جنسی تجاوز د جګړی د یوی وسیلی په توګه کار اخیستل کیږی، ښځو باندی د یاغیانو لخوا تجاوز کیږی له هغوی څخه د کنیزو او مریانو په توګه کار اخیستل کیږی. دغه مستند فلم د یو ځوان هلک کیسه کوی چی تښتول شوی او بیا مجبوره کیږی چی تری یو قاتل جوړ شی. Operation Fine Girl د متحرکو انځورونو او د شخصی شهادت ورکولو قوت ښکاره کوی.

دغه ویډیو مرسته وکړه ترڅو په سراليون کی د جګړی څخه وروسته زمانه کی د جنسی تجاوزونو موضوع عنوان شی. د مدنی ټولنی نړیوالو سازمانونو له دغی ویډیو څخه د یو سند په توګه کار واخیست او وتوانیدل چی نړیوالی ټولنی او د رښتیاویلو اوپخلاینی کمیسیون ته عرض وړاندی کړی تر څود جنسی تجاوز په تحقیقاتو کی هغه په پام کی ونیسی. Operaion Fine Girl مستند فلم همداراز د روغتیایی او ټولنیزو خدماتو عرضه کونکی وهڅول ترڅو د جګړی په روانی اغیزو باندی خبری وکړی. له دغه ویډیو څخه په افریقا، اروپا او متحده ایالاتو کی د ښوونی په مقصدونو کی هم کار اخیستل شوی دی.[51]

راډیو

راډیو د معلوماتو د خپرولو او په خاصه توګه په بی وزلو او اطرافی سیمو کی د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره یوه ډیره ځواکمنه وسیله ده، همداراز د کډوالو او لږکیو ډلو په منځ کی چی د سترو راډیوګانو لخوا ډیر لږ خدمت ورته کیږی. منطقه یی راډیو هغه یوه خدماتی راډیو ده چی دیوی خاصی سیمی غوښتنی او ګټی په پام کی نیسی او ښایی هغه خبرونه خپاره کړی چی د سترو او پیاوړو ډلو د پام وړ وګرځی. په ډیرو حالاتو کی راډیو کولای شی چی عامه خلکو ته د موقع په برابرولو او بی وزلو او حاشیوی خلکو ته په چانس ورکولو کی چی خپل غږ اوچت کړی مهم نقش ولوبوی. محلی راډیویی دستګاوی د نړی په هرګوټ کی پیدا کیږی، خو ډیری د حکومت لخوا په رسمیت نه دی پیژندل شوی او له ګواښونو سره مخامخ دی چی وتړل شی. خو بیاهم محلی راډیو د خلکو د پوهاوی

[51] Sources: Gregory, Sam, „Operation Fine Girl Exposes Sexual Violence: WITNESS in Sierral Leone' in Van Tonren, P.M, Brenk, M.Hellema and J. Verhoeve n (eds) People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society, Lynne Rienner Publishers Bolder, 2005.

دسطحی په لوړولو کی خورا اهمیت لری. همدا راز په شخړه لرونکو سیمو کی د دیالوګ او روغی جوړی په وده کی مرسته کوی.

د Ijambo راډیو چی د Search for Common Ground یا د ګډ ټاټوبی په لټه کی نومی سازمان لخوا په ۱۹۹۵ کال کی په برووندی کی د قومی اوسیاسی زورزیاتیو په لوړ پړاو کی تأسیس شوه، د بحثونو او خبرواترو هغه پروګرامونه خپروی چی هدف یی د سولی او د برووندی او نړی تر منځ د اړیکو ټینګښت دی. هغه په برووندی، تانزانیا او د کانګو په دیموکراتیک جمهوریت کی د ۷ راډیویی دستګاوو له لاری خپریږی.[52]

محلی راډیوګانی همداراز د غیرحکومتی سازمانونو لخوا لکه د محلی راډیو د خپرونو نړیوال انجمن (AMARC) لخوا هم ملاتړ کیږی، دغه سازمان د نړی په ګوټ ګوټ کی له محلی راډیوګانو سره مرسته کوی. له دغی مرستی څخه هدف محلی پراختیا ده.

د لاتینی امریکا د سیمه ایزو خدماتو دفتر د ۲۰۰۸ کال په فبروری کی په Amara, Quechua او د Mayan په دوو ژبو کی یو نوی راډیویی پروګرام پیل کړ، دغه راډیویی پروګرام د AMARC-Pulsar[53]محلی شبکی سره همکاری لری. دغه راډیویی پروګرامونه په لاتین امریکا کی د بومی خلکو ځانګړو خپرونو یوه برخه ده چی په سیمه ایزو موضوعاتو باندی خبری کوی، دغه راډیویی پروګرامونه د کرهنی دپراختیا لپاره د نړیوالی وجهی صندوق(IFAD) لخوا هم ملاتړ کیږی.[54]

۴ـ ۶ چوکاټ
بی له سرحده راډیویی غږونه

بدون له سرحده راډیویی غږونه (RVSF) د ۲۰۰۸ AMARC یو نړیواله راډیویی کمپاین دی چی د نړی د محلی راډیوګانو په همکاری تولیدیږی. د هغی یو هدف دا دی چی له ډله ایزو رسنیو سره د لرکیو او تاوانی شویو ډلو لپاره د لاس رسی امکانات برابر کړی. RVSF د نژادپالنی، توپیرپالنی او جنسیت موضوعات څیړی. هغه څو ژبنی خپرونه ده چی د انترنت او ستلایت راډیویی دستګاوو په واسطه په پنځو قارو کی خپریږی.

په ۱۹۶۶ کال کی د ملګرو ملتونو لخوا د مارچ ۲۱ د نژادی توپیرپالنی د ټولو شکلونو دله منځه وړلو د ورځی په توګه اعلان شوه. د RVSE 2008 یوه ورځنی خپرونه ده چی د AMARC د شبکی له لاری خپریږی تر څو محلی راډیوګانی د زغم، مساوی حقوق او په داسی نورو ټولنیزو مسائلو کی فعاله ونده واخلی. د دغی مبارزی هدف دا دی چی د مدنی ټولنی د سازمانونو له نظره د محل، سیمی او نړی په سطح د نژاد پالنی پر ضد مقابله وشی.

Source: http://rvsf.amarc.org

[52] Source: http://www.sfcg.org/programmes/burundi_studio.html
[53] Pulsar, an AMARC initiative, has been transmitting news and information electronically throughout Latin America and Caribean since 1995.
[54] Source: http://www.ips.org

انترنت

نن سبا د خبر رسولو، معلومات ټولولو، د معلوماتو د تبادلې، کمپاین، هڅولو او همداراز د مالي مرستو ټولولو لپاره انترنت يوه ډېره پياوړې وسيله ګرځيدلې ده. انترنتي فورومونه، تبادله يي ويب سايټونه، بيلابيلو ډلو ترمنځ د بريښنا ليکونو له لارې تبادله يي ليکنې، دا ټول هغه نوي او عصري آسانتياوې دي چې نن د هر وګړي په اختيار کې کيښودل کيداى شي تر څو وکړاى شي د ورځنۍ ژوند په سياسي فعاليتونو کې برخه واخلي او سربيره پر دې له پارلماني غړو او يا هم د سياسي ډلو له استازو او يا داسې نورو تأسيساتو سره تماس ونيسي او خپل نظر او فکر شريک کړي. همداراز انترنت زمينه مساعده کړې چې خلک د خپلو هيوادونو له سرحدونو څخه بهر يو بل سره همکاري وکړي او په خاصه توګه د شبکه يي کارونو او د مدني ټولنې د سازمانونو او په عمومي توګه د عام وګړو ترمنځ يې د ايتلاف جوړولو او ګډکار لپاره پوره آسانتياوې برابرې کړې دي.

بريښنا ليکې ډلو لکه UnitedforPeaceandJustice.org او Moven.org د ۲۰۰۳ کال د فبرورې په ۱۵ په نيويارک کې د سل ګونو زرو خلکو په هڅولو کې ستر نقش ولوباوه، تر څو سړکونو ته راووځي او د عراق د جګړې پر ضد له نړيوالو احتجاجونو سره لاس يو کړي.

بيسيم مخابرات

موبايل تيلفونونه او د هغو له لارې ليکل شوي پيغامونه د معلوماتو د خپرولو او د سياسي هڅو نوي او عصري وسايل دي. بيسيم مخابرات د معلوماتو معمول چينلونه او سرچينې يو بل سره نښلوي. بيسيم مخابرات هغه وسايل دي چې هر چيرې او په هر وخت کې د خبر رسولو او ورکولو لپاره يې لاره پرانيستې ده. دغو وسايلو د اعتبار وړ او پيژندل شويو سرچينو لکه د ملګرو، همکارانو او يا کورنۍ غړو څخه په لومړي سر کې د معلوماتو د خپرولو لپاره لاره حلاصه کړيده. د دغو وسايلو قدرت د خبر رسولو په ګړنديتوب کې نغښتې دي. بيسيم مخابرات کيداى شي د هغو ټولنو د خلکو لپاره ډير اغيزمن وي، چيرته چې سازماني مظاهرې او اجتماعات بند دي او د رسنيو له لارې معلومات ورکول د حکومت لخوا کنترولیږي. په داسې ټولنو کې ورځ په ورځ خلک بيسيم مخابراتي وسايلو ته مخ اړوي او د هغو له لارې خپل مخالفت او احتجاج له واکمن نظام او سياست سره ښکاره کوي.

۴- ۷ چوکاټ
د کوزوو د کوچنيو وسلو د کنترول اقدام

د وسلوالو زورزياتيو پرخلاف د خپلې عامه مبارزې د يوې برخې په توګه د کوزوو د کوچنيو وسلو د کنترول اقدام (KOSSAC) او د کوزوو د کوچنيو او سپکو وسلو کميسيون يوه بې سارې ستراتيژي او (Safety Matters) نومې لوګو يا سمبول طرح او جوړ کړ چې ترجمه يې ده: «د مصونيت په وړاندې بې پروايي په کار نده». له دغه لوګو څخه د وسلو د کنترول د کمپاين په مختلفو پړاوونو کې کار واخيستل شو.

په دغه کمپاين کې مختلفې ډله ايزې رسنۍ موجودې وې (چاپي مطبوعات، تلويزيون، راډيو) او په هغه کې يو شمير حکومتي تأسيسات، د وسلوالو زورزياتيو پرخلاف غيرحکومتي سازمانونه، د ښوونې او روزنې او کورنيو چارو وزارتونه (د مصونو ښونځيو د شعار تر نامه لاندې) او عام وګړي چې تشويق شوي ؤ ترڅو د وسلوالو پيښو په هکله پوليسو ته خبر ورکړي. د پوست تيلفون کوزوو

(PTK) سره د غړیتوب سره دغه کمپاین همداراز د موبایل تیلفون د شبکی له لاری ټولو مشترکینو ته د ۵۴۰ زره لنډ پیغامونو استولو (SMS) سره جوخت د کمپاین لوګو او شعار« کوزوو د مصونیتی موضوعاتو په خاطر» هم واستاوه.

سرچینه:
UNDP, KOSVO Small Arms Control Intitiative (KOSSAC), http:/www.ks.undp.org/?cid=2.103,226

په فلیپین کی د ۲۰۰۱ کال په جنوری کی په زرګونو خلک د تیلفون لیک پیغامونو(SMS) سره وهڅول شول ترڅو د دولت د مشر، Joseph Estrada د لیری کولو لپاره په سترو مظاهرو کی ګډون وکړی. په هغه وخت کی د رامنځ ته شویو سیاسی پیښو سره هڅول شوی غورځنګ چی نوم ۆ «د خلکو دوهم قدرت (People Power II) څلور ورځی دوام وکړ. Smart Communications نومی شرکت ۷۰ ملیون تیلفون لیکی پیغامونه ولیږدول او Globe Telecom ۴۵ ملیون تیلفون لیک پیغامونه هر ورځ تیرول، حال دا چی په عادی ورځو کی یی په اوسطه توګه ۲۴،۷ ملیون پیغامونه لیږدول.[55] سربیره پر انترنیت او راډیو، بیسیم مخابرات د جمهور رئیس د لیری کولو لپاره د احتجاجونو په لمسولو کی مهم نقش درلود.

آرت یا هنر

آرت یا هنر لا تر اوسه د عامه پوهاوی د سطحی د لوړولو لپاره یوه مهمه وسیله ده. د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره د هنرمندانو مختلفی لاری چی له ځیرتیا او تل له نوښتونو سره جوختی دی، تل ګتوری تمامی شوی دی. د ځمکنیو مینونو په هکله د محل په سطح له پوهاوی څخه نیولی تر نړیوال موضوعاتو پوری د هنرمندانو کارونه کیدای شی چی خلکو ته د بشری امنیت د موضوعاتو ور په یادولو کی ستر نقش ولوبوی.

۴ – ۸ چوکاټ
د سارااییوو ویلون غږونکی

د ۱۹۹۲ کال د بوزنیا د پلازمینی، سارااییوو په مرکز کی یو ګن شمیر ګولی وچاودیدلی، په دغه وخت کی خلک د ډوډی د رانیولو لپاره په کتار کی ولاړ ۆ. دوه ویشت تنه ووژل شول اوڅه د پاسه سل تنه نور ټپیان شول. بله ورځ له غرمی وروسته په څلورو بجو موسیقی غږونکی، Vedran Smailovic د چاودنو په ځای کی په رسمی ماښامنی جامو کی ښکاره شو لکه دا چی کنسرت ورکوی او بیا Albinioni’s Adagio موسیقی وغږوله، چی د هغه په نظر تر ټولو غمجنه موسیقی ده.

له هغی وروسته په هره ۲۱ ورځ Smailovic دغه ځای ته ورته او موسیقی یی غږوله او ۲۲ وژل شویو کسانو ویر یی کاوه. د سارااییوو ویلون غږونکی چی وروسته یی دا لقب وګاټه، په بوزنیا کی د مقاومت او د انسانی روح د زغم سمبول وګرځید. هغه ۱۹۹۳ کال تر دسمبر پوری په هدیرو، کنډوالو

[55] Glasius M, M. Kaldor and H. Anheier(eds), Global Civil Society 2005/6, SAGE, London, 2006. p.268

او د بمونو د چاودلو ځايونو کې موسيقي غږوله. د هغه له کيسې څخه مطبوعات او د نړۍ موسيقي غږونکي خبر شول، له هغې وروسته هغه ته په هر فيستوال او کنسرت کې ځانګړې درناوی کيده.

سرچينه:
http://www.lifpositive.com/Min/Positive_Chronicles/The_Cellist_of_Sarajevo.asp

له ډله ايزو رسنيو سره کار کول

په عمومي توګه خلک خپل اکثر نوی معلومات له خبري رسنيو څخه اخلي. ډله ايزې رسنۍ د حکومت د پاليسي په هکله د عامو خلکو نظر ته په شکل ورکولو کې يوه غښتلې وسيله ده. ډله ايزې رسنۍ غلط کارونه بربنډوي، د خلکو اړتياوې اوغوښتنې بيانوي او د بدلون لپاره کار کوي. د مدني ټولنې سازمانونه له ډله ايزو رسنيو سره کار کوي تر څو خپل غږ اوچت او خپل پيغامونه نورو ته ورسوي او د يوی موضوع په هکله چې د عام خلکو د پاملرنې وړ ده د پوهې د سطحې د لوړلو لپاره د ډله ايزو رسنيو د ملاتړ په لټه کې کيږي.

ډله ايزو رسنيو، د بيلګې په توګه، په بنګلديش کې د پرمختيايي انديښنو په بربنډولو کې مهم نقش درلود. د لومړي ځل لپاره چاپي رسنيو د ۱۹۹۰ لسيزې په نيمايي کې په يو کيمياوي ترکيب (ارسنيک) سره د بنګلديش د څښاک اوبو د زهرجن کيدو موضوع عنوان کړه. خبري رپوټونو چې د بنګلديش د حکومت او نړيوالې ټولنې لخوا خپاره شول دې موضوع ته يې ګوته ونيول ترڅو پام ورته واړول شي او پاليسي جوړونکې لارښوونو ته مجبوره کړي.[56] په ۲۰۰۳ کال کې د BBC نړيوالې خپروني HIV د ويروس يا د ايدز د ناروغۍ په هکله دوه يوه اونۍ ايز ځانګړې پروګرام په لاره واچاوه چې په هغه کې خبري رپوټونه، د نړۍ له يو شمير مشرانو سره لوړ سويه مرکې، مستند او انترنتي رپوټونه شامل ؤ ترڅو د ايدز نړيواله ورځ ولمانځي.

د ډله ايزو رسنيو پام اړول خورا اهميت لري: د ايدز د ناروغۍ فعالين د مدني ټولنې سازمانونه لکه په جنوبي افريقا کې د Treatment Action Campaign (TAC) خپل اړوندو موضوعاتو ته د ډله ايزو رسنيو د پام اړولو لپاره ډير فعال دی. TAC ، د بيلګې په توګه، کابو هر ورځ مطبوعاتي کنفرانس لري تر څو رسنيو ته د توپيرپالنې د چلندونو په هکله معلومات ورکړي. د جنوبي افريقا د نشراتي موسسې (SABC) د يو ژورنالست د وينا له مخې، د مدني ټولنې سازمانونه د جنوبي افريقا د رسنيو لپاره اجنداء جوړوي او دا يې خپله دنده ګرځولې ترڅو خبرياﻻن قانع کړي چې د هغو مسائلو لپاره چې دوی مبارزه کوی پرې رپوټونه ورکړي، لکه Antiretroviral ته لاس رسی او HIV/AIDS په اړه د حکومت د پاليسيو په هکله [57] له ميديا سره اړيکه د TAC لپاره هغه وخت خورا مهمه شوه چې هغه د حکومت پرضد دعوا وکړه تر څو د HIV په ويروس باندې اخته حامله ښځو ته د Nevirapine په نامه درمل په وړيا توګه ورکړي.

نوموړي سازمان په منظمه توګه رسنيو ته د Nevirapine د ګټې په هکله معلومات ورکړي دي، رسنيو ته يې احصائيې په اختيار کې ايښې دي او د ايدز په ناروغۍ اخته حامله دار ميرمنې ژورنالستانو ته معرفي کړې دي.

---

[56] Biswas, Masudul K, Developmmental Issues in News Media: NGO-Media Interaction in Bangladisch' in The International Journal of Not-for-Profit Law Volume 9, Issue 3, 2007.
[57] Malan, Mia, ‚Media-NGO Partnerships Though a Different Lens' in AIDSLink, Issue 86, 2004.

په مغلستان کی د مدنی ټولنی سازمان، Globe International د دیموکراسی، غوره حکومتوالی او مدنی ټولنی په هکله رسنیو کمپاین پر مخ بولی دی. دکمپاین هدف دا ؤ چی عامه پوهاوی زیات کړی، وګړی تشویق کړی چی د حکومتوالی د موضوعاتو په بحثونو او په مغلستان کی د مدنی ژورنالیزم د کلتور په ودی او عمل کی ونډه واخلی. تلویزیونی او راډیویی پروګرامونه چی د مدنی ټولنی مسائلو ته ځیرکړای شوی ؤ، د پنځو میاشتو لپاره خپریدل، تر هغه پوری چی د ۲۰۰۳ کال په سپتمبر کی په نوموړی هیواد کی د مدنی ټولنی نړیوال فوروم دایر شو.

د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په موضوعاتو کی له رسنیو سره کار کول یقیناً چی سخت کار دی، ځکه د امنیت موضوع پیچلی ده او په آسانی سره د رسنیو لاس رسی ورته امکان نه لری. خو د غیرحکومتی سازمانونو تجربو ښودلی ده چی د ښوو اړیکو سره کیدای شی چی حتی ډله ایز رسنی هم په فعاله او اغیزمنه توګه په دغو اصلاحاتو کی شامل کړای شی.

۴ ـ ۹ چوکاټ
تلویزون

د ۲۰۰۳ کال د سپتمبر په میاشت کی د برازیل غیرحکومتی سازمانونو چی لاربښونه یی د Viva Rio په غاړه وه د Copacabana په ساحل یو لاریون په لاره واچاوه ترڅو د غړلرونکو وسلو د اغیزو په هکله د پوهی سطح لوړه کړی او د هغو د ټینګ کنترول لپاره له نوی قانون څخه یی ملاتړ وکړی. د برخه والو هڅول له نامعلومو سرچینو څخه ملاتړ تر لاسه کړ: د TV Globe نومی تلویزونی شبکی لخوا چی ډیر زیات لیدونکی لری او په دغه هیواد کی له ډیر زیات نفوذ څخه برخمن ده. د دغه تلویزونی خپرونی په یو مشهور مابنامنی، "Mulheres Apaixondas" یا د (مینو ښځو) اوپرا پروګرام کی د وسلوالو زورزیاتیو موضوع عنوان شوه، ځکه د کیسی له مخی یو مهم لوبغاړی د پولیسو او یوی داړی د ډزو په نتیجه کی «ووژل شو». دغه تمثیلی صحنی د Rio de Janeiro په اوسیدونکو کی سخت احساساتی غبرګون راوپاراوه. دا په داسی حال کی ده چی په دغه ښار کی هره شپږمه ورځ یو تن د ګولیو په ډزو کی وژل کیږی.

په هغی اونی کی چی د لاریون لپاره تیاری نیول کیده، د نوموړی ننداره یی پروګرام لوبغاړو اعلان وکړ چی دوی هم په دغه لاریون کی ګډون کوی او دا کار یی هم وکړ او یو زیات شمیر مینه وال یی تشویق کړل چی په هغه کی ګډون وکړی. د سخت باران سره سره کابو ۵۰ زره خلک د برازیل د Copacabana په ساحل کی د «برازیل پرته له ټوپکو څخه» تر نامه لاندی لاریون کی ګډون وکړ. دغه لاریون د نوموړی تلویزونی اوپرا په یو بله لړی کی بیا ښکاره کړای شو. نو دغه ډول یو فکر د عمل جامه واغوسته، د وسلو د کنترول په موضوع باندی یو ملی بحث راوپاروه او ډیر خلک یی د هغه په پلویتوب سړکونو ته وایستل.

سرچینه:
Viva Rio Press Release, Available at:
http://www.iansa.org/media/viva_rio_march_realease.doc

له ډله ايزو رسنيو سره د کار لپاره د يوی ستراتيژی جوړول

له ډله ايزو رسنيو سره د کار د يوی اغيزمنی ستراتيژی د جوړولو لپاره يو لړ مهمو اقداماتو ته اړتيا ده (په راتلونکی فصل کی د مستقيم پلويتوب په فحوا کی هم پری بحث شويدی). د ځمکنيو مينونو د منع لپاره د نړيوالی مبارزی د تجربی له مخی د اغيزمن کمپاين د پيغامونو د طرحی لپاره دغه لاندی مشوری د پاملرنی وړ دی:[58]

- خپل پيغام لنډ او ساده کړی؛
- ورځنی لغات او انځورونه استعمال کړی؛
- خپل مهم ټکی په لومړی سر کی بيان کړی؛
- موضوع ته بشری او ځايی ځيره ورکړی – د ژوند رښتينی کيسه وکړی؛
- تينګار په مثبتو ارزښتونو باندی وکړی چی تاسی تری ملاتړ اوپلويتوب کوی؛
- هغو ارزښتونو څخه کار واخلی چی ستاسو په کلتور کی منل شوی دی؛
- په يوه ځانګړی کلتور کی بيلابيلو کلتوری مسائلو ته پام وکړی؛
- خپل پيغام په مختلفو خلکو باندی امتحان وکړی چی آيا هغوی پری پوهيږی؛
- د پيغام د وړاندی کولو تمرين وکړی تر څو په هغه کی او ستاسو د وړاندی کولو په مهارت کی سمونوالی رامنځ ته شی؛
- پرته له دی چی پيچلو احصائيو ته اشاره وشی ځينو مهم اضافی پسمنظری معلومات ورکړی؛
- تل د عمل يو برخه په خپل پيغام کی شامل کړی.

خبريالان په خطر کی

د امنيتی سکتور د کارونو په هکله د خبرتيا مبارزی سره کله کله ځينی مسائل بربنديږی چی سياسی تأسيساتو ته ګواښ پيدا کوی. خبريالان چی په دی شخړيزو مسائلو رپوټ ورکوی، ناوړه کارونه او له قدرت څخه ناوړه استفاده بربنډوی، ښايی خپل ځان په خطر کی واچوی. نړيوال عرض يا د مدنی ټولنی له هغو سازمانونو سره همکاری چی د مطبوعاتو د آزادی لپاره کار کوی کله کله کولای شی چی اړين ملاتړ چمتو کړی او ښايی دا د هغوی د ساتنی يوه لاره وی. دا چی په تنګ او سخت چاپيريال کی سری څرنګه کار کولای شی، مفصل معلومات د همدی کتاب په ۱۴ فصل کی وړاندی شوی دی. د مصونيت په وړاندی اساسی ننګونی او د مثبت بدلون لپاره ستراتيژی شوی اقدامات همدا راز د جګړی او سولی د رپوټ انستيتوت «Institut for War and Peace Reporting» لخوا تشريح شوی دی:[59]

۴ – ۱۰ چوکات
د ژورنالستانو حقوق او د مطبوعاتو آزادی

د ژورنالستانو د ساتنی کميته (CPJ) د مدنی ټولنی يو سازمان دی چی هدف يی د مطبوعاتو پر ضد د

[58] See: http://www.icbl.org
[59] See Bikckler, Borden et al, Reprorting for Change:A. Handlbook for Local Journalists in Crisis Area, IWRP, London, 2004, available at http://www.iwor.net/index.php?apc_state=henparr&s=special_index1.html#top: see chapter 14 on the issue of journalist safty http://www.iwp.net/docs/pdf/14_iwp_training_maual.pdf

ناوړه چلند څارنه او په نړۍ کې د مطبوعاتو د آزادۍ وده ده. دغه کميټه د ژورناليستانو له حقوقو څخه دفاع او ساتنه کوي تر څو هغوی وکړای شي خپل مسلکی مسوولیتونه پرته له ويرې او قانونی فشارونو څخه سرته ورسوی. CPJ په حقيقت کې د حقايقو موندلو ماموريت په غاړه لری؛ له پنځو سيمه ايزو همغږی کونکو سره پر مطبوعاتو باندې د حملو په هکله اسناد تولوی او د صحتوالی پخلی يې کوی؛ له زندان څخه د ژورناليستانو د خوشې کولو لپاره د واسطو په لټه کې کيږی، د هغو اړخونو پر ضد احتجاج کوی چې د مطبوعاتو د آزادۍ پرضد عمل کوی او د مطبوعاتو پرضد د سرغړونو د پيښو د «بيان د تبادلی نړيوالی آزادۍ» نومی سازمان (IFEX) ته چې يو نړيوال بريښنا ليکی شبکه ده، معلومات ورکوی. په بيړنيو حالاتو کې چې ځايی او بهرنی تماسونو څخه کار اخيستل کيږی، CPJ کولای شی، که چيری ځايی او بهرنی خبريالان له ستونزو سره مخامخ وی، مداخله وکړی.
CPJ چمتو ده چې خبری سازمانونه، حکومتی چارواکی او د بشری حقونو سازمانونه د مطبوعاتو پرضد د سرغړونو په هکله معلومات ورکړی.
Sources: http://www.cpj.org

حاشيوی او له ګټو بې برخی کړای شوی ډلی

حاشيوی ډلی لکه قومی او مذهبی لږکی، بومی او قبايلی خلک او د ټولنی د ټيټی طبقی خلک اکثر د غير شفافو امنيتی چارچلندونو قربانی ګرځی. دغه ډله خلک د خپل قومی، نژادی يا مذهبی عقايدو په وجه د پوليسو هدف ګرځی او هغوی اکثر د خپلو بنسټيزو حقونو څخه بې برخی کيږی او د خپلو حقونو څخه د دفاع لپاره له سياسی ملاتړ څخه بې برخی کيږی

د دغو ډلو په وړاندی تبعيض ډير پراخ دی او دا د دی لامل ګرځی چې د امنيتی ادارو د کار کونکو له خوا پری تيری وشی او په سيستماتيکه توګه د هغوی بشری او ملکی حقوق پښنو لاندی شی. په تايلند کی، د بيلګی په توګه، د هغه هيواد د بومی او قبايلی خلکو کابو يو پر دريمه برخه لا تر اوسه د تايلند له تابعيت څخه بې برخی دی. [60] په سوريه کی زيږيدلی کردان په ۱۹۶۲ کال کی له تابعيت څخه وايستل شول. هغوی له ډيرو حقونو څخه بې برخی کړای شول لکه د رائی ورکولو، د شتمنی د مالکيت، د قانونی نکاح کولو او د تګ او راتګ له حقونو څخه، او يا په قانونی توګه له هيواد څخه بهر وتلو اوبيرته ستنيدو له حق څخه. هغوی او د هغوی اولادونو نارنجی رنګه شناختی پاس درلوده چې وښيی هغوی د سوريی د دولت تابعيت نه لری او بی هيواده دی. [61] د خليج د ۱۹۹۱ کال د جګړی په تعقيب د صدام حسين د رژيم پر ضد د پاڅون په خاطر د سزاء په توګه د عراق د جبه زار ځمکو اوسيدونکی د حکومت په دستور ځمکی يی وچی کړای شوی او د ژوند شرايط پری تنګ کړای شول. [62] له دغو خلکو سره کار کول د تو پير پالنی له ډيرو ژورو ريښو پرضد ديوی پراخی مبارزی او د يو ژور ټولنيز ريفورم غوښتنه کوی.

د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره کمپاينونه چې هدف يی د امنيتی سکتور موضوعاتو ته پام اړول دی، بايد په خاصه توګه د ټولنی حاشيوی او له ګټو څخه بی برخی کړای شوی ډلو اندیښنو او شرايط په پام

[60] IWGIA, The Indigenous World 2004, IWGIA, Copenhagen, 2004,p 252.
[61] Human Rights Watch, Syria: The Silenced Kurds, Human Rights Watch Vol. 8, No. 4(E), 1996, available online at http://www.hrw.org/reports/1996/Syria.htm;Uoef, Kathereine, “After Decades as Nonpersons, Sxrian Kurds May Soon Be Recognized”, The New York Times 28 April 2005, available online at http://www.mytimes.com/2005/04/28/International/middleast/28syria.html?_r=2&oref=slogin&oref=slogin
[62] IWGIA 2004, op cit, p.326.

کې ونیسي. لازمه ده چې د مدني ټولنې سازمانونه دغه ډلې د خپلو ستراتیژیو په طرح او تطبیق کې شاملې کړي او د هغوی غوښتنې په پام کې ونیسي.

په دې وروستیو کلونو کې حاشیوي ډلې لکه لږکۍ، بومي اوقبایلي ډلې او دالیت نومې طبقه (هغه یوه طبقه چې د هند په طبقاتي سیستم کې د لمس وړ نه ده) له خپل ځان څخه بې ساري هلې ځلې ښودلې دي او خپل سیاسي نفوذ یې زیات کړی دی. په ټوله نړۍ کې د بومي خلکو ډېر زیات سازمانونه، شبکې او سر سازمانونه وجود لري. د هند د دالیت نومې طبقه په ډېره فعاله توګه سازماني شوې ده او لږکۍ ډلو لکه د کردانو خپلې ځانګړې ګوند جوړ کړی دی. د همجنس بازو د فشار ډلو په لویدیځو دیموکراسیو کې قوي شبکې جوړې کړې دي، ډېرې د بشري حقونو د مدافعینو او پرمختیایي موضوعاتو کې فعاله دي. د امنیتي سکتور په واسطه د توپیر پالنې په هکله د پوهې د سطحې لوړول د دغو ډلو د مهمو ړومبیتوبونو له جملې څخه پاتې دي. د هغوی هڅې ډېرې وخت د تشکیلاتي اصلاحاتو سبب ګرځي چې دا نه یوازې د حاشیوي ډلو په ګټه تمامیږي، بلکه ټولنې ته په مجموع توګه ګټور تمامیږي.

۴- ۱۱ چوکاټ
نژاد پالنه او د نه مسوولیت وړ پولیس: قربانیان د پولیسي اصلاحاتو لپاره هڅه کوي

د جرایمو قربانیان او قرباني شوې ډلې د نه مسوولیت وړ پولیسي ستونزو څخه پرده پورته کوي او عامه ذهنیت ته د شکل ورکولو لپاره د یو عامل (کتلیست) په توګه اهمیت لري. کله چې رسنۍ په انګلستان کې د یوې کورنۍ دوامداره درد او رنځ ته پام اړوي، بالاخره د حکومت په دننه کې د بدلون لپاره سیاسي اراده ټینګوي تر څو د پولیسو د ارګان په دننه کې په اصطلاح قانوني توپیر پالنې پام واړوي.
ستیفن لارنس یو تور پوستی ځوان ؤ چې په ۱۹۹۳ کال کې په نه لمسونکې توپیر پالنې حمله کې ووژل شو. د کلونو لپاره د لندن د متروپولیتان پولیس د هغه قاتل ته ډېر لږه پاملرنه کوله او د هغه غمجن مور او پلار ته یې د تحقیقاتو په هکله هیڅ معلومات نه ورکول. میرمن لارنس له دې او خاوند سره یې د پولیسو د چلند په هکله وویل: «دا ماته معلومه شوه چې پولیس په دې نظر ؤ چې ګواکې د تورپوستو د کورنیو قربانیان خپله جنایي مجرمین دي او نشي کیدای چې پرې اعتماد وشي.

سره له دې هم دغې کورنۍ د کلونو لپاره زغم وکړ. هغوی د پولیسو د شکایتونو اداري ته مراجعه وکړه چې د پولیسو لومړي تحقیقات نادرسته دي او نیمګړتیاوې لري او بیا یې موضوع د کورنیو چارو وزیر ته وړاندې کړه. په ۱۹۹۹ کال کې یو خاصې پلټنې یو لړ پراخې سپارښتنې وکړې ترڅو د پولیسو او لوی څارنوالي مسوولیت او حساب ورکول باید جدي ونیول شي. پولیسو په ښکاره توګه د ستیفن له مور او پلار څخه بښنه وغوښتله او تحقیقاتو کې په خپلو نیمګړتیاو باندې اعتراف وکړ. په بریتانیا کې د څارنې نوی ملکي اداري جوړښت د نوموړې د دوسیې او د هغې په نتیجه د سپارښتنو له برکته ده.

سرچینه:
Maja Daruwala and Clare Doube (eds.), Police Accountability: Too Important to Neglect, too Urgent to Delay, report of the International Advisory Commission of the Commonwealth Human Rights Initiative Chaired by Sam Okudzeto, New Dehli, 2005, p.74.

بومی خلک او ملګری ملتونه

بومی خلک او لږکی د ملګرو ملتونو د ملاتړ په لټه کی کیږی، څکه هغه سازمان په خپلو وطنونو کی د هغوی د مبارزی د قانونیت او ملاتړ لپاره قانونی چوکاټ برابروی. د ملګرو ملتونو اعلامیی او منشور ونه کیدای شی په ملی سطح د مدافعه یی او هڅوونکی وسیلو په توګه استعمال شی. په نړیواله توګه په ملګرو ملتونو کی د یوی موضوع په رسمیت پیژندل ځایی ډلو ته صلاحیت ورکوی ترڅو د حقوقو د دفاع اود پوهی د سطحی د لوړولو لپاره په عمل لاس پوری کړی. د بیلګی په توګه د بومی خلکو سازمانونه کولای شی چی خپلو هیوادونو کار پوهانو ته بلنه ورکړی تر څو د بومی خلکو د بشری حقونو د شرایطو په هکله ریوټ ورکړی. د بومی خلکو[63] د بشری حقونو د وضعیت لپاره ملګرو ملتونو ځانګړی ریوټچی او د لږکیو[64] په حقونو باندی د ملګرو ملتونو خپلواک کارپوه له یو ګڼ شمیر هیوادونو څخه لیدنه کتنه کړی ده او د قانونی ناخوالو او اندیښنو په هکله یی ریوټونه ورکړی دی. دغه ریوټونه نه یوازی د تصمیم نیونکو، بلکه د عام وګړو او ډله ایزو رسنیو د پوهاوی د سطحی د لوړولو لپاره ډیر مهم دی.

۴ـ ۱۲ چوکاټ

The Consejo Indigena Polupar de Oaxaca „Ricardo Flores Magon:

د ځایی سازمانونو یو ائتلاف

The Consejo Indigena Polupar de Oaxaca „Ricardo Flores Magon (CIPO-RFM) هغه یوسازمان دی چی مقر یی د مکسیکو Oaxca کی دی او د Chatin، Chinantec، Cuicatec، Zapotec، Mixe، Triqu له بومی خلکو څخه استازیتوب کوی.

۲۰۰۴ کال د اپریل په ۲۰ د CIPO-RFM فعالینو د Oaxaca د ښار په مرکز کی د ولایت د مقر په مخکی د احتجاج یوه دایمی خیمه ودروله. دغه احتجاج د نیمه پوځیانو لخوا د Consejo د بومی خلکو د غړو د وژلو، د هغوی د څمکو د نیولو او د کرهنی په برخه کی د یوی شخړی د نه حل په وړاندی غبرګون ؤ. د دغه احتجاج یوه موخه دا وه ترڅو د نوموړی ښارخلک د سیمی د بومی خلکو د مبارزی او د هغوی ژوند ته د جاری ګواښونو او ویرو، درد او رنځ په هکله یوه کړی. د ښار د خلکو ځواب په مجموعی توګه مثبت ؤ او ډیرو خلکو د هغوی له مبارزی سره یی لیوالتیا او د بومی خلکو د ژوند له ناخوال حالت سره یی خواخوږی ښکاره کړه. د پولیسو د ډیرو زیاتو هلو ځلو سره سره چی غوښتل یی احتجاج کونکی له ځای څخه لیری کړی، فعالینو خپلی مبارزی او احتجاج ته دوام ورکړ او دغه خیمه د Oaxaca په ښار کی د یوی دایمی خیمی په توګه پاتی شوه.

سرچینه:

http://www.indymedia.org.uk/en/2004/12/303257

---

[63] Special Rapüorteuer of teh Commission on Human Rights on the fundeamental freedoms of indigenous People.http://www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/mindp.htm

[64] UN independent Expert on minority issues, http://www2.ohchr.org/english/issues/minorities/expert/index.htm

ځوانان

د نړۍ د نفوس کابو نیمایی (تقریبا دری ملیارد) خلک له ۲۵ کلونو لږ عمر لری. د ننني زماني ځوان نسل په تاریخ کی تر ټولو ستر دی. [65] ځوانان کولای شي چي د امنیتی سکتور په عامه څارنی کی ستره ونډه واخلی. په داسی حال کی اکثر دوی د امنیتی سکتور تر هدف لاندی دی او په شخړه ایزو حالاتو کی سخت اغیزمن کیږی، خو په ټولنه کی د بدلون راوستلو او له بی عدالتیو څخه د خلکو د خلاصون لپاره په خپلو احتجاجونو کی هغوی تر ټولو پیاوړی دی، لکه چی په ۱۹۸۹ کال د چین په تیاننمن واټ کی چینایي ځوانانو وښودله. د مدنی ټولنی سازمانونه چی د پوهی د سطحی د لوړلو په فعالیتونو کی بوخت دی، کولای شی چی د ځوانانو د ابتکارونو او د هغوی د پرته له ویری او ډار ستراتیژیو او هم د هغوی د شمیر قوت ته له پام لرنی سره، د هغوی له ګډون او لیوالتیا څخه ښه استفاده وکړی (په ۴- ۵ چوکاټ کی د صربستان د ځوانانو د غورځنګ د دی خبری ښه بیلګه ده). د مدنی ټولنی سازمانونه مسوولیت لری چی د ځوان نسل د غږ اوریدو لپاره چی هغه ټول خلک واوری، زمینه اوفضا مساعده کړی. د پالیسی جوړولو او د سولی د رامنځ ته کولو لپاره تر ټولو پیاوړی غږ د ځوانانو غږ دی چی په څرګنده توګه اوچت کړای شی.

ښځی

ښځی د مدنی ټولنی مهمی لوبغاړی دی او په داسی ساحو کی فعالی دی چی د امنیتی سکتور واکمنی ته غټ اهمیت لری.هغوی د روحی / روانی ناروغیو په پالنی، رأیو ورکونکو ته د زده کړو، د قانون اصلاحاتو، د جنسیت په هکله د پوهی د سطحی په لوړولو او سیاسی پلویتوب کی فعالی دی. ښځی همدارز له جګړو او وسلوالو شخړو څخه په وروستی دوره کی په انتخاباتی بهیر کی د ښځینه کاندیدانو په هڅولو او تشویقولو او په عمومی توګه په ټولنه کی د ښځو د سیاسی ونډو لپاره فعاله دی. د ښځو ډلی کیدای شی چی په دی هکله ښه نقش ولری تر څو له پالیسی جوړونکو څخه وغواړی چی په پولیسی ځواکونو، عدلی نظامونو او د سولی په کمیټو کی د ښځو د پراخ ګډون سره ملکی امنیت ته زیاته پاملرنه وکړی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د ښځو له انجمنونو څخه ملاتړ وکړی او ښوونی او روزنی لپاره زمینه برابره کړی، کومو کی چی هغوی یو بل سره د همکاری او د خپلو تجربو د تبادلی لپاره تشویق شی او په امنیتی سکتور کی د هغوی برخی اخیستلو لپاره لاره هواره شی.

۴ ــ ۱۳ چوکاټ
آیا نارینه توب د پارلمان د غړیتوب لپاره حتمی ده؟

د ۲۰۰۷ کال په مارچ کی یو څو مشهورو ترکی ښځو د یو کمپاین نوښت وکړ ترڅو په ترکیه کی د لوړ پوړو ښځینه سیاستوالو د کمښت په هکله د پوهی سطح لوړه کړی. « **آیا نارینه توب د پارلمان د غړیتوب لپاره حتمی ده؟** تر دی شعار لاندی هغوی سره راټول شول. د کمپاین آزادو اعلانونو، پوسترونو او بولیتنونو کی ښودل شوی ؤ چی ښځو د نارینه جامی اغوستی دی او جعلی بریتونه بیرتونه یی پریښی دی. دغو پوسترونو او د تلویزیون اعلانونو په ټول هیواد کی پام ځان ته راواړاوه، شورماشور یی راوپاراوه او ملاتړ کوونکی یی پیدا کړل. ۵۵ ښځینه غیرحکومتی سازمانونو له دغه کمپاین سره چی مشری یی د ښځینه کاندیدانو د زده کړی او ملاتړ لپاره انجمن (KA-DER) په غاړه درلوده، لاس یو کړ. د KA-DER موخه دا وه ترڅو د پارلمان د ښځینه کاندیدانو شمیر زیات کړی او

[65] UNFPA, State of World Population 2006: Youth Supplement, New York, 2006, available online at http://www.unfpa.org/upload/lib_pub_file/655_filename_yswp-en.pdf

له سیاسی ګوندونو څخه غوښتنه وکړی چی په خپلو لستونو کی د دری لوړو مقامونو څخه یوه یی د ښځو لپاره ځانګړی کړی. دغه مفکوره له دی حقیقت څخه پیدا شوه چی د ښځینه پارلمانی استازو په موضوع کی ترکیه د ۱۶۷ هیوادونو په جمله کی ۱۶۳ هیواد دی. د ترکیی د ۲۰۰۷ کال د جولای د میاشتی په پارلمانی ټاکنو کی د ښخینه پارلمانی غړو شمیر له ۴،۲ فیصدو څخه ۹،۱ فیصدو ته لوړ شو یعنی له ۲۴ ښځو څخه ۵۰ ته.

سرچینه:
http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=245

نتیجه

د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره مختلفی ستراتیژی، میتودونه او وسایل وجود لری چی کیدای شی د پیغامونو د رسولو او لیږدولو او د عامه ذهنیت تر نفوذ لاندی راوستلو لپاره تری کار واخیستل شی. د مدنی ټولنی د سازمان د مشارکتونو، ائتلافونو او نړیوالو شبکو (شمال/جنوب، جنوب/جنوب، شرق/شرق، محلی/محلی) چی په هغو کی ښځی، ځوان خلک او حاشیوی ډلی شاملی دی، جوړولو سره، کیدای شی یو سیاسی قوت وګرځی هغه چی بدلون رامنځ ته کوی.
هغه څه چی تاسی د مدنی ټولنی د سازمان په توګه کولای شی:

د پوهی د سطحی د لوړلو لپاره د ستراتیژی طرح

- په امنیتی سکتور کی د ستونزو پیژندل
- د غتو خنډونو پیژندل د هغو په جمله کی د قدرت او امنیت په هکله د ژورو ریښه لرونکو فرضیی
- د پوهی دسطحی د لوړولو د کمپاین لپاره د هدفونو ټاکل
- د اړوندو هدف ورړ ډلو ټاکل
- د عامه پوهاوی د سطحی د لوړولو لپاره د مناسبو میتودونو پیژندل د هغو په جمله کی د رسنیو کمپاین، عامه تعلیم، اعتصابونه، نندارتون، مظاهری او نور عامی ټولنی

د مدنی ټولنی له نورو سازمانونو سره ائتلاف جوړول

- د پوهی د سطحی د لوړو د کمپاینونو لپاره د تجربه لرونکو نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو سره د مشارکت جوړول
- د مدنی ټولنی له سازمانونو سره مشارکت
- د پوهی د سطحی د لوړولو د ګډو کمپاینونو لپاره ابتکار

د خیرنی او د پوهی د سطحی د پرخوالو امکانات او وسایل

- پلټنه وکړی چی ستاسو د مدنی ټولنی سازمان څرنګه کولای شی چی غږیز– لیدنیز(سمعی او بصری) مواد، رادیو،انټرنت او بیسیم مخابرات د پوهی دسطحی د لوړولو لپاره په اغیزمنه توګه په کار واچوی.
- یوی ستراتیژی ته وده ورکړی چی له رسنیو سره کار وکړی.

۵
فصل

PETER ALBRECHT

له حقوقو دفاع
یا پلویتوب

Peter Albrecht

۵
له حقوقو دفاع یا پلویتوب

د امنیتی سکتور د څارنی او مراقبت اړوند مسائلو په هکله له حقوقو د دفاع فعالیتونو د په لاره اچولو په موخه د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د یوی مناسبی سیاسی فضاء شته والی د جګړی څخه وروسته یا انتقالی دولتونو کی د پیاوړو دیمکراتیکو تأسیساتو د رامنځ ته کیدو ښکاروندی دی. معنی دا چی غیرحکومتی سازمانونه، مسلکی انجمنونه، خپلواکی ډله ایزی رسنی او څیړنیز تأسیسات ټول په یو حالت کی دی چی د اجرائیه او مقننه پالیسی جوړونکو باندی اغیزه لری:

- د امنیتی سکتور د تأسیساتو او پرسونل د قانونمندی او د څارنی چالچلندونو پیاوړی کول؛
- د امنیتی او عدلی پالیسیو په اړه په سلا مشورو او د کتنی په پروسه کی ګډون کول؛
- د عامه وګړو د برخی اخیستلو لپاره د سیاسی فضاء پرانیستل، البته چیرته چی لاتراوسه موجوده نه وی.

اساساً د مدنی ټولنی د سازمانونو د حقوقو دفاعی فعالیتونه کیدای شی چی د یوی خاصی ستونزی یا مسألی په هکله د نظریاتی یا پوهی پروسه د تصمیم نیونکو په پروسه کی د یو مثبت بدلون سبب وګرځی؛ په پای کی دغه چلندونه کیدای شی چی تصمیم نیولو طریقی او د امنیتی سکتور د لوبغاړو چارچلند ته بدلون ورکړی.

دغه فصل په دی هکله چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی د امنیتی سکتورد حقوقو دفاعی فعالیتونو کی د برخی اخیستو لپاره ستراتیژی طرحه کړی او سلا مشوری وکړی او همدا راز په دی هکله چی دا د ملی او سیمه ایز امنیتی مسائل اړوند پر تصمیم نیولو باندی څه مثبتی اغیزی لری، معلومات ورکوی.

۵- ۱ چوکاټ

د قاضیانو د شتمنیو د اقرارخط څخه دفاع - په ارجنتاین کی د نړیوال شفافیت د کار یوه قضیه[66]

دغه لاندی مثال د ارجنتاین په قضاء کی شفافیت او حساب ورکولو ته ځیر شوی دی. دغه مثال د امنیتی سکتور اصلاحاتو په اړه د یو هر اړخیز اقدام څخه نمایندگی کوی، کوم چی قضایی اصلاحاتو پوری اړه نیسی. د بیلگی په توگه، یو قضاء چی له شفافیت او حساب ورکولو څخه بی برخی وی، په آسانی سره د اختلاس او اداری فساد گمان پری کیږی. دا البته پر پولیسی چارو باندی ناوړه اغیزه کوی.

د ارجنتاین د ۱۹۹۹ د اخلاقو د قانون له مخی د قاضیانو په شمول د دولت ټول مامورین باید د خپل ماموریت له پیل څخه وروسته د ۳۰ ورځو په موده کی د خپلو شتمنیو د ښکاره کولو لپاره لوړه وکړی او اقرارخط ورکړی. دغه ډول اقرارخط چی ښکاره کړی څومره شتنمی لری، باید هر کال او هم د ماموریت له پای ته رسیدو څخه ۳۰ ورځي وروسته وړاندی کړی. دغه قانون عام وگړو ته حق ورکوی چی د دغو اقرارخطونو یوه نسخه تر لاسه کړی.

د ۲۰۰۰ کال د فبروری په ۹ د ارجنتاین ستری محکمی د ملی عامه اخلاقو کمیسیون ته منل شوی صلاحیتونه چی د امتیازی معلومات د تر لاسه کولو لپاره غوښتنه وکړی رد کړل او پریکړه وکړه چی دا د ستری محکمی دنده ده چی د نوموړو معلوماتو او د قاضیانو د شتمنیو د اقرارخطونو په هکله ځواب ورکړی. په عمل کی د ستری محکمی دغه جوړ شوی پروسیجر دومره ستونزمن وه چی کابو غیر ممکن وه چی د عامی ټولنی یوغړی وکړای شی د قاضایانو د شتمنیو د اندازی په هکله پوښتنه وکړی. د نوی قانون له مخی د شتمنیو د هری اقرارخط لپاره ځانگړی غوښتنه باید اړوند قاضی ته وړاندی شی او قاضی حق لری چی دغه غوښتنه رد کړی.
په ارجنتاین کی د نړیوال شفافیت ترنامه لاندی یوه ټولنی ، Poder Ciudadano د ۲۰۰۰ کال په می کی د قضائیه له شورا څخه د قاضیانو د شتمنیو په هکله د اقرار خطونو د یوی نسخی غوښتنه وکړه، خو شورا وویل چی د هغوی صلاحیت د ستری محکمی لخوا محدود کړای شوی دی.
د ۲۰۰۴ کال په مارچ کی Poder Ciudadano د مدنی ټولنی له نور سازمانونو سره لاس یو کړ تر څو د شتمنیو د اقرار خطونو نسخی عام وگړو ته هم ورکړای شی. دغه غوښتنه بیا رده شوه.

د حقوقو د دفاع تعریف

اصولاً له حقونو څخه دفاع د یوی ستونزی په وړاندی یو سازمان شوی اقدام دی ترڅو د دغی ستونزی لپاره د حل لاره پیدا کړی او هغه اړوندو تصمیم نیونکو ته وړاندی کړی. د امنیتی سکتور په مقابل کی د یو فعالیت په توگه دا په حقیقت کی د څارنی یوه مهمه برخه ده. که چیری د حقونو دفاع د قانع کونکو دلایلو پر اساس او د سیاسی فضاء څخه د یوی ژوری پوهی سره سرته ورسول شی، دا به یو ډیر اغیزمن کار وی. له حقونو دفاع یو څو اړخیزه هڅه ده چی په هغی کی کیدای شی عامه تعلیم او عامه ذهنیت باندی نفوذ پیدا کول، څیړنه، شبکه یی فعالیت، قانونی اقدام او د عامو خلکو هڅول، د اجندا ټاکل، د پالیسی طرح، تطبیق او څارنه، دا ټول شامل وی. خو اساساً په دی هکله د نظر کوم یووالی وجود نه لری چی کوم فعالیت د پالیسی په پروسه کی تر نورو زیات اغیزه پیاوړی کوی.
د بدلون لپاره د حقونو دفاع په حقیقت کی د یو اوږد مهال زیار او زحمت غوښتنه کوی. ډیر کم وخت پیښیږی چی یوه پروسه تکرار شی. دا البته د دی معنی نه لری چی په دی پروسه کی زده کړه د

[66] Transparency International, Cobmbating Corruption in Judicial Systems- Advocacy Toolkit, 2007

احساس وړ نه ده، خو د دی لپاره چې د حقونو د دفاع د مبارزی د هر قدم د بریالیتوت د څرګندولو پر اهمیت ټینګار وشی، له هر نوښت څخه لاس ته راغلی تجربه باید بل قدم ته انتقال شی.[67]

د یادونی وړ ده چې د حقونو څخه دفاع د عام وګړو یا رسنیو په منځ کی د ښوونی یا د پوهی د سطحی د لوړولو په څیر نه ده، ځکه د دغو دوه وروستیو موخه مستقیما د سترو تصمیم نیونکو باندی نفوذ راوستل نه دی. خو دا د چارچلندونو شکلونه دی چې کولای شی د حقونو د دفاع په کار کی مرسته وکړی او د داسی یو څه په توګه کولای شی چې بیاهم د حقونو د دفاع د مبارزی د سازمان د یوی برخی په توګه پاتی شی. د بیلګی په توګه، د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا ښوونه او روزنه هرومرو د یوی ځانګړی موضوع په وړاندی د حقونو د دفاع د سازمان په راتلونکی اقدام باندی اغیزه لری. په دی جمله کی شخړیز – حساس تحول، بشری حقونه او داسی نور شامل دی.

د حقوقو د دفاع په وړاندی ننګونی

د حقوقو د دفاع د اغیزمنو مبارزو د تر سره کولو لپاره د مدنی ټولنی د سازمان توانمندی او ظرفیت دغو لاندو چاپیریالونو پوری تړلی دی:[68]

- د محرمیت رسم چې لا تر اوسه د امنیتی سکتور په برخه کی وجود لری چې اړوندو معلوماتو او همداراز تصمیم نیونکو ته لاس رسی محدودوی؛
- د ملکی آزادیو او بشری حقونو په هکله په ملی سطح د امنیتی اندیښنو ړومبیتوبونه، دا ځکه چې د بشری حقونو په برخه کی ډیر لږ امکانات وجود لری ترڅو امنیتی سکتور حساب ورکولو ته کش کړی؛
- د مدنی ټولنی د سازمانونو تر منځ د تجربی او ظرفیت کموالی، دغسی یو ظرفیت ته اړتیا ده تر څو د تدارکاتو او د پولیسو او پوځ لپاره د بودجی جوړلو تخنیکی اړخونو سره پیژندګلوی پیدا شی؛
- د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په پروسه کی د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د بسپنه کونکو محدود ملاتړ چې معمولاً په نوموړی سکتور کی له دولت سره د تخنیکی همکاری پلوی کوی
- بی نظمه او ګډوډه مدنی ټولنه چې اساساً د سازمان د شندیدو په بیه تمامیږی، نشی کولای چې د امنیتی سکتور په اړوندو مسائلو کی خپلی دندی په سمه توګه اجراء کړی.

که څه هم دغه پورته یادی شوی ننګونی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په پروسه کی د مدنی ټولنی د شاملولو لپاره رښتینی خنډونه دی، خو ځینی نوری لاری چاری موجودی دی چې کولای شی د مدنی ټولنی د ډلی د حقونو د دفاع د کمپاین له لاری اغیزه ولری.

---

[67] Nabacwa, Mary Sconko, Policies and Practices Towards Women's Empowerment: Policy advocacy by Gender focused NGOs and the Realities of the gross roots women in Uganda, Action Aid: London 2001. p.8. available at http:///actionaid.org.uk/doc_lib/123_1_reality_grossroot_ugand.pdf

[68] Karen Barnes and Peter Albrecht, „Civil Security Oversight of the Security Sector and Gender" in Gender and Security Sector Reform Tookkit, Megan Bastick and Kristin Valasek (eds), DCAF/ODHR, UN-INSRAW, Geneva 2008

۵- ۲ چوکاټ
د حقوقو دفاع او د هغه د محدودیتونو په هکله د جنوبی افریقا پریکړه

د حقوقو د دفاع په هکله د جنوبی افریقا د پریکړی د مسودی په وخت کی اجرائیه په بشپړه توګه له لومړی سره د عامه سلامشوری څخه د استفادی په هکله قانع نه وه. خو سلامشوری د پارلمانی ستاینو سره مخامخی شوی چی په نتیجه کی یی د کتنی او پلټنی کاری کمیټه جوړه شوه. په دغی کمیټی کی پارلمانی غړی او د مدنی ټولنی تحلیل کونکی او لوړ پوړی منصبداران او ملکی مامورین شامل شول. په عین وخت ولایتی ورکشاپونه او دوه ملی مشورتی کنفرانسونه دایر شول.

پارلمانی غړی او د مدنی ټولنی ډلی په ډیرو موضوعاتو کی د نفوذ څخه برخمنی وی خو د هغوی محدودیونه هم د طرحی د مسودی په وخت کی د تندو بحثونو په وخت کی څرکند شول. په دغی پروسه کی د پوځی تخصص کمبود لیدل کیده، نو په دی وجه د جنوبی افریقا ملی دفاعی ځواک (SANDF) لخوا د هجومی ځواک د طرحی په بحث کی ډیری لړی سپارښتنی وکړی. د پارلمان لخوا د دغه ځواک د طرحی منظوری د وسلو د تر لاسه کولو د یو شخړه ایز پروګرام لامل وګرځید. په دغه پروګرام کی د پنځو ملیاردو ډالرو په ارزښت د جنګی بیړیو او جنګی الوتکو رانیول شامل ؤ. دغه ډول یو پروګرام د غیرهجومی دفاعی جوړښت په هکله د دفاعی پریکړی له اصولو او هدایاتو او له ژمنوسره نه جوړیده ترڅو د ټولنیز – اقتصادی پرمختیا په ګټه د پوځی لګښت مخه ونیوله شی.

سرچینه
Nathan; Lauri, Local Ownership of Security Reform: A Guide for Donors, University of Birmingham, London, 2007, p.103.

بدلونکی پالیسی

پخوا د امنیتی موضوعاتو اړوندو مسائلو کی د پالیسی جوړول تر زیاتی کچی د محرمیت او دا چی د ملی امنیت مسائل د یو ډول اعتماد غوښتنه کوی، په چوکاټ کی سرته رسیدلی. خو په داسی حال کی چی د دیموکراتیکو امنیتی تأسیساتو د جوړولو په هکله تخنیکی او قانونی تفصیلات روښانه دی، د هغوی بریالی تطبیق د خلکو ظرفیت پوری اړه نیسی چی د امنیتی شرایطو په اړه خپل نظر او اندیښنه څرګنده کوی.که چیری امنیتی او عدلی شرایط په حقیقت کی د عامه پالیسی موضوع او اساساً د یوی عامه ښیګڼی په توګه وګنله شی، د هغو په هکله باید د نورو موضوعاتو لکه اقتصاد، روغتیا او ښوونی او روزنی په څیر په مساوی کچه بحث او خبری وشی. ښکاره عامه بحث له مختلفو لارو پیاوړی کیدای شی، لکه عامه سروی، ډله ایز بحثونه، تلویزونی مستند رپوټونه، د مطبوعاتو له لاری د مقالو خپرول، عامه معلوماتی کمپاین، د پوهنتونو سیمینارونه او د پارلمان ځینی ځانګړی غونډي چی په هغو کی د عامه خلکو ګډون هم شرط دی.

د پالیسی پروسی ته پام اړول – څرنګه چی د مدنی ټولنی سازمانونه د دی کار په وجه اکثر تر نیوکو لاندی نیول کیږی – او د لنډ هدف لکه د قانونی یا پالیسی اصلاحاتو ته رسیدل، دا خطر ځان سره لری چی په اوږده موده کی د دغه ډول اصلاحاتو مخه ونیوله شی او یا له پام څخه وغورځول شی. بریالیتوب باید له دی قیاس شی چی د ټولنی له پام څخه غورځول شوی یا حاشیوی ډلی د خپلو امنیتی اړتیاو په تعریف کی برخه ولری، د وګړو په وړاندی د دولتی امنیتی تأسیساتو حساب ورکول غښتلی شی، هغوی په خپلو چارچلندونو کی بدلون رامنځ ته کړی او د پالیسی په پروسه کی د مدنی ټولنی د سازمانونو ونډه پراخه کړای شی.

۵- ۳ جدول
د ښځو سازمانونه له پولیسو غواړی ترڅو د کورنی زورزیاتی په مقابل کی عمل وکړی: د اتریش قضیه.

د ښځو د ډلو لخوا د حقوقو څخه د دفاع لپاره د پاینښت لرونکی مبارزو په نتیجه کی ډیر اروپایی هیوادونو په ۱۹۹۰ لسیزه کی د ښځو په مقابل کی د زور زیاتیو پر ضد د مبارزو لپاره نوی ستراتیژی طرح کړی. د حقونو څخه د دفاع لپاره د خپلو هڅو د یوی برخی په توګه د ښځو سازمانونه د بیلابیلو قضیو د ثبتولو لپاره زیار وایست. دغو قضیو په ښکاره توګه بربنډه کړه چی ښځی د حقونو د دفاع څخه بی برخی دی او له دغو شواهدو څخه په استفادی سره د عامه چارو مسوولینو څخه د عمل لپاره غوښتنی وکړی. په دی برخه کی د قانون د نشتوالی له امله پولیسو دومره وکړای شو ترڅو وضعیت کی یوه اندازه چوپتیا رامنځ ته کړی او تر ګواښ لاندی میرمنو ته یی سپارښتنه وکړه چی له خپلو ماشومانو سره له کوره ووځی. د حقونو څخه د دفاع لپاره دهڅو په نتیجه کی ډیر اروپایی هیوادونه اوس په دی برخه کی ځینی مقررات او قوانین لری.

د بیلګی په توګه په اتریش کی د ښځو په مقابل کی له زورزیاتیو د مخنیوی قانون د ۱۹۹۷ کال د می په میاشت کی نافذ شو. سر بیره پر دی اوس د پولیسو او د ښځو د سازمانونو ترمنځ منظمه همکاری موجود ده. کله چی د پولیسو لخوا یو استثنایی امر صادر شی د پیښی څخه له متضرر شوی ښځی سره سمدلاسه د مداخله نومی مرکز لخوا چی رهبری یی د ښځو په غاړه ده تماس نیول کیږی. د مداخلی دغه ډول مرکزونه رسمی مراجع دی ترڅو له متضرر شویو ښځو سره مرسته وکړی، قانونی سلامشوری ورته ورکړی او د محکمی د دعوا په جریان کی تر څنګ یی ودریږی.

سرچینه:
Logar, R „ The Austrian Model of Intervention in Domestic Cases“, Expert Group Meeting organized by the UN Division fort he Advancement of Women, 17-20 May 2005, Vianna, Austria. Avialble at http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/vaw-gp-2005/docs/experts/logar.dv.pdf

د حقوقو د دفاع مختلقی سطحی

د امنیتی سکتور اړوند د حقوقو څخه دفاع ښایی د مختلفو سطحو د خلکو او تأسیساتو هدف وی چی لمن یی د ځایی پولیسو څخه نیولی تر ملګرو ملتونو پوری ورسیږي. په خاصه توګه چی د شخړیز او ناکرارو شرایطو څخه وروسته دولتی تأسیسات ښایی کمزوری وی او غیردولتی لوبغاړی لکه د اورپکو مشران او غیرمنظم امنیتی ځواکونه ښایی د امنیت او عدالت د خوندی ساتنی یواځنی ځواکونه وی.

نو په دی وجهه د شخړایز او ناکرار شرایطو څخه وروسته هیوادونو او یا انتقالی او د پرمختیا په حال کی دولتونو کی مختلف لوبغاړی وجود لری چی د حقونو د دفاع د مقصدونو لپاره کار کوی. دغسی یو حالت په خاصه توګه په هغو شرایطو کی وجود لری چی سیمه ایز تأسیسات د امنیت او عدالت د خوندی ساتنی لپاره انحصار په خپل لاس کی لری:

- **محلی یا ځایی سطح:** د بیلګی په توګه د ځایی پولیسو مامورینونه، ځایی حکومتی تأسیسات، د ګوندونو ځایی استازی او ځایی مشران؛

- **ملی سطح:** د بیلګی په توګه اجرائیه چی د پرمختیایی او امنیتی پالیسو طرح جوړوی او پارلمان چی خپل موافقت او یا مخالفت څرګندوی او د هغوی د تطبیق لپاره بودجه ورکوی؛
- **نړیواله سطح:** د بیلګی په توګه د سوله ساتو عملیاتو لپاره د ملګرو ملتونو اداره، د ملګرو ملتونو پرمختیایی پروګرام، کلیدی تصمیم نیونکی او په ملګرو ملتونو کی چارواکی او همداراز په هر هیواد کی هغه نمایندګی چی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په هکله د ملګرو ملتونو پالیسی جوړوی، پری بحث او خبری کوی اوتصویبوی یی. په نړیوال سطح کی نور لوبغاړی هم ګډون لری، لکه حکومتونه، په خاصه توګه د هغوی د سفارتونو له لاری او نړیوال غیرحکومتی سازمانونه چی هغوی کولای شی چی ستاسو د حقونو د دفاع د هڅو له ستراتیژی څخه ملاتړ وکړی.

هغه موضوع چی تاسی غواړی ورته پاملرنه وکړی په ټولو دغو دری مختلفو سطحو کی مطرح دی نو په دی وجه د حقونو د دفاع لپاره ستاسو کمپاین دغو لاندو مسائلو پوری اړه لری:

۱- د ستونزی کچه چی تاسی غواړی ورته پاملرنه وکړی؛
۲- چیرته تاسی کولای شی چی په دی ستونزه یا موضوع باندی ستره اغیزه ولری؛
۳- ستاسو تشکیلاتی شبکی او اړیکی؛
۴- ستاسو د سازمان ماموریت.

۵- ۴ چوکاټ
ارتباطی دفترونه – په ختیځه او مرکزی اروپا او د بالتیک دولتونو لپاره د اړیکو ځانګی

په ختیځه او مرکزی اروپا کی ډیرو هیوادونو د هغو په جمله کی پولند، د چک جمهوریت او استونیا د اړیکو د غیرحکومتی سازمان دفترونه جوړ کړل. په سیمه کی د هیوادونو په منځ کی د مختلفو نمونو له مخی دفترونه جوړ شول.

۱- پولند، کرواتیا، د چک جمهوریت، سلواکیا، سلونیا: د هغوی د نوموړو ارتباطی دفترونو کار د یوی بیروکراتیک یونت او د یو پراخ مشورتی ارګان لخوا پرمخ بول کیږی چی د قانون، مقرراتو او نور لوایحو له مخی یو بل سره په مشارکت کی کار کوی.
۲- رومانیا، هنګری: حکومتی ارګانونه پرته له یو مشورتی ارګان څخه د غیرحکومتی سازمان د همکاری ځارنه کوی؛
۳- لاتویا، استونیا: اوسنی ځانګی د نورو مسوولیتونو سربیره لکه د ټولنیز ادغام، محلی حکومت او سیمه ایز ادارو مسوولیت، د غیرحکومتی سازمان او د حکومت د همکاری ځارنه کوی.
۴- لتوانیا: مختلفی حکومتی ځانګی له غیر حکومتی سازمانونو سره د کارونو د همغږیو مسوولیت په غاړه لری.

د همکاری مقصد او ساحه: په نوموړو هیوادونو کی د غیرحکومتی سازمان د ارتباطی دفترونو د جوړولو مهم دلیل دا ؤ چی د مدنی ټولنی او د حکومت ترمنځ اړیکی پیاوړی شی. د غیرحکومتی ارتباطی دفترونو جوړول یواځي په دی مقصد نه دی چی د امنیتی سکتور سره چالچلند وکړی، بلکه هغوی کولای شی چی په دغو موضوعاتو کی د مدنی ټولنی د استازیتوب لپاره یوه ډیره ښه وسیله وګرځي.

د غیر حکومتی سازمان د ارتباطی دفتر او حکومت د همکاری مهمه ساحه:
په ټولو دغو هیوادونو کی د ارتباطی دفترونو مهم فعالیتونه د قوانینو مسوده او د هغو په هکله مشوره،

مستقیم یا غیرمستقیم تمویل اود معلوماتو تبادله جوړوی. له هغو څخه څلور هیوادونه – سلونیا، رومانیا، استونیا او هنګری پر ښوونی او روزنی باندی ټینګار لری، چی په دغو ښوونو کی د نوموړی غیرحکومتی سازمان د استازو او په مدنی ټولنه کی د نورو فعالینو استازی شامل دی. مدنی ګډون، آزاد او پرانیستی حکومتوالی او ټولنیز دیالوګ تشویقول په سلوانیا، لاتویا، رومانیا، استونیا اولتوانیا کی په ړومبیتوبونو کی راځی.

د همکاری ځانګړی ساحی:
په ځینو هیوادونو کی ارتباطی دفترونه د غیرحکومتی سازمان او حکومت ترمنځ په ځینو ځانګړو ساحو کی د همکاریو ملاتړ کوی لکه په پولند او کرواتیا کی (څیړنه)، استونیا کی (د مدنی نوښتنو لپاره د احصائیی او ملاتړ سیستمونه) او هنګری کی (د معلوماتی ټولنی د سرچینو پراختیا).

ننګونی:
د غیرحکومتی سازمان او حکومت ترمنځ د اغیزمنی همکاری خنډونه کابو په ټولو هیوادونو کی یو شان دی. د اعتماد د رامنځ ته کولو او ناوړه طرحو او کاذبو هیلو د مخنیوی لپاره ننګونی موجودی دی.
په سلوانیا، پولند، د چک په جمهوریت او هنګری کی یوه ستونزه دا وه چی نامعلومه وه څوک د همکاریو په هڅو کی د غیرحکومتی سازمانونو څخه د استازیتوب صلاحیت لری. په رومانیا کی د نه تجربی له امله چارچلندی غلطیو سره د پرګنه ایزو په متقابلو سلامشورو کی مداخله شوی ده. اداری محدویتونو (د هغو په جملو کی: تشکیلاتی، ناوړه همغږی، محدود منابع او نه توانمندی) په رومانیا، د چک په جمهوریت، استونیا او هنګری کی همکاریو ته خنډونه پیدا کړی دی.

سرچینه:
Gerasimova, Maria, The Liason Office as a Tool for Successful NGO-Government Cooperation: An Overview of the Central and Eastern European and Countries "Experience", The International Journal of Not-for-Profit Law, vol, 7, Issue 3 (2005).

د مدنی ټولنی د سازمان لخوا د حقوقو دفاع او د نړیوال امنیتی سکتور د اصلاحاتو چوکاټ

نړیوال قوانین، چوکاټونه او بیانونه د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د حقوقو دفاع ډیر مهم وسایل دی.
له هغوی څخه د استفادی سره استدلالونه قوی کیدای شی او حکومتونه هم قانع کیدای شی چی د امنیتی سکتور په تعریف کی د هغوی ګډون څومره اهمیت لری. نور دیموکراتیک نورمونه هم د دی کتاب په نورو برخو کی توضیح شوی، خود امنیتی سکتور د حکومتوالی څلور ستر مخصوص نورمونه عبارت دی له:

لومړی، د سولی د خوندی ساتنی او پرمختیا په هکله د ملګرو ملتونو رپوټ: د امنیتی سکتور د اصلاحاتو د ملاتړ لپاره د ملګرو ملتونو نقش: د ملګرو ملتونو د عمومی اسامبلی د ۲۰۰۸ کال رپوټ د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په موخه د ملګرو ملتونو د یو بشپړ اقدام لپاره لارښونه وړاندی کوی. دغه اصلاحات باید «د اغیزمن، بشپړ او حساب ورکونکی امنیتی تأسیساتو په وده ورکولو کی له دولتونو او

ټولنو سره مرسته وکړي او سربېره پر دې په نړيوالې سولې او امنيت، پايښت لرونکې پرمختيا او د ټولو بشري حقونو په خوندي ساتنه کې ونډه واخلي».[69]

دوهم، د اروپا د اتحاديي طرح چې نوم يې دی «د امنيتي سکتور د اصلاحاتو لپاره د اروپايي ټولنې د ملاتړ طرح» (۲۰۰۶)[70] کېدای شي په اروپا کې د حقونو د دفاع لپاره د يوې مهمې وسيلې په توګه تری استفاده وشي. د طرحې دغه مسوده د امنيتي سکتور په اصلاحاتو (SSR) کې د مدني ټولنې د چارچلند پر مهم نقش ټينګار کوي، حتی د «حکومتونو د مخکې له مخکې موافقې څخه پرته» چې کولای شي د امنيتي سکتور د څارنې په اصلاحاتو کې ونډه واخلي.»

۵- ۵ چوکاټ

د حقوقو د دفاع لپاره ستاسو د کمپاين پلان[71]

موضوع څه ده او د هغې وجه څه ده؟	د پاليسيو، بودجو او داسې نورو مسائلو په هکله له ځينو څخه استفاده کول تر څو ستونزې تشخيص او لازم معلومات لاس ته راوړي. که چيرې غواړي د امنيتي سکتور په جوړښت کې جدي وګڼل شي، بايد د يو کار پوه له لارې عمل وکړي. د موضوع د تيارې او د ژورتيا له لارې چې تاسې پلان کوئ ترڅو له حقونو دفاع وکړي، ډېر زيات اهميت لري.
ستاسو هدف او مقصد څه دی؟	هدف عبارت د يوې اوږدې مودې غوښتنه ده چې سرې غواړي د دفاع او عملي فعاليتونو له لارې په عمل کې پياده کړي. هدف کېدای شي دا هم وي چې: «د حکومت په امنيتي اړوند موضوعاتو کې څرګندتوب او شفافيت خوندي وساتل شي.»
مشخص بدلونونه کوم دي چې تاسې لاس ته راوړل غواړئ؟	د بيلګې په توګه، د پوهې د سطحې لوړول، پوهه، دريځ يا د پاليسي جوړونکو يا امنيتي لوبغاړو چارچلند، د قضائي اختلاس يا د امنيت خوندي ساتونکو د ناوړه چارچلند مخنيوی. په بل عبارت، د حقونو د خوندي ساتنې د پاليسي د تطبيق په نتيجه کې څه توپير رامنځ ته کيږي؟ آيا د امنيت اړوند موضوعاتو په هکله په حکومت کې ستره پرانيستې رامنځ ته کېدای شي؟
د نتايجو د معلومولو لپاره له کومو معيارونو څخه کار اخيستل کيږي؟	په داسې حال کې چې د حقونو د دفاع پاليسي پلې کوي د مختلفو پرمختګونو په هکله هم فکر وکړي چې تاسې غواړي تعقيب يې کړي. معيارونه کېدای شي چې پروسه، اغيزه، نتايج په پام کې ونيسي يا په حکومت کې بدلونونو ته ځير شي، ټول دغه مسائل کېدای شي اغيزه ولري چې آيا تاسې خپل ټاکلې هدفونه لاس ته راوړای شي.
ستاسو ستر برخه اخيستونکي څوک دي؟	هغوی له څه خبر دي؟ هغوی په څه ډول تر اغيزې لاندې نيول کيږي؟ هغوی څرنګه تصميم نيسي؟ څه ډول معلوماتو ته دوی اړتيا لري؟ آيا تاسې څوک پيژني چې له هغو سره کار کوي؟ يا د هغوی د اعتماد وړ وي؟

[69] Available at http//www.unog.ch/80256EDD006889554/(httpAssets)/90489EE81287591FC12573400322816/$file/Joint+Semina_A-62-569_S-2008-39.pdf
[70] Available at http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?.uri=COM:2006:0253:FIN:EN:PDF
[71] Adapted from Who makes the News? “Mission Impossible”: A Gender and Media Toolkit, Availbe online at: http://www.whomakesthenews.org/get_involved/advocacy_toolkit

ستاسو لومړنی برخه احیستونکی څوک دی؟ هغوی د هدفونو، موخو، نتایجو او ستاسو د ستراتیژیو د معلومولو لپاره څه ډول برخه اخلی؟ ستاسو دوهمه درجه برخه اخیستونکی څوک دی او نور مهم برخه اخیستونکی	مهم برخه اخیستونکی عبارت دی له هغو څخه چې د بدلون د راوستلو لپاره صلاحیت لری، خو هغوی ښایی دی ته اړ کړای شی چې په عمل لاس پوری کړی؛ دوهمه درجه برخه اخیستونکی عبارت له هغو ډلو څخه دی چې د هغوی پر ملاتړ حساب کیدای شی. لومړنی برخه اخیستونکی عبارت له هغو دی چې د راوستل شویو بدلونونو څخه ګټه ترلاسه کوی او د نورو مهمو برخه اخیستونکو په جمله کی امنیتی سکتور لوبغاړی دی چې کیدای شی له ستراتیژی سره مخالفت وکړی. ځان ته وخت پیدا کړی او په دی هکله فکر وکړی چې څرنګه کولای شی کار وکړی او په هر برخه اخیستونکی باندی د نفوذ موندولو سره د بریالیتوب لپاره بدلون رامنځ ته کړی.
څه ډول څیړنی ته تاسی اړتیا لری ترڅو د معلوماتو، دریځونو او داسی نورو مسائلو په اړه آزمایینتی فرضیی په لاره واچوی؟	څرنګه د خپلو هدف وړ مخاطبینو یوه نمونه یی استازیتوب ته رسیږی او څه ډول تخنیک څخه استفاده کوی ترڅو د موضوعاتو په هکله د هغوی فکر معلوم کړی؟ هغوی د دی موضوعاتو لپاره معلوماتو ته څه ډول لاس رسی پیدا کوی. لطفاً په دی اړه د زیاتو معلوماتو لپاره په همدی کتاب کی د څیړنی فصل ته مراجعه کړی.
مهم پیغامونه کوم دی چې تاسی باید د غوښتنې وړ بدلون لپاره اړوندو برخه اخیستونکو ته ورسوی (د بیلګی په توګه د هغوی د معلوماتو سطح، د هغوی چارچلند بدلون).	له هغو ډلو څخه استفاده وکړی چې د رسنیو او نورو داسی ډول د رسنیو څیړنیزی تجربی ورسره وی ترڅو ومومی چې څه پیښ شوی دی او ولی؟ او د هغو له مخی خپل پیغامونه سره جوړ کړی.
څه ډول مفاهمی او تماسونه (مثلاً، د څیړنی له مخی د حقایقو موندلو لپاره د مشهوری لاری چاری) له چینلونو (لکه مخامخ مفاهمه، سیمینارونه، ډله ایز رسنی) او فعالیتونه ستاسو مهمو برخه اخیستونکو لپاره مناسب دی.	د هغو کسانو په هکله چې ستاسو د هدف وړ دی، صراحت او څرګندتوب ولری: د ډلو په هکله پسمنظری کارونه سرته ورسوی او هغوی له مناسبو پیغامونو سره تر هدف لاندی ونیسی. په دی هکله هم فکر وکړی چې تاسی له چا سره مفاهمه کوی، هغه کسان شامل کړی چې د اعتبار خاوندان وی / مهم برخه اخیستونکی تر اغیزی لاندی راوړی.

د حقونو د دفاع د ستراتیژی لپاره څومره بودجه مو پکار ده او کومو مهارتونو او مسلکی زدکړو ته اړتیا ده؟	په منابعو کی مالی بودجه، بشری قوه او د هغوی مهارتونه.
تاسی د خپلی ستراتیژی اغیزی او هغه زده کړی مو چی له تجربو کړی دی څرنګه ارزوی او خپروی؟	د د نورو سازمانونو په هکله فکر وکړی چی څرنګه کولای شی، ستاسو له تجربو څخه یی زده کړی.
څرنګه کولای شی چی د حقونو د دفاع لپاره د خپلی ستراتیژی پایښت خوندی وساتی؟	که چیری تاسی په بریالیتوب سره بدلون راوستلی یی، تاسی باید په دی هکله هم فکر وکړی چی څرنګه کولای شی د بدلون پایښت خوندی وساتی. که چیری د حقوقو د دفاع کمپاین د پالیسی سطح ته څیر کړای شی، د دی پالیسیو تطبیق ته پاملرنه خورا اهمیت لری. څوک د لاس وهنی په وړاندی پایښت کوی؟ کوم پلان شوی اقدامات ډیر اغیزمن دی؟
د حقونو د دفاع لپاره ستاسو د ستراتیژی خطر څه دی؟	سیاسی فحوا ته په پاملرنی سره، تاسی باید په پوره احتیاط سره څرګند کړی چی ستاسو د ستراتیژی خطرونه کوم دی ترڅو له یوی خوا جسمی امنیت مو خوندی وساتل شی او له بلی خوا له هغه بحث څخه تجرید نه شی چی تاسی په هغه کی د ګډون هڅه کوی.

دریم، د امنیتی سیستم د اصلاحاتو او حکومتوالی په هکله لارښوونی (۲۰۰۵)[72] چی د OECD د پرمختیایی مرستو د کمیټی (DAC) لخوا صادر شوی، په دی برخه کی ډیر ګټور ثابت شوی دی. دغه لارښوونی د DAC لخوا په دی مقصد طرح او تدوین شوی تر څو خپلو حکومتونو/ادارو، د پرمختیا په حال کی هیوادونو او نړیوال سازمانونو سره د هغوی د امنیتی سکتور له اصلاحاتو سره مرسته وشی. دغه لارښوونی د مدنی ټولنی سره د ملاتړ ویندویی کوی تر څو د امنیتی سکتور د دیموکراتیکی حکومتوالی لپاره د اصلاحاتو پلوی چاپیریال جوړ کړی.»

په پای کی یو ځل بیا د یادونی وړ ده چی د **امنیتی سیستم د اصلاحاتو - د امنیت او عدالت څخه د ملاتړ** (۲۰۰۷) [73] په هکله د OECD DAC د لارښوونی کتاب د بسپنه ورکونکو هیوادونو لپاره بنی لار ښوونی لری چی څرنګه د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په ساحه کی د پالیسی او عمل ترمنځ خلاء ډکه کړی. دغه لاسی کتاب پرمختایی، امنیتی او د قانون د واکمنی ساحی او دیپلوماتیک ارکان (هم هغه کسان چی د ماموریت په عملی ساحه کی او هم هغه کسان چی د پالیسیو او ستراتیژیکی مسائلو باندی په مرکزی دفترونو کی کار کوی) تر هدف لاندی نیولی دی. په دی کتاب کی یو فصل پر امنیتی سکتور باندی د څارنی سره د مرستی لپاره د مدنی ټولنی نقش ته ځانګړی شوی دی.

د حقوقو د دفاع لپاره د یو کمپاین تیاری

[72] Available at http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf
[73] Available at http://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

د مدني ټولنې سازمانونه چې د حقوقو د دفاع لپاره د يو کمپاين بندوبست کوي بايد د خپلو اقداماتو لپاره يوه ستراتيژي جوړه کړي ترڅو وکړای شي په سمه وجه خپل فعاليتونه اجراء کړي.

د مسائلو تشخيص او پلان جوړل

يو څرګند تشريح کړای شوی پلان چې کوم بدلونونه تاسي لاس ته راوړل غواړی او څرنګه کولای شی چې هغه پلان کړی د حقونو د دفاع لپاره د هر ستراتيژی دپيل ټکی دی. دغه لاندی لاربښوونه کيدای شی په دی لاره کی ښه ګټور وی.

چوکاټ ۵- ۶
مغلستان - د پوځ په تعليمی نصاب کی د جنسی روغتيايی زده کړو شاملول

د Mongol Visiondh يا د مغل ليری ليد هغه يو غيرحکومتی سازمان دی چې په ۱۹۹۸ کال کی تأسيس شوی او د روغتيايی پالنی په برخه کی فعاليتونه لری، د هغه سازمان د فعاليتونو يوه ساحه د ايدز يا د HIV د ويروس او همداراز د نورو داسی جنسی ناروغيو د سرايت د مخنيوی پوری اړه نيسی. د نوموړی سازمان فعاليتونه په خاصه توګه نارينه وو ته متوجه دی، د هغو په جمله کی هغه پوځی منصبداران او عسکر هم شامل دی چې په وسلوالو ځواکونو کی په خدمت بوخت دی. د کار او فعاليت رهبری د مغل ليری ليد نومی سازمان د روغتيايی چارو د کميټی په غاړه دی، په دی کميټی کی د مغلستان د وسلوالو ځواکونو (MAF) قوماندان هم ګډون لری.

موضوع: نوی جلبيان بيا په خاصه توګه هغه چې له اطرافی سيمو څخه راځی د ايديز د ناروغی يا د نورو جنسی مکروبونو (STI) په هکله ډير لږ معلومات لری. د جنسی ناروغيو مکروب د مغلستان د منصبدرانو او عسکرو په منځ کی ډير پراخ دی.

هدف: هدف دا دی تر څو د دفاع وزارت او د MAF په مرسته د ايدز يا HIV د ويروس، د STI د مکروب او د روغتيا د ساتنی لپاره د عسکرو او منصبدارانو ترمنځ د پوهی او معلوماتو سطح لوړه کړای شی.

ستر برخه اخيستونکی: د دفاع وزارت او د وسلوالو ځواکونو مقر.
هغه کسان چې په لومړی سر کی له دی پروګرام څخه ګټه اخلی: عسکر، منصبداران او د هغوی د جنسی غوښتنو نور شريکان.
اقدامات او مفاهمه: د دفاع وزارت او د وسلوالو ځواکونو مقرونو ته ليکونه واستول شول؛ له لوړ پوړو چارواکو سره رسمی او غيررسمی غونډی جوړی شوی؛ له لوړ پوړو چارواکو سره يوه پروژه طرح کړای شوه؛ له لوړ پوړو چارواکو سره يو ورکشاپ داير شو؛ د صلاحيت خاوند قوماندانانو او پوځی ډاکترانو د وسلوالو ځواکونو په دننه کی د SIT د روان وضعيت په هکله يی يو رپوټ وړاندی کړ.

د برياليتوب نښی نښانی او پايښت توب: جنسی روغتيا د پوځی منسوبينو په درسی نصاب کی شامل کړای شو؛ د لوړ پوړو منصبدارانو په منځ کی د پوهی د سطحی لوړل؛ د دفاع وزارت لخوا پراخ ملاتړ؛ د **مغل د ليری ليد** نومی سازمان د فعاليتونو د لمن پراخول.

سرچینه:
International HIV/AISD Alliance, Advocacy in Action, A Toolkit to Support NGOS and CBOS Responding to HIV/AIDS, 2002, see http://www.aidsmap.com/en/docs/4782D096-C740-41A5-AF06-D67C14B46DB8.asp#8.asp#8e83e1b6-6ffa-4479-85c3-0151eee78311

د حقوقو په دفاع کې د څېړنې نقش

څېړنه د حقوقو په دفاع کې د هرې ستراتيژۍ د بنسټ ډېره ده او ستاسو په هيواد کې د وضعيت د څېړلو لپاره بايد په لاره واچول شي. هغه بايد د باور وړ سرچينو څخه دکيفيت او کميت له لحاظه د رښتينوالی بر بنسټ ولاړ وی، لکه د اکاډميکې مؤسسو او تحقيقاتی او نظرياتی مرکزونو او همداراز له دولتی مؤسسو او د مدنی ټولنې د سازمانونو او احصائيوی رسمی رپوټونو. سر بيره پر دی د هغه يوی مؤسسی په دننه کې چې تاسی هلته د نفوذ د ټينګولو په نيت کې ياست له سترو برخه لرونکو سره سلامشوری هم اهميت لری. پاليسی جوړونکی او پوهان چې د سياسی تګ لاری پر سر تصميم نيسی او د موضوعاتو اجنداء جوړوی په عين سويه مفصلو او څرګندو پيغامونو ته اړتيا لری، هغه پيغامونه چې د معقول استدلال څخه برخمن وی او د اسنادو او شواهدو پر بنسټ ولاړ وی. دبيلګی په توګه د امنيتی سکتور لپاره د بودجی په اړوند د يوی ستراتيژۍ په طرحه کې د کارپوهانو معلوماتو ته اړتيا ده تر څو د دولتی بودجی تخصيص کولو او په ځينو خاصو سکتورنو يا ټولنيز / اقتصادی ډلو باندی د بودجی د تخصيص د اغيزو لپاره يو هر اړخيز تحليل وړاندی کړای شی. د زياتو نورو معلوماتو لپاره لطفاً په همدی کتاب کې د څېړنې فصل ته مراجعه وکړی.

کله چې تاسی يو ارزونه وکړه تاسی بايد د دغو بدلونو د پلی کولو لپاره سپارښتنې وړاندی کړی. که چيری يوه هراړخيزه څېړنه مخکی له دی وجود لری، خو د پاليسی اړوندی سپارښتنې لا وجود نه لری، نو کولای شی چې د نورو سازمانونو له څېړنې څخه د خپلی مؤسسی د سپارښتنو لپاره استفاده وکړی.

د پيل د يو ټکی په توګه دغه سپارښتنې کيدای شی چې خاص د ستاسو د هيواد لپاره وی چې د هغه له سياسی، او اقتصادی فحوا سره جوړيږی او هغه بايد له معقوليت څخه برخمن وی. سر بيره پر دی سپارښتنې بايد د چارچلندونو تفصيل سره جوخت وی، هغه چارچلندونه چې د امنيتی سکتور په دننه کې د مختلفو لوبغاړو لخوا لاس لاندی نيول کيږی. بالاخره، که چيری تاسی د پاليسی بدلون تعقيبوی، يو محدود شمير پيغامونو ته ځيری کيږی، لکه هغه چې پر پوليسو او وسلوالو ځواکونو باندی ملکی څارنه پياوړی کوی، دا به ډير اغيز من وی نسبت ودی ته چې په يوی پاليسی کې ټولی ساحی تر پوښښ لاندی ونيولی شی.

دغه پروسه بايد ستاسی د سازمان لپاره د حقونو د دفاع په يوی ستراتيژۍ او د دريځ نيولو يو سند باندی منتجه شی چې په دوه يا دری صفحو کې څرګنده کړی چې: هغه ستونزی چې ستاسو سازمان ورته پام اړوی؛ د موضوع په نسبت ستاسو د سازمان د ژمنې په توګه د يو معقول دليل شته والی؛او هغه فعاليتونه چې تاسی د حقونو د دفاع لپاره د مرستی په توګه عملی کوی. دغه لاندی پروسه تاسو سره په دی اړه مرسته کوی:

- **د موضوع پيژندنه:** په امنيتی موضوعاتو کې د صلاحيت او اعتبار د درلودلو سره سرې بايد د دی توان ولری چې قناعت بښوونکی استدلال وکړی او يوی پيژندل شوی ستونزی ته د حل لاره پيدا کړی. د ستونزو په حل پوهيدل او د هغو لپاره تخنيکی تخصص برابرول، په اړوندو

ساحو کی د حل لاری پیشنهادول او له کار پوهانو سره پر هغو غږېدل. دا د مدنی ټولنی پر ضد د نیوکو په مخنیوی کی مرسته کوی چی کله ناکله نشی کولای له یوی خوا د حقوقو د د فاع او د یو روغونکی تحلیل او له بلی خوا د سیاسی مشارکت اوآزاد تحلیل ترمنځ توپیر وکړی؛

- **نور سازمانونه چی په دی موضوع کار کوی وپیژنی:** وګوری چی نور سازمانونه کوم کارونه سرته رسوی تر څو د دوه ګونو کارونو مخه ونیوله شی او که چیری امکان او مناسبت ولری ورسره همکاری وکړی؛
- **د پلان پروسی ته ځیر شی:** له دی پروسی سره ستاسو د سازمان د حقوقو دفاع مبارزی هدفونو او مقصدونو پوری اړوند فعالیتونه به په لاره ولوېږی؛
- **د بنسټ یو کرښه جوړه کړی:** د هغی یوی موضوع ارزونه او اړتیا چمتو کړی چی ستاسی د پام وړ ده او د بنسټ یوه کرښه جوړه کړی چی له هغی څخه د حقونو د دفاع کار تر څارنی لاندی نیول کیږی. ستاسو د حقونو د دفاع د مبارزی یواځی تفصیلی معلومات تاسو ته اجازه درکوی ترڅو عملاً د هغی د بریالیتوب یا ناکامی ارزونه وکړی (په عین وخت کی دا هم د یادونی وړ ده چی د حقونو د دفاع د مبارزی اغیزو او د نورو فکتورونو او فعالیتونو د اغیزو بیلتون ښایی ناممکن وی)؛
- **د خپلو هدفونو پیژندل:** د هغو موضوعاتو په هکله چی تاسی غواړی ګوته ورته ونیسی د خپلو هدفونو دریځ، د هغوی د پلیتوب سابقه، ویناوی او د ورځپاڼو مقالی چی په دی هکله لیکلی شوی وڅیړی؛ د خپلو هدفونو قانونیت تر څیړنی لاندی ونیسی. هغه بیروکراتیک، اداری او بودجوی محدودیتونه تشخیص کړی چی د دولتی ادارو ترمنځ موجود دی؛
- **له شبکو څخه کار واخلی:** هغه اړیکی چی تاسی د خپل کار له لاری لری او یا یی د امنیتی سکتور له هر یو لوبغاړی سره لری د خپل پیغام د رسولو لپاره ډیر ښه پیل او وسیله ده. بالاخره تاسی غواړی چی ولسونو ته بدلون ورکړی

بودجوی تحلیل

د مدنی ټولنی سازمانونه په رسنیو کی د بحثونو په لاره اچولو، د بودجوی کاری چوکاټ د اسنادو له خپرولو او د پارلمان استازو ته د رپوټونو برابرولو سره کولای شی چی په ملی بودجی باندی یو پراخ بحث وهڅوی. د مدنی ټولنی سازمانونه همدارنګ کولای شی چی سیاستوالو ته د امنیتی سکتور په برخه کی د وړاندی شوی بودجی تحلیل لپاره اړینی تخنیکی مرستی برابری کړی. د بیلګی په توګه، د جنسیت اړوند یو بودجوی تحلیل کیدای شی تشخیص کړی چی آیا د نارینه او ښځینه کارکونکو د مختلفو اړتیاو د پوره کولو لپاره کافی بودجه ټاکله شوی ده یا دا چی آیا د وسلوالو ځواکونو لپاره تخصیص شوی بودجه د ټولنیز – اقتصادی سکتورونو برخو باندی ناوړه اغیزه کوی که چیری کوی څه ډول ده. که څه هم دا موضوع په اتم فصل کی په ډیر تفصیل سره بیان شوی ده، د مدنی ټولنی د سازمان لخوا د بودجوی تحلیل وړاندیزونه دغه لاندی مهم شکلونه کیدای شی ولری:

- یو هراړخیز بودجوی تحلیل او مرستندویه سپارښتنی چمتو کړی؛
- د مایکرو اکونومیک یا په اصطلاح د ستر اقتصاد (بشپړاقتصادی فعالیتونو) فرضیی چی د بودجی د ټاکل کیدو لپاره اهمیت لری تر آزموینی لاندی ونیسی او د ستر اقتصاد متحول فکتورونه، لکه کسر، ملی پور، د ربح نرخ، اقتصادی وده او استخدام اغیزو باندی کتنه وکړی؛
- په ځینو خاصو سکتورونو یا ټولنیز – اقتصادی ډلو باندی د امنیتی سکتور د پالیسو د تطبیق لپاره د ټاکل شوی بودجی اغیزی تحلیل او تجزیه کړی؛ د بیلګی په توګه، د تانزانیا د جنسیت اړوند شبکه یی پروګرام په ۱۹۹۷ کال کی د جنسیت اړوند یو بودجوی پروګرام په لاره واچاوه چی هدف د مایکرو اکونومیک یا «ستر اقتصاد» پالیسیو او پلان جوړنی ته چی څرنګه په تانزانیا کی پر نارینه او ښځو باندی اغیزی کوی، ځیر کیدل ؤ.

- مالیات او عایدات تر تحلیل لاندی ونیسی او وګوری چی د هغوی ویشه د ښځو، نارینه او ماشومانو د امنیت پر خوندی ساتنی باندی څه اغیزی کوی؛
- د برخه لرونکو د سروی له لاری په بودجوی پروسه کی شفافیت او برخه اخیستل تر کتنی او حکومتی اداری تر پوښتنی لاندی ونیسی تر څو ټاکلی او مشخص هدفونه تعیین کړی، هغه هدفونه چی په یوی ټاکلی مودی کی معقول د سنجش او د تطبیق وړ وی.

د پالیسی جوړونی پوهه

د دی لپاره چی په سیاسی سیستم کی ټول نغښتی قدرت څخه کار واخیستل شی، مهمه ده چی سړی د تصمیم نیولو او قانون جوړنی په پالیسی او د اجرائیه ، پارلمان او په پروسه کی د نورو لوبغاړو د مسوولیت په نقش باندی پوره پوه شی. د دی فکتورنو څخه د پوهاوی له لاری سړی کولای شی چی د حقونو د دفاع په پروسه کی همغږی رامنځ ته کړی ترڅو اړوند سیاستوالان او حکومتی چارواکی په یو مناسب وخت کی تر هدف او څارنی لاندی ونیول شی. په امنیتی سکتور کی د بیلابیلو لوبغاړو او د هغو د نقشونو او مسوولیتونو د معلوملو لپاره یوه لاره چاره په لاندی (۵- ۷ چوکاټ) کی تشریح شوی ده. د یو مفصل تحلیل لپاره لطفاً د همدی کتاب سریزی ته مراجعه وکړی.

د ملی امنیتی پالیسی (NSP) او د دی سکتور اړوند پالیسی جوړول د حکومتی صلاحیت لرونکو ارګانونو او ادارو دنده ده او د پارلمان نقش په لومړی سر کی دا دی چی د دی ضمانت وکړی چی دا پالیسی د خلکو او مدنی ټولنو د غوښتونوپه پام کی نیولوسره جوړی شوی دی. او دا د دری لارو څخه ممکنی دی:

- **تصمیم نیول:** کله چی د ملی امنیت پالیسی پارلمان ته ورسیږی، پارلمان دیموکراتیک حق لری چی آیا هغی سره خپل موافقت یا مخالفت څرګندوی او یا د بدلون لپاره وړاندیز ورته کوی. پارلمان د بودجی د جوړولو، منظوری، مصرف او تفتیش په شمول د بودجوی دوری د مهمو پړاونو په اړه له عین ډول صلاحیت او اختیار څخه برخمن دی. البته په دی اړه د هیوادونو ترمنځ یو توپیر شته دی. د افریقا د صحرا د جنوب په اتو هیوادونو کی د پوځی سکتور لپاره د بودجی په هکله یوه څیړنه ښیی چی که څه هم په دغو هیوادونو کی پارلمانونه د دفاعی بودجی تصویب په غاړه لری، خو ښایی هغوی دوسلوالو ځواکونو د دقیق قوت او پیاوړتیا په هکله معلومات ونه لری، یا ښایی هغه امر چی د اجرائیی لخوا ورته شوی وی، د هغه په مطابق عمل وکړی. [74]

۵- ۷ چوکاټ

د امنیتی سکتورپه نظارت کی د دولتی ارګانونو دندی

	پارلمان	قضائیه	اجرائیه		
			د دولت رئیس	کابینه	د عمومی ارکانو رئیس
اعلی قوماندان	په ځینو هیوادونوکی اعلی قوماندان	د اساسی قانون محکمه د اعلی قوماندان په	په ځینو هیوادونو کی د دولت رئیس	د جګړی په وخت کی حکومت د	په ځینو هیوادونوکی اعلی پوځی

[74] SIPRI 2007, SIPRI Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford University Press, 2007.

	د پارلمان له خوا تاکل کیږی او یا پری بحث کوی.	توګه د جمهور رئیس د کابینی قانونیت تر غور لاندی نیسی.	یواځی تشریفاتی نقش لری؛ په ځینو نورو کی هغه (نارینه یا ښځه) ربښتینی صلاحیت لری، لکه د جګړی په وخت کی د اعلی قوماندانی مسوولیت	اعلی قوماندان مسوولیت په غاړه لری.	قوماندان یواځی د جګړی په وخت کی دنده په غاړه اخلی؛ په ځینو نوروکی دایمی شتوالی لری
امنیتی پالیسی	پر ملی امنیتی پالیسیو او د سکتور پوری اړوند پالیسیو باندی بحثونه کوی او منظوروی یی؛ قانونونه نافذوی.	کولای شی چی د پالیسی په قانونیت او مشروعیت په برخه کی مداخله وکړی.	د امنیتی سکتور اړوند پالیسی لاسلیک کوی.	د امنیتی سکتور د پالیسیو وړاندیز، پرمختیا او تطبیق مسوولیت په غاړه لری.	حکومت ته مشوره ورکوی؛ د امنیتی سکتور په طرح او تطبیق کی مرسته کوی.
بودجه	بودجه منظوروی	نقش نه لری	په ځینو هیوادونو کی اجرائیه ډیری وخت د ویتو شخړه ایز صلاحیت لری	د بودجی وړاندیز کوی	حکومت ته مشوره ورکوی
دفاعی قوانین	قوانین تدوینوی	د اساسی قانون محکمه د قوانینو په مشروعیت کی مداخله کوی	د قوانینو د انفاذ او توشیح لاسلیک کوی	د قوانینو وړاندیز کوی او ضمیمه یی یافرعی قوانین تدوینوی	حکومت ته مشوره ورکوی؛ قوانین تطبیقوی.
پرسونل	په ځینو هیوادونو کی پارلمان صلاحیت لری چی د سترو مقرریو تصویب وکړی	د هغوی د قانونی چالچلند په هکله قضاوت کوی	ستر قوماندانان تاکی؛ د پرسونل پلان منظوری په غاړه اخلی.	سترقوماندانان تاکی	د پرسونل د پلانونوپه هکله مشوری ورکوی؛ د پرسونل پلان تطبیقوی؛ ټیټ پوړی قوماندانان

					ټاکی.
تدارکات	د تدارکاتو د سترو پروژو غور او منظوری پر غاړه لری	د اختلاس او اداری فساد او درغلیو په هکله له قوانینو څخه پر سرغړونو باندی قضاوت کوی	په ځینو هیوادونو کی اجرائیه کولای شی ډیری وخت یو پریکړن (شخړ ایز) نقش ولوبوی.	د وسلو د تدارکاتو وړاندیز کوی	د وسلو د تدارکاتو پلان جوړوی او تطبیقوی یی.
بهر ته سرتیری استوی/ دبهرنیو سرتیرو کوربه توب کوی	مخکی له مخکی یا وروسته بهر ته د سرتیرو د استولو تصویب کوی یا یی نه کوی.	د هغوی د چالچلند پر قانونیت باندی غور کوی	په ځینو هیوادونو کی اجرائیه کولای شی په شخړ ایزه توگه یو اړخیز تصمیم ونیسی.	په نړیوالو ماموریتونو کی د برخی اخیستلو خبری اتری کوی؛ په پوځی ماموریتونو کی د برخی اخیستو مقررات ټاکی	عملیاتی قوماندانی.

- **تطبیق:** د امنیتی پالیسیو د تطبیق په وخت کی دا د پارلمان دنده ده چی په منظمه توگه د بودجوی څارنی له لاری د حکومت دفعالیتونو پلټنه وکړی. امنیتی پالیسی ډیر مهم مالی نتایج لری نو په دی وجه د مالیه ورکونکو د پیسو لپاره هم؛
- **ارزونی او د زده کړی وړ درسونه:** پارلمان د امنیتی پالیسیو دتطبیق په اړه ارقام او اجراآت تر پلټنی لاندی نیسی. د حکومت د اړوندو ادارو لخوا د کارونو د پرمختگ په هکله وړاندی شوی رپوټونه د تطبیق د څارنی لپاره خورا اړین دی او د دی ښکاروندی دی چی آیا په امنیتی پالیسی کی تصریح شوی اصول تطبیق شوی دی که نه.

د پالیسی په جوړولو کی د پارلمان مرکزی نقش د پالیسیو په طرح کی د مدنی ټولنی د سازمانونو د نقش د خوندی ساتنی لپاره خورا اهمیت لری. په دی اړه د امنیت په اړوند په پارلمانی کمیټی کی مستقیم گډون کیدای شی یولاره وی. نور فعالیتونه چی کیدای شی په پام کی ونیول شی، عبارت دی له: د پارلمانی کمیټو او مدنی ټولنی د سازمانونو ترمنځ گډو څارونکو فعالیتونو ته وده ورکول، وزیرانو ته د پارلمانی موضوعاتو د خبر ورکولو لپاره د مدنی ټولنی د سازمانونو هڅی، له پارلمانی غړو سره د مدنی تولنی د یو دایمی ارتباطی دفتر شته والی او د مینی وړ خاصو موضوعاتو په هکله د همکاری لپاره دپالیسیو مشاورینو درلودل.

مشورتی غونډی

له پالیسی جوړونکو او نورو لوبغاړو سره مشورتی غونډی د حقوقو دفاع د ډیرو معمولو شکلونو څخه دی. په دی اړه د گردی میز خبری اتری هم کیدای شی چی گټور تمامی شی. په نړیواله سطح دغه ډول غونډی د دولتونو او اړوندو برخه اخیستونکو او د فی مابین حکومتی ادارو په راټولو کی یوه ډیره اغیزمنه لاره ده. په داسی غونډو کی د دغو اړخونو شاملول په اړوندو موضوعاتو باندی بحثونو ته ستر اعتبار ورکوی او دا د پالیسی په جوړولو کی مهمه اغیزه لری.

د دغه امر يوه ښه مثال په نيويارک کې په ملګرو ملتونو کې د هالند او ناروې د هيوادونو د ماموريتونو په چوکاټ کې د ښځو، سولې او امنيت کارې غيرحکومتي ډله ده چې د بروندې او سيراليون په اړه د ملګرو ملتونو د سولې جوړونې د کميسيون په مرسته د ښځو او امنيتي موضوعاتو په هکله لوړسويه د ګردې ميز بحث داير کړ. په دغه بحث کې د بروندې او سيراليون د سولې ښځينه فعالينو خبرې وکړې. دغه ډول يو بحث اړوندو پاليسي جوړونکو ته په نړيواله سطح موقع ورکړه چې خپل نظريات او تجربې سره تبادله کړې ترڅو هغه لارې چارې وپلټي چې څرنګه په بروندې او سراليون کې د قوانينو په جوړولو کې د ښځو ونډې ته لارې پرانيځي.[75]

د خپلو غونډو د دايرولو سربيره په سترو غونډو کې ګډون هغو موضوعاتو ته پام اړول کيږي چې ستاسو د ليوالتيا وړ دي.

۵- ۸ چوکاټ
د خپلې غونډې جوړښت

۱- چمتوالي	۲- د غونډې په ترځ کې	۳- له غونډې وروسته
خپل مهم پيغامونه وپيژنئ	د پاليسي يا د قانون د ځينو اړخونو په هکله مثبت فکر وکړئ	د غونډې څخه ياداشت ونيسئ – څه پيښ شوي دي، څوک هلته ؤ، په کومو مسائلو توافق وشو.
خپل منځې کتې تشخيص کړئ	يوې موضوع ته پام واړوئ او مهم پيغامونه وپيژنئ.	له يو تيلفوني ليک يا بريښنا ليک سره غونډه تعقيب کړئ
د خپل هدف لپاره معلومات چمتو کړئ	د حل لپاره وړانديزونه وکړئ، نه دا چې ستونزې پيدا کړئ	که چيرې وعده مو کړې وي اضافي معلومات چمتو کړئ
د غونډې وخت ټاکل	ريښتيني او د اعتبار وړ اوسئ/ که چيرې تاسې نه پوهيږئ، ووايئ چې نه پوهيږئ.	که چيرې مناسب ګڼئ، غونډې ته يو ليک واستوئ ترڅو ستاسو نظريات له سره څرګند کړای شي.
	د زياتو معلوماتو وړانديز وکړئ	د يوې پاليسي او اړوند قانون په هکله له رأيي ورکولو څخه مخکې خپل رسمي دريځ روښانه کړئ
	يوه معلوماتي پاڼه په غونډه کې پريږدئ	په غونډه کې برخه اخيستونکې پاتې شئ
	د نورو خلکو په هکله چې ورسره خبرې کوئ يادونې وکړئ	

د يو ليک ليکل

د مفاهمې او اړيک نيولو ډيره ښه طريقه د ليکونو استول دي. د اغيزمنتوب لپاره ستاسو ليک بايد ډير لنډ وي، خو په عين وخت کې هغه له کافي معلوماتو څخه برخمن وي ترڅو د موضوع د تعقيب لپاره پاليسي جوړونکې ليوالتيا زياته کړي. په دې اړه دغه لاندې لارښوونې په پام کې ونيسئ:

- په څرګنده توګه ووايئ چې تاسې له خپل لوستونکې څخه څه غواړئ؛ له يوې ډيرې مهمې جملې سره هغه پيل کړئ تر څو د لوستونکې پام راخپل کړئ؛

[75] Source: http://www.womenpeacesecurity.org/

- په لنډه توګه بیان کړی چې ولی تاسی فکر کوی چې د لیک اخیستونکی په ځینو اقداماتو لاس پوری کړی، هغه یا هغی سره مرسته وکړی چې ولی هغه په اقدام باید لاس پوری کړی. مهم پیغامونه په خپل لیک کی شامل کړی، له تکرار څخه مخنیوی وکړی؛
- له لنډو، پام اړونکو جملو او پرګرافونو څخه استفاده وکړی؛
- له معما او رمز لرونکو جملو څخه استفاده مه کوی

یواځی لیکونه د بدلون راوستلو لپاره بسیا نه کوی، نو په دی وجه هغه باید له رسمی او غیر رسمی غونډو او لیدنو کتنو سره جوخت وی.

کمیټی او هیأتونه

کمیټو او هیأتونو باندی تکیه کول ګټور تمامیږی. دوی ستاسو د سازمان د نظریاتو او دریځونو په خپرولو کی پوره مرسته کولای شی او په مستقیمه توګه خلکو او پالیسیو باندی اغیزه لری. په عین وخت کی تاسی کولای شی چی په دغو کمیټو او هیأتونو کی ستره برخه لرونکو او مهمو لوبغاړو ته ځای ورکړی ترڅو ستاسو سازمان له نژدی وپیژنی.

پارلمانی استماعیه غونډی

په عمومی توګه پارلمان دوه دندی لری: د اجرائیه قوی د کارونو څارنه او د ولس د ګټو نمایندګی. د پارلمانی استماعیه غونډو په ترڅ کی سیاستوالان په ځینو موضوعاتو کی له بهرنیو کارپوهانو سره تماس نیسی. د مدنی ټولنی سازمانونه چی په ځینو خاصو ساحو کی د کارپوه په سترګه ورته کتل کیږی په دی استماعیه غونډو کی ګډون کوی، د دغو غونډو له لاری سیاستوالان هغه معلومات پیدا کوی چی په پارلمان کی خپلی دندی په ښه وجه سرته ورسوی.

پارلمانی کمیټې

پارلمانی کمیټی چی د امنیت او عدالت له مسائلو سره تعامل لری د حقوقو د دفاع د فعالیتونو لپاره د پیل مهم ټکی دی. د کمیټو مختلف ډولونه وجود لری، د هغو په جمله کی دایمی کمیټی (مثلا د دفاع) او موقتی کمیټی چی دندی یواځی د مخصوصو موضوعاتو باندی غور دی (لکه د ملی امنیتی پالیسی تدوین)، شاملی دی. که چیری پارلمان دنده په غاړه اخیستی وی چی هرومرو په دفاع، امنیت او قضاء باندی پراخه څارنه ولری، دا د مدنی ټولنو د سازمانونو په ګټه تمامیږی.

شبکه یی کار

د امکان په صورت کی له وزیرانو او په اړوندو وزارتونو کی له چارواکو او ادارو سره همداراز د حکومتی سازمانونو په خپل منځ کی مستقیماً، شبکه یی اړیکی ستاسو د پیغامونو د خپرولو لپاره خورا اهمیت لری. شبکه یی اړیکی کیدای شی چی مختلف شکلونه ونیسی چی ځینی یی مخکی له دی تشریح شول. دا هم د ارزښت وړ ده چی د مفاهمی ځینو مختلف چینلونه په پام کی ونیسی تر څو مهم پالیسی جوړونکو سره تماس ونیولای شی. د پالیسی جوړونی کارکونکی او همکاران او همداراز ډله ایزی

رسنی او نفوذ لرونکی سازمانونه کولای شی چی مرسته وکړی. کله چی د مفاهمی چینلونه پرانیستل شول، خپل تماس ټینګ وساتی او په منظمه توګه اړیکی ونیسی.

د ټولنی په کچه د حقوقو دفاع

د بیلګی په توګه، د مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی د جنسیت د حقوقو تساوی د هغوی د کار په زړه کی ځای لری کولای شی چی د نارینه او ښځینه په ژوند کی د نامن توب د واقعیت او په ملی او نړیواله سطح کی د پالیسی جوړونکو ترمنځ یوه ښه اړیکه جوړه کړی. امنیت ته پام اړونکی سازمانونه چی د ټولنی په سطح فعالیت کوی، ډیر وخت ټولنیزی شبکه یی اړیکی لری. له دی لاری دوی کولای شی چی د خلکو ورځنیو امنیتی اړتیاو ته پام واړوی. دغه ډول اطلاعات خورا اهمیت لری، هم د امنیتی سکټور د کتنی په ترڅ کی او هم د مخکی له مخکی خبرداری په توګه، کوم چی ملی امنیت د ړومبیتوبونو او هم پالیسی ټاکلو لپاره مهم دی.

د امنیتی پالیسی په بحثونو کی د ولسی وګړو د ګډون او د حقونو دفاع اړوند فعالیتونه طرح او لاری چاری په لاندی ډول دی:

- د محل په سطح د امنیتی اړتیاو او ړومبیتوبونو په ټاکلو کی د ټولنیزو سازمانونو سره مرسته کول؛
- د غیر دولتی چاړواکو په شمول د محل په سطح د ډلو او د محلی امنیتی ساتونکو ترمنځ د تعامل او اړیکو لپاره لاره هوارول؛
- د محلی امنیتی ستراتیژیو چی د بیلګی په توګه د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتی ته پام واړوی، وده ورکول؛
- د محل په سطح ډلو سره د مشارکت له لاری برخه لرونکو ته د پرتله ایزی زده کړی او لاروښونی د شرایطو برابرول ترڅو د امنیتی پالیسیو لپاره په همغږو او ستراتیژیکو اقداماتو لاس پوری کړی؛
- په ملی سطح د طرح شویو امنیتی پالیسیو څارل چی آیا د محل په سطح عملی شوی دی که نه.

د محل په سطح فعالیت مهم دی ځکه په ملی سطح د لاس ته راوړنو لمن په اتوماتیکه توګه د کلیو او بانډو په سطح نه پراخیږی او کله ناکله ډیری لږی اغیزی لری. د حقونو د دفاع پایښت لرونکی فعالیتونه لکه د قانون د تطبیق په څیر اړین دی. د حقوقو دفاع مهمه ده خکه تر هغه وخته پوری چی یو مشخص ارزښتی سیستم موجود وی، په قانون کی د نویو ضمیمه یی نورمونو جوړول سخت دی او د محل، ملی او بین المللی سطح د عمل غوښتنه کوی.

۵- ۹ چوکاټ
په سیرالیون کی د محل په سطح د حقوقو د دفاع امکانات

په سیرالیون کی د ملی امنیت دفتر (ONS) له ولایتی کمیټو (PROSECs) او د ولسوالیو له کمیټو (DISECs) سره د محل په سطح همکاری کوی. PROSECs او DISSECs مشورتی غونډی او

ټولنې جوړوي ترڅو په هیواد کې امنیتي ګواښونو ته مناسب ځوابونه برابر کړي. د هیواد په دننه کې د غیر مرکزي کړای شویو امنیتي تأسیساتو شته والي کولای شي چې د مخکې له مخکې خبرداري ورکونکو میکانیزمونو په توګه حکومت ته دنده ترسره کړي، ځکه هغوی په مستقیمه توګه د ملي امنیت دفتر ته رپوټ ورکوي، کوم چې د ملي امنیت شورا او په دې ډول د دولت د ریاست لپاره د دارلانشاء اهمیت لري.

PROSECs او DISECs د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره شرایط چمتو کړي دي چې کولای شي د محل په سطح امنیتي پالیسیو باندې نفوذ ولري. دغه کمیټې د دې لپاره جوړې شوې چې ډاډ ورکړي ترڅو د مدني ټولنې سازمانونه د هغوی په مرسته کولای شي چې امنیتي پالیسۍ د عامو وګړو امنیتي اړتیاوې منعکسې کړي.

سرچینه:
http://www.daco-sl.org.encyclopedia/1_gov/1_4ons.htm

شبکې او ائتلافونه - قوت په زیاتوالي کې

په عمومي توګه د حقوقو د دفاع کمپاین هغه وخت ډیر غښتلي دي چې د مدني ټولنې د سازمانونو د یوې شبکې یا د ائتلاف له لارې رامنځ ته شوې وي. څومره چې په یو ائتلاف کې د مدني ټولنې د سازمانونو شمیر زیات وي، هومره هغوی له قوت څخه برخمن کیږي او له دې لارې هر سازمان د سیاسي فشارونو له ګواښونو څخه خوندي پاتې کیږي. همداراز هغوی له دې لارې له ګډو بشري او مالي منابعو څخه هم ګټه ترلاسه کولای شي.

په ډیرو هیوادونو کې د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره ډیره سخته ده چې د دروازه ترلې یا حتی غلیم-پاله سیاسي چاپیریال له کبله په مستقیمه توګه د پالیسي جوړونې د پروسې په شمول په امنیتي او قضائي مسائلو کې ګډون وکړي. په همدې وجه د امنیتي سکتور اصلاحات (SSR) لومړی دنده دا ده چې د قدرت روابطو ته بدلون ورکړي، څرنګه چې د هغو کسانو آزادي چې مخکې له دې له امنیت څخه لږ برخمن ؤ د هغو کسانو د قدرت د کمولو سبب ګرځي چې پر امنیت باندې په خپله ګټه کنټرول او نفوذ درلود. په سیمه ایز سطح په امنیتي اړوند بحثونو او میکانیزمونو کې ګډون یوه ډیره اغیزمنه لاره ده ترڅو په ملي سطح پر پالیسي جوړونکو باندې فشار راوستل شي. د مدني ټولنې سازمانونه هغه وخت ډیر زیات له اعتبار او قوت څخه برخمن دي چې د یوې سیمه ایزې یا نړیوالې شبکې غړي وي او یا هغوی نړیوال شریکان ولري. له دغه ډول ملاتړ څخه کیدای شي چې د امنیتي پالیسي د پراختیا او ودې لپاره د حکومتونوپه وړاندې د یو قوت په توګه کار واخیستل شي.

کله چې د مدني ټولنو د سازمانونو یو ائتلاف جوړیږي تر څو پر حکومتي پالیسیو او د امنیتي سکتور پر فعالیتونو باندې نفوذ پیدا کړي، دغه لاندې ټکي باید په پام کې ونیول شي:

- په شبکه یا ائتلاف کې باید د ډلو او سازمانونو د مختلفو ډولونو استازیتوب خوندي وساتل شي؛
- د شبکې یا ائتلاف لپاره باید کډ اصول وتاکل شي تر څو د هر غړي د ځانګړي ساحې ګټې له یو خوا خوندي وساتلې شي او له بلې خوا د ځان ځانې مخه ونیوله شي. په دې وجه له پیل څخه باید روښانه وي چې: د ائتلاف بنسټیز اصول او هدفونه څه دي؟ ائتلاف د چا په وړاندې حساب ورکونکې دی؟ د ائتلاف حدود کوم دي؟ د ائتلاف مشري کومه ده؟ د ائتلاف ویاند څوک دی؟؛

- د امنیت سکتور د کار د څرنګوالی، د پالیسی جوړونی د پروسی په هکله معلومات درلودل او په شبکه یا ائتلاف کی د جنسیت پر بنسټ استازیوب درلودل تر څو پروسه رهبری کړی (د شبکی په دننه کی د تخصصی معلوماتو شته والی چی څرنګه سړی کولای شی پالیسی جوړونکو سره تماس ټینګ کړی، یو مهم ټکی په دی اړه دی)؛
- په شبکه یا ائتلاف کی د هغو کارپوهانو او شخصیتونو شته والی چی د پالیسی جوړونکو له درناوی څخه برخمن وی؛
- د مدنی ټولنی د سازمانونو اعتبار خوندی ساتل او ورته وده ورکول (په دی اړه نهم فصل مطالعه کړی).

۵- ۱۰ چوکاټ
د افریقایی امنیتی سکتور شبکه (ASSN)

ASSN چی د بریتانیا د افریقایی شخړو د مخنیوی شبکی لخوا تمویلیږی یو ډیر ښه مثال دی چی ښیی څرنګه د سازمانونو یوه شبکه د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په ساحه کی د هر سازمان غړ اوچتوی. ASSN په دی موخه تأسیس شو ترڅو د مدنی ټولنی د بیلابیلو سازمانونو او د مدنی ټولنی د سازمانونو شبکو ترمنځ چی د عمل په ډګر کی کار کوی همغږی رامنځ ته کړی او د دوه ګونو کارونو مخه ونیوله شی. د یو افریقایی شبکی لاندی د دغو سازمانونو د شبکو د راوړلو سره د هر یوه غړی اصلی توانمندی به تشخیص کړای شی. سربیره پر دی په یو بل کی د هر یوه د اصلی توانمندی د تداخل د مخنیوی سره هر یو سازمان به پیاوړی کړای شی ترڅو ټولی شبکی ته نور ارزښتونه په دی هیله ور په برخه شی چی په افریقا کی دسولی او امنیت له مسائلو سره مرسته وشی.

ASSN له خپلی ذاتی توانمندی سره د دغی وچی (قاره) او د سیمی د امنیتی ټولنو په سطح په پام کی لری چی د موجودو مالی منابعو او په افریقا او نورو ځایونو کی له پوهی او معلوماتو څخه په استفادی سره د امنیتی سکتور په ساحو کی پرمختګ رامنځ ته شی او د ډله ایز امنیت او سولی لپاره بندوبست وشی.

د لاس ته راغلو معلوماتو او تجربو سره ASSN د هغه یو کاری چوکاټ د جوړولو په لټه کی دی چی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو او بدلون په پام کی نیولو سره د بیلابیلو لوبغاړو او مسائلو په منځ کی د دیالوګ د ودی لپاره ظرفیتونه جوړ کړی او د پالیسی جوړونکو او تصمیم نیونکو باندی د مثبتی اغیزی د موندلو په لور د پوهی ډک یو بحث په لاره واچوی.

په دی موخه ASSN په دی وروستیو وختونو کی د یوګندا د دفاعی پروسی له کتنی څخه د لاس ته راغلو تجربو باندی د بحث لپاره یو سیمنار جوړ کړی، په لایبریا کی د SSR په هکله د خبرواترو د دوو غونډو بندوبست وکړ، د سولی په جوړښتونو کی د SSR د شرایطو په هکله د یوی پروژی لپاره بندوبست وکړ او په مختلفو افریقایی هیوادونو کی د SSR روزونکی مرکزونه جوړ کړل.

سرچینه: /http:africansecuritynetwork.org

له ډله ایزو رسنیو سره کار کول

له ډله ایزو رسنیو سره کار کول هغه یو قوت دی چی د حقونو د دفاع لپاره کمپاین نور هم پیاوړی کوی. د اصلاحاتو د هڅو په هکله د معلوماتو د شریکولو له لاری دغه ډول کار پر امنیتی سکتور

باندی عامه ځارنی ته وده ورکوی. ډله ایزی رسنی کیدای شی چی د حقونو د دفاع د کمپاین لپاره یو ډیر مهم اغیزمن لوبغاړی وګرځی او له هغو څخه هر وخت چی سرړی وغواړی کولای شی چی استفاده وکړی.

له ډله ایزو رسنیو سره کار کول هغه یو قوت دی چی د حقونو د دفاع د کمپاین لمن د ټولنی د بیلابلو پرګنو په لور پراخوی، هغه پرګنی چی په امنیتی سکټور کی له معلوماتو څخه بی برخی دی او یا ورسره لیوالتیا نه لری، خو دا هغه کسان دی چی د عرضه کړای شوی امنیت او عدالت لومړنیو مشتریان ګڼل کیږی. دا مسأله هغه وخت د اهمیت وړ ده چی SSR او د امنیتی سکټور حکومتوالی ته د عامه پالیسی د موضوعاتو په سترګه وکتل شی، خو بیاهم دا تر یوی کچی د محرمیت په دایره کی محدودیږی.

۵- ۱۱ چوکاټ
له ډله ایزو رسنیو سره د کار کولو ګټی او ننګونی

ګټی	ننګونی
• ستاسو د حقونو د دفاع د کمپاین لمن د ټولنی نورو پرګنو ته هم پراخوی • بالقوه عامه ملاتړ زیاتوی، په دی ترتیب پر تصمیم نیونکو باندی فشار زیاتیږی • په نویو موضوعاتو کی د رسنیو لیوالتیا راپاروی • د ژورو څیړنو لپاره سپارښتنی کوی • په رښتینی توګه د هغو موضوعاتو چی د امنیتی سکټور چالچلندونو پوری تړی دی، د څرګندولو لپاره امکانات برابروی	• له تخنیکی لحاظه کړکیچن موضوعات په یو ډول تشریح کوی چی په پای کی عام خلک چی د امنیتی او قضائی مسائلو د مصرف کونکو په نامه هم یادیږی پری پوهیږی او تری قدردانی کوی. • له ډله ایزو رسنیو سره د همکاری په مقرراتو نه پوهیږی • که چیری په پیغام کی سم وضاحت موجود نه وی، د یو غلط او اشتباه لرونکی انځور احتمال شته دی • منفی شهرت او ناوړه تبلیغات

په دی شرط چی د ډله ایزو رسنیو لیوالتیا هڅول شوی وی، کیدای شی ژورنالستان تشویق شی ترڅو په داسی موضوعاتو باندی د ریپوټ ورکولو لپاره محکمو ته لاس رسی پیدا کړی او یا د هغو موضوعاتو په هکله ریپوټ ورکړی چی په امنیتی پالیسو کی د عام خلکو غوښتنی په پام کی ونیولی شی.

یوه موضوع باید په پام کی ونیوله شی چی ډله ایزی رسنی حتماً یو موضوع داسی نه بیانوی لکه چی د حقوقو د دفاع یو سازمان یی غواړی چی باید وویل شی. په خاصه توګه د دیموکراسی په لور انتقالی دولتونو کی ډله ایز رسنی ډیری وخت د ځارنی د پراختیا او شورماشور پارونی ترمنځ سرحد څخه پښه اړوی. دا مسأله د سازمانونو د پیغامونو د روښانه خپرولو لپاره ډیری وخت ستونزی پیدا کوی: دا باید ډیره سخته نه وی چی د حقوقو د دفاع او د یو رغوونکی تحلیل او د سیاسی او بی بنسټه تحلیل ترمنځ توپیر وشی. په ۵- ۱۲ چوکاټ هغه ګامونه روښانه کړای شوی دی چی یو سازمان یی د خپل پیغام د ترتیب لپاره کیدای شی واخلی او د حقوقو د دفاع په یوی موضوع د هغه د خپرولو اراده لری.

۵- ۱۲ چوکاټ
د ځوارځیزی اغیزی په موخه له ډله ایزو رسنیو سره د ګډکارلاری چاری

مهم پیغامونه

- دوه یا دری مهم ټکی چی تاسی فکر کوی باید ورته هرومرو اشاره وشی، مشخص او تعقیب یی کړی
- تل په همدی ټکو باندی یوه مرکه یا بحث له سره ونیسی

په یو غږ خبری وکړی

- کله چی ستاسو سازمان له نورو سره په یو ائتلاف کی وی، ډاډ پیدا کړی چی د ائتلاف ټول غړی په هغو پیغامونو باندی پوهیږی چی رسنیو ته وړاندی کیږی
- د سپارښتنی وړ دی چی یو ویاند وټاکی

له مطبوعاتو سره مستقیم تماس ونیسی

- خپله نوښت ولری: نه یواځی هغو موضوعاتو ته ځواب ورکړی چی مخکی په خبرونو کی موجود دی، بلکه خپله نوی موضوعات وړاندی کړی او مطبوعاتی معلوماتونه ورکړی
- د بحث پارولو لپاره د رسنیو خپرونکو ته لیکونه واستوی – هغوی ته ترپایه باید معلومات ورکړ شی

د هغوی لپاره آسانتیاوی برابری کړی

- دقیق او روښانه معلومات وړاندی کړی، لکه مطبوعاتی یا لنډی خبری معلومات. په دی کی کیدای شی چی اړیکی معلومات او یا د حقونو د دفاع د اړوندی موضوع په هکله او یا پسمنظری معلومات، د مخالفینو نظریات، ارقام او اعداد یا احصائیی او داسی نور معلومات شامل وی.

مطبوعاتی معلومات او مطبوعاتی خپرونه

- ضرب الاجل یا ټاکلی وخت او له مطبوعاتو سره د اړیک نیولو ښه وخت وپیژنی
- مطبوعاتی لړی د ټولو پیښنو او غونډو په هکله ولری
- داسی پسمنظری معلومات وړاندی کړی چی ژورنالستان وکړای شی د هغو پر بنسټ خپلی څیړنی وړاندی کړی

د معلوماتو لپاره د اعتباروړ منبع او سرچینه اوسی

- داسی د اعتبار وړ منبع اوسی چی مطبوعات تاسو او ستاسو سازمان ته مراجعه وکړی تر څو د امنیتی سکتور د واکمنی د مختلفو اړخونو په هکله له تاسو څخه یقینی او ریښتینی معلومات تر لاسه کړی. کله چی د امنیتی سکتور له لویغاړو سره سړی تعامل ولری نو اعتبار د تخنیکی تخصص له کچی سره له نژدی تړاو لری.
- رسنیو ته یواځی هغه وخت بلنه ورکړی چی ریښتیا هم تاسی پر اهمیت وړ مسائلو باندی خبری کول غواړی

- که چیری تاسی له احصائیی څخه کار اخلی باید یقین ولری چی هغه د اعتبار وړ وی.

په تلویزون کی ښکاره کیدل یا په راډیو کی خبری کول

- په مهمو پیغامونو باندی ټینګار وکړی
- د مرکی د تخنیکونو په زده کړه کی پانګه واچوی

خپل کمپاین ارزیابی کړی

- مطبوعاتی ریپوټونه راټول ثبت کړی او تر ارزونی لاندی یی ونیسی او د پخوانیو کمپاینونو له تجربو څخه یی زده کړه وکړی

سرچینه:
Until the Violance Stops, Advocacy Tookit, 2005,
http://www.vdayeurope.org/newsletters/advocacydoc.pdf
همدا راز د زیاتو معلوماتو لپاره د غیرانتفاعی سازمانونو لپاره د حقونو د دفاع ډله ایزی رسنی چی د Michigan Resource Center on Domestic and Sexual Violance له خوا خپریزی، هم مطالعه کړی، دغه رسنی په لاندی انترنتی پاڼه کی موندلای شی:
http://www.mcadsv.org/mrcdsv/resource/Bibliographies/Media%20Advocacy%20for%20Nonprofits.pdf

د حقونو د دفاع لپاره خپله ستراتیژی تر څارنی او ارزونی لاندی ونیسی

د حقونو د دفاع د کمپاینونو د څارنی او ارزونی لپاره د یو مناسب چوکات جوړول د څو دلیلونو له مخی یوه سخته آزموینه ده. د مدنی ټولنی د سازمانونو د حقوقو د دفاع د فعالیتونو او د نتایجو ترمنځ د اړیکو د وجی ټاکل ډیر سخت دی. امنیتی سکتور د خپل منځی تأسیساتو یو ډیر کرکیچن جوړښت دی چی تصمیمونه یی ډیری وخت په غیر شفافه توګه نیول کیږی، نو دلیل او اغیزی عامه ساحی ته چی د مدنی ټولنی سازمانونه هغی پوری اړه لری، اکثر نه بربنډیږی. اساساً د حقوقو د دفاع د یو عمل اغیزه یواځی د یو لړ بدلونونو د راوستلو په نتیجه کی د وخت او زمان په تیریدو سره ښایی ولیدل شی. نو په دی وجه د یو اقدام یا عمل په دقیقه توګه د سمدلاسی اغیزی معلومول سخت دی.

په همدی ډول په یو هیواد کی د سیاسی وضعیت، د حقونو د دفاع لپاره د نورو ادارو د فعالیتونو په شمول د **بهرنیو فکتورونو** وړاندوینی کیدای نه شی (د مثال په توګه، د حقوقو د دفاع لپاره ستاسو د کمپاین د هدفونو او مقصدونو ته د رسیدو سره د یوی موضوع په بریالیتوب کی یو شخصیت ستر نقش لری).

د روغی جوړی یا سازش پر بنسټ بریالیتوب، یو بله موضوع ده چی سری باید په پام کی ونیسی، څکه د حقونو د دفاع د یو کمپاین ټول هدفونو ته رسیدل اکثر ناممکنه خبره ده. له بلی خوا د روغی جوړی پر بنسټ یو بریالیتوب ستاسو د اوږدی مودی هدفونو لپاره ښایی ګټور تمام شی نسبت ودی ته چی تاسی په یوه اړخیزه توګه لنډمهال هدفونو ته ورسیږی. خو دا هم باید په پام کی ونیسی چی کله هم اوږدمهال هدفونه د وخت په تیریدو سره خپل ارزښت له لاسه ورکوی، نو په دی وجه د بریالیتوب معیارونو ته بدلون ورکړی.

د حقونو د دفاع هدفونو ته په اوږی موده کی رسیدل (د پالیسی او چارلچلند بدلون) په عین سویه چی د اغیزی د کچی معلومول له ننګونی سره مخامخوی په هماغه سویه ښایی د نتایجو مخالفت هم وکړی.
یو مهم واقعیت چی تل باید په پام کی ونیول شی هغه دا دی چی هره ارزونه د مالی او بشری منابعو غوښتنه کوی چی ښایی د مدنی ټولنی سازمانونه تل هغو ته لاس رسی ونه لری. خو د تجربو زده

کړي، څارنه او تطبيق د يو ډېر مهم تمرين په توګه پاتې کيږي. د مدني ټولنې د سازمانونو د کارکوونکو وضعيت ته په پام کې نيولو سره دا بايد د حقونو د دفاع د يو کمپاين په موده او سمدلاسه د نتايجو له لاس ته راوړلو څخه وروسته لاس لاندې ونيول شي.
لنډه دا چې يو ګڼ شمير موضوعات شته دي چې کيداى شي تر ارزونې لاندې ونيولى شي او دحقوقو د دفاع لپاره يو کمپاين کولاى شي چې د بيلابيلو سازمانونو د فعاليتونو سره هدف ته د رسيدو په لاره کې مرسته وکړي.

۵- ۱۳ چوکاټ

د احتمالي نتايجو باندې د پوهاوى او د حقوقو د دفاع د کمپاين د اغيزې لپاره د کار چوکاټ[76]

د کار اړخونه	د پرمختګ معيارونه	د بدلون او اوږدمهال اغيزې معيارونه
• د پاليسي بدلون او د قانون بدلون	• پر يوې موضوع باندې زيات ډيالوګ • د يوې موضوع د اهميت زياتيدل • د برخه والو او تصميم نيونکو په نظر کې بدلون • د عامه خلکو په لفظ او بيان کې بدلون • په چاپي خپرونو کې بدلونونه	• بدله شوې پاليسي • په قانون جوړونې کې بدلون • د پاليسي او قانون جوړونې د بدلون تطبيقول • د پاليسي او قانون د بدلون په نتيجه کې د خلکوپه ژوند کې مثبت بدلون
• د همکاريو له لارې د مدني ټولنې پياوړې کول (غيرحکومتي سازمانونه، ټولنيز غورځنګونه، شبکې، د کليو او بانډو پر بنسټ ولاړ سازمانونه)	• د انفرادي غړو په مهارتونو، ظرفيتونو، پوهې او توانمندۍ کې بدلون • د مدني ډلو په ظرفيت، سازماني مهارتونو او اغيزمنتوب کې بدلون • په شبکو او غورځنګونو کې د هدفونو او فعاليتونو تنظيمول • په همکارۍ، اعتماد او يا د مدني ټولنې د ډلو په يووالي کې بدلون	• د مدني ټولنې د کار د اغيزمنتوب زياتول • د مدني ټولنې د ډلو فعالتوب په داسې يوه طريقه چې د بې وزلو خلکو په ګټه پر تصميم نيونکو باندې نفوذ پيدا کړي.
• د ديموکراتيکې فضا يا د هغې يو فضا پراخول چې د مدني ټولنې ډلې وکړاى شي په ټولنه کې د بيان د آزادۍ لپاره په اغيزمنه توګه فعاليت وکړي	• د مدني ډلو منل او په رسميت پيژندل په ډيره پراخه کچه	• د تصميم نيولو پروسې باندې د نفوذ موندلو لپاره د مدني ټولنې د ډلو د برخې اخيستو پراخيدل • د عامه تأسيساتو په

[76] J.Chapman, „Monitoring and Evaluatiing Advocacy“, PLA Notes, 43:48-52, 2002.

	• مدنی ډلو لپاره د داسی غونډو شته والی چی په یو لړ پراخو تصمیمونو کی لاس ولری • د مدنی ټولنی د سازمانونو د قانونیت پیاوړی کیدل	حساب ورکولو او شفافیت کی بدلون
• د خلکو د گټو پر بنسټ ولاړ پالیسیو څخه ملاتړ	• د انفرادی حقونو او دقدرت د سیستمونو څخه چی دا حقوق یی په خپل انحصار کی ساتلی پراخه خبرتیا • د مدنی ټولنی د سازمانونو په ظرفیت کی بدلون ترڅو په خپل نوبت په عمل لاس پوری کړی او د حقونو د دفاع لپاره بندوبست وکړی	• امنیت او قضاء ته د عادی خلکو په لاس رسی کی د اصلاحاتو راوستل.

نتیجه

د امنیتی سکتور فعالیتونه، په خاصه توگه د دفاعی او ملی امنیتی چارو په اړه اکثر د محرمیت تر محاصری لاندی دی. البته د ملی امنیت موضوعات تر یوی کچی همدا غوښتنه کوی چی باید محرمیت وساتل شی، خو د یو شدید او سخت حکومتی قلمرو لاندی د امنیتی سکتور جوړښت ښایی نه رغوونکی وی. ډیر زیات محرمیت ښایی پر ناوړه مالی استفادو، اختلاس او اداری فساد باندی پرده واچوی.

د مدنی ټولنی د سازمانونو د حقونو د دفاع لپاره فعالیتونه په اجرائیه قوی کی کله چی د امنیت او قضاء په موضوعاتو کی تصمیم نیسی، د شفافیت او حساب ورکولو په خوندی ساتنه کی مهم نقش لوبوی. په دی فصل کی هغو لارو چارو ته اشاره وشوه چی څرنگه د امینتی سکتور په اړه د حقونو د دفاع کمپاینونه په لاره واچول شی تر څو د کلیو او ښارو، ملی او بین المللی سطح د امنیتی سکتور او قضاء د لوبغاړو لخوا په پالیسیو او تصمیم نیولو کی بدلون راوستل شی. دی فصل همدازار د څیړنو، شبکه یی کارونو په ستر نقش باندی رڼا واچوله او دا یی هم وښودله چی د دغو پروسو اغیزی څرنگه ارزیابی او وڅارل شی.

په نتیجه کی د یادونی وړه ده چی د حقونو د دفاع لپاره ستاسو ستراتیژی یوائی هغه وخت کار کوی چی تاسی په هغی ساحی کی چی د هغه د دفاع لپاره راپورته شوی یاست، کارپوه اوسی. دا فرق نه کوی چی تاسی د مدنی ټولنی د یو سازمان په محلی، ملی یا نړیوال سطح کی دنده په غاړه اخلی، مهمه دا ده چی تاسی په هغی یوی ساحی کی چی کار کوی د هغی په سیاسی او اداری جوړښت باندی پوهه

ولري. د یو کارپوه په توګه تاسي په هغي یوی ژبې چي د امینتي سکتور لوبغاړي پري غږیږي په ښه توګه پوه شي.
د یو کارپوه په توګه دا یواځي بسیا نه کوی چي تاسي خپلي یا د نورو امنیتي اندیښني څرګندي کړي، بلکه د کارپوه توب معني دا هم ده چي د هغه ځواب په هکله هم فکر وکړي چي د امنیتي سکتور او د محدود مالي او بشري منابعو لرونکو حکومتونو لخوا یي انتظار کیږي، ډیري وخت د هغوی ځوابونه محافظه پال او د ژور بدلون راوستلو خلاف وی. د تأسیساتو او د خلکو په چلندونو کي بدلون راوستل یو تدریجي پروسه ده، نو په دی وجه د حقونو د دفاع لپاره ستاسو ستراتیژی د هغي په مطابق باید جوړه شي.

د مدني ټولني د یو سازمان په توګه تاسي څه کولای شي

د حقونو د دفاع د کمپاین لپاره یوه ستراتیژی جوړه کړی:

- د کلیدی موضوعاتو پیژندل
- د کلیدی برخوالو پیژندل
- د هدفونو او مقصد پیژندل
- د کلیدی پیغامونو پیژندل
- د مفاهمي د ځایونو پیژندل
- د پرمختګ د څارلو لپاره د معیارونو پیژندل
- د کلیدی خنډونو پیژندل
- د څیړنو د اړتیاو پیژندل
- د کاری پلان پیژندل
- د بودجي، بشری قواوو او مهارتونو پیژندل
- د خطرونو پیژندل

په مناسبو سطحو کی د کمپاینونو هدف

- د محلي دیموکراتیکو تأسیساتو او د محلي امنیتي چارواکو پام ځان ته اړول
- په ملي سطح د دیموکراتیکو تأسیساتو او د امنیت لپاره د مسوولو وزارتونو پام ځان ته اړول
- د مرستو لپاره د نړیوالو او سیمه ایزو لوبغاړو پام ځان ته اړول

د پالیسي جوړوني په هکله پوهه

- د هغو ادارو او تأسیساتو پیژندل چي د پالیسي جوړوني لپاره مسوولیت لری
- د هغوی د کلیدی تصمیم نیونکو پیژندل
- په امنیتي پالیسیو کي د مسوولو دیموکراتیکو استازو او د هغو کسانو چي په دی پالیسیو کي لیوالتیا لری پیژندل

د همنظرو مدني ټولني له ډلو سره د شبکو او ائتلافونو جوړول

- له ډله ایزو رسنیو سره کار کول
- د کلیدی پیغامونو خپرول او وده ورکول

- د یوی شبکی په توګه په یو غږ خبری کول
- له مطبوعاتو سره په مستقیمه توګه اړیکه ټینګول
- مطبوعاتی خبری کنفرانسونو دایرول
- د مطبوعاتی معلوماتو خپرول
- د اعتبار ساتل

د حقونو د دفاع لپاره د خپلی ستراتیژی څارل او ارزول

- د پالیسیو د اغیزمنو بدلونونو پیژندل
- د مدنی ټولنی د سازمان د همکاری پیاوړی کول

٦

فصل

ANGELA MACKAY

روزنه

Angela Mackay

۶

روزنه

دا فصل په هغو لاروچارو رڼا اچوي چې د مدني ټولنې سازمان څرنګه کولای شي د یو اغیزمن، شفاف او دیموکراتیک امنیتي سکتور د حکومتوالۍ لپاره د روزنه ایز پروګرام په طرح او وده کې ونډه واخلي.

د مدني ټولنې د سازمانونو لخوا د امنیتي سکتور کارکونکو یا نورو مدني ټولنې سازمانونو ته روزنه څرنګه تر سره شوې ده، د بریالیتوب سطح څومره ده، هغه تجربې او زده کړې چې په دې لاره کې شوې دي مثالونه ډېر لږ موجود دي. د دیموکراسۍ د پروسې د نورو موضوعاتو په پرتله د امنیتي سکتور د څارنې په هکله د روزنې مواد د شمیر له لحاظه ډېر لږ دي او په ځینو حالاتو کې حتی د کمزورې کیفیت او ارزښت څخه برخمن دي. د دغې نیمګړتیا لاملونه ډېر زیات دي: په ډېرو ځایونو کې چیرته چې د امنیتي سکتور اصلاحات په لاره اچول شوي د مدني ټولنې جوړښت کابو په یو لومړني پړاو کې قرار درلود؛ د یو ارزښت لرونکي او معنی لرونکي سیستماتیک ارزونې نشته والی او د هغې په تعقیب د روزنه ایز فعالیتونو کمبود؛ د لویدیځ مودلونو، ژبو او مثالونو څخه خپلواک د مناسبو کلتوري موادو کمښت؛ او تر ټولو ښایي مهمه مسأله، په یو داسې سیاسي فعالیت کې د ګډون لپاره د مدني ټولنې د سازمانونو او د امنیتي سکتور متقابله تردد. هغه چې بیا په خپل ابتکار یې په دې موضوع کې ګډون کړی د هغوی لخوا په خپله چمتو شویو روزنه ایز موادو په ثبوت رسولې چې په دې لاره کې ډېر اغیزمن تمام شوي دي. سربیره پر دې دا فصل تشریح کوي چې د مدني ټولنې سازمانونه څرنګه کولای شي خپل روزنه ایز مواد چمتو کړي.

په عمومي توګه روزنه یو مشخص اود لمس وړ دنده ده چې مدني ټولنې سازمانونه یې کولای شي اجراء کړي. د دې لپاره چې د روزنې د محدودیتونو او امکاناتو په هکله رڼا واچوله شي او د دې لپاره چې په دې نقش کې د مدني ټولنې له سازمانونو سره ملا وتړله شي، دې فصل کې به :

- د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره د بالقوي ننګونو او ځوابونو څېړنه وشي
- د یوې پروسې په توګه روزنه تر آزموینې لاندې ونیوله شي، هغه یوه پروسه چې د امنیتي سکتور څارنه او اصلاحات پیاوړي کړي
- له بیلګو او مثالونو څخه به کار واخیستل شي چې کوم اصولي روزنه غوره ده
- د روزنې د میتودلوجي او محتوی په هکله مشورې او مثالونه وړاندې شي.

تعریفونه

د څه لپاره د مدني ټولني سازمانونه؟

د یوې ځانګړې او متحولې راتلونکې لپاره خورا مهمه ده چې د روزنې په فعالیتونو کې د مدني ټولني استازیتوب ترکومه ځایه چې امکان ولري پراخ کړای شي. ټول هغه سازمانونه او انجمنونه چې د دولت څخه بهر اوسیږي باید د یو ځای کیدو او اتحاد وړتیا ولري. دغه اتحاد د اصلاحاتو پروسه پیاوړې کوي او مرسته ورسره کوي او هغه یو پریکړن پیغام مطرح کوي چې امنیت باندې اغیزې لري او د ټولنې د ټولو عناصر لخوا اغیزمن کیږي.

روزنه – هغه څه ده او هغه څه نه ده؟

- روزنه او ښوونه ډیرې وخت سره ګډوډیږي. په دې کتاب کې روزنه هغو فعالیتونه ته اطلاق شوې ده چې هدف یې د پوهې او مفکورې هڅول دي تر څو زده کوونکې په خپل دریځ او وضعیت کې بدلون راوړي او هغه مهارتونه زده کړي چې کړه او وړه پرې اصلاح کړي.
- روزنه د اوږدې مودې اکادمیکو کورسونو پورې اړه نه لري د کومو په نتیجه کې چې شهادتنامه یا ډیپلوم لاس ته راوړل کیږي یا کوم چې د آزموینو او کړکیچنو ارزونو ایجاب کوي.
- د بشري امنیت د ستر او پراخ تعریف په دننه کې د امنیتي حکومتوالۍ روزنه هیڅ وخت دودیز پوځي او پولیسي تخنیکي روزنې پورې اړه نه نیسي، خو د توانمندۍ او مهارتونو د ودې لپاره له امنیتي ځواکونو څخه غوښتل کیږي چې د قانون واکمنۍ او دبشري حقونو نورمونه او معیارونه عملي کړي.
- د امنیتي سکتور د اصلاحاتو لپاره د روزنې محتوا له یو لړ مختلفو موضوعاتو څخه عبارت ده. دا موضوعات کیدای شي په لاندې ډول وي:

  - مشرتابه او منجمنت
  - د مرکو میتودونه او مهارتونه
  - د بشري حقونو نورمونه او د تطبیق لارې چارې
  - د ماشومانو حقونه او د ماشوم ساتنه
  - جنسیت، بشري حقونه اودقانون واکمنې
  - د محلاتو پولیسي چارې او محلاتو مصونیت
  - د شخړې منجمت
  - د تماس نیولو مهارتونه: مفاهمه، خبرې اترې، آسانتیاوې
  - د څارنې او مراقبت میتودونه
  - له رسنیو سره کارکول

- د هدف وړ مخاطبین بنایي یو تر بله سره مختلف وي، له زړو نیولې تر ځوانانو پورې، هغوی کیدای شي چې د امنیتي نظام په مختلفو ځواکونو کې وي، پوځې ځواکونه، د پولیسي ځواک ټولي برخې، خاص روزل شوي یونیټونه، سرحدي محافظین او د زندانونو محافظین، خصوصي امنیتي شرکتونه او عامه چارواکي.
- روزنه کیدای شي مختلف ډولونه غوره کړي او حتمي نه ده چې هغه سازمان شوي، رسمي او یا د یو ټولګي په چاپیریال کې وي: هغه کیدای شي چې د سمینارونو، ګردي میزونو، ورکشاپونو، عامه بحثونو، د وظیفوي تبادلو او د عمل د ساحې د تمرینونو شکلونه ولري.

- ډېرې وخت روزنه د کار په ساحه کې د ښوونيو ملګرتيا، د تيم جوړوني او يا د هر ځانګړې شخص لپاره د مهارتونو د زده کړې د شرايطو د برابرولو له لارې صورت مومي.

په عمومي توګه روزنه د هغه څه يوه بشپړه کونکی برخه ده چې کمبود يې ليدل کيږي: البته هغه په خپل ذات کې د علاج لاره نه ده.

بالقوه ننګوني او ځوابونه

۶- ۱ چوکاټ د روزنې په مسأله کې د مدني ټولنې د مداخلې په اړه ځينو د وړاندوينې وړ مسائلو باندې رڼا اچوي. دا موضوعات ځينو ځانګړو شرايطو پورې اړه نيسي او د پيچلتوب او اهميت له لحاظه په مختلفو کچو سره په مختلفو ځايونو کې پيښيږي؛ د چاپيريال په مطابق د هغوی اړونتوب هم يو بل سره توپير لري (د جګړو ځخه وروسته هيوادونو، انتقالي ټولنو او داسې نورو چاپيريالونو کې). د هغوی انګيزې او همداراز د مدني ټولنې د پيل ټکي يې هم يو تر بله سره توپير لري. د وړاندې شويو حل لارو څخه يوه يې هم په آساني سره د تطبيق وړ نه ده، خو هغه ځوابونه چې دلته وړاندې شوی دی د روزنې لپاره د يوې هر اړخيزې ستراتيژی د طرح ويندويي کوی. همداراز د بسپنه کونکو او بهرنيو مرسته کونکو څخه چې د ونډو انتظار ترې کيږي هم دلته يادون شوی دی. په عمومي توګه د مدني ټولنې د سازمان په دننه او بهرنی چاپيريال کې چيرته چې هغوی عمل کوی ننګوني موجودی دی. نو په دی وجه د دغو مختلفو نفوذونو په وړاندې ځوابونه بايد سره اعيار کړای شي.

د مدني ټولنې سازمانونه بهرني ستونزی لکه ناکافي وسايل يا وسلوالو ځواکونو ته په غيرمنظمه توګه معاش ورکول، نه شي حل کولای، خو دوی کولای شي چې په دی اړه مسووليت په غاړه واخلي او د ستونزو منفي عواقبو ته ګوته ونيسي او سياسي مسوولين خپلو دندو ته متوجه کړی. د مدني ټولنې د سازمان د روزنې بريالیتوبونه د امنيتي سکتور د حکومتوالي او د اصلاحاتو د حل يواځني لاره نه ده: بسپنه کونکي او نور ملاتړ کونکي کولای شي د ګډو او مشترکو فعاليتونو لپاره يو چاپيريال چمتو کړي او د دولت د ارګانونو او مدني ټولنې د سازمان ترمنځ اړيکې تشريح کړي، لړ ترلږه د فعاليت په لومړيو پړاوونو کې.

د بسپنه کونکو مالي مرستې ډيرې وخت د مدني ټولنې د سازمانونو د پايښت لپاره ژوند ښوونکي اهميت لري، خو په دې اړه متقابله مسووليت شته دی چې د بسپنه کونکي او مرستې ترلاسه کونکي ترمنځ د تناظر مخه ونيوله شي. بسپنه کونکي، د مجربو روزونکو په څير بايد د زده کړې له پروسې بهر ودريږي، هغوی کولای شي چې يواځې په محلي ظرفيتونو، محتوی او پاليسيو باندې يو محدود کنترول وساتي، خو په عين وخت کې دغې پروسې ته بايد پر له پسې مرستې، معلومات، مشوری او مالي سرچيني چمتو کړي. ۶- ۲ چوکاټ څرګندوي چې د بسپنه کونکو له مرستو سره تړلې ننګونو په وړاندې څرنګه مقابله وشي.

روزنه د يوې پروسې په توګه

د روزنې ټول فعاليتونه بايد په ښکاره توګه د امنيتي سکتور د حکومتوالي او اصلاحاتو د هدفونو د لاس ته راوړلو پورې اړه ونيسي. دا چې روزنه يوه وسيله ده چې هدف يې د معيارونو خوندي ساتل او له بدلون سره مرسته ده، د هغې ګټې بايد څرګنده، د سنجش وړ او د لاس ته راوړلو وړ وي، دا په داسې حال کې چې په هغه يو سرعت مخ په وړاندې ګام کيږدی چې د هدف وړ ډلې او ټولنه په مجموع کې ترې استفاده وکړای شي.

په عمومي توګه، روزنی ته د یوی رغونکی درملنی په توګه کتل کیږی چی د بی معلوماتی، ناپوهی، لږی تجربی مهارت څخه د راپیدا شویو نیمګړتیاوو په حل کی مرسته کوی. که چیری غیرمعقول انتظارونو، ناکافی منابعو او نیمګړو پلانونو باندی تکیه وشی، بنایی د ناامیدی او د ناوړه غبرګون خطر له ځان سره ولری او روزنه بی نتیجی پاتی کیږی او عامه اعتماد تاوانی کیږی. لنډه دا چی روزنه باید د یوی پراخی ستراتیژی نه بیلیدونکی برخه وی.

په ځینو حالاتو کی د «ظرفیت د پراختیا» غوښتنه ، په خاصه توګه د جګړی څخه په خلاص شویو یا انتقالی دولتونو کی کولای شی څو اړخیزو، رقابتی او کاپی شویو روزنو چی یو بل سره کمزوری اړیکی ولری، زیاته پاملرونه واړوی، دا بنایی په دی وجه وی چی بسپنه کونکی غواړی ځان ښکاره کړی او روزنه د یوی چمتو او د رسیدو وړ هدف په توګه تشخیص شوی دی. روزنه د عامه اړیکو یو تمرین نه بلکه د دیموکراسی د ودی لپاره یو تمرین ګڼل کیږی. د لمس وړ تولیدات، لکه رسالی او کورسونه، د رغوونکی زده کړی یا د «محلی برخه والو» لپاره د تدریجی کشف د یوی ثانوی لاری چاری په توګه اهمیت لری.[77]

مختلفو موضوعاتو ته باید پام واړول شی ترڅو په انفرادی او تأسیساتی سطحو د پایښت وړ پراختیایی ظرفیت رامنځ ته کړای شی، نه یواځی دا بلکه د پروسی لپاره یو فعال چاپیریال هم. د خپل ظرفیت د پرمختیایی پروګرامونو له لاری د «۲۱ نومی او ۲۰۱۵ نومی ظرفیت» له لاری د ملګرو ملتونو پرمختیایی پروګرام (UNDP) د ظرفیت د پراختیا په لورد اړتیاو او د موجودو امکاناتو په پام کی نیولو سره په هر اړخیزو اقداماتو باندی لاس پوری کوی او د پایښت لرونکو اغیزو په موخه د ظرفیت د پراختیا لپاره د جوړښت او محتوی له لحاظه بدلونونه په پام کی نیسی. دغه اقدامات د پرمختیایی کارکونکو، انتفاعی تأسیساتو او سازمانونو او د بسپنه کونکو هیوادونو لخوا په پراخه توګه منل شوی دی. د یوی مستقیمی ظرفیت ارزونی پروسی پر بنسټ د ظرفیت د پراختیا اقدام د څلورو مختلفو تشکیلاتی ابعادو لپاره د ظرفیت پراختیایی ستراتیژیو تشریح کوی: الف – تأسیساتی اصلاح او انګیزی، ب – د مشرتابه ظرفیت، ج- تعلیم، روزنه او زده کړه، دال – حساب ورکول او استازیتوب میکانیزم.
په بدل کی هره لاس لاندی نیولی شوی ستراتیژی باید د ظرفیت د پراختیا د یوی اغیزمنی پروسی د رامنځ ته کولو لپاره لږ تر لږه په پیل کی دوو مهمو ټکو ته پام واړوی:
الف – د یو فعال او د کار وړ چاپیریال: کاری اخلاق، انګیزی/ څنډونه، د پالیسی کاری چوکاټ، د ډلو خپل منځی تعلقات / شبکی/ سازمانونه ، د کومی په واسطه چی هر یو د عمل توان پیدا کوی، د بیلګی په توګه قانونی/قضایی چاپیریال، د مالی منجمنت چاپیریال؛
ب – تشکیلاتی سطح: دا د انفرادی ډلو یا سازمانونو لپاره د کار چوکاټ چمتو کوی تر څو وکړای شی چی د خپلو انفرادی ظرفیتونو (وزارتونه، اداری، ولسوالی، غیرحکومتی سازمونه) څخه لوړو هدفونو ته ورسیږی؛
ج – انفرادی سطح: د پوهی او مهارتونو ذخیره، د سازمانونو د جوړښت ودانی، د انفرادی اجراآتو ارزونی ، د سازمانونو مسوولیت.[78]

ډیری وخت د ارزونی کموالی اود روزنی او د لمس وړ نتایجو ترمنځ د نه روښانه اړیکه شته والی نه یواځی منابع ضایع کوی، بلکه د روزنی په نسبت باور هم له منځه وړی. د روزنی ارزول خورا اهمیت لری، ځکه هغه په عمل کی له اصلاحاتو، د ښوو نتایجو لاس ته راوړلو او د عامه باور له پیاوړتیا سره مرسته کوی.

---

[77] Fukuda, Sakiki, Carlos Lopes and Khalid Malik (eds), Capcity for Development: New Solutions to Old Problems, UNDP/Earthscan, London, 2002.

[78] د زیاتو معلوماتو لپاره چی څرنګه هر اړخیزه پراختیایی ظرفیت په کار ولویږی، لطفا د طرحو، وسایلو او لارښونو په کتابتون کی په دغه لاندی انترنتی پاڼه کی مطالعه کړی:
http://www.capacity.undp.org/and OECD DAC, The Chalange of Development-Working Towards Good Practice. DAC Guidelines and Refrence Series, 2006, www.oecd.org/dataoecd/4/36/326495.pdf

روزنه يوه ناڅاپي پلان او يا اقدام نه دى. بلکه هغه د کافي وخت او انرژۍ او همدراز د يوى اوږدى مودى د فکر او ژمنى غوښتنه کوى. له کمى او کيفى لحاظه د روزنى د اړتيا لپاره د حل کومه مشخصه لاره وجود نه لرى. سربيره پر دى، د مدنى ټولنى سازمانونه چې د يو داخلى هويت او اعتبار لپاره هڅه کوى، ملاتړ کونکو او مالى مرستو ته اړتيا لرى ترڅو د اوږدى مودى لپاره په خپلو ژمنو ټينګ پاتى شى.

روزنه يوه پروسه ده، نه د يوى لنډى مودى هدف. د لنډې مودى فعاليت او هدف محدود ارزښت لرى.

د غړانو زده کړه

د مدنى ټولنى سازمانونه چې د روزنى په فعاليتونوکى بوخت دى بايد د غړانو لپاره د زده کړى ميتودونه طرح کړى، په دى وجه چې د وړاندى شويو کورسونو تر ټولو ډير زيات ګټه اخيستونکى بالغ زده کونکى دى. دغه لاندى برخه د غړانو د زده کړى لپاره بنسټيزى لارښوونى وړاندى کوى.

غړان په خپلى توانمندى پوهيږى او غواړى چې د معلوماتو د ترلاسه کونکو په توګه فعال اوسى. بى تفاوته ده چې څرنګه موضوع وى، په زده کړو کى خوځښت او پوهه نغښتى ده؛ دا په خاصه توګه هغه وخت په رښتينى توګه د پوهى وړ ده چې سړى له حساسو موضوعاتو سره کار ولرى. غړان بايد عمل وکړى، بحث وکړى او د ستونزو په حل کى فعال نقش ولوبوى.

په دريځ کى د تغيير راوستلو لپاره نه يواځى د بدلونو د راوستلو لپاره پوهى ته اړتيا ده چې څرنګه هغه رامنځ ته شوى دى، بلکه بدلونونه بايد دا روښانه کړى چې ولى په يو اقدام لاس پورى کيږى او په څه ترتيب. د امينتى سکتور د کارکونکو د لسيزو را په ديخوا دريځ او عمل ښايى يواځى په دى خبرى سره چې يو روزونکى ورته ووايى هغوى بايد خپل کړو وړو ته بدلون ورکړى، بدلون نه مومى.

غړان د خپلى روزنى او عقايدو له مخى د حق، ناحق، صحيح او غلط، اخلاق او غيراخلاق په هکله ځانګړى دريځ لرى. له هغو څخه انتظار چې خپل دريځ او د عمل اخلاقو ته بدلون ورکړى، په دى معنى ده لکه چې له هغو څخه د هغوى د هويت د بدلون غوښتنه وشى؛ په بل عبارت، غړان مخکى له دى چې په خپل دريځ کى بدلون راوړى هغوى بايد قانع کړاى شى. که چيرى غړان خپل دريځ او کړو وړو ته د منفى دلايلو په وجه لکه ډار، دښمنى، ګواښ، خطر او يا د بل چا د نفوذ او انحصار له امله بدلون ورکوى، دا ډول بدلون پايښت نه لرى او په نتيجه کى به يى په عمل او د کار په کيفيت کى سمونوالى رامنځ ته نشى.

۶- ۱ چوکاټ هغه موضوعات چې په روزنه کى د مدنى ټولنى د سازمان مداخله اغيزمنه کوى

احتمالى ننګونى (داخلى)	ځوابونه	بسپنه کونکى او نورتأسيساتى ملاتړ
متقابله نباورى او شک د تردد او کش او کړپ سبب ګرځى	الف – وخت څخه په استقادى سره اړيکى ټينګى کړى ب – د روزنى ګډه ارزونه او تحليل په لاره واچوى ترڅو اړتياوى وپيژنى ج – د امنيتى سکتور له کارکونکو سره د مفاهمى لپاره د ګډو	الف- اعتراف او په رسميت پيژندل د مدنى ټولنى د سازمانونو قانونيت

	مسلکی او تخصصی ټکی وپیژنی دال- په امنیتی سکتور کی د فعالیتونو د ملاتړ لپاره «اتلان» وپیژنی	پیاوړی کوی
	هـ - د روزنی ګډو پروګرامونو ته وده ورکړی او د روزنی د متقابل اهمیت وړ او ګټور موضوعات انتخاب کړی، د بیلګی په توګه غیرسیاسی ملکی بیړنیو حالاتو کی د ملکی پوځی مرستو ځوابونو سره[79] و- د روزنی د پروګرامونو پر سر د بحث لپاره له امنیتی سکتور سره د خبرو اترو ګردی میز جوړ کړی ز- د روانی مفاهمی د خوندی ساتنی لپاره د «دیالوګ» ډلی/ لیوالی شبکی تشکیل کړی	ب – د اتلانو او مشرانو لپاره ملاتړ ښکاره کړی ج- داسی ښکاره کړی چی تاسی مرستندوی یاست نه هدایت ورکونکی دال – د شبکو له پراختیا او د سیمه ایزو تجربو سره له اړیکو څخه ملاتړ وکړی.
د مدنی ټولنی د سازمانونو روزنه ایز پروګرامونو سره دولتی مالی مرستی د هغوی آزادی او خپلواکتوب محدودوی	الف – دولتی مالی مرسته کونکو ته د نتایجو د ښودلو لپاره لنډموده ایز او د سنجش وړ هدفونه وټاکی ب- د څارنی په نقش کی محدودیتونه (تر کومه ځایه چی امکان لری) د دولتی ارګانونو لخوا د مالی مرستو د ورکړی د یو شرط په توګه مه منی. ج – د دولت له فشار او ناوړه استفادی څخه د محلی غیرحکومتی سازمانونو د خوندی ساتنی لپاره له سترو شبکو سره یو ځای شی دال – د مالی منابعو څخه د استفادی شفافیت او اغیزمنتوب ښکاره کړی – په دی موخه دولتی مالی چارواکو ته بلنه ورکړی ترڅو د روزنی پروګرامونه په خپلو سترګو ووینی. هـ - د خپلی آزادی د پراخولو لپاره له بریالیتوبونو څخه استفاده وکړی	الف – د مرسته کونکو او مرسته ترلاسه کونکو پالیسی سره جوړی کړی - ډاډ لاس ته راوړی چی د روزنی لپاره فعالیتونه د امنیتی سکتور د اصلاحاتو له ټاکل شوی تصور سره جوخت دی – پرته له دی د اعتبار د لاسه ورکولو خطر موجود دی ب – له سیمه ایزو او نړیوالو ارګانونو سره د مشارکت د جوړولو لپاره د مدنی ټولنی له محلی سازمانونو سره مرسته وکړی ج – د تهدید او ګواښونو په وړاندی د مدنی ټولنی له

[79] - Michael Pugh, „Civil Society and the Security Sector: SSR is Too Serious a business to be Left to Soldiers' in Sourcebook in Security Sector Reform, Fluri, Philiip and Hadzic, Miroslav (eds), CCMR, Belgrade, 2004

		سازمانونو څخه دفاع وکړی
د امینتی سکتور د اصلاحاتو په ساحو کی د مدنی ټولنی د سازمانونو د مداخلی لپاره د مختلفو او له سیالیو څخه ډکی غوښتنی [80]	الف- رومبیتوبونه وټاکی ب – د مدنی ټولنی د سازمان اصلی دنده یا دندی روښانه کړی که هغه مستقیم عرضه یی خدمات، څیړنی، د حقوقو دفاع، یا مینځګړیتوب وی ج – په مختلفو ساحو کی د مدنی ټولنی د سازمانونو «مخکښتوب» وپیژنی دال – قوت او ضعف تشخیص کړی؛ له دا ډول غوښتنو په وړاندی چی «ټول شیان د ټولو خلکو لپاره وی» مقاومت وکړی هـ - تخصص او تمرکز: د ماشومانو، ښځو یا لړکیو حقونه؛ د ټولنی مصوونیت؛ د انسانی قاچاق مخنیوی و – د داسی لارو چارو په لټه کی شی چی د سیالیو یا دوه ګونو کارونو پر ځای همکاری پراخی شی ز- ډاډ لاس ته راوړی چی ځوابونه د خلکو د غوښتنو سره تړاو ولری او هغه د «مخورو» شرکتونو او مؤسسو تولید نه وی	الف – له بی ثباتو تأسیساتو څخه غیر معقول غوښتنی مه کوی ب – له شبکی او سترو سازمانونو څخه استفاده وکړی ترڅو منابع اوتر ټولو غوره چارچلندونه تشخیص کړی او هغه د مدنی ټولنی د سازمانونو په فعالیتونو کی ونغړی.
د مدنی ټولنی ډول ډول محلی سازمانونه له همغږی، تمرکز او تشکیلاتو څخه بی برخی دی	الف – د مدنی ټولنی د سازمانونو اخلاقیات روښانه کړی (هدفونه، میتودونه او عقاید) ترڅو اعتبار خوندی وساتل شی ب- مالی منابع راټولی کړی ج – محلی پوهه او نړیوالی منابع سره یو ځای کړی (د مالی منابعو په شمول) دال – د دوه ګونو کارونو مخه ونیسی هـ - شبکی جوړی کړی، ځکه شبکی د انفرادی فعالیتونو په نسبت پیاوړی دی	الف – د تشکیلاتی پراختیا د هڅو ملاتړ وکړی ب – د مدنی ټولنی د سازمانونو څخه ملاتړ وکړی چی د قاعدی څخه د «رأس» دوله پروسو څخه د اعتماد د راجلبولو لپاره کار اخلی ج - د لویدیځ کرای شویو ګټو لټونکو ډلو سره د سطحی اتحاد پر ضد محافظت وکړی
له میتودولوژیو، د روزنی د میتودونو او د	الف- محلی، مسلکی امکانات تشخیص کړی ب- د روزنی له بومی یا اصلی میتودونو څخه کار واخلی (ولسی هنرونه، کیسی ویل، مشورتی غونډی، مذهبی ټولنی او داسی نور)	الف- په محلی تخصص باندی ډیره زیاته تکیه وکړی ب- د روزونکو د

[80] See Chowdhury, Naved, Chelsie Finlay-Notman, and Ingie Hovland, 'CSO Capacity for Policy Engegement: Lessons Learned fro the CSPP Consultations in Africa, Asia, and Latin America; ODI Working papers, No.272, 2006, available online at: http://www.odi.org.uk/publications/working_papers/wp272.pdf

یوی ځانګړی موضوع په هکله متقابلی ناآشنایی د بی اعتمادی سبب ګرځی او د روزونکو لیاقت تر پوښتنی لاندی راولی.	ج- د روزونکو روزنه باید د روزنی په یوی ستری ستراتیژی کی شامله کړای شی دال- د مسلکی کسانو لخوا د مشوری او ملګرتیا لپاره غوښتنه وکړی هـ - د روزنی چمتوالی او په مسلکی توګه د هغوی وړاندی کول	روزنی له پلان، مشوری او ملګرتیا څخه ملاتړ وکړی ج- له مسلکی تبادلو، سفری مطالعاتو، د هر یو شخص له مسلکی پرمختیا او ملګرتیا څخه ملاتړ وکړی،
د منابعو کموالی؛ د مدنی تولنی محلی سازمانونه د خلکو د شمیر له لحاظه ډیر زیات شتمن دی، خو د مالی منابعو، ځای، وسایل او موادو له لحاظه ډیر کمزوری دی	الف- له نړیوالو سازمانونو او بسپنه کونکو سره د لنډ مهاله مالی مشارکتونو په لټه کی شی [81] ب- مالی مرستی بیرنیو اړتیاوو ته ځیر کړی ج – داډ لاس ته راوړی چی د روزنی میتودولوجیګانو کړکیچن تخنیک ونه لری او په آسانی سره د تطبیق وړ وی. [82] دال – د روزونکو د روزنی پر پروګرام باندی تینګار وکړی	الف- د روزنی لپاره مالی بسپنی تولی کړی ب - د زده کړی د پروسی لپاره د اوږد مهاله مرستو ژمنه وکړی ج- معتدل هدفونه او د بنسټیزو بدلونونو اهمیت په رسمیت وپیژنی. کوچنی خو مهمی اړتیا وی تمویل کړی: کتابتونونه، ژورنالونه، انترنتی لاس رسی، د میتودولوجی وسایل [83]

[81]- لنډ مهاله اصطلاح یو نسبی وینا ده. دلته په دی ټکی باید ټینکار وشی چی د مدنی تولنی سازمانونه او د هغوی ملاتړکونکی باید تل یو محدود مالی تړاو په پام کی ونیسی او ډاډ لاس ته راوړی چی بهرنی مرسته د محلی ظرفیتونو د روزلو لپاره په کار لویږی.

[82] Source: http://www.networklearning,org.

[83] Vank, Biljana, Civil Society Empowerment and the Lessons Learned from the Balans, DCAF Working Papers, No.32, 2002, available online at http://www.dcaf.ch/_docs/WP32.opdf

۶- ۲ چوکاټ
د بسپنو له ملاتړ سره تړلی احتمالی ننګونی

بسپنه کونکی او نور تأسیساتی ملاتړ	**ځوابونه**	**احتمالی ننګونی (بهرنی)**
الف- د پلان جوړونی په پروسه کی د محلی برخی اخیستلو او خپلواکتوب څخه پرته منابع او امکانات اعتماد او باور رامنځ ته کولای نه شی ب- له هغو مدنی سازمانو څخه ملاتړ وکړی چی له محلی خلکو سره ټینګی اړیکی لری پرته له دی د ناکامیدو خطر موجود دی	الف- د امنیتی سکتور د ګټو پیژندل او د روزنی د ترلاسه کولو لپاره تشویق (انګیزی البته مختلفی دی) ب - په مختلفو سطحو د مختلفو اړتیاو پیژندل (لوړپوړی پوځیان د عادی عسکرو په پرتله مختلفو تماسونو ته اړتیا لری) ج- د ځانګړو روزنو لپاره له کارپوهانو څخه کار واخلی دال- د مدنی ټولنی د بشری حقونو اندیښنو او اړتیاوو ته د ځواب لپاره له روزنی څخه کار واخلی او محلی امکانات په کی شامل کړی هـ - له محلی بیلګو څخه کار واخلی او دی پوهی ته وده ورکړی چی ولی بشری حقونو باندی پوهاوی نړیوال اهمیت لری و- د غوره چارچلندونو چی د بشری حقونو محلی ستونزو په برخه کی د پلی کیدو وړ دی یو ګډ اساس جوړ کړی	د امنیتی سکتور له اصلاحاتو څخه د سمدلاسه نتایجو غوښتنه او د بشری حقونو لپاره د اصلاح شوی درناوی انتظار
د تبادلو او د امنیتی ځواکونو او مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د ګډو روزنو بندو بست او له هغو ملاتړ وکړی	الف- اړیکی ټینګی کړی، اعتماد او باور ته وده ورکړی، روښانه کړی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څه دی او څه کوی ب- د امنیتی سکتور له جوړښتونو، رتبو، دندو، سمبول او نښان سره پیژندګلوی پیدا کړی ج- د ګډو روزنو لپاره لاری هواری کړی دال- له امنیتی ځواکونو څخه د روزنی غوښتنه وکړی (د مینونو شنډول؛ د وسلو پیژندل، د چلولو او مخابراتو مهارتونه) هـ - ستونزی تحلیل کړی او په ګډه د حل لاری ولټوی	پوځ او پولیس چی ډیری وخت له کافی معاش څخه برخمن نه دی او په کافی وسایلو سمبال نه دی له ټولنی څخه تجرید دی؛ د مدنی ټولنی د سازمان له لیری لید سره پیژندګلوی نه لری او لیوالتیا نه لری چی د روزونکو په توګه د مدنی ټولنی

سازمانونو ته په درنه سترګه وګوري.		
په ټولو سطحو د بدلونونو په مقابل کې مقاومت	الف- په ټولو سطحوکې کار: له قاعدې څخه د رأس په لور، د منځنۍ پوړې له لارې له رأس څخه د قاعدې په لور ب- داخلي رهبرۍ ظرفیت ته وده ورکړې ترڅو له امنیتي سکتور سره په تعامل لاس پورې کړي ج- اتلان او رهبران وپیژنې ترڅو د بدلون پروسه ګړندۍ شي دال- د روزنې محتوی باید څرګندې ګټې ولري	د نه لیوالو حکومتونو په اړه د محلي مدني ټولنې د سازمانونو دریځ سره مرسته وکړې
د پوځي قوماندې د سلسلې کلتور د ستونزو د رغونکې حل مخه نیسي	الف- د روزنې تمرینونه طرح کړې چې د ګډو فعالیتونو ملاتړ وکړي ب- د روزنې د ستراتیژۍ په پراختیا کې د نمونه یي کارونو شاملول او همداراز د روزنیزو پروګرامونو طرح او عرضه ج- د هغو ډلو د ملاتړ د لاس ته راوړلو په لټه کې شې چې په پوځي «ژبه خبرې» کوي مثلاً، د سابقه لرونکي پوځیانو سازمانونه چې له پوځ سره د دیالوګ لپاره مینه لري.	د نړیوالو سازمانونو شهرت کولای شي چې د مدني ټولنې سازمان سره مرسته وکړي ترڅو پوځ د هغه په فعالیتونو کې د برخې اخیستلو لپاره قانع شي
پرته له شکه چې د بسپنه کونکو اجنداوې د روزنې پر ړومبیتوبونو او د مدني ټولنې دسازمانونو په چلندونوباندې اغیزې لري	الف- د همکار په توګه په فعالیتونو کې ونډه واخلي او هراړخیزو وړاندیزونو ته وده ورکړي ب- د پیوستون او شبکو له لارې د مدني ټولنې د سازمانونو جوړښت د امنیتي سکتور په اصلاحاتو کې یو مهم عنصر دی ج- که چیرې د مدني ټولنې سازمان خپلواکمنې ونه ساتي، له محلي خلکو سره اړیکې ونه لري او یا د عرضه کولو ظرفیت ونه لري، مالي امکانات یې ضایع دي. د - غوره ده چې اوسنیو مالي منابعو ته پام واړول شي نسبت ودې ته چې د یو نوي سازمان د جوړولو لپاره بسپنه کونکو ته د مالي مرستو د لاس ته راوړلو لپاره عذر او زاري وشي، یا جعلي اجنداوې چې د خلکو له اړتیاوو سره تړاو نلري، جوړې شي.	الف- له هغو سازمانونو سره چې له محلي خلکو سره اړیکې لري کار وکړي، له دې لارې ډلې په محلي موضوعاتو کې د امنیتي سکتور موضوعات ګډوي ب- که چیرې بسپنه کونکي ونه توانیږي چې له اړتیاو سره سم عمل وکړي، قانونیت خپل مفهوم له لاسه ورکوي

د دې لپاره چې د روزنې په مقصد بریالیتوب لاس ته راشي، د ګډونوالو د زده کړې دغه لاندې اصول باید په پام کې ونیول شي:

- ګډونوالو تجربه لري او غواړي چې له هغې څخه استفاده وکړي (روزونکي باید په ټولګي کې د برخه والو له تجربو څخه استفاده وکړي)؛
- ګډونوالو کولای شي چې انتخاب وکړي (هغوی غواړي چې په خپلو زده کړو کنټرول ولري)؛
- ګډونوالو غواړي د خپلو زده کړو په اړیکه باندې پوه شي؛
- ګډونوالو د زده کړو لپاره لیوالتیا لري؛

- غټان باید د خپلې زده کړې په پروسه کې په فعاله توګه ونډه ولري.

په عمل کې اصول

د دې لپاره چې د غټانو د زده کړې په پروسې او چلند باندې سرې پوه شي، د عملي مثالونو اړتیا پوره کړای شي او د غبرګون او پووالې کولو لپاره لاره هواره کړای شي، په زده کړو کې باید د هغه خپل اصول مراعات شي. په دې مقصد روزونکې دغه لاندې مسائل باید په پام کې ونیسي:

- میتودونه، فعالیتونه اوچاپیریالونه وټاکي ترڅو برخه وال د امن او درناوي احساس وکړي؛
- له کوچنیو، آزادو، له تخصص څخه برخمن بحثونو، ځارل شویو مرکو او نقش لوبولو څخه ملاتړ وکړي او دا د سترو او د څو مقصد ایز زده کړو له جلسو څخه غوره ده؛
- د غټانو د ژوند له تجربو څخه استفاده وکړي ترڅو څرګنده کړي چې دغه تجربې څرنګه د هغه څه سره چې باید زده کړای شي جوړیږي یا ورسره مرسته کوي او یاپه مخالفت کې واقع کیږي؛
- د ستونزو د حل لپاره د تشخیص لاره ونیسي، نه د ستونزو د «نوم نیولو او ملامتیا لاره»؛
- د زده کړې د مختلفو ډولونو او تخنیک ترمنځ (غوږیز یا Audio، لیدیز Visual او تجربي) انډول وساتي او وخت په وخت یې بدل کړي؛
- د دندې پر بنسټ ولاړ مثالونو څخه استفاده وکړي تر څو د موادو او مثالونو ترمنځ اړیکه خوندي وساتله شي؛
- موافقه شوي بنسټیز مقررات وټاکي او له هغو څخه د اړتیا په صورت کې کار واخلي تر څو د درناوي وړ سلوک خوندي وساتل شي.

روزنه څرنګه کولای شي چې د امنیتي سکتور دیموکراتیکه ځارنه پیاوړې کړي؟

د امنیتي سکتور د اصلاحاتو او پر امینتي سکتور د دیموکراتیکې ځارنې په هکله د روزنې پرمختیا لا تراوسه په خپل لومړي پړاو کې ده. په داسې حال کې چې د کامپیوتر له لارې د زده کړو لپاره مواد د جوړولو او چمتوالي په حال کې دي، خو د ځارنې د ډیرو پرمختللو تخنیکونو لپاره همدا اوس غوښتنې عنوان شوي دي. اساسي متنونه او روزنې جوړې شوې دي او روزنکې ډیرې وخت هغه مواد برابروي چې د ټولنې د یوې خاصې پرګنې او یا د یوې ځانګړې مؤسسې اړتیاوې پوره کړي، خصوصاً په هغو مؤسسو کې چیرته چې د امنیتي سکتور د اصلاحاتو شفافیت او حساب ورکولو اړخونه، د بشري حقونو مراعات او داسې نور اړوند تأسیساتي مسائل مطرح وي. د مدني ټولنې سازمانونه باید د زده کړو د موجودو موادو سر بیره وړاندې ګام واخلي او په خپل نوښت د رزونې او زده کړې مواد چمتو کړي. دغه ډول نوښتونه له مختلفو لارو ممکن دي.

د امنیتي سکتور د ځارنې په موخه د مدني ټولنې د سازمانونو جوړول، یوځای کول او د ظرفیت پراخول

دغه هدف کیدای شي چې د دیموکراتیکې ځارنې د موضوعاتو په هکله د پوهې د پراختیا او د حقونو څخه د دفاع د پروګرامونو، له دیموکراتیکو تأسیساتو او ډله ایزو رسنیو سره د اغیزمنو متقابلو همکاریو او همداراز د مدني ټولنې د سازمانونو، د امنیتي سکتور، دیموکراتیکو تأسیساتو او حکومتي

وزارتونو لپاره د روزنې د پروګرامونو په لاره اچولو له لارې ممکن وګرځي. د هغو احتمالي نتايج په لاندې ډول دي:

- د امنيتي سکتور د اصلاحاتو د ګډو هدفونو اصلاح شوې ټولنيز پوهاوی؛
- د اړوند برخه والو ترمنځ اصلاح شوې همغږي؛
- د اصلاحاتو اصلاح شوی تطبيق؛
- د اصلاحاتو لپاره د عامه خلکو اصلاح شوی پوهاوی.

۶- ۳ چوکاټ
د ستراتيژيکو او نړيوالو مطالعاتو لپاره د ګرجستان څېړنيز مرکز

د ستراتيژيکو او نړيوالو مطالعاتو لپاره د ګرجستان د څېړنيز مرکز (GFSIS) د ګرجستاني خبريالانو لپاره د امنيتي سکتور د پاليسيو چې عنوان يې دی: «دولتي امنيت او نړيوالي اړيکې»، د ګرجستان د ملي امنيت د شورا لپاره د ظرفيت جوړول او همداراز د نړيوال امنيتي سکتور د اصلاحاتو د موضوعاتو په هکله د ملي لړکيو د مشرانو لپاره د روزنې او زده کړې کورسونه داير کړل.[84]

د امنيتي سکتور د حساب ورکولو، شفافيت او مهارت د اصلاح لپاره د دغه سکتور د هدف څخه ملاتړ او تحليل

دغه ډول هڅې که چيرې بريالۍ وي، د مهمو معيارونو او ارزونو لپاره ګټورې تماميږي. د هغو احتمالي پايلې په لاندې ډول دي:

- د جنايي جرمونو په کچه کې د پام وړ کموالی
- د پېښو د قربانيانو لپاره په خدمتونو کې د سمونوالي او د اړوندو قضيو په دعواوو کې د محکمو د انتظار د کمولو په موخه په رپوټ ورکولو کې اصلاحات؛
- د امنيتي سکتور په دننه کې د نارينه وو او ښځو د مساوي حقونو او ټولنيزو اړيکو په هکله د پوهاوی د کچې اصلاح
- په منظمه توګه نظرياتي احصائيې چې د امنيتي سکتور د خدماتو په هکله د عامو خلکو خوښيې يا ناخوښې څرګنده کړي.

۶- ۴ چوکاټ
نيپال

په نيپال کې د ښځو يو سازمان د نړيوالو بشري حقونو او د ښځو او ماشومانو د حقونو اړوند منشورونو په هکله د لوړپوړو قوماندانانو لپاره د زده کړې کورسونه داير کړل. هغوی د پوځ د سرغړونو او زورزياتيو په هکله رڼا واچوله او د ژوند د خوندي ساتنې په لټه کې شول او دايي هم

[84] Duncan Hiscok, The Role of Civil Society in Security in Security Governance in the South Caucasus', paper presented at the 1st Jiont Workshop on 'Security Sector Governance in South Caucasus- Challenges and visions', held in Reichenaus, Austria 21-24 November 2003, available at http//www.dcaf.ch/news/pfp_Reichenaus 1103/Papers/Hiscock.pdf

وښودله چې څرنګه پوځی عملیات د نړیوالو بشری حقونو له نورمونو څخه سرغړونی کوی.
سرچینه: د کتاب د لیکونکی شخصی څیړنه او استناد

پراخو پالیسو یا اصلاحی هدفونو پوری د روزنی د نتایجو تړل

دا کیدای شی چې د کچې وړ هدفونو د ټاکولو چې د روزنی څرګندو نتایجو پوری تړلی دی، لاس ته راشی. د هغو احتمالی پایلی په لاندی ډول دی:

- د چارچلند اعلان شوی مقررات، د شکایتونو لاری چاری او اخلاقی معیارونه چې د اختلاس د له منځه تلو سبب ګرځی؛
- د امنیتی سکتور استازی چې اغیزمن خدمات عرضه کوی؛
- د محکمو غیرتبعیضی فیصلی او له زندانونو څخه په لیدنی کتنی کی اصلاحات؛
- په امنیتی سکتور کی د نارینه او ښځینه د ورځنی ژوند بهیر؛
- د پایښت وړ ملکی– پوځی مشورتی پروسی.

۶- ۵ چوکاټ – د عمل لپاره روزنه

په داسی حال کی چې حکومتونه او د مدنی ټولنی سازمانونه د زړه له کومی لیوالتیا لری ترڅو په خپلو ټولنو کی د وسلوالو زورزیاتیو موضوعاتو ته پام واړوی، خو ډیری وخت د خپل دی هدف لپاره له اړینو ظرفیتونو څخه بی برخی دی. د Safer World نومی مؤسسی یو لړ وسایلو او امکاناتو ته وده ورکړی چې هدف یی د ظرفیتونو جوړول دی، لکه: د مالی منابعو برابرول، د یو شمیر موضوعاتو لکه د وسلو کنترول لپاره د روزنی د کورسونو بندوبست، د ټولنی له غوښتنی سره سم پولیسی څارنه، د شخړو او زور زیاتیو مخنیوی، د سولی تأمین او د حساسو شخړیزو مسائلو د حل لاری موندل.

د نیپال او سریلانکا په شمول په یو ګڼ شمیر هیوادونو کی روزنی په لاره اچولی شوی دی او د هغوی خدمات د «عمل لپاره د روزنی» په نامه رسالی کی په چاپ رسیدلی دی.[85] د دغه نمونه یی روزنی مواد عبارت دی له:

- د ټولنی د غوښتنی له مخی د پولیسی خدماتو د روزنی مواد؛
- د کوچنیو او سپکو وسلو د مثال لپاره د روزنی مواد؛
- د حساسو شخړیزو مسائلو د حل د لاری د موندلو لپاره روزنیز مواد

[85] Safeworld, Training for Action, London, 2005, available online at http://www.saferworld.org.uk/pages/training.html

د عمل د ساحې اړوند روزنه

مهمه خبره دا ده چې د هر سويې روزنه پرته له دې چې د هغې موضوع او محتوى ته پام واړول شي، په لومړی قدم کی عملی ساحه ولری او هغه د زده کونکی له مسلک او کاری ساحی سره سمون ولری او سربيره پر دی د ټولنی د ظرفيت د پراختيا سبب وګرځی. د دی احتمالی پايلی په لاندی ډول دی:

- د ټولنی له پراخی قاعدی څخه د امنيتی سکتور مختلفو ادارو کی د شموليت لپاره د پرسونل او د نويو جلبيانو د شموليت د کچی لوړول
- که چيری څرګنده شی چی د امنيتی سکتور کارکونکی د بشری حقونو نورمونه او معيارونه تطبيقوی بيا نو شاهدان او د پيښو قربانيان هم په څيړونو کی د زياتو همکاريو لپاره ليوالتيا ښکاره کوی.

۶- ۶ چوکاټ
بروندی

په بروندی کی د "Dushirehamwe" د ښځو د مخنيوی، منجمنت او د سولی د تأمين، او د ټولنی د برخه اخيستلو د امکاناتو د برابرولو لپاره د روزنی مختلف موډلونه جوړ کړل. د ولس ټول مهم اړخونو (پارلمانی غړو، د مدنی ټولنی سازمانونه، پوليس، مذهبی ډلو، څيړونکی او ځوانانو) ته بلنه وشوه چی د ديموکراسی د پروسی، سولی او امنيت په برخه کی د خپلو انديښنو په هکله وغږيږی.

سرچينه: Goretti Ndacayisaba, Advocacy Program Officer, Dushirehamwe. Interview with auhor

---

د چارچلند د معيارونو ټاکل او د نتايجو د معلومولو اړيکی

هدف دا دی چی د حقونو پر بنسټ ولاړ ديموکراتيک، هر اړخيز چلند او په عين وخت له اهميت څخه برخمنی اړيکی طرح کړای شی چی د هغو له مخکی، امنيتی سکتور په اغيزمنه توګه عمل وکړای شی. احتمالی پايلی په لاندی ډول دی:

- د پايښت لرونکو جوړښتونو او سيستمونو جوړول تر څو د مدنی ټولنی د سازمانونو او امنيتی سکتور ترمنځ د اړيکو د جوړولو د ښودلو په توګه د تأسيساتو د خپلمنځی روزنی سره په ګډه په خپلو منځو کی معلومات او منابع سره شريکی کړی؛
- د اعتماد او باور زياتول تر څو د امنيتی سکتور د چلندونو او د هغه د ادارو لخوا د خلکو د امنيتی اړتياو څخه د ښه پوهاوی لپاره له امنيتی سکتور څخه د مدنی ټولنی د ملاتړ سبب وګرځی؛
- په دولتی امنيت باندی د خلکو د يو نوی باور رامنځ ته کيدل چی د ډيری څارنی په مخنيوی کی مرسته کوی.

۶- ۷ چوکاټ
د ديموکراتيک بدلون لپاره Partners (شريکان) نومی سازمان

«پارتنرز» يو نړيوال غيرحکومتی سازمان دی چی ژمنه کړی تر څو د مدنی ټولنی او د بدلون د يو

کلتور او په نړیواله کچه د شخړی د کنټرول د پراختیا لپاره د پاینت وړ محلی ظرفیت جوړ کړی. د هغه شبکه محلی سازمانونو سره مرسته کوی چی څرنګه په بدلون لاس پوری کړی او څرنګه په نړیواله کچه یو بل سره همکاری وکړی. د دغه سازمان مرستی په لاندی ډول دی:

په ارجنتاین کی «پارټنرز» په بوینس آیریس کی د ښاروالیو له مشرانو، پولیسو، ښاریانو او غیرحکومتی سازمانونو سره ګډ کار کړ، ترڅو د عامه مصونیت لپاره ټولنی، چی د نوی قانون له مخی ورته صلاحیت ورکړ شوی ؤ، خو هغو هیڅکله عملی بڼه پیدا نه کړه، جوړی کړی. د هغه سازمان د هڅو په نتیجه کی د ټولنی د غړو او محلی پولیسو ترمنځ اړیکو کی سمونوالی رامنځ ته شو او ښاریان احساس کوی چی هغوی اوس یوه مرجع لری ترڅو هلته د جنایاتو په هکله د شکایت غږ پورته کړی پرته له دی چی له غچ اخیستو څخه وویرېږی.

په هنګری کی نوموړی سازمان د پولیسو او محلی خلکو ترمنځ د دیالوګ لپاره لاره هواره کړه تر څو د پولیسو د منصبدارانو لخوا د نژادی توپیرپالنی د ادعاوو په هکله تحقیقات په لاره واچوی او تعقیب یی کړی او د پولیسو او د محلی خلکو ترمنځ د همکاری لپاره بندو بست وکړ.

دغه راز د چک په جمهوریت کی د Partner`s Street Law«پارټنرز ستریت لا» نومی محصلین، پولیسی منصبداران او د لومړنیو او ثانوی دوری زده کونکی د خپلمنځی همکاریو لکه د ډرامه یی محکمو او نقش لوبولو له لاری روزلی دی تر څو د ستونزو د حل لپاره قانونی لاری چاری تعقیب کړی. «پارټنرز» په ګڼ شمیر نورو هیوادونو کی هم فعال دی.

سرچینه:د «پارټنرز» له غړی، Dr. Laina Reynolds Levy سره د کتاب د لیکونکی مرکه

د محرمیت او پټ ساتني په کمولو او د عامه حساب او کتاب لپاره د شفافیت د زیاتولو په برخه کی د مدنی ټولنی د سازمانونو نقش

احتمالی نتایج عبارت دی له:

- د ډیرو اغیزمنو سیستمونو جوړول؛
- د عامه رسنیو د بحثونو د لمنو پراخول، کوم چی د امنیتی اندیښنو او ړومبیتوبونو په څرګندولو کی مرسته کوی

۶- ۸ چوکاټ
اندونیزیا – Infid, Kontra S. Propatria

له ۲۰۰۵ کال څخه تر ۲۰۰۷ کال پوری د اندونیزیا د مدنی ټولنی دری سازمانونو په پلازمینه جاکارتا کی د دغه هیواد د یو ګڼ شمیر مدنی ټولنی سازمانونو لپاره د امنیتی سکټور د څارنی او اصلاحاتو په موضوعاتو باندی د روزنی کورسونه دایر کړل. له ټولی اندونیزیا څخه د مدنی ټولنی سازمانونو په دی هکله روزنی ومونډلی چی امنیتی سکټور باید څرنګه بشری حقونه مراعات کړی او څرنګه د شفافیت او حساب ورکولو میکانیزمونه جوړ شی.

سرچینه: په جینوا کی د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د مرکز لخوا له اړوندو اړخونو سره مرکی وشوی، جاکارتا، جنوری ۲۰۰۷

د اصلاحاتو په پروسه کی د محلی تاریخ، فرهنګ او دودونو شاملول

احتمالی نتایج عبارت دی له:

- د پوځ او پولیسو لخوا د غیر دیموکراتیکو چالچلندونو او سپکاوی کونکی انځورونو او یونیفورمونو له منځه تلل؛
- د لړکیو د غوښتنو شاملول کیدای شی له فرهنګی لحاظه د نامناسبو چلندونو، تصمیمونو او جوړښتونو مخه ونیسی.

د مدنی ټولنی او امنیتی سکتور د کسانو ګډه روزنه

دا کیدای شی چی د هغوی خپل منځی پیژندګلوی او ګډو معلوماتو په زیاتولو اود یو بل د دیموکراتیکو کارونو په نسبت د تفاهم او درناوی په درلودلو کی مرسته وکړی. احتمالی نتایج عبارت دی له:

- اصلاح کړای شوی پوهه او ظرفیت کولای شی چی د مصونیت او امنیتی اندیښنو او هغو ته د حل لاری موندلو سره مرسته وکړی؛
- اصلاح کړای شوی اجراآت د عامه غونډو لپاره لاره هواروی (لکه احتجاجونه او مظاهری)، سربیره پر دی په ملکی بیړنیو حالاتو کی د ګډو اقداماتو او مسوولیتونوسره مرسته کوی.

۶- ۹ چوکاټ
ګرجستان – د عامه قانونی زده کړو لپاره ټولنه

«د قانون له حاکمیت سره مرسته» نومی پروژه: د ګرجستان د عامه خلکو او پولیسی ځواکونو په کړووړو کی بدلون راوستلو لپاره د ALP نومی مدنی ټولنی سازمان د بریتانیا د فرهنګی مرکز (British Council)، آزادی انستیوت او د عامه چارو لپاره د ګرجستان انستیتوت او د اروپا د اتحادیی په مرستو او همکاریو سره په اقدام لاس پوری کړ.

د دغی پروژی ستر هدف عبارت دی له: د قانون د واکمنی پر بنسټ د یوی ټولنی جوړول، د قانون د اجرائی ارګان د مدنی څارنی لپاره د یو ټینګ نظام جوړول (په زندانونو او توقیفونو کی له بندیانو سره چلند هم په دی کی شامل دی)، د پولیسو له اکادمی سره د ګډی روزنی لپاره لاره هوارول او د خلکو او پولیسو ترمنځ د اعتماد وړ او رغوونکو اړیکو د رامنځ ته کولو لپاره د مفاهمی د یو کمپاین په لاره اچول.

سرچینه: http://www.alpe.ge/projects/completed_projects/97/

۶- ۱۰ چوکاټ
د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په هکله د روزنیزو نوښتونو نور مثالونه

په کولمبیا: د ښځو ډلې د بشری اړتیاوو پر بنسټ د امنیت د نویو تعریفونو لپاره د خپلو شبکو له لاری کار کوی.

ګواتیمالا کی: د FLACSO په نامه د امنیت اړوند یو غیرحکومتی سازمان د مدنی ټولنی او حکومت د استازو او د امنیتی سکتور د غړو یوه ګډه غونډه دایره کړه ترڅو په یو مشورتی پروسه کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو ننګونو ته د ځواب موندلو لپاره یو بل سره خبری وکړی.

په کینیا کی: د مصونی نړی په نامه یو سازمان د لوړ پوړو منصبدارانو، نویو جلبیانو او د ځایی مشرانو لپاره د خلکو له غوښتنی سره سم د پولیسی خارنی د زده کړی یو پروګرام په لاره واچاوه. د خپل دغه پروګرام لپاره هغه د ډله ایزو رسنیو او عامه ښوونی او روزنی له امکاناتو څخه کار واخیست تر څود اصلاحاتو په اړه د خلکو د پوهی سطحه لوړه کړی.

په سریلانکا کی: دلته هم د مصونی نړی نومی سازمان د کوچنیو وسلو اغیزو ته په اشاری سره د بشری امنیت څخه د ښه پوهاوی لپاره د مدنی ټولنی شبکو ته وده ورکړه.

سرچینه:
Sanam Naraghi Anderlini and Camile Pampell Vonoway, Inclusive Security, Sustainable Peace: A toolkit for Advocay and Action: Security Sector Reform, International Alert, London, 2003.

په نایجریا کی: د Cleen Foundation (http://www.cleen.org) په نامه مؤسسی د پولیسو د ماموریت څخه د لیدنو کتنو یو لړی ته وده ورکړه تر څو ښاریانو ته معلوم شی چی څرنګه ځایی پولیس د عامه خلکو په خدمت کی کار کوی.

د بشری حقونو لپاره د هلسنکی نړیوال بنسټ: دغه مؤسسه د بشری حقونو له ودی څخه ملاتړ کوی، شبکی څاری او دغه راز هغو ته چی د بشری حقونو د موضوعاتو په هکله ریپوټونه ورکوی، موقف ورکوی او له هغوی څخه ساتنه کوی.

د سیمه ایزو او نړیوالو لوبغاړو لخوا د مدنی ټولنی د سازمانونو روزنه

دغه لاندی د روزنی هغه پروګرامونه دی چی د نورو غیردولتی لوبغاړو لخوا یی نوښت شوی دی (پرته د مدنی ټولنی له سازمانونو څخه)، هغوی په محلی سطحه د امنیتی سکتور د اصلاحاتو د روزنی په پروګرامونو کی د ملتیا په لټه کی شوی دی.

کوزوو – د محلی پولیسو پروګرام [86]

په اروپا کی د امنیت او همکاری لپاره سازمان (OSCE) په ۱۹۹۹ کال وګمارل شو ترڅو د کوزوو لپاره د قانون د اجراآتو هغه خدمات وړاندی کړی چی پاینټ لرونکی وی او د ټولو خلکو او سیمو له غوښتنو استازیتوب وکړای شی. دغه پروګرام د امریکا متحده ایالاتو د عدلیی د وزارت د نړیوالو جنائی تحقیقاتو د روزنی د مرستی د پروګرام (ICITAP) لخوا تمویل شو او د کوزوو د محلی پولیسو او ستونزو حل نومی ټولګی (K-COPPS) لخوا ورسره مرسته وشو. دغه ټولګی په کوزوو کی د ملګرو ملتونو د ماموریت(UNMIK) او د کوزوو د پولیسی خدماتو (KPS) لخوا تأسیس شو. دغه پروګرام کی هڅه شوی ده ترڅو د قانون د اجراء لپاره د مسلکی کارکونکو او د ټولنی د غړو بیلابیل نقشونه تعریف شی او د هغوی ترمنځ اړیکی ټینګی شی، هغه اړیکی چی نه یواځی د حکومتوالی په څرنګوالی باندی اغیزی ولری، بلکه د جنائی جرمونو د کمیدو سبب وګرځی او په دی ترتیب د خلکو د ژوند په سویې او په مصونیت کی یی سمونوالی رامنځ ته کړی.

په اتو څو قومی ښاروالیو کی د ټولنی د مختلفو پرګنو استازی ګډون لری: د KPS منصبداران، د ښاروالیو استازی او د ټولنو د نورو پرګنو لکه د کلیو ملکان، دینی مشران، ښوونکی، سوداګران، د مدنی ټولنی استازی او ځوانان. برخه والو د ټولنی د ستونزو (لکه کورنی زورزیاتی، د غیرقانونی وسلو درلودل، د ځمکو غیرقانونی دعواوی، چاپیریالی ستونزی او بیکاری) د پیژندلو، ړومبیتوب ورکولو او حل کولو کی یو بل سره همکاری وکړه. د دی پروګرام مهمه برخه پولیسو او د ټولنی د استازو لپاره د روزونکو د روزنی پروګرام دی چی په هغه کی د ټولو ښاروالیو څخه انتخاب شوی افراد شامل دی او لس اونی یی دوام وکړ. د دی پروګرام هدف دا ؤ تر څو د روزونکو په توګه د محلی خلکو ظرفیت پراخ کړی.

د سره صلیب نړیواله کمیټه (ICRC) او په منځنی آسیا کی ملی ټولنی [87]

د سره صلیب نړیواله کمیټه (ICRC) چی د نړیوالو او ملی وسلوالو شخړو د قربانیانو په ساتلو او د نړیوالو بشری حقونو په وده کی مهم نقش لوبوی کولای شی د وسلوالو ځواکونو د روزنی په وضعیت کی او همدا راز د سره صلیب او د سری میاشتی د ملی کمیټو په وده کی مهم ونډه ولری. د سره صلیب د نړیوالی کمیټی هغه یو اقدام چی په ازبکستان کی لاس لاندی نیولی شوی ؤ (یواځی د کاغذ پر مخ ساده او په عمل کی کرکیچن ګڼل شوی) هغه یو نمونه تشریح کوی چی اوس د منځنی آسیا د پنځو جمهوریتونو لپاره تدوین شوی او په لوړه سویه د اهمیت وړ ګڼل کیږی.

د ICRC اقدام چی د نړیوال بشری حق د پراخولو په وړاندی دراوزه پرانیستله د «صحنی تر شا په فعالیت کی» مهمه ونډه درلوده. په ازبکستان کی دغی پروسی له یوولسو وزارتونو څخه د کار په برخه کی د ډیر زیات زغم او حوصلی غوښتنه یی وکړه. د ICRC له موقف او اعتبار څخه په استفادی سره نوموړی اقدام بالاخره خپله نتیجه ورکړه، څرنګه چی حکومت په ټیټه سطح د روزنی له پروګرامونو سره موافقه وکړه.

د مدنی ټولنی له لوبغاړو، په خاصه توګه د پوهنتونونو له محصلینو او استادانو سره د ګردی میز خبرو اترو له ټولو اړوندو برخه والو سره یوه موافقه رامنځ ته کړه او پرته له بهرنیو مداخلو د روزنی لپاره یی امکانات برابر کړل. د هغی په تعقیب د ICRC او د دولت له ځینو وزارتونو ترمنځ همکاری پیل

[86] Dr. Tamara Duffey, Special Projects Officer, Director’s Office, Kosovo Police Service School. Interview with author.

[87] Ted Itani, former ICRC delegate, (له لیکونکی سره مرکه)

شوه. د دغه بریالیتوب کلی په لومړی سر کی د یو اوږدمهال پلان او ورسره تړلی زغم ۋ، له هغی وروسته د پالیسیو په طرح کی د لوړپوړو مقاماتو ګډون او د پروسی د لوبغاړو خپله لیوالتیا په دغه بریالیتوب کی نقش ولوباوه.

په روندا کی د پولیسو اصلاحات [88]

د ملګرو ملتونو د پرمختیایی پروګرام اداری (UNDP) په روندا کی د پولیسو د اصلاحاتو یوه پروژه پلی کړه. په دغی پروژی کی د مدنی ټولنی له سازمان سره سلا مشوری وشوی او هغه په دغه هیواد کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو چی د روانی لسیزی په سر کی پیل شول د لومړی اقدام په توګه ګڼل کیږی. د دی پروژی عمومی موخه د روندا په پولیسی نظام کی د سزا څخه د معافیت دود ته د پای ټکی کیښودل ۋ، دغسی یو معافیت مخکی له دی په روندا کی ژوره ریښه درلوده او د ولس وژنی لپاره یی لاره هواره کړی وه.

د پروژی موخه په لاندی ډول وه:

- د یو شفاف او حساب ورکونکی پولیسی ځواک جوړول چی د خلکو لخوا وڅارل شی؛
- د پولیسو د چارچلندونو لپاره طرح چی د خلکو لخوا تصویب شوی وی؛
- د پولیسو د یوی مصوبی طرح چی د یو نوی قانون جوړونی لپاره بنسټ جوړ کړی؛
- د ټولنی او بشری حقونو له غوښتنو سره سم د پولیسی ځواک روزل

د پروژی تیم په کلیو او بانډو کی له خلکو سره سلا مشوری وکړی. هغوی خلک په یو ځای کی سره راټول کړل او تری پوښتنی وکړی چی دوی له خپلو پولیسو څخه څه غواړی، هغو ته د کومو کارونو اجازه ورکوی او کومو ته یی نه ورکوی. د دغو سلا مشورو نتایج ثبت شول او د پولیسو د مقرراتو لپاره یی یو بنسټ جوړ کړ. مخکی له دی چی دغه مقررات پارلمان ته د تصویب لپاره وړاندی شی، مسوده شول او د خلکو له نظره تیر او د هغوی موافقه پری واخیستل شوه.

په دغو سلا مشورو کی دا ټکی هم په پام کی نیول شوی ۋ چی د پولیسو په یونیفورم کی د هغوی نومونه لیکل شوی وای او له ورایه باید ښکاره وای ترڅو کله چی هغوی په یو عمل لاس پوری کوی، سړی پری پوه شی چی دغه کار چا کړی دی. د هغو په مطابق خلک هم خبر کړای شول چی د هغوی حقوق څه دی، د هغوی مکلفیتونه څه دی او پولیس څه دندی لری، هغوی د پولیسو او پولیس د هغوی په وړاندی څه مسوولیتونه اومکلفیتونه لری. په عین وخت کی د رووندا پولیس له نړیوالو معیارونو سره سم وروزل شول او هغو ته دا هم وښودل شو چی بشری حقونه څه دی او په محلاتو کی پولیسی دندی په څه ډول سره اجراء شی. د پولیسو د روزنی په پروګرامونو کی د کلیو او بانډو استازی هم راوغوښتل شول تر څو هغوی په خپلو سترګو ووینی او پری پوه شی چی حقوق او مکلفیتونه څه دی. دا هغو ته داډ ورکوی چی د هغوی نظریاتو ته غوږ نیول کیږی.

دغه پروژه بریالی وه ځکه چی خلکو یو ډول د خپلواکمنتوب احساس یی وکړ او پوه شول چی قانون نه یواځی پر دوی بلکه پر پولیسو هم تطبیق کیږی. خلک په دی هم پوه شول چی پولیسی څارنه هم اړینه ده. دی مسألی د سزاء څخه د معافیت دود ته خاتمه ورکړه، هغه څه چی مخکی له دی په رووندا کی موجود ۋ.

[88] Susanne J. Brinza, Programme Manager;GTZ Kenya Office; Peace Support Trainng Centere, Nairobi (formerly at UNDP), (له لیکونکی سره مرکه)

د کار پیل[89]

په ۶- ۱۱ چوکاټ کی تشریح شوی دی چی څرنګه د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی د برخه والو له اړتیاو سره سم د امنیتی سکتور د اصلاحاتو د روزنی یو کورس ته وده ورکړی. په دی اړه د ADDIE نومی د روزنی له پروسی څخه د یوی نمونی په توګه کار اخیستل شویدی.

۶- ۱۱ چوکاټ
د روزنی یو کورس ته وده ورکول

لومړی قدم ارزونه	**هدف** د روزنی اړتیاوی په لاندی ډول تشخیص کړی: الف- وګوری چی برخه وال څوک دی ب- د هغوی د پوهی سطحه معلومه کړی ج- معلومه کړی چی دوی باید په څه پوه وی، د بیلګی په توګه، موخی او مقصدونه دال- موجودی خلاوی پیدا کړی **میتود** **غیررسمی:** مخکی له روزنی څخه د برخه والو په هکله د معلوماتو ټولول؛ د روزنی د کورس له پیل څخه مخکی سروی؛ آزموینه یا پوښتنی؛ ډله ایز بحث **غیررسمی:** له یو یو سره مرکی؛ د مهارتونو د آزموینی لپاره سروی	**تبصری** له برخه والو څخه د څه شی غوښتنه کیږی چی باید پوه شی؟ د بشری حقونو د پوهی اوسنی سطح په کومه اندازه ده؟ هغوی دبشری حقونو په هکله څه عقیده لری؟ متداول دریځونه، مهارتونه او عادتونه څه دی؟ مثال: یوه ارزونه ښایی روښانه کړی چی برخه وال عقیده لری چی اساساً ټول ماشومان د زدکړی حق لری، خو په عمل کی غربت اوبی وزلی د دی لامل ګرځی چی ماشومان د خپلو کورنیو سره د مرستی لپاره کار وکړی یا د نجونو لپاره ښونځیو ته تګ خطرناکه ده. د ماشومانو دحقونو د منشور له مخی د بشری حقونو روزنه دی ستونزی ته په څه ډول کتنه کوی؟
دوهم قدم طرح او دیزاین	**د محتوی ټاکل** الف - د غونډی د**انتظارونو** په توګه **هدفونه** روښانه کړی ب - بنسټیز تأسیسات سره جوړ کړی (د کار ودانی، بصری مرستی، تکنولوجی، چاپیریال، مرستندوی جوړښت)	څرنګه کیدای شی چی روزنه له سترو ملی او بین المللی ماموریتونو سره جوړښت ولری؟ هغه له نورو روزنی سره څرنګه جوړیدای شی؟ **مثال:** آیا د امنیتی سکتور ټولو عناصرو ته د پرتله کیدو وړ

[89]- د بیلګی په توګه د نړیوال بانک انستیوت ته کتنه وکړی: www.worldbank.org

	ج - اجنداء مسوده کړی او د **عینی فکتورونو** (هدفونه، محتوی) **او ضمنی فکتورونو** (د روزونکو او زده کونکو هویتونو) له مخی وخت وټاکی **هدفونه باید معقول وی:** ځانګړتوب- د غوښتنی وړ پایله څرګنده کړی د اندازه کیدو وړ- هغه باید ولیدل شی او وښودل شی اړوندتوب- د زده کونکو لپاره د ارزښت او اهمیت وړ وی وخت او زمان پوری تړلی- هغه باید د وخت او زمان له لحاظه مناسب وی	روزنه ورکوله کیږی؟ هغوی څرنګه ادغام او څرنګه یو بل سره تړل کیدای شی أیا چمتوالی او یا د روزنی څخه مخکی تیاری ته اړتیا شته؟ **مثال:** مخکی له مخکی د بنسټیز بشری حقونو لپاره د اسنادو برابرول چی هغو سره د تیاری نیولو دنده هم تړلی وی کولای شی چی پیژندګلوی ته وده ورکړی اوپه پروسه کی د مدنی تولنی د شاملیدو لپاره لاره پرانیځی په عمومی توګه دا پوښتنه هم باید په پام کی ونیوله شی چی د کورسونو برخه وال وروسته له روزنی څخه کوم کارونه ترسره کولای شی چی مخکی له دی نه شو کولای؟ **مثال:** آیا پولیس کولای شی د بشری حقونو له نورمونو او معیارونو سره سم د شاهدانو په هکله څرګندونی وکړی او یا هغو سره مرکی وکړی؟
دریم قدم پراختیا	د روزنی د منجمنت لپاره د یو هراړخیز او اغیزمنی لاربښوونی وړاندی کول دا د لاندی مسائلو په پام کی نیولو سره ممکن ګرځی: الف- له کورس څخه مخکی کارونه ب - لیدنیز یا بصری مرستی ج - د موادو د توزیع ډول دال - د مختلفو قضیو مطالعه او پر هغو تجربه کول هـ - ډله ایز او انفرادی فعالیتونه و - نقش لوبول، مرکی او ننداری ز - ورځنی یادداشتونه او دوسیه جوړول ح - کورنی کارونه یا په اصطلاح «کارخانګی»	الف- د کورسونو برخه وال او روزونکی دواړه باید د خپل کار له بهیر څخه خبر وی چی څه کوی او څه غواړی. ب- د کورس مواد باید د اعتبار وړ وی او مناسبت ولری، د ورځنی ژوند تجربی په کی شاملی وی ج- د شخصی غبرګون ښودلو لپاره باید وخت وټاکل شی او د روزنی یوه برخه وګڼله شی دال- د روزونکو لخوا د نقش لوبول، مرکی او ننداری باید تمرین شی او په پاملرنی سره روښانه کړای شی. د پیښو اصلی «قربانیان» باید هیڅکله د

		تجربی لپاره ونه ګمارل شی او نه له هغو څخه استفاده وشی. هـ - کورنی کارونه یا کارخانګی تل د تمرین لپاره ګتور تمامیزی او تطبیقاتو لپاره ښه زمینه برابروی.
څلورم قدم پراختیا	د امنیتی سکتور د اصلاحاتو د یوی نه بیلیدونکی برخی په توګه د روزنی په پام کی نیول تر څو داډ لاس ته راشی چی هغه د یو اغیزمن، شفاف او دیموکراتیک حکومتوالی له ودی څخه ملاتړ کوی	د روزنی محتوی او ډول دواړه باید هغه دریځونه او چلندونه منعکس کړی چی تدریس یی کیږی، هغه چی په دی پروسه کی بشری امنیت شاملولو سره مرسته کوی
پنځم قدم ارزونه	د روزنی په بریالیتوب باندی د قضاوت لپاره له غوره امکاناتو څخه کار اخیستل الف - کیفی او کمی میتودونه؟ ب - ۳۶۰ درجی لرونکی ارزونه څرنګه ممکنه ده؟ ج - آیا ورځنی ارزونه په لاره اچوله کیږی؟ دال - آیا برخوال هم تر ارزونی لاندی نیول کیږی؟ هـ - مواد او میتودلوجی څرنګه تر ارزونی لاندی نیول کیږی؟ و - د کورس د ارزونی لپاره مهمی پوښتنی کومی دی؟ ز- د اوږد مهالی ارزونی او غبرګون لپاره ستراتیژی کومه ده؟ ح - روزونکی په څه ډول مرسته او ملاتړ ترلاسه کوی؟ ط - د کورس د برخوالو لپاره دلارښونی او پالنی پلان په څه ډول دی؟	ارزونه یوه پرله پسی پروسه ده او د اغیزمنتوب او اړوندتوب د یوی وروستی آزموینی لپاره باید طرح او دیزان کړای شی. اصولی روزنه د ارزونی نتایج د زده کړی په پرله پسی دوره کی شاملوی. منظم غبرګون ښودل د روزنی په ترڅ کی مرسته کوی تر څو د روزنی په بهیر، محتوی او اړوند فعالیتونو کی سمونوالی رامنځ ته شی. ارزونه څرګندوی چی آیا روزنه د تاکل شویو موخو او اړتیاوو لازم ځواب وایی که نه. ۳۶۰ درجی ارزونه خپله د روزونکو او د کورسونو د برخوالو لخوا د خپل ځان په هکله ارزونی ته لاره پرانیځی. د روزنی تر بشپړیدو وروسته ارزونه څرګندوی چی آیا روزنه اغیزمنه وه که نه. مثال: آیا د شاهدانو سره مرکی د بشری حقونو له معیارونو سره سم سرته رسیدلی دی؟ آیا د

		اصلاحی تأسیساتو (توقیف، زندان) کار کونکی له بندیانو سره د نړیوال بشری حق سره سم عمل کړی دی؟ که چیری نه یی کړی ولی؟ نیمګړتیا په څه کی ده؟ آیا روزنه کولای شی چی دغه ستونزه حل کړی؟

۱۲ـ۶چوکاټ
د دیموکراتیکی څارنی د موضوعاتو په هکله د روزنی خوښ کړای شوی مواد او منابع

پارلمانی څارنه

Born, Hans; Fluri, Philipp and Anders Johnsson, Parliamentary Oversight of the Security Sector: Principles, Mechanisms and Practice, Handbook for Parliamentarians , DCAF/IPU, Geneva, 2003.
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&id=25289&nav1=4

Kinzelbach, Katrin and Eden Cole, Democratisning Security in Transition States: Recommendations, UNDP, DCAF, Bratislav, 2006.
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&id=191528&nav1=4

دفاع

Van Eekelen, Wim and Philipp H. Fluri, Defence Institution Building: A Sourcebook in Support of the Parnership Action Plan (PAP-DIB), LaVAK, Vienna, 2006.
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?id=en&id=26223&nav1=4

Transparency International, Addressing Corrution and Building Integrity in Defence Establishments. Working Paper No. 2,2008.
http://www.transparency.org/publications/working_paper_no_2_defence

Democratic Defence Management- PAP-DIB ADL
http://www.dcaf.ch/pap-dib/_index.cfm?print=1

Born, Hans&Ian Leigh(eds.), Handbook on HumanRights and Fundemental Freedo of Armed Forces Personnel, OSCE, Warsaw, 2008.
http://www.dcaf.ch/odihr/_index.cfm?navsub1=24&nav1=3

ملکی- پوځي اړیکی

Pantev, Plamen(ed.), Civil Military Relations and Democratic Control of the Security Sector: A Handbook, Procon, Sofia, 2005.
http://rdsc.md.government.bg/BG/Activities/Publication/Images/CMRHandbook.pdf

پولیس

Osse, Anneke, Understanding Policing: A Toolkit for Human Rights Activists, Amnesty International, Amsterdam, 2006.
http://www.amnesty.nl/documenten/rapporten/understanding%20Policing%202007%full%20text.pdf

Senior Police Adviser to the OSCE Secretary General, Guidebook on Democratic Policing, OSCE, Viena, 2008.
http://polis.osce.org/library/details?doc-id=2658

استخبارات
Born, Hans and Ian Leigh, Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agenciey, DCAF/University of Durham/Parliament of Norway, Geneva, 2005.
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?id=18718&nav1=4

جنسیت
Bastick, Magen and Kristin Valasek (eds), Gender&Security Sector Reform Toolkit, DCAF/OSCE-ODIHR/UNINSTRAW, Geneva, 2008
http://www.dcaf.ch/gender-security-sector-reform/gssr-toolkit.cfm

دشکایتونو د اوریدو اداری
Kinzelbach, Katrin and Eden Cole, Monitoring and Investigating the Security Sector: Recommendations for Ombudsman Insitutions to Promote and Human Rights for Security, UNDP/DCAF, Bratislava, 2007.
http://europeandcis.undp.org/cpr/show/53481BBB-F203-1EE9-B54A004C8D44FAB5

شخصی امنیتی شرکتونه
Private Security Regulation
http://www.privatesecurityregulation.net/content/database.htm

Toolkits on Key PSC Oversight Issues
http://www.privatesecurityregulation.net/content/tool.kits.htm

بشری حقوق او د قانون واکمنی
Working with the Office of the High Commissioner for Human Rights: A Handbook for NGOs
http://www.ohchr.org/english/about/ngohandbook.htm

International Development Law Organization
http://www.idlo.int/english/External/IPXpublicationa-su.asp

ODIHR, Countering Terrorism, Protecting Human Rights: A Manual, OSCE, Warsw, 2008. http://www.osce.org/odihr/item_11_28294.html

د سولی تأمین
Engaging Civil Society in Peacekeeping
http://obpu.unlb.org/pbps/Pages/Public/viewdocument.aspx?id=2&docid=885
UNDP,UNDP and Civil Society Organistions: AToolkit for Strengthering Partnerships, UNDP, New York, 2006.
http://www.undp.org/partners/cso/publications/cso_Toolkit_linked.pdf

Ball, N. and K, Fayemi (eds), Security Sector Governance in Africa: A Handbook, Centre for Democracy and Development, London, 2004.
http://www.ssrnetwork.net/doc_library/document_detail.php?id=3155

UNDP, OAS, CIDA, IDEA, Democratic Dialogue-A Handbook for Practitioners, New York, 2007.
http://www.idea.int/publications/democratic_dialogue/index.cfm

Gleichmann, Collin, Michael Odenwald, Kees Steenken, Adrian Wilkinson, Disarmament Demobilisation and Reintegration: A Practical Field and Classroom Guide, GTZ, Stuttgart, 2004.

Large, Judith and Timothy Sisk (eds.), 2006. Democracy, Conflict and Human Securiy: Pursuing Peace in the 21th Century (Volume 1&2), Stockholm: International IDEA.
http://www.idea.int/publications/dchs_vol1.cfm;
http://www.idea.int/publications/dchs_vol2.cfm;

د امنیتی سکتور د اصلاحاتو کورسونه
GFN SSR Training courses for Practitioners and Non-Practitioners
http://www.ssnetwork.net/practitioners_course/index.php
http://www.ssnetwork.net/practitioners_course/nonacadem.php

A Beginner's Guide to Security Sector Reform (SSR) March 2007 Birmingham: University of Birmingham

http://www.ssrnetwork.net/publications/ssr_beginn.php

International Alert, Indclusive Security, Sustainable Peace.
http://www.international-alert.org/publications/41.php

Saferworld 'Training for Action'
http://www.saferworld.org.uk/pages/training.html

نتیجه

د مدنی ټولنی سازمانونه البته نشی کولای چی د دولت د اقداماتو بشپړ تلافی وکړی، خو لږ ترلږه د خپل خپلواکتوب او ناپلویتوب څخه په کار اخیستلو سره د روزنی په ساحه کی یو مهم نقش لوبولی شی. د ماهرو مسلکی روزونکو د یوی ډلی د جوړولو لپاره د هڅو سربیره، په امنیتی سکتور کی د مدنی ټولنی د سازمانونوګډون بله ګټه دا ده چی هغوی د کلیو او بانډو د واقعیتونو په هکله معلومات هم د روزنی په موادو کی په پام کی نیسی.

د وچو استدلالونو اود یو سازمان شوی عمل ترمنځ د توپیر مهم ټکی په لاندی ډول دی:

- نورو اصلاحاتی فعالیتونو ته موازی د روزنی په لاره اچول او د امنیتی سکتورد هر اړاخیزو اصلاحاتو په ستراتیژی کی هغی ته ځای ورکول؛
- د اتلانو او مشرانو لخوا ملاتړ؛
- د اصلاح شویو اجراآتو له لاری او د ستراتیژیکی معیارونو سره د تړاو په واسطه د نتایجو ښودل؛
- د بسپنه ورکونکو، روزونکو او د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا د اوږدی مودی لپاره ژمنی کول؛
- معنی لرونکی ارزونه چی اړتیاوی او پایلی سره تړی او د ملی او سیمه ایزو ارزښتونو پر بنسټ یو بل سره «غوره چارچلندونه» شریکول؛
- په پراخه او هراړخیزه کچه د روزونکو روزل.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

په امنیتی سکتور کی د روزنی اړتیاوی وپیژنی

- په امنیتی سکتور کی «د اړیکو ګډ ټکی» وپیژنی
- د روزنی په هکله ارزونه او تحلیل په لاره واچوی ترڅو د روزنی لپاره اړتیاوی وپیژنی
- د روزنی اوسنی پروګرامونه وڅیړی ترڅو د غبرګو (تکراری) کارونو مخنیوی وشی
- د روزنی لپاره ړومبیتوبونه وټاکی

د امنیتی سکتور د پرسونل لپاره د روزنی پروګرامونو ته وده ورکړی

- له موجودو نړیوالو او محلی منابعو څخه کار واخلی تر څو د روزنی پروګرامونو ته وده ورکړی
- په ځینو خاصو موضوعاتو ځانګړی پاملرنه وکړی (د ښځو، ماشومانو، لږکیو حقونه، د ټولنی مصونیت، د انسانی قاچاق ضد مبارزه او داسی نور)، خصوصاً په هغو موضوعاتو چی ستاسو سازمان د خپل کار موخی ګرځولی دی.
- لنډمهال، منځ مهال او اوږدمهال د کچی وړ نښانی او هدفونه وټاکی ترڅو خپل لاس ته راغلی نتایج وښودلای شی

د روزنی پروګرامونه تطبیق کړی

- هغه میتودونه، فعالیتونه او روزنیز پروګرامونه خوښ کړی چی برخه وال ورسره د هوسایی احساس وکړی او پلی یی کړی
- د ستونزو د حل لپاره تشخیص کونکی لاری چاری ولټوی، نه دا چی «هغه او دغه» د ستونزو لپاره ګرم وګڼی
- د روزنی په پروګرامونو کی محلی او دودیز میتودونه او محلی تاریخ او فرهنګ شامل کړی
- د روزونکو د روزنی پر پروګرامونو باندی ټینګار ولری ترڅو د روزنی لړی دوام پیدا کړی

۷

فصل

VAHAN GALOUMIAN

ثارنه

Vahan Galoumian

۷

څارنه

د عصرى زمانى د ډيرى برخى لپاره د ټولنيز واقعيت په هکله د معلوماتو راټولول، درجه بندى او تحليل او تفسير لا تر اوسه د دولت حق او امتياز ګڼل کيږى. دولت نه يواځى د ګډ ژوندانه د بيلابيلو اړخونو په تنظيم کى ستر نقش لوبوى، بلکه د ټولنيز واقعيت د مختلفو اړخونو په هکله د کمى او کيفى اطلاعاتو ستره او حتى کله هم يواځنى سرچينه ده.

خو مخ په زياتيدو غيرحکومتى سازمانونو چى په هغو کى څيړنيز انستيتوتونه، اکادميکى مؤسسى، د سروى مرکزونه او د مدنى ټولنى سازمانونه هم شامل دى په پرمختللو او د پرمختيا په حال هيوادونو کى د څارنى له فعالو ستراتيژيو څخه استفاده کوى تر څو د اړوندو ټولنيزو موضوعاتو او د دولتى پاليسيو د اغيزو په هکله بديل نظريات او ليرى ليد وړاندى کړى. څارنه د ډيرو مهمو او فعالو هڅو څخه شميرل کيږى ترڅو د مدنى ټولنى سازمانونه وکړاى شى د هغى څخه په استفادى سره د امنيتى سکتور ديموکراتيکتوب خوندى وساتل شى. سر بيره پر دى د مدنى ټولنى د سازمانونو فعالتوب که هغه په محلى، ملى او نړيوالى سطح د پوهى د سطحى لوړول دى يا د حقونو څخه د دفاع کمپاين، د هغوى توانمندى پورى اړه لرى ترڅو د دولت د پاليسيو او امنيتى ساحه کى د پروګرامو اغيزمنتوب او دغه راز د يوى عامه ښيګڼى په توګه د امنيت وضعيت وڅارى.

په دى فصل کى د څارنى او په دى اړه پر امنيتى سکتور باندى د مراقبت د موضوعاتو په هکله د مدنى ټولنو د سازمانونو د فعالى مشغولتيا باندى خبرى کيږى او همداراز هغو وسايلو ته اشاره کيږى چى د امنيت اړوند اغيزمنو معلوماتو راټولو لپاره پکار دى.

د دغه فصل موضوعات په لاندى ډول ويشل شوى دى:
لومړى د امنيتى سکتور د ديموکراتيکى څارنى او د خپلواکى څارنى ترمنځ پر اړيکى باندى بحث کيږى. دوهم د څارنى يو لړ دندى تشريح کيږى چى دمدنى ټولنى سازمانونه څرنګه کولاى شى د امنيتى سکتور په هکله تحقيقات او پر هغه باندى کتنه وکړى او له مختلفو ننګونو سره چى په دى لاره کى مخامخ کيږى، مقابله وکړى. دريم پر ميتودلوجى او د معلوماتو د راټولو تخنيک باندى رڼا اچوله کيږى. دغه فصل د څارنى د رپوټ د اهميت او د مدنى ټولنى د نورو سازمانونو له فعاليتونو سره، لکه د پوهى د سطحى د لوړولو کمپاين، د حقونو څخه دفاع او د اتحادونو جوړول، پر اړيکو باندى له بحث سره بشپړ کيږى.

په دیموکراتیکی حکومتوالی کی د خپلواکی څارنی نقش

د «څارنی» یا مراقبت اصطلاح د منجمنت د ترمینولوجی په پروژه کی استعمالیږی ترڅو هغی یو پروسی ته اشاره وشی چی هدف یی د پروژی د اجراآتو کنترول، دستونزو پیژندل او د لازمو اصلاحی اقداماتو لاس لاندی نیول دی. که څه هم دغی موضوع ته د دی فصل په وروستی برخه کی اشاره شوی، دلته په نوموړی مفهوم د دغی اصطلاح استعمال ډیر زیات پراخ نه دی. که په ساده توګه بیان شی، څارنه دلته په دی مفهوم استعمالیږی تر څو د ټولنیز ژوند د واقعیت د یوی ځانګړی اړخ سیستماتیکی پلټنی یا آزموینی ته ګوته ونیوله شی، هغه یو اړخ چی په اوږدمهال کی د یوی شفافی او پایښت لرونکی میتودلوجی له مخی د عمل په ډګر پلی کړای شوی دی.

په ۱۸۹۲ کال کی روسی لیکوال Anton Chekhov د سخالین په جزائی کولونی (هغه ځای چی مختلف خلک په زور دیره کیږی) کی دری میاشت تیری کړی او له زرګونو تورنو او دیره شویو کسانو سره یی د یوی احصائیی لپاره مرکی وکړی. له ستنیدو څخه وروسته هغه لیکی:

«سخالین د نه زغملو وړ د درد او رنځ ځای ؤ، هغه درد او رنځ چی ژبه د هغه له بیان څخه عاجز پاتی کیږی؛ دغه ځای یو زندان ؤ چیرته چی مونږ په ملیونونو انسانان هلته وراسته کړل، هغوی مو په وحشیانه توګه د ژوند له هر څه بی برخی کړل. مونږ خلک په ځنځیرونو وتړل په یخنیو او سړو کی په زرهاوو کیلو مترو لیری په زور واستول، هغوی مو د سفلیس (آتشک) په ناروغیو اخته کړل. داسی نارواوی مو ور سره وکړی چی په خوله نه جوړیږی........ مونږ ټول ملامت یو، خو لا تراوسه په دی ستر بشری جنایت زمونږ چرت هم خراپ نه دی،پروا یی هم نه کوو....»[90]

که څه هم له بشریت سره د داسی ناوړه چلند په هکله د Chekhov کیسه د نولسمی پیړی زمانی پوره اړه نیسی، خو هغه وحشیانه چلندونه چی له انسانانو سره په دی زمانه کی کیږی او ورځ په ورځ بربنډیږی، د تیری زمانی له غیر انسانی پیښو څخه ډیر زیات توپیر نه لری. د هغو تأسیساتو د فعالیتونو په هکله چی مونږ یی نن د امنیت سکتور ګڼو او اکثرا له پولیسو، پوځ، امنیتی استخبارات او د زندانونو او د سرحدونو محافظینو څخه عبارت دی، د دولتونو له خوا پر معلوماتو باندی پرده اچول او انحصار ساتل د بشریت په تاریخ کی بی سابقه او د حیرانتیا وړ خبره نه ده. په همدی وجه د دولت د پالیسیو څارنه ژوند ښوونکی اهمیت لری ترڅو په پرمختللی او د پرمختګ په حال نړی کی رسمی ویناوی تر پوښتنی او ګرویږنی لاندی ونیولی شی. د بیلګی په توګه په ۱۹۴۵ کال د Sétif په ښارګوټی کی د هغو الجزایریانو وژل چی د خپلواکی غوښتنه یی کوله، په ۱۹۸۲ کال په لبنان کی د مهاجرو په کمپونو کی د فلسطینیانو او په ۱۹۸۹ کال د پیکنګ د Tiananmen په میدان کی د احتجاج کونکو وژل تر خپلواکو څارنو لاندی نیول شوی دی.

د دغه واقعیت په پام کی نیولو سره څارنه ژوند ښوونکی اهمیت پیدا کوی: د دولتی پالیسیو او چارچلندونو په هکله یواځی خپلواکی څارنی او څیړنی کولای شی شفافیت او سم حساب او کتاب خوندی وساتی او له دی لاری د ناوړو چارچلندونو مخه ونیوله شی.

---

[90] Chekov, Anton, A Journey To Sakhalin (Translated by Brain Reeve), Ian Faulkner Publishing, Cambridge, 1993.

څارنه څه ته وايي؟

څارنه له هغې يوې ساده څېړنې څخه توپير لري چې هدف يې د يوې ډله ايزې پديدې يا د حکومت د يو پاليسي څخه يو بيړنی انځور چمتو کړي. دغه راز څارنه له دوديز عملي څېړنې څخه هم توپيري لري، ځکه موخه يې يواځې د ټولنيزې پديدې ثبتول نه دي، بلکه د دغه واقعيت د سمونوالي لپاره کار کول دي.[91] سر بېره پر دې څارنه د حقونو د دفاع تر نامه لاندې له نورو هڅو څخه هم توپير لري: څارنه نه يواځې هغه يوه هڅه ده چې غواړي د حکومت پاليسيو ته بدلون ورکړي، بلکه په دې لټه کې هم ده ترڅو د حکومتي چارچلند اغېزې ثبت او تحليل کړي او د هغه د سمونوالي لپاره د حل لارې چارې وړاندې کړي.

معيارونه او د لارې نښانې

د څارنې موخه دا ده چې د دولت د چالچلند له يو لړ مخکې له مخکې ټاکل شويو مقرراتو او لارښوونو سره تطابقت تر ارزونې لاندې ونيسي. د دې لپاره چې سرې ثابته کړي آيا د دولت يو ارګان له دغو مقرراتو څخه سرغړونه کړې يا د هغو په مطابق يې عمل نه دی کړی، په لومړي سر کې لازمه ده چې هغه معيارونه په څرګنده توګه روښانه کړای شي چې د هغو له مخې حکومت چالچلند ترارزونې لاندې نيول کيږي.

دغه معيارونه دوه پراخې کټګورۍ لري: قانوني مکلفيتونه او غوره چارچلندونه. په قانوني مکلفيتونو کې ځانګړي مقررات، ملي قانوني وثيقې، د اساسي قانون چوکاټ او نړيوال قانون شامل دي. له بلې خوا غوره چارچلندونه د هغو معيارونو له مخې معلوميږي چې د نظر ورکونکو او عملي کونکو ترمنځ په يوې خاصې ساحې کې توافق منعکس کړي، يعنې نظر له عمل سره سمونوالي ولري.

ميتودونه

د څارنې اساسي «وسيله» د څارنې د يو رپوټ چاپول او خپورل دي او ورستی هدف، څرنګه چې وړاندې ترې يادونه وشوه، پر ټولنيزو تأسيسانو او سياسي بدلون باندې نفوذ موندل دي. دعامه تأسيساتو د کار په څرنګوالي کې د نيمګړتياوو پيژندل او عام خلکو ته د دغو نيمګړتياوو بربنډول د دې لامل ګرځي چې د دولت پر تأسيساتو باندې فشار راوستل شي ترڅو ښه خدمات خپلو اتباعو ته وړاندې کړي. د مثال په توګه يو سازمان غواړي چې په ټولنه کې د يوې لږکې ډلې په اړوند د پوليسو د بشري حقونو ژمنې تر څارنې لاندې ونيسي، دا ده چې وخت په وخت په دې موضوع باندې رپوټونه خپروي تر څو هغې ته د اړوندو اړخونو او مسوولو چارواکو او تصميم نيونکو پام واړوي: لنډه دا چې هدف دا دی تر څو بشري حقوق خوندي پاتې شي او وده وکړي او د لږکې د ډلې غړي په ټولنه کې په امن کې ژوند وکړي. د دې کار د اغيزمنتوب لپاره څارنه بايد د ټينګو او منظمو ميتودونو له مخې سرته ورسيږي، د معلوماتو په راټولو کې سرې بايد ناپلوی اوسي او د ټولنيز بدلون د بريالیتوب لپاره د درناوی فضا رامنځ ته کړي.

---

[91]- دا د دې معنی نه لري چې څېړنه او د پېښو ثبتول د امنيتي سکتور د عامه څارنې لپاره اهميت نه لري. د عامه څارنې د ستراتيژۍ په اړه د اړندو څېړنو په هکله لطفاً د دې کتاب دريم فصل ته مراجعه وکړی.

اړیکی

دا چی څارنه معلوماتو او اطلاعاتو ته اړتیا لری ترڅو وکړای شی چی د ټولنی هغه موضوعات یا اړخونه چی په خپلواکه توګه تر پلټنی او څیړنی لاندی نیولی شوی نه دی، وڅاری او تر پلټنی لاندی ونیسی، هغه باید د اړیکو یوه شبکه جوړه کړی او له هغو کسانو سره اړیکی ټینګی کړی چی د یوی موضوع له دننی څخه ربښتینی معلومات لری، دغه ډول اړیکی د څارنی د پروژی لپاره ژوندبښونکی اهمیت لری. دغه لاندی اصول چی د بشری حقونو د څارنی لپاره د ښښنی د نړیوال سازمان د لاسی کتاب[92] څخه اخیستل شوی دی د هغو سازمانونو لپاره ګټور معلومات دی چی د څارنی د پروژو له پیل سره لیوالتیا لری. دغه سازمانونه باید دغه لاندی موخی ولری:

- د خپل منځی اعتماد، اعتبار او درناوی پر بنسټ د اړیکو او ارتباطاتو جوړل؛
- ارتباطی شخص ته باید په ښکاره توګه د خپلو څیړنو موخی څرګندی کړی او بل دا چی ورته ووایی چی د هغه یا د هغی لخوا ورکړل شوی معلومات په رپوټونو کی څرنګه استعمالیږی؛
- که چیری ارتباطی شخص د خپل هویت د نه بربنډولو غوښتنه وکړی، د هغه دا غوښتنی باید مراعات شی او په هیڅ صورت سره هغه بربنډ نشی؛
- د معلوماتو په خپرولو سره د ارتباطی شخصی ژوند په خطر کی وانه اچول شی (د ارتباطی شخص یا اشخاص ژوند تر معلوماتو خپرولو ړومبیتوب لری)؛
- له منظمو اړیک نیولو سره دغه ډول ارتباطی کسان وپالی؛
- د رپوټونو نتایج هغو ته ښکاره کړی او ورته څرګند کړی چی په یو مثبت بدلون کی د هغوی نقش څومره ښه ګټه وکړه.

د امنیتی مسائلو پوری د اړوندو وزارتونو سره په تعامل کی د کار د پیل لپاره په لومړی سر کی غوره ده چی د امنیتی سکتور له پخوانیو کارکونکو سره تماس ټینګ کړای شی. د مدنی ټولنی ډیر سازمانونه په خپلو ادارو کی پخوانی پوځی او پولیسی منصبداران لری او د هغوی له تماسونو څخه په استفادی سره له پوځ او پولیسو سره کاری اړیکی ټینګوی.

د امنیتی سکتور څارنه

داسی ښکاری چی په امنیتی سکتور کی نفوذ کول ناممکنه وی او دا د څارنی هدف هم باید نه وی، ځکه چی هغه د محرمیت او سری ساتلو فرهنګ لری او په ډیرو هیوادونو کی لا تراوسه کمزوری شفافیت همدی مسألی پوری اړه نیسی. له بلی خوا همدا مسأله د دی لامل ګرځی چی د خپلواکی څارنی اهمیت څرګند شی. له دی لاری د امنیتی سکتور تأسیسات او د هغوی پرسونل په ښه توګه تر مراقبت لاندی نیول کیږی چی آیا د ټاکل شویو مقرراتو او پالیسیو سره سم عمل کوی او که له هغوی څخه سر غړوی. په دی اړه څارنه، څیړنه او عامه خلکو ته رپوټ ورکول هغوی ښایی دی ته واړوی چی په خپلو دندو کی له ټاکلو مقرراتو سره سم عمل وکړی.

سربیره پری دی، د جګړی په حال، د جګړی څخه وروسته، کمزورو او لړزانو دولتونو کی ښایی د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره ډیر سخته وی چی کار وکړی، ځکه هغوی د وسلوالو داړو، یاغی ډلو او غیرقانونی وسلوالو ټولګیو لخوا تهدید کیږی. د امنیت د قانون د واکمنی د نشتوالی په صورت کی د

---

[92] Amnesty International, Monitoring and Reporting Human Rights Violations in Africa: A Handbook for Community Activists; AI, Amsterdam, 2002, As ist title suggests, this handbook is intended for African CSOs, but recommendations are applicable to a broad range of Monitoring projects.

مدنی ټولنی سازمانونه باید د دی توان ولری ترڅو د بشری حقونو د سرغړونو موضوعات او نور داسی تحولات چی پر امنیت باندی اغیزه کوی، راټول کړی او اړندو حکومتونو او نړیوالی ټولنی غوږونو ته دی ورسوی.

چوکاټ ۷ـ ۱
قرغزستان: د څارنی او خبرداری له لاری د شخړو مخنیوی

د زغم لپاره بنسټ، (Foundation for Tolerance Internatinal) یو قرغزی غیرحکومتی خپلواک نړیوال سازمان دی چی د پولو څخه بهر په قرغزستان، تاجکستان او ازبکستان کی د سولی، دشخړو د مخنیوی او د شخړو د سولیز حل لپاره د فرغانی په دره کی کار کوی. FTI چی په ۱۹۹۸ کی تأسیس شو په قرغزستان کی د شخړو د حل په هکله د تحلیلونو او سپارښتنو سره یوه اونیزه خپروی.

دغه اونیزه د زوړزیاتیو د مخنیوی لپاره یوه مخکی له مخکی خبرداری ورکونکی پروژه ده چی انګریزی مخفف یی EWVP دی. هغه د زوړزیاتیو ریښی لټوی، هغه تشخیصوی او بیا د حل لاری چاری ورته لټوی او بیا سپارښتنی وړاندی کوی. د دی لپاره چی په قرغزستان کی وضعیت وڅارل شی دغی پروژی د ټول ولس په سطح د اړیکو یوه شبکه جوړه کړی چی د مدنی ټولنی د فعالینو څخه نیولی تر پوهانو، ژورنالستانو او د قانون د پلی کولو ادارو پوری په هغی کی شمولیت لری. دغه شبکه په اوسنی وخت کی ۳۲ څارونکی لری چی وضعیت له نژدی څاری. هغوی معلوماتونه ټولوی او د مخکی له مخکی خبرداری ورکونکی پروژی له مرکز(EWC) سره په تماس کی دی. د راټول شویو معلوماتو له مخی، EWC پر هغو کار کوی، د زوړزیاتی د مخنیوی لپاره سپارښتنی برابروی او بیا هغه په خپله اونیزه کی په چاپ رسوی. EWC هڅه کوی رښتینی او دقیق معلومات وړاندی کړی تر څو په خپل وخت د ستونزو د مخنیوی لپاره په اقدام لاس پوری شی.

EWVP اونیزی په ۲۰۰۵ کال کی په خپرولو پیل وکړ او مصرف یی په اروپا کی د امنیت او همکاری د کنفرانس OSCE، دملګرو ملتونو د پرمختیایی پروګرام UNDP او د بلجیم د بهرنیو چارو د وزارت لخوا ورکول کیږی.

سرچینه:
http://www.fti.org.kg/eng/welcome.php

لنډه دا چی د څارنی هدف دا دی ترڅو د امنیتی سکتور په ادارو کی حساب ورکول، شفافیت او توانمندی پیاوړی شی .د دی لپاره چی دڅارنی بنسټ کینودل شی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د امنیتی سکتور په ځینو خاصو ساحو یا موضوعاتو کی په یو لړ څیړنو لاس پوری کړی، لکه د هغوی د استخدام او روزنی چارچلندونه، د بشری حقونو او نړیوال بشری قانون په پام کی نیول او په خپلو چلندونو کی د هغوی ګډول یا د کنترول بهرنی او کورنی میکانیزمونه.

د څارنی د فعالیتونو مختلف ډولونه

ډیری وخت د څارنی پروژی چی له امنیتی سکتور سره بوختی دی دغو لاندی څلور اړخونو ته ځانګړی پاملرنه لری:

- د دیموکراتیکی نظارت میکانیزمونه
- کفایت او توانمندی
- د امنیتی سکتور د پرسونل د بشری حقونو څخه سرغړونه
- د ولس په سطح د بشری حقونو سرغړونه

د دیموکراتیک نظارت میکانیزمونه

د دیموکراتیک نظارت څارونکی میکانیزمونه غواړی چی هغه وسایل تأسیس کړی چی د امنیتی سکتور لوبغاړی د دیموکراتیکو تأسیساتو ته ځواب ورکونکی وی – په خاصه توګه پارلمان او خاصو کمیتو ته. یا په بل عبارت، دغه ډول څارنه په دی لته کی ده چی روښانه کړی چی آیا د امنیت پوری اړوند وزارتونه د خپلواکو سیاسی لوبغاړو په توګه عمل کوی او که هغوی اساسا دیموکراتیکی پلټنی تابع دی.

په عمل کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی د امینتی سکتور د لوبغاړو د قانونی کاری چوکاټ چی د هغوی کار تنظیموی د څارنی له لاری د دیموکراتیک کنترول کچه وټاکی (دبیلګی په توګه وګوری چی آیا نوی قوانین د اساسی قانون، نړیوالو بشری حقونو منشورونو یا د نړیوال قانون له مخی دولتی مکلفیتونو سره جوړیږی که نه) او د پارلمانی کمیتو کار او دا چی هغوی تر کومی کچی کولای شی د امنیتی سکتور د لوبغاړو اجرائاتو باندی نفوذ لری، وڅاری. په دی اړه یو ډیر ښه مثال دا دی چی د مدنی ټولنی سازمان کولای شی د دفاعی بودجی په تنظیم کی د پارلمان او د دفاع وزارت د نقش او نفوذ وڅاری.

د امنیتی سکتور د لوبغاړو کفایت او توانمندی

کفایت او توانمندی باندی څارنه په دی مقصد ده ترڅو وپلټل شی چی آیا پوځ، پولیس، سرحدی محافظین او د امنیت نور لوبغاړی توانیدلی دی چی هغو هدفونو ته ورسیږی چی د هغه لپاره دوی جوړ شوی دی: دخپلو خلکو امنیت خوندی ساتل. البته په دی اړه سړی کولای شی چی مختلفی ارزونی وکړی، یو دا چی د امنیت اړوند وزارتونو د کار اغیزه د خلکو په عمومی امنیت باندی څه ډول ده.[93]

د څیړنی هغه پوښتنی چی د دی ډول څارنی په نتیجه که پیدا کیږی عبارت دی له: آیا سرحدی محافظین د غیرقانونی کډوالو او د انسانی قاچاق په مخنیوی کی بریالیتوب ترلاسه کړی؟ آیا پوځ په بهر کی د سولی د ماموریت لپاره چمتو دی؟ آیا پولیس له جنایی جرمونو سره په مقابله او مخنیوی کی په اغیزمنه توګه کار کړی دی؟ د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی دغو پوښتنو ته د احصائیو او ارقامو له څارلو سره ځواب پیدا کړی، مثلاً د جرمونو د لوړوالی کچه، د زور پالونکود جرایمو د حل او فصل کچه او د غیرقانونی کډوالو اندازه.

په یقین سره چی د امنیتی سکتور د لوبغاړو توانمندی او کفایت یواځنی فکتور نه دی چی په دغو پدیدو باندی اغیزی لری، بلکه نور زیاتی نیمګړتیاوی ډیری وخت د یو کمزوری امنیتی سکتور نښانی ګڼلی کیږی. د یادونی وړ ده چی د امنیتی سکتور کفایت او توانمندی په حقیقت کی د دیموکراتیکی څارنی لپاره یو مخکینی شرط دی. که چیری یواځی امنیت د یو عامه ښیګڼی په توګه ومنل شی او که چیری

93- ډاډ لاس ته راوړل چی آیا د پوځ، پولیسو او نور و امنیتی وزارتونو بودجی د حکومت د ړومبیتوبونو سره سم لګولوی شوی دی، د مدنی ټولنی سازمان کولای شی د بودجی په تحلیل کی مداخله وکړی. د زیات معلومات لپاره د دی کتاب اتم فصل وګوری.

یوازې امنیتي سکټور د دیموکراتیک سکټور تابع وي، نو هغه وخت د څارنې توانمندي او کفایت یو معنی او مفهوم لري.

د امنیتي سکټور د پرسونل له بشري حقونو څخه سرغړونې

د امنیتي سکټور د پرسونل د بشري حقونو د سرغړونو څارنه په دې هدف ده تر څو د هغو کسانو پرضد د ناوړه چارچلندونو بربنډول وشي چې په امنیتي وزارتونو کې کار کوي. د ځینې هغه پوښتنې چې دغه ډول څارنه رامنځ ته کوي عبارت دي له: آیا امنیتي دستګاوې د خپل پرسونل ملکي او سیاسي حقونو ته درناوی لري که نه؟ آیا پوځي جلبیانو سره سم چلند کیږي یا که له هغو څخه ناوړه استفادې کیږي او تهدید کیږي؟ آیا د نویو جلبیانو پرضد له جنسي تیریو څخه کار اخیستل کیږي؟

ډیری وخت د مدني ټولنې سازمانونه نشي کولای چې د امنیتي سکټور د پرسونل پرضد د بشري حقونو سرغړونې په مستقمیه توګه وڅاري. د دې پر ځای هغوی کولای شي چې هغه معیارونه وڅاري چې د ناوړه استفادو نښانې په اثبات رسوي. د بیلګې په توګه: د جلبیانو په منځ کې د انتحارونو د کچې څارنه کیدای شي د هغوی پرضد د ناوړه چالچلندونو نښانې په اثبات ورسوي. دغه راز د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د پخوانیو جلبیانو ژوند سروې کړي ترڅو د وسلوالو ځواکونو د منسوبینو سیاسي او مدني حقوق خوندي وساتل شي.

۷ـ ۲ چوکاټ
په برما کې د لږ عمر لرونکو عسکرو د استخدام څارنه

له ماشومانو یا لږ عمر لرونکو کسانو څخه د عسکرو په توګه استفاده په نړیوال کچه غندل کیږي. د ماشومانو د حقونو په هکله د ملګرو ملتونو منشورهم دغه چلند په کلکه توګه غندي او منع کوي یې.

برما په دې اړه یوه مثال ده. که څه هم د برما حکومت ادعا کوي چې د هغه هیواد ملي وسلوال پوځ، Tatmadaw، یو داوطلب پوځ دی چې د نویو جلبیانو حد اقل عمر یې ۱۸ کاله دی. خو د څارنې ډیر خپلواک رپوټونه ښیي چې ډیرلږ عمر لرونکي عسکر د برما په پوځ کې لیدل کیږي: دا چې د برما په پوځ کې ډیر لږ عمر لرونکي عسکر موجود دي د هغو مرکو څخه معلومیږي چې د ۲۰۰۷ کال د جولای او سپتمبر په میاشتو کې د تایلنډ او د چین سره په ګډه پوله کې له اوسنیو او پخوانیو لږ عمر لرونکو عسکرو، روغتیایي کار کونکو او د یو شمیر خیریه سازمانونو له کار کونکو، د ملګرو ملتونو له استازو او سیمه ایزو څیړونکو سره په لاره اچول شوي ؤ.

مرکه کونکو د بشري حقونو د څارنې سازمان، Human Rights Watch ته په وار وار سره ویلي دي چې د برما د پوځ ډیر منسوبین جلبیان دي نه داوطلب کسان او د لږ عمر لرونکو کسانو شمیر ډیر زیات دی. د هغوی عمر اکثر له ۱۸ کلونو څخه ټیټ دی. ډیرو ځوانکیو چې د بشري حقونو د څارنې له سازمان سره یې مرکې کړې، ویلي دي چې هغوی سره ناوړه چلند شوی، وهل شوي او ربړول شوي او د جلب او احضار پوځي چارواکو باندې پلورل شوي دي او بیا د جلب او احضار مرکزونو ته استول شوي دي. هغو کسانو چې د تیښتو هڅه کړې ده، سزا ورکړل شوې او وهل شوي دي.

په وروستیو وختونو کې د ملګرو ملتونو په رپوټونو او خپلواکو سرچینو کې هم د لږ عمر لرونکو

عسکرو په هکله اسناد او شواهد راټول شوی دی، په ۲۰۰۴ کال کی د برما پوځ، Junta په دی اړه نړیوالو نیوکو ته د ځواب په توګه د لږ عمر لرونکو عسکرو د جلب او احضار د مخنیوی کمیټه جوړه کړه. خو د بشری حقونو د څارنی دسازمان وروستی رپوټ ښیی چی دغی کمیټی د داسی کار د مخنیوی لپاره هیڅ نه دی کړی.

سرچینه: د بشری حقونو د څارنی سازمان، Human Rights Watch ، Sold to be Soldier: په برما کی جلب او احضار او له ماشومانو څخه د عسکرو په توګه استفاده، لندن د بشری حقونو د څارنی سازمان، ۲۰۰۷

د ټولنی په سطح د بشری حقونو سرغړونی

د ټولنی په سطح د بشری حقونو د څارنی معنی دا ده چی پلټنه باید وشی چی آیا د امنیتی سکتور وزارتونو له عامو وګړو سره په خپل تعامل کی بشری حقونو ته درناوی کړی دی. څیړنیزی پوښتنی چی د دا ډول څارنی غوښتنه کوی په لاندی ډول دی:
آیا دولتی ارګانونه له جنایی مجرمینو څخه د معلوماتو د لاس ته راوړلو لپاره له ربړی څخه کار اخلی؟
آیا پولیس د ټولنو د منحلولو لپاره له غیر ضروری وسایلو څخه کار اخلی؟ آیا داسی معلومات یا رپوټونه چی په پوځی یا پولیسی توقیفونو کی د افرادو د تری تم کیدو په هکله وی موجود دی؟

د مدنی ټولنی سازمان کولای شی چی په دی برخه کی چی آیا دولتی ارګانونه په خپلو ورځنیو چارو کی د ملی او نړیوالو بشری حقونو په وړاندی درناوی او پابندی لری که نه، مهم نقش ولوبوی. د څارنی دغه ډول پروژی عبارت دی: له زندانونو څخه لیدنه کتنه تر څو وکتل شی چی د بندیانو د ژوند شرایط څرنګه دی، په سترو مظاهرو او لاریونونو کی د پولیسو له چالچلندونو څخه څارنه، د استخباراتو لخوا د پخوانیو بندیانو څخه د معلوماتو د اخیستلو لپاره د ربړولو د میتدونو څارل.
۷- ۳ چوکاټ کی د مدنی ټولنی هغه یو سازمان تشریح شوی چی په زندانونو او نورو داسی ځایونو کی د بندیانو د ژوند شرایط څاری:

۷- ۳ چوکاټ
په لاتویا کی د زندانونو او د ساتنی د دا ډول نورو ځایونو څارنه

زندانونه او د ساتنی دا ډول نورو ځایونو پر امنیتی سکتور باندی د عامه څارنی لپاره محوری اهمیت لری، دا ځکه چی په دی ځایونو کی د بشری حقونو څخه سرغړونی ډیری زیات دی. په ټوله نړی کی د مدنی ټولنی یو زیات شمیر سازمانونه په بندیخانو کی د ژوند د شرایطو په هکله رپوټونه برابر کړی ترڅو د عامه خلکو پام ورته واړول شی او مسوول چارواکی مجبوره کړی تر څو په هغو کی بدلون رامنځ ته کړی.

په ۲۰۰۶ کال کی د بشری حقونو لپاره د لاتویا مرکز په دغه هیواد کی د ساتنی د ځایونو د شرایطو په هکله یو هراړخیز رپوټ چمتو کړ. له زندانونو، توقیفونو، د پناه وړونکو له کمپونو او د روحی ناروغانو د ساتنی له مرکزونو څخه د ۱۰۲ لیدنو کتنو پر بنسټ جوړ شوی رپوټ یو شمیر نیمګړتیاو و ته ګوته ونیوله چی په دغو ځایونو کی موجود ؤ.

په داسی حال کی چی تر ۲۰۰۶ کال پوری په دغو ځایونو کی یو لړ سمونوالو ته اشاره شوی، رپوټ

یو شمیر نورو ستونزو ته پام اړولی. په دی جمله کی غیرقانونی کډوالو ته د هغوی د حقونو په هکله لږ معلومات ورکول، د پولیسو په توقیفونو کی د نظافت ناخوال وضعیت، دغه راز د روانی ناروغیو په تأسیساتو کی د موجودو قوانینو او مقرراتو او د بشری حقونو د نړیوالو معیارونو ترمنځ نه همغږی او بیا خصوصاً د هغه یو میکانیزم نشتوالی چی غیر داوطلب بستر شوی ناروغان وکړای شی چی د خپلو حقونو په هکله عرض وکړی.

سرچینه:
Latvian Center for Human Rights, Monitoring Report on Closed Institution in Latvia Riga: LCHR, 2006

د څارنی د فعالیتونو ډولونه او شاخصونه

دغه لاندی چوکاټ دهغو موضوعاتو، شاخصونو او د مدنی ټولنی د سازمانونو مثالونه ښکاره کوی چی د څارنی د څلورو مختلفو ډولونو لپاره د څارنی د پروژو سره سراوکار لری.

یوه مهم توپیر دلته د موضوعاتو او شاخصونو ترمنځ دی. موضوعات په خپل ذات کی په سختی سره تر څارنی لاندی نیول کیږی. داچی څارنه باید د «حقایقو» پر بنسټ ولاړ وی، سازمانونه باید موضوعاتو پوری اړوند معیارونه پیدا کړی. په بدل کی دغه معیارونه پر دغو موضوعاتو باندی یوی پراخی نتیجی ته د رسیدلو لپاره لاره برابروی.

د بیلګی په توګه، د نو جلبیانو سوکالی یوه مهمه موضوع ده چی باید په خپلواکه توګه تر څیړنی لاندی ونیوله شی، خو سازمانونه باید شاخصونه وټاکی چی د هغو پر بنسټ په څارنه لاس پوری کړی. د دی کار لپاره سازمانونه باید دغه موضوعات هغو شاخصونو پوری وتړی چی د نورو اړخونولخوا په آسانی سره د پخلی وړ وګرځی: چارواکو ته د ریپوټ ورکړای شویو ناوړه چلندونو د قضیو شمیر او د جلبیانو په منځ کی د انتحاری پیښو کچی په دی اړه دوه مهم مثالونه دی. دغه راز جنایی قضیو ته د پولیسو د پام اړونی د توانمندی او لیاقت څارنی لپاره د مدنی ټولنی یو سازمان کولای شی تصمیم ونیسی چی شاخصونه وڅاری. د بیلګی په توګه په سل زرو اوسیدونکو کی د جرایمو کچه یا د جرایمو د حل فیصدی ته کتنه.

سربیره پر دی سازمانونه مختلف موضوعات چی امنیتی سکتور باندی اغیزه کوی، په پیژندو وړ شاخصونو باندی «سره وویشی»، هغه چی د حقایقو د موندلو لپاره دی او کیدای شی چی د نورو اړخونو لخوا هم بیا تولید شی. دغه لاندی چوکاټ د شاخصونو د پیژندلو لپاره د ښه پیل په خدمت کی دی.

د څارنی ځینی نوری پروژی کیدای شی چی په ټولیزه توګه د امنیت له سکتور سره ځان بوخت کړی، د بیلګی په توګه د امنیتی سکتور اړوند موضوعاتو په هکله د خلکو د نظریاتو د څیړلو او بی امنیتی د شاخصونو د ارزونی له لاری. کوم ریپوټونه چی له دی لاری چمتو کیږی ښایی په دی مقصد وی تر څو پر پولیسو، پوځ او سرحدی محافظینو باندی د خلکو د باور او اعتماد کچه معلوم کړای شی؛ کوم شاخصونه چی د بی امنیتی په هکله د عامه خلکو د نظریاتو لپاره استعمالیږی، ډیری وخت د بی امنیتی احتمالی یا فرضی دلایلو ته اشاره کوی، مثلاً د ریپوټ ورکړای شویو اختطافونو شمیر؛ د کوچنیو وسلو شته والی او یا د هغو خپرول؛ او د ټولنی په ټولو برخو کی د اداری فساد او اختلاس د پراخوالی کچه.

د ټول دغو اقداماتو هدف دا دی تر څو د مدنی ټولنی د اړوندو سازمانونو له نظره پر واقعیتونو باندی رڼا واچوله شی. څارنه په حقیقت کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو د ودانی د جوړولو لومړی خښته ده؛ پارلمانی غړی او عام خلک په عمومی توګه هغه وخت کولای شی په بدلونونو باندی نفوذ ولری چی له دقیقو او خپلواکو معلوماتو څخه برخمن وی، یا په بل عبارت، خلک یوازی هغه وخت د امنیتی سکتور په نیمګړتیاوو باندی پوهیږی چی په بریالیتوب سره د بدلون لپاره هڅونه وکړای شی.

۷- ۴ چوکاټ
د څارنې د فعالیتونو ډولونه

تأسیسات	د څارنې ډولونه	موضوعات (خوښ کړای شوي مثالونه)	شاخصونه (خوښ کړای شوي مثالونه)	د مدني ټولنې د سازمانونو مثالونه
پوځ	- د دیموکراتیکې څارنې میکانیزمونه	- پارلماني څارنه (آیا پوځ پارلماني څارنې ته تابع دی؟) - دفاعي بودجه (آیا دفاعي بودجه د هغو ړومبیتوبونو له مخې لګول کېږي چې د پارلمان یا جمهور رئیس له خوا ټاکل شوي دي؟) - د تدارکاتو پالیسي (آیا مخکې له د ی چې په پیریدلو پیل وشي یو تر بله سیال بدیلونه تر ارزونې لاندې نیول شوي دي؟) - د پرسونل پالیسي (آیا پرسونل په بشپړه توګه خوښ کړای شوي دي؟)	- د پارلماني کمیسیونونو موندنې (تر کومه ځایه چې مورد ولري) - د پوځي شکایتونو د اوریدو د ادارو توانمندي او د نورو خپلواکو چارچلندونو پلټنه یا کتنه (تر کومه ځایه چې مورد ولري؟) - د هغو اسنادو ډولونو او د معلوماتو حدودو ته د پارلماني څارنې کمیټو لاس رسی (که چیرې مورد ولري)	- Committee of Soldiers' Mothers (Russia) - Madres de la Plaza de Mayo (Argentina) - SPIRI (Sweden) Justice and Liberty (Georgia) - Kontra S (Indonesia) - Imparsial (Indonesia) - Euromil (Netherlands - African Security Dialog and Research, Ghana - Institute for Security Studies, South Africa - Centre for Policy Research & Dialogue, Ethiopia -Transparency International
	- کفایت او توانمندي	- د سرتیرو مسلکي توب - په تجارت کې د پوځ مداخله (آیا په تجارتي فعالیتونو کې پوځ مداخله لري؟) - د اداري فساد او اختلاس سطح (آیا په پوځ کې اختلاس او اداري فساد پراخ دي؟)	- د پارلماني کمیسیونونو موندنې (تر کومه ځایه چې مورد ولري) - د سولې د کولو او د سولې د تأمین په عملیاتو کې د کفایت او توانمندۍ شاخصونه - د جنګي چمتوالي لپاره شاخصونه	

	- د امنیتی سکتور د پرسونل پر بشری حقونو تیری	- د پوځ لخوا د لږ عمر لرونکو ځوانانو څخه استفاده - ځورول او تحقیر (آیا د نویو پوځیانو استخدام له ځورولو او تحقیر سره جوخت دی؟) - جنسی تیری چی نویو جلبیانو ته متوجه وی. - په وسلوالو ځواکونو کی د نژادی او ژبنی لږ کیو سره چارچلند	- د جلبیانو په منځ کی د انتحارونو کچه - له عسکرو سره د ناوړه چلند په هکله د رپوټونو شمیر - د لږ عمر لرونکو ماشومانو شمیر په پوځ کی - له اوسنیو او پخوانیو عسکرو سره مرکی	
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تیری	- په پوځی توقیف کی د بندیانو لادرک کیدل - د پوځ لخوا د نړیوالو بند کړای شویو وسلو څخه استفاده - د حکومتی قواوو لخوا د جنسی تیریو ارتکاب - د نړیوال بشری قانون په مطابق د بندیانو سره د چارچلند لپاره د ملی پالیسی تطابقت	- د عسکری افرادو لخوا د رپوټ ورکړای شویو جنسی تیریو د ارتکاب شمیر - په پوځی توقیف کی د بندیانو لادرک کیدل - د سوله ساتو ځواکونو لخوا پر ځایی خلکو د سرته رسیدلو جنسی تیریو د قضیو شمیر	

تأسیسات	د څارنې ډولونه	موضوعات (خوښ کړای شوی مثالونه)	شاخصونه (خوښ کړای شوی مثالونه)	د مدنی ټولنی د سازمانونوو مثالونه
پولیس	- د دیموکراتیکی څارنی میکانیزمونه	- پارلمانی څارنه (آیا پولیس پارلمانی څارنی ته تابع دی؟) - پولیسی بودجه (آیا دفاعی بودجه د هغو ړومبیتوبونو له مخی لګول کیږی چی د پارلمان یا جمهور رئیس له خوا ټاکل شوی دی؟) - د تدارکاتو پالیسی (آیا مخکی له د ی چی په پیریدلو پیل وشی یو تر بله سیال بدیلونه تر ارزونی لاندی نیول شوی دی؟) - د پرسونل پالیسی (آیا پرسونل په بشپړه توګه خوښ کړای شوی دی؟)	- د پارلمانی کمیسیونونو موندنی (تر کومه ځایه چی مورد ولری) - د پوځی شکایتونو د اوریدو د ادارو توانمندی او د نورو خپلواکو چالچلندونو پلټنه یا کتنه (تر کومه ځایه چی مورد ولری؟) - د هغو اسنادو ډولونو او د معلوماتو حدودو ته د پارلمانی څارنی کمیټو لاس رسی (که چیری مورد ولری	- Human Rights Watch - ICMPD - ALPE (Georgia) - ICCN (Georgia) - USIP (Nepal)
	- کفایت او توانمندی	- داخلی امنیت (آیا پولیس د سړکونو د امنیت په خوندی ساتنه کی بریالی دی؟) - د پولیسی افسرانو مسلکی توب - د جرایمو کچه	- د سترو جرایمو د حل و فصل کچه - د سل زرو اوسیدونکو پر سر د جرایمو کچه	
	- د امنیتی سکتور د پرسونل پر بشری حقونو تیری	- ځورول او تحقیر (آیا د نویو پولیسو استخدام له ځورولو او تحقیرسره جوخت دی؟) - آیا ښځینه پولیسی	- د نویو پولیسیو جلبیانو د ځورولو په هکله رپوټ ورکړای شوی قضیی - له اوسنیو او پخوانیو پولیسی	

		منصبداری له مساوی حقونو څخه برخمنه دی او مساوی چلند ورسره کیږی؟	افسرانو سره مرکی	
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تیری	- د پولیسو په توقیف کی له بندیانو سره چلند (آیا هلته ربړونه عمومیت لری؟ آیا د تحقیق په وخت کی د مظنونو کسانو حقوق مراعات کیږی؟) - د سترو احتجاجونو په وخت کی د احتجاج کونکو بشری حقونو ته درناوی - له نړیوال قانون سره د پولیسو د مقرراتو تطابقت	- د پولیسو په توقیف کی د ربړونو رپوټ ورکړای شویو قضیی - د پولیسو په توقیف کی د خلکو د ربړولو د رپوټ ورکړای شوی قضیی - د پولیسو د تیریو په هکله د شاهدانو ویناوی - د احتجاج په وخت کی د پولیسو د چالچلند په هکله د ساحی رپوټ	
سرحدی منجمنت	- د دیموکراتیکی څارنی میکانیزمونه	- پارلمانی څارنه (آیا سرحدی محافظین پارلمانی څارنی ته تابع دی؟) - آیا سرحدی محافظین د دفاع په وزرت یا د قانون د اجراء په ادارو کی مدغم شوی دی یا هغوی پوځی کړای شوی دی او د وسلوالو ځواکونو یوه برخه جوړوی؟ - آیا پر سرحدی محافظینو باندی پارلمانی نظارت وجود لری؟	- د اسنادو ډولونه او د هغو معلوماتو حدود چی د پارلمانی څارنی کمیټی ورته لاس رسی لری (ترکومه ځایه چی د تطبیق وړ وی) - د پارلمانی کمیټو موندنی (که چیری مورد ولری)	- Institute for Security Studies (EU/BE) - ICMPD (Austria)

	- توانمندی او کفایت	- آیا سرحدی محافظین د غیرقانونی کډوالو په مخنیوی کی اغیزمن دی؟ - آیا اختلاس او اداری فساد روانه ستونزه ده؟	- د مهاجرو او بیځایه شویو خلکو شمیر چی له پولو تیریږی - د بډو شواهد چی سرحدی محافطین اخلی (که چیری مورد ولری)	
	- د امنیتی سکتور د پرسونل پر بشری حقونو تیری	- د پوځ لخوا د لږ عمر لرونکو ځوانانو څخه استفاده - ځورول او تحقیر (آیا د نویو پوځیانو استخدام له ځورولو او تحقیر سره جوخت دی؟)	- د ځورولو او تحقیر رپوټ ورکړای شوی قضیی - له اوسنیو او پخوانیو محافظینو سره مرکی	
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تیری	- د غیرقانونی کډوالو لپاره په ځایونو کی چلند او لاری چاری - د سرحدی محافظینو په توقیف کی له کډوالو سره چلند	- د سرحدی محافظینو په توقیف کی د ناوړه چلندونو په هکله رپوټ ورکړای شوی قضیی - په سرحدی تانو کی د رشوت او بډو اخیستلو په هکله د شاهدانو بیانونه	
جزائی سیستم	- د دیموکراتیکی څارنی میکانیزمونه	- پارلمانی څارنه (آیا زندانونه تر پارلمانی څارنی لاندی دی؟) - آیا په زندانونو کی شفافیت وجود لری؟ - پارلمانی څارنه (آیا د زندان سیستم د پارلمانی څارنی تر کنترول لاندی دی؟)	- هغه قانون چی د ملی زندان پر سیستم باندی څارنه لری - د پارلمانی کمیټی موندنی (که چیری مورد ولری)	- Amnesty International - Helsinki Foundation for Human Rights (Poland) - ALPE (Georgia) - Human Rights Watch

	- توانمندی او کفایت	آیا جزائی سیستم دا کفایت لری چی له پخوانیو بندیانو څخه قانون ته پاپند اتباع جوړ کړی؟	- د پخوانیو بندیانو د جرم د تکرار کچه - د پارلمانی کمیټې موندنی (که چیری مورد ولری)	
	- د امنیتی سکتور د پرسونل پر بشری حقونو تیری	- آیا د زندان دنویو محافظینو سره د ځورولو یا تحقیر چالچلند وجود لری؟	- د زندان د محافظینو پر بشری حقونو د تیری په هکله د عینی شاهدانو بیانونه - د زندان له اوسنیو او پخوانیو محافظینو سره مرکی	
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تیری	- آیا د زندانیانو د هوسایی وضعیت څارل شوی دی؟ (د روغتیایی خدماتو حد اقل معیار، خوراک او څښاک او داسی نور) - آیا په زندان کی د وهلو، ټکولو یا ربړولو نښی نښانی او بیلګی وجود لری؟	- د بشری حقونوله نړیوال قانون سره د زندان پر سیستم باندی د ملی قوانینو تطابقت - د بندیانو د ژوند د شرایطو د کمیټې شاخصونه (په یوه کوټه کی د زندانیانو شمیر، په هر متر مربع کی د زندانیانو شمیر او داسی نور) او له نړیوالو معیارونو سره مطابقت - له اوسنیو او پخوانیو بندیانو سره مرکی	

تأسیسات	د څارنې ډولونه	موضوعات (خوښ کړای شوی مثالونه)	شاخصونه (خوښ کړای شوی مثالونه)	د مدنی ټولنی د سازمانونو مثالونه
استخباراتی سکتور	- د دیموکراتیکی څارنی میکانیزمونه	- پارلمانی څارنه (آیا استخباراتی اداری پارلمانی څارنی ته تابع دی؟)	- د اسنادو ډولونه او د هغو معلوماتو حدود چی د پارلمانی څارنی کمیټی ورته لاس رسی لری (ترکومه ځایه چی د تطبیق وړ وی) - هغه قانون چی د امنیتی سکتور پر څارنی باندی حاکم دی	- Privacy International - Electronic Frontier Foundation - Amnesty International - State Watch Liberty (UK)
	- توانمندی او کفایت	آیا استخباراتی معلومات چی د استخباراتی ادارو لخوا ټولیږی د اعتماد وړ ثابت شویدی؟	- د پارلمانی کمیټو موندنی - د استخباراتو له پخوانیو افسرانو سره مرکی	
	- د امنیتی سکتور د پرسونل پر بشری حقونو تیری	- آیا د هغو کسانو بشری حقونو ته درناوی کیږی چی استخباراتی ادارو سره کار کوی؟	- د استخباراتی ادارو د داخلی کارکونکو د شواهدو پر بنسټ د اسنادو او شواهدو ټولول - د استخباراتو له پخوانیو افسرانو سره مرکی	
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تیری	- آیا د استخباراتی ادارو پالیسی بشری حقونه مراعاتوی؟ - آیا د څارنی د پالیسیو په اړه لکه غوږ نیولو او غږ ثبتولو په اړه ستونزی وجود لری؟ - غیر معمول تسلیمول (دریم هیواد ته چیرته چی ربړول	- د هغو بندیانو د ربړونی قضیی چی د استخباراتی سکتور لخوا تر تحقیق لاندی نیول شوی دی؟ - دریم هیواد ته چیرته چی د ربړونی چلند وجود لری د اتباعو د تسلیمولو قضیی	

		وجود لری، د اتباعو تسلیمول؟)		
د قضاء او قانون نظام	- د دیموکراتیکی څارنی میکانیزمونه	- د امنیتی سکتور په اړه د ملی، سیمه ایزو او نړیوالو محکمو یا تریبونالونو لخوا د سترو قانونی تصمیمونو د نیولو قانونیت - د انجمنونو او د بیان آزادی - د اختلاس او اداری فساد ضد قوانیونو څارنه		- Liberty (UK) - Human Rights Watch
	- توانمندی او کفایت	- په خپلواکه توګه پرکړکیچنو قضیو باندی د کارکولو توانمندی - غیر تبعیضی قضائی حکمونه - د محکمو لپاره د انتظار مودی کمول - آیا د حکومت او غیرحکومت په شمول ټول انفرادی اشخاصو او تأسیساتو باندی قانون یو شان تطبیق کیږی؟	- د محکمی لپاره د انتظار موده (په اوسطه توګه) - د حکمونو پرتله کول تر څو د تبعیض او غیرتبعیض حکمونو ترمنځ توپیر وشی - د بډو یا رشوت اخیستلو د عینی شاهدانو شهادت ورکول	
	- د امنیتی سکتور د پرسونل پر بشری حقونو تیری	- د قاضیانو خپلواکتوب - مدافع وکیلانو ته نه مزاحمت پیدا کول	د مدافع وکیلانو د مزاحمت په هکله رپوت ورکړای شوی قضیی	
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تیری	- د تورنو کسانو ملکی او سیاسی حقونو ته درناوی	- د پخوانیو تورنو کسانوسره مرکی	

		- د ملی لړکيو او د ټولنی د تجريد شويو پرګڼو سره مساوی چلند		
غيردولتی لوبغاړی (خصوصی پوځی کمپنی، وسلوالی ډلی، ياغی ډلی)	- د پرسونل پر بشری حقونو تيری	- د لږ عمر لرونکو کسانو څخه د سرتيرو په توګه استفاده - پر ښځينه سرتيرو له جنسی تيريو څخه کار اخيستل	- له اوسنيو او پخوانيو سرتيرو سره مرکی - په غيردولتی وسلوالو ډلو کی د لږ عمر لرونکی سترتيرو شمير	- Human Rights Watch - Amnesty International
	- په عمومی توګه د خلکو پر بشری حقونو تيری	- د نړيوال بشری قانون مراعاتول - په هغو سيمو کی چی ياغی ډلی کنترول لری د خلکو له بشری حقونو څخه سرغړونی - د خلکو پرضد د جنسی تيريو څخه کار اخيستل - له ويری او تهديد څخه کار اخيستل	- د وسلوالو ډلو د غړو لخوا د جنسی تيرو د جرايمو په هکله د رپوټونو شمير - د وسلوالو ډلو لخوا د جنسی ارتکاب د قضيو شمير - د غيردولتی وسلوالو ډلو لخوا قصدی او پټو سترګو وژلو په هکله د عينی شاهدانو بيانونه	

ځارنه: میتودونه، د څېړنې طرح او له میتود څخه
د کار اخیستلو لارښوونې

د امنیتي سکتور د ځارنې هدف ته سږې کولای شي چې د څېړنې د یو شمیر تخنیکونو او میتودونو څخه د کار اخیستلو د لارښوونې له لارې ورسیږي. دغه میتودونه ډیر زیات دي، خو ځینې یې په لاندې ډول دي:

- د قانوني چوکاټونو تحلیل؛
- د حکومتي پالیسیو تحلیل؛
- د بودجې تحلیل؛
- د اطلاعاتو تحلیل؛
- د عمل د ساحې ځارنه؛
- د اسنادو او شواهدو راټولول

له دې کبله چې د ټولنو د ځارنو موخه له یو شمیر مخکې له مخکې جوړ شویو قوانینو، مقرراتو، پالیسیو او معیارونو سره د دولت د چارچلندونو تطابقت دی، نو د ځارنې ټولې پروژې باید په لومړي سر کې ملي او نړیوال قانوني چوکاټ وړاندې کړي چې د هغه پر بنسټ یوه موضوع یا ساحه تر پلټنې او څیړنې لاندې نیول کیږي. په همدې ډول هغه باید اړوندې حکومتي پالیسۍ هم تر ارزونې لاندې ونیسي.

همداراز ځارنه باید په دې هکله هم کتنه وکړي چې پالیسي څرنګه د عمل په ډګر کې پلې کیږي. دغه کار د عمل په ساحه کې د پیښو د مراقبت او د اړوند اسنادو او شواهد د ټولولو له لارې ممکن ګرځي، البته تر کومې کچې چې امکان ولري.

دغه لاندې ګامونه د ځارنې د فعالیتونو په اړه کې د لازمو میتودونو د لارښوونې مقدمه معرفي کوي. په داسې حال کې چې په دې کتاب کې په دې اړه نورې لارښوونې هم وړاندې شوې دي، دغه لاندې برخه په مشخصه توګه په همدې موضوع بحث کوي.

لومړی ګام- د ځارنې یوه دنده خوښه کړئ

څه ډول پالیسي باید وځارل شي؟ له کوم قانون، معیار او غوره چارچلند څخه د دولتي اجراآتو د ارزونې لپاره کار اخیستل کیږي؟ څرنګه یو قانون، پالیسي یا چلند د خلکو پر مختلفو ډلو اغیزه کوي؟ دا هغه ځینې پوښتنې دي چې د مدني ټولنې یو سازمان د ځارنې د دندې په انتخاب یا خوښولو کې په پام کې نیسي.

د مدني ټولنې سازمان ښايي هغه ساحې انتخاب کړي چې یوه یې په نسبي توګه پر بلې ګټوره ښکاري؛ دا په داسې حال کې ده چې له موضوع سره د هغې پیژندګلوي، پخوانۍ تجربه او اړیکې، هغې ته دا موقع ورکوي تر څو په هغه یو مطلب رڼا واچوي چې تراوسه پورې په کافي اندازه تر ځارنې لاندې نیوله شوې نه وه. د مطالعې لپاره د یوې په پام کې نیولې شوې موضوع خوښول په دې وجه ګټور دي چې د ځارنې دنده د لړو سرچینو او زیاتې مطالعې ته د پاملرنې غوښتنه کوي، له دې لارې کیدای شي چې په موضوع باندې یوه هر اړخیز نظر ورکړای شي. تر ټولو مهمه دا ده، کله چې د مدني ټولنې سازمان څرګنده کړي چې په یوې ټاکلې موضوع کې له تخصص څخه برخمنه ده، د هغې د تمویل لپاره

امکانات زیاتیږی او په نتیجه کی په راتلونکی کی کولای شی چی په سترو مطالعاتو لاس پوری کړی.
د بیلګی په توګه که چیری یو سازمان په یوه سیمه کی د بندیانو د ژوند شرایط او له هغو سره چارچلند تر مطالعی لاندی ونیسی، ډیر ژر په هغی ساحی کی د کارپوه په توګه پیژندل کیږی.

دوهم ګام- د وضعیت او اړوند قانونی چوکاټ لومړنی تشخیص وکړی

د یوی مشخصی موضوع په هکله د لومړنیو معلوماتو ټولول، د غیررسمی او نه سازمان شویو مرکو کول او له پخوانیو څیړنو سره سلا مشوره د وضعیت د لومړنی تشخیص بنسټ جوړوی. حتی که د یو ټولیز واقعیت یو مشخص اړخ مخکی له دی په هیواد کی حتی څیړل شوی هم نه وی، د معلوماتو نوری چاپ شوی سرچینی هرومرو شته چی له موضوع سره یو ډول ارتباط نیسی. د مدنی ټولنی یو سازمان له دی سرچینو او په اړوندی موضوع باندی د نورو موجودو موادو په استفادی سره ګټه ترلاسه کوی.

دوهم، د څارنی پروژی باید اړوندو ملی قوانینو، نړیوالو تړونونو او د منل شویو غوره چارچلندونو سره چی د تر څیړنی لاندی موضوع د تنظیم لپاره اهمیت لری، تماس ونیسی. دغه مقررات او معیارونه به د عمل په ساحه کی د پیښو د مراقبت لپاره لارښونه وکړی.

دریم ګام- د څیړنی مناسب میتودونه او د معلوماتو د ټولولو تخنیکونه وټاکی

د اړوند قانونی چوکاټ او د یوی ټاکلی موضوع په ساحه کی د غوره چارچلندونو درلودلو سره د مدنی ټولنی څارونکی سازمان باید وګوری چی په عمل کی اړوند قوانین او پالیسی تطبیق شوی او مقررات مراعات شوی دی.

د دی کار لپاره سړی باید د تر مطالعی لاندی موضوع لپاره مناسب وسایل او تخنیک خوښ کړی.
۷- ۵ چوکاټ کی هغو تخنیکونو ته اشاره شوی چی څرنګه د عمل په ساحه کی معلومات راټول کړای شی.

۷- ۵ چوکاټ
د راټول کړای شویو معلوماتو پخلی: د ارزونی دری اصلونه

د مدنی ټولنی د یو څارونکی سازمان د رپوټ اعتبار او د ټولنیز بدلون لپاره د هغه د نفوذ ظرفیت تر زیاتی کچی د هغه شفافیت او رښتینوالی پوری اړه لری. نو له دی امله، په هر څارونکی رپوټ کی یو مهم ګام باید دا وی چی د هغو اسنادو پخلی او تصدیق وشی چی د مرکو، سروی، اطلاعاتو ټولولو او نورو تخنیکونو له لاری لاس ته راغلی دی. دری مهم اصلونه چی د بشری حقونو په هکله د ناروی د انستیتوت لخوا د خپری شوی «بشری حقونو د لارښونی» د رسالی څخه اخیستل شوی دی، د څارنی په فعالیتونو کی د دخیلو مدنی ټولنی سازمانونو لپاره عملی لارښونی ټاکی:

۱- وګوری چی آیا ستاسو سرچینه د باور او د اعتماد وړ ده

په لومړی سر کی وګوری چی آیا ستاسو د معلوماتو سرچینه د لومړی لاس شاهده ده یا د بل چا لخوا یا د ګونګسو په حواله ده. آیا ستاسو د مرکی اړخ د پولیسو د ناوړه چلند قربانی دی یا هغه تاسو ته د

دوهم او دریم سړی له خولی معلومات درکوی؟ د یوی مرکی په ترڅ کی تاسی او ستاسی تیم باید د مرکی اړخ سره په خبرو کی همغږی او لړی خوندی وساتی. د دی کار لپاره یوه لاره دا ده چی د یوی ځانګړی پیښی په هکله د جزئیاتو پوښتنه وکړی. دغه راز هماغه پوښتنه له یوی بلی زاویی او جملو سره وړاندی کړی تر څو په ځواب کی همغږی وارزوی. د دی کار لپاره باید په پام کی ونیسی چی ستاسو معلومات ورکونکی، په خاصه توګه که چیری خپله د پیښی د قربانیانو له جملی څخه وی، ښایی د دی توان ونه لری چی ستاسو ټولو پوښتنو ته ځواب ووایی. پر سروی باندی د کنترول یوه لاره دا ده چی یوه پوښتنه په مختلفو جملو سره وشی او د ځوابونو لړی روښانه کړای شی. تر ټولو اساسی مسأله دا ده چی د یوی منبعی د اعتبار معلومول یو مهارت دی نه علم. آیا ستاسو منبع یا سرچینه د یو پیښی په هکله له رپوټ ورکولو سره لیوالتیا لری؟ آیا هغه یوه پټه اجندا لری؟

۲- له نورو خپلواکو معلوماتو سره د تطابقت لپاره کنترول وکړی

د خپلواکو معلوماتو سره تطابقت هغه یو تخنیک دی چی سړی کولای شی چی د یو پیښی د اعتبار ارزیابی کړی. که چیری یو یا دوه سرچینی د هماغه پیښی یا سرغړونی په هکله رپوټ ورکړی، دا کیدای شی چی د پیښی نښانه وګرځی، خو نه د معلوماتو د رښتینوالی لپاره یو قطعی ثبوت. د بیلګی په توګه، که چیری یو شمیر بندیان چی یو بل ونه پیژنی، رپوټ ورکړی چی د ربړونی هماغه میتودونه په زندان کی استعمال شوی دی، د هغوی معلومات کیدای چی د اعتماد وړ وګڼل شی. سر بیره پردی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د خپلو سرچینو څخه لاس ته راغلی معلومات د رښتینوالی په مقصد د نورو سازمانونو له رپوټونو سره پرتله او کنترول کړی.

۳- وګوری چی آیا رپوټ له عمومی وضعیت سره مناسبت لری او ور سره جوړیږی

آیا هغه معلومات چی تاسی ته رپوټ درکړل شوی دی د موضوع له عمومی ساحی سره چی تاسی څاری جوړیږی او مناسبت لری؟ آیا دا معلومات د نورو موجودو معلوماتو په رڼا کی مدلل او د باور وړ دی؟ که چیری نه وی، دا د دی معنی نه لری چی تاسی دا معلومات په بشپړه توګه لیری واچوی: کیدای شی دا هغه څه وی چی تاسی مخکی له دی کشف کړی نه وی. په دی صورت کی د ثبوت پیټی نور هم درنیږی او د معلوماتو د پخلی ایجاب کوی.

د یادونی خبره دا ده چی په اضطراری حالاتو او په سختو چاپیریالونو کی د دغو اصولو تطبیق ډیر سخت ښکاری؛ د بیلګی په توګه: که چیری ممکن نه وی، خو ډیره سخته ده چی په داسی حالاتو کی د اعتبار او رښتینوالی په مقصد له نورو خپلواکو معلوماتو سره خپل معلومات پرتله کړی. خو د مدنی ټولنی سازمانونه چی په داسی حالاتو کی کار کوی د دا ډول معلوماتو له خپرولو څخه دی ویره ونه لری او باید دا څرګنده کړی چی د نوموړو حالاتو له امله نوری خپلواکی سرچینی او معلومات وجود نه لری چی هغو سره پرتله شی، بلکه دا یوازنی دی.

سرچینه:

Norwegian Institute of Human Rights, 2002, Manual on Human Rights Monitoring. An introduction for Human Rights Field Officers. Oslo: Norwegian Institute of Human Rights.

څلورم ګام ــ د څارنې یوه مطالعه په لاره واچوئ

د هغو پروژو لپاره چې د امنیتي سکتور د قانونمندۍ په قانوني تحلیل باندې لګیا دي، د څارنې یوه مطالعه د قانون له چوکاټ سره د اړوندې قانونمندۍ او هدایاتو جوړښت تر پلټنې لاندې نیسي. د هغو پروژو لپاره چې پر غیرقانوني تحلیل باندې لګیا دي، د هغو لپاره د څارنې کار دا دی چې معلومات راټول او تحلیل کړي تر څو د هغو په مرسته د دیموکراتیکې څارنې لپاره میکانیزمونه تر آزموینې لاندې ونیول شي. د حکومتي لوبغاړو کفایت تر پوښتنې لاندې ونیسي چې آیا خلکو ته یې امنیت برابر کړی او آیا احتمالا له بشري حقونو څخه سرغړونې کړې دي که نه.

له دې کبله چې د څارنې په یوه پروژه کې ډېرې وخت د بیلابیلو ځیرونکو همکارۍ مطرح دي، د مدني ټولنې سازمان باید داډ لاس ته راوړي چې د معلوماتو د راټولو تخنیک د عمل په ساحه کې د ټولو ځیرونکو له خوا تطبیق کیږي او د څیړنې د ټولو غړو ترمنځ د تفاهم او همکارۍ اړیکې موجودې دي.

پنځم ګام- نتایج اعلان کړئ

کله چې د څارنې یو رپوټ په چاپ رسیږي، د مدني ټولنې سازمان باید د هغو لارو چارو په لټه کې شي چې خپلې موندنې څرنګه اړوندو اړخونو او برخه والو ته لکه امنیتي سکتور، حکومت او عامو خلکو ته ورسوي. یواځې کله چې موندنې په ښې طریقې سره اړوندو تصمیم نیونکو او عامو خلکو ته ورسیږي، بیا نو د مدني ټولنې سازمان هیله کولای شي چې په ټولنیز بدلون باندې مثبته اغیزه وکړي.

د څارنې رپوټ

د څارنې د رپوټ لومړنی هدف دا دی چې د یو ټولنیز واقعیت په هکله راټول کړای شوي شواهد او اسناد خپاره کړي. له دغه رپوټ څخه کیدای شي وروسته د تر څیړنې لاندې وضعې باندې د اغیزې لپاره استفاده وشي.

د څارنې رپوټ ډیر ژر د مدني ټولنې د یو سازمان د کار د څرنګوالي نښانه ګرځي او د هغه پر شهرت باندې پراخه اغیزه کوي. یو هراړخیز او مفصل رپوټ چې د ناوړه اعمالو او اجراآتو په هکله مشخص شواهد او اسناد وړاندې کوي کولای شي چې د ډله ایزو رسنیو، نړیوالو سازمانونو او د مدني ټولنو د نورو سازمانونو، د سیاستوالو او عامو خلکو پام راواړوي. بالمقابل د څارنې یو ضعیف او بې محتوی رپوټ چې د پیبنو په هکله اسناد او شواهد ونه لري، کیدای شي چې د اړوند مدني ټولنې سازمان شهرت ته تاوان ورسوي او له نړیوالې ټولنې سره د راښه درشه امکانات ضعیف وکړي او له احتمال څخه لیرې ښکاري چې په ټولنیز بدلون کې دې هم کوم اثر ولري.

د څارنې د رپوټ جوړونې لپاره کوم خاص معیار او مقررات وجود نه لري. دغه لاندې یادونې کیدای شي چې د لارښوونې او وړاندیزونو په توګه د دې مقصد لپاره وګڼل شي؛ د مدني ټولنې یو سازمان کولای شي چې دا له محلي معلوماتو او پوهې سره یوځای کړي. په پای کې د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د نورو مجربو سازمانونو سره چې مخکې له دې یې د څارنې رپوټونه خپاره کړي دي، د سلا مشورو له لارې د خپلې رپوټ جوړونې توانمندۍ اصلاح او بشپړ کړي. ۷- ۶ چوکاټ په دې هکله ځینې خوښ کړای شوي مثالونه وړاندې کوي.

د څارنې د یو رپوټ جوړښت

د څارنې رپوټ باید په لومړی سر کې تر څارنې لاندې موضوع په اړه د ملي قانون او نړیوالو تړونونو د معرفي کولو له لارې د مطالعې یا څېړنې هدف روښانه کړي. په خپلو پرانیستې برخو کې د څارنې رپوټ باید د څارنې د پروسې د موندنو یو «عمومي لنډیز» شامل کړي، ځکه ډېرې خلک لکه سیاستوالان، بسپنه ورکونکي او خبریالان، چې د مدني ټولنې یو رپوټ لولي، ډېرمصروف کسان دي. رپوټ باید وکړای شي چې د مؤجز میتودلوجۍ، مهمو موندونو او سپارښتنوو له وړاندې کولو سره د لوستونکي پام ځان ته واړوي. همداراز که چیرې رپوټ په یو محلي ژبه لیکل شوي وي، دا ډېره ښه مفکوره تر هغه پورې چې په مفصل توګه په انګلیسي ژبه ترجمه کیږي، د هغې ځینې مهمې برخې په لومړی سر کې په انګلیسي ژبه کې وړاندې شي.

د رپوټ جوړښت باید په منظمه او دقیقه توګه د څارنې د پروسې نتایج په تفصیل سره بیان کړي. په لومړی سر کې هغه یو میتود چې د مدني ټولنې سازمان ترې کار اخلي باید شفافیت ولري. تر ټولو غوره خو دا ده، کله چې د همدې میتود څخه یو بل شخص یا سازمان په اړوندې موضوع باندې د څېړنې لپاره کار اخلي، په پای کې باید هغې نتیجې ته ورسیږي چې تاسې رسیدلي یاست. دا کار اخیستل شوي میتود ډېر ښه ثبوت دی. اساساً، رپوټ باید نه یواځې په خصوصیت کې روښانه کونکي وي، بلکه تحلیل هم باید ځان سره ولري. د څارنې رپوټ باید د ټولنیز واقعیت د یو اړخ، نه یواځې یو بیړنې انځور ښکاره کړي، بلکه د وخت په تیریدو سره د هغه وده هم: د دې کار لپاره د څارنې یو رپوټ باید د نیمګړتیاوو په هکله رپوټ ورکړي، او د هغو د اصلاح لپاره کال په کال وړاندیزونه وکړي. یو اندول شوي رپوټ کولای شي چې د عامه پام ځان ته زیات واړوي، نسبت هغه یوه ته چې د ځینو شواهدو د مختصرې ارزونې سره سره یواځې په یو اړخیزتوګه وړاندې شوي وي.

همداراز د څارنې یو رپوټ باید ټولو اړوند برخوالو ته سپارښتنې ولري. سپارښتنې باید د رپوټ د موندونو پر بنسټ ولاړې وي او څرګنده کړي چې د عمل په ساحه کې څرنګه کیدای شي سیاسي، اقتصادي یا ټولنیز نیمګړتیاوو ته پاملرنه وشي او د هغو مخه په راتلونکې کې ونیوله شي. دغه سپارښتنې باید نه یواځې د مدني ټولنو د سازمانونو اجرآتو ته اشاره وکړي، بلکه باید د رپوټ د ستري نتیجې په نسبت خپل ناپلویتوب ښکاره کړي.

۷- ۶ چوکاټ

د امنیتي سکتور په هکله د څارنې د رپوټونو مثالونه:

د بشري حقونو د څارنې سازمان، Human Rights Watch، د Get the Gun نومې رپوټ: د یوګندا د Karamaja په سیمه کې د یوګندا د پوځ د عملیاتو په نتیجه کې پر بشري حقونو باندې تیرې، دغه رپوټ چې د څارنې د سازمان لخوا په ۲۰۰۷ کال کې جوړ شوی په لاندې انترنتي پاڼه کې موندلای شې:

http://hrw.org/reports/2007/uganda0907

د قانون د اجراء د قوې په نامه دغه عملیات د یوګندا د «خلق د دفاع د ځواکونو» لخوا د ۲۰۰۶ کال د سپتمبر او ۲۰۰۷ کال تر جنوري پورې په لاره واچول شول. د څارنې د سازمان دغه رپوت د نومړو عملیاتو د ۵۰ شاهدانو او د سیمې څخه د لیدنې کتنې له مخې جوړ شو او په هغه کې د یوګندا د ملي پوځ لخوا د بشري حقونو څخه سرغړونې درج شوې دي.

د بښنې نړیوال سازمان، Amnesty International، نایجریا: د رپوټ نوم: Prisoners’s Rights systematically flouted، (د بندیانو بشری حقونه په منظمه توګه پښو لاندې شوی)، د بښنې نړیوال سازمان، لندن، ۲۰۰۸ .

دغه رپوټ چې د بندیانو د شهادتونو او د پیښې له اړوند برخه والو سره د مرکو پر بنسټ جوړ شوی دی بیانوی چې په نایجریا کې بندیان په منظمه توګه له بشری حقونو څخه بې برخې کړای شویدي. د نایجریا په ټول عدلی نظام کې د جنایی جرایمو مسوول چارواکې د دغه وضعیت لپاره مسوول ګڼل کیږی.

د عامه قانونی زده کړو لپاره ټولنه (Association for Legal Public Education), د رپوټ نوم: د پولیسو د اجراآتو په هکله عامه نظر:
Report, Tbilisis, 2005, avialblable online at
http://alpe.ge/nedit/assets/Patrol_Plice_eng-final.pdf

د Tblisi، Kutaisi، Batumi او Telavi په ښارونو کې له څه د پاسه سل مخامخ مرکو پر بنسټ دغه رپوټ هدف دا دی تر څو هغه ستری ستونزی وپیژندلی شی چې د پولیسو د ګزمې د اجراآتو په وړاندې خنډ پیدا کوی، د دی مقصد لپاره ددغو ګزمو په وړاندې د عامه دریځ او د عام خلکو په وړاندې د پولیسو د ګزمو پلټنه شوی ده.

Rodrigo Castro and Jose Francisco Garia/Instituto Libertad Desarallo ، د رپوټ نوم: په چیلی کې په ۲۰۰۴ کال کې د قضا اوعدل وضعیت: د امنیتی سکتور شاخصونه. د ټولنیز رپوټ ۹۵ لړی، Instituto Libertad y Desarallo, Santiage, 2005, available online at
http://www.lyd.com/english/noticias/95_social_report_series.pdf

دغه رپوټ د هغو احصائیو له مخی چې د چیلی محکمو لخوا په ۲۰۰۴ کال کې جوړ شوی، یو قضایی تحلیل وړاندې کوی.

لنډه دا چې د څارنې ټول رپوټونه باید یوه سریزه ولری، چې په هغې کې د څیړنې د هدف اړوند ټولنیزو مسألو ته اشاره شوی، د هغې میتودولوژی په هکله شفافیت موجود وی چې تری کار اخیستل شوی، ځانګړی رپوټ ورکړای شوی قضیې په کې شاملې وی او سپارښتنې ولری.

د امنیتی سکتور د نظارت ستراتیژی او څارنه

د بیلابیلو امنیتی سکتورونو د چارچلندونو په هکله د معلومات راټولول په خپل ذات کې بنایی د امنیتی سکتور په چلندونو کې کوم بدلون رامنځ ته نه کړی. بواځې که چیری څارنه د مراقبت یا نظارت د څارنې له ستراتیژی سره جوخت کړای شی، لکه د حقونو د دفاع او د پوهې د سطحې د لوړلو کمپاین، دا کیدای شی چې په امنیتی سکتور کې دپلټنې او دقت لپاره لاره پرانیځی او په پای کې د مثبت بدلون سبب وګرځی.

خپلواکه څارنه د امنیتی سکتور په دیموکراتیکی څارنې کې ډیر مهم مقام لری، ځکه د څارنی رپوټ د یو شمیر نورو لوبغاړو او تأسیساتو لخوا استعمالیږی ترڅو د امنیتی سکتور وزیران حساب او کتاب ته

کښېنوی. په دغو تأسیساتو کی پارلمانونه، سیمه ایزی شوراګانی او نړیوال سازمانونه شامل دی. په خاصه توګه د ملګرو ملتونو سازمان په وروستیو کلونو کی تر زیاتی کچی د مدنی ټولنی د سازمان پر رپوټونو تکیه کړی ترڅو په غړو دولتونو کی د بشری حقونو ژمنی خوندی وساتی. دغه راز، په ډېرو هیوادونو کی، د شکایتونو د اوریدو ملی اداری هم ډیر زیات د څارنی پر خپلواکو رپوټونو باندی تکیه کوی ترڅو د نیمګړتیاوو په هکله او د امینتی وزارتونو لخوا د احتمالی بشری حقونو د سرغړونو په هکله عمومی پوهاوی زیات کړی.

۷- ۷ چوکاټ
نایجریا: د ټاکنو په وخت کی د پولیسو د کړووړو څارنه

د قانون د اجراء د ښوونی لپاره مرکز چی د مدنی ټولنی یو نایجریایی سازمان دی، د پرانیستی ټولنی لپاره د عدالت نومی سازمان (Open Society Justice Intitiative) او د نایجریا د پولیسی خدماتو له کمیسیون (PSC) سره په ګډه د ۲۰۰۳ کال د جمهوری ریاست ټاکنو په ترځ کی د پولیسو چلندونه تر څارنی لاندی ونیول.

دغی پروژی څلور برخی درلودی: د ټاکنو په ترځ کی د پولیسو پر چارچلندونو باندی د واکمنو د بنسټیزو مقرراتو لپاره طرح جوړول؛ د نایجریا پولیسو او عامه خلکو ته د دغو مقرراتو په اختیار ورکول؛ د دغو مقرراتو څخه د سرغړونو څارل؛ او بالاخره د لاس لاندی نیول شویو فعالیتونو په هکله د عامه رپوټ خپرول.

د قانون د اجراء د د زده کړی لپاره مرکز او د هغه شریکانو په دی ډول یوه غیرحکومتی انتقالی څارنی ډله (TMG) جوړه کړه. TMG د ټاکنو لپاره ۱۸۵ څارونکی استخدام کړل، د نایجریا د هر سیمی لپاره ۵ تنه. څارونکو ته د څارنی په مقصد اساسی وسایل ورکړل شول او هر یوه له خپلی اړوند سیمی څخه د ټاکنو د بهیر په هکله دوه پاڼي لرونکی رپوټ وړاندی کړ. څارونکو همداراز یو تیلفون هم په اختیار کی درلوده چی د کومی خاصی پیښی په صورت کی د څارنی مقر ته یی سمدلاسه خبر ورکاوه.

لاس ته راغلیو نتایجو څرګنده کړه چی دغه پروژه د لارښوونو په اړه د پولیسو د خبرتیا او پوهاوی لپاره بریالی شوه؛ په عین وخت کی د PSC اعتبار یی د عامه خلکو په منځ کی زیات کړ؛ دا یی وښودله چی PSC کولای شی په مهارت او مسلکی ډول خپلی دندی تر سره کړی او د پولیسو لخوا د ډیرو بد ورګو زورزیاتیو او سرغړونو مخه ونیسی، هغه څه چی د نایجریا په تیرو ټاکنو باندی سختی اغیزی کړی وی.

سرچینه:
Open Society Justice Initiative, http://www.justiceinitiative.org/activities/ncjr/police/nigeria_psc

سربیره پر دی، د حقونو څخه د دفاع او د پوهاوی د سطحی د لوړولو کمپاینونه د حکومت د پالیسی د یوی ځانګړی برخی له کلنی تحلیل څخه تل ګټه ترلاسه کولای شی، دا ځکه چی د څارنی منظم رپوټونه د یوی موضوع د ساحی د اصلاحاتو عمومی انځور ترسیموی او په عین وخت کی د سرغړونو او تیریو مشخص مثالونه وړاندی کوی.

نتیجه

د امنیتی سکتور د فعالیتونو په څارنه کی له مشغولتیا سره د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د امنیتی سکتور د تأسیساتو د حساب ورکولو او شفافیت په زیاتولو کی ونډه واخلی.

دغه راز تر ټولو مهمه دا چی، څارنه په امنیتی سکتور کی دیموکراتیکی څارنه او بریالی اصلاحات پیاوړی کوی، خصوصاً چی هغه د مدنی ټولنی او د دولت د دوو قواوو مقننی او اجرائیی ترمنځ د یوی ستراتیژیکی لیوالتیا یو برخه وی. د اغیزو د لوړولو لپاره غوره ده چی هغه معلومات چی د څارنی له لاری لاس ته راغلی دی بیرته د پوهی د سطحی د لوړولو، روزنی او د حقونو د دفاع په کمپاینونه کی تری کار واخیستل شی.

په پای کی د څارنی د فعالیتونو اغیزه تل د لاس ته راغلو اطلاعاتو او معلوماتو کیفیت او همداراز اعتبار او د څارونکی سازمان خپلواکتوب پوری هم اړه لری.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

په څارنه کی د ګډون لپاره د خپل مدنی ټولنی د سازمان ظرفیت جوړ کړی

- د څارنی میتودونه او د معلوماتو د راټولو تخنیکونه وڅیړی
- د امنیتی سکتور په هکله د څارنی چاپ شوی رپوټونه ولولی او تری یی زده کړی
- د موضوع ساحه خوښه کړی، چیرته چی ستاسو د مدنی ټولنی سازمان نسبی ګټه ترلاسه کولای شی

د امنیتی وزارتونو په دننه کی د اړیکو یوه شبکه جوړه کړی

- د امنیتی سکتور له متقاعدو کسانو سره چی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په موضوعاتو کی لیوالتیا لری اړیکه ونیسی
- د مدنی ټولنی د سازمانونو له یوی شبکی سره چی د امنیتی سکتور سره په تړاو کی ده، یو ځای شی یا هغه خپله جوړه کړی

د امنیتی سکتور د څارنی لپاره معیارونه او نښانی جوړی کړی

- په خپل وطن کی اړوند ملی قوانین او مقررات وڅیړی
- اړوند نړیوال بشری تړونونه وڅیړی او د هغو په نسبت د دولت مکلفیت او پابندی تأمین کړی
- اړوند نړیوال لارښوونکی اصول او غوره چارچلندونه وڅیړی
- دغه مقررات او د تړونونو مکلفیتونه د امنیتی سکتور د څارنی لپاره په معیارونو او نښانو بدل کړی

امنیتی سکتور وڅاری

- په امنیتی سکتور کی د دیموکراتیکی څارنی میکانیزمونه وڅاری
- خلکو ته د امنیت د تأمین لپاره د امنیتی سکتور د ادارو کفایت او توانمندی وڅاری

- د امنیتی سکتور د کارکوونکو د بشری حقونو سرغړونی وڅاری
- د عامو خلکو د بشری حقونو سرغړونی وڅاری
- د څارنی په رپوټونو کی موندنی وخت په وخت چاپ او خپری کړی.

۸
فصل

TEODORA FUIOR

د بودجې تحلیل

Teodora Fuior

۸

د بودجې تحلیل

دولتي بودجه د یوه حکومت د پالیسی د پیژندنی د مهمو وسیلو څخه شمیرل کیږي. هغه څرګندوی چی یو حکومت د خپل راتلونکی پرمختیا او د دولت تر اداری لاندی منابعو د ویشی، د پالیسیو او عمل ترمنځ د همغږیو لپاره څرنګه پلان جوړوی او هغه ارزښت چی دولت یی امنیت، عدالت، آزادی او هوسایی ته ورکوی او همداراز هغه شفافیت چی اجرائیه ورته د رسیدو هڅه کوی، په کومه سطح کی باید قرار ولری. دغه راز عامه خلکو ته د دی موقع ورکولو سره چی د حکومت له سیاسی خوښو (انتخاب) او ړومبیتوبونو څخه خبرتیا ولری، بودجه دا هم روښانه کوی چی د مالیی پیسی څرنګه مختلفو برخو ته ځانګړی کیږی او څرنګه د دولت د ادارو لخوا لګول کیږی. په یوی دیموکراسی کی عامه بودجه جوړونه باید هغه یوه پروسه وی چی مختلف اړخونه په هغی کی ګډون ولری، ځکه هغه د هر وګړی پر ژوند باندی اغیزه کوی.

د همدی دلایلو له امله د بودجوی موضوعاتو په هکله پوهه د مدنی ټولنی لپاره خورا ارزښت لری، هغی ته اجازه ورکوی چی د هغی دپالیسی په پروسه کی ګډون وکړی. که څه هم د بودجی اهمیت خورا زیات دی، خو یواځی په دی وروستیو وختو کی د هغی په وړاندی د عامه خبرتیا لپاره دروازه پرانیستله شوی ده.

د بودجی یو مناسب تحلیل د مدنی ټولنی سازمانونو ته اعتبار، روښانتیا او قدرت ور په برخه کوی. هغه یوه اغیزمنه وسیله ده ترڅو حکومت د پخوانیو او اوسنیو چارچلندونو په خاطر حساب او کتاب ته کش کړای شی او پر راتلونکو بودجو باندی د نفوذ موندولو لپاره ښه موقع په لاس ورکوی. د بودجی تحلیل باید یواځې د یو علمی کار یا د روښانفکری یو تمرین ونه ګڼل شی چی هدف د عامه کتابتونونو د الماری ډکول وی: د بودجی په هکله د مدنی ټولنی خپلواکی ارزونی او تحلیلونه د یوی غوره دیموکراتیکی حکومتوالی لپاره حتمی او ضروری دی، ځکه دا هغه عملی وسایل دی چی د پالیسی په هکله عامه بحث اصلاح کوی، د بحث د برخوالو شمیر او کیفیت ستروی او پر بودجوی پروسی باندی اغیزه کوی. دغه فصل کی هغه لاری چاری روښانه شوی دی چی څرنګه د مدنی ټولنی سازمانونه بودجی تحلیل کړی تر څو د امنیتی سکتور پر پالیسی او چلندونو باندی نفوذ پیدا کړی.

امنیتي بودجه څه ته وايي

امنیتي بودجه د هغو پیسو اندازه ده چې یو هیواد یې د یو کال په موده کې د خپل داخلي او بهرني امنیت د خوندي ساتنې لپاره په مصرف رسوي. د امنیتي بودجې ټول رقم د دولتي امینتي ادارو لپاره د کلني تخصیص شوي بودجو مجموعه ده. د دغو ادارو روښانه مثالونه د دفاع او کورنیو چارو وزارتونه دي، خو د یو ملي امنیت د بودجې په هکله د یوې هراړخیزې پوهې لپاره اړینه ده چې په دې برخه کې ځینې نور امنیتي فعالیتونه او تأسیسات هم په پام کې ونیول شي.

۸- ۱ چوکاټ

د امنیتي بودجې له لارې څه شی تمویل کیږي؟

برخه	تأسیسات او نور فعالیتونه
دفاع	• وسلوال ځواکونه – د هغو په جمله کې په بهر کې سوله ساتي ځواکونه • د پوځی سکتور ملکي اداري - پوځی دفاع او نوري حکومتي اداري چې په دفاعي فعالیتونو کې بوخت دي، لکه وسلوال تولیدات، واردات او صادرات • نیمه پوځی ځواکونه – غیر منظم وسلوال قطعات چې د هغو د روزلو پریکړه کیږي، په وسایلو سمبالیږي او د عملیاتو لپاره چمتو کیږي، لکه سرحدي ژاندارم یا محافظین (دا کیدای شي په دفاعي بودجه یا د کورنیو چارو د وزارت په بودجه کې ښکاره شي)
د قانون د اجراء	• پولیس، نور ځواکونه چې د عامه نظم د ساتلو او د قانون د اجراء لپاره مسوولیت لري • د پولیسو ملکي اداري او د عامه نظم نور ځواکونه / کورني یا د وطن د داخلي چارو وزارت
سرحدي منجمنت/ ګمرکونه	• سرحدي محافظین، ګمرکي اداري
اصلاحي تأسیسات	• د زندانونو اداره (دا کیدای شي چې د کورنیو چارو یا د عدلیې د وزارت په بودجو کې ښکاره شي)
استخبارات	• استخباراتي خدمات / کیدای شي پوځی یا ملکي وي. معمولاً یو شمیر اداري استخباراتي فعالیتونه سرته رسوي، کیدای شي چې هغوی د دفاع، کورنیو یا عدلیې د وزارتونو په بودجه کې ښکاره شي او یا خپلواکي استخبارتي اداري چې مستقیماً د اجرائیه قوې تر امر لاندې عمل کوي.
ملکي بیړني اداري	• هغه اداري چې په بیړنیو حالاتو کې مسوولیت لري، ځانګړې مخابرات، د ستراتیژیکي بنسټیزو تأسیساتو ساتل، د لوړپوړو چارواکو او داسې نور کسانو ساتل
د امنیت ستراتیژیکي منجمنت	• د دفاع عالي شورا یا د ملي امنیت شورا چې کیدای شي یو خپلواکه اداره وي یا د اجرائیي د قوې د رئیس تر امر لاندې یوه مشورتي اداره

هر ملي امنیتي سکتور یو واحد دی چې څو برخې لري. د امنیتي بودجې د تحلیل لومړی ننګونه دا ده چې ټولې هغه اداري، خدمات او ځانګي وېږنې چې په ملي امنیت کې یو نقش لوبوي او عامه پیسې مصرفوي – دا هماغه اداري دي چې په عین وخت کې صلاحیت لري ترڅو د ملي امنیت په پلمه

بشري حقونه او آزادي محدود کړي. د بېلګې په توګه، د يوې داسې دندې د ستونزو د سپړلو لپاره، کفايت کوي چې د يو شمير هيوادونو د ملي استخباراتو مختلفو تأسيساتو ته کتنه وکړو: په امريکا متحده ايالاتو کې پنځلس استخباراتي اداري، په فرانسه کې ديارلس، په آلمان کې شپږ، رومانيا کې اوه او په ايتاليا کې يوازې دوه وجود لري؛ په ټوله نړۍ کې د دولتونو دشمير څخه درې ځلې زياتې استخباراتي اداري موجودې دي.[1]

سربيره پر دې، د اختلاس رپوټونه چې د دفاعي او امنيتي تړونونو سره تړلي دي وخت په وخت د نړۍ د ورځپاڼو غټ سرليکونه جوړوي. په محلي سطح د قانون د اجراء لپاره د مسوولو چارواکو په منځ کې اختلاس، بډې اخيستل او اداري فساد د عام وګړو ورځنۍ ژوند له ستونزو سره مخامخ کړي دي، خو ډيرې وخت د دغه ناورين يو لامل بنايي دا وي چې د امنيتي سکتور کارکونکی له يو معقول او کافي معاش څخه برخمن نه دي. د بودجې تحليل د مدني ټولنې سازمانونو ته دا امکان ورکوي تر څو اختلاس کشف کړي، په لاملونو يې ځان پوه کړي او هغه بربند کړي.

د دولت له نورو ادارو سره د امنيت د بودجې توپير څه دی؟

امنيتي سکتور د يو شمير مقرراتو او لاروچارو هسې تابع دی لکه چې نور دولتي سکتورونه دي. د امنيتي سکتور د بودجې جوړونې پروسه بايد د حکومت د نورو سکتورنو څخه توپيري ونه لري او نه له لړ شفافيت څخه بې برخې وي. په عين وخت کې د امنيتي سکتور د بودجې جوړونې د پروسې کړکيچنتوب او ځانګړې خصوصيت تحليل او څارنه نوره هم له ننګونې سره مخامخوي.

د امنيتي بودجې جوړونې يو مهم توپير په دې پروسه کې د هغې پر سياسي خصوصيت باندې ټينګار دی. ټول عامه بودجوي تخصيص يو لړ مهمو سياسي انتخابونو ته اشاره کوي، خو د امنيتي بودجې تخصيص په ځانګړې توګه يو د ليدو وړ او حساس سياسي انتخاب دی. هغه اندازه پيسې چې يو هيواد يې په امنيت مصرفوي، سياسي تصميمونو پورې اړه لري چې په يوه ټولنه کې د ګواښ څخه برداشت منعکسوي (هم داخلي او هم خارجي) که هغه د يوې سيمې په سطح ده (جنايي جرمونه) يا نړيوال سطح (نړيوال تيرې). دفاعي بودجه ډيرې وخت د ملي صنايعو او استخدام لپاره مهمې پايلې لري او ځينې وختونه د کورنۍ سياسي تأسيساتو په ګټه تماميږي. امنيتي بودجوي تخصيص په عين وخت کې د بهرنۍ پاليسۍ يوه وسيله ده: د پيسو مقدار چې په يو هيواد کې د دفاع لپاره لګول کيږي، په ښکاره توګه په بهرنۍ پاليسۍ کې د هغه د راتلونکو کشالو ښکاره نښانه ده، نو په دې وجه د نورو هيوادونو لخوا په دقيقه توګه تر څارنې لاندې ده. د امنيتي سکتور د بودجې جوړولو د سياسي اهميت له کبله د مدني ټولنې فعاله مداخله تر ټولو مهمه ده.

د يو هيواد کورنی او بهرنی امنيت يوه عامه ښيګڼه ده چې اتباع بايد د هغه لګښت په غاړه واخلي. امنيت حتی د هغو عامه مهمو ړومبيتوبونو له جملې څخه دی چې پرته له هغو څخه نورې ښيګڼې لاس ته راتلای نشي. په بل عبارت، شخصي آزادي، ټولنيز عدالت، هوسايي او ښوونې او روزنې ته لاس رسي او نور داسې عامه ښيګڼې يوازې په يو مصوون چاپيريال کې وده کولای شي، په داسې يو چاپيريال کې چې د هر وګړي امنيت ضمانت کوي.

---

[1] - د مختلفو هيوادونو استخباراتي ادارو فهرست او اړيکې په دغې انترنتي پاڼه کې موندلای شئ:
http://www.intelligencesearch.com/intelligence-agencies.html;www.fas.org/irp/world/index.html;http://en.wikipedia.org/List_of_intelligence_agencies

خو د نورو عامه پالیسیو پرخلاف د یوی امنیتی پالیسی د اغیزمنتوب سنجش ډیری وخت ډیر سخت دی. د بیلګی په توګه، څه شمیر سرتیری، څه ډول وسلی یا څومره چمتووالی باید یو دفاعی دستګاه وړاندی کړی ترڅو اغیزمن ثابت شی؟ هغه دفاعی ظرفیت چی د جګړی په وخت کی ورته اړتیا ده د سولی په وخت کی څه ډول ارزیابی شی؟ کورنی امنیت هم ځینی خاصی ننګونی پیدا کوی: د هغو پیسو اغیزمنتوب چی د پولیسو او استخباراتی خدماتو لخوا لګول کیږی، څرنګه حساب شی؟ ربښتینی معلومات، او د بشری حقونو د سرغړونو ثبوت ښایی کله چی د پولیسو له درکه ویره او بی اعتمادی موجوده وی سخت کار وی او د دولت د تأسیساتو غیراغیزمنتوب د سرغړونو قربانیان د معلوماتو په ورکولو کی له خنډ سره مخامخ کړی. د حکومت د نورو پالیسی په پرتله (مثلا، د عامه ښوونی او روزنی په پالیسی کی هر کال د فارغ زده کونکو شمیر د یو شاخص په توګه استعمال شی) د اجراآتو په شاخصونو کی دغه نیمګړتیاوی د امینتی بودجی تحلیل ته نوری ننګونی هم پیدا کوی، خو دا یو غیرممکنه دنده نه ده.

سربیره پردی، د امنتیی حساسو ملی معلوماتو ساتل اکثر د شفافیت او حساب ورکولو میکانیزمونه چی په نورو عامه پالیسیو کی په پام کی نیول کیږی، د کار مخنیوی کوی. پټ پروګرامونه (هغه بودجه چی کیدای شی په مجموعی بودجه کی شامله کړای شی، خو جزئیات او د لګښتونو اړوند سندونه یی نه بربنډیږی) ډیری د دفاعی څیړنو، پرمختیایی، تدارکاتو، استخباراتی فعالیتونو یا پوځی عملیاتو لپاره په لاره اچول کیږی. د پټو عملیاتو هویت، هدف او حتی لګښتونه یی نه یوازی له عامو خلکو بلکه د پارلمان له اکثریت غړو څخه هم پټ ساتل کیږی. په دی وجه مدنی ټولنه او پارلمان دواړه باید د داسی فعالیتو د تعقیب لپاره د منلووړ یوی حساب ورکولو سطحی په لټه کی شی او اجازه ور نه کړی چی اجرائیه قوه پرته له یو معقول دلیل څخه د معلوماتو د پټولو په لټه کی شی.

د دی کار د کولو لپاره یو زیات شمیر هیوادونو د معلوماتو د آزادی یو تړون (FOIA) تصویب کړی دی چی په حقیقت کی د هغو قوانینو نوم دی چی د هغو له مخی وګړی کولای شی معلوماتو ته د لاس رسی حق ولری. د سری او محرمو معلوماتو ساتل د (FOIA) له تړون څخه استثناء کړای شوی دی او دا باید هم د قانون له مخی تنظیم او روښانه کړای شی چی کوم معلومات سری او محرم باید وګڼل شی، د چا لخوا او څوک هغو ته لاس رسی درلودلی شی او څرنګه. د FOIA قانونمندی د پارلمانی غړو او د مدنی ټولنی یو سازمان ته قانونی وسیله ورکوی تر څو اجرائیه قوه حساب او کتاب ته کش کړی او له دی لاری شفافیت خوندی وساتی. د پارلمان ځینی خاصو غړو لپاره چی محرمو معلوماتو ته د لاس رسی اجازه لری، باید قانونی میکانیزم وجود ولری ترڅو حتی د محرمو پروګرامونو او بودجو لپاره تر یوی کچی حساب ورکول خوندی وساتل شی.

یو بل جوړښت چی باید د یوی کلنی بودجی له تحلیل څخه مخکی تر نظر لاندی ونیول شی، دا دی چی امنیتی او دفاعی پالیسی د یوی اوږدی مودی پلان کولو او اصلاحاتو له لاری جوړیږی. په ډیرو هیوادونو کی د امنیتی سکتور تأسیسات د اصلاحاتو او رغولو د یوی متداومی پروسی یوه برخه ده. د وسلوالو ځواکونو کمول، مسلکی کول، بدلون راوستل، د تخنیکی وسایلو سریع بدلون، د ګرانو او پیچلو وسلو د سیستمونو تدارکات، خریداری او مراقبت، د یو لړ پوځی فعالیتنو اجاره ورکول او د خصوصی پوځی او امنیت شرکتونو پراخیدل دا ټول هغه موضوعات دی چی په دی وروستیو وختونو کی په ټوله نړی کی ټولنی ورسره مخامخ شوی دی. د قانون د اجرائیه قوی اداری ډیری وخت هڅه کوی چی د خپلو بودجو په تخصیص کی زیاتوالی راوړی تر څو پرمختللی تحقیقی وسایل، د اطلاعاتو بنسټیز زیرمی او په اوسنی وخت کی د تروریزم ضد مبارزی تر شعار لاندی «پوځی» امکانات او ظرفیتونه ترلاسه کړی. په ټولیزه توګه بودجه ستره وسیله ده ترڅو دغه اصلاحات رهبری او تنظیم کړای شی. دغه اوږدمهالی پاملرنی د بودجو تحلیل پیچلی کوی؛ نو په دی وجه عمومی سپارښتنه دا ده چی د یوی یو کلنی بودجی ته د ځیر کیدو پر ځای څو کلنو بودجی تر غور او څیړنی لاندی ونیولی شی.

د بودجوی دوران په هکله معلومات

د بودجي دوران هغه زماني چوکاټ دی چي په هغه کی د یوی یوکلنی بودجي ټولی مهمی پیښی وده کوی: تصمیم نیول، تطبیق او ارزونه. بودجوی تحلیل باید د بودجوی دوران څلور ستر پړاوونه سره توپیر کړی: طرح، منظوری، اجراآت، ارزونه (مالی پلټنه یا محاسبه). په هر پړاو کی شامل نقشونه او لوبغاړی سره توپیر لری او دا د مدنی ټولنی مسوولیت دی چی دغه پروسه تر ارزونی او نفوذ لاندی ونیسی.

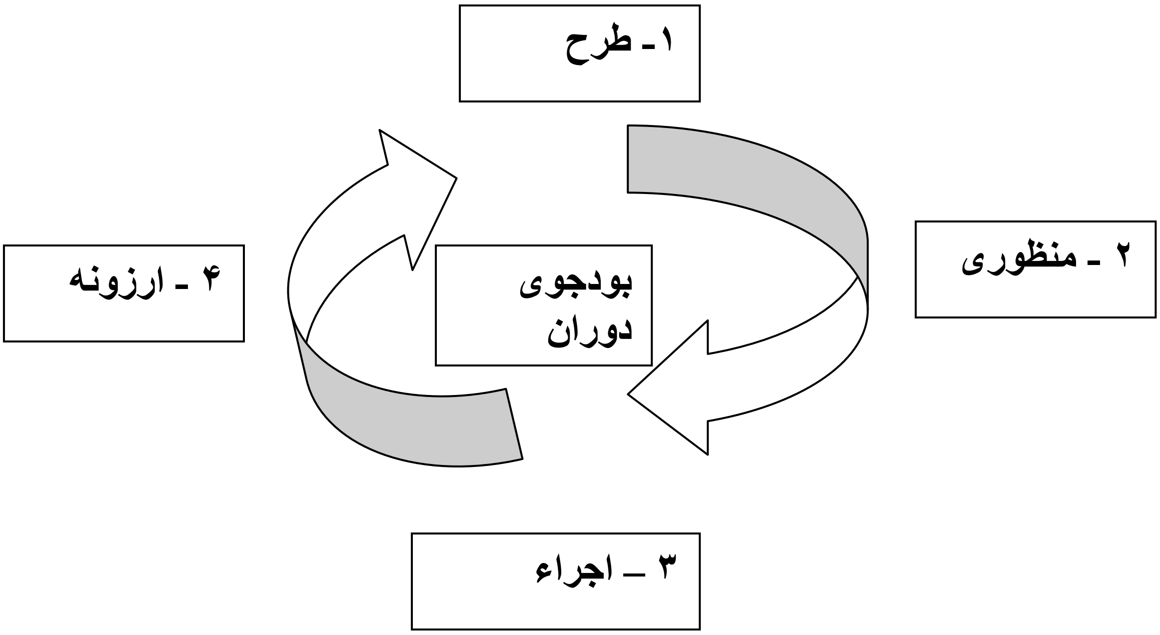

د بودجي طرح

د بودجي طرح د اجرائیه قوی په دننه کی د خبرواترو هغه یوه پروسه ده چی د راتلونکی مالی کال لپاره موجوده بودجه څرنګه د وزارتونو په منځ او څرنګه د هغوی په دننه کی سره وویشی. اجرائیه اداری (وزارتونه) خپل بودجوی وړاندیزونه یوی مرکزی اداری (د مالیی وزارت) ته وړاندی کوی. وزارتونه د حکومت د ملی موخو، د وزارت د خپل مشخص هدف او د هغو غوښتنو له مخی چی د هغه دبیلابیلی څانګو لخوا وړاندی کیږی، د لارښوونو له مخی، خپل بودجوی اړتیاوی طرح کوی. هر وزارت معمولاً د بودجي د زیاتوالی په لټه کی دی، چی معمولاً د مالیی وزارت یی د مالی کال د محدودیتونو او د ملی پرومبیتوبونو له مخی په هغی کی بدلون رامنځ ته کوی. هغه بدلون او سمونوالی چی رامنځ ته کیږی، نه یواځی د موجودو پیسو، بلکه د نورو مصرفی وزارتونو په پرتله د مالیی د وزارت په قوت پوری هم اړه لری. د دی پروسی په پای کی، یوه بودجه مسوده او د اجرائیی لخوا پری موافقه او پارلمان ته د وروستی منظوری لپاره وړاندی کیږی.

مدنی ټولنه څرنګه کولای شی د بودجی طرح تر نفوذ لاندی ونیسی؟

د بودجی دوران - دغه پړاو اکثر د اجرائیی په دننه کی د تړلو دروازو ترشا صورت مومی اوپه اکثرو هیوادونو کی پارلمان هم په کی مداخله نه کوی. خو بیاهم پارلمانی او عامه بحثونه کولای شی سیاسی ګوندونه او د اجرائیی لوړپوړی چارواکی د بودجی د طرحی په پروسه کی تر نفوذ لاندی راوړی. څومره چی پارلمان زیات د امنیتی سکتور د ږومبیتوبونو او د اوږد مهال دفاعی پلان جوړونی په بحثونو کی (پوښتنی او ګرویځنی، استیضاح، استماعیه او عمومی غونډی) دخیل وی، هومره مدنی ټولنه کولای شی چی هغو معلوماتو ته زیات لاس رسی ولری چی حکومت څرنګه بودجه جوړوی او دا امکانات پیدا کوی چی په دی اړه خپل وړاندیزونه او بدیل جوړښت وړاندی کړی.

امنیتی سکتور ته تخصیص شوی کلنی بودجه باید په یو څو کلن پلان کی طرح شی. دغه پروسه معمولاً په عامه سندونو لکه د ملی امنیتی ستراتیژیو، بنستیزو کړنلارو او پالیسیو[1] کی چی د اجرائیی لخوا صادریږی او پری موافقه کیږی، قید کیږی – یا په ځینی هیوادونو کی د پارلمان لخوا مشورتاً طرح کیږی. دغه ډول سندونه ملی ګټی، هدفونه او ږومبیتوبونه تعریفوی او دولتی ادارو ته ځانګړی مسوولیتونه او امکانات ور په برخه کوی، یعنی په یوه منځ مهاله موده کی د ملی امنیتی پالیسی په هکله یو عمومی نظر وړاندی کوی. دغو اسنادو کی کیدای شی چی د دفاعی لګښت پلان شوی سطح، تشکیلاتی پالیسی، د وسلو تدارکات او د امکان په صورت کی د سولی په عملیاتو کی د برخی اخیستلو د شرایطو په هکله لاربښوونی موجودی وی. نو په دی وجه مخکی له دی چی کلنی تخصیص شوی بودجه تر ارزونی لاندی ونیوله شی، غوره ده چی د دغه اوږدمهاله پلان د جوړونی سندونه وڅیړل شی. د دغو اسنادو په تصویب کی د پارلمان ګډون او د هغی په تعقیب عامه بحث د امنیتی سکتور د کلنی بودجی د حساب ورکولو لپاره یو ضروری قدم ګڼل کیږی. د مدنی ټولنی سازمان کولای شی له پارلمان سره همکاری وکړی او همداراز له ډلیزو رسنیو سره، تر څو مهمو موضوعاتو باندی رڼا واچوی.

۸- ۲ چوکاټ
د بودجی په هر قلم کی د کلنی لګښت د ټاکلو میتودونه

- د لګښت په پام کی نیول شوی سطح د تیر مالی کال لګښتونو پوری تړاو لری.
- د لګښت سطح د ناخالص ملی عاید د یوی فیصدی پر اساس محاسبه کیږی.
- د لګښت سطح کیدای شی چی نړیوالو موافقو پوری هم تړلی وی، د بیلګی په توګه ناتو خپلو متحدینو ته سپارښتنه کوی چی د خپل ناخالص ملی عاید په سلو کی دوه د دفاع لپاره تخصیص کړی.
- د لګښت سطح بهرنیو معیارونو او نښانو پوری هم تړلی ده، د بیلګی په توګه نورو هیوادونو د عین سکتور لپاره په اعظمی توګه څومره مصرفوی، د اتباعو په سر یا د ناخالص ملی عاید د فیصدی له مخی.
- د لګښت سطح یوازی د نویو شرایطو په چوکاټ کی او د موافقه شویو ملی ږومبیتوبونو له مخی ټاکل کیږی، یعنی د نورو ږومبیتوبونو (لکه ښوونه او روزنه، روغتیا او حفظ و مراقبت) سره د پرتله کیدو له لاری.

[1]- نویو او تازه ملی امنیتی ستراتیژیو او نورو دفاعی پلان سندونو ته اړیکه په دغی انترنتي پاڼه کی موندلای شی:
http://merln.ndu.edu/whitepapers.html

د بودجې کلنۍ طرح دوه بیلابیلې سطحې لري چې په هغو کې مختلف مختلفې علاقمندې برخې او اداري سره سیالي کوي

الف- د ملي ړومبیتوبونو ټاکل (امنیتي سکتور ته تخصیص کول)؛
ب- د امنیتي ړومبیتوبونو ټاکل (د امنیتي سکتور په دننه کې تخیصص کول).

د ملي ړومبیتوبونو ټاکل د وزارتونو ترمنځ د موجودو پیسو تخصیص ته اړه نیسي. دغه پړتله کیدل د ټولنې د سیالو سکتورنو(امنیت، روغتیا، اقتصادي وده) د راتلونکي پرمختیا لپاره د حکومت سیاسي انتخابونه څرګندوي. هغه لاره چې حکومت د «ټوپک یا د ډوډۍ د تمویل ترمنځ سیالۍ» [1] د حل لپاره وړاندې کوي په اکثرو هیوادونو کې د بودجې د تحلیل یوه ډیره مهمه موضوع ده. په دې اړه درې معیارونه کیدای شي په کار ولویږي:

۱- د پیسو اندازه چې امنیتي سکتور ته تخصیص کیږي، باید د امنیتي اداري د نقش، ماموریتونو او دندو پر بنسټ د ملي ګټو په مطابق وي؛ اوږد مهال مصارف هم باید په پام کې ونیول شي؛
۲- پلان شوي امنیتي لګښتونه باید د اقتصادي امکاناتو سره برابر وي؛ اوږدې مودې مصارف باید د منځنۍ مودې له اقتصادي وړاندوینې سره اړیکه ولري.
۳- د امنیتي سکتور مالي پیټۍ باید د ټولنې په سطح د منلو وړ وي.

د امنیتي سکتور ړومبیتوبونو ټاکل تر زیاتې کچې د ملي امنیتي سکتور جوړښت او د هرې اداري د جوړښت نفوذ پوري اړه لري. هغه ډیري وخت د ادارو ترمنځ د مالي منابعو د تخصیص پر سر د سیالي سبب ګرځي.

د بودجې منظوري

د بودجې د منظوري په پړاو کې پارلمان یو ډیر مهم نقش لري: هغې باندې کتنه کوي، بدلون په کې راوړي او هغې ته قانونیت ورکوي.[2] د ټول عامه لګښت او مالیاتو پارلماني صلاحیت ته په عامه مالیاتي جوړښت کې «د قانون واکمنۍ» وایي او د پارلماني دیموکراسي د محوري اصولو څخه شمیرل کیږي.

۸- ۳ چوکاټ
د دولتي بودجو قانوني څارنه

په ډیرو هیوادونو کې دولتي بودجه یو قانون ده. پایلې یې څه دي؟
۱- د یو قانون په توګه د بودجې صلاحیت باید د پارلمان لخوا ورکړ شي؛ نو په دې وجه د تصمیم نیولو په پروسه کې د پارلمان د ګډون ضمانت کیږي.
۲- یو قانون یو عامه وثیقه ده چې ټول وګړي ورته لاس رسی ولري. بودجوي سندونه په انترنتي پاڼو یا کتابتونونو کې موجودې دي.

[1]- په اصطلاح د «ټوپک او ډوډۍ» تمویل ماډل د کلاسیک اقتصاد «د محصولاتو د امکان سرحد» مثال دی. کله چې لګښت خپل عاید څخه لوړ شي، یو هیواد باید خپله تصمیم ونیسي چې آیا په امنیت کې او که نورو مدني ښیګڼو کې پانګې ړدي. یا پرې ټوپک رانیسي یا ډوډۍ او یا به دواړه. دغه ماډل همداراز د «لګښت موقع» نومې مفکوره چې په هر انتخاب کې وجود لري، تشریح کوي: تاسي یوائې هغه وخت زیات شي لاس ته راوړی چې یو بل شي څخه صرف نظر وکړي.
[2]- د نړۍ ډیر زیات هیوادونه د بودجې یو دولتي قانون لري چې هر کال یې تصوبیوي. ځینې استثنایي هیوادونه وجود لري: کانادا له څلورو بودجوي قوانینو سره، هالند له ۲۳ قوانینو سره یا امریکا متحده ایالات له شپږو سره.

۳- د بودجې له قانون څخه د ملکي یا پوځي چارواکو سرغړونې د سزا وړ دي.

د دولتي بودجوی قانون او د عادي قوانينو ترمنځ توپير څه دی؟

۱- یوائې حکومت کولای شي چې د بودجې وړاندیز طرح او وړاندې کړي.
۲- د بودجې د هرډول زیاتوالي غوښتنې لپاره د مالي منبع د ښودولو د ضرورت سره پارلماني تعدیلات اکثر محدود دي.
۳- د ټولو سکتورونو کمیټې معمولاً د بودجې په پروسه کې ګډون لري؛ که چیرې پارلمان دوه جرګې ولري، دواړه جرګې په یوه وخت کې د بودجې په وړاندیز باندې کار کوي.

پارلمانونه هرکال د بودجې د منظورۍ لپاره ښه زیات وخت ځانګړی کوي. له وخت سره سمه پروسه د پارلمان لخوا د بودجې د منظورۍ لپاره حتمي او ضروري ده. دغه پروسه باید له یوې تر دوو میاشتو پورې وخت ونیسي او دوه عنصرونه باید ولري:

- د بودجې د پیشنهاد وړاندې کول
- د تحلیل، بحث او رأی ورکولو لپاره کافي وخت.

په عمومي توګه د بودجې د تصویب لپاره پارلماني پروسیجر په لاندې ډول دی:

- پارلماني غړي د بودجې د اسنادو د مطالعې لپاره څو ورځې یا اونۍ لري؛
- د بودجې وړاندیز د مختلفو سکتورونو د کمیټو ترمنځ چې تر قانوني واکمنۍ لاندې د حکومت د ادارو لپاره پیشنهاد شوې مالي تخصیص په تفصیل سره بیانوي، ویشل شوی. وزیران او حکومتي چارواکي خپلې بودجې دغو کمیټو ته وړاندې کوي، د غوښتنې په صورت کې اضافي معلومات چمتو کوي او په عمومي توګه پارلماني غړي د خپلې بودجې د غوښتنې په ضرورت باندې قانع کوي. کمیټې په خپل وارسره د بودجې د تعدیل لپاره اړینې سپارښتنې کوي؛
- د بودجې کمیټه د بودجې ټول وړاندیز تر غور لاندې نیسي، د کمیټو لخوا وړاندې شوې سپارښتنو باندې کتنه کوي (دا کمیټې مجبوري نه دي چې د بودجې پروسه تعقیب کړي)، د دولت د ټولې بودجې د استحکام په هکله یو رپوټ وړاندې کوي او بیا بودجه د پارلمان غونډې ته وړاندې کوي؛
- د پارلمان عمومي غونډه د بودجې هر فصل ته رأیې ورکوي، د کمیټو لخوا وړاندې شویو تعدیلاتو باندې کتنه کوي. موافقه شوی متن د دولت د بودجې قانون ګرځي.

په دغه پړاو کې د پارلمان اجرائي توانمندي نقش اساساً دوو فکتورونو پورې تړلی دی: د لاس ته راغلو معلوماتو کیفیت او معقولیت او حقیقي صلاحیت چې بودجې ته بدلون ورکړي.

د بودجې وړاندیز کیدای شي چې په اوږدوالي کې د یوڅو پاڼو څخه جوړ شوی سند وي چې په محتوی کې مختلفو ادارو ته د تخصیص شویو پیسو یوه عمومي مجموعه درج وي، خو هغه کیدای شي چې په سل ګونو پاڼې وي له پیچلو او تفصیلي معلوماتو سره. د بودجې سند په ځینو هیوادونو لکه د چک جمهوریت، هنګري، جاپان، نوي زیلاند او پرتګال کې د ۵۰۰ تر ۱۰۰۰ کرښو پورې بودجوي اقلام

لري. په اتریش، دنمارک، ایتالیا، ناروی، سویس او امریکا متحده ایالاتو کی تر ۲۰۰۰ کربښو پوري رسیږي او په آلمان، اسپانیې او ترکیې کې له ۲۰۰۰ کربښو څخه اوړي.[1]

دوهم، د بودجې په پروسه کې د پارلمان د اغیزې اړینه شاخص دی پوری تړلی دی چې هغه په کومه کچه د تعدیل په پروسه کې د بودجې په محتوی باندې نفوذ لري. د بودجې د منظورۍ په پړاو کې د پارلمانونو د قانوني صلاحیتونو د څرنګوالي لپاره دری ماډلونه وجود لري:[2] د بودجې د تعدیل لپاره نامقید صلاحیتونه، د بودجې د تعدیل لپاره نسبي مقید صلاحیتونه او د بودجې د تعدیل لپاره محدود صلاحیتونه.

د بودجې د تعدیل لپاره د نامقیدو صلاحیتونو معنی دا ده چې پارلمان کولای شي چې د بودجې وړاندیز ته بدلون ورکړي او خپله د لګښتونو نوي وړاندیزونه وکړي. له نظري لحاظه د تعدیل دغه ډول صلاحیتونه پارلمان ته اجازه ورکوي چې د حکومت لخوا ټوله پیشنهادي بودجه له سره ولیکي. د دفاعي بودجې په طرح کې د امریکا متحده ایالاتو د کانګرس صلاحیت حتی د اجرائیه قوي یعنی د جمهور رئیس لخوا وړاندې شوي بودجې څخه هم ډیر زیات دی، کانګرس دغه بودجه تحلیل او په تفصیل سره په هغې کې بدلون راوړي. د آلمان فدرالي شورا (Bundestag) او د هالند او دنمارک پارلمانونه هر کال په بودجوي تعدیلاتو باندې لاس پوري کوي. دغه راز په اتریش، بلجیم، فینلند، ایتالیا، ناروی، پرتګال او هنګری کې هم پارلمانونه له نامحدودو صلاحیتونو څخه برخمن دي. په دغو هیوادونو کې د مدني ټولنې سازمانونه هم په بودجوي تعدیلاتو کې د پام وړ وزن لري.

هغه پارلمانونه چې له مقید صلاحیتونو څخه برخمن دي هم کولای شي چې تر هغې کچې پوري په بودجه کې تعدیلات راوړي چې د اجرائیې لخوا د وړاندې شوي عمومي بودجې د کسر یا مازاد له ټاکلي چوکاټ څخه پښه وا نه اړوي. د تعدیل دغه ډول صلاحیت پارلمان ته اجازه ورکوي چې د حکومت په ړومبیتوبونو کې بدلون راوړي او د نوي تخصیص له مخې پر وروستي بودجوي ړومبیتوبونو باندې تصمیم ونیسي. د مجموعي کسر چې په کې بدلون رامنځ ته نشي، د خوندي ساتلو لپاره د مقید صلاحیت دلیل دا دی تر څو کلني مالي انضباط او د سترو اقتصادي سکتورونو شاخصونه مراعات شي. په دې وجه پارلمان باید د بودجې په هر قلم کې د کموالي د راوستلو په مطابق د غوښتل شوي زیاتوالي لپاره مالي سرچینه ښکاره کړي او یا د زیاتولي لپاره نوي مالي سرچینې تأسیس کړي. پرته له دې چې د زیات مصرف او لږې مالیې درلودل په بودجه کې نه رغوونکې کسر رامنځ ته کوي. د چک په جمهوریت، فرانسې، مکسیکو، پولند، اسپانیا او رومانیا کې پارلمانونه دغه ماډل تعقیبوي.

په دیموکراتیکو هیوادونو کې ډیر لږ پارلمانونه شته دي چې د بودجې د تعدیل په پروسه کې له محدود صلاحیتونو څخه برخمن وي. دغه ډول پارلمانونه یوازې دومره کولای شي چې موجود لګښت کې کموالی رامنځ ته کړي، پرته له دې چې سپمول شوي بودجه د نورو ړومبیتوبونو لپاره بیا تخصیص کړي، یا دا چې هغوی خپله په بودجه کې هیڅ بدلون راوستلی نشي، یوازې د دولت لخوا وړاندې شوي بودجه یا منی او یا یې ردوي. د بریتانیا ډوله پارلمانونه د دغه ماډل نمونې دي. په ځینو هیوادونو کې بودجوي تعدیلاتو (د بریالیتوب په صورت کې) ته د اجرائیه قوي په وړاندې د نه اعتماد رأیې د ورکړې سره مساوي ده او حکومت مجبوره کوي چې استعفاء ورکړي (کانادا، بریتانیا، هند، نوي زیلاند، جنوبي افریقا او زیمبابوې د دغو ډول پارلمانونو بیلګې دي). د بودجې په منظورۍ کې د یو دا ډول قانوني صلاحیت نیمګړتیا کیدای شي چې د بودجې د طرحې د دوران په نورو پړاونو کې د پارلمانونو او مدني ټولنې د یوې فعالې مداخلې سره تلافي شي.

---

[1] - OSCD, Budget Practice and Procedures Survey, Part III- Passing the budget, 2007, available online at http://webnet4.osced.org/budgeting/Budgeting.aspx
[2] Ibid

مدنی ټولنه څرنګه کولای شی چې د بودجې منظوری تر نفوذ لاندی راوړی؟

کله چې د بودجې سند پارلمان ته وړاندی شو هغه باید د عامه خلکو په اختیار کی کیښودل شی او حکومتی ړومبیتوبونه عامه بحث ته وړاندی شی. د بودجې د منظوری په پړاو کی د نفوذ موندلو لپاره د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی خپل نظریات او د بودجې د تخصیص په هکله خپل وړاندیزونه له دغو لارو پارلمان ته واستوی:

- پارلمانی غړو ته په مستقیمه توګه چې کیدای شی په خپلو دفترونو کی ورسره تماس ونیول شی؛
- د پارلمان اړوندو کمیټو ته لیکونه استول؛
- کله چې بودجه تحلیل کیږی، د کمیټو په غونډو کی ګډون کول؛
- له رسنیو څخه د خپلو غړونو د اوچتولو لپاره کار اخیستل.

۸ـ ۴ چوکاټ
د بودجې د تعدیل لپاره د پارلمان صلاحیت

د صلاحیتونو کچه	هیوادونه (بیلګی)
غیرمقید	اتریش، بلجیم، دنمارک، فینلند، آلمان، هنګری، ایتالیا، هالند، ناروی، پرتګال، سلواکیا، سویدن، سویس، امریکا متحده ایالات
مقید (تعدیلات باید د کسر یا مازاد مجموعی ته بدلون ور نه کړی)	د چک جمهوریت، فرانسه، پولند، رومانیا، اسپانیا، سویدن، ترکیه
محدود (یوازی د بودجې د اقلامو د شمیر د کمول یا هیڅ بدلون نه راوستل)	کانادا، بریتانیا، آیرلند، یونان

سرچینه: OSCD, Budgeting Database 2002&2007, DCAF Survey 2006[1]

معمولاً پارلمان په بشپړه توګه د حکومت بودجوی معلوماتو پوری تړلی دی، خصوصاً د امنیتی موضوعاتو په هکله. ډیر لږ پارلمانونه د بودجې خپل ځانګړی څیړنیزی څانګی لری (په دی اړه ځینی هیوادونه لکه ایتالیا، جنوبی کوریا، بریتانیا او د امریکا متحده ایالات استثناء دی) او ډیری لږی پارلمانی کمیټی د بودجې د تحلیل لپاره مسلکی غړی لری. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې په دی اړه ښه خدمت وکړی، هغه دا چې خپل کارپوهتوب او کارپوه کسان ورته معرفی کړی او پارلمانی غړو ته سلا مشوری ورکړی چې څرنګه عامه پیسی په مصرف ورسیږی. خپلواک کارپوهان، څیړندویان، نظریاتی مرکزونه او لیوالی ډلی (لکه مسلکی انجمنونه یا مسلکی اتحادیی) کولای شی چې د پارلمانونو لپاره د ارزښت وړ معلوماتی سرچینو بدیل وګرځی.

څومره چې د بودجې په منظوری کی د پارلمان صلاحیتونه پیاوړی وی، هومره به په دی موضوع کی د مشوره ورکولو لپاره د مدنی ټولنی له قوت څخه برخمنی وی. نو له دی کبله د مدنی ټولنی په ګټه ده چې هغسی یو ملی پارلمان ولری چې د ملی ګټو او بنیګنو له غوښتنی سره سم دبودجوی تعدیلاتو سره

---

[1] The OSCD budgeting Database, in OECD Journal on Budgeting Volum 1 No 3, 2002, pg 156-157, available at http://www.oecd.org/dataoecd/13/13/33657560.pdf OECD 2007 Budget Practices and Procedures Survey, Part III-Pasing the budget, table 8, available on line at http://webnet4.oecd.org/budgeting.aspx The DCAF survey collected responces fro, 27 Parliaments members of NATO PA, in response to a questionnaire on the role of parliament in defence budgeting.

نه یوازې لیوالتیا بلکه د بدلون راوستلو صلاحیت هم ولري. مدنی ټولنه باید ومومي چې د بودجې د منظورۍ په پړاو کې پارلمان څه ډول صلاحیتونه لري او له دې صلاحیتونو څخه څرنګه کار اخلي. دا ځکه چې ډېرې وخت داسې پیښیږي چې د تعدیلاتو لپاره د پارلماني صلاحیت سره سره، په عمل کې نرم دریځ غوره کیږي او بودجه تر زیاتې کچې د اجرائیې تر کنترول لاندې پاتې کیږي. په دې وجه پر بودجې باندې د کمزورې پارلماني نفوذ وجه یوازې د هغه د قانوني صلاحیتونو نیمګړتیا نه، بلکه کمزوره سیاسي اراده ده چې د سیاسي ګوندونو او د هغوی د داخلي بې کفایتیو څخه سرچینه اخلي.

۸- ۵ چوکاټ

په عمل کې د بودجوې تعدیل لپاره د پارلمان صلاحیتونه[1]

د بودجې په منظورۍ کې	هیواد
ستر او مهم بدلونونه راوړی	دنمارک، آلمان او امریکا متحده ایالات
کوچنی بدلون راوړی	اتریش، بلجیم، دنمارک، فینلند، آلمان، هنګری، ایتالیا، آیرلند، هالند، ناروی، پرتګال، سلواکیا، سویډن، سویس، د چک جمهوریت، فرانسه، پولند، رومانیا، اسپانیا، سویډن، ترکیه
هیڅ بدون نه راوړی	کانادا، یونان، ایرلند، بریتانیا

بودجوې اجراآت

بودجوی اجراآت چې په حقیقت کې د بودجې د قانون پلې کول دي د حکومت د ادارو په دننه کې د دریم اړخ له مداخلې پرته یوه پرله پسې پروسه ده. کله چې بودجه تصویب شوه، د بودجې مرکزي اداره (معمولاً د مالیې وزارت) د دولت د هر اداری لپاره د یو ملي جاری حساب (Account) د پرانیستلو له لارې اړوندې اداری ته د تخصیص شوی بودجې د لګښت څرنګوالې څاري. د هر اداری د یوې داخلي څانګې لخوا مالي کنترول ډېر ضروری دی تر څو ډاډ لاس ته راشي چې آیا منظور شوی بودجه د ټاکلو هدفونو سره سم مصرفیږي؟ په ډېرو هیوادونو کې وزارتونه د کنترول یوه داخلي څانګه لري او د دغو څانګو تشکیلات او صلاحیتونه د قانون له مخې څرګند کیږي.

د بودجې په اجراآتو کې مدني ټولنه څه نقش لوبولای شي؟

دا چې بودجوی اجراآت یوه اجرائیوی دنده ده، د مدني ټولني سازمانونه د دغې دندې څارنې لپاره ډېر محدود ظرفیت لري. خو بیاهم د پارلماني مداخلې، عامه بحث او د مدني ټولنې د مداخلې لپاره یو شمیر نفوذی دروازې وجود لري. په هغو کې د تکمیلي بودجې په وخت کې بحث، د پارلماني کمیټو استماعیه غونډې او دفاعي تدارکات شامل دي.

تکمیلي بودجې له پیشنهادی تعدیلاتو څخه عبارت دی ترڅو تر کلني بودجه خوندی وساتله شي، دغه بودجه د حکومت لخوا پارلمان ته وړاندې کیږي. په مالي کال کې اداری هلې ځلې لري ترڅو هغه بودجه په مصرف ورسوي چې دوی په هغو شرایطو کې لاس ته راوړی چې د هغوی لخوا د طرح شوی بودجې سره توپیر لري. ډیری وخت ځینې د نه وړاندوینې وړ مسائل او فعالیتونه پیښیږي لکه سوله ساتي عملیات او یا بیړني حالات، چې وزارت د هغو لپاره د یوې تکمیلي یا اضافي بودجې غوښتنه کوي. په نتیجه کې د بودجې ټول سیستمونه د بودجوی اجراآتو په پړاو کې د تصویب شوی

[1] OECD 2002, ibid.p.160

بودجی د بدلون لپاره د پیسو د لیږدولو، نوی پروګرام جوړولو، بیړنی فیصلی یا د تکمیلی نورو اضافی پیسو د غوښتنی لپاره ځینی ظرفیتونه وړاندی کوی. د نورو پیشنهادی قوانینو په څیر د عین پروسیجر څخه وروسته تکمیلی بودجه هم باید د پارلمان لخوا تصویب شی.

د کمیټو د استماعیه غونډو له لاری پارلمانی څارنی، د حکومت له استازو سره لیدنه کتنی او د امنیتی سکتور ځایونو او مقرونو ته ورتګ دا ټول زمینه مساعدوی چی په عمل کی بودجی څرنګه پلی کیږی. د ډیرو اروپایی پارلمانونو لخوا د دفاعی بودجی د اجراآتو چی د دفاعی کمیټو د استماعیه غونډو مهم موضوع جوړوی، رپوټ ورکول کیږی. دغه کمیټی د څارنی د فعالیتونو په وخت کی د وضعیت په هکله ډیری وخت مطبوعاتی اعلامیی (لکه په رومانیا کی) یا رپوټونه (لکه په بریتانیا کی) خپروی.

دفاعی تدارکات[1] ، هغه یو پروسه چی ملی امنیتی چارواکی وسایل او خدمات په هغی کی لاس ته راوړی، د عمومی دفاعی بودجی یوه ډیره مهمه برخه ده. دفاعی تړونونه ډیر زیات عامه پاملرنه ځان ته راواړوی، ځکه هغوی د عامه لګښت د یوی ډیری زیاتی برخی استازیتوب کوی او بل دا چی هغه د ملی صنعت د سیاست لپاره اهمیت لری او په عین وخت کی د اختلاس او بډو اخیستلو وړتیا لری.[2] دوه څیزونه د دفاعی تدارکاتو د حساب ورکولو لپاره اړین دی:

- یو ښکاره او څرګند قانونی چوکاټ چی د نورو مسائلو سربیره د یوی رقابتی تدارکاتی پروسی ضمانت وکړی. یواځنی سرچینه، یا غیررقابتی تدارکات باید د نورو عمومی مقرراتو او شرایطو څخه جلا تعریف شی، او که چیری دغسی یوه استثناء موجوده وی، باید په ښکاره توګه په قانون کی تشریح شی؛
- د څارنی د دوډیز لارو چارو له لاری لکه پوښتنی، استیضاح، استماعیه، تحقیقات او داسی نور پارلمانی مراقبت، ترڅو د اختلاس[3] او د «ملی ګټو» په هکله د تعصب څخه د ډکو اندیښنو مخه ونیوله شی.

د بودجی ارزونه

د بودجی ارزونه یوه تخصصی آزموینه ده چی وکتل شی آیا یو تطبیق شوی بودجه د قانونی، مالی او اجرائی معیارونو سره سم تطابقت لری که نه. بودجوی ارزونه کیدای شی چی د حکومتی ادارو په دننه او بهر کی سرته ورسیږی او دا د عامه کتنی لپاره د بودجوی دوران تر ټولو پرانیستی پړاو دی. د دغه پړاو مناسبت په هغی یوی لاری پوری تړلی دی چی حکومت د ارزونی د نتایجو لپاره مخکی له مخکی ټاکلی ده او د راتلونکی بودجی له وړاندیز سره جوخته کړی ده؛ دلته اغیزمن معیارونه کولای

[1] - د زیاتو معلوماتو لپاره په دفاعی تدارکاتو کی د پارلمان نقش په هکله د DCAF پسمنظری معلومات وګوری:
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=25266&nav1=4

[2] - د بډو ورکولو د نړیوال شاخص بین المللی شفافیت د دفاع سکتور تر ټولو زیات د بډو اخستلو وړ سکتور ګنی، له هغی وروسته د تیلو سکتور او د مواصلاتو پروژی دی. د پوځي لګښتونو او اختلاس په هکله د نړیوال وجهی صندوق، IMF، رپوټ څرګندوی «تدارکات هغه یو مهم چینل دی چی احتلاس پر پوځی لګښتونو باندی اغیزه کوی». سر بیره پر دی د همدی رپوټ له مخی د وسلو د لاس ته راوړلو لپاره په لګښت باندی په سلو کی ۱۵ په بډو کی مصرف کیږی. د امریکا د متحده ایالاتو د تجارت وزارت په نړیوالو معاملو کی په سلو کی ۵۰ د بډو اټکل کوی چی د دفاعی قراردادونو لپاره تحویل کیږی؛ د عراق د عملیاتو لپاره ډیر زیات دفاعی قراردادونه ورکړای شول.
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/bpi

[3] - د دفاعی اختلاس د معلوماتو د اروزنی شتمنی سرچینی، د تدارکاتی پروسی او د بډو اخیستلو د وړتیا په موضوع کی معلومات کولای شی چی په دی لاندی انترنتی پاڼه کی وګومی.
http://www.defenceagainstcorruption.org/ and http://www.transparrency.org/

شي چي د حکومت پر تصمیم نیولو باندی نفوذ وکړی، نه یوازی په ملی، بلکه په نړیواله سطح کی هم، که چیری ناوړه چلند او نه اغیزمنوب تشخیص کړای شی.

مدنی ټولنه د بودجی په ارزونه کی څه نقش لوبولای شی؟

پارلمان، غیرحکومتی سازمانونه، ډله ایزی رسنی او ملی مالی پلټنی تأسیسات ټول کولای شی چی په دغه پړاو کی نقش ولوبوی او ډاډ لاس ته راوړی چی آیا عامه مالی سرچینی په اغیزمنه توګه مصرف شوی دی که نه او بیا دغه لاس ته راغلی معلومات عامو وګړو ته واستوی.

د بودجی اجراآت باید د فعالیتونو د یو کلنی ریوټ او د محاسبی له ریوټونو سره پای ته ورسیږی، کوم چی د حکومت د ادارو لخوا د پیسو د مصرف د څرنګوالی په هکله د معلوماتو لومړی سرچینه ده. دغه ریوټونه اکثر پارلمان ته وړاندی کیږی او د عامو خلکو په اختیار کی هم ایښودل کیږی. د عامه علاقمندی د اړوندو پروژو د اغیزمنتوب او اجراآتو په هکله معلومات اوس کیدای شی چی لاس ته راشی.

له دی کبله چی د بودجی ارزونه او بیا په خاصه توګه د حسابی پلټنی مالی برخه یوه تخصصی هڅه ده، نو د ملی مالی حسابونو د پلټنی تأسیسات (چی د محاسباتو د دیوان په نامه هم یادیږی) په دی پړاو کی یو ډیر ستر نقش لوبوی. دا د دولت یو ارګان دی چی د قانون له مخی په لوړه سویه د دولت د عامه مالی پلټنی دنده په غاړه لری. هغه د ټولوحکومتی څانګو په مسلکی توګه د مالی حسابونو پلټنه کوی. د محاسباتو د دیوان ریوټ پارلمان ته وړاندی کیږی او بیا د عامو خلکو په اختیار کی ایښودل کیږی. د یوی اغیزمنی بودجوی ارزونه ښه مثال د بریتانیا د محاسباتو د دیوان کار دی؛ د حکومتی څانګو د مصارفو په هکله هغه هر کال په پوره تفصیل سره پنځوس ریوټونه تولیدوی. د بیلګی په توګه هغه د سترو پروژو یو کلنی ریوټ وړاندی کوی چی په هغه کی د دفاع وزارت د ۲۵ سترو تدارکاتی پروژو تفصیلات وجود لری.[1]

د بودجوی دوران په نورو پړاونو کی د پارلمانونو د صلاحیتونو سربیره هغوی کولای شی چی د دفاعی لګښتونو په پلټنو کی د استماعیه، پوښتنو او ګرویځنو او عامه ذهنیت ته د معلوماتو ورکولو د ریوټ له لاری یو ډیر خوځونکی نقش ولوبوی. په بدل کی دا کیدای شی چی د څیړنی او مدنی ټولنی د سازمانونو د هڅولو له لاری تر نفوذ لاندی ونیول شی.[2] که چیری د هغوی سپارښتنی د بودجی د طرحی په وخت په پام کی ونیولی شی، کیدای شی چی د بودجی د منظوری په وخت کی د زیات د تعدیل راوستلو مخه ونیسی.

په حقیقت کی د پارلمان او د محاسباتو د دیوان لخوا خپاره شوی ریوټونه عام وګړو ته باید موقع ورکړی ترڅو د حکومت د ادارو لخوا د لګول شویو پیسو قانونیت، اغیزمنتوب او ګټورتوب ارزونه وکړی. د بیلګی په توګه د RESDAL په نامه د لاتینی امریکا د مدنی ټولنی یو سازمان چی مقر یی په بوینس آیرس کی دی په خپلواکه توګه د ملی دفاع بودجی تر غور او ارزونی لاندی نیسی (۸- ۶ چوکاټ مطالعه کړی).

---

[1]- د بریتانیا د محاسباتو د دیوان ریوټونه په لاندی انترنتی پاڼه کی موندلای شی.
http://www.nao.org.uk/publications/nao_reports/05-06/0506595_IIpdf

[2]- د بیلګی په توګه د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا یو تفصیلی ریوټ چی غواړی د یو هراړخیز تحلیل له لاری په دفاعی سکتور کی د لګښتونو په هکله بحث تر نفوذ لاندی ونیسی، په دی اړه دا سرچینه وګوری:
Dian Kartika Sari (ed), Indonesia’s Defence Economy Reform, Infid&Pacivis, Jakarta, 2006.

۸- ۶ چوکاټ
RESDAL: د بودجې په ارزونه کې د مدنی ټولنې د عملي تجربې خاوند سازمان

له ۲۰۰۱ کال څخه راپدیخوا د لاتینی امریکا یوغیرحکومتی سازمان، Red de Seguridad y Defensa en Amlerica Latina، (RESDAL) چې له ۳۰۰ اکادیمکرانو او متخصصینو لخوا جوړ شوی دی په هراړخیزه توګه په امنیتی بودجو باندی کار کوی. د تجربې له لاری بودجوی تحلیل ثابته کړیده چې د کارپوهتوب ترڅنګ له مختلفو لوبغاړو سره د شخصی او تأسیساتی اړیکو په مرسته سړی نه یوائې معلومات، بلکه د بودجوی دوران په هکله د هغوی نظریات هم تر لاسه کولای شی.

RESDAL یوی میتودولوجی ته وده ورکړی چې د دفاعی بودجې د تصمیم نیولو پروسه تحلیلولی شی. دغه میتودلوجی د دفاعی پالیسی کاری چوکاټ، ملی قانونی اختیارات، د اجرائیه او مقننه قواوو نقش، کورنی او بهرنی کنترول او د مدنی ټولنی د لوبغاړو کړه وړه سره ارتباط ورکوی. دغه میتودلوجی د ارجنتاین، بولیویا، برازیل، چیلی، کولمبیا، ایکوادور، ګواتیمالا، هوندوراس، مکسیکو، نیکاراګوا، پارګوای، پیرو او وینزویلا د هیوادونو د ملی دفاعی بودجو په برخه کی پلی شوی ده.
په لاتین امریکا کی د دفاع پرتله ایز اطلس د دغی سیمې په ۱۶ هیوادونو کی د دفاعی بودجی تحلیل وړاندی کوی. هغه د یوی پرتله ایزی میتود لوجی څخه لاس ته راغلی ارقام سره پرتله کوی چې د سیمه ایزو اطلاعاتو لومړی سرچینه ګڼله کیږی. دغه اطلس په دی انترنتی پاڼه کی موندلای شی:
http://www.resdal.org/

لنډه دا چې دری بودجوی کلونه په هر وخت کی باید په پام کی ونیول شی: د راتلونکی بودجې د اټکلونو طرح، د روانی بودجې تطبیق او اجراء او د تیرکال د بودجې د تطبیق ارزونه.

د بودجوی اسنادو لوستل

«دفاعی بودجه» او «پوځی لګښتونه» د امنیتی سکتور د بودجې پر سر بحثونو کی تر ټولو زیات معمول اصطلاحات دی چې استعمالیږی. دغه دواړه برخی د امنیتی سکتور د لګښتونو د وسایلو د لوړو بیو له امله یوه ډیره ستره برخه جوړوی. په داسی حال کی چی دفاعی بودجه د لاندی بحث مهمه موضوع ده، د امنیتی سکتور د ادارو د بودجې د مطالعی لپاره له همدغه ډول میتودولوجیو څخه کار اخیستل کیږی.

«دفاعی بودجه» هغه اطلاعات ښکاره کوی چې د دفاع وزارت د بودجې تر عنوان لاندی د حکومتونو لخوا وړاندی کیږی. «پوځی لګښتونه» د دفاعی تأسیساتو ټول کلنی مصارفو ته وایی. پوځی لګښتونه ډیری وخت د غیردفاعی وزارتونو، د دفاعی بودجې کرښو ته علاوه کیږی، له بهرنی پوځی مرستو او نورو له بودجې بهر لګښتونو څخه جوړ شوی دی. د بیلګی په توګه پوځی جوړښت، د وسلو تدارکات، د پوځیانو تقاعدی مصارف، لاس ته راغلی پوځی مرستی او د نیمه پوځیانو لګښتونه دا ټول کیدای شی چې پرته د دفاع تر نامه لاندی تر نورو (لکه پرمختیا، اقتصاد، ټولنیز امنیت یا کورنی چاری او داسی نور) عناوینو لاندی ونیول شی. دغه د بودجې څخه بهر مصارف په سختی سره د تشخیص وړ دی، په دی وجه هغه ځینی وختونه له غیرپوځی مصارفو سره تړاو نیسی او بیا نو توپیر یی ډیر سخت دی. ځینی وختونه په قصدی توګه هڅه کیږی چې دغه ډول لګښتونو باندی پرده واچوله شی. دغه راز

پوځی لګښتونه کېدای شی چی د اضافی بودجوی لګښتونو سره هم ډېر زیات لوړ لاړ شی.[1] په هغو هیوادونو کی چی د امنیتی سکتور اصلاحات وجود نه لری یا په بشپړه توګه تطبیق شوی نه دی، پوځ اکثر طبیعی زیرمی کنترولوی او فابریکی، کوپراتیفونه، دکانونه او نور دغسی تجارتی تأسیسات چلوی چی زیات عاید لاس ته راوړی. له دغه عایدات یا د لوړپوړو پوځی چاروا‌کو د معاشونو د لوړولو لپاره او یا د وسلو د اخیستلو او داسی نورو توليزو لګښتونو لپاره کار اخیستل کیږی.[2]

د ټولو دفاعی لګښتونو د حسابولو لپاره بله غټه ستونزه د پوځی وسایلو د رانیولو له امله پورونه دی. د پوځی وسایلو واردات چی د بهرنیو پوروڼو له لاری تمویلیږی یو ستر اقتصادی فشار او پیټی دی او د هغو د سود او د پور د بیرته ورکړی لپاره چی کومی پیسی ورکولی کیږی، په ډېری سختی سره د دولتی بودجی په سندونو کی راوستل کیږی.

۸- ۷ چوکاټ

د «دفاع بودجی»له اصطلاح څخه مقصد څه دی؟

د پوځی مقاصدو لپاره عامه تخصیص شویو لګښتونو په هکله د یو هراړخیز انځور د لاس ته راوړلو لپاره باید دغه لاندی ټکی تر آزموینی لاندی ونیول شی:

په دفاعی بودجه کی هغه لګښتونه چی **معمولاً شامل** دی:

- پرسونل (په اوسنی پرسونل باندی ټول لګښتونه، پوځی او ملکی: معاشونه، اعاشه، د پرسونل او د هغو د کورنیو لپاره ټولنیز خدمات)
- عملیات او مراقبت
- د وسلو تدارکات
- پوځی څیړنی اوپرمختیا
- پوځی مرستی (د مرسته کونکی هیواد په بودجه کی شکاره کیږی)

پوځ پوری اړوند برخی چی له دفاعی بودجی څخه **ډېری وخت ایستل** کیږی:

- ملکی دفاع
  - اقتصادی دفاع (د ستراتیژیکی بنسټیزو تأسیساتو، د تیلو د زیرمو، د خوراکی توکو د زیرمو او داسی نورو ساتل)
  - روحی – روانی دفاع (د دښمن د تبلیغاتو او پروپاګندونو په وړاندی دفاع)

---

[1]- په چیلی کی د مسو د دولتی شرکت د عاید یو کوچنی فیصدی څخه د وسلو د وارداتو لپاره کار اخیستل کیږی، خو هغه هیڅکله د حکومت د منظمو حسابونو له لاری نه تیریږی. په ډېرو افریقایی او آسیایی هیوادونو کی د دولت د رسمی بودجی څخه بهر پوځ ستری بهرنی عایداتی سرچینی لری. په نایجریا کی د جنرال Sani Abacha تر واکمنی لاندی د تیلو له درکه د لاس ته راغلی عاید ډېر زیاته برخه د وسلو د رانیلو لپاره په کار لویدلی. او پر وسلوالو ځواکونو باندی مصرف کیدلی. دغه بهرنی سرچینی او همداراز د پوځ اضافی بودجوی فعالیتونه په عمومی توګه پوځ ته دا آزادی ورکوی چی څرنګه چی زړه یی غواړی هسی پوځی لګښت وکړی، پرته له دی چی پری کوم کنترول ټینګ وی. د UNDP د بشری حقونو د ۲۰۰۲ کال له رپوټ څخه اخیستل شوی معلومات، پاڼه ۸۹.

[2]- په اندونیزیا کی د دفاعی دستګاه یوائی په سلو دیرش لګښتونه په دولتی بودجه کی نیول کیږی. پاتی یی د نوموړو پوځی تجارتی فعالیتونو له درکه تمویل کیږی. پر داسی مالی عایداتو باندی هیڅکله کنترول وجود نه لری. په Beni Sukadis او Sukadis کی د پوځی تجارت اصلاحات تر کتنی لاندی نیول شوی دی، Toward Professional TNI Business Restructuring, FES& Lesperssi, Jakarta, 2005.؛ همدارا Beni Sukadis, Almanac on Indonesian Security Reform 2007, Jakarta,2007 چی په لاندی پاڼه کی دی وګوری: http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?id=39772&nav1=4

- اوسنی لګښت د پخوانیو پوځی فعالیتونو لپاره (دا کیدای شی چی د غیردفاعی وزارتونو په بودجو کی ښکاره شی)
  - د پخوانی پوځیانو لپاره حقوق (تقاعد، اضافی معاش او نور داسی مالی امتیازات)
  - د وسلوالو ډلو ملکی کول او په عام ټولنه کی د هغوی ادغام لپاره پروګرامونه
  - د وسلو د تولیدی تأسیستو بڼه بدلول
  - د وسلو ویجاړول

- د کورنیو چارو د وزارت د بودجی تر اقلامو لاندی دفاعی لګښت (د نیمه پوځی ځواکونو لکه ژاندارمری، داخلی محافظین)
- په پرمختیایی پروژو کی د پوځی کارکونکو لپاره معاشونه (لکه د سړکونو جوړول او داسی نور)
- پوځی ودانی (دا کیدای شی چی د پرمختیایی چارو د وزرات په بودجه کی ونیوله شی)
- بهرنی پوځی مرستی (دا د مرستی اخیستونکی هیواد په بودجه کی نه راځی)
- د وسلوالو ځواکونو د اقتصادی فعالیتونو څخه عایدات
  - د خصوصی کولو، پلورلو یا اجاره ورکولو له لاری د دفاعی تأسیساتو بدلول
  - د پوځ لخوا طبیعی زیرمو ته لاس رسی او د هغو استخراج
  - پوځی تجارتی فعالیتونه (چی کله مالیه پری نه راځي)

- د پوځی خریداریو له امله پورونه کول (د تمویل شویو پوځی وسایلو سود او د پورونو بیرته ورکړی د بهرنیو پورونو له لاری)
- جنس په جنس تجارت (د پوځی وسایلو په بدل کی نور جنسونه یا مالونه ورکول)
- احتیاطی مالی بودجه او د بیړنیو حالاتو بودجه (کیدای شی چی ځینی وختونه یواځی د بودجی په تصویب یا په اضافی او تکمیلی بودجه ښکاره شی.)
- «توره بودجه» - د پټو عملیاتو هدف او مصارف د دولتی بودجی په سندونو کی نه ښودل کیږی یا که چیری وشی نو نه په ځرګنده توګه.

سربیره پر دی «توره بودجه» چی د پټو عملیاتو لپاره د اجرائیه قوی لخوا تصویب کیږی، یو ډول «سپین چک» دی چی حکومت یی له پارلمان څخه غواړی. د پارلمان ډیر لږ غړی د دغی بودجی د محتوی په هکله خبریږی او د خپلواکو کارپوهانو لپاره نا ممکنه ده چی دغه ډول بودجه تحلیل کړی یا پری نیوکی وکړی.

۸ـ ۸ چوکاټ
په امریکا متحده ایالاتو کی توره بودجه
د لاس رسی خاص پروګرامونه، Special Access Programmes (SAP) یا د لاس رسی خاصی بودجی، Special Access Budgets (SAB) د امریکا د متحده ایالاتو د دفاع وزارت اصطلاحات دی چی «تورو پروګرامونو» او «تورو بودجو» ته استعمالیږی.[1] د ASP صلاحیت د جمهور رئیس لخوا ورکول کیږی. د پارلمان د یو فیصد څخه زیات غړی د توری بودجی د محتوی په هکله معلومات نه لری.

[1] See New York Times, February 28, 1989, „Washington Talk: Briefing; A Revision of Jargon", at http://query.nytines.com/gst/fullpage.htm?res=950DEID81439F93BA15751COA96F948260

د تورو پروګرامونو په جمله کې ځینې داسې نور پروګرامونه چې ډېر حساس ګڼل کیږي او هغوی کانګرس ته د وړاندې شوی رپوټ څخه مطلقاً لیرې کیږي چې په اصطلاح «لیرې کړای شوی پروګرامونه» (waived Programmes) په نامه هم یادیږي. د کانګرس یواځې ۸ غړي (د استازو د مجلس او د سنا د مجلس د څلورو استخبارتی او دفاعی کمیټو مشران او لوړ پوړي غړو ته یواځې په شفاهي توګه د «لیرې کړای شویو پروګرامونو» د شته والی په هکله پرته له زیاتو معلوماتو څخه خبر ورکول کیږي.[1] دغه مسأله دوی مکلفوی چې که چیرې ترې پوښتنه وشي، هغوی باید د داسې عملیاتوله شته والی څخه ډه ډه وکړي. یعنې په دې مسأله کې محرمیت خوندی وساتي. یو پروګرام چې تور وی او بیا په تور کې چې د نه خبرتیا او محرمیت خبره هم په کې ورګډه شي، نو هغه باندې د انګریزی په اصطلاح (Deep Black) یا «ژور تور» نوم اینودل شوی دی. د CIA لخوا تر ټولو پټ استخباراتی او محرم عملیات همدا «ژور تور» عملیات دی.

په ۲۰۰۸ میلادی کال د متحده ایالاتو پوځ څه د پاسه ۳۲ ملیارد ډالره پیسی د پټو پروګرامونو لپاره یې وغوښتې:[2]

- پټی پوځی څیړنی او پراختیا ښایی ۱۷،۵ ملیارد ډالره لګښت ولري چې د دفاعی ټولو ادارو او خدماتو لخوا د ټولو څیړنی او پراختیا لپاره د پنتاګون د پلان شوی ۷۵،۱ ملیارد ډالرو د لګښت په سلو کی ۲۳ جوړوی.
- پوځ د پټو وسلو او نورو وسایلو د اخیستلو لپاره د ۱۴،۴ ملیارد ډالرو غوښتنه کړی چې د ۲۰۰۸ کال د تدارکاتی ۱۰۱،۷ ملیارد ډالرو ۱۴،۴ فیصد جوړي.
- نوره اضافی پټ لګښت چې په یو جلا مالی پریکړه کې په پام کې نیوله شوی، د عراق او افغانستان د جګړو لپاره پیسی تحویلوی.
- د توری بودجې یوه ستره برخه په بی پیلوټه هوایی وسیلو باندی مصرف کیږي. بی پیلوټه هوایی وسیلی په غیرمحرم بودجه کی د تر ټولو څخه ګرندیو پراختیایی پروګرامونو په جمله کی دی، خو په هغو باندی ډیری زیاتی پیسی ښایی د غیرمحرم پروګرامونو په پرتله په پټو کی زیاتی مصرف شی.

همدا راز د بودجو وړاندی کول ډیر پیچلی ښکاری او د پروسی په هکله یو هه نوره هم ستونزمنه کوی. اجرائیه کولای شی چی خپل بودجوی وړاندیز پارلمان ته په مختلفو شکلونو او جزئیاتو سره وړاندی کړي.

هر بودجه خپلی تخصیص شوی برخو ته یو ځانګړی عنوان لري او د هری برخی لګښت معلوم وی. د دفاع بودجی تر عنوان لاندی پوځی پرسونل، عملیات، حفظ او مراقبت، تدارکات، دفاعی بدلون پروګرامونه او څیړنه او پراختیا راځی. بیا د تخصیص شوی برخی په نورو فرعی برخو او جزئیاتو باندی ویشل کیږي. د هری برخی د تخصیص سطح ښایی له بلی توپیر ولري. او هر فرع او جزء بیا په اقلامو ویشل شوی چی په اصطلاح وایی یوه بودجه څو قلمه ده. د کربنی یا قلم پر بنسټ جوړه شوی بودجوی سیستم کی ستره پاملرنه دا ده چی د بودجی د تخصیص په پروسه د هغی په اصطلاح چتر

[1] See Page 26 of the Senate Commission Report, at http://www.access.gpo.gov/congress/commissions/secrecy/index.html

[2] Defence News; „Black“ U.S. R&D Budget Estimated At $17,5 Billion“ August 29., 2007/http://www./globalsecurity.org/news/207/970809-blackbudget.htm

مشخص کړی شی او ډاډ لاس ته راشی چی اداری له هغه څه څخه زیاتی پیسی نه مصرفوی چی ورته تخصیص شوی دی.

د اقلامو پربنسټ د جوړی شوی بودجی قوت د هغی په ساده توب کی دی او ابهام په کی لږ لیدل کیږی. د تیرو کلونو سره د پرتله کولو په وخت کی د هغی د لګښت کنترول آسانه دی. خو د اقلامو پر بنسټ جوړه شوی بودجه یوه ستونزه هم لری چی دا نه روښانه کوی چی ولی پیسی مصرف شوی او اغیزمنتوب او ګټه یی په څه کی ده. دغه راز دا سیستم د یو لنډمهاله راتلونکی خواته لیوالتیا لری. خو لږ تر لږه په داسی یو سیستم کی وزیران باید د دی توان ولری چی د خپلی وړاندی شوی بودجی هر قلم باندی رڼا واچوی ترڅو د عامه غوښتنو قناعت تر لاسه شی.

د پروګرام پر بنسټ ولاړه بودجه

بیلابیلو هیوادونو د بودجی جوړنی لپاره هغه سیستم ته وده ورکړی چی د یو پلان، پرو ګرام او بودجی د طرح کولو پروسه ولری. دغه ډول سیستم دفاعی اهداف د پیل د ټکی په توګه پیژنی او دفاعی پلان جوړونه د دفاعی بودجی جوړونی سره تړی. د پروګرام پر بنسټ ولاړه بودجه په حقیقت کی څوکلنیزه بودجه ده او په اصطلاح د «بودجوی محصلی یا نتیجی» په وړاندی مخه یی خلاصه ده. په دی سیستم کی د هر پروګرام لګښت، د عامه پالیسی هدفونه او هغه ګامونه چی څرنګه دغو هدفونو ته سړی ورسیږی، روښانه کړای شوی دی. دا ډول بودجی د خپلو نتایجو یا محصلو له مخی لکه ستراتیژیکی ځواکونه، خاص عملیات، سوله ساتی عملیات، مخابراتی سیستم او بیرنی مرستو په پام کی نیولو سره طرح کیږی، نه دا چی د وزارتونو یا د امنیتی سکتور د سازمانونو د خپلو غوښتنو له مخی وشی.

د پروګرام پر بنسټ ولاړه بودجی ښه والی دا دی چی درته وایی چی پیسی د څه لپاره تخصیص شوی دی، د دفاعی لګښتونو د بیی د تحلیل لپاره آسانتیاوی برابروی او پلانونه له موجودو مالی منابعو اوهڅی او لاس ته راغلی نتیجی سره تړی. خو د پروګرام پر بنسټ ولاړه بودجی ځینی محدودیتونه هم ځان سره لری:

- دا ډیره سخته ده چی د بودجی تشکیلاتی موضوع شاته واچوله شی او خپله بودجه یواځی د پروګرامونو پر بنسټ تکیه کړای شی؛
- دا هم سخته ده چی د اغیزمنتوب پر بنسټ پروګرامونه پرتله کړای شی او په همدی بنسټ انتخاب وشی؛
- د اوږدمهاله پلان جوړنی لپاره د اړینی مالی منبعی وړاندوینه سخته ده. دغه راز د یوی ټینګی سیاسی اراده نشتوالی د دی لامل ګرځی چی د بودجوی اصلاحاتو د پلی کیدو مخه ونیوله شی.

۸ـ ۹ چوکاټ

د اقلامو بر بنسټ ولاړه جوړه شوی بودجه ـ د ۲۰۰۹ کال لپاره پیشنهادی دفاعی بودجه

رمز	د لګښت قلم	۲۰۰۷ (تحقق موندلی شوی)	۲۰۰۸ (پروګرام شوی)	۲۰۰۹ (وړاندیز شوی)	۲۰۱۰ (اټکل شوی)
۱ـ	**پرسونل**				
۱ـ۱	**معاشونه**				
۱ـ۱ـ۱	تنخواه				
۱ـ۱ـ۱ـ۱	پوځی پرسونل				

رمز	د لګښت قلم	۲۰۰۷ (تحقق موندلی شوی)	۲۰۰۸ (پروګرام شوی)	۲۰۰۹ (وړاندیز شوی)	۲۰۱۰ (اټکل شوی)
۱-۱-۱- ۲	ملکی پرسونل				
۱-۱-۱- ۳	جلبیان				
۱-۱-۲	امتیازات				
۱-۱-۲- ۱	د جګړې سابقه داران				
۱-۱-۲-۲	سوله ساتی سابقه دارن				
۱-۱-۲- ۳	استحقاق				
۱-۱-۲- ۴	رخصتی				
۱-۱-۲- ۵	نور امتیازات				
۱- ۲	**جنس او بیمه**				
۱- ۲- ۱	یونیفورمونه				
۱- ۲- ۲	خوراکی مواد				
۱- ۲- ۳	تکت، پرسونل سفرونه				
۱- ۲- ۴	اجتماعی تأمینات				
۱- ۲- ۵	روغتیایی بیمه				
۱- ۲- ۶	روغتیایی پالنه او تعلیم				
۲	**عملیات او مراقبت**				
۲- ۱	د جاری اړتیا لپاره مواد				
۲- ۲	مراقبت او ترمیم				
۲- ۳	پیریدل شوی خدمات				
۲- ۴	د تقاعد مصارف				
۳	**تدارکات او ودانی**				
۳- ۱	تدارکات				
۳- ۱- ۲	الوتکی او ماشینونه				
۳- ۱- ۳	توغندی				
۳- ۱- ۴	ستری بیړی او کوچنی بیړی				
۳- ۱- ۵	زغروال نقلیه وسیلی				
۳- ۱- ۶	توپخانه او مهمات				
۳- ۱- ۷	الکترونیک او مخابرات				
۳- ۲	**ودانی**				
۳- ۲- ۱	هوایی هډې، هوایی ډګرونه				
۳- ۲- ۲	سمندری هډې				
۳- ۲- ۳	توغندی هډې				
۳- ۲- ۴	روغتیایی آسانتیاوی				
۳- ۲- ۵	تشکیلاتی آسانتیاوی				
۳- ۲- ۶	نور تدارکات او ساختمانی لګښت				
	او داسی نور				
۴	**دفاعی بدلون پروګرامونه**				
۵	**څیړنی او پراختیا**				
۶	**نور لګښتونه او لیږدونی**				

تشکیلاتی بودجه

بودجه کیدای شی چی په اداری یونیټونو باندی سره تو‌ټی شی: ځمکنی ځواکونه، هوایی ځواکونه، سمندری ځواکونه، دفاعی استخبارات، پوځی روغتیایی مرسته او اداری یونیټونه. دغه ډول دفاعی بودجه ټنیګار کوی چی څوک پیسی په مصرف ورسوی.

د نه اجازه ورکړای شوی بودجی تحلیل

چیرته چی د امنیت سکتور په نه اجازه لرونکو فعالیتونو کی دخیل دی، لازمه ده چی د دخیلو لوبغاړو له خوا لاس ته راغلی عاید اټکل وشی، که دا د اختلاس وی یا نور فعال تجارتی کارونه. ځینی وختونه دا ممکنه ده چی له رسمی تجاری اسنادو څخه استفاده وشی ترڅو خاوندان وڅارل شی او د تجارت ګټی تصفیه شی. که چیری نه وی، نو لازمه ده چی د نه تصفیه شوی عاید شواهد انفرادی اشخاصو او د هغو د سازمانونو له شتمنیو سره ارتباط ورکړای شی. دغه ډول فعالیتونه د مستنطقینو په وړاندی د مخالفت او سرغړونی معنی ورکوی، خو په نړیواله سطح او په رسنیو کی ناوړه چارچلندونو ته د پام اړونی سره، ممکنه ده چی حکومت باندی فشار راوړل شی ترڅو په اصلاحاتو لاس پوری کړی او د سرغړونو مخه ونیسی.[1]

۸- ۱۰چوکات

د پرو ګرام پر بنسټ ولاړه جوړه شوی بودجه

هدف	پروګرام	مالی منابع	د اړتیا وړ کلنی مصرف
۱- د خاوری له بشپړتیا څخه دفاع	۱- دفاعی وسلوال ځواکونه	لس زره پیاده پرسونل دری زره توپ خانه یی پرسونل	معاشونه دیارلس ملیون خوراکی توکی یو ملیون
		پنځه زره ترانسپورتی پرسونل پنځه زره هوایی پرسونل	معاشونه لس ملیون خوراکی توکی اته سوه زره
		څلور سوه نقلیه وسیلی ۷۰ څرخی الوتکی	حفظ او مراقبت پنځه ملیون تیل یو ملیون نوی تدارکات شل ملیون
	۲- سرحدی مراقبت	د مصنوعی قمر له لاری مراقبت پنځوس کارپوه پرسونل د رادار لپاره دوه سوه کارپوه پرسونل	د استخدام مصرف پنځه ملیون معاشونه پنځه سوه زره ترینینګ دوه سوه زره
	۳- بیرنی مرستی		بیرنی بودجه یو ملیون

[1] See, for example: Lesperssi: „The Accountablity of the military budgets“ available at http://www.lesperssi.orid/report/workmilbudget.htm or in the almanac on IndonesianSecurity Reform 2007, http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?id=39772&nav1=4

	۴- ستراتیژیکی مشری	سل پرسونل	
۲- سیمه ایز امنیت لپاره ونډه	۱- د اروپا د اتحادیی جنګی ډلی	زر ځانګړی ځواکونه	معاشونه یو ملیون او دری سوه زره وسایل دوه ملیون
	۲- د ESDP ماموریتونه	پنځه سوه پیاده ځواکونه دوه زره پنځه سوه پولیس	معاشونه دوه ملیونه او شپږ سوه زره وسایل څلور ملیون د اروپا د اتحادیی بودجی سره ونډه یو ملیون
	۳- د ناتو ماموریتونه	زر سرتیری دوه جنګی بیړی پنځوس جنګی الوتکی دوه ترانسپورتی الوتکی	معاشونه یو ملیون او دری سوه زره وسلی دوه ملیونه مراقبت دوه ملیون، د ناتو بودجی سره ونډه نیم ملیون
	۴- پوځی استخبارات	دری سوه زره کارپوه پرسونل	معاشونه او عملیات یو ملیون

د بودجی د شفافیت او حساب ورکولو په هکله نړیوال معیارونه او د معلوماتو سرچینی

د بودجی د شفافیت لپاره نړیوال منل شوی معیارونه او حساب ورکولو د آسانیتاو لپاره وسایل د مدنی ټولنی سازمانونو ته د نړیوالو سرچینو لخوا چمتو کیږی. ۸- ۱۱ چوکاټ هغه معیارونه او وسایل تشریح کوی چی د حکومت په امنیتی او نورو ځانګو کی د بودجوی پالیسی او چارچلندونو شفافیت خوندی وساتل شی.

۸- ۱۱ چوکاټ
په بودجوی شفافیت کی تر ټولو غوره چارچلندونه

OECD د بودجوی شفافیت[1] لپاره په موضوع کی د مختلفو هیوادونو د تجربو پر بنسټ د غوره چارچلندونو یوه مجموعه جوړه کړی ده. دغه غوره چارچلندونه د لاندو موضوعاتو په شاوخوا کی سره بندو بست شوی دی:
۱- بودجوی رپوټونه
۲- ځانګړی بربندونی
۳- بشپړتیا، کنټرول او حساب ورکول

نړیوال وجهی صندوق د مالی شفافیت په هکله یوه کتاب او د مالی شفافیت[1] په هکله د غوره چارچلندونو یوه لاربنود خپور کړی دی چی لاندو موضوعاتو پوری اړه نیسی:

[1] See OECD Journal on Budgeting Volume 1-No.3. pp, 7-14, online at http://www.oecd.org/dataoecd/13/13/33657560.pdf

۱- د نقشونو او مسوولیتونو روښانتیا
۲- ښکاره بودجوی پروسه
۳- د عامه خلکو په اختیار کی د معلوماتو ایښودل
۴- د بشپړتیا داډینه

سربیره پر نړیوالو منل شویو معیارونو، د مدنی ټولنی سازمانونه دغه راز کولای شی چی د سیمه ایزو او نړیوالو سازمانونو له غوره چارچلندونو او سپارښتنو څخه استفاده وکړی تر څو د بودجوی شفافیت لپاره هڅونه وکړی. ۸- ۱۲ چوکاټ په دی اړه ینځه مثلونه وړاندی کوی

۸ ـ ۱۲ چوکاټ
نړیوال معیارونه چی د دفاعی بودجی شفافیت پوری اړه نیسی: له سیاسی لحاظه الزامی سندونه

۱- د پوځی لګښتونو په هکله د نړیوال معیارونو سره سم د رپوټ ورکولو لپاره د ملګرو ملتونو قانونی ابزار - د ۱۹۸۰ کال د دسمبر په ۱۲ د ملګرو ملتونو عمومی اسامبلی 35/142B نومی پریکړه تصویب کړه چی عنوان یی دی «د پوځی بودجی کمول». دغه پریکړه د پوځی لګښتونو په هکله د نړیوال معیارونو سره سم د رپوټ ورکولو لپاره د ملګرو ملتونو قانونی سیستم تشریح کوی. دغه پریکړه سپارښتنه کوی چی د هغه سازمان ټول غړی دولتونه د رپوټ ورکولو لپاره له دغو معیارونو څخه کار واخلی او هر کال دی د خپلو پوځی بودجو په هکله عمومی منشی ته رپوټ ورکړی، هغه بیا په خپل وار سره مکلفیت لری چی په دی موضوع باندی هرکال د ملګرو ملتونو عمومی اسامبلی ته خپل رپوټ وړاندی کړی. دغسی نورو پریکړو د «پوځی لګښتونو[2] د شفافیت په شمول د پوځی موضوعاتو په هکله د ناپلوو معلوماتو» لپاره لاربښوونی او سپارښتنی تصویب کړی او له غړو دولتونو څخه غواړی چی د اپریل تر ۳۰ پوری د خپل تیر کال د پوځی لګښتونو رپوټ وړاندی کړی. د ملګرو ملتونو عمومی اسامبله دغه راز نورو نړیوالو او سیمه ایزو سازمانونو ته سپارښتنه کوی چی په پوځی لګښتونو کی شفافیت ته وده ورکړی (د ۲۰۰۷ کال د دسمبر د ۱۳ نیټی ۶۲/۱۳ پریکړه مطالعه کړی).

۲- د OSCE د امنیت د سیاسی– پوځی[3] اړخونو په هکله دچارچلند لاربښوونی سپارښتنه کوی چی د دفاعی برخو لپاره تخصیص شوی مالی منابع باید د عامه ژوند د نورو برخو او د عمومی اقتصادی پراختیا لپاره له تخصیص شویو منابعوڅخه زیاته نه وی. دغه لاربښوونی همداراز په څرګنده توګه وایی چی غړی دولتونه خپل دفاعی لګښتونو د منظوری لپاره مقننی ته وړاندی کوی او د شفافیت د خوندی ساتنی او وسلوالو ځواکونو په هکله لازمو معلوماتو ته د عامه لاس رسی لپاره لاره هواروی، لکه چی وایی:

---

[1] Available online at http://imf.org/external/np/2007/eng/051507m.pdf

[2] - د پوځی لګښتونو په هکله د نړیوال معیارونو سره سم د رپوټ ورکولو لپاره د ملګرو ملتونو پریکړه په دغه انترنتی پاڼه کی موندلای شی:
http://disarmament.un.org/cab/milex.html

[3] -د OSCE د چارچلند مقررات چی په ۲۰۰۴ کال کی تصویب شول، په دغی انترنتي پاڼه کی وګوری:
http://osce.org/documents/sg/1994/12/702_en-pdf

«هر غړی دولت د دفاعی لګښتونو منظوری له مقننی څخه ترلاسه کوی. د خپلو ملی امنیتی غوښتنو سره سم هرغړی دولت د پوځی لګښت په برخه کی له سپما او لاس نیوی څخه کار اخلی، شفافیت خوندی ساتی او د وسلوالو ځواکونو په هکله معلوماتو ته د عامه لاس رسی لپاره زمینه مساعدوی.» (۲۲ ماده)

۳- د ناتو د مشارکت سندونه: د دفاعی تأسیساتو د جوړولو لپاره د مشارکت د عمل پلان د متحدینو او شریکانو د ژمنی څرګندوی دی ترڅو په دفاعی ساحه کی اغیزمن او شفاف مالی پلان جوړولو او د منابعو د تخصیص پروسیجر ته وده ورکړی او ستر اقتصادی توانمندی او استحکام په پام کی ونیسی.[1]

۴- په لویدیځه افریقا کی د وسلوالو او امنیتی ځواکنو لپاره د ECOWAS د چارچلند لارښوونه په دفاعی پلان جوړولو، بودجی جوړولو او تدارکاتو کی د شفافیت او حساب ورکولو لپاره غږ کوی. دغه سند د معلوماتو د برابرولو او غیرسری پروګرامونو او عملیاتو په هکله د عامه پوهاوی سپارښتنی کوی.[2]

۵- رسمی اسنادو[3] ته د لاس رسی په هکله د اروپا د سپارښتنی شورا (۲۰۰۲) /۲ سپارښتنه کوی چی غړی دولتونه باید د غوښتنی له مخی رسمی اسنادو ته چی د چارواکو لخوا ساتل شویدی د لاس رسی لپار ضمانت وکړی، او دا روښانه کړی چی څرنګه غوښتنه وړاندی شی.

د ملی دفاعی بودجو په هکله عامه موجود معلومات

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د امنیتی سکتور د بودجوی پروسی د یوی اغیزمنی څارنی لپاره د عامه موجودو معلوماتو څخه استفاده وکړی.

په لومړی سر کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د معلوماتو د آزادی له قانونمندی (FOIA) څخه، د امکان په صورت، استفاده وکړی. په څه د پاسه اویا وو[4] هیوادونو کی تصویب شوی د معلومات د ازادی وثیقه (FOIA) ټولو اتباعو ته دا حق ورکوی تر څو د عامه چاروکو لخوا ثبت کړای شوی معلومات لاس ته راوړی، دغه دول یو حق د اجرائیه قوی په اړیکه کی مدنی ټولنه په مجموع کی پیاوړی کوی. د محرمو معلوماتو اود محرمیت قانونمندی ساتنه د معلوماتو د آزادی له اصل څخه یو استثناء ده. د محرمیت قانونمندی د معلوماتو ډولونه درجه بندی کوی چی کوم یی «محرم» او کوم یی «غیرمحرم» دی. مسوول چاروکی صلاحیت لری چی معلوماتو ته د محرمیت کچه وټاکی. د آزموینی او کنترول لپاره لارښوونی وټاکی؛ او دغیر مجاز بربندونو مخه ونیسی. ټول دغه احکام د نامحدود محرمیت مخه نیسی او له محرمیت سره د اجرائیه قوی د فعالیتونو ساحه محدودوی.

[1]- لطفاً د دفاعی تأسیساتو د جوړولو (PAP-DIB) په هکله د مشارکت عمل پلان 5.6 او 5.7 مادی وګوری. دغه پلان د استانبول د ۲۰۰۴ د ناتو په سرمشریزه په تصویب ورسید. http://www.nato.int/docu/basictxt/b040607e.htlm

[2]- لطفا د چالچلند د مقرراتو ۱۷ او ۲۱ ماده وګوری:
http://www.dcaf.ch/code_conduct-armed-forces-west-africa/WestAfrica_CoC.pdfhttp://www.un.org/News/Press/docs/1999/19991227.afr199dochtm

[3] available online at htttp://www.coe.int/T/E/Human_rights/rec(2002)2_eng.pdf

[4] National legislation on FOIA is available on line at www. Privacyinternational.com

دوهم، د نړیوالو سازمانونو رپوټونه ډیری وخت د دولت د بودجو په هکله اساسی معلوماتونه لری. د بیلګی په توګه، د ملګرو ملتونو د دارالانشاء رپوټونه د پوځی بودجو د موضوعاتو په هکله ناپلوی معلوماتونه لری چی په هغو کی د ملی کلنی دفاعی بودجی[1] او د لګښتونو شفافیت هم شامل دی. دغه راز د نړیوال وجهی صندوق IMF، «د حکومت مالی احصائیی کلنی کتاب» هم د خپلو ډیرو غړو هیوادونو لپاره د دفاعی بودجی او لګښت یو حد ټاکلی دی. د IMF د «حکومت مالی احصائیه کلنی کتاب» چی د هغی مؤسسی لخوا جوړ شوی دی، د غړو حکومتونو د مالی او کلنیو مالی پالیسیو په هکله جاری او د پرتله کیدو وړ نړیوال اطلاعات وړاندی کوی. دغه کلنی اطلاعات د حکومت په ټولو (محلی، سیمه ایز او ملی) سطحو کی د هغه کلنی عایدات (لکه د مالیاتو او اجارو له درکه) او لګښتونه (لکه په دفاعی چارو، ښوونی او روزنی او روغتیایی برخوکی) ښکاره کوی.[2]

دغه راز د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی له اسنادو څخه هم استفاده وکړی چی د نورو غیرحکومتی سرچینو لخوا خپریږی. په دی برخه کی بی شمیره غیرحکومتی سازمونه موجود دی چی د امنیت او بودجوی موضوعاتو په اړه خپرونی لری، خو دوه یی د خورا پاملرنی وړ دی: د ستاکهلم د نړیوالی سولی د څیړنیز انستیتوت (SIPRI) اطلاعاتی بنسټ (Database) او پوځی بیلانس چی د ستراتیژیکی مطالعاتو د نړیوال انستیتوت لخوا خپریږی.

د پوځی لګښت او د وسلو د تولید په هکله د SIPRI پروژه په ټوله نړی کی په پوځي لګښت کی بدلون او پرمختیا او د وسلو تولید ثبتوی او تحلیل کوی. د دی مقصد لپاره دغه پروژه دوه اطلاعاتی بنسټونه لری چی په نړیواله کچه رپوټ برابروی: یو یی د پوځی لګښت په هکله او یوه یی د وسلو د تولید د شرکتونو په هکله دی. د پوځی لګښت په هکله د SIPRI آنلاین (online) اطلاعاتی بنسټ د هغو مالی سرچینو کچه او اندازه چی د پوځ لخوا په مصرف رسیږی په ډیری آسانی او پوهیدو وړ په طریقی سره ښیی. په پوځی لګښتونو کی د وروستی بدلونونو یوه عمومی کتنه، د وسلو تولید او لیږدونه د SIPRI په کلنی کتاب کی وړاندی شوی دی. د SIPRI کلنی کتاب د انګلیسی تر څنګ په نورو ژبو لکه روسی، اوکراینی، چینایی او عربی ژبو ترجمه شوی دی.

پوځی بیلانس د ستراتیژیکی مطالعاتو د نړیوال انستیتوت د پوځی ظرفیتونو او د نړی د ۱۷۰ هیوادونو د دفاعی اقتصادونو یو کلنی ارزونه ده.[3] د نړی د وسلوالو ځواکونو د یو کلنی اعتباری رپوټ په توګه پوځی بیلانس د دفاعی بودجو، مجموعی تدارکات، د پوځی وسایلو زیرمو او داسی نورو اړوندو مسائلو په هکله نوی ارقام او معلومات وړاندی کوی.

نتیجه

یوه پرانیستی دیموکراتیکه ټولنه نه یواځی د هغه یو حکومت غوښتنه کوی چی د کفایت او توانمندی خاوند، حساب ورکونکی او له شفافیت څخه برخمن وی، بلکه د یوی مدنی ټولنی د درلودو غوښتنه کوی، هغه چی په تصمیم نیولو کی د برخه اخیستلو او نفوذ موندلو توان ولری: د امنیتی بودجی تحلیل مدنی ټولنی ته توان ورکوی تر څو دغسی یو نقش ولوبوی.

---

[1] These documents are available at http://disarmament.un.org/cab/milex.html
[2] These documents are available at http://disarmament.imf.org/external/country/index.htm

[3] Not available online, but can be ordered at http://www.iiss.org/publications/the-military-balance

بودجوی موضوعات د ټولنې د غوښتنې سره سم د امنیتي سکتور د څارنې او اصلاحاتو لپاره اغېزمن وسایل دی. د بودجوی دوران څلور عمده پړاوونه د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره په دې پروسه کې بې شمېره امکانات برابروي.

مدني ټولنه کولای شي چې پارلماني ظرفیت سره مرسته وکړي او هغه ته وده ورکړي، ترڅو له بودجوی موضوعاتو سره لاس او پنجه نرمه کړي. په عین وخت کې پارلمانونه کولای شي هغو برخو ته پام واړوي چې ښايي د مدني ټولنې لاس ورته ونه رسيږي:

- د بودجې په طرح کې ولسي ګټو او ړومبيتوبونو ته پام واوړي؛
- د منظورۍ په پړاو کې خپل تعدیلات تائید کړي؛
- د ملي مالي پلټنوله تأسیساتو(د محاسباتو دیوانونه) څخه د ځانګړو رپوټونو غوښتنه.
- د امنیتي سکتور د پټو (سري بودجو) څارنه کول.

د تيرې لسيزې په موده کې د نظامونو ديموکراسي کيدو او غيرمرکزي کيدو بهير د مدني ټولنې سازمانونو ته ډيره ښه موقع ورکړه ترڅو د بودجو د پاليسيو په پروسو کې ونډه واخلي. دغه موقع په راتلونکي کې نوره هم پراخيږي، که چيرې د بودجو تحليل د ظرفيت پراخول يو حتمي امر وګرځي.

د مدني ټولنې د يو سازمان په توګه تاسې څه کولای شی

د اړوند امنيتي سکتور بودجې وپيژنئ

- د خپل سازمان د ماموريت او فعاليتونو اړوند امنيتي سکتور برخې وپيژنئ
- د دولتي بودجې په سندونو کې د هر امنيتي اداري لپاره بودجه وپيژنئ

په مقننه کې د اصلاحاتو د راوستلو لپاره هڅونی

- ډاډ لاس ته راوړئ چې د مقننې هغه يو چوکاټ چې د امنيتي اداري او د هغوی د بودجې پروسه تنظيموي څرګند او د لاس رسي وړ وي
- په دې اړه که چيرې په قانون کې نيمګړتيا او زاړه قوانين موجود وي، هغه وپيژنئ او د بدلون لپاره خپل وړانديزونه پارلمان ته وړاندې کړئ
- ډاډ لاس ته راوړئ چې آيا د معلوماتو د آزادی قانون ستاسو په هيواد کې نافذ دی
- حکومت قانع کړئ چې شفافيت او حساب ورکول د هغه په ګټه دي: دغه دواړه د هغه په مشروعيت او دوام، د هغه د پاليسيو لپاره د عامه ملاتړ او د عام خلکو لخوا د مالياتو د ورکړې لپاره د لازم زياتوالي منلو سره مرسته کوي

ناپلوی اطلاعات ټول کړئ او ناپلوی او خپلواکه ارزونه وړاندې کړئ

- د امنيتي سکتور د ستروالی او جوړښت، د پاليسيو او چارچلندونو په هکله ناپلوی اطلاعات ټول کړئ
- د ناوړو چارچلندونو په هکله معلومات ټول کړئ
- پلټنه وکړئ چې آيا پاليسي، عمل او جوړښت دا ټول د تخصيص شوی بودجې سره جوړيږي

- د دی ارزونه هم وکړی چی آیا لاس ته راغلی نتیجه پیژندل شوی عامه امنیتی اړتیاوی پوره کوی
- پلټنه وکړی چی آیا د بودجی له چوکاټ څخه بهر کوم تمویل سرته رسیدلی یا له بدیلو مالی سرچینو لکه د غیرقانونی تجارت یا اختلاس څخه کار اخیستل شوی دی
- وګوری چی آیا پالیسی له عمل سره موافقت لری
- خپله ارزونه له څارونکو فعالیتونو سره وتړی
- د ځینو پروژو مالی پلټنه په تفصیل سره سرته ورسوی او خپلی نتیجی پارلمان او رسنیو ته وړاندی کړی
- د امنیتی بودجو په هکله د حکومت لخوا وړاندی شوی معلومات د هغو معلوماتو سره پرتله کړی چی د حکومتی او غیرحکومتی سازمانونو لخوا وړاندی کیږی.
- د هغو اجناسو او خدماتو چی ستاسو د حکومت لخوا په نړیوالو بازارونو کی تدارک کیږی، بیی تفتیش او پرتله کړی
- د بودجی په هکله معلومات په یو شکل سره خپاره کړی چی عام خلکو ته ورسیږی او پری پوه شی
- بودجه ساده خو بحث پری ژور کړی

د بودجی په دوران کی په مختلفو پړاوونو کی د بودجی پالیسی تر نفوذ لاندی ونیسی

- د بودجی په هکله خپل نظریات پارلمانی غړو ته ورسوی
- د مالی سرچینو د تخصیص لپاره د بودجی بدیل وړاندیزونه وکړی او خپلو پارلمانی غړو ته یی وړاندی کړی
- د عام وګړو او د لیوالو ډلو لخوا نوی معلومات تصمیم نیونکو ته ورسوی
- د بودجی او د بدیلی بودجی په هکله خپل وړاندیزونه د رسنیو غوږ ته ورسوی
- په داسی حال کی چی بودجی باندی غور کیږی د بودجی د کمیټو په غونډو کی ونډه واخلی
- د بودجی د تخصیص کولو لپاره پارلمان او وزارتونو ته خپلی سپارښتنی وړاندی کړی
- حکومت تشویق کړی چی د راتلونکی بودجی په وړاندیزونو کی د مالی حسابونو نتیجی په پام کی و نیسی
- په محلی او نړیواله سطح کی تر ټولو غوره چارچلندونه وپیژنی او پارلمان او حکومتی ادارو سره مرسته وکړی چی د حساب ورکولو لاری چاری پیاوړی کړی

د یوی اغیزمنی خپلواکی مالی پلټنی یا مالی محاسبی لپاره غوښتنه وکړی

- ډاډ لاس ته راوړی چی اساسی قانون او نور قوانین د یوی ملی مالی پلټنی د تأسیس (چی په ځینو هیوادونو کی د محاسباتو دیوان په نامه هم یادیږی) حکم کوی، دغه دیوان باید تر یوی کچی له لازمی خپلواکی، تخصص او مالی سرچینی څخه برخمن وی
- ډاډ لاس ته راوړی چی د ملی مالی پلټنی تأسیس یا دیوان محاسبات د قانونی صلاحیتونو په حدودو کی د امنیتی ادارو مالی او اجرائی پلټنی هم شاملی دی
- د ملی مالی پلټنی د تأسیس لخوا موندل شویو نتیجو په هکله عامو خلکو او رسنیو ته معلومات ورکړی.
- د ملی مالی پلټنی تأسیس رپوټونه خپاره کړی

له پارلمان او رسنیو سره ستراتیژیکی ائتلافونه جوړ کړی

- له پارلمان سره راشه درشه ولری
- د یو پیاوړی، ښه امکاناتو څخه برخمن او اغیزمن پارلمان لپاره غږ پورته کړی
- په پارلمان باندی فشار راوړی چی د بودجی د دوران په څلورو پړاوونو کی له مسوولیته ډک نقش ولوبوی
- د پارلمان د مسوولو امنیتی کمیټو سره چی څارنیز دندی په غاړه لری د اوږدی مودی اړیکی ټینګی کړی
- له کمیټو یا د مخالفو ډلو سره مرسته وکړی تر څو د حکومت د بودجی پیشنهادونو ته بدیل وړاندیزونه وکړی
- د پارلمانی کمیټو لپاره په بودجوی موضوعاتو کی د ناپلوو معلوماتو او بدیلو تحلیلونو لپاره د اعتمادوړ مرجع وګرځی
- له پارلمانی غړو څخه غوښتنه وکړی چی د محرمو یا پټو بودجو څارنه وکړی؛ د پارلمان ګمارل شوی غړی باید محرمو معلوماتو ته لاس رسی ولری او د محرمو یا پټو امنیتی پروګرامونو باندی د څارنی د حد اقل کنترول ژمنه وکړی
- د امنیتی بودجو موضوعاتو ته د رسنیو پام واړوی
- بودجوی تخصصی زده کړو ته وده ورکړی او د نورو مدنی ټولنی سازمانونو، پارلمانی غړو، پارلمانی منسوبینو او د رسنیو استازو ته د بودجوی زده کړو کورسونه دایر کړی تر څو هغوی د بودجی په تحلیل کی خپل پوهه اوظرفیت نور هم پراخ کړی

۹
فصل

GEOFFREY PREWITT

د سازمانی اعتبار رامنځ ته کول:
د مدنی ټولنی د سازمان حکومتوالی او ارزونه

Geoffrey Prewitt

۹

د سازمانی اعتبار رامنځ ته کول:
د مدنی ټولنی د سازمان حکومتوالی او ارزونه

ملی او نړیوالی صحنی ته د مدنی ټولنی راوتل په تیرو دری لسیزو کی د ډیرو مهمو او سترو پرمختګونو څخه شمیرل کیږی.[1] په داسی حال کی چی د هیوادونو او سیمو ترمنځ ډول ډول توپیرونه موجود دی، هغه څه چی د دغه غورځنګ په زړه کی ځای لری د دولتونو او د هغوی د خلکو ترمنخ په اړیکو د یو بدلون نښانه ده. د دغه پراخ خوځښت لپاره دلیلونه بی شمیره دی: د دیکتاتورانو او سوسیالست نظامونو ړنګیدل، د نویو تکنالجیو او شبکه یی وسایلو لکه د انترنت ترویج او په هیوادونو لکه فلیپین، د چک په جمهوریت او پولند کی د نه زورپالنی د غورځنګ «د خلکو قدرت» بریالیتوب او دغه راز نړیوال کمپاینونه لکه د ځمکنیو مینونو بندول. د حقونو د دفاع غورځنګونو خصوصیت دا ګڼل شوی چی په هرڅه باندی، له څو اړخیز ارګانونو لکه نړیوال تجارتی سازمان څخه نیولی تر محلی ادارو پوری چی د حکومتوالی د اصلاحاتو لپاره هڅی کوی، تر نفوذ لاندی نیسی. سربیره پر دی هغوی د سولی د جوړولو او پخلاینی د راوستلو په مبارزو کی هم نوم لری. همداراز مدنی ټولنی د ښه خدمتونو د ترسره کولو د یوی وسیلی په توګه خپل ظرفیت پیاوړی کړی او د دولت له اوږو څخه د دندو د پیټی د کمولو سره (ډیری دولتی دندی شته دی چی د غیرحکومتی سازمانونو لخوا په ښه توګه تر سره کیږی) په پرمختللو اقداماتو لاس پوری کړی دی.

د دغو د پام وړ بریالیتوبونو پر بنسټ د مدنی ټولنی سازمانونو متی بډ وهلی، ترڅو په نړیوالو پرمختګونو کی د ارزښت وړ شریک او همکار په توګه وګڼل شی. په حقیقت کی د مدنی ټولنی

[1]- ډیری پوهان وروستی دری لسیزی د اکادمیک کارونو تمویل او د قانون پر بنسټ ولاړ منظمو فعالیتونوله نظره د مدنی ټولنی د ودی او پراخیدو دوره ګڼي، د بیلګی په توګه د غیرحکومتی نړیوالو سازمانو د کلنی کتاب د معلوماتو له مخی له ۱۹۹۰ کال څخه تر ۱۹۹۹ کال پوری د غیرحکومتی سازمانونو شمیر له ۶ زور ۲۶ زرو ته لوړ شوی دی.

سازمانونه هغه یو صنعت گرځیدلی چې ډیر غښتلی دی. د مدنی ټولنی سازمانونه د عایداتو د یو نسبی ستری برخی کار په غاړه لری او د کار د بازار د پام وړ شمیر د خپل خدمت لپاره استخداموی. [1] خو د دغه ستر نفوذ سره سره د مدنی ټولنی ډیر لږ سازمانونه د خپلو اجراآتو په خاطر تر یوی دقیقی هم لږ تر یوی دقیقی کتنی او څارنی لاندی نیول شویدی.

په تیرو څوو کلونو کی ځینی اصطلاحات لکه حساب ورکول، قانونیت، اعتبار، استازیتوب او کورنی حکومتوالی د مدنی ټولنی قاموس ته ورننوتی دی. که څه هم د ټولو د خوښی وړ اصطلاحات دی، خو پوښتنه دا ده چې هغه تر کومی کچې عملی جامه اغوندی؟

د مدنی ټولنی له سازمانونو څخه د دیموکراتیکی واکمنی د ودی او وګړو د ګټو د خوندی ساتنی لپاره د مهربانو مدافعینو په توګه معمولی ستاینی تر سختو ارزونی او پلټنو لاندی راغلی دی. څرنګه چې Anthony Adair استدلال کوی «غیرحکومتی سازمانونه چې د حکومتی، تجاری او نورو تأسیساتو له اشتباهاتو څخه کیسی او داستانونه جوړوی، دوی هم باید په عین درجه تر پلټنی او څارنی لاندی ونیول شی. دوی هم باید د خپلو کړو وړو ځواب ورکړی.» [2]

د۲۰۰۱ کال د سپتمبر د یولسمی تروریستی حملو د مدنی ټولنی پر سازمانونو باندی اضافی څارنی رامنځ ته کړی. د رسنیو پاملرنی د مدنی ټولنی سازمانونو ته د تروریستی فعالیتونو د ممکنه «جبهو» په توګه ګوته ونیوله. دغه راز دا پوښتنی هم عنوان شوی چې د مدنی ټولنی سازمانونه د چا په وړاندی حساب ورکونکی دی؟»، «هغوی ته څوک پیسی ورکوی؟» او «څوک د مدنی ټولنی دغه سازمانونه سره سمبالوی او اداره کوی؟»

په دی وجه د امنیتی سکتور د اصلاحاتو او څارنی په اړه اعتبارتوب د حکومت او د مدنی ټولنی د سازمانونو ترمنځ په اړیکو د یو ستر خنډ په توګه پاتی شو. د دغی خلاء د له منځه وړلو لپاره یوه لاره دا ده چې د مدنی ټولنی سازمانونه په خپل ځان باندی ځینی مقررات وضع کړی [3] . لږ تر لږه د مدنی ټولنی ټول سازمانونه د واکمنی اساسی جوړښتونه ولری، د حساب ورکولو او شفافیت شرایط (د بیلګی په توګه مالی پلټنه او رپوټ ورکول) پوره کړی او خپلو قانونی صلاحیتونو ته پابندی ولری او معیاری څارنی عملی کړی. نور وسایل عبارت دی له هغه لاربښوونو او مقرراتو څخه چې د مدنی ټولنی سازمانونه په خپله خوښه لاسلیک کړی او د هغو د تطبیق په نسبت ژمنی لری. اوسنی اټکلونه ښیی چې د «خپل ځانی مقرراتو» ابتکارونه د نړی په څه دپاسه ۴۰ هیوادونو کی د عمل صحنی ته وړاندی شوی دی .

په پای کی خو تر ټولو مهمه دا چې د مدنی ټولنی سازمانونه کله چې خبره د هغوی په اعتبارتوب باندی راځی، دوی باید دفاعی وضعیت اختیار نه کړی. په داسی حال کی چې په دی لیکنه کی یو شمیر منفی نتایجو ته چې د اعتبارتوب د خلاوو له امله رامنځ ته کیږی، اشاره شوی، د مدنی ټولنی ډیری سازمانونه اساساً قانون ته پابند او له شفافیت څخه برخمن دی او د متقابلو او عامه ګټو د ودی لپاره کار کوی. مهم ټکی دا دی چې سکتور که خصوصی دی، که عامه، که رضا کار دی یا امنیتی یا نور له نیوکو، تورنولو یا سزا ورکولو څخه معافیت نشی موندلای او هر یو باید د یو قانون بر بنسټ ولاړ وی

---

[1]- د John Hopkins د پرتله ایز غیرانتفاعی سکتور پروژه د ۱۹۹۵ تر ۱۹۹۸ کلونو په منځ کی په ۳۵ هیوادونو کی د غیرانتقاعی فعالیتونو یوه پراخه مطالعه لاس لاندی ونیوله. د دغی پروژی موندنو وښودله چې په دغو ۳۵ هیوادونو کی د مدنی ټولنی سازمانونو په اوسطه توګه د فعالو نفوس څخه ۴،۴ فیصده استخدام کړی دی یا د استخدام وړ خلکو له شلو څخه یو په کار ګمارلی دی. سربیره پر دی په دغو ۳۵ هیوادونو کی په تولیزه توګه د ۱،۳ تریلیون امریکایی ډالرو دغه صنعت د یو ډیر ستر لګښت او د نړی د اووم ستر اقتصاد په توګه ګڼل کیږی.

[2] Adair, Anthony, A Code of Conduct for NGOs: A Necessary Reform (Worling Paper), IFA, London, 1999, available online at http://www.iea.org.uk/env/NGO.ht

[3]- «خپل ځانی مقرراتو» باندی ټینګار باید له حد او حدود څخه ونه وځی. د بیلګی په توګه، د تروریستی ضد قانون په پلمه (مثلاً په زیمبابوی کی) حکومتونه تل د مدنی ټولنی د سازمانونو فعالیتونه محدودوی. حکومتونه باید د «اعتبارتوب» بحث څخه ناوړه استفاده ونه کړی ترڅو په خپل ځانی مقرراتو کی افراط ونشی.

او د هغه له مخې فعالیت ولري. ځینې سازمانونه استدال کوي چې حساب ورکول باید د پرمختیا مرکزي هدف وګرځي.

په دې فصل کې بحث پر دې دی چې څرنګه کیدای شي د مدني ټولنې سازمانونه د اعتبارتوب خلاء ډکه کړي ترڅو پر امنیتي سکتور باندې د هغوی د څارنې پر دندې باندې سازش ونشي. په لومړي سر کې د امنیتي سکتور دڅارنې په اړه د حساب ورکولو پر اهمیت باندې خبرې کیږي. بیا په دې فصل کې د مدني ټولنې د سازمانونو پر مهمو سازماني شرایطو باندې چې د هغوی اعتبارتوب سره مرسته کوي، کتنه کیږي. له هغې وروسته د مدني ټولنې د سازمانونو د فعالیتونو ستره څارنه او ارزونه تر آزموینې لاندې نیول کیږي. په پای کې هغو سپارښتنو ته اشاره کیږي چې د هغو په واسطه د مدني ټولنې سازمانونه چې د امنیتي سکتور د څارنې په فعالیتونو او نور داسې فعالیتونو کې ونډه لري، وکړای شي د خپلو چارچلندونو په اړه حساب ورکړي.

ولې د مدني ټولنې د سازمان اعتبارتوب د امنیتي سکتور د څارنې لپاره مهم دی

د امنیتي سکتور د لوبغاړو لمن له امنیتي ځواکونو (پولیس، وسلوال ځواکونه، سرحدي محافظین) څخه نیولې تر منجمنت او د څارنې ارګانونه (مثلا د دفاع او کورنیو چارو وزارتونه، مقننه، اجرائیه) تر عدلي او د قانون د اجراء ترتأسیساتو (محکمه، بندیخانې، د شکایتونو اداري) پورې پراخیږي. البته ځینې غیرقانوني امنیتي ځواکونه هم شته چې سړی باید په پام کې ونیسي، لکه چریکي ډلې او شخصي امنیتي شرکتونه. د امنیتي سکتور ډیری برخې نسبتاً سري او محرم دي یا د خپلو عملیاتو په هکله د معلوماتو له ورکړې څخه احتیاط کوي. د دغه محرمیت لپاره البته ځینې قانوني دلایل وجود لري، خو څرنګه چې د دې کتاب په لومړي فصل کې په تفصیل سره بیان شول، د محرمیت او پټوالي لپاره باید دلیل وجود ولري او هغه باید توجیه شي.

د مدني ټولنې سازمانونه له بیلابیلو لوبغاړو څخه عبارت دي – له ډیرو قانوني څخه نیولې تر کله ناکله تر پوښتنې وړ پورې. د شفافو فعالیتونواو پروسو د تعقیب په ضرورت کې د امنیتي سکتور او د مدني ټولنې د سازمانونو ترمنځ بنسټیز توپیر موجود دی. هغه پوښتنې چې په دې اړه عنوان کیږي: آیا په مدني ټولنې کې داسې ځانګړي حساس مسائل او موضوعات شته چې د ټینګ محرمیت غوښتنه وکړي او ښایي هم د دولت خپلواکمنۍ او مصونیت له خطر سره مخامخ کړي؟ آیا دغه حساس مسائل انفرادي اشخاص د تاوان له خطر سره مخامخ کوي؟ پرته له څوو لږو استثناآتو[1] ښایي ځواب «نه» وي. نو په دې وجه که چیرې د مدني ټولنې سازمانونه غواړي چې ځینې نقشونه چې په دې کتاب کې تشریح شول لکه عامه څارنه، د حقونو د دفاع کمپاینونه او د خلکو د پوهې سطحې لوړول او داسې نور، ولوبوي ترڅو پر امنیتي سکتور باندې د څارنې دنده خوندي وساتي، نو دوی باید د هغو لوبغاړو په پرتله چې دوی پرې د څارنې اراده لري، پرته له ویرې او اندیښنې حساب او کتاب ته چمتو وي.

سربیره پر دې، سړی باید تل دا فکر ونه کړي چې ګواکې د مدني ټولنې سازمانونه هرومرو مثبت او د ښوو ارزښتونو د خوندي ساتنې او زیاتولو سازمانونه دي. مدني ټولنه هم د بشري ټولنې یوه برخه ده چې له مختلفو اشخاصو او جوړښتونو څخه جوړې شوي او په مختلفو ټاټوبونو کې یې ودې مختلفې دي. څرنګه چې ښکاره ده د یوې ټولنې وګړي یو بل ته لاس ورکوي ترڅو په خپل ژوند کې اصلاحات رامنځ ته کړي، خپلې ګټې بیان او تعقیب کړي، یو بل ته معلومات تبادله کړي، اختلافات له

[1]- د یادونې وړ ده چې په ډیرو مطلق العنان رژیمونو کې د مدني ټولنې د سازمانونو د بشري حقونو غړي او نور خپلواک سازمانونه لکه ډله ایزې رسینې د دولت د زور زیاتیو او ناوړه چالچلندونو د بربنډولو لپاره پر ځانونو ډیر زیات خطرونه مني. ډیری داسې بیلګې شته دي چې په دغو دیکتاتورو رژیمونو کې هغوی ځورول کیږي، بندیان کیږي او حتی وژل کیږي. د سختو چاپیریالونو باندې د زیاتو معلوماتو لپاره د دې کتاب ۱۴ فصل ولولې.

مینځه یوسی او ټینګی ټولنیزی اړیکی جوړی کړی، دغو موخو ته د رسیدو لپاره ټولنیز تأسیسات د مشوری د مراجعو په توګه جوړ شوی دی، خو دغه مراجع هم د همدی ټولنی له خلکو څخه عبارت دی. کیدای شی چی ځینی داسی کسان هم په مدنی ټولنو کی موجود وی چی له خپلو سازمانونو سره غیردیموکراتیک، غیراخلاقی او یا غیرقانونی هدفونه تعقیب کړی. نو په دی وجه داسی سازمانونه باید تر څارنی لاندی ونیول شی. دا هم د یادونی وړ ده چی د مدنی ټولنی ټول سازمانونه خپلواک نه دی: ځینی مخففونه لکه GOVNGOs (د حکومت خپل غیرحکومتی سازمانونه) یا QUANGOs (غیرحکومتی سازمان ته ورته) نومونه اوس د پرمختګ بهیر ته داخل شوی دی. برخلاف د امنیتی سکتور د یونیټونو چی د دسپلین، نظم او مقرراتو پر بنسټ ولاړ دی، د مدنی ټولنی ډلی په دی اړه ډیر زیات سخت او ټینګ چوکاټ نه لری.

چوکاټ ۹- ۱
د GOVNGOs (د حکومت خپل غیرحکومتی سازمانونه) مثالونه

د میانمار یا د برما د ښځو فیدراسیون – دغه سازمان د برما د پوځی حکومت د لوړپوړو جنرالانو د ښځو لخوا چلول کیږی او اکثر د برما د حکومت د مخالفی Aung Suu Kyi چی د نوبل د سولی جایزی ګټونکی هم ده، پرضد خبری کوی.

په جاپان کی د کوریایی اوسیدونکو عمومی ټولنه (Chongryon)، عملاً دغه ټولنه د شمالی کوریا د رژیم استازیتوب کوی او د جاپانی چارواکو لخوا په دی تورنه شوی چی شمالی کوریا ته د وسلو د تکنالوجیو، دارو او درملو په قاچاق او د ملیونونو ډالرو په استولو کی لاس لری او د پیونګ یانګ د رژیم په استازیتوب پروپاګند کوی.

سرچینه: Naim, Moises, „What is a Gongo?) in Foreign Policy, May/June 2007

په دی وجه د مدنی ټولنی سازمانونه چی د امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی برخه لری، باید هغه نورمونه او ارزښتونه مراعات کړی چی د غوره حکومتوالی، شفافیت، اختلاس ضد او بنسټیزو بشری حقونو له نړیوالو اصولو سره سمونوالی ولری. د نړیوالی پرمختیا له نظره د بشری پرمختګ لپاره یو «مطلوب» مدنی ټولنی سازمان به دغه لاندی خصوصیتونه ولری:

- خپل ابتکار (په خپله خوښه)؛
- د حساب ورکولو سلوک درلودل او د حکومتوالی په سیستم کار کول؛
- د عامه مسوولیت څرګندول؛
- په پایښت لرونکو لارو پانګی اینودل؛
- د خپل سازمان د تمویل لپاره د هغه یو میکانیزم لټول چی په تصمیم نیولو کی د خپلواکتوب ضمانت وکړی؛
- په خپل کار کی دیموکراتیک او د تساوی اصل ساتل؛
- د خپلو ټاکل شویو پروژو په تحقق کی اغیزمنتوب او پیاوړتیا ثابتول؛
- د معقولو ملاحظاتو پر بنسټ د نورو په وړاندی خپل دریځ ساتل او دفاع کول یا له هغو سره همکاری او روغه جوړه کول.
- د خپل شاوخوا ، ټولنی، اقتصاد او سیاست د چارچلند څخه د پوره خبرتیا پر بنسټ کار کول

خو په عمل کې د دغو ټولو خصوصیتونو درلودل ډېر لږ لیدل شوی دی. په لاندو برخو کې هغه لاری چاری ښودل شوی چی څرنګه کیدای شی له دغوخصوصیتونو څخه د مدنی ټولنی سازمان برخمن شی.

د اعتبارتوب لپاره سازمانی اصول

د بشری حقونو په تیوری کی له اصطلاحاتو څخه د الهام اخیستلو سره د حساب ورکولو یو پراخ تعریف د یو«حق لرونکی» یا د یوی قانونی ادعا (دبیلګی په توګه عامه ښیګڼی) او د مسوولو چارواکو یا ادارو ترمنځ یوه اړیکه ښکاره کوی چی خپل مسوولیت پر ځای یا د ځینی خاصو اقداماتو په سرته رسولو سره نوموړی حق ته درناوی وکړی یا له ځینو خاصو اقداماتو څخه لاس واخلی.[1] په نتیجه کی د حساب ورکولو د نړیوالو موضوعاتو له جملی څخه یوه د اړیکی د اصولو او د باوروړ (یا الزامی) «ماموریت د مقرراتو» لاربښودل دی، بالاخره حساب ورکول د مختلفو اړخونو او سازمانونو ترمنځ او په منځ کی پر تأسیساتی اړیکو ولاړ دی.

د مدنی ټولنی د سکتور یوه توپیرکونکی نښانه «د حساب ورکولو خلاء» ده: هغه یو باور چی ګواکی د مدنی ټولنی سازمانونه د هیچا په وړاندی حساب ورکونکی نه دی. دغه اعتراض په دا ډول مطرح کیږی: حکومتونه چی باید خپلی کړی ژمنی پوره کړی ځکه غواړی چی بیا وټاکل شی، پرته له دی ښایی د نه اعتماد اخیستلو له خطر سره مخامخ شی (که چیری عادلانه او آزادی ټاکنی یو هیواد کی موجودی وی) او تجاری سکتور هم دغسی د خپلو شریکانو په وړاندی ژمنی او مسوولیتونه لری چی باید ترسره یی کړی، خو د دوو دواړو سکتورنو پر خلاف د مدنی ټولنی سازمانونه د خپل بریالیتوب لپاره ډیر لږ وسایل په لاس کی لری، نو په دی وجه هغوی د خپلو اجراآتو لپاره ډیری لږی انګیزی یا لاملونه لری. دا د مدنی ټولنی د سازمانونو په وړاندی د حکومت د بدګمانی او شک یوه مهمه ریښه جوړوی او له هغی څخه په استفاده د هغوی د فعالیتونومختلفو برخو کی نفوذ کوی او ښایی دا د دی لامل وګرځی چی د هغوی شهرت تاوانی کړی. سربیره پر دی دا د ولسی څارنی ادعا هم کمزوری کوی او له دی سره پر امینتی سکتور باندی څارنی ته هم تاوان رسیږی.

د مدنی ټولنی د سازمان د حساب ورکولو په وړاندی یو سترخنډ د هغه په دننه کی د اداری مهارتونو کمزورتیا او د لیوالتیا نشتوالی دی. د لیوالتیا نشتوالی یا کمزوری دلیل ښایی دا وی چی په دغو سازمانونو کی ډیری ښایی په خپل ځان باندی د کنترول او مقرراتو وضع کولو پر اهمیت او ګټو باندی پوه نه وی. د مدنی ټولنی د سازمان په دننه کی د ستر توپیر (مختلف اړخونو شته والی) له امله ښایی پر خپل ځان باندی د کنترول او مقرراتو لګولو پروسه په لومړی سرکی ستونزی او ننګونی ځان سره ولری، خو ډیرو سازمانونو په دی لاری کی ګامونه اخیستی دی او د غوره اداری د چارچلندونو په تطبیق یی پیل کړی دی. د مدنی ټولنی یو سازمان باید د غوره اداری یا غوره حکومتوالی لږ تر لږه [2] څو بنسټیز اصول تطبیق کړی: منتخب رئیسه هیأت، حساب ورکولو ته غاړه ایښودل، د مالی محاسبو او پلټنی له لاری د شفافیت تأمین او کلنی رپوټ ورکول، د ناوړه چلندونو د مخنیوی لاری چاری (خصوصاً کله چی مختلف اړخونه خپلی ګټی تعقیبوی) او د دندو د تره سره کولو لپاره قانون او مقرراتو او هدایاتو ته پابندی.

---

[1] Theisohn, Thomas, „Using Accountablity Relationships to Support Capacity", at Capacity. Org, Issu 31; Augts 2007,p.5

[2]- لکه چی مخکی تری یادونه وشوه، د مدنی ټولنی سازمانونه مختلف شکلونه او ستروالی لری. په محلی سویه کوچنی سازمانونه ښایی د هغو په پرتله چی په پلازمینه کی په ښوو وسایلو سمبال دی، جوړښت یی دومره پیچلی نه وی. هغه سپارښتنی چی د حساب ورکولو په هکله په دی کتاب کی موجود دی، ډیر زیات هراړخیز دی او کیدای شی چی له هغو څخه استفاده وشی. دا د مدنی ټولنی اړوند سازمان پوری اړه لری چی پیښی په پیښی تصمیم ونیسی چی د دی اقداماتو څخه کوم یو یی د هغوی لپاره مناسب دی.

د دغه ډول اداري جوړښت يا حکومتوالي او چارچلند لپاره ډيرې زياتې لارې چارې وجود لري. د اخلاقي سلوک د چلند د ودې سربيره د اصلاح شوی اعتبارتوب او د زياتي عامه غوښتني له لارې زيات کړای شوی مالي امکانات يوه ډول موقتي «خوږه (شيرني)» ده چې د مدني ټولني سازمانونه کولای شي وهڅول شي. سربيره پردې د «حساب ورکولو د يو چوکاټ د جوړولو له لارې چې دامنيتي سکتور د څارني لپاره تر ټولو مهم دی، د مدني ټولني سازمانونه د خپلې څارنې په دندو کې قانونيت لاس ته راوړي. اساساً د حساب ورکولو ميکانيزمونه د دولت په وړاندی د سياسي اعلاميو حيثيت لري: «مونږ خو خپله دوسيه تصفيه کړه، اوس ستاسو وار دی چې خپلې دوسيې تصفيه کړې.»

۹-۲ چوکاټ: د One World Trust (نړيوال اعتماد يا امانت) نومي مؤسسې د نړيوال حساب ورکولو پروژه: په ټولو سکتورونو کې د حساب ورکولو اصول

د نړيوال حساب ورکولو پروژه (GAP) په ۲۰۰۱ کال کې د One World Trust نومي مؤسسې لخوا تأسيس شوه تر څو د حساب ورکولو اصولو او ارزښتونو ته ژمني رامنځ ته کړي؛ د هغو سازمانونو په وړاندی د نړيوالو سازمانونو حساب ورکولو پياوړی کول چې دوی اغيزمن کوي. د مدني ټولني ظرفيت پياوړی کول تر څو د تصميم نيولو په پروسه کې په ښه توګه ورداخل شي. دغې پروژې يو کاري چوکاټ طرح کړ او د يوی نړيوالي حساب ورکولو لپاره يې يو شاخص يا معيار وټاکه. د هغې د ۲۰۰۶ او ۲۰۰۷ کلونو نړيوالي حساب ورکولو رپوټ د نړی د ۳۰ پياوړو سازمانونو حساب ورکونه څيړلي او د حساب ورکولو څلور محوري ميکانيزمونه يې تشريح کړي دي (شفافيت، ګډون، ارزونه او د شکايتونواو هغو ته د ځوابونو ميکانيزمونه)، کوم چې يو سازمان ته اجازه ورکوی ترڅو د مختلفو اړخونو د حساب ورکولو ادعاوی سره تنظيم کړي. په داسې حال کې چې د ميکانيزمونو پر شکل باندی کله چې د مدني ټولني کوچنيو سازمانونو په برخه کې تطبيق کيږي زيات پوهاوی ته اړتيا ده، محوري اصول د کوچنيو او سترو، د کمزورو او پياوړو سازمانونو په برخه کې د تطبيق وړ دي.

سرچينه:

Source: One World Trust, Global Accountabilty Project
http://www.oneworldtrust.org/?display=project&pid=10

د مدني ټولني ډير نړيوال سازمانونه لکه CIVICUS چې په Johannesburg کې د مدني ټولني يوه نړيواله شبکه ده او One World Trust چې مقر يې په بريتانيا کې دی (۹- ۲ چوکاټ مطالعه کړی) هڅه کړی ده ترڅو د مدني ټولني د سازمانونو حساب ورکولو ميکانيزمونه سره اصلاح کړي. نويو کمپاينونو د نويو چارچلندونو په ودی کې د پام وړ پرمختګ کړی دی. په هرصورت، د مدني ټولني سازمانونه بايد خپل تصميم ونيسي چې د خپلو ملي او محلي چاپيريالونو په چوکاټ کې د حساب ورکولو کومې کچې ته اړتيا لري. ملي او محلي چاپيريالونه له دی امله هم د اهميت وړ دی چې حکومت يا دولتي قانون او داسې نور اړوند مقررت کولای شي چې د مدني ټولني سازمانونو په دننه کې د حساب ورکولو کچه راتيټه کړي. يو حکومت چې خپلواکو سازمانونو ته د شک په سترګه ګوري، ښايي د دی لامل وګرځي چې د مدني ټولني سازمانونه هسې شفافيت ښکاره نه کړي چې تری انتظار کيږي. د بيلګې په توګه د مدني ټولني ځيني سازمانونه ښايي دی ته زړه ښه نه کړي چې د ديموکراسي پلو نړيوالو سازمانونو سره خپل اړيکي بربندی کړي، ځکه ښايي ويره ولري چې نشي د داسې اړيکو له امله د غيرديموکراتيک رژيمونو د ناوړو چلندونو سره مخامخ شي.

که څه هم حساب ورکول ډېر زیات تعریفونه او تفسیرونه او په عین سویه ډېر زیات نتایج لري د ساده بیان [1] لپاره دغه فصل دوو موضوعګانو ته ځیر شوی دی چې د اعتبارتوب د سمونوالی لپاره اهمیت لري:

- کورنی منجمنت یا سازمانی یا تشکیلاتی حکومتوالی
- بهرنی فکتورونه لکه حکومتی مقررات او عامه حیثیت او اعتبار

کورنی منجمنت

د دې لپاره چې کورنی منجمنت د اعتبار وړ وي د مدنی ټولنی سازمانونه باید د «دیموکراسی تشکیلات» نومی منجمنت شکلونه چې پر مسلکی دریځونو، ارزښتونو او اصولو باندی ولاړ وي، جوړ کړي. په دې مضمون کې د کورنی منجمنت په اړه دری طرحی او چارچلندونه د یادونی وړ دي: الف – حکومتوالی او پلان جوړول؛ ب – رپوټ ورکول؛ ج – د چارچلند لارښوونه.

حکومتوالی – که چیری پراخ تعریف تری وشی – دی پوره اړه لري چې څرنګه تصمیم ونیول شی او څرنګه تنظیم شي؛ ښه حکومتوالی د حساب ورکولو غوره ډول پوری اړه نیسی. یو سازمان ښه حکومتوالی (اداری چلند) هغه وخت تأمینولای شی چې د کنترول یو کورنی (داخلی) سیستم او انډول ولری ترڅو عامه ګټی او ښیګڼی خوندی وساتل شی. [2] په دی وجه د مدنی ټولنی یو سازمان چې د ښه حکومتوالی په لټه کی دی باید یو منظم جوړښت ولری له مناسب منجمنت، ستراتیژیو او ماموریتونو سره.

د یو هیواد د قانونی لارښوونی سربیره (چی تر ډېر بریده د سازمانی یا تشکیلاتی جوړښت هدایت ورکوی) د مدنی ټولنی ټول سازمانونه باید بنستیز وثیقی ولری کوم چی د هغوی د چارچلندونو، تشکیلاتی جوړښت، غړیتوب، مدیره هیأت ، تصمیم نیولو او رپوټ ورکولو په هکله لازمی لارښوونی وکړی. دغه تشکیلاتی او کاری لارښوونی باید روښانه او پرته له ابهامه وی. دا د پیل ټکی دی او باید له اړینو صلاحیتونو څخه برخمن او مرعی الاجراء وی (۹- ۴ چوکاټ مطالعه کړی).

د بنسټیزو عملیاتو د چارچلند په هکله د تصمیمونو څخه وروسته د یو مدیره هیأت جوړول حتمی دی. دغه هیأت د تصمیم نیولو لوړه مرجع ده او د نورو منسوبینو څخه باید توپیر ولری ترڅو د بیلابیلو ګټو د ټکر مخنیوی وشی. یو مدیره هیأت کیدای شی چی مختلفی دندی ولری. ځینی یی عبارت دی له: ستراتیژیکی تصمیم نیول (خصوصاً هغه مسائل چی قانونی او مالی موضوعاتو پوری اړه ونیسی)؛ د تمویلی سرچینو موندل؛ عامه اړیکی ټینګول؛ پروګرام منجمنت. د مدیره هیأت غړی باید د خپل خدمت لپاره معاش تر لاسه نه کړی. په بل عبارت مدیره هیأت د مدنی ټولنی د سازمان په چارچلندونو باندی کنترول او څارنه لری. البته د هیأتونو په دننه کی کله هم ستونزی پیدا کیږی. په همدی وجه د هغوی ټاکل یا سلب اعتماد د مدنی ټولنی د غړو په اختیار کی باید وی.

[1]- څلور مختلفی لاری چاری موجودی دی ترڅو د حساب ورکولو څخه یو انځور باندی سرې پوه شی: الف – د مدنی ټولنی سازمانونه کیدای شی چی پورته خواته د بسپنه ورکونکو حکومتونو او مؤسسو په وړاندی حساب ورکونکی وګڼل شی – هغه چی هغوی ته مالی او قانونی بنسټ ورکوی؛ ب - د مدنی ټولنی سازمانونه کیدای شی چی کښته خواته د خپل ګټه اخیستونکی په وړاندی حساب ورکونکی وی؛ ج- د مدنی ټولنی سازمانونه کیدای شی چی په دننه کی د خپل سازمان د ماموریت، ارښتونو او منسوبینو په وړاندی حساب ورکونکی اوسی. د مدنی ټولنی سازمانونه کیدای شی په افقی توګه د نورو سازمانونو په وړاندی حساب ورکونکی وګرځی. سرچینه:
Source: Lloyd, Robert, The Role NGO Self-Regulation icreasing Stakeholder Accountiblity; One World Trust, London, 2005, available online at http://www.un-ngls.org/cso/cs09/Self-Regulation

[2] Wyatt, Marlyn, A Handbook of NGO Governance; European Center for Not-for-profit Law (RCNL), Budapest, 2004, available online at http://www.ecnl.org/dindocuments/18_Governance%20Handbook.pdf

۹- ۳ چوکاټ
په فعالیتونو کې د مدیره هیأت د برخې اخیستلو لپاره ځینې لارښوونې

- د خپل هیأت غړي پیاوړي کړئ. په خپل وخت غونډي پیل او پای ته ورسوئ او د موخو په هکله د لیدلوري پرمختګونه ښکاره کړئ. تعلیمي غونډې دایرې کړئ ترڅو موضوعات روښانه کړئ او د ځینو خاصو مهارتونو تدریس وکړئ.
- کلنۍ غونډې دایرې کړئ ترڅو سازماني سرچینې پراخې کړئ او پر فعالیتونو باندې کتنه وکړئ.
- په خپل ټولنه کې د لیدلوري وګرځئ. د خپل هیأت له غړو څخه غوښتنه وکړئ ترڅو په خپلو مدني ډلو کې د ویناوو او خبرو کولو لپاره زمینه برابره کړئ. هغوئ دې ته وهڅوئ چې لیکونه او مقالې ولیکي یا د ورځپاڼو په نظریاتي پاڼه کې خپل نظریات خپاره کړي.
- خپل سازمان د محلي او ملي چارواکو سره مطرح کړئ. هغوئ ته بلنه ورکړئ چې ستاسو مدیره هیأت یا په نورو کمیټو کې خدمت وکړي. د مدیره هیأت غړو ته یادونه وکړئ چې خپل منتخب استازو ته د هغو موضوعاتو په هکله چې ستاسو د سازمان لپاره اهمیت لري ولیکي.
- د مدیره هیأت غړو او رضاکارانو په هکله څیړنه وکړئ چې هغوئ څیرته خپل بانکي مسائل سرته رسوي یا څیرته خپل خرید کوي یا څیرته سوداګري کوي او داسې نور ورځني فعالیتونه. له دغو معلوماتو څخه د نویو تمویل کونکو د موندولو لپاره د یوې ستراتیژیکې وسیلې په توګه استفاده وکړئ.
- کله چې د مدیره هیأت لپاره نوي غړي لټوئ، ستړ او لوړانتظارونه وټاکئ چې تاسې څه ترې هیله لرئ. داډ لاس ته راوړئ چې هغوئ سمدلاسه د کار لپاره متې بډ وهي او په پروژو کې سمدلاسه په کار پیل کوي.
- د شخصیت درناوئ. د مدیره هیأت د غړو له خدمتونو څخه په عامه سطحه کې ستاینه وکړئ او هرډول نیوکه چې پرې لرئ، هغه په شخصي توګه ورته یاده کړئ.

سرچینه:
Srinivas, Hari, Constitution on NGO Board: Creating a Strong Baseline for an NGO’s Activities, http://www.gdrc.org/ngo/ngo-boards.html

ښه حکومتوالي او اعتبارتوب په یو ښه او مناسب پلان جوړني پورې هم اړه لري. تجربې ښودلې ده چې یو معقول پلان کولای شي چې د لوړو نتایجو لاس ته راوړلو، د منابعو او امکاناتو څخه په ښه توګه د کار اخیستلو او د یو روښان هدف د درلودلو له لارې د یو سازمان توانمندي پیاوړې کیږي. تر ټولو مهمه دا چې یو پلان د ګډې ارزونې او کتنې لپاره لاره هواروي او دا د ډله ایز کار د پیاوړتیا سبب ګرځي. په داسې پلان کې عامه وګړي هم ګډون کولای شي او دا د حساب ورکولو پروسه غښتلې کوي. د یو ستراتیژیکې پلان د طرحې لپاره ډیرې تحلیلي لارې چارې وجود لري، خو درې سترو پوښتنو ته باید ځواب وویل شي: سازمان په اوسني وخت کې څیرته دی (څه حالت کې قرار لري)؟ څیرته غواړي لاړشي (هدف او موخه یې څه ده)؟ څرنګه کیدای شي سرې دغه هدف ته ورسیږي؟

۹- ۴ چوکاټ
د مدنی ټولنی د سازمان د حکومتوالی (اداری چلند) په هکله بنسټیزی وثیقی څه باید ووایی؟

د مدنی ټولنی د یو سازمان بنسټیزی وثیقی (د جوړښت، قانونی موقف اود چارچلندونو لاربښوونی مصوبه) د واکمن ارګان یا ارګانو په هکله د لاندو معلوماتو په پام کی نیولو سره کولای شی چی د یو ښه حکومتوالی (اداری چلند) لپاره بنسټ جوړ کړی (سر بیره په نورو معلوماتو چی قانون د هغو غوښتنه کوی)

- د واکمن ارګان یا ارګانو نوم؛
- له نورو سازمانو یا تشکیلاتی تأسیساتو سره د تر ټولو لوړو حاکمه ارګانونو اړیکی؛
- بنسټیزمسوولیتونه او صلاحیتونه؛
- د مدیره هیأت د غړو دندی، وفاداری او اعتبارتوب؛
- د غړیتوب مقررات (د ورتیا، تعلیق او اخراج یا ایستل)؛
- د ماموریت دوره (د ماموریت موده، د بیا انتخاب لپاره محدودیت)؛
- په کال کی د مدیره هیأت د غونډو حد اقل شمیر؛
- د غونډو د دایرولو میتود (څوک باید د غونډو د دایریدو د نیتی د ټاکلو مسوولیت ولری، څوک د غونډی اجنداء جوړ کړی او داسی نور)
- د تصمیم نیولو پروسیجر(د اړتیاوړ نصاب ، څرنګه رایی ورکړای شی، تصمیمونه پروتوکول کی ثبت شی)؛
- د ګټو د ټکر یا تصادم احکام.

سرچینه:
Wyatt, Marlyn, A Handbook of NGO Governance; European Center for Not-for-profit Law (RCNL), Budapest, 2004, available online at http://www.ecnl.org/dindocuments/18_Governance%20Handbook.pdf

خوستراتیژیکی پلانونه کیدای شی د وخت په تیریدو سره بدل شی او دا کار باید وشی؛ دغه پلانونه باید د شرایطو او چاپیریال په مطابق جوړ کړای شی. دا مسأله په خاصه توګه د امنیتی سکتور د څارنی په برخه کی د تطبیق وړ دی، خصوصاً د جګړی څخه په وروسته دوره کی چی حالات ډیر زیات تغییر مومی. د مدنی ټولنی سازمانونه لکه نور سازمانونه ثابت نه دی، بلکه د بدلون او ودی په حال کی دی او وخت په وخت باید خپل جوړښت ته تغییر ورکړی.

ستراتیژیکی پلانونه ډیر وخت زمانی چوکاټ پوری اړه نیسی او د ټاکل شویو فعالیتونو په هکله د ریوټ ورکولو لپاره شرایط برابروی. په داسی حال کی چی د حساب ورکولو او شفافیت لپاره ډیری لاری چاری وجود لری، د متحدالمالو ریوټونو له لاری د معلوماتو بربنډول د عامه اعتماد د لاس ته راوړلو لپاره ستونزمن کیږی. د بسپنه کونکو یا حکومتونو لخوا د مالی پلټنو څخه پرته د مدنی ټولنی د سازمانونو په اړه د ریوټ ورکولو شرایط ډیر زیات الزامی نه دی. په دی وجه دا هغوی ته پریښودل شوی چی څه ډول او په کومه طریقه د خپل کار او فعالیت په هکله ریوټ ورکوی.

د مدنی ټولنی د سازمان د حساب ورکولو د پراخولو یوه بله مهمه ساحه د«چارچلند د لاربښوونی» طرح کول دی. د «چارچلند لاربښوونه» د مدنی ټولنی سازمانونه توان ورکوی ترڅو په خپلو کړووړو، فعالیتونو او کورنی حکومتوالی (اداری چلند) باندی کنترول ولری او هغه تنظیم کړی. له دغه سندونو څخه د مدنی ټولنی د شبکو یو بل سره د تراو په مقصد هم کار اخیستل کیږی. د خپلو ځینو انتخاب

کړای شویو غړو د مشورو له مخې د مدني ټولنې سازمانونه باید لړترلړه په دو برخو کې د خپل منشور مسوده وکړي: د چارچلند معیارونه او د لارښووني مراعات. د معیارونو د برخې په فهرست کې د خپلې خوښې کارونو اصول او ارزښتونه راځي لکه د ټولنې برخه اخیستل، مساوات او انصاف، اخلاقي شفافیت او حساب ورکول، حکومتوالي، خپلواکتوب، مفاهمه او د جنسیت مساوات، د مراعات د برخې په فهرست کې پرته ایز مقررات او د شکایتونو د رفع کولو لارې چارې راځي.

۹- ۵ چوکاټ
په حبشه کې د یو غیرحکومتي سازمان د چارچلند لارښوونه

د ۱۹۹۷ کال د مارچ په ۱۴ د سترو غیرحکومتي سازمانونو غړو «د غیرحکومتي سازمان مشورتي کاري ډلې» په نامه یو ارګان تأسیس کړ ترڅو په حبشه کې د غیرحکومتي سازمانونو لپاره د پخواني راټول کړای شویو نظریاتو او مشورو پر بنسټ د «چارچلند د لارښووني» یوه مسوده جوړه کړي. د دغې ډلې یو شمیرکارونه په دې ساحه کې تر آزمویني لاندې ونیول او په نورو هیوادونو کې د غیرحکومتي سازمانونو له تجربو څخه استفاده وکړه. په دې ترتیب په حبشه کې د غیرحکومتي سازمانونو لپاره د «چارچلند د لارښوونو» لومړی مسوده جوړه شوه او بیا د ۱۹۹۸ کال په فبرورۍ او سپټمبر کې په دوو نورو ملي غونډو کې دغه مسوده ترغور لاندې ونیوله شوه او هغې ته وده ورکړای شوه. د سپټمبر په غونډه کې د غیرحکومتي سازمانونو ۲۰۰ استازو ګډون وکړ او د خپل ځان باندې د کنټرول او څارنې د مقرراتو وروستي مسوده تصویب کړه.

د «چارچلند لار ښوونه» د لومړي ځل لپاره د پخوانیو نامنظمو فعالیتونو لپاره معیارونه جوړ کړل. هدف دا ؤ تر څو خلک د کار کولو ډیرو اغیزمنو او عملي لارو چارو ته تشویق کړای شي او د حکومتي سازمان د سکتور، حکومت او شخصي سکتور ترمنځ همکاري اصلاح کړای شي. په نتیجه کې له دې لارې هسې یو چاپیریال برابر کړای شي چې ټول سکتورنه په کې کار وکړای شي او د حبشې د خلکو لپاره ګټور پرمختیایي کارونه سرته ورسوي.
سرچینه:
Christian Relief and Development Association (CRDA) www. Crdaethiopia.org/

او د وروستي خبرې په توګه: که څه هم د مدني ټولنې سازمانونه باید د خپل ځان د تمویل لپاره ستراتیژي جوړې کړي ترڅو په تصمیم نیولو کې خپله خپلواکي وساتي، د یادونې وړ ده چې د مدني ټولنې د سازمانو لپاره د مالي سرچینو د موندلو په مقصد په ځینو ستراتیژیو کې ذاتي ابهامات موجود دي. د یو معیاري تعریف له مخې، د مدني ټولنې سازمانونه (د دولت د یوې رسمي برخې په توګه نه دي) انتفاعي او ټولنیز انتفاعي سازمانونه دي. په دې وجه د مالي توانمندي په رابطه د مدني ټولنې اصلي خنډ دا دی چې څرنګه له عامه مالي منابعو څخه استفاده وشي پرته له دې چیې په خپل خپلواکتوب باندې معامله یا په تجارتي معاملو کې ګډون وکړي، هغه څه چې د هغوی اخلاقي دریځ خوسا کوي. په حقیقت کې هغه څه چې ډیر لږ د عمل په ډګر لاس ته راځي، دا دی چې غوره به وي ترڅو ډیرې منابع د انفرادي بسپنو او یا د سازمانونو له حق العضویتونو څخه لاس ته راشي.

که چیرې د مدني ټولنې سازمانونه بریالي شي چې پرهغو ذاتي ناخوالو چې پاس ترې یادونه وشوه، لاس برتوب ومومي نو د مالي سرچینو د موندلو ستراتیژیو لپاره یو ګڼ شمیر بنسټیزو اصولو ته اړتیا ده. لومړی د مدني ټولنې سازمانونه باید خپلو ماموریتونو او یا اختیاراتو ته درناوی و لري، هغه څه چې اکثرا د هغوی د عامه ګټو مقصدونو (دریځونو) پورې اړه نیسي. که په ساده توګه وویل شي، دغه ماموریت باید د ټولنیز، سیاسي او اقتصادي پرمختیا د ارزښتونو د زیاتولو لپاره قانوني دندې تعقیب او

سرته ورسوی. دوهم، د مدنی ټولنی سازمانونه باید د غیرانتفاعی دریځ پر بنسټ کار وکړی (مثلاً ګټې باید د سازمان پر غړو یا مدیرانو ونه ایشی او نه هم غیردولتی سازمانونه په تجارتی فعالیتونو کی برخه واخلی). دریم، څرنګه چی په دی فصل کی به تری یادونه وشی، سازمانی ظرفیت او شفافیت د مدنی ټولنی د سازمان د بیلابیلو مالی منابعو د موندلو لپاره د بنسټ ډبره جوړوی. دیموکراتیک واکمن مدیره هیأتونه، په منظمه توګه مالی پلټنی، د خدمتونو د عرضه کولو لپاره اغیزمن عمل او اوږد مهالی ستراتیژی درلودل د عامه خلکو د اعتماد او د یو مضبوط مالی بنسټ د درلودلو سبب ګرځی. او په پای کی د مدنی ټولنی سازمان باید تر یوی کچی قانونی چاپیریال ولری ترڅو اقتصادی فعالیتونه، له ځینو عایداتو څخه د مالیی د ګرځولو امکانات، حکومتی قراردادونه، له عامه مالی منابعو څخه استفاده یا د مدنی ټولنی د سازمان د نورو شکلونو مالی سرچینی تعریف او تنظیم کړی.

۹- ۶ چوکاټ

د مدنی ټولنی د خپل منځی حساب ورکولو د میکانیزمونو نور مثالونه

InterAction: خپل ځان ته خپله تصدیق ورکول

انتر اکشن نومی سازمان چی په امریکا متحده ایالاتو کی د مدنی ټولنو د څه د پاسه ۱۶۰ نړیوالو سازمانونو د اتحاد یو ډول میکانزم ته یی وده ورکړی چی نوم یی دی «خپل ځان ته خپله تصدیق ورکول». د دی میکانیزم څخه هدف دا دی تر څو د مدنی ټولنی د سازمانونو او د هغوی د خدمتونو څخه د ګټو اخیستونکو ترمنځ هغسی د اعتماد فضا رامنځ ته شی لکه چی د مدنی ټولنی د سازمانونو او دهغوی د بسپنه ورکونکو ترمنځ موجود ده. که چیری د مدنی ټولنی د سازمانونو غړی ونه توانیږی چی د یو ټاکلی معیار سره سم عمل وکړی، انتر اکشن له هغوی څخه غواړی چی د عمل یو پلان چمتو کړی تر څو وښیی چی څرنګه کولای شی د یو کال په موده کی له دغو معیارونو سره سم عمل وکړی. بیا د کتنی یوه پروسه پلان کیږی ترڅو نتایج تر ارزونی لاندی ونیسی. هغه ستر هدف چی د دی هڅی ترشا پروت دی دا دی ترڅو د انتر اکشن د سازمان ټول غړی یو ګډ پلان ولری او هغه لاری چاری پیدا کړی چی د هغو په مطابق د مدنی ټولنی د سازمانونو له معیارونو سره سم د عمل لپاره یو ډول خپل منځی کنترول یا تنظیم ته وده ورکړی. په پای کی د انتر اکشن سازمان هیله من دی چی د هغه غړی سازمانونه د حساب ورکولو او شفافیت د یوی لوړی سطحی په لور سم او روغونکی ګامونه واخلی.

سرچینه: InterAction (www.interaction.org)

FEMENET: د سلوک او عملی چلند لارښوونه

The African Women's Development and Communication Network یا د افریقایی ښځو د پرمختیا او د اړیکو شبکه (FEMNET) چی مقر یی د کینیا د نایروبی په ښار کی ده، په ۲۰۰۳ کال کی یی د افریقا د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره د سلوک اوعملی چلند لپاره ځینی لارښوونی تدوین کړی. په دغو لارښوونو کی په افریقا کی د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره هغه اصول او هدفونه بیان شوی دی چی څرنګه د مدنی ټولنی سازمانونو د منل شویو معیارونو په مطابق عمل وشی او په عین وخت کی همدی لارښوونو میکانیزمونوته پابند پاتی شی.

سرچینه:
FEMNET (www.femnet.org.ke)

د خپل منځی حساب ورکولو د میکانیزمونو لپاره نور مثالونه کولای شی چی د CIVICUS د قانونیت، شفافیت او حساب ورکولو په نامه انترنتی پاڼه (www.civicus) کی ولولی، په دی پاڼه کی یو فهرست د نړیوالو موافقو یا تړونونو، منشورونو او عملی چلند لپاره د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا د وده ورکړای شویو لارښوونی او دغه راز د قانونیت، شفافیت او حساب ورکولو په هکله اعلامیې چی په ټوله نړی کی د منل شویو ملی غیرحکومتی سازمانونو (NGOs) او د مدنی ټولنی د سازمانو (CSOs) لخوا طرح او تدوین شوی دی، موندلای شی.

بهرنی فکتورونه

بهرنی فکتورونه چی د ستر او پراخ «مدنی چاپیریال» په نامه هم یاد شوی دی د مدنی ټولنی د سازمان د اعتبارتوب د پیاوړتیا لپاره هم خورا اهمیت لری. که څه هم اکثر د مدنی ټولنی د سازمانونو د مستقیم کنترول له حدودو څخه بهر د څارنی په هڅو کی د مدنی ټولنی عمومی او ملی سازمانونه فکر کوی چی د مدنی ټولنی د سازمانونو استازی موجود دی او د قانونی برخه لرونکو په توګه منل شوی دی، خو که چیری داسی یوه څه وی یا نه وی، دا موضوع دغو ټکو پوری هم ارتباط نیسی: الف – د ملکی چاپیریال کیفیت، کوم چی د یو شمیر رسمی قواعدو، غیررسمی مقرراتو، فرهنګی نورمونو او پالیسیو او د اقتصادی هڅولو د یو ګډ ترکیب څخه عبارت دی؛ ب – عامه حیثیت؛ یا په بل عبارت د مدنی ټولنی سازمانونه باید یو هویت او یوه معقوله منل شوی فضا ولری ترڅو د امنیتی سکتور په شمول له نورو پرمختیایی لوبغاړو سره راشه درشه وکړای شی.

په لومړی سر کی او تر ټولو مهم دا چی د مدنی ټولنی سازمانونه یو معقولی قانونمندی او منظم چوکاټ ته اړتیا لری ترڅو له قانون سره سم عمل وکړی. دولت د عمل لپاره چاپیریال برابروی: د مدنی ټولنی د سازمانونو د عملیاتو او د عامه ګټو د خوندی ساتنی او منابعو لپاره یو قانونی چوکاټ. د دی کار لپاره، دولت د حساب ورکولو لپاره ځینی شرایط ټاکی او د حساب ورکولو د میکانیزمونو د تنظیم او تطبیق لپاره وسایل او امکانات لری، د بیلګی په توګه د اداری فساد اړوند مسائلو پر ضد. خو دولت باید د مدنی ټولنی د سازمانونو له داخلی تشکیلاتواو مسائلو سره ارتباط ونه لری. سربیره پر دی دولت باید له قانون څخه د استفادی په پلمه د مدنی ټولنی د سازمانونو پر خوځښتونو باندی محدودیت ټیینګ نه کړی، څرنګه چی د مطلق العنان رژیمونو تر واکمنی لاندی یی وینو.

د مدنی ټولنی لپاره د یو معقول قانونی چوکاټ درلودل کولای شی چی یو ګڼ شمیر موضوعاتو ته پام واړوی. لومړی، هغه باید د مدنی ټولنی د جوړښت او عمل لپاره شرایط چمتو کړی اوبل دا چی د قانون سره سم اهداف وټاکی او هغه تعقیب کړی. [1] دوهم دا چی هغه باید د مدنی ټولنی د سازمانونو په دننه کی حساب ورکول او شفافیت تشویق کړی. او بالاخره دا چی د مدنی ټولنی سازمانونه انتفاعی هدفونه نه تعقیبوی او یا لاس ته راغلی ګټی په خپلو منځو کی نه ویشی، ځینی ضمانتونه حتمی او ضروری دی، لکه هغو کسانو ته چی بسپنی ورکوی په مالیاتو کی ځینی تیریدنی، یعنی هغوی وکړای شی دولت ته د مالیی په ورکړه کی خپل بسپنی د مصارفو په جمله کی ونیسی. په بدل کی د مدنی ټولنی سازمانونه د مالیاتی رپوټ په ورکولو کی حساب ورکول او شفافیت خوندی وساتی، که څه هم دغه وروستی موضوع د ملی قوانینو په چوکاټ کی تل تنظیم شوی نه ده. هغه موضوعات چی په قانون کی ورته صراحت شوی دی هغه د مدنی ټولنی د یو سازمان تعریف، تشکیل، هدف، ثبت، فعالیت، د فعالیت د پیل او ختم موده او یا د سازمان د منحلیدو له شرایطو څخه عبارت دی .

[1]- یا په بل عبارت د مدنی ټولنی سازمانونه له کوم خاص امتیاز څخه برخه من نه دی چی د ملی اساسی قانون یا د نورو قوانینو له چوکاټ څخه بهر عمل وکړی. د ټولنی جوړولو په آزادی باندی په دغسی قانونی محدودیتونو کی د نژادی، قومی یا مذهبی دښمنیو د لمسونو منع (لکه په بلغاریا، استونیا او مقدونیه کی) او د سیاسی هدفونو سره د وسلوالو سازمانو(لکه په هنګری) هم شامل دی.

۹- ۷ چوکاټ
په مرکزي او ختیځه اروپا کې د تمویل لپاره ابتکاري قوانین (CEE)

په مرکزي او ختیځه اروپا کې د مدني ټولنې سازمانونه بریالي شوي دي ترڅو د هغو قوانینو په تصویب کې مرسته وکړي چې د هغوی تمویلي پایښت خوندي ساتي. په ۱۹۹۷ کال کې هنګري په سیمه کې لومړی هیواد ؤ چې هغه یو قانون یې تصویب کړ چې هر مالیه ورکونکې ته اجازه ورکوي تر څو د خپل تیر کال د شخصي مالیي یو فیصده د خپلې خوښې مدني ټولنې سازمان ته چې په ټولنه کې په عامه خدماتو بوخته ده، بسپنه کړي. د هنګرۍ «یوفیصده په نامه قانون» یو ځنځیري غبرګون یې را وپاراوه: پولند، سلواکیا او رومانیا دغه «یو فیصده قانون» په مختلفو بڼو سره تصویب کړ. لتوانیا او سلواکیا «دوه فیصده» قانون تصویب کړ چې د هغه له مخې مالیه ورکونکې کولای شي د خپل شخصي عایداتي مالیاتو په سلو کې دوهمه برخه د مدني ټولنې سازمانونه ته بسپنه کړي.

په عمومي توګه د مدني ټولنې د سازمان د قانون اصلاحات مثبت ؤ. خو په یو شمیر نورو هیوادونو کې دغه قانون ستونزمن پاتې شوي دي. د راجیستریشن تکتیکونه په خاصه توګه د یوې سیاسي وسیلې په توګه عصري کړای شوي دي، هم په موجودو قانونمندیو کې او هم د هغو د تطبیق په څرنګوالي کې. که چیرې د مدني ټولنې سازمان ثبت نشي، په حقیقیت کې هغه قانوني شته والی نه لري. یعنې هغه نشي کولای چې په بانک کې جاري حساب پرانیځي، کارکونکي استخدام کړي، یوه ودانۍ په کرایه واخلي او داسې نور مسائل چې د هغه د شتوالي لپاره ضروري دي سرته ورسوي. د بیلګې په توګه کله چې په آذربایجان کې د ثبت یا راجسټریشن رسمي شرایط عملاً وځنډول شول. په تیرو دوو کلونو کې د مدني ټولنې څو محدود سازمانونه وتوانیدل چې په بریالیتوب سره راجسټر شي. سربیره پر دې که یو معقول قانونمندي له یوې خوا اهمیت لري، له بلې خوا د تطبیق او د څارنې د یوې لوړې سطحې غوښتنه هم کوي، ځینې هیوادونه ښایي د یوې ډیرې لوړې سویې قانوني بنسټ ولري، خو کیدای شي چې تطبیق او تنظیم یې ډیر کمزوري وي.

دوهم، د مدني ټولنې د سازمان عامه حیثیت د څارنې د میکانیزمونو لپاره خورا اهمیت لري. د هغه سکتور لپاره چې پایښت او بقا ولري، حکومت، امنیتي ځواکونه او محلي ټولنې باید د مدني ټولنې د سازمانونو یو مثبت انځور ولري. دا په دې معنی چې داسې یوچاپیریال باید موجود وي چې د مدني ټولنې سازمانونه وکړای شي په آساني سره د یو هیواد په پرمختګ کې مثبته ونډه واخلي. د عامه حیثیت معنی دا ده چې رسنۍ په سمه توګه په رپوټ ورکولو کې ونډه ولري، د غړو جلب او جذب او رضاکارو کسانو استخدام لپاره آسانتیاوې موجودې وي او د عامه پوهاوي لپاره شرایط برابر وي.

د څارنې، ارزونې او رپوټ ورکولو اهمیت

څارنه او ارزونه (M&E) د اعتبار او حساب ورکولو د مقصدونو لپاره محوري حیثیت لري. څارنه او ارزونه د مدني ټولنې د سازمانونو د کار د پرمختګ یا شاتګ نښانه ده اود هغو په مرسته کولای شي چې د اغیزمنو مداخلو لپاره طرح او پلان جوړ کړي. د مدني ټولنې د سازمانونو لپاره د څارنې او ارزونې پر بنسټ د روانو نتایجو موخې په لنډه توګه دلته بیانیږي: [1]

[1] Adopted from UNDP, Handbook on Monitoring and Evaluating for Results, UNDP, New York, 2002, available online at http://www.undp.org/eo/documents/HandBook/ME-HandBookpdf

- د سازمانی پرمختګ او زده کړو زیاتیدل
- د خبرتیا څخه برخمن، د وړاند وینی وړ او په خپل وخت د تصمیم نیولو لپاره شرایط برابرول
- د ماهیت لرونکو حساب ورکولو او سازمانی حیثیت لپاره ملاتړ
- د ټولنی د خلکو یوی پراخی برخی ته د مدنی ټولنی د سازمانونو د کار د ارزښت ښکاره کول
- په ټولو دغو ساحو او په عمومی توګه د څارنی او ارزونی په کارونو کی د سازمانی ظرفیت جوړول

څارنی او ارزونی ته ډیری وخت د یوی عادی دندی په توګه کتنه کیږی او په همدی وجی ډیری سازمانونه هغه په دقیقه توګه نه عملی کوی. خو څارنه او ارزونه یوه مهمه او ستره ننګونه ده چی د سازمانی مهارت غوښتنه کوی.

په حقیقت کی سړی باید داسی فکر وکړی چی د مدنی ټولنی سازمانونه د امنیت سکتور هنداره ده. خو امنیتی سکتور په خپله باید د خپلو فعالیتونو د څارنی او ارزونی یو داخلی میکانیزم ولری. د بیلګی په توګه، کله چی بیګناه ولسی وګړی د امنیتی ځواکونو له خوا وژل کیږی، دغه ډول عملونه باید د امنیتی سکتور له چوکاټ څخه بهر د یو خپلواک ارګان لخوا د کتنی او غور وړ وګرځی. دغه راز پوځی لګښتونه باید له نژدی وڅارل شی ترڅو داډ لاس ته راشی چی هغه د ملی بودجی په چوکاټ کی پاتی کیږی. او په پای کی د مدنی ټولنی سازمانونه باید خپل فعالیتونه، خپلی بودجی او پرسونل دی ته ورته ارزونی لاندی ونیسی. پرته له دی دوی باید انتظار ونه لری چی امنیتی سکتور دی کار وکړی؟

که څه هم دغه فصل د څارنی او ارزونی د پلان جوړولو لپاره کوم مشخص بحث نه وړاندی کوی، خو د دی کار یوه بنسټیزه پوهه حتمی او ضروری ده. OECD څارنه او ارزونه په لاندی ډول تعریفوی:

څارنه یوه «پرله پسی یا دوام لرونکی دنده ده چی پر خاصو شاخصونو کی له سیستماتیکو راټول کړای شویو معلوماتو څخه استفاده کوی ترڅو منجمنت تأمین او د اړوند سکتور برخه لرونکی د پرمختګ او لاس ته راغلو نتایجو او دا چی په څه ډول له ټاکل شوی بودجی څخه استفاده شوی ده خبر کړی.»

ارزونه «د یوی جاری یا بشپړ شوی پروژی، پروګرام، پالیسی (طرح، تطبیق او نتایجو) سیستماتیک ارزول دی. هدف دا دی ترڅو د موخو توانمندی، اغیزمنتوب او پایښتوب یو تر بله اړوندتوب او تحقق مشخص کړای شی. یوه ارزونه باید هغه معلومات وړاندی کړی چی د اعتباروړ او ګټور وی او اړوند سازمان وتوانیږی چی د هغو په مرسته د تصمیم نیولو په پروسه کی (هم د مرستو تر لاسه کونکو او هم مرسته ورکونکو یا بسپنه ورکونکو په اړوند) له تجربو څخه زده کړه وکړی.»[1]

د دغو تعریفونو پایښت لرونکی اهمیت دری ډوله دی: لومړی، څارنه او ارزونه دوام لرونکی او ثابته پدیده ده نه یو ځلی یا ناڅاپی او سمدلاسه. دوهم، د څارنی او ارزونی ستر سیستمونه د تصمیم نیولو لپاره لاره اواروی. دریم، څرنګه چی په ۹- ۸ چوکاټ کی تشریح شوی ده څارنه او ارزونه یو تر بله سره اړیکه لری، نه دا چی مجرد یا ځانګړی پدیده وی.

[1] OECD, Glossary of Terms in Evaluation and Results Based Mangement, (OECD, Paris, 2002, pp.21, 27, available online at http://www.oecd.org/dataoecd/29/21/2754804.pdf

۹- ۸ چوکاټ
د څارنې او ارزونې د نتایجو پر بنسټ بشپړکونکې نقشونه

څارنه	ارزونه
د سازمان او د پروګرام هدفونه روښانه کوی	د پام کې نیول شویو نتایجو د نه لاس ته راوړلو وجه تحلیلوی
فعالیتونه او د هغوی هدفونه یو تر بله سره تړی	نتایجو ته د فعالیتونو د خاصو ونډو ارزونه کوی
هدفونه د عمل په شاخصونو اړوی او د نوښت یا سازمان لپاره هدفونه ټاکی	د تطبیق (د اداری او مالی ساحی په شمول) پروسه تر آزموینی لاندی نیسی
په منظمه توګه د دغو شاخصونو په هکله اطلاعات راټولوی، نوی نتایج له هدفونو سره پرتله کوی	نه ټاکل شوی نتایج څیړی
منیجرانو ته د پرمختګ رپوټونه ورکوی او له ستونزو څخه هغو ته خبرداری ورکوی	تجربی چمتو کوی، مهمو لاس ته راوړنو باندی رڼا اچوی او د سمونوالی لپاره د سپارښتونو وړاندیز کوی

سرچینه:
Adapted from Zall Kusek, Jody and Ray C. Rist, Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation System, World Bank, Washington, 2004 p. 14

د څارنې او ارزونې لپاره یو ګڼ شمیر[1] ګامونه شته دی چی باید واخیستل شی. د هغوی لمن پر نتایجو او شاخصونو باندی له هوکړی، د معلوماتو او اطلاعاتو د لاس ته راوړلو څخه نیولی تر د هغو د استفادی د څرنګوالی او رپوټ ورکولو پوری پراخیږی. وروستی یی په ځانګړی توګه دلته د یادونی وړ دی: خپاره شوی نتا یج او د هغو په مطابق عمل د حساب ورکولو او اعتبار په موخه د چارواکو او عام وګړو غوښتنو ته ځواب وایی. سربیره پر دی، کیدای شی د دی نتایجو سره پر امنیتی سکتور باندی فشار راوستل شی ترڅو دغه ډول ورته نتایجو په هکله رپوټ ورکړی، ځکه ایزی رسنی د یوی مهمی وسیلی په توګه کولای شی چی په دی هکله رپوټ ورکړی چی آیا سازمانونه او حکومت (د امنیتی سکتور د ادارو په شمول) د خپلو ژمنو سره سم عمل کړی دی که نه.

څارنه او ارزونه کیدای شی چی د میتود او پایښت له نظره له ډیرو ننګونو سره مخامخ شی. هغه د مالی او وخت د لګښت غوښتنه کوی، خو په عین وخت کی هغوی د «رښتینوالی» د خراغ په توګه ګڼل کیږی. ډیری سازمانونه او سکتورونه له دی ویری چی د هغوی کمزورتیا، اختلاس او اداری فساد بربند شی، د څارنې او ارزونې له پروسی څخه ویره لری او د هغی مخالفت کوی. خو پر ستونزو اعتراف او هغو ته پام اړول د حساب ورکولو او اعتبارتوب یوه کلیدی اړخ دی. که چیری د امنیتی سکتور د اصلاحاتو لپاره غوښتنی عنوان کیږی، د مدنی ټولنی سازمانونه باید خپله هم دغه ډول اصلاحاتو ته غیږ پرانیځی.

لنډه دا چی څارنه او ارزونه د معلوماتو او مفاهیمی د ستر چینل فرعی اړخونه دی. رپوټ ورکول او مالی پلټنی هم په دی پروسه کی مهم ګامونه دی. دغه دواړه د مرسته کونکو یا بسپنه کونکو او نورو

[1]- په انترنتی پاڼو کی د څارنې او ارزونې یو ګڼ شمیر ښه مثالونه شته دی لکه:
UNDP, Handbook on Monitoring and Evaluating for Results, UNDP, New York, 2002, available online at http://www.undp.org/eo/documents/HandBook/ME-HandBook.pdf, World Bank, Monitoring and Evaluation (M&E): Some Tools, Methods and Approach, World Bank, Washington, 2004, available online at http://www.worldbank.org/ieg/ecd/tools/and CIVICUS Monitoring and Evaluations, available online at http://www.civicus.org/new/media/Monitoring%20Evaliation.pdf

برخه والو د اعتماد په پیاوړتیا کی مرسته کوی. کلنی ریپوټونه (یا دی ته ورته اسناد) باید د غوښتنی له مخی وړاندی شی او یا په انترنتی پاڼو کی د عامه استفادی لپاره کینودلی شی. هغه مهم ټکی چی په کلنی ریپوټ کی باید په پام کی ونیول شی عبارت دی له: د سترو او مهمو فعالیتونو سلسله، د مدیره هیأت د غړو او نورو مهمو کارکونکو یو فهرست، د شتمنیو فهرست، پلټلی شوی مالی بیانونه، د چارچلند لارښوونه او له اړوندو اړخونو (لکه مؤسسینو) [1] سره دمدنی ټولنی د سازمانونو د تړونونو یوه نسخه. خو څرنګه چی مخکی له دی یادونه وشوه، ځینی ټکی چی پرسونلی یا تشکیلاتی موضوعاتو پوری اړه لری یا حقوقی خبری، ښایی تر یوی کچی د محرمیت غوښتنه وکړی.

نتیجه او سپارښتنی

که څه هم د سازمانی اعتبارتوب لپاره استدال په همدی فصل کی تشریح او بیان شو، خو د هغو مهمو موندنو او نتایجو یو لنډیز وړاندی کول، چی د مدنی ټولنی د سازمان حساب ورکولو او اعتبارتوب سره مرسته کولای شی، د ارزښت وړ دی: په لنډه توګه د مدنی ټولنی سازمونه باید دغه لاندی موخی تعقیب کړی:

- د مدنی ټولنی سازمانونه باید خپله په عمل لاس پوری کړی تر څو د خپل منځنی پلټنی او کتنی، خپل منځی تنظیم، د خپلی خوښی د چارلچلند لارښوونی او نړیوالو کچو له لاری خپل حساب ورکول او اعتبارتوب پیاوړی کړی؛
- د انتفاعی ټولنو او نورو برخه والو پیاوړی کول تر څو د حساب ورکولو لپاره د خپلو پروژو او د خپل پرمختګ په هکله «رښتینی او سمی پوښتنی» عنوان کړی او پرمختیایی لوبغاړو سره ملکی اړیکی ټینګی کړی؛
- د دیموکراتیکو جوړښتونو درلودل او د اساسی قانون تر سیوری لاندی عمل کول. د مدنی ټولنی د سازمانونو په منځ کی د دی بحث تودول چی څرنګه د حساب ورکولو پروسه نوره هم پیاوړی شی؛
- د شفافی او هر اړخیز تصمیم نیونی د پروسی تطبیقول (د بیلګی په توګه د ټولنیز پلټنی او عامه استماعیه غونډی له لاری) او د پروژو د پرمختګ د څارنی او ارزونی لپاره په فعالیتونو کی ونډه اخیستل؛
- د کارکونکو غړو او د اوطلبانو د ظرفیت پراختیا ته ځیر کیدل ترڅو په تحلیل، پلان جوړولو او څارنی کی اصلاحات ته رامنځ ته شی؛
- د یو سیستماتیکی قاعدی له مخی د څارنی او د ارزونی د پروسی تعقیبول؛
- د هغو غړو جلب او جذب چی د حساب ورکولو د پیاوړتیا لپاره د مهارتونو او تجربو څخه برخمن وی؛
- د اړوندو برخه والو لپاره د منظمو مالی پلټنو او کلنی ریپوټونو چاپول او یا د هغوی په اختیار کی کینودل.

حساب ورکول او اعتبارتوب د ډیرو معلوماتو د جریان او د تبادلی د نورو شکلونو غوښتنه کوی. په نتیجه کی دولت او امنیتی سکتور هم مسوولیتونه لری. دغه مسوولیتونه عبارت دی له:

- د مدنی ټولنی د سازمانونو د فعالیت او د هغوی د حساب ورکولو لپاره د یو قانونی چوکاټ جوړولو په موخه د یو آزاد چاپیریال چمتو کول، کوم کی چی د هغوی پر فعالیتونو باندی

[1] Stillman, Grant B, NGO Law and Governance: A Resource Book, Asian Development Bank Institute, Tokyo, 2007, p.47

کنترول وضع نشی (مطلق العنان رژیمونه غواړی چی د حساب ورکولو د اصل څخه د استفادی په پلمه د مدنی ټولنی د سازمانونو د تمویل مخه ونیسی او پرهغو باندی قانونی محدودیتونه ولګوی)؛

- د امینتی ځواکونو په شمول د ټولو عامه او شخصی سکتورنو لپاره د حساب ورکولو د چوکاټ د برابرولو په موخه سیاسی ارداه درلودل؛
- د دولت، امنیتی سکتور او د مدنی ټولنی د سازمانونو ترمنځ د دیالوګ او سلامشورو لپاره د یوی رښتینی فضاء پراخول (هغه چی مدنی ټولنی سازمانونه دی ته واړوی ترڅو خپل ظرفیت پراخ او د اساسی قانون په نسبت د هغوی د حساب ورکولو مکلفیت پیاوړی کړی)؛
- د حساب ورکولو او پرمختیا ترمنځ د اړیکو په هکله په دیالوګ او د حقونو ددفاع په موضوع کی ونډه اخیستل.

په نتیجه کی سړی ویلای شی چی د حساب ورکولو، اعتبارتوب او څارنی او ارزونی موضوعات د مدنی ټولنو لپاره د زیاتی پاملرنی غوښتنه کوی، د هغو په جمله کی هغه سازمانونه هم شامل دی چی د امنیتی سکتور په څارنه کی لیوالیتا لری. لنډه دا چی: د مدنی ټولنی د سازمانونو مسلکیتوب یو کلیدی موضوع ده، که چیری هغوی وغواړی چی د دولت د لوبغاړو د یو پاینت لرونکی شریک او د عام وګړو د یو اعتباروړ اړخ په توګه ورته وکتل شی. شفافیت او حساب ورکول د سترو داعیو د تعقیب لپاره ترټولو د مخه ږومبیتوب لری، خصوصاً په حساسو ساحو لکه د امنیت د سکتور د اصلاحاتو په برخه کی. څرنګه چی وویل شول، هغه همداراز د نورو شخصی او عامه سکتورنو لپاره د یوی ارزښت لرونکی موډل په توګه ګڼل کیږی.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

د حساب ورکولو د پروسی پیاوړتیا

- د سازمان او د پروکرام هدفونه روښانه کړی
- د کتنی د خپل منځی میکانیزمونو له لاری د حساب ورکولو پروسه پیاوړی کړی
- د خپل منځی مقررات پیاوړی کړی
- په خپله خوښه د چارچلند لارښوونی طرح او هغه له نړیوالو معیارونو سره یو ځای تطبیق کړی

د څارنی او ارزونی میکانیزمونه تطبیق کړی

- د یوی منظمی قاعدی له مخی د څارنی او ارزونی پروسه تعقیب کړی
- د کارکونکو غړو او د داوطلبانو پرمختیایی ظرفیت ته ځیر شی ترڅو په تحلیل، پلان جوړولو، څارنی او د اغیزو په ارزونی کی سمونوالی رامنځ ته کړی.
- د اړتیا په صورت کی د اړوندو مهارتونو او تجربه لرونکو غړو جلب او جذب ته پاملرنه وکړی

دیالوګ تشویق کړی

- اړوندو برخوالو ته په منظمه توګه مالی حسابونه او کلنی رپوټونه خپاره یا د هغو په اختیار کی کیږدی

- انتقاعی ټولنی او نور برخه وال پیاوړی کړی ترڅو «رښتینی او سمی پوښتنی» عنوان کړای شی
- د مدنی فعالیتونو لپاره لیوالیتا پراخه کړی
- د مدنی ټولنی د سازمانونو په دننه کی دا بحث تود وساتی چی څرنګه د حساب ورکولو پروسه پیاوړی کیدای شی
- د تصمیم نیولو شفاف اوهر اړخیزه پروسه تطبیق کړی (د بیلګی په توګه د ټولنیز مالی پلټنی او د عامه استماعیه غونډو له لاری) او په پروژو کی د پرمختګ د څارنی او ارزونی لپاره په فعالیتونو کی ونډه واخلی.

۱۰
فصل

KRISTIN VALASEK

جنسیت او دیموکراتیک امنیتی حکومتوالی

Kristin Valasek

۱۰

جنسیت او دیموکراتیک امنیتی حکومتوالی

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د امنیتی سکتور په پالیسیو او پروګرامونو کی د جنسیت د موضوعاتو د شاملولو په برخه کی یو مهم نقش ولوبوی. په امنیتی ساحه کی د جنسیت د موضوعاتو د شاملولو ګټه دا ده چی دغه ساحه نوره هم هراړخیزه، اغیزمنه او پایښت لرونکی کیږی. سر بیره پر دی د دی ضمانت کوی چی امنیتی سکتور د ټولنی ټولو وګړو ته که نارینه دی که ښځی، نجونی دی که هلکان امنیتی ډاډ ورکړی او همداراز په امنیتی سکتور کی د ښځی ګډون نور هم پراخ کړی. د دی ترڅنګ چی په ټولنه کی د تبعیض او د بشری حقونو د سرغړونو پرضد مبارزه کیږی په امنیتی سکتور کی د جنسیت د شاملولو د موضوع پام کی نیولو سره امنیتی سکتور نورهم له دیموکراتیکو جوړښتونو څخه برخمن کیږی. دغه فصل د جنسیت او امنیتی موضوعاتو په هکله بحث کوی او د هغو لارو چارو په هکله مشخصی سپارښتنی وړاندی کوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه وکړای شی د امنیتی سکتور په څارنه کی په اقداماتو لاس پوری کړی.

جنسیت، ښځی او امنیت: ولی اهمیت لری

جنسیت ټولنیزو نقشونو او د نارینه او ښځینه ترمنځ په اړیکو باندی بحث کوی. بیولوژیکی توپیر ته نه پاملرنی سره جنسیت په حقیقت کی زده کړای شوی سلوک دی چی کیدای شی د وخت او زمان په تیریدو سره بدلون ومومی او دغه سلوک د کلتورونو په دننه او د هغو ترمنځ یو بل سره توپیر لری. دا چی د جنسیت موضوع د ښځینه او نارینه پر ټولنیزو نقشونو باندی اغیزی لری، د هغی اغیزی په امینتی تجربو، اړتیاوو، ږومبیتوبونو او چارچلندونو کی د توپیر لامل ګرځی. (۱۰- ۱ چوکاټ) مطالعه کړی. د جنسیت پر بنسټ ولاړ د یوه پلان طرح کول دغه توپیرونه بربنډوی او امنیتی سکتور دی ته اړوی چی د نارینه، ښځینه، نجونو او هلکانو د مختلفو امنیتی اړتیاوو د پوره کولو لپاره په مناسبو اقداماتو لاس پوری کړی. په همدی دلیل کله چی د «جنسیت» موضع مطرح کیږی، هدف یواځی ښځی نه دی.

۱۰ – ۱ چوکاټ
د جنسیت پر بنسټ ولاړ ناامنی: د افریقا په نیمه صحرا کی کډوال

د دارفور او چاد په شمول د افریقا په نیمه صحرا کی نارینه او ښځینه کډوال (مهاجر) له مختلفو امینتی ګواښونو سره مخامخ دی. دغه مختلف امینتی ګواښونه کیدای شی چی د سون موادو (لرګی، وچوکی، خس او خاشاک) د ټولو د مثال له لاری تشریح شی.

د ډوډی د پخه کولو لپاره باید د سون مواد ټول کړای شی. د جنسیت د سنتی نقشونو په پام کی نیولو سره دغه دنده او مسوولیت ښځو ته سپارل شوی ده. نارینه او هلکان که چیری د کډوالو د کمپونو له دایری څخه ووځی د مرګ له خطر سره مخامخ کیږی او یا د جبری عسکری خدمت ته لیږدول کیږی، حال دا چی ښځینه د جنسی تیریو او جنسی سرغړونو له خطر سره مخامخ کیږی.

د دی فکتورونو په پام کی نیولو سره ښځی لا تراوسه مسوولیت لری چی د سون مواد راټول کړی. په همدی وجه هغوی لا تراوسه د جنسی تجاوزونو او تیریو قربانیانی دی. د دی لپاره چی د ښځو جسمی امنیت او په عین وخت ټول کمپ کی د خوراکی توکو امنیت خوندی وساتل شی، تصمیم نیونکو له ښځو سره په سلا مشورو لاس پوری کړ او دا یی غوره وګڼله، کله چی هغوی د سون موادو ټولو ته ځی، هغوی سره امنیتی محافظین ملتیا وکړی.

سرچینه:
Human Rights Watch, No Protection: Rape and Sexual Violance Following Displacement
http://hrw.org/backgrounder/africa/darfur0505/3.htm

د پورتنی ساده مثال په پام کی نیولو سره د امنیتی سکتور په څارنی کی د جنسیت د نظر شاملولو معنی یواځی دا نه ده چی په دغه سکتور کی دی زیاتی ښځی شاملی کړای شی. که څه هم د ښځو بشپړ او مساوی استازیتوب په دغه سکتور کی د مساوات په لور لومړی ضروری ګام دی، خو دا د دی ضمانت نه کوی چی د جنسیت نظر په پام کی نیول شوی دی. د جنسیت د موضوعاتو شاملول یوه پروسه ده چی ځانګړی تعریف لری:

« دا په حقیقت کی د قانونمندیو، پالیسیو یا پروګرامونو په شمول په ټولو سطحو او ټولو ساحو کی د ښځینه او نارینه لپاره د هر ډول پلان شوی عمل او اقدام د اغیزو د ارزونی پروسه ده. دا یوه ستراتیژی ده چی هدف یی د پالیسیو او پروګرامونو په ټولو پړاوونو: طرح، تطبیق، څارنی او ارزونی کی د ښځینه او نارینه تجربی او نظریی په پام کی نیول دی، ترڅو ښځی او نارینه دواړه په مساوی توګه له هغو څخه ګټه ترلاسه کړی او نامساوات دایمی بڼه پیدا نه کړی.»[1]

د نارینه توب او ښځینه توب تعصب کیدای شی چی د جنسیت مفکوری او په امنیتی سکتور کی د ښځو د برخه اخیستلو په وړاندی خنډ پیدا کړی او دا کیدای شی چی د دایمی نا امنی سبب وګرځی. ښځی ته ټل د یو کمزوری، اړین، بیګناه قربانی او نارینه ته د غښتلی، خپلواک او امنیت ساتونکی یا د ناوړه چلند مرتکب موجود په سترګه کتل کیږی. په واقعیت کی ښځی هم کیدای شی د امنیت ساتونکی او یا د ناوړه چلند مرتکب وګرځی او ډیری یی د امنیتی سکتور په برخه کی کار پوهانی دی. د نوموړی کلیشه یی نظر سره چی ګواکی د امنیت پیټی په بشپړه توګه د نارینه په اوږو بار دی، په نارینو باندی

[1]- د ملګرو ملتونو اقتصادی او ټولنیزه شورا، د عمومی منشی د ۱۹۹۷ کال رپوټ. د ملګرو ملتونو د سیستم د متخصصو ادارو او نورو ارګانونو د پالیسیو او فعالیتونو همغږی: د ملګرو ملتونو د ټول سیستم د پالیسیو او پروګرامونو په ټولو برخوکی د جنسیت د نظر شاملول.

منفی اغیزه لری. دغه کلیشه یی نظر چی نارینه د پیاوړو ساتونکو په توګه د ښځو او ماشومانو په خدمت کی دی د پوځ د منسوبینوځخه نیولی تر د وسلو د تولید د صنعت د کسانو لخوا عنوانیږی. د وسلو د تولید د صنعت په اړه باید دا هم وویل شی چی د نارینتوب نظر په دی ساحه کی ژوری ریښی لری او دا مفکوره حاکمه ده چی ټوپک د نارینه ملکیت دی (۱۰ـ ۲ چوکاټ مطالعه کړی). د کوچنیو وسلو زیاتوالی په حقیقت کی د زورزیاتیو او نا امنیو د کچی له لوړیدو سره تړلی دی.

۱۰ـ ۲ چوکاټ
نارینه، نارینتوب او ټوپک

د وسلو او د نارینه د «نارینتوب» ترمنځ بربنډی اړیکی هرچیری لیدل کیږی. د هالیود د سینماوو د جګړی د موادو او انقلابی پوسترونو څخه نیولی تر د ماشومانو د لوبو هتیو پوری.

څرنګه چی د بی وسلی کولو د ټولنی د نشریی په یوه خپری شوی مقاله کی راغلی دی، د کوچنیو وسلو د خپریدو په هکله وروستی څیړنی ښیی چی «څرنګه کوچنی وسلو له یوی خوا د نارینه د سمبول په توګه ګڼل کیږی او له بلی خوا د اقتصادی او ټولنیز ګټو د لاس ته راوړلو وسیله ګرځیدلی دی. په عام محضر کی د خپلی وسلی د ښودلو سره نارینه هڅه کړی چی ګواکی خپل نارینتوب ښکاره کړی او په ټولنه کی خپل نقش تعریف کړی».

نارینتوب او د وسلی څښتن توب یو شی ګڼل، د جنسیت هغه یوه ایدولوژی ده چی وایی: وسله د نارینه ملکیت دی. که چیری دغه زورپالونکی فکر او د نارینتوب زورپالنه شهرت پیدا کړی او لمن یی پراخه او ومنل شی، کیدای شی چی د ښځو او هغو نارینه وو لپاره چی د زورپالنی مخالف دی، ستر امنیتی ګواښ وګرځی.

سرچینه:
Myrttinen, Henri, 2003, „Disamring Masculinities in Disarmament Forum Vol. 4, pp. 37-46

راتلونکی برخی په ډیری پراخی ژورتیا سره څیړنه کوی چی څرنګه د جنسیت د نظر شاملولو سره د امنیتی سکتور په اصلاحاتو او څارنی کی د ښځو ونډی له پراخولو او **د کلیشه یی نارینتوب** د نظر د محدودولو سره مرسته کوی.

د نارینه او ښځینه امنیتی اړتیاو ته په اغیزمنه توګه پاملرنه

دا چی نارینه او ښځی د جنسیت له نظره په ټولنه کی مختلف نقشونه لوبوی، هغوی یو تربله سره مختلفی امنیتی اړتیاوی لری. په یوعادلانه او دیموکراتیک امینتی سکتور کی دغه امنیتی اړتیاو په مساوی توګه سره درجه بندی کیږی. چیرته چی د ښځو امنیتی ګواښونو ته سم پاملرنه نه ده شوی، هلته د ښځو پرضد زورزیاتی هم پراخ دی، دغه ډول وضعیت په ښځو، کورنیو، ټولنو او په مجموع کی په ټولی ټولنی باندی ناوړه اغیزه لری.

د جنسیت پر بنسټ ولاړ امنیتی ګواښونو څخه یو هم ناوړه چلند دی چی په ټوله نړی کی د ښځو پرضد تری کار اخیستل کیږی. د دغه ناوړه چلند او زورزیاتی لمن د کور له چاپیریال څخه نیولی تر په عام محضر کی تعقیب، ځورولو، بشری قاچاق، جنسی تیری اوقتل پوری رسیږی. سربیره پر دی په

ورځنیو زورزیاتیو کې چې د نړۍ په ګوټ ګوټ پېښیږي، ښځې تر ټولو نورو خلکو د هغو قربانیانې دي او یا له ګواښونو سره مخامخې دي. د یوې احصائیې له مخې له هر دریو ښځو کیدای شي چې یوه یې د زورزیاتیو قرباني وګرځي.[1] د ښځو پرضد زورزیاتي د کورنیو په پایښت او جوړښت باندې ناوړه اغیزه کړي او د دې کورنیو ماشومان له سالم روزنې څخه بې برخې کیږي او وروسته له روحي ناروغیو سره اخته کیږي. روحي ناروغۍ هغه یوه ستر مالي تاوان هم ځان لري چې وروسته د ټولنې په اوږو بار کیږي: د بیلګې په توګه د امریکا په متحده ایالاتو، چیرته چې هر کال ۱،۳ ملیون ښځې د خپلو میړو یا د ژوند د محرم شریکانو لخوا پرې جسمي تیري کیږي، د هغوی کلني روغتیایي مصارف تر ۵،۸ ملیارد ډالرو پورې رسیږي.[2] دا چې امنیتي سکتور په خاصه توګه پولیس او عدلي ارګان د ښځو پرضد د زورزیاتي د مخنیوي مسوولیت لري، هغوی دا توان هم لري چې د ښځو پرضد د زورزیاتي په مقابل کې اغیزمنه مبارزه وکړي.

۱۰ ـ ۳ چوکاټ

د ښځو پرضد د زورزیاتیو پر بنسټ د جنوبي آسیا د قضائي سیستم د ظرفیت جوړول

په ټوله نړۍ کې د ښځو سازمانونه زیار باسي تر څو د امنیتي سکتور تأسیسات د ښځو پرضد د زورزیاتیو مخه ونیسي، هغو ته پام واړوي او مرتکبینو ته سزا ورکړي.

Sakshi په هند کې د یو غیرحکومتي سازمان نوم دی چې په قضایي نظام کې د ښځو د حقونو په هکله څیړنه کړې ده او له هغې څخه د لاس راغلو موندنو څخه په استفادې سره یې د جنسیت په موضوعاتو کې د قاضیانو په روزلو لاس پورې کړې دی. قاضیان د ښځو لپاره ځانګړې پناه ځایونو ته ورل کیږي او هلته د زورزیاتیو له قربانیانو سره له نژدې مخامخ ویني او د هغوی د جسمي او روحي دردونو په هکله بیانونو ته غوږ نیسي. سر بیره پر دې روزونکي له خپل منځې دیالوګ، د ستونزو د حل لپاره له کوچنیو ګروپونو او د غیرحکومتي سازمانونو سره له لیدنو کتنو څخه استفاده کوي تر څو قاضیان د ښځو له وضعیت او اړتیاوو څخه سمه خبرتیا پیدا کړي .

له غیرحکومتي سازمانونو او قاضیانو سره په مشارکت کې Sakshi نورو هیوادونو لکه بنګلدیش، نیپال، پاکستان او سریلانکا ته هم د خپلو روزنیزو پروګرامونو لمن پراخه کړې ده . هغوی همداراز د حقوقو له پوهنځي او د قاضیانو د روزنې له انستیتوتونو سره هم همکاري پیل کړې ده.

سرچینه:
UNIFEM, Not a Minute More: Ending Violence Against Women, UNIFEM, New York, 2003, p.45.

نارینه هم د جنسیت له لحاظه خپل امنیت ته ګواښ ویني. هغوی په سلو کې د ۷۷ انسان وژنې قربانیان ګڼل کیږي؛[3] یا د جبري عسکرۍ، د داړو اړوند زورزیاتیو قربانیان دي. دغه راز نارینه د ښځو په پرتله زیات په ځان وژنې لاس پورې کوي (۱:۳). په اروپا او جنوب ختیځې آسیا کې د ځان وژنې کچه

[1] UNIFEM, Not a Minute More: Ending Violance against Women, UNIFEM, New York, 203, p.6.
[2] Vlachova, Marie and Lea Biason (eds), Women in an Insecure World: Violance against Women,Facts, Figures and Analysis, SRO Kundig, Geneva, 2005, pp. 57.81
[3] World Health Organization, World Reprot on Violance and Health, WHO Genvea, available online at http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/ed/

د قتلونو له کچې څخه ډېره لوړه ده. د ځان وژنې ډیر لوړ رقم په ختیځه اروپا کې لیدل کیږی (په سپینه روسیه په لس زرو کې ۴۱،۵ او لتوانیا کې په لس زرو کې ۵۱،۶).[1]

د دې لپاره چې د جنسیت پر بنسټ ولاړ تهدیدونو باندې سرې پوه شي او په اغیزمنه توګه ورته پام واړوی د عمر، طبقې، مذهبی، قومی، توانمندی او جنسی میلان (ښځو یا نارینه خواته) هغه موضوعات دی چې باید په پام کې ونیول شی. د بیلګې په توګه په ۱۹۹۹ کال د امریکا په متحده ایالاتو کې د امریکا افریقایی تبره نارینه ځوانانو د قتل کچه چې عمرونه یې د ۱۵ تر ۲۴ پورې رسیدل، د قفقازی غیر اسپانوی یا سپین پوستو (هندو اروپایی) د عین عمر لرونکو ځوانانو په نسبت دوالس برابره زیاته وه.[2]

د جنسیت موضوعاتو ته ځواب ورکونکی امنیتی تأسیسات او پرسونل

د امنیتی سکتور د تأسیساتو او پرسونل خپل سلوک، د سازمان کلتور او چارچلند کیدای شی چې د نارینه او ښځینه امنیت ته ګواښ وګرځی، هغه چې د امنیتی سکتور منسوبین دی او یا ملکی کار کونکی. پولیس، پوځیان، سرحدی محافظین، ګمرکی چارواکی، د جزائی تأسیساتو او د محکمو منسوبین، سوله ساتی عسکر او حکومتی پرسونل هر یو کیدای شی چې د کار په ساحه یا حتی په خپلو کورونو کې په تبعیضی سرغړونو، ځورولو او جنسی تیرو باندې لاس پورې کړی. دا چې د یو بل په وړاندی او د ملکیانو په وړاندی د یوه سازمان د پرسونل او د هغه د داخلی کلتور او چارچلند ترمنځ تینګی اړیکی موجودی دی، باید په داخلی اقداماتو لاس پورې شی، تر څو د جنسیت پر بنسټ ولاړ تبعیضونو، ناوړه چارچلندونو او زورزیاتیو مخنیوی وشی او هغو ته پام واړول شی.

د جنسی میلان په وجه د پوځی پرسونل په منځ کې ځورونه، چې ډیری قربانیان یې نارینه دی، د په امریکا په متحده ایالاتو کې ډیر زیات عمومیت لری. د امریکا د متحده ایالاتو د دفاع وزارت لخوا یوه څیړنه چې په ۲۰۰۰ کال کې د ۷۱۵۷۰ پوځی منسوبینو په منځ کې تر سره شوه، وموندله چې په سلو کې اتیا ځواب ورکونکو د کار او خدمت په ساحه کې توهین شوی، په سپکه سترګه ورته کتل شوی، د نارینه همجنس بازو او ښځینه همجنس بازو په هکله توهین آمیزی ټوکی اوریدلی او په سلو ۳۷ وویل چې هغوی د نارینه همجنس بازو د ځورولو شاهدان ؤ او یا خپله د داسی ځورولو قربانیان شوی دی.[3]
د امنیتی تأسیساتو حخه بهر ملکی نارینه همجنسبازان ښایی د نوموړی سکتور د پرسونل د نژادی توپیرپالنی، د کرکی درلودلو او د پولیسی تیریو سره مخامخ شی.

د جنسیت پر بنسټ نا امنی چې د امنیتی سکتور ښځینه کارکونکی د کار په ساحه کې ورسره مخامخ کیږی عبارت دی له تبغیض، جنسی ځورول او جنسی تیری او داسی نور. د امریکا د متحده ایالاتو د یوی پوځی اکادمی د زده کونکو د ۲۰۰۶ کال یوه څیرنه ښیی چې په سلو کې شل ښځینه زده کونکو د جنسی تیریو څخه رپوټ ورکړ او په سلو کې ۶۸ د جنسی ځورولو څخه یادون وکړ.[4]

---

[1] Ibid, pp. 187-188.
[2] Ibid, p.11.
[3] Human Rights Watch, 2003, Uniform Discrimination: The „ Don't Ask, Don't Tell" Policy of the U.S. Military. London: Human Rights Watch, available online at http://www.hrw.org/reports/2003/usa0103
[4] National/Organization for Women, 2006, From the Citadel to Military Recruting- Sexual Harassment in Military More Perversive Than Ever, http://www.now.org/press/0906/09-01.html

۱۰ ـ ۴ چوکاټ
د ښځينه بنديانو امنيت ته ګواښونه

نارينه او ښځينه بنديان دواړه په ځانګړی توګه د ربړولو، توهين او غيرانسانی چلند له ګواښونو او همداراز د جسمی او جنسی تيريو او ناوړه استفادو له خطرونو سره مخامخ دی.

هغو ناامنيو سره چی ښځينه بنديانی مخامخ دی عبارت دی له:

- د جنسيت اړوند ربړونی عبارت دی: د حامله داری او د ماشوم د زيږيدو په وخت کی جنسی تيری، د ښځينه و سينو او د شرم ځايونو کی برقی شوکونو ورکول، جنسی تجاوز او داسی نور جنسی تيری؛
- ممنوعه جنسی څورونی لکه د پلټنی په وخت کی جنسی څورونی، د جامو اغوستو، ځان اينځلو يا د تشناب څخه د استفادی په وختونو کی ورته کتل؛
- د اميدواری په وخت کی د پالنی نشتوالی، د ښځينه ناروغيو ستونزی او د مور او ماشوم نه پالنه (هغه ميندی چی کوچنی ماشوم لری، ډيری وخت ماشوم يی ورسره يو ځای بندی کيږی، پرته له دی چی د هغه ځانګړی پالنه وشی)؛
- د حامله داری، مورتوب، سقط جنين (په قصد يا غير قصدی توګه) موضوعات او هغو پوری اړوند احساساتی لګښتونه؛
- د جنسی تيريو او داسی نورو زورزياتيو څخه وروسته روحی ناروغی چی ډير وخت له پام څخه غورځول کيږی.

د ۲۰۰۸ کال په جنوری کی د بشری حقونو د شورا اوومی غونډی ته په خپل عمومی رپوټ کی د ربړونو په هکله د ملګرو ملتونو ځانګړی استازی د ښځو ربړونی موضوع ته خاص پام اړولی دی. ځانګړی استازی ټينګار پر دی کړی چی د ښځو پرضد د جنسيت پر بنسټ زورزياتيو په حالاتو کی د ربړونی ضد منشور له مخی دغه ډول زورزياتی ذاتاً تبعيضی بڼه لری. هغه وويل چی د نوموړی منشور مواد کفايت نه کوی چی د داسی تبعيضو مخه ونيوله شی. هغه په دی برخه کی په دغه منشور کی د نورو موادو يا احکامو د ضميمه کولو غوښتنه وکړه، تر څو د تيريو مخه ونيوله شی.

سرچينه:
Quaker United Nation Office, Submission to the Study of the Secretary General of the United Nation on Violence against Women: Violence against Women and Girls in Prison, OUNO, Geneva, 2005.
Roy, Mallarika,’Bare and Vulnerable Behind the Bars: Women in Need of Psychiatric Care in Indian Jails’ in Feminism & Psychology, Vol.14(2) (2004).
Nowak, Manfred, “Report of the Special Rapporteur on Torture and other creul on degrading treatment or punishment”, Doc. A/HRC/7/3(2008). Available at http://www2ohchr.org/english/issues/torture/rapporteur/

ښځينه ملکيانی هم د امنيتی سکتور د پرسونل لخوا د تبعيض، جنسی څورونی او تيری او دغه راز کورنی زورزياتيو، جبری فاحشه توب او جبری نکاحو له ګواښونو سره مخامخ دی. د امريکا په متحده

ایالاتو کې د پوځ او پولیسو په منځ د کورنی زورزیاتیو ډیره لوړه کچه تثبیت شوی ده.[1] په بوزنیا، کمبودیا، موزنبیق او کوزوو کې د وسلوالو کړکیچونو څخه وروسته د پوځیانو او د سوله ساتو ځواکونو د پرسونل لخوا د ملکی ښځو پرضد له جنسی تیریو څخه کار اخیستل شوی دی.[2] که څه هم د داسی زورزیاتیو مسوولیت په لومړی سر کې د هر شخص په خپله غاړه دی، خو د امنیتی سکتور ډیر تأسیسات یو ډول تبعیضی او جنسی پالنی جوړښت کلتور لری چې د اړوند تأسیس په اغیزمنتوب او کار باندی منفی اغیزه لری.

جنسیت ته ځواب ورکونکی امنیتی پالیسی د ټولو لپاره امنیت زیاتوی

د جنسیت د موضوعاتو په پام کې نیولو سره امنیتی پالیسی له تعادل او پایښت څخه برخمن کیږی. جنسیت ته ځواب ورکونکی امینتی پالیسی د تصمیم نیولو په ډیری لوړی سطحی کې د جنسیت د مساویتوب په نسبت د ژمنی ښکارندوی دی او د جنسیت د موضوعاتو د داعیی د بریالیتوب لپاره خورا اهمیت لری. د جنسیت په وړاندی حساسه امنیتی پالسی باید پالیسی ته د نارینه او ښځو لپاره د مساوی لاس رسی شرایط برابر کړی؛ د پالیسی د طرحی، تطبیق او ارزونی په پروسه کې د مساوی حق او استازیتوب خوندی وساتی؛ دغه راز په پام کې نیول شوی پالیسی څخه د مساوی ګټی او هدفونه خوندی وساتی.[3]

په پالیسی کې د جنسیت اړوند موضوعاتو د شاملولو لپاره یوه ډیره ښه وسیله د جنسیت پر بنسټ ولاړه یوه ارزونه ده.
په بریتانیا کې د ښځو ملی کمیسیون (Women’s National Commission)، Thmes Valley Police او د سروی پوهنتون په ګډه د Thmes Valley Police په اړه د جنسیت پر بنسټ یوه ارزونه ترسره کړه. د دغی ارزونی له مخی د پولیسو کړه وړه تر څارنی لاندی ونیول شول چې څرنګه هغوی «په سختو حالاتو کې له ښځو» سره تعامل کوی او د مختلفو کلتورونو، مذهبونو، قومونو او مختلف عمر لرونکو اشخاصو څخه له ښځو سره کاری ډلی جوړی کړی، ترڅو د پولیسی منصبدارانو چارچلند په عمل کې تر آزموینی او څیړنی لاندی ونیسی. د دغی څیړنی او ارزونی په پای کې یو رپوټ خپور شو چې په هغه کې د پالیسی لپاره سپارښتنو، د حل احتمالی لاروچارو او د مثبتو پرمختګونو مثالونو ته ځای ورکړ شوی ؤ.[4]

۱۰ – ۵ چوکاټ
په جنوبی افریقا کې دفاعی اصلاحات: د جنسیت د کیفیت لپاره تأسیساتی میکانیزمونه

د نژاد پالنی د زمانی څخه وروسته دبدلون د یوی اوږدی مودی پروسی د یوی برخی په توګه د مدنی ټولنی سازمانونه په خاصه توګه د ښځو سازمانونه فعال شوی دی، ترڅو په نویو حکومتی جوړښتونو کې د ښځو لپاره مساوی ونډه او د جنسیت د موضوعاتو په پام کې نیول تأمین کړی. د جنوبی افریقا د جمهوریت لپاره په دفاعی چارو او د دفاعی چارو د کتنی د پراخی پروسی په بنسټیز سند کې د جنوبی افریقا په امنیتی پالیسی کې د جنسیت موضوعات په بشپړه توګه په پام کې نیول شوی دی. نوموړی

---

[1] National Centre for Women and Policing. Police Family Violence Fact Sheet, http://www.womenandpolicing.org/violencefs.asp
[2] Fetherston, Anne Betts, 1995, UN Peacekeepers and Cultures of Violence, Cultural Survival Quarterly. Vol. 19(1)
[3] Status of Wmen Canada, Gender-Based Analysis: Performent of ist Applcation, Status of Women Canda, Ottawa, 2003, available online at http://www.swc-cfc-gc-ca/pubs/gbaperformance/gbaperformance_e.pdf
[4] Women and Equality Unit, UK Department of Trade and Industry, Gender Impact Assessment, 2002, pp.12.13.

سند د غیرجنسیت پالنی او د ښځو او نارینه د بشپړو مساوی حقونو لپاره غږ کوی او ښځو ته هماغسی حق ورکوی لکه چه نارینه وو ته ورکوی، ترڅو د ټولنی په ټولو برخو کی کار وکړی. د دفاعی چارو کتنه غوښتنه کوی چی جنسی ځورونی ته باید ګوته ونیوله شی او هغه یو چاپیریال باید جوړ شی چی ښځی یی ومنی او ورته درناوی وشی.

د جنسیت د موضوعاتو په پام کی نیولو او د ښځو د ونډی د پراخوالی لپاره په ځینو خاصو نوښتونو لاس پوری شوی دی:

- ښځی د دفاع وزارت او د دفاع په دارالانشاء کی لوړو مقامونو کی ټاکلی شوی دی ترڅو د جنسیت د تساوی لپاره ژمنه وشی ؛
- د جنسیت د موضوعاتو په هکله د دفاع وزارت پرسونلو ته په ټولو سطحو کی روزنه شوی ده؛
- نارینه او ښځینه ته په ګده توګه روزنه شوی ترڅو د مساوی چلند او د نه جنسیت پالنی لپاره ټینګار وشی؛
- پرسونلی پالیسیو ته چی پر ښځو مستقیماً اغیزی کوی بدلون ورکړ شوی دی، لکه هغو ښځو لپاره رخصتی چی په امینتی ځواکونو کی خدمت کوی اوبیا مور ګرځی، د هغو د کورنی نارینه او ښځینه غړو ته حقوق ورکول او داسی نور؛
- د ښځینه او نارینه د حقونو د خوندی ساتنی لپاره په ریاست کی د جنسیت موضوعاتو ته د پاملرنی په موخه د یو ځانګړی پرانیستل؛
- د جنسیت یوه جرګه ګی تأسیس شوه ترڅو د دفاع وزارت په ټیټو سطحو کی د جنسیت اړوند پالیسی پلی کړی؛
- د شکایتونو د اوریدو لپاره یو تیلفونی کرښه پرانیستله شوه تر څو د دفاع وزارت په دننه کی د ښځینه جنسی ځورونو او یا د ښځو پرضد د نورو زورزیاتیو په هکله رپوټ ورکړی؛
- «ښځی د سولی میز شاته» نومی کلنی سازمان (په کال کی یو ځل د وسلوالو ځواکونو ښځینه غړی سره ټولیږی) او مدنی ټولنه په هغی یوی غونډی کی خبری کوی چی کوربه توب یی د دفاع وزیر د مرستیال په غاړه دی.

سرچینه:

Anderlini, Sanam Naraghi and Camille Pampell Conaw, Negotiating the Transition to Democracy and Reforming the Security Secor: The Vital Contributions of the South African Women, Women Waging Peace Policy Commission, Washington DC, 2004.

د ښځو له ونډی سره تساویتوب او امنیت زیاتیږی

د دی لپاره چی د امنیت سکتور دیموکراتیک او بشپړ وګرځي، اړینه ده چی د امنیتی سکتور تأسیسات د هغو خلکو چی د هغو په خدمت کی دی، سم استازیتوب ولری. دا چی د امنیتی سکتور په تأسیساتو کی د نارینه ونډه له حد څخه وتلی ده، لازمه ده چی د ښځو د ونډو پراخوالی ته ځانګړی پاملرنه وشی. ښځی نه یواځی حق لری چی په مساوی او بشپړه توګه په امنیتی سکتورونو او د اصلاحاتو په پروسه کی برخه ولری، څرنګه چی نړیوال تړونونه حکم کوی (۱۰ – ۶چوکاټ ووینی) ، بلکه د هغوی ونډه د امنیت په سکتور کی مثبتی اغیزی لری.

۱۰ ـ ۶ چوکاټ
د جنسیت د موضوعاتو په اړه نړیوال تړونونه

د جنسیت د موضوعاتو په هکله نړیوالې ژمنې او قوانین د ښځو او نارینه ترمنځ د مساوی حقوقو د خوندی ساتنې لپاره کلیدی وسایل دی:

د ملګرو ملتونو د امنیت د شورا ۱۳۲۵ پریکړه «ښځې، سوله او امنیت (۲۰۰۰)» د سولې او امنیت او سوله ساتنې، سولې خبرو اترو او د شخړې څخه وروسته زمانې بیارغاونې په ټولو هلوځلو کې د ښځو د مساوی ونډې او برخې لپاره سپارښتنه کوی.

د Windhoek نومې اعلامیه او د نامیبیا د سولې د عمل پلان (۲۰۰۰) د سولې د پروسې او سوله ساتنې په ټولو اړخونو کې د جنسیت د موضوعاتو د شاملولو لپاره غږ کوی.

د پیکینګ اعلامیه او د عمل منشور (۱۹۹۵) هدف دا دی : په نړیوالو عدلی ارګانونو کې د جنسیت پر بنسټ انډول ټینګول؛ د جنسیت په موضوعاتو کې د قاضیانو، څارنوالانو او نورو قضائی چارواکو لپاره روزنه؛ د پوځی لګښتونو کمول او د وسلو د عرضې کنټرول؛ د سوله ساتو ځواکونو لپاره د جنسیت پورې اړوند حساسو موضوعاتو روزنه.

د ښځو پرضد د زورزیاتیو د له مینځه وړلو لپاره اعلامیه (۱۹۹۳) په دیموکراتیکې قانونمندی کې د جزائی تحریماتو لپاره غوښتنه کوی ترڅو د ښځو پرخلاف زورزیاتیو ته ګوته ونیوله شی؛ د هغو اقداماتو لپاره غږ کوی چې د قانون د اجراء چارواکی او عامه چارواکی د ښځو د اړتیاوو په هکله روزنه ومومی؛ او د تعصب او پیش قضاوتیو او د د ښځو سره د کلیشه یی دښمنیو د له مینځه وړلو لپاره د عملی اقداماتو غوښتنه کوی.

د ضمیمه یی پروتوکول په شمول د ښځو پرضد د ټولو ډولونو د توپیرپالنې د له مینځه وړلو منشور (۱۹۷۹) غوښتنه کوی: د حکومت د ټولو پالیسیو په طرح او تطبیق کې باید ښځې برخه ولری؛ د حکومت په ټولو سطحو کې په عامه دندو کې د ښځو تاکل؛ د ښځو د قانونی حقونو خوندی ساتل؛ د عامه چارواکی او تأسیساتو لخوا د ښځو پرضد د هر ډول توپیرپالنې او ناوړه چلند څخه مخ اړول؛ او د ملی قانون د ټولو هغو جزائی مادومنسوخول چې د ښځو پرضد د توپیرپالنې حکم کوی.

د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په اړه د جنسیت د اختیاراتو په هکله د زیاتو معلوماتو لپاره لطفاً په DCAF, UN-INSTRAW,OSCE/ODIHR, GENDER and Security Reform Toolkit,2008، کې د امنیتی سکتور د اصلاحاتو او جنسیت اړوند په اړه نړیوال او سیمه ایز قوانین او ابزار مطالعه کړی.

سرچینه:
UN-INSTRAW, Gender and Security Reform: International Agreements.
http://www.un-instraw.org/en/index.php?option=conten&task=blogcategory&id=159&Itemid=218

په امنیتی سکتور کې د ښځینه کارکونکو د شمیر زیاتول د یو بشپړ او دیموکراتیک امنیتی سکتور د رامنځ ته کیدو سبب ګرځی او په نتیجه کې هغه کولای شی چې ښه امنیت عرضه کړی. په ۲۰۰۳ کال

د امریکا په متحده ایالاتو کې د ښځو او پولیسو چارو ملي مرکز د ښځو په هکله د پلټنې موجودي لاري چارې په بشپړه توګه تر کتنې لاندې ونیولې.[1] د نوموړي مرکز څېړنې په لاندې ډول دي:

- ثابته شوې ده چې ښځینه منصبداراني د خپلو نارینه همکارانو په څیر له کفایت او توانمندۍ څخه برخمن دي؛
- ډیر لږ احتمال لري چې ښځینه منصبداراني له قوې څخه په کار اخیستلو زیاتي وکړي؛
- ښځینه منصبدراني د ټولنې له خوښي او غوښتنې سره سم پولیسي چارې سرته رسوي.

ډیرې ښځینه منصبداراني بنایي د ښځو پر ضد د زورزیاتیو د ځواب په موخه د قانون اجراآت تر ارزوني لاندې ونیسي او په هغو کې د ضرروت په صورت کې اصلاحات راوړي. د قانون په اجرائی ادارو کې د ښځینه منصبدارانو لوړ شمیر د جنسي تویپرپالنې د ستونزو او د جنسي ځورونو مخه نیسي.

د بیلګې په توګه، په ۲۰۰۲ کال کې د امریکا د متحده ایالاتو په ۷ سترو پولیسي څانګو کې یوې مطالعې وښودله چې ښځینه منصبدراني یواځې په سلو کې دوه تورن شوې چې په قوې کې له کاراخیستلو څخه یې زیاتي کړې دي (د هغو پولیسو چې د خپلې دندې د ترسره کولو لپاره لوړه کړې په سلو کې ۱۲ ښځې جوړوي). حال دا چې د نارینه منصبدرانو شمیر چې له قوې څخه په کار اخیستلو باندې تورن دي دښځو په پرتله اتیا ځله زیات دي. سربیره پر دې، ښځینه منصبدران د ستاینې وړ ارزوني څخه برخمني دي او د ټولنې د غړو لخوا د نارینه په پرتله غوره والي ورکول کیږي.[2]

۱۰ – ۸ چوکاټ
په پوځ کې ښځې ۲۰۰۶[4]

هیواد	ښځینه (٪-)
لاتویا	۱۸،۲
امریکا متحده ایالات	۱۰،۵
ترکیه	۳.۱
پولند	۰،۵

۱۰ – ۷ چوکاټ[3]
په پولیسي ځواک کې ښځې

هیواد	نارینه (٪)
ترکیه	۸،۹۶
امریکا متحده ایالات	۹۰
مالیزیا	۸۹.۹
سویډن	۶۶

څرنګه چې نن لیدل کیږي په پولیسو، پوځ، سرحدي محافظینو، عدلي، حکومتي چارو او د امنیت په نورو سکتورونو او د څارنې په تأسیساتو کې نارینه د ښځو په پرتله ډیر زیات دي.

دا مسأله د نورو امنیتي تأسیساتو په برخه کې هم صدق کوي. د ملګرو ملتو په سوله ساتو عملیاتو کې ښځې د پوځې پرسنول په سلو کې دوه جوړوي او په سلو کې له پنځو کې په پولیسي خدماتو کې ګمارل کیږي.[5] په پارلمانانو کې د ښځو فیصدي له پخوا څخه لوړه شوې ده، څرنګه چې په ۲۰۰۶ کال کې

---

[1] National Center for Women and Policing, Hirting&Retaining more Women: the Advantage to law enforcement agencies, 2003, http://www.womenandpoliicing.org/pdf/NewAdvantagesReprot.pdf
[2] Ibid. PP 4-7
[3]- د ملګرو ملتونو د سوله ساتو عملیاتو څانګه، د سوله ساتو عملیاتو لپاره د جنسیت د منابعو طرح، ملګري ملتونه، نیویارک ۲۰۰۴، پاڼه ۱۴۶
[4] NATO, Percentage of Military Service Women 2006 http://www.nato.int/issues/wmen:nato/perc:fem_soödiers-2006.jpg

[5] Guethenno, Jean-Maria, Statement to the Security Council Open Debate on the Imlementation of Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Secuirty. Un Secretariat, New York 2006, available online at http://www.ipu.org/wm-e/world.htm

په سلو ۱۶،۹ ته ورسید (که څه هم بیاهم لږه ده) [1] ډیری لږی ښځی د دفاع یا د عدلیی د وزیرانو په توګه ټاکلی کیږی. د نړی په ۲۹ هیوادونو کی ښځه د عدلیی د وزیری په توګه ټاکلی شوی ده چې فیصدی یی په سلو کی ۱۸،۸ ته رسیږی. [2]

حتی که ښځی د بیلګی په توګه په پولیسی ځواک کی ګډون هم وکړی، اکثرا هغوی یواځی ښځینه موضوعاتو لکه « کورنی زور زیاتی» یا «ښځینه بندیان» کی ګمارل کیږی. په بدیل کی په نورو برخو کی هغو ته ټیټ پوړی دندی سپارلی کیږی یا ښځینه کلیشه یی کارونه، لکه د کتابت او سکرترۍ کارونه. په سیرالیون کی د بیلګی په توګه د ټیټ پوړو دندو لپاره د ښځو د استخدام او جنسیت اړوند ښوونی او روزنی سر بیره، له ښځینه پولیسو څخه انتظار کیږی چی د خپلو نارینه افسرانو لپاره پخلی هم وکړی. [3] دا د دی ویندوی دی چی نه یواځی ډیری ښځی باید استخدام شی، بلکه ډاډ باید لاس ته راشی چی هغوی تصمیم نیونکو مقامونو ته هم ټاکلی کیږی.

ښځینه ملکی کارکونکی او د ښځو سازمانونه

ښځینه ملکی کارکونکی، د ښځو سازمانونه او هغه سازمانونه چی د جنسیت په موضوعاتو باندی کار کوی په عامه، ملی، سیمه ایزو او نړیواله سطح د امنیت د خوندی ساتنی لپاره ستر لوبغاړی شمیرل کیږی. د سپکو او کوچنیو وسلو په کمولو او له مینځه وړلو او یا د هغو په ټولولو کی ښځی ستر نقش لوبوی. د البانیا د ګرامش په سیمه کی ښځو دنده اخیستی چی د ملګرو ملتونو د پرمختیایی پروګرام په بدل کی د وسلو د ټولولو په کارونو لاس پوری کړی او په دی برخه کی ستره ونده اخیستی ده. د ۶۰۰۰ وسلو او ۱۳۷ ټنو ګولیو په بدل کی هغوی د ملګرو ملتونو له پرمختیایی پروګرام څخه هغوی د یو ملیون ډالرو په ارزښت مرستی او یا د مرستی پروژی ترلاسه کړی دی . [4]

په ټوله نړی کی د مدنی ټولنی سازمانونه د ښځو او نارینه ترمنځ او د هغو د امنیتی اړتیاوو او په ملی او نړیوالو سطحو کی د پالیسی جوړونو کی ترمنځ د یو پل په توګه خدمت کوی. د مدنی ټولنی سازمانونه کله ناکله د ولسی ټولن شبکی لری چی د هغو په مرسته د محل په سطح امنیتی اړتیاوی تشخیصوی. د بیلګی په توګه د ښځو او د ښځو د سازمانونو له لاری هغه معلومات راټولیدل چی نه یواځی دقیق به ؤ بلکه د شخړو د احتمالی پیښیدو مخکی له مخکی خبرداری به یی هم ورکاوه. د ښځو سازمانونه همداراز د توپیرپالنی او د ښځو پرضد د زورزیاتیو د پیښو د تشدید او د رسنیو د تبلیغاتی موضوعاتو په تثبیت کی مخکښ نقش لوبولی دی. دغه ډول تشدید کیدای شی چی د زورپالونکو شخړو مستقیمه نتیجه وی، لکه په کوزوو کی د ښځو پر ضد د جنسی تیری پیښی، د متقابل ویرولو د یو ډول په توګه، په ۱۹۸۹ کال کی مخ پر زیاتیدو وی. [5]

د ښځو دمدنی ټولنی سازمانونه همداراز د نارینه امنیت په خوندی ساتنه کی هم فعال دی، د بیلګی په توګه په جنوبی افریقا کی د ۱۹۸۰ لسیزی په پای کی د عسکری د اجباری خدمت د پای ته رسولو لپاره د مبارزی له لاری. د دغی مبارزی مخکښتوب د ښځو په غاړه ؤ او د ښځو د سازمانونو لخوا یی

---

[1] Inter-Parliamentary Union, Women in National Parliaments, 2006 http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm

[2] Inter-Parliamentary Union, Women in Politic s 2005. IPU and UN DPI, Geneva, 2005, http://www.ipu.org/pdf/publications/wmnmap05_en.pdf

[3] Naraghi, Sanam and Camille Pampell Conaway. “Security Sector Reform in Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action, International Alert, London, 2004, p.35.

[4] Ibid, p 37

[5] Schmeidl, Ssan and Eugene Piza- Gender and Conflict Early Warning: A Framwork for Action; International Alert, 2002, p.13.

ملاتړ کیده او په خاصه په مینډو باندی یی غږ وکړ ترڅو په عمل لاس پوری کړی او وغواړی چی حکومت د هغوی زامنو ته یو چانس ورکړی.[1] د ښځو سازمانونه لکه په اسرائیلو کی « New Profile او Women in Black» او په روسیه کی د عسکرو د مینډو د کمیټو اتحادیه د جلبیانو د بشری حقونو د ساتنی دفاع کوی او سربیره پر دی د توپیرپالنی، ځورونی او د اجباری عسکری خدمت پرضد مبارزه کوی.

دغه ډول چی د ښځو سازمانونه کیدای شی د امنیتی موضوعاتو په اړه مهم نقش ولوبوی، هغوی کولای شی چی د امنیتی سکتور په څارنه کی هم ښه همکار وګرځی، لکه د څارنی په رسمی او غیررسمی عامه میکانیزم کی.

د مدنی ټولنی سازمان څه کولای شی؟

د امنیتی سکتور د اصلاحاتو پروسه او د امنیتی سکتور د څارنی اقدام ډیر ښه امکانات دی ترڅو د امنیت په سکتور کی د جنسیت د موضوعاتو څخه د دفاع او د هغو په څارنه کی په ابتکارعمل لاس پوری کړی.[2]

د جنسیت د موضوعاتو څیړنه او ثبت

په اوسنی وخت کی د جنسیت او د امنیی سکتور د څارنی د موضوعاتو په هکله ډیری لړی څیړنی شوی دی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی په ابتکارعمل لاس پوری کړی ترڅو د امنیتی سکتور د اصلاحاتو د پخوانیو پروسو څخه لاس ته راغلی تجربی سره ټولی کړی او خپله په دی برخه کی په ژور څیړنو لاس پوری کړی. سربیره پر دی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی د بشری حقونو سرغړونی (خصوصاً د ښځو او نجونو) چی د امنیتی سکتور لخوا سرته رسول کیږی، ثبت کړی. دغه ډول معلومات او احصائیی، کله چی د پالیسیو د اصلاحاتو لپاره تبلیغ کیږی، خورا اهمیت لری.

د څیړنی او سند کولو یا ثبت کولو نور ډولونه چی لاس لاندی نیول کیدای شی، عبارت دی له:

- په امنیتی تأسیساتو کی د کارکونکو ښځو د شمیر او د هغوی د کار د سطح او ډول په هکله د احصائیو راټولول؛
- د امنیتی سکتور د تأسیساتو په اړه د جنسیت د موضوعاتو پلټنه او ارزونه (۱۰ – ۱۰ او ۱۰-۱۱ چوکاټونه وګوری)؛
- د جنسیت په اړه بودجوی مسائل تحلیل کړی: معنی دا چی په دی هکله معلومات پیدا کړی چی آیا د جنسیت اړوندو موضوعاتو لپاره کافی بودجه او مالی منابع ځانګړی شوی دی که نه.

---

[1] Anderini, Sanam Naraghi and Camille Pampell Conaway, Negotiating the Tranaction to Democracy and Reforming the Security Sector: The Vital Contributions of South African Women Waging Peace Policy Commission, Washington DC, 2004.p.8.

[2]- د جنسیت به موضوعاتو او د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په اړه (خصوصاً د امنیتی سکتور په څارنه کی د مدنی ټولنی د سازمانونو د نقش په هکله) د زیاتو معلوماتو لپاره د DCAF، UN-INSTRAW او 2008 OSCE/ODHIR د جنسیت او د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په اړه رسالی مطالعه کړی. دغه ریفرینسونه موندلای شی: http://www.dcaf.ch/gssrtoolkit

۱۰ ــ ۹ چوکاټ
ستاسو په څېړنه کی د جنسیت د موضوع د شاملولو لپاره لاربښونه

- ټل د جنسیت، عمر، قومیت یا نژادی او نورو اړوندو فکتورونو په واسطه معلومات درجه بندی کړی.
- د نارینه، ښځینه، نجونو او هلکانو د امنیتی غوښتنو ترمنځ توپیر په پام کی ونیسی.
- ټول کلیدی لوبغاړی او په پام کی نیولی شوی ډلی او د سروی نمونی تر کومه ځایه چی امکان ولری په مختلفو ډولونو سره شامل کړی.
- د څیړنی یوه صلاحیت لرونکی پروسه جوړه کړی. له خلکو سره په ګډه په څیړنه لاس پوری کړی، نه دا چی د هغوی په هکله څیړنه وکړی.
- د څیړنی «غیرمرسوم یا غیرسنتی» میتودونه په پام کی ونیسی چی له کیفیت څخه برخمن وی: د ژوند کیسی، شخصی پسمنظرونه.
- د ټولنیزو اغیزو په مقصد څیړنه طرح کړی ترڅو پالیسیو او پروګرامونو ته بدلون ورکړی، د بدلون موخه باید د ښځو او نجونو د امنیت د خوندی ساتنی ښه والی وی.

د زیاتو معلوماتو لپاره د ملګرو ملتونو "UN-INSTRAW„ د جنسیت د موضوعاتو د څیړنی لاربښونه مطالعه کړی. دغه لاربښونی موندلای شی:
http://www.un-instraw.org/en/index.php?option=content&task=view&id=1051&Itemid=247

ستاسو په خپل سازمان کی د جنسیت موضوعات

د مدنی ټولنی تجربه لرونکی او نه تجربه لرونکی سازمانونه چی د جنسیت پر موضوعاتو باندی کار کوی ښایی په لومړی سر کی د خپلو سازمونو په دننه کی دا موضوعات تر څیړنی لاندی ونیسی چی آیا د ښځینه او نارینه غوښتنو ته ځواب ورکونکی دی. د دی کار لپاره لومړی ګام د خپل سازمان په دننه کی د جنسیت د مساوی حقوقو موضوع پلټنه ده. په دی معنی چی د مدنی ټولنی هر سازمان خپلی داخلی پالیسی، روان پروګرامونه اوکارکونکی تر کتنی لاندی ونیسی چی آیا له دغو لاندو ځانګړتیاوو څخه برخمن دی که نه:

- د سازمان په ټولو سطحو کی د نارینه او ښځینه ترمنځ د مساوی حقوقو استازیتوب؛
- د بشری منابعو پالیسی او چارچلندونه چی د ښځو استخدام، د هغوی پالنه او پرمختګ تشویق کړی؛
- د جنسی ځورولو، توپیرپالنی او زورزیاتیو د مخنیوی لپاره پالیسی او میکانیزمونه؛
- د جنسیت د موضوعاتو په هکله د کار کولو لپاره تخنیکی ظرفیت
- خپلو ټولو کارکونکو او منسوبینو ته د جنسیت د موضوعاتو بنستیز روزنه ورکول؛
- په پالیسیو، پروګرامونو او نوښتونو کی د جنسیت اړوند مهم موضوعاتو په پام کی نیول؛
- د جنسیت اړوند نوښتونو لپاره د کافی مالی سرچینو ټاکل.

۱۰ – ۱۰ چوکاټ
د جنسیت د موضوعاتو د پلټنو او ارزونو لاری چاری

دغه لاندی لاری چاری د یوی ستراتیژی د جوړولو اوقدم په قدم لاربنوونی دی چی کیدای شی د خپل ارزونی او دغه راز د امنیتی سکتور د تأسیساتو د جنسیت د موضوعاتو د پلټنی لپاره تری کار واخیستل شی:

- **د جنسیت پر بنسټ ولاړ د ارزونی رساله** – دا د جنسیت پر بنسټ ولاړ د پلټنی په مقصد یوه لاربنوونه ده چی هدف یی د نارینه او ښځینه ترمنځ د مساوی حقوقو د تأمین په پام کی نیولو سره د سازمان اصلاح کول دی (دا رساله په انګلیسی، فرانسوی، هسپانوی او پرتګالی ژبو موندلی شی)؛
- http://www.snworld.org/cds/rgGsa/
- **د جنسیت پر بنسټ ولاړ د پلټنی د میتودلوجی سریزه:**

(Ist design and Implementation in DFID Malawi-Written by Caroline Moser، دغه لیکنه د جنسیت پر بنسټ ولاړ د پلټنی لپاره د یوی میتودلوجی ښودنه کوی، په لاربنوونه کی دا د پوښتنه ایز څیړنی او نورو داسی څانګړو اقداماتو لپاره بیلګی او مثالونه ښودلی شوی دی؛
http://odi.org.uk/PPPG/publications/papers_reports/ODI_Moser_gender_audit_metodlogy.pdf

- **د جنسیت تدقیق:**

Questionnaire Handbook and Gender Audit Faciltitor's Guide CD-
دغی رسالی کی یو تحلیلی چوکاټ وړاندی شوی چی د هغه څخه په استفادی سره یو سازمان کولای شی د خپل ځان په هکله تحلیل وکړی او د عمل په پلان لاس پوری کړی.
http://www.interaction.org/pub/index.html#Gender

د جنسیت د موضوعاتو د یوی ځواب ورکونکی امنیتی پالیسی لپاره مبارزه

د مدنی ټولنی سازمان کولای شی چی د امنیتی پالیسیو د څارنی له لاری او د جنسیت د موضوعاتو د شاملولو لپاره یو مهم نقش ولوبوی.

د مدنی ټولنی سازمان کولای شی چی د جنسیت پر بنست ولاړ د یوی ارزونی لپاره هڅونه وکړی او یا خپله په لاره واچوی ترڅو د ټولنی پر مختلفو وګړو – نارینه، ښځینه، نجونو او هلکانو – باندی د امنیتی پالیسیو اغیزی وڅیړی (۱۰- ۱۱ چوکاټ وګوری). ارزونی کیدای شی چی پر روانو یا پیشنهادی پالیسیو باندی او دغه راز د امنیتی سکتور پر خپله تأسیساتو باندی ترسره شی. خو یوه ارزونه هغه وخت ډیر بریالی ده چی په لومړی پړاو کی ترسره شی ترڅو په پالیسی کی بدلون راوستل شی او یا له سره پری غور وشی.

بله لاره چاره دا ده چی د پالیسی د کتنی یا د سلامشورو په پړاو کی د جنسیت پر بنسټ ولاړو اصلاحاتو لپاره غږ پورته شی. په فیجی کی د حکومت د ملی امنیت او د دفاع د کتنی کمیټه (NSDR) د ښځو له غیرحکومتی سازمان سره د ۲۰۰۳ کال د پروسی د یوی برخی په توګه ولیدل. د هغوی بحث لاندی مسائلو ته ځیر ؤ:

- د کتنی پروسه څرنګه په لاری واچوله شوه؛
- خلکو سره سلا مشوری وشوی؛

- هغه موضوعات چې امنیت ته ګواښ پیدا کوي تشخیص شوي؛
- څرنګه نړیوال معیارونه او نورمونه (د جنسیت د موضوعاتو په اړه د نړیوالو موافقو په شمول) په دفاعي پروګرامونو کې ګډ یا ادغام شول.

۱۰ ــ ۱۱ چوکاټ

د جنسیت د موضوعاتو له مخې د امنیتي پالیسي ارزونه[1]

ګامونه	پوښتنې
لومړی ګام - موضوع او هدف وټاکئ	• هغه پالیسي چې تاسو هغې ته د رسیدو هدف لرئ کومه ده او څوک ترې ګټه اخلي او چاته ګټه رسوي؟ • آیا دا پالیسي د نارینه، ښځینه، هلکانو او نجونو امنیتي اړتیاوې پوره کوي؟ آیا په هغې کې د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتي لکه کورنۍ زورزیاتي او د انساني قاچاق مسائلو ته پاملرنه شوې ده؟ آیا د دې زورزیاتیو د مخنیوې مسائل هم په دې پالیسي کې شامل کړای شوي دي؟ • آیا دا پر ملي او بشري امنیت باندې هم اغیزه لري؟ • آیا دغه پالیسي د جنسیت د موضوعاتو په اړه له نړیوالو، سیمه ایزو او ملي قوانینو سره جوړیږي؟ • آیا دغه پالیسي په دې موخه ده چې د جنسیت پر بنسټ نابرابریو باندې لاس برټوب وشي؟ که چیرې داسې وي، آیا د جنسیت اړوندو موضوعاتو کې باید برابري او مساوات په پام کې ونیول شي؟ • آیا د جنسیت اړوند او د جنسیت لپاره حساس مسائل په دې پالیسي کې شامل کړای شوي دي؟ • نارینه او ښځې او د ښځو د مدني ټولنې سازمانونه او د ښځو د چارو وزارت د دغو موضوعاتو او نتایجو په هکله څه وایې؟
دوهم ګام - معلومات او اطلاعات ټول کړئ	• څرنګه د اړوندو موضوعاتو په هکله له مینه والو او د نارینه او ښځینه له بیلابیلو ډلو سره سلامشوري کوي؟ • آیا نماینده سازمانونه په ربښتیني توګه د هغو ښځو او نارینه وو غږ پورته کوي چې انتظار کیږي له دې پالیسي څخه ګټه واخلي؟ که چیرې نه کوي، د حل لاره څه ده؟ څرنګه کیدای شي هغو ته لاس رسی وشي؟ • د هغو خلکو چې له دې پالیسي سره اغیزمن کیږي د جنسیت پر بنسټ ولاړ جوړښت څرنګه دی؟ • څرنګه کیدای شي چې د جنسیت، قومیت، جسمي توانمندی، عمر، دین او جنسي تمایلاتو پر بنسټ ولاړ اطلاعات او احصائیوي معلومات راټول کړای شي؟ • پرته د جنسیت موضوعاتو اړوند نور کوم معلوماتو ته اړتیا ده چې باید راټول کړای شي؟ • د لومړي پړاو د سلامشورو په وړاندې کوم خطرونه موجود دي؟ څرنګه کیدای چې هیلي او یو تر بله سره مختلفي ګټې ترتیب او تنظیم شي؟

[1] Adapted fro: Women and Equality Unit, UK Department of Trade and Industry, National Committee for the Advancement of Women in Viet Nam, Gender Mainstreaming Gaidlines in National Policy and Implementation: towards gender equality in Viet Nam through gender-respomsive national policy and planning. Hanoi, 2004, pp47-48.
http://vietnam.unfpa.org/docments/GenderManinstreamingGaidlinesInNationalPolicyformulationAndImplemetation.pdf

دریم ګام - د پرمختیا لاری چاری	• هره سپارښتنه یا لاره چاره پر ښځینه او نارینه باندی څه ډول مثبت یا منفی اغیزی کوی؟ • آیا سپارښتنی یا هره لاره چاره د ښځو او نارینه وو سنتی یا کلیشه یی نظریات نورهم پیاوړی کوی او که هغو سره مقابله کوی؟ • کومه لاره چاره نارینه او ښځو ته رښتینی انتخاب په لاس ورکوی او موقع ورته برابروی ترڅو په ټولنه کی خپل ټول ذاتی قوت ته ورسیږی؟ • که چیری په یوی بلی ډلی باندی د بلی په نسبت منفی اغیزی وکړی آیا په پالیسی کی د بدلون اړتیا لیدله کیږی او په څه اقدام لاس پوری کیدای شی ترڅو د منفی اغیزی مخه ونیوله شی او یا داسی پالیسی جوړه شی چی د جنسیت تعادل په کی خوندی وساتل شی؟
څلورم ګام - د مفاهمی او پوهاوی لاری چاری	• څه ډول یو پیغام ته اړتیا ده چی پالیسی د پوهیدو وړ وګرځی؟ • دغه پیغام څرنګه کیدای شی چی په آسانی سره نارینه او ښځو ته ورسیږی؟ • آیا نورو ځانګړو لاروچارو ته هم اړتیا شته؟ • دغه پالیسی د مساوات په وړاندی د حکومت ژمنه څرنګه منعکسوی او آیا د مساوات په هکله کوم ځانګړی پیغام هم وجود لری چی په کی شامل کړای شی. • آیا د جنسیت لپاره حساسه ژبه، سمبولونه او بیلګی په هغو مطالبو کی استعمال شوی ده چی دغه پالیسی د پوهاوی وړ ګرځوی؟ • هغه نارینه او ښځی چی په نورو ژبو خبری کوی یا سواد نه لری، هغو سره تاسی څه ډول مفاهمه کوی؟
پنځم ګام - د تطبیق لاری چاری	• آیا دغه پالیسی یا خدمت د یوی ښځی یا نارینه لخوا تجربه کیږی او مخکی له دی چی عمل ډګر ته وړاندی شی آیا د یوی ښځی او نارینه لخوا په مختلف ډول لاس رسی وجود لری؟ او آیا دغه اختلاف د قومیت، جسمی توانمندی، دین، جنسی تمایلات له وجی اغیزمن شوی؟ او څه بندو بست نیول شوی ترڅو هغو کسانو ته لاس رسی وشی چی ښایی له پام څخه غورځول شوی وی؟ • آیا کیدای شی چی په پام کی نیول شوی خدمت په ګډه توګه نارینه او ښځو ته عرضه شی؟ او آیا د حکومت نوری اداری او څانګی یا محلی، ملی او نړیوال سازمانونه کولای شی چی نارینه او ښځو ته د دی خدمت په عرضه کولو کی مرسته وکړی؟ آیا ښځی د دی خدمت په تطبیق کی په مساوی کچه برخه لری؟ • آیا د جنسیت د مساواتو موخو ته د رسیدو لپاره ځانګړی یا کافی مالی سرچینی ځانګړی شوی دی؟ • آیا تطبیق کونکی د جنسیت پر بنسټ ولاړو موضوعاتو ته پاملرنه لری او آیا هغوی د جنسیت اړوندو موضوعاتو څخه خبر دی؟
شپږم ګام - څارنه	• آیا ښځینه او نارینه چی له دی خدمت یا پالیسی ځخه ګټه ترلاسه کوی په مساوی توګه د څارنی په پروسه کی برخه لری؟ • آیا د څارنی په شرایطو کی دا هم شامل دی چی د جنسیت مساوات باید خوندی وساتل شی او د ګټه اخیستونکو د قناعت لپاره شرط هم په پام کی نیول شوی دی او آیا دغه شرایط هغه حد او حدود هم ټاکی چی څرنګه په بریالیوب سره د نارینه او ښځینه مختلفو اړتیاوو ته پاملرنه وشی؟ • څرنګه کیدای شی چی بهرنی سازمانونه په ټولنه کی د پالیسی د څارنی په نتایجو کی مرسته وکړی؟

	• که چیری لاس لاندی نیول شوی پالیسی د نارینه او ښځینه ترمنځ په ټولو برخو کی د مساوی حقوق ژمنه ونه شی کړای،آیا داسی اقدامات شته دی چی د پالیسی د پلټنی لپاره لاره هواره کړی یا هغی ته بدلون ورکړی؟
اووم گام - ارزونه	• آیا دغه پالیسی د ښځو او نارینه وو تر منځ د مساوی حقوقو د ودی لپاره او هغو ته د مساوی چانسونو د برابرولو لپاره لاره هواروی؟ ایا د ښځو او نارنیه وو لپاره ټاکلی شوی غوښتنی پوره کوی؟ • آیا یوه ډله د بلی په پرتله زیاته گټه ترلاسه کړی ده؟ او که د پالیسی د بدلون لپاره اړتیا ده ځکه چی د پروژي په سر کی د نارینه او ښخینه ترمنځ د مساوی حقوقو د خوندی ساتنی هدفونه نه دی ترسره شوی؟ • په عمومی توگه د نارینه او ښځینه پر ژوند باندی دغو پالیسیو څه اغیزی کړی؟ • آیا په دی پروسه کی نارینه او ښخی دواړه برخه لری؟ آیا دغی پروسی د هغوی د نظر غوښنی په لټه کی شوی او د هغوی نظر ته یی اهمیت ورکړی دی؟ • آیا د نورو معلوماتو د ټولولو لپاره اړتیا لیدله کیږی؟ او آیا ټاکل شوی هدفونه او نښانی د دی غوښتنه کوی چی باید د لاس ته راغلی تجربی په رڼا کی په هغو کی اصلاحات راوستل شی؟ • کومی نوری تجربی لاس ته راغلی چی په راتلونکو پالیسیو او خدماتو کی باید په پام کی ونیولی شی؟ د هغو په هکله چاته باید معلومات ورکړ شی او دا معلومات څه ډول وړاندی شی؟

په نتیجه کی د ښځو سازمانونو د ملی امنیت د شورا لپاره د ښځو د چارو د وزارت د دایمی مسوول او د ولایاتو او محلاتو په سطح امنیتی کمیتو په شمول NSDR ته سپارښتنی وړاندی کړی.[1]

---

۱۰ _ ۱۲

د جنسیت د قوانینو لپاره مبارزه او له هغو څخه پلویتوب: بوزنیا او هرزگووینا

د ښځود سازمانونو په برخه کی د حقوقو د مبارزی لپاره د یوی مستقیمی نتیجی په توگه د بوزنیا او هرزگووینا د جنسیت د مساواتو قانون په ۲۰۰۳ کال کی په تصویب ورسیده.

دغه قانون د ښځینه او نارینه لپاره په شخصی او عامه سکتورونو کی د مساوی حقوقو حکم کوی، د جنسیت پر بنسټ توپیرپالنه او د جنسیت پربنسټ جنایی زورزیاتی منع کوی. د جنسیت د مساواتو په توگو دغه قانون په توله نړی کی نمونه گرځیدلی دی.

د دغه قانون مسوده تر زیاتی کچی یو کورنی نوښت ؤ، که څه هم له مالی لحاظه د فنلیند حکومت مرسته وکړه. د بشری حقونو او کډوالو لپاره د وزیر مرستیال، او د جنسیت د موضوعاتو لپاره دوه مرکزونه د دغه قانون د مسودی په پروسه کی ونډه درلوده.

---

[1] Naraghi, Sanam and Camille Pampell Conaway, „Security Sector Reorm' in Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action, International Alert, London, 2004, p.37

سرچینه:
Kvinna till Kvinna, To Make Room for Changes- Peace Strategies from Women Organisations in Bosnia and Herzegovina, Kvinna, Stoockholm, 2006, p39.

د مدنی ټولنی سازمانونه دغه راز کولای شی:

- د جنسیت د پالیسیو او قوانینو د جوړولو او تطبیق لپاره هڅه وکړی چی د جنسیت پر بنسټ ولاړو تیریو او توپیرپالنی ته پام واړوی (۱۰ – ۱۲ چوکاټ مطالعه کړی)؛
- د مدنی ټولنی د سازمانونو یو ائتلاف جوړ کړی چی د جنسیت او امنیتی سکتور پر موضوعاتو باندی کار وکړی (۱۰ – ۱۳ چوکاټ وګوری) او په ګډه د پالیسی جوړونکو پام ځان ته راواړوی؛
- له ډله ایزو رسنیو سره د همکاری له لاری د ښځو په هکله د امنیتی پالیسی د ځانګړی اغیزی په هکله عامه پوهاوی زیات کړی؛
- د عامه غونډو چی په هغی کی پالیسی جوړونکی او د ښځو له سازمانونو څخه استازی سره ټولیږی، بندو بست وکړی ترڅو امنیتی پالیسی او د ښځو د امنیت په ړومبیتوبونو باندی وغږیږی؛
- له هغو وزارتونو سره همکاری وکړی چی د ښځو او د جنسیت موضوعاتو ته پام اړوی. په امنیتی موضوعاتو هغوی ته روزنه ورکړی او د ګډو کمپاینونو بندو بست وکړی؛
- د مختلفو سیاسی ګوندونو ښځینه پارلمانی استازی سره ټول کړی، هغوی ته د امنیتی سکتور د څارنی او دا چی څرنګه د جنسیت موضوعات امنیتی پالیسی ته داخلیږی، روزنه ورکړی؛
- د مهمو امنیتی او دفاعی کمیټو د غړو لپاره (د نارینه او ښځینه په شمول) د جنسیت او امنیتی پالیسیو په هکله معلوماتی غونډی یا ورکشاپونه دایر کړی؛
- د پالیسی جوړونکو لپاره هغه مواد برابرکړی چی د امنیت په پالیسی کی دجنسیت موضوعاتو ته خورا اهمیت لری؛
- د ښځو د حقونو او د جنسیت د مساواتو په هکله د نړیوالو، سیمه ایزو او ملی قوانینو تطبیق وڅاری.

۱۰ – ۱۳ چوکاټ
د جنسیت، سولی او امنیتی موضوعاتو په هکله د مدنی ټولنی د سازمانونو ائتلاف

د دی لپاره چی په اغیزمنه توګه د جنسیت او امنیت په اړه د پالیسیو د تطبیق څارنه وشی په نړی کی د مدنی ټولنی سازمانونه سره یو ځای شوی تر څو شبکی سره جوړی کړی، په دغو شبکو کی ډلی او سازمانونه تر یو چتر لاندی کار کوی.

د بیلګی په توګه د ښځو، سولی او امنیت کاری ډله یو غیرحکومتی سازمان دی چی له یوولس نړیوالو او غیرحکومتی سیمه ایزو سازمانونو څخه یو ائتلاف جوړ کړی دی. دغه ائتلاف دومره غښتلی دی چی بریالی شوه تر څو د ملګرو ملتونو د امنیت شورا دی ته واړوی چی ۱۳۲۵ پریکړه صادر کړی او د هغی تطبیق تر څارنی لاندی ونیسی.

د ښځو، سولی او امنیتی موضوعاتو لپاره ملی ائتلافونه په کانادا، ناروی، سویډن، بریتانیا او کانادا کی

وجود لري. په کانادا کې د ښځو، سولې او امنيت لپاره کميټه کې پارلماني غړي، د کانادا د حکومت او مدني ټولنې استازي ګډون لري.

سرچينه:
Valasek, Kristin, Securing Equality, Engendering Peace: a guide and planning on women, peace and security (UNSCR 1325), UN INSTRAW, Santon Domingo, 2006, p.32.

د جنسيت د موضوعاتو لپاره روزنه

د جنسيت موضوعاتو ته د پاملرنې په خاطر تأسيساتي او پرسونلي يا تشکيلاتي ظرفيت ته وده ورکول، د جنسيت مساوات له مهمو بنسټونو څخه شميرل کيږي. د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د ښځو سازمانونه او د مدني ټولنې نور سازمانونه د امنيتي سکتور کارکونکو او د هغوی اړوند څارونکو جوړښتونو (لکه اجرائيه، پارلمان، د څارنې خپلواک ارګانونه لکه د شکايتونو د اوريدو اداري او د څارنې تأسيسات او ډله ايزو رسنيو) ته د جنسيت اړوند موضوعاتو ښوونه کوي او د روزنې کورسونه دايروي.

په نيپال کې له ۲۰۰۳ کال څخه را پديخوا، د ښځو يو سازمان د پوځ کابو دوه سوو لوړپوړو چارواکو ته د نړيوال بشري قانو ن او د ښځو او ماشومانو د حقونو اړوند منشورونو په هکله زده کړې ورکړې دي. هغوی يوه پروګرام جوړ کړ چې په هغه کې پوځي پرسونل او کليوالي خلکو ګډون وکړ ترڅو د پوځي ځورونو او زورزياتيو اغيزو باندې رڼا واچوي او له دې لارو پوځيانو ته ښکاره کړي چې څرنګه کيداى شي د ملکي وګړو ساتنه وشي.[1]

د کډوالو د پاليسي د پراختيا مرکز چې يو بين الحکومتي اروپايي سازمان دی، د اروپا په اتحاديه کې د پوليسو، سرحدي محافظينو او ګمرکي چارواکو لپاره د لارښوونې يو تعليمي کتاب تأليف کړی او ځينې معيارونه يې ټاکلي دي. د دغې پروژې يو هدف دا دی چې د پوليسو، سرحدي محافظينو او غيرحکومتي سازمانونو ترمنځ په ملي او سيمه ايزه کچه همکاري پراخه شي. نوموړی سازمان له دغو ميتودونو څخه په استفادې سره په جنوب ختيځه اروپا کې يوه بريالۍ پروژه عملي کړې.[2]

۱۰ – ۱۴
د جنسيت اړوند موضوعاتو د ښوونې لپاره وسايل او پروګرامونه

د جنسيت اړوند مسائلو او د امنيتي سکتور د اصلاحاتو په پروګرام کې پرامنيتي سکتور او جنسيتي مسائلو باندې د مدني ټولنې په هکله هغه يو ځانګړی لارښوونه مقصد ده چې د مدني ټولنې سازمانونو ته تفصيلي معلومات ورکوي. په دې پروګرام کې د امنيتي سکتور د پرسونل لپاره د جنسيتي موضوعاتو په هکله يو روزنه ايز ځانګړی پلان هم شامل دی چې هدف يې دا دی: څرنګه د جنسيت

---

[1] Naraghi, Sanam and Camille Pampell Conaway, „Security Sector Reform" in Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action, International Alert, London, 2004, p.36.
[2] International Center for Migration Policy Development, „Awareness Training on Trafficking in Human Beings for Police, Border Gaurds and Customs Officials in EU Member States, Accession and Candidate Countries and Development of a European Curriculm", Conference Summary Report, 2006, available online at http://www.icmpd.org/fileadmin/IIMS-documents/ICMPD/Seminar_Report_ist_seminar.pdf

اړوند روزنه ایز او ښوونه ایز پروګرامونه تطبیق کیدای شی او تر ارزنی لاندی نیول کیږی.

نور وسایل او پروګرامونه:

له نارینه او هلکانو سره د کار په یو پروګرام کی چی څرنګه د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو مخه نیوله کیږی، لوستل، د پیښو مطالعه، د خبرتیایی پاڼو خپرول او تمرینونه شامل دی. دا په دی پاڼه کی موندلای شی:
http://toolkit.endabuse.org

د انسانی قاچاق او غیرقانونی لیږدونو په مقابل د مبارزی ه په پروګرام کی د نورو وسایلو ترڅنګ نړیوال قوانین، ارزونی، ساتنه او عامه ښوونه او څارنه شامل دی. دا وسایل یا ابزار په دی پاڼه کی موندلای شی:
http://www.unodc.org/pdf/Trafficking_toolkit_Oct06.pdf

د سوله ساتو عملیاتو لپاره د جنسیت اړوند منابعو پروګرام کی پسمنظری معلومات او عملی امکانات شامل دی او د جنسیت په اړوند موضوعاتو باندی رڼا اچوی. دا په دی پاڼه کی موندلای شی:
http://pbpu.unlb.org/pbpu/genderpack.aspx

د امنیتی سکتور پرسونل ته د جنسیت اړوند موضوعاتو د ښوونی سر بیره د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی امنیتی سکتور ته ستراتیژی، وسایل او میکانیزمونه وړاندی کړی ترڅو د جنسیت اړوند مسائلو ظرفیت ته وده ورکړی. د بیلګی په توګه:

- د جنسیت د یو ښوونه ایز پروګرام د یو معیاری نساب طرح
- د هغو پالیسیو لپاره هڅونه چی د جنسیت اړوند ښوونه ایز پروګرامونو امر ورکوی
- د جنسیت اړوند لارښوونو او دغه راز د رسالو، لاسی کتابونو او داسی نور معلوماتی موادو د خپرولو په مقصد زیار او د دغو موادو د چمتو کولو لپاره خپله په فعالیتونو کی ګډون کول تر څو د امنیتی سکتور پرسونل د خپل کار په وخت د ریفریس او لارښوونی په توګه تری کار واخلی
- د جنسیت اړوند موضوعاتو لپاره یو واحد مرکز جوړول ترڅو هغه لاس لاندی نیول شویو پروګرامونو کی همغږی رامنځ ته کړی او د هغو تطبیق وڅاری.

۱۰ – ۱۵ چوکاټ
د جنسیت اړوند موضوعاتو ښوونه ایز پروګرامونو لپاره لنډی لارښوونی

- د ښځو له سازمانونو سره چی د جنسیت اړوند موضوعاتو په ښوونه ایز پروګرامونو کی تجربه لری همکاری کول.
- که چیری د ښوونی د کورس ډیری برخه وال نارینه وی غوره ده چی د هغه ښوونکی یوه ښځه وی.
- فرهنګی مسائل او د کورس د برخه والو پسمنظر په پام کی ونیسی.

- هڅه وکړی چی د کورس فضا له ملګرتیا ډکه او ګډون ته هڅونکې وي. هغه فلمونه ښکاره کړی او یا هغه رېوټونه وړاندې کړی چی د زورزیاتیو په هکله وی ترڅو له هغی وروسته برخه وال پری وغږېږی او خپله د زورزیاتیو د مخنیوی لپاره د حل لاری چاری پیدا کړی.
- یواځی په نظریاتی ساحه باندی بسیا مه کوی، نظریات، وړاندیزونه او سپارښتنی چی د جنسیت اړوند موضوعاتو پوری اړه نیسی، عملی کړی او د خپل ورځنی کار برخه وګرځوی. په کورس کی کوچنی تمثیلی صحنی جوړی کړی.
- نارینه او ښځینه برخه والو ته په ګډه روزنه ورکړی. هر سړی چی ښوونی ته اړتیا لری، هغه

ته کورس دایر کړی. خصوصاً هغه کسانو ته چی د یوی مؤسسی په لوړو مقامونو او څوکیو کی کار کوی.
- د ښوونی او روزنی کورسونه تر ارزونی لاندی ونیسی. د لاس ته راغلو نتایجو له مخی په هغو کی بدلون رامنځ ته کړی.

د امنیتی سکتور د څارنی لپاره د ښوونی کورسونه دایر کړی

ښځی او د ښځو سازمانونه اکثر د امنیتی اړتیاوو په برخه کی تخصص لری او د ټولنی، محلاتو او کلیو او باندو په سطح کی د امنیتی ظرفیتونو د پیاوړی کیدو د څرنګوالی په باره کی ډیری ښی تجربی او معلومات لری. خو کله کله دوی د امنیتی پالیسی په ژبه سم نه پوهیږی او معلومات نه لری چی د امنیتی سکتور د تصمیم نیولو جوړښت څه ډول دی. د دی لپاره چی ښځی وکولای شی د امنیتی سکتور په اصلاحاتو او څارنی کی په اغیزمنه توګه برخه واخلی، کیدای شی چی د امنیتی سکتور د څارنی په برخه کی ښځو ته د اړتیا وړ ښوونی وشی.

د کورس برخه وال کیدای شی چی دغه لاندی کسان وی:

- ښځینه پارلمانی غړی؛
- د عدلیی، دفاع او امنیت د وزارتونو کارکونکی؛
- د ښځو د چارو د وزارت او نورو حکومتی ادارو چی د جنسیت له موضوعاتو سره سر او کار لری؛
- د ښځو د سازمانونو پرسونل؛
- د مدنی ټولنی ښځینه مشرانی.

که څه هم هر ښوونه ایز کورس باید د هغه اړوندو برخه والو لپاره مناسب وی، خو په یو داسی کورس کی دغه مسائل په پام کی ونیسی: د امنیتی سکتور د څارنی د اصطلاحاتو په هکله معرفی او بنسټیزه تیوری؛ د امنیتی سکتور پالیسی؛ د جنسیت اړوند نړیوال موضوعات او امنیتی موافقی؛ د امنیتی سکتور تأسیسات؛ د هغوی صلاحیتونه او تصمیم نیولو پروسه؛ د جنسیت موضوعات، د امنیتی سکتور څارنی او اصلاحاتو موضوعات؛ د صلاحیت لرونکو او تصمیم نیونکو کسانو د پام اړونی لپاره اغیزمن مهارت؛ د جنسیت د موضوعاتو د اغیزو ارزونه؛ او د بودجی د تحلیل مهارتونه (د زیات معلومات لپاره د دی کتاب اتم فصل وګوری).

۱۰ ــ ۱۶ چوکاټ
د سولې او امنيتی موضوعاتو په هکله د ښځو د سازمانونو لپاره د ښوونی کورسونه

په ۲۰۰۴ کال کی د International Alert and Initiative for Inclusive Security په نامه د

مدنی ټولنی دوو سازمانونو په نړيواله سطح زيار وايست ترڅو يو ګډ کاری پروګرام سره جوړی کړی چی نوم يی دی:Inclusive Security, Sustainable Peace (هراړه اخيز امنيت او پايښت لرونکی سوله)، دا د جنسيت اړوند مسائلو لپاره د پلويتوب او عمل يوه پروګرام دی. International Alert and Initiative د وينا له مخی نوموړی پروګرام د سولی د فعالينو، په جګړه ځپلو سيمو او هيوادونو

کی د حقوقو د مدافعينو اومبارزينو او په څو اړخيزو تأسيساتو کی د پاليسی جوړونکو او کار کونکو، د بسپنه ورکونکو هيوادونو او نړيوالو غيرحکومتی سازمانونو د کار لپاره ډيره ښه سرچينه ګڼله کيږی.

په دغه پروګرام کی دغه مسائل شامل دی: د شخړو مخنيوی، فيصلی او بيارغاونی په مقصد يوه سريزه؛ امنيتی موضوعات (د امنيتی سکټور د اصلاحاتو په شمول)؛ عدليه، حکومتوالی او مدنی ټولنه؛ او د ژوبليدو وړ ډلی. د دغو مسائلو هره برخه يوه سريزه لری، دلايل وړاندی کوی چی ولی ښځی بايد په فعاليتونو کی ګډون ولری او مثالونه او پيشنهادونه وړاندی کوی چی د سولی د ټينګښت ښځينه فعالين څرنګه په ستراتيژيکی اقداماتو لاس پوری کوی. د دغو پروګرامونو پر بنسټ ښوونه ايز کورسونه په افغانستان، کولمبيا، نيپال او جنوبی سودان کی داير شوی دی.

سرچينه:
International Alert and Women Waging Peace, Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action, International Alert, London, 2004, available online at http://www.international-alert.org/our_work/themes/gender_training.php

د جنسيت او امنيتی موضوعاتو په هکله پوهاوی او خبرتيا پراخه کړی

دا چی د امنيت پر سر بحثونه اکثر د ښځو اويا جنسيت اړوند مسائلو ته زيات اشاره نه کوی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی په نوښت لاس پوری کړی ترڅو د جنسيت له موضوعاتو څخه پوهاوی او خبرتيا پراخه کړی.

د اکتوبر په ۳۱ چی د ملګرو ملتونو د امنيت د شورا د ۱۳۲۵ پريکړی کاليزه ده په ټوله نړی کی د جنسيت اړوند، سولی او امنيتی مسائلو په هکله غونډی او ټولنی جوړيږی. د بيلګی په توګه په ۲۰۰۶ کال کی دغه لاندی لمانځنی سرته ورسيدی:
- په فيجی کی د سولی اعتکاف،
- په نيويارک کی د امنيت د شورا د ټولو په مخ پرانيستی غونډه،
- د ښځو په هکله يو کنفرانس،
- په سان دييګو، کاليفورنيا کی د سولی او امنيت پاليسی،
- په نيويارک کی د ملګرو ملتونو پر سوله ساتو ماموريتونو کی د ښځو په هکله بحثونه،

- او په بوروندی، لایبریا، فلیپین او یوګندا کی د ۱۳۲۵ په نامه نشراتی کمپاین.[1]

د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره نوی اقدامات:

- د رسنیو له لاری د عامه پوهی د سطحی لوړول؛
- د جنسیت او امنیت په موضوعاتو کی د ژورنالیستانو روزل؛
- د پالیسی جوړونکو، پوهانو او د مدنی ټولنی د استازو لپاره د جنسیت او د امنیتی سکتور د اصلاحاتو او د څارنی په موضوعاتو کی د ورکشاپونو او سیمینارونو دایرول؛
- د ګردی میز په بحثونو، سیمینارونو یا د ښاری سالونونو په غونډو کی د ملکی مامورینو او د امنیتی سکتور د پرسونل راټولول، ترڅو د جنسیت او امنیت او د اعتماد د رامنځ ته کولو په برخو کی بحثونه وکړی؛
- د جنسیت او امنیت په موضوعاتو کی د کمپاینونو په لاره اچول؛ د جنسیت او د امنیتی سکتور د څارنی په موضوعاتو کی د څیړنو کفالت په غاړه اخیستل او دهغو خپرول.

۱۰ ـ ۱۷ چوکاټ
د جنسیت پر بنسټ ولاړ زور زیاتیو پر ضد د فعالیت ورځی

دغه نړیوال کمپاین له ۱۹۹۱ څخه را پدیخوا پیل شوی دی او هر کال د نومبر د ۲۵ (د ښځو پرضد د زورزیاتیو د له مینځه وړلو د نړیوالی ورځی) او د دسمبر لسمی (د بشری حقونو نړیواله ورځ) ترمنځ په لاره اچول کیږی. د دغه کمپاین یوه موخه دا ده تر څو په محلی، ملی، سیمه ایز او نړیواله سطح کی د جنسیت پر بنسټ ولاړو زور زیاتیو په هکله پوهاوی او خبرتیا زیاته شی.

هغه فعالیتونه چی په ۲۰۰۶ کال کی په لاره واچول شول عبارت دی له:

- د ارمنستان په پلازمینه ایروان کی د کورنیو زورزیاتیو په هکله نړیوال کنفرانس؛
- په آلمان کی د ښځو پرضد د زورزیاتیو څخه د کار اخیستلو په هکله د یو تیاتر جوړول؛
- په هنګری کی د چوپتیا نندارتون ترڅو په نوموړی هیواد کی وژل شویو ښځو یادون او د هغوی په هکله پوهاوی لوړ کړای شی.
- په صربستان کی د پوهنتونونو په سطح د ګردی میز بحثونه او په سړکونو کی اجراآت؛
- په تاجکستان کی د کورنیو زورزیاتیو په هکله د قانون د مسوده کولو په اړه یو تلویزونی پروګرام؛
- په بریتانیا کی ۱۳۰ زره سپینی ربتاړی، ۲۰۰۰ پوسترونه او ۵۰ ستر شعارونه د «سپینی ربتاړی نومی کمپاین» د یوی برخی په توګه وویشل شول، نوموړی د نارینه هغه نړیوال غورځنګ دی چی د ښځو پرضد د نارینه وو د زوزیاتیو مخالفت کوی او د له مینځه وړلو په لټه کی دی.

سرچینه:
Center for Women's Global Leadership.... 2006 International Calendar of Campaign Activites, 2006, http://www.cwgl.rutgers.edu/16days/kit06/europe.html

---
[1] Peace Women, October 2006:, Women, Peace and Security Events, http://peacewomen.org/un/6thAnniversary/Oct06calandar.html

د ښځو ونډه پراخه کړی

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د هغو پالیسیو او چارچلندونو په غوښتنو کی فعال نقش واخلی چی د امنیتی سکتور په تأسیساتو او د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په پروسه کی د ښځو ونډه پراخه کړی.

د ښځینه استازیتوب د ناځاپی پراخوالی یوه ښه بیلګه د ۱۹۹۵ کال د «ښځو لپاره د ځای د کار» په نامه پروژه ده چی د امریکا په متحده ایالاتو کی د تکسن د پولیسو په اداره کی پلی شوه. وروسته له دوو کلونو د پولیسو په اکادمی کی د ښځینه داوطلبانو شمیر په سلو کی له لسو څخه سلو کی ۲۵ ته لوړ شو او په پولیسو کی د ښځو استخدام د هغو د نارینه همکارانو تناسب ته ورسید. [1]

د هغی پروژی د یوی برخی په توګه په دغو لاندو فعالیتونو لاس پوری شو:

- د کار د چاپیریال ارزونه او په نامعلومه توګه پرته د مخکی له مخی خبرتیا څخه د کار د فضا سروی، ترڅو جنسی ځورونی وڅیړل شی؛
- د ښځو فعالانه جلب او جذب او استخدام اود ښځو او پولیس د مسلک لپاره له مختلفو لارو تبلیغات، لکه ډله ایزو رسنیو، پوسترونو، چاپی پاڼو، کارتونونو، رسالو او داسی نورو؛
- د استخدام د ټاکلو په پروسه کی د ښځینه منصبدارانو شاملول؛
- د جنسی ځورولو په وړاندی هیڅ ډول خغم نه کول؛
- د جنسی تیریو اوځورولو په موضوع باندی پولیسو ته ښوونه (په دی هکله لږ ترلږه اته ساعته جبری درس)
- په یونیفورم، وسایلو او د تجهیزاتو په شمول د معیاری عملیاتو په پروسه، د ښوونی او د روزنی په نظام کی سمونوالی راوستل.

په عمومی توګه د مدنی ټولنی سازمان د دغو لاندی مسائلو لپاره هڅونی کولای شی:

- د بشری قواوو د پالیسی اصلاح کول ترڅو پولیسی نظام ته د ښځو جلب او جذب، استخدام او په دی نظام کی د هغوی ساتل پیاوړی شی؛ که چیری هغوی د ماشومانو خاوندان وی، د هغوی ماشومانو د پالنی لپاره شرایط برابرول؛ د کار د ساعتونو په ټاکلو کی چی څه وخت راتلای شی، هغوی ته آزادی ورکول؛ د حامله داری په صورت کی هغو ته د رخصت ورکولو تضمین او داسی نوری کاری آسانتیاوی؛
- د ښځو لپاره په لوړو او مخکښو مقامونو کی لاری پرانیستل.
- په ټولو لیکو کی د هغو د خدمت لپاره لاره اوارول، حتی جنګی ساحه.
- دغه راز د همجنس بازو نارینه یا ښځینه پولیسو پرضد له تعصب څخه نه کار اخیستل او هغوی ته حق ورکول چی په ټولو مقامونو کی خدمت وکړی.

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د دغو لاندو لارو څخه په استفاده په عمل لاس پوری کړی:

- د ګردی میز په بحثونو، کنفرانسونو، اشتهاراتو او نورو داسی فعالیتونو کی د ښځینه کارپوهانو شاملول؛
- د ښځینه محصلینو تشویقول تر څو امنیتی ساحو کی کار وکړی؛

1

- د پوهنتون د امنیتي پروګرامونو په هکله ښځینه محصلینو ته معلومات برابرول؛
- د اوسنیو پوهنتونونو په پروګرامونو کی د جنسیت اړوند مسائلو د شاملولو لپاره هڅول؛
- د ښځو لپاره سکالرشپونه؛
- د امنیتي سکتور د تأسیساتو په دننه کی د ښځینه محصلینو لپاره د داخلي پروګرامونو جوړول؛
- د امنیتي ساحي په دننه کی د استخدام په هکله د نړیوالو غونډو کوربه توب کول؛
- د مدني ټولني هغه سازمانونه چي امنیتي سکتور ته ځیر شوی دی کولای شي چي په فعاله توګه د ښځو په استخدام کی پوره ونډه واخلی او یا یی په خپلو سازمانونو کی جذب کړی.

د توپیرپالنی او د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو ته پاملرنه

د دی لپاره چي امنیتي سکتور یو نه توپیر پالونکی کار ورکونکی وګرځي او د دی لپاره چي د ښځو او دغه راز د نارینه وو پرضد د زورزیاتیو مخنیوی او ورته پاملرنه وشي او مرتکبیونو ته یي سزا ورکړای شي، د مدني ټولني سازمانونه کولای شي په برخه کی د ځانګړو میکانیزمونو د جوړولو لپاره هڅه وکړی.

۱۰ – ۱۸ چوکاټ
د ښځینه پولیسو ماموریتونه

د نړی په ډیرو هیوادونو لکه بنګلدیش، برازیل، هند او تایلند کی د ښځو د ماموریتونو د جوړولو یا لږ ترلږه د پولیسو په ماموریتونو کی د ښځو لپاره د یو ځانګی د جوړولو بندو بست شوی دی. په دغه کار وروسته له هغی لاس پوری شو چي پولیسو ونه شی کړای چي په مسلکی توګه د ښځو پرضد د زورزیاتیو قضیو ته پاملرنه وکړی.

د ښځینه پولیسو ماموریتونه یا ځانګی د زورزیاتیو قربانیانو ته ځانګړی خدمات وړاندی کوی او ښځی کولای شی چي له ښځینه پولیسو سره چي د زورزیاتیو په برخه کی مسلکی زده کړی کړی دی، د خپل زړه حال بیان کړی. نوی مقررات او لاری چاری په دغو ماموریتونو کی لاس په لاس تطبیق کیږی ترڅو د زورزیاتیو د قضیو په پلټنو کی له ګرندیتوب څخه کار واخیستل شی او د پیښو د قربانیانو مصونیت خوندی وساتل شی.

سرچینه:
UNIFEM, Not a Minute More: Ending Violance against Women, UNIFEM, New York, 2003, available online at http://www.unifem.org/attachments/products/312_book_comlete_eng-pdf

سربیره پر دی د مدني ټولني سازمانونه کولای شي چي لاندو مسائلو ته هم پاملرنه وکړی:

- د توپیر پالنی، جنسی ځورونی او د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو په و ړاندی نه زغم درلودل
- د جنسیت د ځورنی د مخنیوی د ښوونی کورسونه دایرول او د هغو تعقیب مکلفیت ګرځول؛
- د مالی سرچینو، پروسیجرونو او کار کونکو درلودل ترڅو د توپیرپالنی، جنسی ځورلو او د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو په هکله ریوتونه ترغور لاندی ونیسی؛
- توپیرپالنه، جنسی ځورول او زورزیاتی محراقی موضوعات ګرځول؛

- د پولیسو او د جنایي جرمونو د قضا لپاره مالي سرچینه، پروسیجرونه او کارکونکي درلودل ترڅو په اغیزمنه توګه په ټولنه کې د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو ته ځواب ووايي او هغو ته سزا ورکړای شي؛
- د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتو لکه کورني زورزیاتي او د بشري قاچاق پرضد د مبارزې لپاره د پروسیجرونو د زده کړې جبري کورسونه.

۱۰ ــ ۱۹ چوکاټ
په زندان کې د ښځو او نجونو د امنیتي وضعیت د ښه کولو لپاره تأسیساتي اقدامات

دولتونه باید په بندیخانو کې د ښځو او نجونو د امنیت په خوندي ساتنه کې په عمل لاس پورې کړي. دغه اقدامات عبارت دي له:

الف - د داسې پالیسیو او پروسیجرونو تدوین او تطبیق چې د هرډول جسمي او جنسي یا رواني زورزیاتیو چې د نورو بندیانو یا زندانونو د کار کونکو لخوا تر سره کیږي، مخه ونیول شي او له تحقیق څخه وروسته مرتکبینو ته دې سزاء ورکړای شي؛
ب ــ د نورو بندیانو یا زندانونو د کار کونکو لخوا د سرته رسیدلو زورزیاتیو په هکله د رپوټ ورکولو لپاره د پروسیجرونو تدیون
ج ــ د هغو کسانو چې د زورزیاتیو په هکله رپوټ ورکوي د ګواښونو او غچ اخیستلو په مقابل کې خوندي ساتل؛
دال - د زندانونو د هغو کارکونکو روزل چې د ښځینه بندیانو سره د نور بندیانو یا د زندان د کارکونکو لخوا د ناوړه چلند سره د مقابلې لپاره ګمارل کیږي، هغوی ته د لارو چارو ښودل چې څرنګه د داسې ناوړه چلندونو مخه ونیسي؛
هـ - د بندیانو سره د چلند په هکله د ملګرو ملتونو د (8 a) قانون له مخې د نارینه او ښځینه بندیانو جلا کول؛
و - د بندیانو سره د چلند په هکله د ملګرو ملتونو د (8 a) قانون له مخې د غټانو او د ځوانو بندیانو جلا کول؛
ز ــ د بندیانو سره د چلند په هکله د ملګرو ملتونو د (53) قانون له مخې د نجونو او ښځینه بندیانو د څارنې لپاره یواځې د ښځینه محافظینو ګمارل.

که چیرې مخکې له دې پر نجونو او ښځینه بندیانو باندې تیرې شوې وي، دولت باید ډاډ ورکړي چې:

الف ــ هغو زندانونو ته چیرته چې د جسمي، جنسي یا روحي تیریو سابقه لري، د مسلکي او نوموړو ستونزو ته د ځواب ورکونکو پرسونل ټاکل؛
ب - د زندان د کار کونکو لپاره چې دهغو موضوعاتو سره سر او کار لري چې په زندان کې د جسمي، روحي او جنسي تیریو د سابقې څخه او د زندان لخوا د وړاندې شویو خدماتو څخه راپیدا کیږي؛
دال ــ د هغو کسانو سره چې له زندان څخه لیدنه کتنه کوي بشپړې سلامشورې

دولت باید ضمانت وکړي چې هغه ښځې او نجونې چې د تیریو او زورزیاتیو قربانیان دي او هغه ښځې او نجونې چې د تیریو له خطر سره مخامخ دي باید له خپلو آزادیو محرومې پاتې نه شي، هغوی باید په داسې ځای کې خوندي وساتل شي چې بیا د تیریو له خطر سره مخامخ نه شي.

سرچینه:
Quaker United Nation Office, 2005, Submission to the Study of the Secretary General of the United Nations on Violence against Women: Violence against Women and Girls in Prison, Quaker United Nations Office, Geneva

وروسته له هغې چې وڅیړل شوې چې د جنسیت د موضوعاتو په اړه د «عمل وړ» کارونه کوم دي په عین سویه دا هم اهمیت لري چې په دې برخه کې ضعفونو او کمزورتیاوو ته هم پام واړول شي. د جنسیت اړوند موضوعاتو لپاره د «نه عمل وړ» کارونه دا دي:

- کله چې د جنسیت څخه خبره کیږي، مقصد یوازې «ښځې» نه دي. فکر مه کوئ چې یوه ښځه د دې لپاره چې ښځه ده، نو د جنسیت له موضوعاتو سره علاقه لري. ښځې هم د جنسیت اړوند مسائلو کې روزنې ته اړتیا لري.
- فکر مه کوئ چې د جنسیت اړوند حساسو موضوعاتو یوه دوه ساعته روزنه د جنسیت د مساواتو لپاره شرایط برابروي. روزنې باید پراخې او ژورې وي او وخت په وخت نوي کورسونه دایر شي، څارنه او ارزونه باید له پالیسیو او تشکیلاتي بدلونو سره څنګ په څنګ سرته ورسیږي.
- د دا ډول ویاړنو چې ګواکې یو څوک وایي «نارینه یم» یا «ښځه یم» مخه ونیسئ. فکر مه کوئ چې ښځې هرومرو طبیعتاً د نارینه په پرتله «سوله خوښونکې» دي. او نه نارینه طبیعتاً د ښځو په پرتله «تیری کونکي» دي.
- د جنسیت اړوند مسائلو ته په ګوته نیولو کې د «ښځینه او ماشومان» جمله مه استعمالوئ. ځکه هرومرو د هغو تیریو چې ښځې قربانیانې دي، ښایي ماشومان او زاړه خلک نه وي.
- یوازې له ښځو سره کار مه کوئ. د جنسیت اړوند مووضوعاتو کې د مساواتو رامنځ ته کول ایجاب کوي چې نارینه سره کار وشي، د بیلګې په توګه د دې لپاره چې د ښځو پرضد د تیریو مخه ونیوله شي او یا د جنسیت د ټولنیز نقش په هکله د پوهې او خبرتیا سطح لوړه شي.
- د دې لپاره چې د جنسیت اړوند موضوعاتو ته ځانګړې پاملرنه وشي، له ښځو سره د کار لړۍ مه غوځوئ. ځینې پروژې چې خاص د ښځو لپاره په پام کې نیولې شوې دي، د جنسیت د مساواتو د تأمین لپاره ښه شرایط برابروي.

نتیجه

د دې لپاره چې د متحدالمالو خدماتو د ترسره کولو څخه وړاندې ګام واخیستل شي او د دې لپاره چې په امنیتي سکتور کې د جنسیت اړوند موضوعاتو ته ځانګړې پاملرنه وشي، دا ټول د سیاسي هوډ او امکاناتو او منابعو ایجاب کوي. خو څرنګه چې د دې فصل په سر کې ترې یادونه وشوه، د دا ډول زیارونو ګټې زیاتې دي. د مدني ټولني سازمانونه خپله، د امنیتي سکتور تأسیسات او عام وګړي په دې هڅه کې دي چې د جنسیت اړوند موضوعاتو د مخ پر زیاتیدو پوهاوي څخه ګټي تر لاسه کړي او په دې هڅه کې دي چې د جنسیت پر بنسټ ولاړ تیریو کې کموالی رامنځ ته شي.

ډیرې لارې چارې او امکانات وجود لري چې د مدني ټولنې سازمانونه یې لاس لاندې ونیسي ترڅو ضمانت وکړي چې د هغوی کارونه د جنسیت اړوند موضوعاتو ته ځواب ورکونکي دي: د امنیتي سکتور د څارنې په هکله د ګردې میز بحثونو ته د ښځینه کارپوهانو بلنه او د ملي امنیت د یوې پیشنهادي پالیسي د جنسیت پر بنسټ ولاړ اغیزو ارزونه او داسې نور. د دې لپاره چې یو رښتینې

ډیموکراتیک او حساب ورکوکی امنیتی سکتور جوړ شی باید یواځی په دی بسیا ونه شی چی د امنیتی سکتور په څارنی کی ځینی جنسیت اړوند موضوعات ورزیات شی یا ورته پاملرنه وشی، بلکه د جنسیت موضوعات باید د نوموړی څارنی یو مهمه او پریکړنه برخه وګرځی.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

د جنسیت اړوند موضوعاتو څیړنه او ثبت

- د امنیتی سکتور تأسیسات یا د امنیتی سکتور د اصلاحاتو پروسه جنسیت پر بنسټ ولاړ پلټنی او ارزونی لاندی ونیسی
- امنیتی سکتور یا نور انفرادی تأسیسات تر ارزونی لاندی ونیسی چی آیا د جنسیت پر بنست ولاړ بودجه لری او هغه څرنګه چی د جنسیت تساوی غوښتنه کوی تطبیقوی که نه
- د جنسیت او امنیتی موضوعاتو په هکله چی کومی تجربی او غوره چارلندونه مو زده کړی دی، هغه په یوه رساله کی سره راتولی کړی، د بیلګی په توګه د جنسیت پر بنست ولاړ زورزیاتی
- د امنیتی سکتور په څیړنه کی د جنسیت موضوعات شامل کړی، د بیلګی په توګه د عمر، جنس (نارینه او ښخینه) او نژاد او قومیت پر اساس اطلاعات سره بیل کړی او مختلف څیړنه ایز سمپلونه سره جوړه کړی.

د خپل سازمان په جوړښت کی هم د جنسیت موضوعات په پام کی ونیسی

- د جنسیت د موضوعاتو پر اساس د ظرفیتونو د جوړولو په لټه کی شی، مثلاً د جنسیت د موضوعاتو لپاره د زده کړی د کورسونو دایرول، د هغو کارکونکو استخدام چی د جنسیت په موضوعاتو کی تخصص لری
- د خپل سازمان په دننه کی د جنسیت بربنسټ ولاړ پلټنه په لاره واچوی

د جنسیت پر بنسټ ولاړ ستونزو ته د ځواب ورکولو په موخه د امنیتی پالیسیو پلویتوب وکړی

- د امنیت د پیشنهادی او یا اوسنی پالیسیو په هکله د جنسیت پر بنسټ ولاړه ارزونه په لاره واچوی
- امنیتی پالیسیو باندی د کتنی په وخت کی یا د سلامشورو د پروسی په وخت کی د جنسیت موضوعاتو باندی رڼا واچوی. په دغو پروسو کی د ښځو د سازمانونو د شمولیت څخه دفاع او پلویتوب وکړی
- د مدنی ټولنی د سازمانونو یو ائتلاف جوړ کړی چی د جنسیت او امنیت پر موضوعاتو کار وکړی او په ګډه د پالیسی جوړونکی پام دغو موضوعاتو ته راواړوی.
- له ډله ایزو رسنیو سره د همکاریو له لاری د امنیت په پالیسیو کی د جنسیت د موضوعاتو د شاملولو د ضرورت په هکله عامه نظر وغواړی.

د جنسیت اړوند موضوعاتو په هکله د ښوونې او روزنې کورسونه دایر کړی

- د امنیتی سکتور د څارنی د ارګانونو او د امنیتی سکتور د تأسیساتو د پرسونل لپاره د جنسیت اړوند موضوعاتو په هکله د زده کړی کورسوونه دایر کړی
- د ښځینه پارلمانی غړو، د ښځو د سازمانونو، د حکومت ښځینه منسوبینو او د مدنی ټولنی ښخینه مشرانو ته د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په هکله کورسونه دایر کړی.

د جنسیت د موضوعاتو او امنیتی پالیسیو په هکله د پوهاوی سطح لوړه کړی

- د جنسیت او امنیتی موضوعاتو په هکله ژورنالستانو ته ښوونه وکړی
- د دی لپاره چی ملکی خلک او د امنیتی سکتور پرسونل د جنسیت او امنیتی موضوعاتو په هکله بحثونو ته سره کښینی، د ورکشاپونو، ګردی میز بحثونواو سیمینارونو یا په ښاری سالونونو کی د غونډو او ټولنو کوربه توب په غاړه واخلی
- د امنیتی سکتور او د جنسیت د موضوعاتو په هکله کمپاینونه په لاره واچوی، لکه د وسلوالو زورزیاتیو چی د ځوانانو لخوا سرته رسول کیری، پرضد مبارزه.

د ښځو ونډه پراخه کړی

- د ښځو د استخدام، په کار کی د هغوی د ساتلو او د پرمختګ لپاره د امنیتی سکتور د تأسیسات د بشری قواوو د پالیسیو او چارچلندونو د اصلاخاتو لپاره په عمل لاس پوری کړی
- د ښځو له سازمانونو سره همکاری وکړی
- په فعاله توګه د ښځینه کارکونکو په استخدام لاس پوری کړی ترڅو د امنیتی سکتور په موضوعاتو باندی کار وکړی
- د هغو غونډو او محفلونو چی تاسی یی بندوبست کوی ښځینه امنیتی کارپوهانی شامل کړی
- ښځینه محصلینی تشویق کړی چی د امنیت په ساحه کی کار وکړی.

توپیرپالنی او د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو ته پام واړوی

- د امنیت په سکتور کی د جنسیت پربنسټ ولاړ د زورزیاتیو، جنسی ځورونی او توپیرپالنی د هیڅ ډول ځغم نه درلودلو پالیسیو لپاره هڅه وکړی
- د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو د مخنیوی او هغو ته د ځواب ورکولو په موخه په ځینو ځانګړو اقداماتو لاس پوری کړی، لکه د ښځو لپاره د پولیسو خاص ماموریتونو جوړول
- د امنیتی سکتور د پرسنول لپاره د جنسیت پر بنسټ ولاړ زورزیاتیو په هکله د ښوونی او روزنی د کورسونو په دایرولو کی مرسته وکړی.

۱۱

فصل

JOHANNA MENDELSON FORMAN

بشري حقونه او د امنیتي سکتور څارنه

Joahnna Mendelson Forman

۱۱

بشری حقونه او د امنیتی سکتور څارنه

عامه امنیت د بشری حقونو یوه موضوع ده. عامه امنیت د یو دولت محوری مسوولیت دی چی د هغه د سرحداتو په دننه کی ټولو میشت وګړو ته امنیت په داسی یو ډول تأمین کړی چی د هغوی له نړیوالو حقونو او دیموکراتیکو نورمونو سره جوړ شی. بشری حقونو او د قانون واکمنی ته درناوی باید د هر هغی یوی هڅی یوه برخه وی چی هدف یی د امنیت د سکتور د جوړولو ا اصلاح کول دی. البته به دی اړه خبره آسانه خو عمل پری سخت دی. د دی لپاره چی د وګړو مدنی او بشری حقونو ته درناوی خوندی پاتی شی د بشری حقونو سازمانونه له حکومت او د مدنی ټولنی له نورو سازمانونو سره په کار کولو کی مهم نقش لری.

په دی فصل کی د بشری حقونو او د امنیتی سکتور څارنی ته ځانګړی پاملرنه شوی ده. په دی فصل کی بحث پر دی شوی چی څرنګه بشری حقونه او امنیت یو بل سره وتړل شی او هغه لاری چاری ولټول شوی چی د بشری حقونو سازمانونه په ملی او نړیواله سطح وکړای شی په دی ساحه کی د ښوو او بدو توپیر وکړی. په داسی حال کی چی د بشری حقونو ډلی دنده لری چی د دولت په دننه کی د نړیوالو بشری حقونو مراعاتول تر څارنی لاندی ونیسی، هغوی دغه راز کولای شی چی د اصلاحاتو په برخه کی هم ونډه واخلی. په همدی وجه په دی فصل کی بحث پر دی باندی هم شوی چی د بشری حقونو ډلی او فعالین څرنګه کولای شی په امنیتی سکتور کی د بشری حقونو نورمونو ته وده ورکړی.

بشری حقونه او امنیت

د سړی جګړی څخه وروسته د امنیت مفهوم او معنی یوه نوی ریښه پیدا کړه، هغه یو مفهوم چی ډیر زیات پر بشری امنیت ټینګار کوی، نسبت ودی ته چی پر دولتی امنیت یی وکړی. که څه هم دا به صحیح نه وی چی سړی ووایی چی د بشری ارزښتونوپر بنسټ ولاړ امنیت نن له ننګونو سره مخامخ نه دی، خو د یادونی وړ ربنتیا خبره دا هم ده چی نه یواځی په نړیواله ټولنه، بلکه په ډیرو هیوادونو کی د دولت د ساتنی پر محور ولاړ امنیتی ډکتورین کی ژور بدلونونه راغلی دی. دغه سپیڅلی او بی مثاله

بدلون د مدنی ټولنې د هڅو او زیارونو له برکته لاس ته راغلی چې په دې موده کې یې د بشری امنیت لپاره ټینګار کړی او زیار یې ایستلی چې فردی امنیت د هری امنیتی پالیسی وروستی هدف وګرځی. په نړیواله سطح د ۱۹۹۴ کال د بشری پرمختیا رپوټ یو د هغو لوړ سویه پیغامونو څخه شمیرل کیږی چې د دولتونو ملی امنیت څخه د بشری امنیت په لور مخ اړولو پر ضرورت باندی ټینګار کوی. [1]

بشری امنیت او ملی امنیت یو د بل ضد یا متقابله پدیدی نه دی. بالمقابل هغوی د یو بل بشپړ کونکی دی او یو بل باندی تکیه کوی. خو هغه پالیسی چې د دولتی امنیت د خوندی ساتنی لپاره جوړیږی په اتوماتیکه توګه د خلکو د امنیت د تأمین سبب نه ګرځی. د عامه پالیسیو لپاره د بشری حقونو پر بنسټ ولاړ یو اقدام کې د بشری حقونو سازمانونه له یوی خوا د فرد او ډلو ترمنځ او له بلی خوا د دولت ترمنځ اړیکی ټاکی. د بشری حقونو بر بنسټ ولاړ اقدام فرد او ډلی د حقونو د درلودونکو او دولت د دغو حقونو د خوندی ساتنی لپاره دنده لرونکی ګڼی. دولت مسوولیت لری چې د حق لرونکو حقوق او قانونی غوښتنی پوره کړی. که څه هم د بشری امنیت او د بشری حقونو ترمنځ د توپیرونو په هکله بحث تل موجود دی او دغه دواړه مفکوری په عمومی توګه د یوبل بشپړ کونکی دی، نسبت ودی ته چې هغوی یو شی وګڼل شی، د بشری حقونو چوکاټ پرته له شکه هغه یو پرمختللی چوکاټ ګڼل کیږی چې د بشریت د امنیت غوښتنی تعریفوی او ښیی چې انسان تر کومی کچې د ژوبل کیدو وړ یو موجود دی. د بشری امنیت د کمیسیون له نظره بشری حقونه د بشری امنیت زړه اجنداء جوړوی.[2] په خپل یو بی ساری رپوټ کی چې نوم دی «د آزادی په پراخه لمنه کی» د ملګرو ملتونو پخوانی عمومی منشی، کوفی عنان د دغو دوو مفکورو پر خپلواکتوب باندی رڼا اچولی: «پرته له امنیت څخه پرمختیا ممکنه نه ده، دغه راز پرته له پرمختیا څخه امنیت ممکن نه دی، خو بشری حقونو ته د درناوی څخه پرته دغه دواړه ممکن نه دی.»[3]

۱۱ – ۱ چوکاټ
بشری حقونه څه ته وایی؟

- نړیوال قانونی ضمانتونه
- ملکی، سیاسی، اقتصادی، ټولنیز او فرهنګی
- د بشری ارزښتونو (لکله آزادی، مساوات، انسانی کرامت) د خوندی ساتنی لپاره نړیوال منل شوی نورمونه
- فرد او په لازمو حالاتو کی د ډلو (د بیلګی په توګه لږکیو) حقونه
- په نړیوالو اعلامیو او تړونونو کی نغښتی حقونه
- دولتونه د هغو په نسبت د قانون له لحاظه ملزم دی.

د ښه حکومتوالی تر فرمان لاندی له قوی څخه په قانونی توګه کار اخیستل یوازی د دولت په انحصار کی یو اصل دی، خو دا هغه وخت په ښه وجه د عمل وړ دی چی د وګړو بشری حقونه هم په پام کی ونیول شی. د دولت لخوا د قوی څخه د کار اخیستلو حدود د بشری حقونو د قانون په منظم چوکاټ کی تصریح شوی دی.

---

[1]- UNDP, New Dimension of Human Development Report 1994, Oxford University Press, Oxford/New York, 1994, Chapter 2.
[2] -„Respecting human rights is at the core of protecting human security. "Commission on Human Security (2003): Human Security Now. Protecting and Empowering People, New York, p.10.
[3] - See UN Doc.A/59/2005: In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All: Report of the Secretary-General, New York 21 March 2005: Para 17.

د بشري حقونو لپاره قانوني چوکاټ

ملي اساسي قانونونه هغه يو چوکاټ ټاکي چې د هغه په دننه کې حکومت د عمل کولو لپاره توان پيدا کوي. د نړۍ ډيری هيوادونه د يو يا څو نړيوالو تړونونو يا موافقوغړی دی چې د هغو په نسبت د هر وګړی حقوق خوندی ساتل شوی دی. د بشری حقونو نړيوال قانون د هغو مقرراتو لاربښونه کوی چې يو دولت له خپلو وګړو سره څه ډول چارچلند وکړی. د ملګرو ملتونو د بشری حقونو نړيواله اعلاميه چې د قانونی جوړښت په زړه کې ځای لری د بشری بنسټيزو حقونو ضمانت کوی. سربيره پردی اعلاميی د بشری حقونو تر ټولو اړوند قوانين د بشری حقونو اوه تړونونه او د اړوند تړون ارګانونه د دی لاسی کتاب په نظر د يادونی وړ دی.

د بشری حقونو نړيواله اعلاميه

د ملګرو ملتونو د منشور د متن له حدودو څخه بهر نړيواله اعلاميه (UNDHR) بنسټيز بشری حقونه تعريفوی او څرګندوی چې کوم دی. UNDHR د نړيوال الزامی قانون لاندی نه راځی، که څه هم ځينی مواد يی لکه د «ربړولو او د مريتوب منع» يی نن په يو نړيوال الزامی قانون بدل شوی دی. په دغی اعلاميی کی دغه حقونه څرګند او تصريح شوی دی چې د نړی هر وګړی د هغو څخه بايد برخمن وی: ملکی او سياسی حقونه لکه د قانون له مخی د مساوی محافظت څخه برخمن کيدل، د ژوند کولو حق او د ربړولو منع، د کار کولو، روغتيايی خدماتو د برخمن کيدو او په ټولنه کی په فرهنګی فعاليتونو کی د برخه اخيستلو د حقونو سره بيره اقتصادی، ټولنيز او فرهنګی حقونو درلودل. دغه اعلاميه دغه راز منی چې دولتونه کولای شی چې نوموړی ياد شوی حقونه په دی موخه محدود کړی ترڅو حقونه او د يوی «ديموکراتيکی ټولنی عمومی سوکالی» تأمين کړی.[1]

د بشری حقونو نړيواله اعلاميه د معياورنو د اعلاميی په توګه چې د ملګرو ملتونو غړی دولتونه هغوی ته درناوی بايد ولری، مقرراتی اغيزه لری. دا چې دغه اعلاميه قانوناً الزامی نه ده د ملګر ملتونو د بشری حقونو تړونونو د دولتونو لپاره الزامی مکلفيتونه ټاکلی دی چه هغه تصويب کړی او منلی دی.

د بشری حقونو نړيوال تړونونه

تر اوسه پوری د بشری حقونو ۷ نړيوال تړونونه وجود لری چې په ۱۱ – ۲ چوکاټ کی فهرست او بيان شوی دی چې څه وخت هغه نافذ شوی او کوم هيوادونه د هغوی غړی دی. دغه تړونونه د نړيوالی اعلاميی سره په ګډه د بشری حقونو د قانون بنسټ جوړوی. ټول دغه تړونونه د هغو هيوادونو لپاره چې لاس ليک کړی او تصويب کړی دی الزامی بڼه لری. [2] دوه نور تړونونه (د معلولونو او معيوبينو او جبری لادرک کيدو په هکله) لا تر اوسه نافذ شوی نه دی. د دولت په سطح قانون او چارچلندونه چې له دغو اصولو څخه سرغړونی کوی په حقيقت کی د نړيوالو معيارونو د ماتولو معنی لری. دغه قانونی مکلفيتونه د مدنی ټولنی سازمانونو ته قانونی وسيله په لاس ورکوی ترڅو د بشری حقونو د سرغړونو پرضد احتجاج وکړی.

---

[1]- Buergenthal, T.and H.G. Maier, Public International Law, Minnesota University; St. Paul, 1990, p121.

[2]- نور معلومات کولای شی چې په دغی پاڼی کی ومومی:http://www.ohchr.org/

دغه راز د بشري حقونو ځینې سیمه ایز تړونونه هم وجود لري چې ځینې یې له یو ډول تطبیقي میکانیزمونو څخه برخمن دي چې له پورتنیو تړنونو څخه وړاندې ګام اخلي. د بیلګې په توګه د اروپا شورا د یوې خپلواکې او نړیوالې محکمې په وړاندې د فردي شکایت اوعرض لپاره ځانګړې لارې چارې لري چې محکمې ته صلاحیت ورکوي ترڅو په یوه وروستۍ پریکړه کې فیصله وکړي چې آیا اړوند دولت د هغو بشري حقونو څخه چې د «بشري حقونو لپاره د اروپا په منشور» (ECHR) کې تصریح شوي دي سرغړونې کړې دي که نه. دغه راز د «بشري حقونو په هکله د امریکایي منشور (۱۹۷۸)» چې د امریکایي دولتونو سازمان لخوا مسوده شوی دی، د بشري حقونو یو خپل منځي امریکایي هیأت لري چې شکایتونه تر لاسه کوي او یوه هم د بشري حقونو محکمه لري؛ افریقایي اتحادیې هم د «بشري حقونو او د خلکو د حقونو» تر نامه لاندې یو منشور جوړ کړی دی.[1]

چوکات ۱۱ – ۲

د بشري حقونو ستر نړیوال قانوني وسایل (تړونونه)

اعلامیې	**د نافذیدو تاریخ**	
د بشري حقونو نړیواله اعلامیه	۱۹۴۸	
د فردي حقونو او مسوولیتونو په هکله د ملګرو ملتونو اعلامیه	۱۹۹۹	
نړیوال تړونونه	**د نافذیدو تاریخ**	**د تصویب کونکو دولتونو شمیر**
د عام قتل یا ولس وژنې جرم د مخنیوي او سزا ورکولو په هکله منشور	۱۹۵۱	۱۳۰
د نژادي توپیرپالنې ټولو ډولونو د له مینځه وړلو په هکله نړیوال منشور	۱۹۶۹	۱۷۳
د ملکي او سیاسي حقونو په هکله منشور	۱۹۷۶	۱۶۰
د اقتصادي، ټولنیز او فرهنګي حقونو په هکله منشور	۱۹۷۶	۱۵۶
د ښځو پرضد د توپیرپالنې د ټولو ډولونو د له مینځه وړلو په هکله منشور	۱۹۸۱	۱۸۵
د ربړونې او د بیرحمیو، غیرانساني او د سپکاوي چلند د نورو ډولونو پرضد منشور	۱۹۸۷	۱۴۴
دټولو کډوال کارګرانو او د هغوی د کورنیو د حقونو د ساتنې لپاره منشور	۲۰۰۳	۳۷
د ماشومانو د حقونو په هکله منشور	۱۹۹۰	۱۹۳
سیمه ایز تړونونه	**د نافذیدو تاریخ**	**د تصویب کونکو دولتونو شمیر**
د بشري حقونو په هکله اروپایي منشور	۱۹۵۰	۴۷
د بشري حقونو په هکله امریکایي منشور	۱۹۷۸	۲۴
د بشري او د خلکو د حقونو په هکله افریقایي منشور	۱۹۸۶	۵۳

[1]- د زیات معلومات لپاره چې څرنګه د بشري حقونو د سرغړونو په هکله شکایت او عرض وړاندې شي دغې پاڼې ته مراجعه وکړی:
http://www.unesco.de/c_humanrights/

د نړیوال پیژندل شویو بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو د ودی لپاره د ټولنی د فرد، ډلو او ارګانونو حقونو او مکلفیتونو په هکله د ملګرو ملتونو د ۱۹۹۹ کال اعلامیه هم د بشری حقونو په وده او ساتنه کی د مدنی ټولنی د سازمانونو پر مرکزی نقش باندی اعتراف لری. هغه حقونه چی په دی سند کی قید شوی دی د بشری حقونو د ودی او ساتنی په موخه - هم ملی او هم په نړیواله سطح - د مدنی ټولنی د سازمانونو د نقش لپاره یو مهم بنسټ ګڼل کیږی. هغوی د بشری حقونو نړیواله اعلامیه او د بشری حقونو نور وسایل (ابزار) پیاوړی کوی. که څه هم دغه اعلامیه قانونی الزام نه لری، هغه له دی وجه خورا مهمه ده چی پر هغه نقش باندی اعتراف لری چی د ټولنی هر وګړی یی د بشری حقونو څخه په دفاع کی لوبوی. په خاصه توګه د هغی ۱۸ ماده (دوهم بند) چی وایی:

«د ټولنی افراد، ډلی، تأسیسات او غیرحکومتی سازمانونه د دیموکراسی د ساتنی، بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو د ودی لپاره مهم نقش او مسوولیت لری او له دی سره هغوی د دیموکراتیکو ټولنو، تأسیساتو او پروسو په ودی او پرمختګ کی ونډه اخلی.»[1]

د بشری حقونو ډلی او دولت

د بشری حقونو ډلی معمولاً د امنیتی سکتور د دښمنانو په توګه ګڼلی کیږی. په دیرو ځایونو کی دغه مخالفت مدلل دی، ځکه چی د زورزیاتیو یا د سرغړونو ستر مرتکبین همدا د ملی امنیت ځواکونه دی. نو له دی امله د بشری حقونو د ټولنی لپاره په امنیتی سکتور کی د اصلاحاتو په موخه د سترو ننګونو څخه یوه دا ده ترڅو د بشری حقونو د ډلو او د امنیتی سکتور د تأسیساتو ترمنځ د اعتماد د ټینګولو لپاره لاری چاری ولټولی شی. په دی لاره کی د وګړو د امنیت په هکله اندیښنی او د نړیوال قانون په مطابق د هر وګړی د حقونو خوندی ساتل د منجمنت او د امینتی سکتور د اصلاحاتو په هکله د پراخ دیالوګ یو برخه ګرځی.

د امنیتی سکتور اصلاحات یوه سیاسی پروسه ده. د هغی بندوبست د دولت لخوا کیږی چی د دی اصلاحاتو ګټی ټاکی. دا حکومت دی چی د اصلاحاتو د ګرندیتوب کچه ټاکی او د هغو بدلونو متن چی هغه یی د امنیت په سکتور کی غواړی برابروی. د مدنی ټولنی سازمانونه، خصوصاً هغه چی خپل کار او فعالیت یی د بشری حقونو ساتنی ته وقف کړی دی، د دی اصلاحاتو د نتایجو په شکل ورکولو کی مهم نقش او مسوولیت لری. دا چی د بشری حقونو ډلی تر کومی اندازی کولای شی چی د اصلاحاتو پر پروسه باندی اغیزه ولری، لاندو مسائلو پوری تړلی ده:

- د حکومت قوت یا کمزورتیا؛
- اصلاحاتو په هکله اختیار او صلاحیت چی آیا د سولی د یوی موافقی له مخی او که د پارلمان د پریکړی له مخی ټاکل شوی دی؛
- آیا د اصلاحاتو د پروسی د څارنی لپاره غیرحکومتی ډلو لپاره سیاسی فضا شته دی.

د بشری حقونو ډلی چی د مدنی ټولنی د یوی برخی په توګه کار کوی دری مهمی موخی لری:

- امنیتی سکتور باندی د څارنی له لاری حکومت حساب ورکولو ته اړول؛
- د وګړو لپاره دا وسایل او امکانات برابرول چی خپلی دعواوی او عرضونه وړاندی کړای شی؛

[1] http://www.unhchr.ch/huridocda/hunridoca.nsf/symbol/A.RES.53.144.En

- د مخنیوی میکانیزمونو جوړول چی اجازه ور نه کړی چی امنیتی ځواکونه د وګړو پرخلاف زورزیاتیو ته دوام ورکړی.

په هغو دولتونوکی چی له جګړی څخه د سولی په لور انتقالی دوره کی دی، د مدنی ټولنی کورنی سازمانونه اکثر له نړیوالی ټولنی سره خپلی هڅی یو ځای کوی ترڅو ملی میکانیزمونو ته وده ورکړی او د بشری حقونو قانون نافذ کړی. دغه راز هغوی په ټولنه کی له مشرانو سره هم کار کوی ترڅو عام وګړی له خپلو بشری حقونو څخه خبر کړی او هغوی یو بل سره همکاری ته وهڅوی.

۱۱ – ۳ چوکاټ
د مراکش د بشری حقونو مشورتی شورا

د بشری حقونو نړیوال او کورنیو سازمانونو په دی برخه کی مهم نقش ولوباوه چی د مراکش حکومت دی ته واړوی ترڅو د تیرو کلونو د بشری حقونو سرغړونو باندی اعتراف وکړی. دغو ډلو نه یواځی د مراکش حکومت باندی فشار راوړ چی د تیرو کلنو بشری سرغړونو پلټنه وکړی، بلکه د تیرو سرغړونو په هکله د رپوټونو رښتیوالی او کیفیت هم تر څارنی لاندی ونیوه. د دغو فشارونو نتیجه دا شوه چی د دوهم ملک حسن (د مراکش پادشاه) په امر د بشری حقونو مشورتی شورا په ۱۹۹۰ کال کی جوړه شی. دغی شورا مسوولیت په غاړه واخیست چی په مراکش کی د تیرو کلونو د بشری حقونو سرغړونی وپلټی. د مدنی ټولنی سازمانونو لخوا د هغی شورا د رپوټونو څارنی وښودله چی د شورا د معلوماتو له مخی ۱۱۲ تنه د تری تم کیدو قربانیان دی. د بشری حقونو سازمانونو ډیر دغه ډول معلومات تر انتقاد لاندی ونیول او اعلان یی وکړ چی د قربانیانو شمیر کابو ۶۰۰ ته رسیږی او نور معلومات په لاس کی نه شته چی څرنګه دغه کسان لادرک شوی دی.

د بشری حقونو د سازمانونو او قربانیانو د فشارونو په دوام کی حکومت محبوره شوه چی د بشری حقونو سرغړونو ته د پام لرنی لپاره په نورو اقداماتو هم لاس پوری کړی. ملک محمد څلورم یو میاشت وروسته له هغی چی د پادشاهی تخت باندی کښیناست په تیرو کلونو کی د لادرک شویو په اړه یی نه یواځی د حکومت په مسوولیت اعتراف وکړ، بلکه د بشری حقونو د مشورتی شورا ترڅنګ یی د لادرک شویو د پیښو قربانیانو او د هغوی خپلوانو ته د اخلاقی او مادی تاوانونو د اوښتو د جبران لپاره یو خپلواک کمیسیون وټاکه. د دندی په درلودلو سره چی له قربانیانو څخه عریضی ترلاسه کړی او هغوی ته د خساره کچه وټاکی چی څومره پیسی ورکړای شی، خپلواک کمیسیون ۵۱۲۷ عریضی ترلاسه کړی، د ۴۷۰۰ په برخه کی یی ورستی تصمیم ونیو او ۳۷۰۰ ته یی تاوان ورکړ. د بشری حقونو ډلو بیاهم په نوموړی خپلواک کمیسیون نیوکی وکړی او وی ویل چی قربانیانو ته یواځی د مادی تاوان په ورکولو سره موضوع نه حل کیږی، هغه باید د بشری حقونو په سرغړونو کی د حکومت د نقش حقایق بربنډ کړی. پر خپلواک کمیسیون له دی وجی هم نیوکی زیاتی شوی چی د خساری د کچی په تصمیم نیولو کی یی شفافیت نه درلود او بله نیوکه دا وه چی دغه کمیسیون له هغو کسانو جوړ شوی چی مستقیما د پادشاه په خدمت کی دی. د دغو نیمګړتیاو له امله د مراکش د مدنی ټولنی سازمانونو له هغه څخه را په دی خوا هڅه کوی چی په دغه هیواد کی یو رښینی خپلواک کمیسوین جوړ کړی.

د بشری حقونو نړیوال سازمانونه

د بشری حقونو د نړیوالو سازمانونو وروستی زیاتوالی د بشری حقونو هغو سرغړونو ته پام ځیر کړی چی د امنیتی سکتور لخوا تر سره شوی دی. د دولت لخوا د ترسره شویو جنایی اعمالو د مستند کولو او ملګرو ملتونو کی د مدنی ټولنی د سازمانونو د ونډی اخیستلو سره د دغو جنایی اعمالو په هکله د

ځبرتیا کچه په نړیواله سطح ورځ په ورځ زیاتیږی. د شځرو او جګړو ځخه وروسته دوره کی د امنیتی سکتور په بدلون عامه څارنی هم یو غښتلی نقش لوبولی دی.

دغه راز د بشری حقونو نړیوالی ډلی د محلی سازمانونو لخوا وړاندی شوی شکایتونو ته قانونیت ورکوی او هغو ته د غور نیولو پروسه پیاوړی کوی. ډیری ډلی په دی نظر دی چی د بشری حقونو نړیوال غیرحکومتی سازمانونو له ملاتړ سره هغوی توانیدلی چی د خپلو مبارزو غږ په نړیواله سطح اوچت کړی او په دی ترتیب محلی سازمانونه توانیدلی دی چی د بشری حقونو غوښتنی په ملی کچه عنوان کړی. په هغو مرکو کی چی د Carter Centere لخوا تر سره شوی دی، محلی سازمانونو ویلی دی چی «اړوند حکومت یواځی هغه وخت ویریږی چی د هغه ناوړه چلندونه او بشری ضد اعمال په نړیواله سطح بربنډ شی.»[1]

د سړی جګړی ځخه وروسته زمانه کی پر بشری حقونو باندی د تیریو لمن ډیره پراخه شوه. دا په حقیقت کی د شوروی اتحاد د انحلال او کمزورو دولتونو د رامنځ ته کیدو نتیجه ده چی په هغو کی عدلی او حکومتی څارنی لا تراوسه د ودی په حال کی دی. د بشری حقونو نړیوالو ډلو ته لاره ورکړ شوه چی رسنیو ته لاره پیدا کړی او د نړی مشرانو ته لاس اوږد کړی او له دی لاری هغوی هغه نظریات عنوان کړل چی څه ډول اصلاحاتو ته اړتیا ده. دغه لاندی چوکاټ کی د بشری حقونو ځینی ډلی ښودلی شوی دی چی د امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی لاس لری.

۱۱ ـ ۴ چوکاټ
د بشری حقونو د ډلو او سازمانونو مثالونه:

- د ښښنی نړیوال سازمان
- د بشری حقونو د وکیلانو انجمن
- د نړی د بومی مطالعاتو مرکز
- د نړیوالی جنایی محکمی ائتلاف
- د نړیوالی قضا ائتلاف
- فرهنګی ژغورنه
- د آزادی کور
- په لومړی سر کی بشری حقونه
- د بشری حقونو څارنه
- د بشری حقونو د اتحاد نړیوال فیدراسیون
- د بشری حقونو لپاره د هلسنکی نړیوال فیدراسیون
- د بشری حقونو لپاره د مینیسوتا مدافع وکیلان
- د کډوالو او د مهاجرو د حقونو نړیواله شبکه
- د بشری حقونو لپاره طبی ډاکتران
- د ټولنیز مسوولیت لپاره طبی ډاکتران
- د ربړونی د له منځه وړلو او د ژوندی پاتی شویو لپاره د مرستی ائتلاف
- د نړیوال توحید د خدماتو کمیته
- د ربړونی ضد نړیوال سازمان

[1] Pitanguy, Jacqueline, „Human Rights NGOs in Latin America“, in Human Rights, The United Nation and Non-Governmental Organizations, The Carter Center, Atlanta, 1998.p.15

د مدنی ټولنی د سازمانونو د نړیوالو بشری حقونو چی د امنیت له سکتور سره کار کوی، لارښوونه

د مدنی ټولنی د نړیوالو بشری حقونو د سازمانونو لپاره چی د امنیت له سکتور سره کار کوی، دغه لاندی عمومی لارښوونی د پام وړ دی:

- له ځایی سازمانونو سره په ګډه توګه کار کول. د مدنی ټولنی ډلی د هغو اقداماتو په څارنه کی مهم نقش لوبوی چی په هر یو هیواد کی د امنیتی سکتور د لوبغاړو لخوا لاس لاندی نیول کیږی. هغوی له ځایی سازمانونو، د پیښو قربانیانو او ډله ایزو رسنیو سره په ګډه کار کوی ترڅو دوی نورو خلکو ته لارښونه وکړی چی په یوه ټولنه کی د هغوی نقش څه دی او د حکومت مسوولیتونه څه دی؛
- د امنیتی سکتور د حکومتی پالیسیو او فعالیتونو په هکله درپوټونو خپرول. د بشری حقونو نړیوال سازمانونه ډیری وخت دا توان لری چی د حکومتونو کړو وړو ته پام واړوی، دا کار په دی وجه دوی کولای شی چی د اړوند حکومت څخه بهر عمل کوی؛
- د مدنی ټولنی د سازمانو د حساسو بومی بشری حقونو ته درناوی. هغوی د نړیوالو ډلو ملاتړ ته اړتیا لری، خصوصاً کله چی هغوی په تحقیقاتو او څارنه لاس پوری کوی؛
- په هغه یو چوکاټ کی پاتی کیدل کوم چی د بشری حقونو ډلی فعالیت کوی. که چیری د بشری حقونو د نورمونو په هکله د بحث په وړاندی یو پسمنظر او یا محرمیت او حساسیت وجود ولری، دغه ډول شرایط باید په پام کی ونیول شی او ورته درناوی وشی. خو په عین وخت کی هغو ته دی د نړیوال اجرائی ماموریت پام واړول شی؛
- تاوان او ضرر مه اړوی. د بشری حقونو نړیوالی ډلی ځینی وختونه د بشری حقونو ځایی مدافعین په خطر کی اچوی کله چی هغوی په هغه یو چاپیریال کی کار کوی چی هلته د امنیتی سکتور څارنه ډیره زیات دوام پیدا کوی. دا خورا مهمه ده چی د «تاوان مه اړوه» مقوله د نړیوالو ډلو د هر ډول مداخلی لپاره لارښوونه وګرځی. دا په دی معنی کله چی نړیوالی ډلی په یو ځانګړی هیواد کی په پولیسو یا پوځ کی کوم سړی بربنډوی، دوی باید د خپل معلومات سرچینی پټی وساتی. د بشری حقونو ځایی مدافعین چی د حکومتوالی د دیموکراتیکی پروسی په پرمختګ کی مرسته کوی، کله چی هغوی د خبر رسونکو یا د مخالف اړخ د غړی په توګه وپیژندل شی، ډیر له خطرونو سره مخامخ کیږی. دغه پیښی په خاصه توګه په انتقالی دیموکراسیو کی رامنځ ته کیږی، چیرته چی قضائی او عدلی سیستمونه لا ډیر کمزوری دی یا امنیتی سکتور د خپلو پخوانیو ناوړه چارچلندونو څخه لا تراوسه دفاع کوی.

د بشری حقونو د ځایی مدنی ټولنی سازمانونو ته چی له امنیتی سکتور سره کار کوی لارښوونی

د بشری حقونو ځایی کارپوهان اوسازمانونه په خپلو اړوندو هیوادونو کی د بشری حقونو د نړیوالو معیارونو په تطبیق کی نقش لری. هغوی د دغو معیارونو د تطبیق لپاره د مختلفو میکانیزمونو څخه برخمن دی:

- د نړیوالو قانونی مکلفیتونو په هکله د امنیتی سکتور د غړو روزل؛
- له ځایی مرستندویو ډلو سره په دی موخه کارکول چی هغوی پیښی مستندی کړی او د ځایی قضایی نظام پر بنسټ هغه قوانین تدوین او تصویب کړی چی د بشری حقونو سرغړونو ته پام اړوی؛

- د ښځو او د لړکيو له ډلو سره کار کول تر څو هغوی سره د وګړو د حقونو په پیژندنی او ساتنی کی مرسته وشی؛
- د امنیتی خدماتو د چارچلندونو څارنه او د بشری حقونو د سرغړونو د قربانیانو په هکله د معلوماتو د تصفیی لپاره د ادارو جوړول؛
- پلټونکو او نړیوالو حقوقی ټولنی لپاره معلوماتو ته د لاس رسی شرایط برابرول؛
- د هغو حکومتی منابعو څخه د استفادی څارنه چی د بشری حقونو د تطبیق او د لړکیو، ښځو او د ژوبلیدو وړ ډلو د خوندی ساتنی لپاره ځانګړی شوی دی؛
- د بشری حقونو له نظره پر موجودو قوانینو یا مسودو باندی کتنه.

په عمل کی ښایی دغه کار بیلابیل تأسیساتی بڼه او شکل غوره کړی. د بشری حقونو د ځایی مدنی ټولنی سازمانونه باید په ډیری ځیرتیا سره د خپلو فعالیتونو ستراتیژی طرحه کړی ترڅو وکړای شی چی د خپل کار لپاره ښکاره سیاسی او تأسیساتی جوړښت چمتو کړی. البته د نړی ټولو هیوادونو د بشری حقونو د خوندی ساتنی لپاره خپل ځانګړی تأسیسات نه دی جوړ کړی، کوم چی وکړای شی د بشری حقونو د ځایی سازمانونو لپاره د یوی هستی په توګه وګڼل شی. د یوی اغیزمنی ستراتیژی لپاره دغه دوه بنسټیز جوړښتونه (سیاسی او تأسیساتی) ضروری او حتمی دی ترڅو له یوی خوا هری خوا ته د لاس رسی امکانات برابر شی او په عین وخت کی خپلواکتوب خوندی وساتل شی.

د کړکیچ په وخت یا د کړکیچ په وروسته موده کی د بشری حقونو ځایی سازمانونه باید په لاندی پروسو یا تأسیساتو کی د هڅو په لټه کی شی:

- د بښنی سیستمونه
  - o د دیالوګ د یوی پروسی له لاری په وضعیتونو او حالاتو کی ګډون کول؛
  - o د مقننی او اجرائیی له څانګو سره د نورو هیوادونو په تجربو بحث کول؛
- د هدف وړ پلټنه:
  - o له قضائی سیستم سره کار کول ترڅو د جګړی مجرمین وپیژندل شی؛
  - o د تیریو له قربانیانو سره کار کول ترڅو له جنایی پروسو سره مرسته وشی؛
- د پخوانیو جنګی سرتیرو په هکله د ټولنی زده کړی؛
  - o له ځایی ټولنو سره کار کول ترڅو ټولنی ته د پخوانی جنګی سرتیرو د بیرته راوستلو لپاره لاری چاری وموندلی شی؛ یعنی د خلکو په منځ کی د هغوی بیرته ادغام.
  - o له وګړو سره کار کول ترڅو د پخلاینی لپاره ګډ اساس پیدا کړی؛
- د مدنی ټولنی د سازمانونو د یو ائتلاف له لاری له یو ټاکلی ماموریت سره د امنیتی سکتور قانونی څارنه؛ [1]
- د رښتیا ویلو او پخلاینی کمیسیونونه؛
  - o د اسنادو او شواهدو ټولول او د شاهدانو پیژندل؛
  - o د محاکمو لپاره د شهادت ورکولو لاره برابرول.

چیرته چی د رښتیا ویلو او د پخلاینی کمیسیون موجود وی د بشری حقونوځایی سازمانونه کولای شی چی د هغه په شا او خوا کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په ګټه په فعالیت لاس پوری کړی. دغه ډول کمیسیونونه د بشری حقونو سازمانونو ته یوه وسیله په لاس ورکوی ترڅو یو وګړی د قدرت د دستګاه په وړاندی رښتیا ووایی. سر بیره پر دی د جګړو یا شخړو څخه په نویو ژغورل شویو ټولنو کی دغه

---

[1] - لطفا مطالعه کړی : UNDP/DCAF, Democratizing Security in Transition States, UNDP, Bratislava, 2006

کمیسیونونه د پوځ، پولیسو او د قضائی سیستم په اصلاحاتو کی د خدمت لپاره لومړی گام گڼل کیږی.
په خاصه توگه د بشری حقونو ډلی دغو ارگانونو سره دغه لاندی ارزښت لرونکی مرستی کولای شی:

- له قربانیانو سره د هغوی د کیسو په چمتو کولو کی مرسته؛
- د کمیسیون د کار د تیاری لپاره دعامه استماعیه غونډو نیول؛
- له قربانیانو سره په دی نیت کار کول چی هغوی سره د ناوړه چلندونو له امله د حقوقو د اعاده کولو په لټه کی شی؛
- د نورو قربانیانو چی یا وژل شوی او یا له خپلو ټاټوبو تیښتو ته مجبوره شوی، پیژندل؛
- ژوندی پاتی شویو کسانو ته د راتولیدو د شرایطو برابرول او د هغوی د کورنیو لپاره د یو شبکی جوړول؛
- د هغه یو کمیسیون د سپارښتونو په تطبیق کی مرسته کول چی د حکومت او ټولنی ترمنځ د منځگړی په توگه عمل کوی.

د ساتنی لپاره مسوولیت

د ساتنی لپاره مسوولیت هغه یوه نظریه ده چی په ۲۰۰۱ کال د «دولت د خپلواکمنی په هکله د نړیوال کمیسیون» لخوا مطرح شوه ترڅو د یو دولت په دننه کی د ملکی وگړو پرضد د ډله ایزو زورزیاتیو مخه ونیسی. هغه د نړیوالی ټولنی دنده څرگندوی تر څو د زورزیاتیو مخه ونیسی، که چیری د ساتنی اقدامات کار ونکړی، خپله عملاً په کار لاس پوری کوی او د زورزیاتیو د پای ته رسیدو څخه وروسته د بیارغاونی کارونه پیل کوی. که چیری یو دولت د خپلو دندو د ترسره کولو په مسوولیت کی پاتی راشی، نړیواله ټولنه دنده لری چی مداخله وکړی ترڅو بیگناه ولسی وگړو ته د ځانی او مالی تاوان د رسیدو مخه ونیسی. د قوی او زور څخه کار اخیستل هغو حالتو ته محدود شوی دی چی په هغو کی ولس وژنه، قومی تصفیی یا عام قتل گوابښونه موجود دی. [1]

د ولس وژنی د مخنیوی لپاره د بشری مداخلی طرحه وروسته له هغی عنوان شوه چی نړیواله ټولنه په روندا کی د دغه ډول ناورین په مخنیوی کی پاتی راغله. له هغه وخت را پدیخوا د ساتنی مسوولیت له یو پراخ ملاتړ څخه برخمن دی او د ملگرو ملتو د عمومی منشی د ۲۰۰۵ کال د پراخی آزادی تر نامه رپوټ کی سپارښتنه وشوه.

د ساتنی مسوولیت د عمل له دری پړاوونو څخه برخمن دی. لومړی دولت باید خپله د سختو زورزیاتیو او ولس وژنی مخه ونیسی. دوهم که چیری دولت له دی کار عاجز شی او زورزیاتی پیښ شی بیانو د نړیوالی ټولنی دنده ده چی په عمل لاس پوری کړی. او دریم کله چی جگړه او نښتی پای ته ورسولی شوی، بیارغاونه د عدالت او د قانون واکمنی ته د پام اړولو غوښته کوی.

د مخنیوی په پړاو کی د مدنی ټولنی د بشری حقونو سازمانونه یو مهم نقش لوبوی. هغوی د څارنی د ظرفیت د پراختیا، له امنیتی سکتور سره د دیالوگ د پیل لپاره او د ورکشاپونو د بندوبست کولو سره ولسی وگړو ته د تاوان اوښتو مخه نیولای شی. د ورکشاپونو له لاری امنیتی سکتور د خپلو دندو او مسوولیتونو په هکله خبرتیا پیدا کوی.

---

[1]- Holt, Victoria and Tobias C. Berkman, The Impossible Mondate? Military Preparedness, the Responsibilty to Protect and Modern Peace Operations, Victoria Washington, D.C. 2006, p.2.

کله چې مداخلې ته اړتیا پیدا شي، د بشري حقونو نړیوالې ډلې باید د بېګناه ولسي وګړو د ژوند د ساتنې لپاره د نړیوالې ټولنې د فعالولو په موخه فعال نقش ولوبوي. په عین وخت کې هغوی باید په پوره ځیرتیا سره وڅاري چې آیا د نړیوالې ټولنې پوځي مداخله، که چیرې پرې لاس پورې شي، د خپل ماموریت د ترسره کولو لپاره له اړین ظرفیت څخه برخمنه ده او آیا د هغې عملیات د بشري حقونو او بشري قانون له معیارونو سره برابر دي که نه. د بشري حقونو د اغیزمنې ساتنې په خاطر غوره ده چې د سوله ساتو ځواکونو او د بشري حقونو د ډلو ترمنځ بنسټیز کاري اړیکې ټینګې کړای شي. د بیلابیلو نړیوالو کلتورونو او په عین وخت کې د ناوړه طرحو له امله بنسټیز دا ډول ماموریتونه له ننګونو سره مخامخ شي. په دې لاره کې یو مهم قدم دا دی چې د مفاهمې چینلونه او د بشري حقونو د سرغړونو پر سر د بحثونو لپاره منظمې غونډې جوړې شي.

وروسته له هغې چې یو دولت د قومي تصفیو یا ولس وژنې له ناورین څخه وژغورل شو، بیا د بیارغاونې دوره پیل کیږي. د عدالت بیرته اعاده کول په اوږده موده کې د دیموکراتیک جنایي عدالت د سیستم په لور د لیږدیدو لپاره خورا اهمیت لري او په عین وخت کې د روحي او ټولنیز درملنې سره مرسته کوي، کوم څه ته چې وروسته له شخړې او د حکومتي والۍ له بدلون سره اړتیا لیدله کیږي. د مدني ټولنې د بشري حقونو ډلې د محلاتو په سطح د کار کولو له لارې د عدالت د بیرته اعاده کولو لپاره مهم نقش لوبوي. په دې موضوع باندې د زیات بحث لپاره پنځلسم فصل ته مراجعه وکړې، کوم چې د زورزیاتي د مخکې، د زور زیاتیو په جریان او وروسته دورو باندې بحث شوی دی.

۱۱ – ۵ چوکاټ
د ساتنې لپاره د مسوولیت په هکله د مدني ټولنې عمل

د ساتنې د مسوولیت لپاره د مدني ټولنې نړیواله شبکه

د ساتنې د مسوولیت د طرحې څخه مخکې د مدني ټولنې سازمانونو د دغې مفکورې لپاره ډیرې زیاتې هڅه کړې دي. اوس هغوی د دغې مفکورې د تطبیق لپاره هڅه کوي. د ۲۰۰۷ کال په سپتمبر کې د نړۍ فدرال پال غورځنګ (The World Fedralist Movment) چې د نړیوالې پالیسي لپاره یو انستیتوت دی، د ساتنې د مسوولیت لپاره (Responsibility to Protect) یا (R2P) د مدني ټولنې یوه نړیواله شبکه جوړه کړه. دغه نوښت د نړیوالو بشري حقونو د غیرحکومتي سازمانونو لکه د بشري حقونو د څارنې (Human Rights Watch)، د نړیوال کړکیچ ډله (International Crisis Group)، Oxfam International او نړیوالو کډوالو د ډلو له خوايي ملاتړ کیږي او هدف دا دی ترڅو د ځمکې د شمال او جنوب څخه د غیرحکومتي سازمانونو د استازو سره یو نړیواله شبکه جوړه کړي. دغې شبکې تر اوسه پورې په ټوله نړۍ کې د غیرحکومتي سازمانونو سره د ګردې میز بحثونه جوړ کړي ترڅو دغو هدفونو ته ورسیږي: ۱- د ساتنې د مسوولیت په هکله پوهاوی زیات کړي او دا چې دغه پوهاوی څرنګه په یوه شحړه لرونکې سیمې کې عملي شي، ۲ - د ساتنې د مسوولیت سره د مرستې لپاره د سیمه ایزو او نړیوالو میکانیزمونو د پیاوړتیا لارې چارې، ۳ – له غیرحکومتي سازمانونو سره چې د یوې غیرحکومتي سازمان د شبکې د جوړولو لپاره له یوې هستوی ډلې سره د یو ځای کیدو لیوالیتا لري، د مشارکت طرحه کول.
http://responsibilitytoprotect.org/

د دارفور د مصونیت ائتلاف

د دارفور د مصونیت ائتلاف په ۲۰۰۴ کال کی تأسیس شو او په دارفور کی یی د خلکو لپاره د سولی او امنیت غوښتنه کوی. دا اوس د څه د پاسه ۱۸۰ خیریه، بشری حقونو او بشری سازمانونو اتحاد باندی بدل شوی چی په دار فور کی د نړیوالی مداخلی لپاره غوښتنه کوی، ترڅو په دارفور کی ولس

وژنی ته خاتمه ورکړی. د دغه ائتلاف ښه نمونه د څه د پاسه یو ملیون پوستکارتونو ټولول ؤ چی د امریکا د متحده ایالاتو د هغه وخت له جمهور رئیس څخه وغوښتل ترڅو په دارفور کی د یوی نړیوالی پوځی مداخلی ملاتړ وکړی. په دی لاره کی بل اقدام د چین حکومت ته متوجه ؤ ترڅو د سودان پر حکومت باندی له خپل نفوذ څخه کار واخلی. د ۲۰۰۸ کال په فبروری کی د دارفور د مصونیت ائتلاف د حقونو د دفاع له نورو سازمانونو سره په ګډه یوه اعلامیه خپره کړی چی په هغی کی یی غوښتنه وکړه چی چین د سودان پر حکومت باندی د شخصی فشار سربیره په څلورو نورو اقداماتو باید لاس پوری کړی ترڅو په سودان کی د ولس وژنی پای ته رسولو سره مرسته وشی. دغه راز د دارفور د مصونیت ائتلاف د اولمپیک د نړیوالو لوبو په درشل کی چی په چین کی په لاره واچولی شوی، په مخکښو اروپایی، آسیایی، افریقایی او امریکایی نشراتو کی د اعلانونو د تمویل له لاری د چین د بشری حقونو پالیسیو ته د عامه پام اړونی څخه استفاده وکړه. د دغو اعلانونو مهم شعار دا ؤ: «هغه لوبی چی پیکینګ یی کوربه توب کوی، نشی کولای په هغو نورو لوبو پرده وغوړوی چی په دارفور کی کوی.»

http://www.savedarfur.org/

له قربانیانو سره نژدیوالی

بنایی د مدنی ټولنی د بشری حقونو سازمانونه هغه ستره ونده چی د امنیتی سکتور د څارنی په کړکیچنه دنده کی اخیستلای شی د هغو بشری حقونو د سرغړونو د یو تحلیل وړاندی کول او د عام وګړو په اختیار کی کیښودل دی چی په یو هیواد یا یو ځای کی امنیتی سکتور لخوا سرته رسیدلی دی. د بشری حقونو فعالین معمولاً د پیښو له قربانیانو سره له نژدی اړیکی لری او یواځینی کسان دی چی کولای شی د سرغړونو د قربانیانو د شهادتونو په حواله لومړی درجه رپوټ برابر کړی. د سرغړونو په هکله د معلوماتو د راټولو لپاره په اکثرو حالاتو کی مهمه دا ده چی له قربانیانو سره له نژدی او په دیر مهارت سره مرکی وشوی، څرنګه چی په هغو کی قربانیانو ته درناوی او رښتیوالی څرګند شی. دغه لاندی ټکی د بشری حقونو د یوی مرکی لپاره باید په پام کی ونیول شی:[1]

د شاهدانو پیژندل

- په دی اړه چی له چا سره مرکه وکړی باید فعال اوسی.

[1]- دغه لنډیز د بشری خقونو لپاره د ملکرو ملتونو د عالی کمیساری د دفتر د یوی مفصلی رسالی پربنسټ جوړ شوی دی: د دغی رسالی نوم دی: .Training Manual Rights Monitoring, United Nations, New York and Geneva, 2001 د دغی رسالی بشپړ متن په دغی پاڼی کی موندلای شی: http://www.unhchr.ch/pdf/train7_a.pdf

- دی ته چمتو شی چی د مرکی لپاره له خپل دفتر څخه ووځی.
- د شهادت ورکولو لپاره هیچا ته پیسی مه ورکوی.

د شاهدانو څخه ساتنه

- که چیری ممکن وی له حکومت سره دی موافقی ته ورسیږی چی د شاهدانو پر خلاف په غچ اخیستونکی عمل لاس پوری نه کړی.
- یو ځای وټاکی چی هلته حکومتی مراقبت ډیر لږ وی.
- کله چی له یوی شاهد سره مرکه کوی هیڅکله هغو څرګندونو ته صریحاً اشاره مه کوی چی د بل لخوا شوی وی.
- د هغو امنیتی اقداماتو پوښتنه وکړی چی د شاهد په نظر باید لاس لاندی ونیول شی.
- دا هم شاهد ته روښانه کړی چی تاسی د هغه د مصونیت ضمانت نشی کولای.
- ټول لاس ته راغلی شواهد او اسناد تل په یو خوندی ځای کی وساتی؛ دوسیی د عینی شاهدانو د نوم پر اساس نه، بلکه د شمیرو پر اساس ترتیب کړی.
- په فیته یا ویدو کی د شاهدانو د ویناو له ثبت څخه ډډه وکړی، ډاډ ترلاسه کړی چی د پیښو د قربانیانو هویت پردیو ته بربنډ نشی.

له شاهدانو سره مرکی

- خپل دنده او مسوولیت هغو ته روښانه کړی.
- شاهد ته ډاډ ورکړی چی هغه معلومات چی دی یا دا یی ورکوی له تاسو سره محفوظ پاتی کیږی او د معلوماتو د ساتنی څرنګوالی ورته بیان کړی.
- د مرکی د کولو لپاره اجازه واخلی او له دغو معلوماتو څخه یو بل باندی د اعتماد پربنسټ د شاهد د موافقی سره سم استفاده وکړی.
- په لومړی سر کی اجازه ورکړی مرکه کونکی خپله کیسه خپله وکړی.
- د یوا ړخیز قضاوت کولو مخه ونیسی.
- د یو شخص په توګه د شاهد له ژوند سره لیوالتیا ښکاره کړی او څرګنده کړی چی تاسی هغه ته درناوی لری.
- که چیری شاهد نه غوښتل چی په خپلی خوښی خپل کیسه بیان کړی ،زغم ولری، ځکه هغه ښایی زړه ونه کړی چی پرځینو حساسو مسائلو باندی خبری وکړی.
- خپلی پوښتنی د پوهیدو وړ جملو سره بیان کړی.
- د مخکښو پوښتنو مخنیوی وکړی، خو خپلی پوښتنی مشخصی کړی چی تاسی څه غواړی.
- احتیاط وکړی چی د پوښتنی په وخت کی له ځان څخه داسی حرکات او سکنات ښکاره نه کړی چی شاهد پوه نشی چی تاسی څه پوښتنه کول غواړی.
- د عینی شاهد د هویت او دغه راز د جرم د مرتکبینو د هویت په هکله ځان سره یاداشت ونیسی. که چیری شاهد سواد ولری، له هغه څخه شخصاً وغواړی چی د هر نوم املا وکړی.
- د پیښو تاریخچه او د پیښو ځای روښانه کړی – د امکان په صورت کی ځان سره نقشه ولری.
- دوه ځلی کنترول وکړی چی آیا رپوټ ورکړای شویو پیښو د شاهدانو خپله د سترګو لیدلی حال دی او که دوی هم اوریدلی دی.

- د مرګي په پای کې له شاهدانو څخه پوښتنه وکړي چې آیا نور داسې یو څه لري چې پوښتنه یې نه وي شوې او دې غواړي پرې وغږیږي یا نور څه معلومات لري چې غواړي تاسې ته ووایي.
- د راتلونکي ګام په هکله ور سره خبرې وکړي، مثلاً روغتیایي معاینه که چیرې لازمه وي.
- د اړیکي ټینګ ساتلو لپاره یوه لاره چاره پیدا کړي؛ مثلاً د یوې نوې لیدنې کتنې لپاره وخت وټاکي.
- د دې خبرې تصدیق وکړي چې له شوي مرګي سره شاهد موافق دی او هغه څه چې تاسو ته ویلي دي، هغه پرې پوه دی (شاهد حق لري د معلوماتو څخه د کار اخیستلو د ډول په هکله خپل نظر بدل کړي. هغه معلومات باید استعمال شي چې دی یې غواړي.)

د یو سند په قید کې د مرګي او نورو پوښتنو او ګرویځنو راوستل

- سمدلاسه د مرګي یو بشپړ رپوټ چمتو کړي.
- د سرته رسیدلي مرګي د خبرو رښتنیوالی معلوم کړي، ښه لاري یې دا ده چې د پیښې سره د یو نه تړاو لرونکي شاهد نظر وغوښتل شي.
- په یاد ولري چې د پیښو قربانیان اکثر له روحي لخاظه ځپل شوي دي، نو له دې کبله د وخت او زمان د لړي په هکله ډیرې وخت هغوی دقت نه لري.
- راټول کړای شوي معلومات د نورو مناسبو کسانو لخوا تصدیق کړي (مثلا د کورنی غړو، ملګرو، ګاونډیو، نورو عیني شاهدانو، خپلواکو کارپوهانو، عامه رپوټونو).
- وګوري چې کوم بشري حق یا حقونه د دې پیښي یا دوسیې په برخه کې د تطبیق وړ دي او هغه حقوق معلوم کړي چې تري سرغړونه شوي ده او ولی؟
- له اړوند او لازم چاروا کو څخه معلومات ترلاسه کړي.

په عمومي توګه د بشري حقونو د مدني ټولنې سازمانونه د بشري حقونو د سرغړونو د ملکي قربانیانو په هکله ځانګړي پاملرنه کوي. خو دا هم خورا اهمیت لري چې د پوځي پرسونل بشري حقونو ته هم په عین سویه پاملرنه وشي. د ټولنې د اتباعو او د انسانانو په توګه هغوی هم حق لري چې د هغو حقوقو څخه برخمن وي چې نور دي. که چیرې د پوځي منسوبینو بشري حقونه په اغیزمنه توګه خوندي وساتل شي، انتظار کیږي چې هغوی د ملکي خلکو د حقونو په ساتنه کې هم ځانګړي پاملرنه وکړي. که چیرې د بشري حقونو د مدني ټولني سازمانونه د وسلوالو ځواکونو په دننه کې د بشري حقونو سیستماتیکي سرغړوني کشف کړي او پرهغو باندې د لاس برتوب لپاره د حل لاره پیدا کړي، په حقیقت کې هغوی له دې کار سره نه یواځې د بشري حقونو د زیات درناوي په لور یو مهم ګام اخیستی بلکه د اصلاحاتو د هڅو په وړاندې خنډونه هم شنډ کړي دي.

امنیتي سکتور سره اړیکي نیول

له امنیتي سکتور سره د یو دیالوګ پیل کول د بشري حقونو د مدني ټولنې د سازمانونو د اندیښنو په وړاندې یو لړ حساسیتونو ته د پاملرنې غوښتنه کوي: ځکه اکثرا خپله د بشري حقونو مشران یا هغوی د کورنی غړي د هغو تیریو قربانیان دي چې د امنیتي سکتور لخوا سرته رسیدلي دي. پوځ او یا پولیس چې د بشري حقونو دمدني ټولنې له سازمانونو سره سر او کار لري، اندیښنه لري چې نشي په جنایي جرم باندې هغوی تورن شي. دغه ډول اندیښنې پر ځای دي، خو باید پر هغو لاس برتوب ومونډل شي. دغه لاندې لارښووني ښیې چې څرنګه دیالوګ پیل شي:

د امنیتی سکتور د پخوانیو غړو څخه مرسته وغواړی چی هغوی د حکومتی تأسیساتو سره چی د امنیتی سکتور برخه جوړوی د یو رابط سړی په توګه کار وکړی. د بشری حقونو د مدنی ټولنی د سازمانونو ځینی غړی کیدای شی چی د پولیسو یا د پوځ پخوانی منسوبین وی. دغه کسان امنیتی سکتور ته اعتبار لری او کولای شی چی د دیالوګ د پیل لپاره ښه خدمت وکړی او د دواړو اړخونو د مشری په وړاندی د ناستی لپاره دروازه پرانیځی.

د نړیوالو بشری حقونو د سازمانونو له تماسونو څخه استفاده وکړی، خو د امنیتی سکتور سره د یوی اوږدمهالی د اجندا درلودلو په موخه ډیر زیات پر هغوی تکیه مه کوی. که چیری په ځینو حالاتو کی پخوانی پوځیان یا پولیس ونه موندل شی چی له امنیتی سکتور سره د دیالوګ دپیل لپاره مرسته وکړی، د بشری حقونو د مدنی ټولنی نړیوال سازمانونه د یو داسی دیالوګ د پیل لپاره مثبت نقش لوبوی. خو انتظار مه کوی چی دغه سازمانونه دی د یوی اوږدی مودی په موخه ستاسو په هیواد کی پاتی شی.

د ځایی مدنی ټولنی له نورو سازمانونو سره په ائتلاف کی کار کول

کله چی د امنیتی سکتور سره د تعامل موضوع مطرح کیږی، غوره ده چی ډلی یوبل سره ګډ کار وکری. یو مشترک اقدام چی د موضوعاتو په تصفیه کی پری بحث وشی او د دوه ګونو کارونو په مخنیوی کی مرسته کوی.

د لومړنی بحث لپاره یوائځی یو څو مهم موضوعات تشخیص کړی. که چیری تاسی په امنیتی سکتور کی د بشری حقونو له وضعیت سره پیل کوی، دا به د بحث د پرمخ بیولو لپاره ډیر سخت وی. د موضوعاتو د چوکاټ د جوړولو لپاره ډیره ښه او مناسبه لاره دا ده چی د اکادمی یا د پالیسی د ټولنی غړی په دی هکله بحث وکړی چی څرنګه ملکی- پوځی اړیکی سمونوالی پیدا کړی. د بیلګی په توګه، د وسلوالو ځواکونو او یا د پولیسو د نقش او ماموریتونو باندی بحث غوره ده نسبت ودی ته چی سمدلاسه پر پخوانیو سرغړونو باندی بحث پیل شی. په هر صورت مهم ټکی دا دی چی د امنیتی سکتور سره د اعتماد فضاء د جوړولو لپاره هغو موضوعاتو ته په لومړی سر کی پام واړول شی چی هغوی د هوسایی احساس کوی.

د دیالوګ د دوام لپاره له امنیتی سکتور او د بشری حقونو د مدنی ټولنی د سازمانو له مشرانو سره د یوي ګډی کاری ډلی جوړول. یوائځی یودیالوګ نشی کولای چی د اړوند امنیتی سکتور پالیسی یا کړنلاری ته بدلون ورکړی. دا د وخت غوښتنه کوی او ښایی کلونه پکار وی ترڅو د دواړو اړخونو ترمنځ د اعتماد فضا جوړه شی. د یو میکانیزم جوړول (د یوی کاری ډلی یا د یوی دایمی کمیتی) چی د اضطراری حالاتو سربیره په منظم ډول سره غونده وکړی هغه یوه لاره ده چی ښکاره کوی چی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په هکله جدی پاملرنه کیږی.

د امنیتی سکتور ملکی څارنه. د پوځ ملکی کنترول د حکومت د رسمی چینلونو څخه بهر یو کار دی. د ملکی کنترول د لاس ته راوړلو لپاره لازمه ده چی د عام وګړو اعتماد لاس ته راشی، هغه دا چی پوځ او پولیس د ټولنی هروګړی ته درناوی لری او هغوی سره سم چلند کوی. دغه اړیکه وخت نیسی چی ټینګه کړای شی. د ملکی څارنی د هڅو د بریالیتوب لپاره د یوی محلی په سطح د اعتماد د رامنځ ته کولو په موخه د مدنی ټولنی سازمانونه دغه لاندی لاری چاری په پام کی نیولای شی:

- له پوځ او پولیسو سره په ګډه کار کول ترڅو د پوځی او پولیسی پرسنول د روزنی په نساب کی د بشری حقونو اصول او معلومات داخل کړای شی؛

- د امنیتی سکتور په دننه کی د میکانیزمونو جوړول چی په هغو کی د مدنی ټولنی د سازمان غړی د مشورتی هیأت دغړو په توگه شامل وی. دا په دی برخه کی مرسته کوی چی د حقونو په هکله هره ډله څه فکر کوی او سربیره پر دی د عامه او خصوصی سکتورونو ترمنځ د پراخ اعتماد په رامنځ ته کولو کی هم مرسته کوی؛
- په ټولنه کی د هغو خلکو د مرستو په لټه کی شی چی کولای شی له امنیتی سکتور سره د یو رابط په توگه کار وکړی. دا د ټولنی د غړو او د امنیتی سکتور د وزارتونو ترمنځ د اعتماد د رامنځ ته کیدو سبب گرځی؛
- د امنیتی سکتور د دریځ د بدلولو په لور زیار وباسی. په امنیتی سکتور کی د اصلاحاتو یو مهم جوړښت د هغی یوی مفکوری بدلول دی چی هدف یوائی د حکومت یا دولت څخه ساتنه ده. د عام وگړو ساتنه باید اصلی هدف وگرځی. په داسی حال کی چی په دغه ډول یو دریځ کی بدلون راوستل وخت او د یوی اوږدی مودی روزنی ته اړتیا ده. د بشری حقونو ډلی کولای شی چی د یوی بهرنی په توگه په دی پروسه کی ونډه واخلی او ښکاره کړی چی څرنگه دغه نوی نقش یعنی د عام وگړو ساتنه د امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی دخیل کړای شی.

د پولیسو د بشری حقونو پلټنه

په امنیتی سکتور کی د بشری حقونو په موضوعاتو کی د مداخلی یوه عملی لاره دا ده چی د بشری حقونو سازمانونه د پولیسو د بشری حقونو د وضعیت په هکله په پلټنه لاس پوری کړی. د یو داسی اقدام لپاره د اروپا د شورا د «۱۹۹۷ - ۲۰۰۰ د پولیسو او بشری حقونو» نومی پروگرام لخوا د «د پولیسو د حقونو په هکله د یوی مشورتی کاری ډلی» په نامه یو مفصله لارښوونه وړاندی شویده. د کاری ډلی دغه کار د دی سبب شو چی په دغی لارښونی باندی «په یو دیموکراتیکه ټولنه کی پولیسی دنده – آیا ستاسو پولیس د بشری حقونو اتل دی؟» نوم کیښودل شی. په دغی لارښوونی کی ۷ اساسی ټکو ته پاملرنه شوی: بنسټیز ارزښتونه، منسوبین، روزنه، منجمنت، عملیاتی پولیسی دندی، جوړښت، حساب ورکول. سربیره پر دی هغه د پوښتنو او د ارزونی د معیارونو لپاره د لارښوونی یو هراړخیز فهرست وړاندی کوی.

که څه هم دغه لارښوونه په لومړی سر کی د پولیسی منصبدارانو او د هغوی د تأسیساتو لپاره د هغوی د بشری حقونو اجراآتوته په انتقادی توگه د کتنی لپاره وړاندی شوه، هیڅ دلیل وجود نه لری چی ولی د مدنی ټولنی سازمانونه له دغو لارښوونو څخه د یوی خپلواکی کتنی لپاره استفاده ونه کړی. په ځینو حالاتو کی غوره ده چی دغه ډول کتنه په ډله ایز توگه یعنی د پولیسو او د خپلواکو کار پوهانو د یوی ډلی لخوا سرته ورسیږی. دا کار هم د یو ښتینی گډکار او یا یو تر بله جلا هڅی په توگه دی ژمنی ته په پام لرنی سره چی په موندونو باندی به په رغوونکی توگه بحث کیږی، ترسره شی. په هرصورت دغه موندنی باید د هغوعملی پالیسی سپارښتنو سبب وگرځی چی څرنگه د بشری حقونو په نسبت پولیس پابند پاتی شی.

۱۱ – ۶ چوکاټ کی د دغی لارښوونی یوه برخه درج شوی، خصوصاً د میتودولوجی لومړی برخه: بنسټیز ارزښتونه. خو د یادونی وړ ده چی دغه برخه باید په یوائیتوب سره په پام کی ونه نیوله شی، بلکه ټولی برخی د یو بل د بشپړکونکی په توگه. دغه لارښوونه په بشپړه توگه په دغی انترنتی پاڼه کی موندلای شی:

http://www.coe.int/T/E/Human_rights/policedemosoc_eng.pdf

۱۱ ـ ۶ چوکاټ
آیا ستاسو پولیس د بشري حقونو یو اتل دی؟ د پولیسو د بنسټیزو ارزښتونو ارزونه

متن	نښاني یا معیارونه
بشري حقونه	
الف – بشري حقونه څرنګه د پولیسو له کار سره تړاو پیدا کوي؟ تر کومې کچې تاسې او ستاسو افسران له بنسټیزو بشري حقونو څخه خبرتیا لري	• بشري حقونه په دغو لاندو وثیقو کې ذکر شوي دي: o د پولیسو په ملي قانون کې o د پالیسیو په رسمي بیانونو کې o د ماموریت په بیانونو کې o د چارچلند په لارښوونو کې o تشکیلاتي سندونو کې • هغه انځور چې په ښوونه / روزنه کې ښودل شوي • هغه شفاهي ژمنې چې آمرین یې کوي • د بشري حقونو څخه خبرتیا د پرمختګ لپاره یو اجرائی معیار دی
ب – ستاسو پولیسي خدمات د صلاحیتونو څخه د ناوړه استفادې پرضد څه ضمانتونه لري؟	• په ساحه کې لارښوونه، ترینیګ او څارنه • داخلي او خارجي تحقیقات • په ساحه کې قضایي تفتیش • د قوې څخه د کار اخیستلو په اړه د پولیسو ریکارد • د قوې څخه د کار اخیستلو په صورت کې (خصوصاً که چیرې د هغې په نتیجه مرګ / ژوبله) رامنځ ته شي، په اتوماتیکه او خپلواکه توګه د پلټنې پیل • په ساحه کې وقایوي اقدامات تر څو د ناوړه چلند او ربړونو مخه ونیوله شي
ج – تر کومې کچې بشري حقونو ته په اغیزمنه توګه درناوی کیږي، او ترې ملاتړ کیږي؟	• له قدرت څخه د ناوړه استفادې او د بشري حقونو د سرغړونو د نورو ډولونو شمیر • د لګول شویو جزایي اقداماتو (قضایي او انضباطي) شمیر او ډولونه • مخالف مطبوعاتي رپوټونه • د غیرحکومتي سازمانونو لخوا نیوکې • د پولیسو د نیمګړتیاو یا اشتباهاتو له امله د خوشې کړای شوو تورن کسانو فیصدي
دال – په کومو اقداماتو لاس پورې کیږي ترڅو له ټولو وګړو سره د مساوي چالچلند ضمانت وشي، پرته له دې چې نژادي، جنسیتي، مذهبي، ژبنیو رنګ یا سیاسي نظریاتو توپیر وشي	• د ټولنې د ټولو پرګنو څخه د امنیتي افسرانو استخدام • د نه توپیر پالنې لپاره د ښوونې او روزنې کورسونو دایرول
د قانون حاکمیت	
هـ - د پولیسي هدفونو او چارچلندونو لپاره کوم قانوني اساس وجود لري؟	• د هغو دوسیو شمیر چې د پولیسو پرضد وړاندې شوي دي • د هغو نتایجو یا قضایي امرونو شمیر چې د پولیسو لخوا د قوې څخه کار اخیستل ښیي. • د غیر مجازو پلټنو فیصدي او د غیرقانوني نیولو قضیو فیصدي چې د پولیسو پرضد عنوان شوي دي
و - د یو خپلواک مقام لخوا د قانونیت او د قانون د تفسیر آزموینه څرنګه ده؟	• د محکمې فیصلې او اړوندو قضیو لپاره قانون • علمي بحثونه او لیکنې • قانوني نظریاتو او د کارپوهانو مشورتو ته لاس رسي

سرچینه: د پولیسو او بشری حقونو په هکله ګډ مشورتی کار، پولیس په یوی دیموکراتیکه ټولنه کی – آیا ستاسو پولیس د بشری حقونو اتل ګڼل کیږی؟ د اروپا شورا، ۲۰۰۱ کال. په دی هکله پوره لاربښوونی په دغی پاڼي کی موندلای شی:
http://www.coe.int/T/E/Human_rights/policedemosc_eng.pdf

نتیجه:

په دی فصل کی د بشری حقونو د قانون په هکله یوه کتنه وشوه او بیا هغه نقش ته خبره ځیر شوه چی د بشری حقونو ډلی او سازمانونه یی کولای شی د امنیتی سکتور د څارنی په اصلاحاتو کی ولوبوی. په وروستیو څو لسیزو کی د بشری حقونو د سازمانونو د ډلو زیاتوالی په حقیقت کی یو نوی نړیوال غورځنګ رامنځ ته کړ چی د امنیتی سکتور لخوا سرغړونو ته یی نړیوال پام واړاوه. د دغو ډلو په مرسته نړیوالی ټولنی، نړیوالو سازمانونو او د مدنی ټولنی سازمانونو د بشری حقونو سرغړونی تشخیص او دهغو مخنیوی او د حقونو د تلافی لپاره یی میکانیزمونه جوړ کړل. د هغو کسانو چی د دولت په دستور یی بشری حقونه پښو لاندی شوی او تیری پری شوی دی، د حقونو د تلافی کولو سره دغو سازمانونو د خپلی پخوانی څارنی دندی څخه یو ګام وړاندی کیښود او له دی کارسره د بشری حقونو د خوندی ساتنی په موخه د یو نوی خدمت لپاره ملا وتړله.

د بشری حقونو د نړیوالو ډلو او محلی سازمانونو ترمنځ اړیکی د نړیوالو ډلو لخوا د ملی غوښتنو د تأمین او قانونی کولو له لاری په ډیره ښه توګه څرګندی شوی دی. د بشری حقونو ډیری محلی ډلی باور لری چی د مدنی ټولنی د بشری حقونو نړیوالو سازمانونو هغوی سره مرسته کړی ترڅو په نړیواله سطح د هغوی غږ پورته شی او له دی لاری د هغوی محلی صلاحیتونه پیاوړی او په ملی سطح کی د هغوی غوښتنی اوریدلی شوی دی. د محلی بشری حقونو د ډلو زړور اقدامات په حکومتوالی اود امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی اړین پاتی دی. دا هم ښکاره خبره ده چی د عمل په ډګر کی اقدام کیدای شی ډیری وخت د بهر څخه په ملاتړ سره بشپړ شی، خو دغه هڅی هغه وخت بریالی دی چی د لانجو لپاره محلی حل ولټول شی، هغه یو حل چی په هغه کی کلتوری، ټولنیز او سیاسی اړخونه په پام کی ونیول شی.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

د بشری حقونو د سرغړونو پر ضد د دعواوو لپاره وګړو ته امکانات برابر کړی

- له محلی کمکی ډلو سره کار وکړی ترڅو هغوی وکړای شی چی د بشری حقونو د سرغړونو په اړه د محلی قضایی سیستم پر اساس قضیی تعقیب او دعواوی محکمی ته وړاندی کړای شی
- له ښځو او د لږکیو له ډلو سره کار وکړی ترڅوهغوی وکړای شی چی د ښځو او د لږکیو حقوق وپیژنی او خوندی وساتی.

د بشری حقونو د سرغړونو په هکله امنیتی سکتور فعال کړی

- د امنیتی سکتور د پخوانیو غړو څخه استفاده وکړی ترڅو د هغو حکومتی تأسیساتو سره چی د امنیتی سکتور یوه برخه جوړوی د یو رابط په توګه عمل وکړی
- د اړیکو د ټینګولو او پراخولو لپاره د بشری حقونو له نړیوالو سازمانونو سره اړیکی ټینګی کړی
- د مدنی ټولنی د محلی سازمانونو سره په ګډه کار وکړی

- له امنیتی سکتور او دغه راز د مدنی ټولنی د بشری حقونو د سازمانونو له مشرانو سره کاری اړیکی ټینګی کړی ترڅو په امنیتی سکتور کی د بشری حقونو په هکله د پوهی او خبرتیا سویه لوړه کړی

د بشری حقونو په هکله حکومت حساب او کتاب ته کښېنوی

- د بشری حقونو له نظره جاری قوانین او نور مسوده شوی قوانین تر کتنی لاندی ونیسی
- د هغو بشری حقونو د سرغړونو په هکله چی ستاسو په سیمه کی د امنیتی سکتور لخوا سرته رسیدلی دی یو تحلیل په لاره واچوی او د عامو خلکو په اختیار کی یی کیږدی.
- د حکومت د امنیتی سکتور د پالیسیو او فعالیتونو په هکله رپوټونه جوړ کړی او د عام وګړو په اختیار کی کیږدی
- د امنیتی خدماتو چارچلند ترڅارنی لاندی ونیسی او د بشری حقونو د سرغړونو د قربانیانو په هکله د اطلاعاتو د چڼ کولو یو اداره جوړه کړی.

۱۲
فصل

MARK GUTHRIE AND SIPHOSAMI MALUNGA

قانونی مرسته او
د قانون اصلاحات

Mark Guthrie and Siphosami Malunga

۱۲

قانونی مرسته او
د قانون اصلاحات

په دی فصل کی د مدنی ټولنی د سازمانونو نقش چی کولای شی د حقونو د دفاع د هڅو له لاری د امنیتی سکتور په څارنه کی ولوبوی او دا موضوع چی د امنیتی سکتور د غړو لخوا د سرته رسیدلو سرغړونو د قربانیانو سره څرنګه قانونی مرسته وشی، تر مطالعی لاندی نیولی شوی دی. په دی ساحه کی د مدنی ټولنی د سازمان فعالیت کیدای شی چی دغه ښی پایلی ولری: د قانون د چوکاټ اصلاح چی د امنیتی سکتور شفافیت او حساب ورکولو ته مجبوروی، د پالیسیو او د هغو د پلی کولو باندی کتنه چی آیا د قانون سره سم عمل کوی که نه او د نړیوالو معیارونو سره سم د بشری حقونو د سرغړونو د قربانیانو ته د تاوان ورکولو لپاره د غوره چارچلندونو تثبیتول.

په دغو موضوعاتو کی اغیزمنه مداخله د هغو مهارتونو د ترکیب ایجاب کوی چی په تیرو فصلونو کی د څارنی، پلټنی، د حقوقو د دفاع او د پوهی او خبرتیا د سطحی د لوړلو په بڼه تری یادون وشو. پر امنیتی سکتور باندی د څارنی د تأمین لپاره هڅی باید د پراخو هڅو او زیارونو اصلی برخه وګڼله شی ترڅو د قانون واکمنی او حاکمیت خوندی وساتل شی. د «قانون حاکمیت» ښایی د مختلفو خلکو لپاره مختلفی معناوی ولری. قانون پوهان او د حقونو مدافع وکیلان ښایی هغه له قانونیت سره مساوی، د کار وړ یو قانونی چوکاټ او یو خپلواک قضایی سیستم په توګه وګنی. د پرمختیایی مرستو اداری ښایی د قانون حاکمیت دا وګنی چی دیموکراسی یا د آزاد بازار اقتصاد وده وکړی. عادی وګړی ښایی ووایی چی د قانون حاکمیت دا دی چی ملی تأسیسات باید حساب او کتاب ته کښینوی، سړی عدالت ته لاس رسی ولری او د قانون له مخی د هغوی حقوق خوندی وساتل شی. په حقیقت کی دا ټولی انګیرنی صحیح دی، دا ټول مسائل د قانون په حاکمیت کی راځی. له حقوقی او قانونی لحاظه د قانون د حاکمیت تعریف دری اړینواو بنسټیزو مسائلو پوری اړه نیسی:[1]

- هیڅوک له قانون څخه لوړوالی نه لری؛
- ټول انسانان یا ټول خلک په مساوی کچه د قانون له ساتنی څخه برخمن دی؛

[1]- د بیلګی په توګه دغی پاڼی ته مراجعه وکړی:
http://www.icj.org/article.php3id_article=3088&id_rubriqze=118&lang=en

- عدالت د ټولو لپاره د لاس رسی وړ دی.

سربیره پردی د قانون حاکمیت دا هم وایی چی د یو هیواد هر وګړی او تأسیسات د حکومت په شمول د قانون په وړاندی مساوی حق لری او یو شان پری تطبیق کیږی او بشری حقونو ته درناوی کیږی، او دولتی تأسیسات د هغو په مطابق عمل کوی. د قانون د حاکمیت د پیاوړتیا لپاره هر ډول فعالیت او هڅه باید د لاندی هدفونو د تأمین په مقصد وی:

- د قضایی نظام خپلواکتوب؛
- عدالت او قضاء ته په مساوی کچه لاس رسی؛
- د ټولنی له ټولی پرګنو سره (د امنیتی سکتور په شمول) د عین قوانینو له مخی یو شان چارچلند کیږی؛
- د امنیتی سکتور په شمول د دولت د ټولو تأسیساتو لخوا بشری بنسټیزو حقونو ته درناوی کیږی.

هرهغه فعالیت ته چی په دی فصل کی پری بحث کیږی کیدای شی په دی نظر وکتل شی چی کولای شی د نوموړو ځلورو هدفونو په بریالیتوب کی ونډه ولری. د مدنی ټولنی هر سازمان د خپل پام وړ موضوع ته ځیر کیږی. ځینی کیدای شی چی په عمومی توګه د بشری حقونو د سرغړونو څارنی او تثبیت ته او ځینی نور بنایی ځینی خاصو موضوعاتو لکه کورنیو او جنسی تیریو ته پام اړولی وی. د مدنی ټولنی ځینی نور سازمانونه کیدای شی چی د ځینو ډلو (لکه بندیانو) د حقونو په استازیتوب عمل وکړی او ځینو نور بنایی وګړو ته قانونی سلامشوری ورکړی: هر دغه هڅه کولای شی چی پر امنیتی سکتور باندی د څارنی لپاره یو اساسی ونډه واخلی.

دری پراخی ساحی وجود لری چی په هغو کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی په قانون کی د اصلاحاتو د راوستلو او قانونی مرستو لپاره مهم نقش ولوبوی:

- د حقونو دفاع او پلویتوب: پر امنیتی سکتور باندی د څارنی په موخه د یو قانونی چوکاټ لپاره مبارزه کوی، د اصلاحاتو لپاره ځینی خاصی ساحی تثبیتوی او د پالیسو او د چارچلندونو د ښه تطبیق لپاره هڅه کوی؛
- په انفرادی دوسیو کی مرسته؛
- تخنیکی مرستی.

د قانون اصلاحات: غوره پالیسی او غوره چارچلندونه

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د هغو قوانینو چی پر امنیتی سکتور باندی واکمن دی او د هغو پالیسیو او چارچلندونو په اصلاحاتو او بدلون کی مهم نقش ولوبوی. دوی دغه کار د اصلاحاتو د ساحو د تشخیصولو، قوانینو، پالیسیو او چارچلندونو کی د اصلاحاتو د راوستلو لپاره د پلویتوب او خپلواکو او دولتی تأسیساتو او ارګانونو سره د تخنیکی مرستو د برابرولو له لاری کوی. د مدنی ټولنی سازمانونه باید د قانون د چوکاټ او د امنیتی سکتور د پالیسو او چارچلندونو اړوندو موضوعاتو سره پیژندګلوی ولری. هغوی باید دغه موضوعات د عام وګړو غوږ ته ورسوی او د هغو د حل لپاره وړاندیزونه وکړی. د دی کتاب په دی برخه کی ځینو دغو موضوعاتو ته اشاری شوی چی کیدای شی د مدنی ټولنی د سازمانونو حقونو د دفاع موضوع وګرځی. دغه راز د تخنیکی همکاری ځینی مثالونه چی په دی ساحه کی کیدای شی د مدنی ټولنی سازمانونه سرته ورسوی، بیان شویدی.

ځینی موضوعات چې د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی د هغو دفاع لپاره راولاړ شی او د تحقق لپاره یې هڅې وکړی په لاندی ډول دی:

- د امنیتی سکتور د څارنی لپاره د یو قانونی چوکاټ جوړول؛
- د شفافیت، حساب ورکولو او اغیزمن امنیتی سکتور لپاره په قانون کی اصلاحات راوستل؛
- د امنیتی سکتور اصلاح شوی پالیسی او چارچلندونه؛
- د بشری حقونو د سرغړونو څارنه، کوم چې د امنیتی سکتور پرسونل مرتکب شوی دی؛
- د امنیتی سکتور په څارنه، پالیسیو او چارچلندونو کی د جنسیت اړوند موضوعاتو شاملول؛
- د قضاء د خپلواکتوب پیاوړی کول.

ټول دغه موضوعات د مدنی ټولنی د سازمانونو لکه ملکی انجمنونه، بشری حقونو ډلی، د ښځو ډلی، د بندیانو د بشری حقونو ډلی، د قانون د اصلاحاتو ډلی، د نارینه او ښځینه عسکری پرسونل د حقونو ډلی یا هغه ډلی چې د انسانی قاچاق پرضد مبارزه کوی او داسی نورو ته د مداخلی لپاره موقع برابروی.

د دیموکراتیک امنیتی سکتور د حکومتوالی لپاره د یو قانونی چوکاټ جوړول

په هر دولت کی لازمه ده چې پر امنیتی سکتور باندی د ملکی څارنی لپاره یو قانونی چوکاټ جوړ شی. د جګړی او وسلوالو شخړو څخه وروسته دولتونو او انتقالی دیموکراسیو کی بنایی په لومړی سر کی د دی اړتیا وی چې د دیموکراتیکی څارنی اصول او د هغوی په اساسی قوانینو کی لاربښونی رامنځ کړای شی.

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې حکومت دی ته وهڅوی چې د یو داسی اصل د جوړولو لپاره خپل موافقت څرګند کړی او پر امینتی سکتور باندی د ملکی څارنی لپاره د ولسی وګړو ذهینت روښانه کړی. دا یوه لاره ده چې د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی په خپل هیواد کی د بشری حقونو د فرهنګ د رامنځ ته کولو لپاره یوه مهمه ونډه واخلی.

۱۲ – ۱ چوکاټ
پر امنیتی سکتور د پارلمانی څارنی د قانون نمونه

په ۲۰۰۲ کال کی د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا مرکز (DCAF) او د خپلواکو دولتونو مشترک المنافع (CIS) پارلمانی اسامبلی پر امینتی سکتور باندی د پارلمانی څارنی لپاره په ګډه د قانون یو نمونه طرح وکړه تر څو د پخوانی شوروی له جمهوریتونو سره د ملی قوانیونو په جوړولو کی مرسته وکړی، کومو کی چې د امنیتی سکتور د دیموکراتیکی څارنی صراحت شوی دی. دغه مادل یا نمونه یې قانون د ۱۹۹۴ کال د امنیت د سیاسی – پوځی اړخونو په هکله په اروپا کی د امنیت او د همکاری د کنفرانس (OSCE) د چارچلند د لاربښوونو پربنسټ جوړ شو. نوموړی لاربښوونی ټینګار پر دی لری چې پر پوځی، نیمه پوځی او د کورنیو چارو پر ځواکونو او دغه راز پر استخباراتی ادارو او پولیسی ځواکونو باندی دیموکراتیک سیاسی کنترول د امنیت او ثبات یو حتمی او ضروری عنصر ګڼل کیږی.
دغه نمونه ای قانون کولای شی په دی پانه کی وګومی:
http://www.dcaf.ch/_docs/bm_fluri_niktin_cis_model.pdf (په انګلیسی ژبه)
http://www.dcaf.ch/_docs/bm_fluri_niktin_cis_model_ru.pdf(په روسی ژبه)

د ۲۰۰۳ کال په جون کې د نوموړې نمونه يي قانون پربنسټ د اوکراين پارلمان پر پوځ او د قانون اجرائي سازمانونو باندې د ديموکراتيکې ملکي اداری د کنترل قانون ومانه.[1] پر امنيتي سکتور د ملکي څارنې د يو قانون د منلو بيلګه په قرغزستان کې هم موندلای شی، چيرته چې ۲۰۰۷ کال د جنوری په مياشت کې دغسې يو قانون تصويب شو.[2] په عين وخت کې قرغزستان په دی لټه کې هم شو چې د پوليسي چارو په برخه کې خپل قوانين له نړيوالو نورمونو سره برابر کړی.[3]

شفافيت او حساب ورکول

د مدنی ټولنې سازمانونه کولای شی چې د هغو قوانينو په طرح او تصويب کې زيار وباسی چې د امنيتي سکتور په برخه کې شفافيت او حساب ورکول خوندی وساتی. پر امنيتي سکتور باندې د ديموکراتيکې څارنې د مرستې لپاره دغه لاندې مسايل خورا د پاملرنې وړ دی او بايد د هغوی پلويتوب وشی:[4]

- د پوځ، پوليسو او د زندانونو منسوبين پارلمان او پارلماني تأسيساتو ته ځواب ورکونکی دی تر څو د هغوی کړه وړه په منظمه توګه تر څارنې لاندې ونيسی؛
- د پوليسو د چاراوکو جوړښت چې په هغې کې د وګړو استازيتوب هم شامل دی او هغه مسووليت لری چې د پوليسو چارچلند او پاليسی تر څارنې لاندې ونيسی؛
- له دی ناحيې ډاډه کيدل چې پوځ، پوليس او د زندانونو منسوبين په هغه صورت کې چې له قانون څخه سرغړونې وکړی او يا پر بشری حقونو تيری، د ملکي محکمو په وړاندې ځواب ورکونکی دی؛
- د بشری حقونو تأسيساتو جوړول له دی صلاحيت سره چې د امنيتي سکتور لخوا د بشری حقونو د سرغړونو پلټنه و کړای شی؛
- د ربړونې او نورو ناروا، بشری تحقير او ناوړه چلندونو پرضد د ملګرو ملتونو د ضميمه پروتوکول د دولتونو له خوا تصويبول، د دغه پروتوکول په موادو او احکامو کې دا هم شامل دی چې د ربړونې پرضد د ملګرو ملتونو فرعی کميټه د پلټنې صلاحيت لری او د بنديخانو او توقيفونو د پلټنې لپاره د يو ملي ميکانيزم جوړول؛
- د دولت لخوا د هغې يو اداری جوړول چې د بشری حقونو د سرغړونو قربانيان تلافی کړی؛
- د قضايي هيأتونو د ټاکولو جوړښت چې په هغه کې د ټولنې استازی هم شامل وی او په يو آزاده او عادلانه پروسه کې قاضيان وټاکل شی؛
- د هغو انجمنونو جوړښت چې په هغو کې د مدنی ټولنې د سازمانونو او د امنيتي سکتوراستازی وکړای شی برخه واخلی تر څو خپلمنځی مسائلو باندی بحث او خبری وکړی.

د امنيتي سکتور د چارچلندونو او پاليسی له اصلاحاتو سره مرسته

د مدنی ټولنې سازمانونه معمولاً د امنيتي تأسيساتو د چارچلندونو او عملياتي لارو چارو په هکله د ټولنې لومړی درجه تجربه لری، خصوصاً د پوځی، پوليسو او د زندانونو د منسوبينو په هکله. د مدنی

---

[1] - د اوکراين د امنيتي سکتور د مسوده شوی قانون د يوی بشپړی مقايسی لپاره دغه ليکې وګوری:
Colston, Fluri and Piroshkov, „The Security Secror Legislation of Ukraine', 2006, in particular pp. 163-175; available at http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&nav1=4

[2] http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav011107.shtml

[3] See www.osce.org/item/13866.html

[4] - د حقونو دفاع او پلويتوب په موضوع کې د زيات معلومات لپاره د دی کتاب پنځم فصل ته مراجعه وکړی.

ټولنی سازمانونه په ځينو خاصو موضوعاتو (لکه د ماشومانو حقوق، داخلی او د جنسيت پربنسټ ولاړ زورزياتی، نارينه او ښځينه همجنس بازو، د جنسيت له حدودو بهر موضوعاتو، انسانی قاچاقونو، روانی معيوبتوب، د نژادی لږکيو حقوق، د بنديانو حقوق، څارنه، د ښځو حقوق) باندی کار کوی او د بشری حقونو د سرغړونو په هکله رپوټ ورکول. هغه ښايی ممکن وګرځی ترڅو د هغوی کارپوه توب او تخصص ته پام واړول شی. په دغو ټولو حالاتو کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د خپلو پلويانو او د حکومت ترمنځ مينځګړيتوب وکړی. د مدنی ټولنی د سازمانونو ځينی هدفونه چی د امنيتی سکتور په چارچلندونو او پاليسيو کی اصلاحات اغيزمن کوی په لاندی ډول دی:

- عملياتی پاليسی او چارچلندونه چی د بشری حقونو درناوی کوی، خصوصاً د ژوند حق، د آزادی حق او جسمی بشپړتيا، د عادلانه محاکمی حق، د شتمنی د درلودلو حق او د شخصی ژوند حق؛
- د امنيتی قواوو لخوا د اصل احترام چی د قوی څخه په ډيره لږه کچه کار واخيستل شی؛
- د امنيتی سکتور په دننه کی د عادلانه انضباطی او جزائی پروسيجرونو درلودل؛
- د امنيتی سکتور په دننه کی د ناوړه اداری د ادعاوو په هکله د پلټنی لپاره د يوی ټينګی او عادلانه پروسيجر درلودل؛
- په امنيتی سکتور کی د ښځو د استازيتوب د کچی لوړول؛
- هغه چارچلندونه چی د تجريدی ډلو او د ژوبليدو وړ اشخاصو، روانی معيوبينو، د جنايتونو، د جنسی تيريو او کورنی زورزياتيو د قربانيانو د ضرورتونو په وړاندی په خاصه توګه حساس دی.

د مدنی ټولنی سازمانونه يو لړ چانسونه په مخکی لری ترڅو د امنيتی سکتور په اړوند د چارچلندونو او د کړو وړو د لارښوونوعملياتی اغيزی تر څارنی لاندی ونيسی. دغه چانسونه کيدای شی چی انفرادی دوسيو د حقايقو د بربنډولو له لاری ممکن وګرځی، کوم چی د مدنی ټولنی سازمانونو هغه ثبت کړی او يا د پيښو قربانيان سره د قانونی يا روانی مرستو له لاری موندلی دی. د بيلګی په توګه انفرادی دوسيی ښايی هغه شواهد او اسناد بربنډ کړی چی وسلوالو ځواکونو تر کومی اندازی د ولسی وګړو پر ضد له قوی څخه کار اخيستی دی.

د محاکمی څارنه، خصوصاً د محاکمی څخه مخکی د پوليسی تحقيقاتو په لومړنيو پړاونو کی څارنه ښايی د پوليسو د چارچلندونو په هکله د معلوماتو ډيره شتمنه سرچينه وی. د بيلګی په توګه د محاکمی څخه مخکی کله چی پوليس له نيول شوی تورن شخص څخه پوښتنی کوی، د پوليسو چارچلند بايد تر څارنی لاندی ونيول شی چی آيا د قانون په مطابق عمل کوی او يا که نه، او آيا بشری حقونو ته درناوی لری او يا که نه. د مدنی ټولنی سازمانونه چی د انسانی قاچاق پرضد مبارزه کوی د پيښو له قربانيانو او پوليسو سره د تعامل له لاری کولای شی چی د هغو معيارونو ارزونه وکړی، د کومو له مخی چی پوليس د انسانی قاچاق له قربانيانو سره څه ډول چلند کوی. د بيلګی په توګه د مدنی ټولنی سازمانونه چی د ربړونو او ناوړه غيرانسانی سلوک او سپکاوی ضد تړون د اختياری پروتوکول پر اساس د ملی وقايوی ميکانيزم د يو برخی په توګه بنديخانو او زندانونو څارنه کوی، له دی لاری ښه امکانات په لاس کی لری ترڅو وګوری چی له تاکل شويو معيارونو او کچو سره سم عمل کيږی که نه.[1] د مدنی ټولنی سازمانونه کيدای شی ځينی خاص محافل هم وڅاری، کومو چی پوليس له قوی څخه د کار اخيستلو لپاره اجازه لری، مثلاً د عامه ټولنو د ګډوډولو لپاره پوليس مؤظف کيږی. د پوليسو دغه ډول مداخله بايد تر څارنی لاندی ونيوله شی چی تر کومی کچی له قوی څخه په کار اخستلو، معيارونه

[1] - په دی اړه د ربړونو د مخنيوی د انجمن، خصوصاً د زندانونو څخه د ليدنی کتنی لارښونی مطالعه کولای شی:
http://www.apt.ch/component/option,com_doc-man/task,cat_view/gid,58/Itemid,59/lang,en/;
او د بشری حقونو د څاري لپاره د ملګرو ملتونو د روزنی رساله (په انګليسی، فرانسوی، روسی او هسپانوی ژبو)
http://www.unhchr.ch/html/menu6/2/training.htm

او بشری حقوق مراعاتوی. ۱۲ – ۲ چوکات نړیوال بشری قوانین او لارښوونی بیانوی کوم چی د امنیتی سکتور په څارنه کی د قانونی مرستو او قانون ملاتړ لپاره لارښوونی کوی.

۱۲ – ۲ چوکاټ
د بشری حقونو نړیوال قانونی وسایل، د پالیسی نړیوال سندونه او پر امنیتی سکتور د څارنی لپاره اړوندی لارښوونی

د بندیانو او د هغو کسانو چی زندان ته ورته ځایونو کی بندیان دی محافظت

- د بندیانو سره د چلند لپاره د ملګرو ملتونو د معیارونو حد اقل مقررات
- د بندیانو سره د چلند لپاره بنسټیز اصول
- د ټولو هغو کسانو لپاره چی په توقیفونو یا زندان ته ورته ځایونو کی ساتل کیږی د محافظت د اصولو ارګان
- د غیرتوقیفی اقداماتو لپاره د ملګرو ملتونو د معیارونو حد اقل مقررات (د توکیو مقررات)

د ماشومانو او نا بالغو مجرمینو محافظت

- د نابالغو مجرمینو چی له خپلی آزادی څخه بی برخی شوی دی، د محافظت لپاره د ملګرو ملتونو مقررات
- د نابالغو مجرمینو په برخه کی د عدالت د خوندی ساتنی لپاره د ملګرو ملتونو د معیار حد اقل مقررات (د پیکنګ مقررات)
- د جنایی جرمونو په قضائی سیستم کی د ماشومانو په هکله د عمل لارښوونی
- د نابالغو د مجرم کیدو د مخنیوی لپاره د ملګرو ملتونو لارښوونی (د ریاض لارښوونی)

د ربړونی او نورو غیرانسانی چلندونو یا د انسان د سپکاوی یا انسانی سزا پرضد محافظت

- د ربړونی او نورو غیرانسانی چلندونو یا د انسان د سپکاوی یا انسانی سزا په وړاندی د ټولو انسانانو د محافظت اعلامیه
- د ربړونی او نورو غیرانسانی چلندونو یا د انسان د سپکاوی یا انسانی سزا پرضد منشور (CAT)
- د ربړونی او نورو غیرانسانی چلندونو یا د انسان د سپکاوی یا انسانی سزا پرضد د منشور ضمیمه یی اختیاری پروتوکول (OP-CAT)
- د ربړونی او نورو غیرانسانی چلندونو یا د انسان د سپکاوی یا انسانی سزا په هکله د اغیزمنی پلټنی او مستند کولو لپاره اصول

د بیرحمانه، پرته له پوښتنی او ګرویځنی او د صحرایی اعدامونو مخنیوی او تحقیق

- د قانون له حدودو څخه بهر، بیرحمانه او صحرایی اعدامونو د اغیزمنی مخنیوی او تحقیق اصول

د قانون د اجراء کونکو چارواکو لپاره د چارچلند معیارونه او لاربنوونی

- د قانون د اجراء کونکو چارواکو د چارچلند لپار لاربنوونی
- د قانون د اجراء کونکو چارواکو لخوا د قوی او وسلی څخه د کار اخیستلو بنسټیز اصول

د قضاء او مدافع وکیلانو محافظت

- د قضاء د خپلواکتوب لپاره بنسټیز اصول
- د مدافع وکیلانو د نقش په هکله بنسټیز اصول
- د څارنوالانو د نقش په هکله لاربنوونی

د قوی د کار اخیستلو د نورو شکلونو په وړاندی محافظت

- د جرایمو او د قدرت څخه د ناوړه استفادی د قربانیانو لپاره د عدالت د بنسټیزو اصولو اعلامیه
- د جبری لادرک کولو په وړاندی د ټولو انسانانو د ساتنی لپاره اعلامیه
- د جبری لادرک کولو په وړاندی د ټولو انسانانو د ساتنی لپاره نړیوال منشور (خو د دی کتاب تر لیکلو پوری نافذ شوی نه دی)

د عدالت لپاره حقوق

- د حقوقو د اعادی او د تلافی کولو د حق په هکله بنسټیز اصول او لاربنوونی

د سیمه ایزو سازمانونو لخوا لاربنوونی او سپارښتنی

- د امنیت د سیاسی – پوځی اړخونو په هکله د چارچلند لاربنوونی (OSCE/Special Committee of the CSCE Forum for Security Co-Operation)[1]
- د اروپا د پارلمانی اسامبلی د شورا «۱۷۱۳سپارښتنه» (۲۰۰۵) [2]

سرچینی:

http://www.2ohchr.org/english/law/index.htm#instruments
http://www.osce.org/documents/fsc/1994/12/4270_en-pdf
http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta05/erec1713.htm

کوم معلومات چی په دی ډول سره تولیږی کیدای شی چی له هغو څخه پر امنیتی سکتور باندی د ملکی څارنی او د پالیسیو او چارچلندونو د اصلاحاتو د مبارزی د یو قانونی چوکاټ د جوړولو په موخه د بنسټیزو موادو په توګه کار واخیستل شی. دغه ډول هڅی کیدای شی په لاندی شکلونو سره سرته ورسیږی:

[1] http://www.osce.org/documents/fsc/1994/12/4270_en-pdf
[2] http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/adoptedtext/ta05/erec1713.htm

- د رپوټونو خپرول یا په هغو کې ونډه اخیستل؛
- د رسنیو له لارې کمپاین؛
- د پارلمان له غړو سره کار کول؛
- د پارلمان استماعیه غونډو او کمیټو ته وړاندیزونه؛
- په مشورتی پروسو کې ونډه اخیستل؛
- د قانون په مسودو باندې تبصره کول.

د جنسیت مسأله له پام څخه مه غورځوئ

د جنسیت د موضوعاتو څخه د خبرتیا لپاره د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی د څارنی د هغه یو سیستم په جوړولو کی ونډه واخلي چې د ټولنی د یوی پراخی برخی څخه استازیتوب وکړی او هغه یو امنیتی سکتور رامنځ ته کړی چې بشری حقونو ته درناوی ولری او په هغه کی د ټولنی د ټولو برخو استازی غړیتوب ولری. له موضوعاتو څخه د هغوی پوهه او تجربه کولای شی چې د مدنی ټولنی سازمانونو ته صلاحیت ورکړی ترڅو ځانګړی امنیتی ګواښ ته د نورو پام واړوی، هغه یو ګواښ چې تر زیاتی کچې د ټولنی د ژوبلیدو وړ غړو ته متوجه دی. سربیره پر دی هغوی کولای شی هغه پالیسی او چارچلندونه تشخیص کړی چې د ټولنی د دغو ډلو څخه استازیتوب وکړی. په هغو ټولنو کی چې تازه له جګړی یا شخړی څخه ژغورل شوی دی او هلته د جنسیت پربنسټ ولاړ زورزیاتی ډیر پراخ دی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې د نویو قوانینو انفاذ لپاره پلیوب وکړی. دغسی یو مثال سړی کولای شی چې په لایبریا کی ومومی. هلته د ښځینه انجمنونو مدافع وکیلانو پر ښځو باندی د جنسی تیریو د یو نوی جنایی قانون په جوړولو کی مهم نقش ولوباوه، دغه قانون په ۲۰۰۶ کال کی توشیح شو.[1]

د دی کتاب په لسم فصل کی ۱۰ – ۶ چوکاټ د امنیتی سکتور او د جنسیت د موضوعاتو په هکله د مدنی ټولنی سازمانونو ته د یو شمیرنړیوالو قوانینو او قانونی ابزارونو فهرست وړاندی کیږی ترڅو د هغو په مرسته وکړای شی د څارنی په مقصد د یو قانونی چوکاټ د جوړلولو لپاره د جنسیت د موضوعاتو مسأله هم شامله کړی او وتوانیږی چې په بریالیتوب سره پالیسی او چارچلندونه د عمل په ډګر کی پلی کړی.

د قضائیه خپلواکتوب پیاوړی کول

لکه چې مخکی له دی یادونه وشوه د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې د یو قضائی خپلواک سیستم د رامنځ ته کولو لپاره چې په هغه کی د ټولنی هراړخیز استازیتوب وشی، مبارزه وکړی ترڅو په قضائی هیأت کی د هغو کسانو د غړیتوب ژمنه وشی چې د بشری حقونو د ودی او خوندی ساتنی توان لری. له جګړی او وسلوالو شخړو څخه ژغورل شویو او همداراز انتقالی دولتونو کی چیرته چې د جګړی د جنایی مجرمینو څارنی صورت مومی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې په دی لاره کی مبارزه وکړی ترڅو د جګړی د جرایمو د ادعاو او د هغو کسانو چې په دی جرمونو تورن دی د ګړندیو محاکمو، په نا پلوی توګه پلټنه وکړی.

[1] http://www.iss.co.za/index.php?ink_id-3806&link_type=12&tmpl_id=3

۱۲ ـ ۳
په گرجستان کې قضائی اصلاحات: د قانون په هکله د عامه پوهاوی انجمن (ALPE)

له خپلواکی څخه مخکی گرجستان هغسی یو قضائی نظام درلود چی نه عادلانه ؤ او نه هم خپلواک.

کله چی دغه هیواد د ۱۹۹۰ لسیزی په پیل کی په یو لړ اصلاحاتو لاس پوری کړ تر څو د قضائی نظام خپلواکتوب پیاوړی کړی، د قانون د پوهاوی انجمن چی انگریزی مخفف یی (ALPE) دی او د گرجستان د مدنی ټولنی د سازمانونو له جملی څخه گڼل کیږی، متی بډ وهلی او د محکمو او د عامه خلکو ترمنځ د تشی د له منځه وړولو لپاره یی پل جوړ کړ او سربیره پر دی قضائی سیستم یی دی ته واړاوه ترڅو د خپل ورځنی کار حساب ورکړی.

ALPE په گرجستان کی د قضائی سیستم د پیاوړتیا لپاره په یو گڼ شمیر پروژو باندی کار وکړ. په دغو فعالیتونو کی پر قضائی موضوعاتو باندی د اونیزو تلویزونی خپرونو، د هیواد په یوی معتبری ورځپاڼی کی د قانون د وثیقو خپرول او د ښونځیو د ماشومانو لپاره د قضایی نظام په هکله تعلیمی ښوونی د یادونی وړ دی.

تر ټولو مهمه دا چی ALPE په محکمو کی د هغو دفترونو په جوړولو کی مرسته وکړه چی وگړو ته لارښوونه وکړی ترڅو خرنگه شخړی سره حل او فصل کړی. همداراز دغی مدنی ټولنی د قضاء اخلاقی لارښوونی خپاره کړل او د قانون په تأسیساتو کی د شفافیت او حساب ورکولو میکانیزمونو ته یی وده ورکړه.

سرچینه: http://siteresources.worldbank.org/EXTDEVCOMMENG/Resources/KGB.pdf

د اصلاحاتو د راوستلو لپاره د مدنی ټولنی د سازمان ونډه

د اصلاحاتو لپاره د مدنی ټولنی د سازمان مبارزه کیدای شی مختلف شکلونه ونیسی. د یوی موضوع په پام کی نیولو سره دغه مختلف شکلونه کیدای شی دغه لاندی ډولونه غوره کړی:

- د پارلمان استماعیه غونډو یا کمیټو ته وړاندیزونه
- د اصلاحاتو په گټه د پارلمان د غړو، سیمه ایزو یا محلی مشرانو راخپلول؛
- د تحقیقاتو د کمیسیونونو وړاندیزونه؛
- د قانون په مسودو باندی تبصری کول؛
- په ملی سوله او د اساسی قانون د مسودی په پروسه کی ونده اخیستل؛
- د بشری حقونو له ملی تأسیساتو سره په گډه کار کول؛
- د ربړونی ضد منشور د اختیاری پروتوکول پر بنسټ د ملی وقایوی میکانیزمونو په جوړولو کی برخه اخیستل؛
- د گردی میزونو په بحثونو کی ونډه اخیستل؛
- د غیرحکومتی سازمان په جرگو کی ونډه اخیستل؛
- د رسنیو کمپاینونو په لاره اچول او یا په هغوی کی برخه اخیستل؛
- د رپوټونو، پالیسیو او عامه پوهاوی موادو تولیدول؛
- د عرایضو او غوښتنو بندوبست کول؛

- په انفرادي قضيو باندې کار کول ترڅو د اصلاحاتو لپاره ټينګار وشي؛
- د عامه مظاهرو په لاره اچول.

په عامه بحثونو، د پوهاوي د سطحې په لوړولو او د حقونو په دفاع کې د مدني ټولنې د سازمانونو د ونډو پر مثالونو باندې د دې کتاب په تيرو فصلونو کې رڼا واچوله شوه. په دې اړه يو بل ډير ښه مثال په جنوبي افريقا کې سړې مونډلاي شي، چيرته چې د ملي امنيتي چوکاټ د جوړولو د تيارۍ په موخه د امنيتي ګواښونو او د هغو په اړوند د عامه وګړو د نظرياتو په هکله د عمومي سلامشورو په نتيجه کې «د دفاع پربنسټ د امنيت» تعريف د «بشر د ساتنې پربنسټ د امنيت» په تعريف بدل شو. [1]

په خاصه توګه د قانون د اصلاحاتو او پاليسيو باندې د کتنې په پام کې نيولو سره چې هدف يې په امنيتي سکتور کې د بشري حقونو خوندي ساتنه ده، د بشري حقونو ملي تأسيسات او د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي يو بل سره په همکارۍ کې د بشري حقونو په وده کې ونډه واخلي. ۱۲ – ۴ چوکاټ په جنوبي افريقا کې د دغسې يوې همکارۍ بيلګه بيانوي:

۱۲ – ۴چوکاټ

«ډيرديو له ويرې» او د وسلوالو زور زياتيو پرضد له مدني ټولنې سره ګډ کار: د جنوبي افريقا د بشري حقونو کميسيون

د نه سند لرونکو بهرنيانو، پناه وړونکو او کډوالو پرضد د بشري حقونو تيرۍ په جنوبي افريقا کې يوه ډيره ستره ستونزه ده چې د پرديو څخه د ډار او ويرې او د وسلوالو زورزياتيو سره ورته لمن وهل کيږي. د جنوبي افريقا د بشري حقونو کميسيون د خپل جوړښت له لومړي سر څخه د خپلو منابعو د پام وړ برخه د بهرنيو کډوالو او پناه وړنکو د بشري حقونو د خوندي ساتنې او د هغوی پرضد د تيريو څارنې او مستند کولو ته ځير کړې وې. د ادعاو له مخې د پوليسو لخوا د زورزياتيو څخه کار اخيستل او پر بشري حقونو باندې تيرۍ او دغه راز په يو خصوصي زندان کې له بشري حقونو څخه سرغړونې هغه سترې پيښې وې چې بهرنې کډوال او پناه وړونکي ورسره لاس او ګريوان ؤ.

د خپل ځيرنيز ظرفيت د پراخولو او د اړوندو اطلاعاتو د راټولولو لپاره د جنوبي افريقا د بشري حقونو کميسيون د ۱۹۹۸ کال په فبرورۍ کې په دغه هيواد کې د حقوق او قوانينونو له يو شمير تعليمي مرکزونو سره د ګډ کار لپاره ملا وتړله. د «قانون د تطبيق د مطالعاتو مرکز»، د Witwatersran د پوهنتون د قانون له پوهنځۍ او د بشري حقونو مدافع وکيلانو انجمن (يو غيرحکو متي سازمان) سره د همکاريو له لارې نوموړي کميسيون وتوانيد چې له قربانيانو سره په مرکو کې معلومات راټول کړي. له دغو معلوماتو سره کميسيون وغوښتل چې د بهرنيو کډوالو او پناه وړنکو پر ضد د بشري حقونو تيريو ته عامه پام واړول او د هغو لپاره د حل لارې چارې ولټول شي. هغه ترينينګ چې په دې پروژه کې د برخه والو لپاره وړاندې شو، هغه هم په اوږده موده کې ډير ګټور ؤ، ځرنګه چې د قانون او د حقوقو په تعليمي مرکزونو کې يې د محصلينو ترمنځ د بشري حقونو په برخه کې ليوالتيا پراخه کړه.

د دې کار په نتيجه کې هغه يو کدر وروزل شو چې د بشري حقونو د خوندي ساتنې لپاره پوره تجربه لري.

---

[1] Kenkel, Kai Michael, „Civil Society Participation in Defence Policy Formulation: Academics Experts and South Africa's Post- Apartheid Defence White Paper" in Journal of Security Management Vol.4, No.1, 2006, http://www.ssronline.org/jofssm/issues/jofssm_0401_kenkel_civl_society.pdf?CFID=813174&CFTOKEN=5670795

سرچینه:
Human Rights Watch, „Government Human Rights Commissions in Africa“,
http://www.hrw.org/reports/2001/africa/overview/contributions.html

د اصلاحاتو د راوستلو لپاره تخنیکی مرستی

د مدنی ټولنی سازمانونه ډیری وخت د ښه تجربو او تخصصونو څخه برخمن دی چی کولای شی له امنیتی سکتور سره یی شریک کړی ترڅو هم د امنیتی سکتور د څارنی لپاره په قانونی چوکاټ او هم د امنیتی سکتور په پالیسیو او چارچلندونو کی اصلاحات رامنځ ته کړی. دغه تخنیکی مرستی کیدای شی چی په لاندی ډول سره صورت ومومی:

- د پارلمان کمیټو او استماعیه غونډو ته اسناد او شواهد وړاندی کړی؛
- د قانون په مسوده کی مرسته وکړی؛
- د امنیتی سکتور د پرسونل لپاره په عمومی او خاصو موضوعاتو کی د بشری حقونو ښوونه او رزونه (د بیلګی په توګه: د جنسیت پربنسټ زورزیاتی یا د انسانی قاچاق او داسی نورو موضوعاتو په هکله)؛
- د پوځ، پولیسو، د زندانونو د محافظینو او د قضائی ارګان د کارکونکو لپاره پر ځینو ټولنو باندی د امنیتی سکتور د پالیسیو د اغیزو د روزنیز سمینارونو دایرول؛
- د بشری حقونو د سرغړونو د پیژندنی لپاره د آزمایښتی څارنی پروژو په لاره اچول او د قانون د اصلاحاتو د ساحو تشخیصول.
- پالیسی جوړونکو او قانون جوړونکو ته معلومات ورکول؛
- د ګردی میز په بحثونو کی ګډون کول ترڅو د امنیتی سکتور د قانون او چارچلندونو په هکله بحث وکړی؛
- نړیوالو پلټونکو ارګانونو ته معلومات ورکول (د بیلګی په توګه: د ربړونو د مخنیوی لپاره د دملګرو ملتونو فرعی کمیټه او د ربړونی د مخنیوی لپاره د اروپا د اتحادیی کمیټه)، د اړوند هیواد څخه د لیدنی کتنی څخه مخکی او د لیدنی کتنی په ترځ کی؛
- د امنیتی سکتور او د ځواکونو او د ژوبلیدو وړ ډلو ترمنځ د مینځګړی په توګه عمل وکړی؛
- په هغو ډلو کی شمولیت پیدا کړی چی د امنیتی سکتور په اړه د قانون او چارچلندونو د تطبیق په برخه کی کار کوی (د بیلګی په توګه: هغه ډلی چی د قانون په نظام کی د اصلاحاتو څارنه کوی)؛
- د جګړو او وسلوالو شخړو څخه وروسته او انتقالی دولتونو کی اړوندو چارواکو ته د پخوانیو قاضیانو د کړو وړو په هکله معلومات ورکړی، دا ځکه چی په دغو دولتونو کی ښایی اړتیا وی ترڅو د نوی قضائی نظام په جوړولو کی د قاضیانو په انتخاب کی له احتیاط څخه کار واخیستل شی؛
- د قضائی کمیسیونونو په ټاکلو کی برخه واخلی.

په انفرادي دوسيو کې د مدني ټولنې د سازمانونو د مرستې نقش

په دې برخه کې د مدني ټولنې د سازمانونو پر هغه نقش باندې بحث کيږي چې څرنګه هغوی کولای شي په انفرادي دوسيو کې مرسته وکړي او دولت خپل مکلفيتونه سرته ورسوي او د بشري حقونو د سرغړونو قربانيانو ته د تلافې کولو په مقصد تخنيکي مرستې ورکړای شي.

وړيا خدمتونه – قانوني مرسته او قانوني مشوره

د مدني ټولنې ډلو په اثبات رسولې چې هغوی اړينو خلکو او ډلو ته د مرستو او قانوني سلامشورو په ورکولو کې خورا د ستاينې وړ دي. دغه اړيني دلې عبارت دي له: کډوال، قومي يا نژادي لږکې، بې وطنه يا بې کوره خلک، کورنې بې ځايه شوي خلک يا مهاجر، معلولين او معيوبين او يا هغه خلک چې د مختلفو دلايلو له امله هغو مرستو ته لاس رسی نه لري چې ورته اړتيا لري. دغو خلکو ته کيدای شي چې د مرستې دفترونه او اداري جوړې شي، البته په هغو سيمو او ځايونو کې چې هغوی ورته لاس رسی ولري او هغوی ورته مراجعه وکړای شي، خدمات بايد وړيا وي. له داسې مرستو سره هغوی د دې توان پيدا کوي چې له خپلو حقونو څخه دفاع وکړي، که څه هم هغو د پيښو قرباني دي او که يا خپله د پيښو عامل. البته د دغو دفترونو او ادارو قانوني حدود او صلاحيتونه له يو بل سره توپير لري.

په سريلانکا کې د ۲۰۰۴ کال د مسيحي ميلاد د اختر يا کريسمس په ورځ يو سمندري توپان له ۳۰ زرو خلکو څخه ژوند واخيست او په سل ګونو زره کورونه يې ويجاړ کړل. ډيرو خلکو د خپل هويت تذکرې، د زيږيدو سندونه، نکاح خطونه، د شتمنيو او ځمکو اسناد له لاسه ورکړل. د دغو اسنادو د بيا جوړولو لپاره د مرستو قانوني دفترونه جوړ شول ترڅو د ملي بشري حقونو د کميسيون او ملي او نړيوالو ټولنې او غيرانتفاعي سازمانونو په مرسته دغو خلکو ته د اړتيا وړ اسناد له سره ورکړي. په دغه هيواد کې چې امنيتي وضعې د خرابيدو پرمخ روانه وه او د سونامي يا سمندري توپان د مصيبت سره نور هم وځپل شو، د مرستې د فترونو ته ترزياتې کچې هغو کورنيو مراجعه وکړه چې ماشومان يې تښتول شوي ؤ او يا په زور ترې د وسلوالو سرتيرو په توګه کار اخيستل کيده او يا پلرونه او يا د کورنې نور غړي يې لادرکه شوي ؤ. په يو شمير صنعتي هيوادونو او تر زياتې کچې په پرمختيايي هيوادونو کې ملي انجمنونو، پوهنتونونو او د مدني ټولنې نور سازمانونو يو بل سره د مشارکت او همکارې شبکې جوړې کړې دي، ترڅو اړينو خلکو او ډلو ته په وړيا توګه خدمتونه عرضه کړي.[1]

د امريکا په متحده ايالاتو کې دغه ډول همکاري په ډيره مسلکي توګه سرته رسول کيږي، سربيره پر دې د شريکو تأسيساتو لپاره د امتياز ورکولو معيارونه او پر وسيجرونه چوړوی او د غيرمسلکي کسانو لخوا ورکړای شوي حقوقي خدمات تر څارنې لاندې نيسي.

[1] UNDP, Civil Society and UNDP in Seri Lanka: Partnership in Crisis Situations, 2007, http://www.undp.org/partners/cso/publications/Civil_Society_and_UNDP_in_Sri_Lank_parnerships_in_crisis_situations.pdf

د قانون مشورتی کلینیک یا دفتر جوړول

په خاصه توګه په ځینو هیوادونو یا سمیو کی چی قضاء او عدالت ته لاس رسی محدود دی یا ځینی قانونی اړتیاوو ته سمه پاملرنه نه کیږی، د قانون مشورتی کلینیک «دفتر» کولای شی چی د قربانیانو د حقونو د خوندی ساتنی لپاره یو مهم نقش ولوبوی. خو قانونی مشوری او مرستی ډیر زیات مسوولیتونه لری. قانونی مشوری ورکول نه یواځی د قانون او قانونی لارو چارو په هکله د زیاتو معلوماتو د درلودلو، بلکه د قضائی تجربو غوښتنه هم کوی. هر قضیه او دوسیه خپلی ځانګړی حقایق لری چی اړوندی موضوع تشخیص او د نتیجی په هکله یی تر یوی کچی وړاندوینه کوی. د مدنی ټولنی هر سازمان چی غواړی قانونی مشورتی دفتر جوړ کړی، باید په پام کی ونیسی چی آیا رښتیا د دی کار لپاره ظرفیت لری او آیا هغه چاپیریال چی هغه په کی فعالیت لری، ورته مناسب دی. ځینی لاندی موضوعات په دی اړه په پام کی ونیسی:

عملیات او چاپیریال:

- د قانون د یو مشورتی دفتر لپاره څه اړتیا ده؟ د قانون دغسی یو مشورتی دفتر څرنګه کولای شی چی د قانون د خدماتو یوه بله اداره تکمیله کړی؟
- د عرضه شوی خدماتو او مرستی حدود څه دی؟ آیا دا یواځی مشوری ورکوی یا په محکمو یا نورو تریبونالونو کی استازیتوب کوی، یا دا دواړه؟ یواځی ملکی موضوعاتو کی که جنایی کی یا دواړو کی؟
- د مشورتی دفتر د پام وړ وګړی څوک دی؟ آیا دغه دفتر یواځی د ټولنی د ژوبلیدو وړ ډلی په پام کی نیولی او که د ټولنی پراخی برخه ته هم ځیر دی.
- د قانون دغه مشورتی دفترد خپل ځان په هکله څرنګه تبلیغ کوی او څرنګه کولای شی د خپلو پام وړ خلکو په منځ کی له شهرت او اعتبار څخه برخمن شی؟
- د دغه دفتر د فعالیت جغرافیایی ساحه څومره پراخه ده؟ آیا هغه ګرځندوی خدمات هم لری؟ آیا ټول وخت کار کوی او که د کار وخت یی معین دی؟
- آیا د هغه د مشتریانو یا مراجعینو جسمی مصونیت ته کله چی هغه دفتر سره همکاری وکړی خطر وجود لری؟ دفتر څه ډول امنیتی اقدامات ورته نیولای شی؟
- د هغه د کاری عملیاتو لګښت څومره دی؟ د دفتر د کارونو د ترسره کولو او انفرادی قانونی اجراآتو لپاره څومره مالی منابع په اختیار کی لری؟
- آیا دفتر د خپلو مشورو د ورکولو په خاطر د کوم ملکی مسوولیت خطر په غاړه اخلی؟

ظرفیت او شریکان

- د قانون د مشورتی دفتر کار کونکی څه ډول تخنیکی مهارتونو ته اړتیا لری (مرکه کول، لیکل او د قانون د مسائلو مهارتونه)؟ آیا ماهر مسلکی قانون پوهان یا نیمه مسلکی کسان د دفتر په اختیار کی دی؟
- آیا دفتر کولای شی چی په مشورو کی محرمیت او لاس ته راغلی معلومات ځان سره خوندی وساتی؟ آیا د دوسیو او قضیو په ترتیب کی توانمندی لری؟
- آیا دفتر د قضیو او دوسیو په پرمختګ کی چټکتیا بنودلی شی؟
- له بشری حقونو سره د خواخوږو مدافع کیلانو یا د وکیلانو ډلو سره د همکاری امکانات څه دی ترڅو د هغو له تخصص او تجربو څخه استفاده وشی؟

- آیا د بشری حقونو سره خواخوږی طبی ډاکتران وجود لری تر څو د پیښو قربانیان ورته مراجعه وکړی او د هغوی د جسمی ټپونو تشخیص او تصدیق وکړی؟
- آیا دفتر کولای شی چی خپلو مراجعینو ته روحی او اخلاقی مرستی چمتو کړی او که هغوی نورو سازمانونو ته د داسی خدماتو په مقصد معرفی کوی.
- له نړیوالو حکومتی او غیرحکومتی سازمانونو سره څه ډول ائتلاف جوړیدلای شی ترڅو د مشورتی دفتر د شهرت سطح لوړه کړای شی، نړیوال محافظت څخه برخمن شی، بهرنیو تخصصونو ته لاس رسی ممکن وګرځی او د دفتر له مسلکی پرمختیا سره مرسته وشی؟

د دی لپاره چی د مدنی ټولنی سازمانونه وکولای شی د قانون دغسی مشورتی دفترونه جوړ کړی، دغه لاندی عملی لاری چاری کیدای شی چی په پام کی ونیول شی:

فزیکی ساحه (دفترونه یا ګرځندوی):
دی ته ضرروت دی ترڅو اړ کسان وکړای شی د مشورو لپاره مراجعه وکړی او په محفوظ ځای کی هغوی لازمی مشوری تر لاسه کړی. سربیره پر دی د مدنی ټولنی سازمانونه باید داسی یو ځای ولری چی مشوره غوښتونکی په کی انتظار وایستلی شی، پرته له دی چی چاته بربنډ او افشاء شی.

د خپل شهرت لپاره تبلیغ:
د مدنی ټولنی سازمانونه باید د خپل ځان او د خپلو خدماتو په هکله تبلیغ وکړی، د دی کار لپاره کولای شی چی ځینی کوچنی اعلانونه یا معلوماتی پاڼی چی په هغو د هغوی پته او د تماس نیولو لاری چاری او خدمات درج وی، خپری کړی. دغه معلوماتی پاڼی کیدای شی چی په ښاروالیو، د کډوالو په خدماتی دفترونو، روغتیایی مرکزونو یا د کورنیو د پالنو په مؤسسو کی کیښودلی شی. دغه راز هغوی کولای شی د راډیو او ورځپاڼو له لاری داسی تبلیغات په لاره واچوی.

تر هدف لاندی ډلو ته لاس رسی:
که چیری ترانسپورتی امکانات محدود وی او تر هدف لاندی وګړی ونشی کړای چی مشورتی دفترونو ته لاس رسی پیدا کړی، د مدنی ټولنی سازمانونه باید ګرځندوی ډلی په پام کی ونیسی؛ که چیری امکان ولری او زمینه برابره وی، د ټولنیزو خدماتو اداری یا روغتونونه کولای شی چی دغسی نماینده مشورتی دفترونه پرانیځي او په منظمه توګه د مراجعینو پرمخ خلاص وی ترڅو وکړای شی لازمی سلامشوری ترلاسه کړی.

تخصص:
د مدنی ټولنی سازمانونه باید د بشری حقونو له تأسیساتو، محلی او ملی انجمنونو، پوهنتونونو او د حقوق او قانون له پوهنځیو سره د همکاری او مشارکت اړیکی ټینګی کړی ترڅو وکړای شی د هغو په مرسته خپلو مراجعینو ته مختلف خدمات وړاندی کړی او مختلفو اړتیاو ته ځواب ووایی.

د قانونی مشورتی دفتر د کار ځرنګوالی:[1]
- د خپلو مراجعینو د اړتیاو د تشخیص لپاره یوه روڼه پروسه جوړه کړی ترڅو له مشورو سره د هغوی ساتنه وشی او یا نور خدماتی مؤسسو ته معرفی شی؛

---

[1] The Wester Canada Society to Acess Justice, www.ascessjustice.ca/lawyer/client_issues.asp There are a number of resources on the internet on these issues. See: A Basic Guide to Legal Standards and Practice, Human Rights first, http://www.humanrightsfirst.org/pubs/descriptions/fair_trail.pdf; UK National Occupational Standards for Legal Advice, http://www.ukstandards.co.uk/Find_Occupational_Standards.aspx?NosFindID=4&Suit-eID=796andwww.accesjustice.ca/Lawyers/procedure.asp

- له خپلو مراجعینو سره د مسوولیتونو په رڼا کی د تعامل روښان شرایط وټاکی (اسناد او شواهد د هغه یا هغی په اړه په اکثرو حالاتو کی غوره دی چی له دوی سره پاتی شی، د تعامل شرایط کیدای شی چی یوی مشورتی غوندی پوری تړلی وی، البته له مشورتی دفتر سره اړیکه دوامداره پاتی کیدای شی، حتمی نه ده چی له یو وکیل سره پاتی شی)؛
- د غونډو څخه یاداشت برابرول: د مدنی ټولنی سازمانونه باید یو لیک چمتو کړی چی په هغه کی تر کومی کچی چی امکان لری تفصیلی معلومات قید شی، خصوصاً چی مراجعه کونکی (چی په دی صورت مؤکل هم ګڼل کیږی) ته مشوره ورکوله کیږی، د دغه لیک یو نسخه باید هغه ته او یو نسخه د هغه په دوسیه کی وساتل شی، خصوصاً کله چی محکمی ته دعوا کوی، دغه نسخه ضروری ده چی ورسره ضمیمه شی؛
- د اسنادو چمتو کول ترڅو «مؤکلین» تشویق شی چی ستاسو په مرسته خپله کیسه خپله ولیکی؛ که چیری یو مؤکل په لیکلو کی ستونزه ولری، کیدای شی تری پوښتنه وکړی چی په بله غونډه کی ځان سره خپل یو اعتمادی دوست راولی.

د مشورتی دفتر د فزیکی وجود سربیره، که چیری امکان ولری، هغه کولای شی چی د انترنت له لاری هم خپلو مراجعینو ته مرستی برابر کړی، البته دغسی مرستی د هر هیواد مخابراتی امکاناتو پوری تړلی دی. ۱۲ – ۵ چوکات د داسی مرستی یو بیلګه وړاندی کوی:

> **۱۲ – ۵ چوکاټ**
> **ستاسو حقوق: د لیبرتی لخوا د بریتانیا لپاره د معلوماتو ویب پاڼه**
>
> د لیبرتی په نامه د بریتانیا یو غیرحکومتی سازمان، NGO، په یوه ویب پاڼه کی د مختلفو حالاتو لپاره د خلکو فردی حقوق تشریح کړی دی، خصوصاً د هغو کسانو لپاره چی د بشری حقونو د سرغړونو قربانیان دی، یا عینی شاهدان او یا تر شک لاندی راغلی یا په کوم جرم تورن شوی دی. په دغی پاڼی کی د رسمی چارواکو صلاحیتونه، مکلفیتونه او په مقابل کی د وګړو فردی حقونه بیان شوی دی. له دی حقونو څخه په استفادی سره هغوی کولای شی چی د ناوړو چارچلندونو مخه ونیسی.
> http://www.yourrights.org.uk/

د دولت مکلفیتونه

دولتونه یوه عمومی دنده لری چی باید بشری حقونه په اغیزمنه توګه خوندی وساتی.[1] دغه مکلفیتونه یا دندی عبارت دی له:

- پر بشری حقونو د تیریو مخنیوی؛
- پر بشری حقونو د تیریو د تلافی لپاره کورنی اقدامات؛[2]
- پر بشری حقونو د تیریو د ادعاو پلټنی؛
- د هغو کسانو تعقیب چی پر بشری حقونو باندی د تیریو له امله تورن شوی دی؛
- هغو کسانو ته سزا ورکول چی پر بشری حقونو باندی د تیریو له امله مجرم ګڼل شوی دی.

[1] ICCPR Article 2(1) (http://www.unhchr.ch/html.mem3/b/a_ccpr.htm)
[2] Universal Declaration of Human Rights Article 8.

دغه برخه د هغه نقش په هکله بحث کوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه یی د فردی حقونو د خوندی ساتنی په موخه، دولتونه دی ته اړوی چی نوموړی مکلفیتونو ته د عمل جامه واغوندی او د بشری حقونو د سرغړنو قربانیانو ته د تلافی لپاره تخنیکی مرستی برابری کړی.
خو په لومړی سر کی د دغو دوو مسألو ترمنځ باید توپیر وشی:

- «پر بشری حقونو تیری»: هغه اعمال یا نیمګړتیاوی چی د دولت یا د هغه د کارکونکو لخوا ترسره کیږی؛
- «له بشری حقونو څخه ناوړه استفاده یا هغو ته نه درناوی»: هغه اعمال یا نیمګړتیاوی چی د غیرحکومتی امنیتی ځواکونو یا ملکیانو لخوا د نورو د بشری حقونو پرضد سرته رسول کیږی.

د یادونی وړ ده چی دولت یواځی پر بشری حقونو باندی د تیریو لپاره مسوولیت په غاړه لری نه دا چی له بشری حقونو څخه یو څوک ناوړه استفاده کوی یا هغو ته درناوی نه لری. خو دولت مکلفیت لری چی خپل وګړی د غیردولتی اړخونو لخوا د تیریو په مقابل کی وساتی او هغه کسان چی بشری حقونه یی پښو لاندی یا ناوړه استفاده تری کوی تر تعقیب او څارنی لاندی ونیسی.

دوهم، دا هم مهمه ده چی سړی پوه شی چی چا ته د بشری حقونو د سرغړونو «قربانی» ویل کیږی. د ملګرو ملتونو د جرایمو او د قدرت څخه د ناوړه استفادی د قربانیانو لپاره د عدالت د بنسټیزو اصولو اعلامیه (۱۹۸۵) [1] د «جرمونو قربانیان داسی تعریفوی»:

«... هغه کسان دی چی په انفرادی یا ډله ایزه توګه ورته تاوان اړول کیږی، دغه تاوان کیدای شی جسمی، روحی یا اقتصادی وی او یا هغوی له خپلو بنسټیزو انسانی حقونو څخه د هغو اعمالو یا نیمګړتیاوو په نتیجه کی بی برخی شی چی په غړو هیوادونو کی د جرایمو د جاری قوانینو او یا د قدرت څخه د جنایی استفادی د قوانینو سره په تناقض کی واقع شی»

خو د بشری حقونو څخه سرغړونی یواځی د جنایی قوانینو څخه د سرغړونو پوری محدود نه دی، بلکه د هغو لمن د مدنی قوانینو پوری هم پراخیږی. نو له دی امله هغه چاته هم د بشری حقونو د سرغړونو«قربانی» ویل کیدای شی چی د هغه ملی او نړیوال منل شوی بشری حقونه او بنسټیز آزادی د حکومت د اعمالو یا نیمګړتیاوو له امله پښو لاندی شوی وی.

که چیری د دولت د امنیتی سکتور غړی په دی تورن وی چی پر بشری حقونو باندی تیری کړی، د مدنی ټولنی سازمانونه په دی اړه مهم نقش لوبولی شی، ترڅو د د ی سرغړونو مرتکبین سزا ته ورسول شی او د بشری حقونو د سرغړونو د قربانیانو حقوق اعاده شی او تاوان ورته ورکړای شی. د مدنی ټولنی د سازمانونو نقش چی له قربانیانو سره د مرستی لپاره یی لوبوی د پورتنی اعلامیی په ۱۸ پراګراف کی په رسمیت پیژندل شوی دی چی وایی:

> «قربانیانو سره باید د حکومتی، رضاکارو، ټولنیزو او نورو بنسټیزو تأسیساتو له لاری مادی، طبی، روحی او ټولنیز مرستی وشی»

په انفرادی دوسیو کی د مرستو سره د مدنی ټولنی سازمان کولای شی چی د بشری حقونو د خوندی ساتنی او ودی لپاره نورې ارزښت لرونکی ونډی واخلی.

[1] http://www2.ohchr.org/english/Law/pdf/victims.pdf

د بشري حقونو سرغړونکو ته قانوني سزاوې او د قربانيانو د حقونو اعاده
په ټولو وختونو کې د امنيتي سکتور غړي چې عبارت دي له پوځ، پوليس او د زندان محافظين او کار کونکي، د خپل دندو په ترسره کولو کې د قانون په وړاندې مکلفيت لري. د عامه چارو د نورو کارکونکو په پرتله هغو ته ډير زيات صلاحيت ورکړ شوي دي (د بيلګې په توګه د يو چا د نيولو صلاحيت)، خو د دغو صلاحيتونو ترسره کول هم د قانون تابع دي. له قوې څخه استفاده بايد تر لازمې کچې پورې محدوده وي او معقول دليل بايد وجود ولري چې ولې يو څوک له خپلې آزادۍ څخه بې برخې کيږي.

د دغه اصل له مخې د امنيتي سکتور د ځواکونو غړي چې دقانون پر خلاف عمل وکړي بايد د جنايي يا مدني محکمو په وړاندې عدالت ته ځواب ورکړي. خو د مدني محکمو د قضاء او د پوځي محکمو د قضاء ترمنځ اړيکې کړکيچني دي او په دولتونو کې يو تربله سره توپير لري. بشري حقونو باندې تيرې هم د عادي جنايي قانون او هم د پوځي قانون خلاف عمل دي. کابو په هر دولت کې د هغه اړوندو پوځي منسوبينو باندې د هغه پوځي قانون تطبيق کيږي. په دې اړه يو تعريف داسې وايي:

> « په خپل عادي او محدود مفهوم سره پر پوځ باندې د يوې جلا ټولنې په توګه خاص قانون واکمن دی. په پراخ مفهوم سره په نورو حالاتو لکه د عملياتو په وخت کې يا د جګړې يا بيړنيو حالاتو کې په داسې حال کې چې نوموړی قانون پر پوځ واکمن دی، ځينو نور قوانين او مقررات دي چې د دښمنانو د وضعيت په پام کې نيولو سره د حکومت يا پوځي چارواکو لخوا جوړيږي.» [1]

نو په دې وجه د پوځي قانون لومړنی هدف بايد د منسوبينو په منځ کې د دسپلين ساتل وي او جنايي او ملکي قانون بايد تل هغه وخت ړومبيوب پيدا کړي چې کومه سرغړونه صورت ومومي. خو ځينې هيوادونه غوره ګڼي چې پوځي منسوبين د کوم جرم په صورت کې يوائې په پوخي محکمه کې محاکمه شي، نه دا چې د عادي جنايي جرايمو په محکمو کې. داسې يوه محاکمه کيدای شي چې په يو اړخيزه توګه د مجرم په ګټه تمامه شي او يا حتی ورته برائت ورکړ شي. پوځي تريبونال ښايي هغه عادلانه معيارونه چې په ملکي محکمو کې په پام کې نيول کيږي، مراعات نه کړي. د بيلګې په توګه: محاکمه ښايي علني نه وي، قاضيان ښايي د پوځ خپله منسوبين وي او ښايي ډير لږ امکان وجود ولري چې شاهدان وغوښتل شي او شواهد او اسناد تر پلټنې لاندې ونيول شي. سربيره پردې تصميمونه او د محاکمې بهير ښايي د ملکي محکمو لخوا تر کتنې او غور لاندې ونه نيول شي. دا په داسې حال کې ده، که چيرې د امنيتي سکتور پرسونل د ملکي وګړو پرضد جرم مرتکب شوي وي، هغوی بايد تل د ملکي جنايي محکمو لخوا تر تعقيب لاندې ونيول شي.

په ملکي محاکمو کې د سرغړونو د پيښو قربانيانو ته د تاوان ورکولو فيصلې هم کيږي، کوم چې د امنيتي سکتور لخوا شويدي او جنايي جرم نه ګڼل کيږي (په ناحقه د يو چا نيول يا په ناحق د يو چا تعقيب او څارنه). پوليس او د زندانونو محافظين ژمنه لري چې د خپلو دندو په ترسره کولو کې له احتياط څخه کار واخلي او هڅه بايد وکړي چې قانون تر پښو لاندې نه کړي (مثلاً د ناروغې په حالت کې يو چا څخه د درملنې مخنيوی جرم ګڼل کيږي).

په هغو هيوادونو کې چې قانون اجازه ورکوي، د مدني ټولنې سازمانونه کولی شي په ملکي دعواو کې د «محکمې د ملګرې» (amicus curiae) په توګه عمل وکړي. په دې ترتيب هغوی کولای شي چې په يوې اړوندې موضوع کې محکمې ته د تخصصي همکاريو په وړاندې کولو سره مرسته وکړي. د

---
[1] Reid v. Covert, 354 US1, 19 n.38 (1957)

بیلګی په توګه په بریتانوی محکمو کی په ۱۹۹۸ او ۱۹۹۹ کلونو کی د چیلی د پخوانی دیکتاتور جنرال پینوچیت چیلی ته د تسلیمولو لپاره ترڅو د بشری حقونو د سرغړونو په خاطر محاکمه شی، د بښنی نړیوال سازمان، Amnesty International، «د محکمی د ملګری» په توګه عمل وکړ. په هغو دوسیو یا قضیو کی چی د «محکمی د ملګری» په توګه امکانات نه شته یامناسبت نه لری، د مدنی ټولنی استازی چی له کافی تخصص او تجربو څخه برخمن دی کولای شی د محاکمی له یو اړخ سره د یو شاهد متخصص په توګه عمل وکړی.

ډیری وخت لیدل شوی، کله چی د بشری حقونو د سرغړونو یوه قضیه جنایی یا ملکی محکمی ته وړاندی شی، که چیری په کافی اندازی شواهد او اسناد وړاندی شی چی قضاء پری قانع شی، تورن باندی د سزا حکم جاری کیږی او یا د پیښی قربانی ته د تاوان ورکولو فیصله کیږی. په همدی وجی مهمه ده چی په جنایی قضیو کی هغه څوک چی د پلټنی لپاره ګمارل کیږی هڅه وکړی چی ژر تر ژره لازم شواهد او اسناد راټول کړی او د محکمی په اختیار کی پریږدی. د دی لپاره چی د یو عادلانه محکمی لپاره ژمنه وشی، د مدنی ټولنی سازمانونه هم کولای شی چی د خپلو معلوماتو او قانونی تخصص او د بشری حقونو د اسنادو په وړاندی کولو، محکمی سره مرسته وکړی.

د بشری حقونود تیریو مستند کول

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د بشری حقونو د تیریو د ثبتولو سره د عدالت په وړاندی د مرتکبینو د درولو لپاره مرسته وکړی. سندونه د هرډول بشری حقونو د تیریو شهادت ورکوی او د دی لامل ګرځی چی مرتکبین وپیژندل شی. د دی کار خصوصیت تر زیاتی کچی ځانګړو شرایطو پوری تړلی دی. په هغو هیوادونو یا سیمو کی چی د بشری حقونو د تیریو د پلټنی لپاره سیاسی اراده وجود نه لری یا ډیری لږی منابع د دی کار لپاره شته دی، هلته د تیریو مستنند کول په ځانګړی توګه اهمیت لری. په داسی حال کی چی د بشری حقونو د تیریو د پلټنی لپاره دولت هیڅکله له خپل مسوولیت څخه خلاصیدای نشی، د مدنی ټولنی د سازمان فعالیت د دی سبب ګرځی چی پولیس یا قضائی ارګان دی ته وهڅول شی ترڅو په دی ساحه کی په پلټنو لاس پوری کړی. د دی لپاره چی اسناد بالاخره د یوی قانونی محاکمی لپاره لاره هواروی، د اسنادو جوړول باید په منظم ډول د مسلکی او روزل شویو کارکونکو لخوا صورت ومومی.

د مستند کولو او څارنی میتودلوجی باندی په اووم فصل کی مفصل بحث وشو. خو د بشری حقونو د ځینو خاصو تیریو او سرغړونو د سند کولو یوه لاربنوونه په ۱۲ – ۶ چوکاټ کی بیان شوی ده.

> **۱۲- ۶ چوکاټ**
> **د بشری حقونو د تیریو مستند کول**
>
> - دا مسأله معلومه کړی چی آیا مستند کول د بشری حقونو ځینو خاصو سرغړونو ته ځیر ده (مثلاً ربړونه، د جنسیت پر بنسټ ولاړ سرغړونه او داسی نور) یا عمومی ده.
> - دا مسأله هم معلومه کړی چی آیا مستند کول د ژوبلیدو وړ ځینو خاصو ډلو ته ځیر ده (لکه بومی خلک، د جنسیت پر بنسټ ولاړ د تیرو قربانیان).
> - د هغه پرسونل چی د مستند کولو دنده په غاړه اخلی د ښوونی او روزنی اړتیاوی معلومی کړی (د بیلګی په توګه، په دی هکله پوهه چی د بشری حقونو سرغړونی څه ته وایی او کوم حقایق باید تثبیت کړای شی، د مرکی کولو او لیکلو مهارت، د ثبت د ساتلو لاری چاری).

- په مستند کولو کې ربښتينوالی، اعتبار، نا پلويتوب او حساس توب خوندي وساتي.
- د ثبت شويو مسائلو د خوندي ساتنې لپاره يو سيستم جوړ کړي او د تيريو درجه بندي وکړي.
- د ثبت د خوندي ساتنې ډاډ وکړي.
- د کنترول يو فهرست جوړ کړي ترڅو د بشري حقونو د تيريو ادعاوې تشخيص کړي.
- د ځينو خاصو ادعاو د معلومولو لپاره هم د کنترول يو فهرست جوړ کړي، لکه ربړول، غيرقانوني وژل، د پوليسو لخوا له قوې څخه په کار اخيستلو کې زياتي.
- د قربانيانو سره د مرکو لپاره معياري پوښتنې جوړې کړي (د ملګرو ملتونو د OHCHR پيشنهادي موډل په دې اړه په دغې پاڼې کې موندلای شې: http://www1.umn.edu/monitoring/chapter20-appendix1.html
- د پيښو معياري رپوټ ورکولو يو شکل ته وده ورکړي (په دې اړه پيشنهادي موډل په دغې پاڼې کې موندلای شې: http://www1.umn.edu/monitoring/chapter20-appendix4.html
- د هغه امنيتي خطر ارزونې وکړي چې ګمان کوی د سند کولو په وخت کې بنايي رامنځ ته شي – هم د پرسونل لپاره چې دغه دنده په غاړه اخلي او هم د هغه چا لپاره چې ورسره مرکه کيږي.
- د بشري حقونو له ملي او نړيوالو غيرحکومتي سازمانونو سره اړيکې ټينګې کړي.
- د بشري حقونو له ملي او نړيوالو تأسيساتو سره اړيکې ټينګې کړي.

سربيره پر دې، د مدني ټولنې سازمانونو ته چې د بشري حقونو د سرغړونو او تيريو په رپوټ ورکولو کې ونډه لري يو لړ منابع په اختيار کې ايښودلې شويدې. د دغو منابعو ځينې يې په ۱۲ – ۷ چوکاټ کې فهرست شويدې .

۱۲ – ۷ چوکاټ

د بشري حقونو د سرغړونو او تيرو په هکله د مستند کولو لپاره ځينې غوره کړای شوی منابع

د بشري حقونو د څارنې په هکله د OHCHR رساله http://www.unhchr.ch/pdf/train7_a.pdf

په افريقا کې د بشري حقونو څارنه او رپوټ ورکونه: د کليو او باندو په سطح د فعاليتونو د لارښونې لپاره کتاب http://www.protectionline.org/IMG/pdf/spa_handbook.pdf(د بېنني نړيوال سازمان)

پوهنتون (Minnesota د بشري حقونو د څارنې په هکله د ښوونې او روزنې رساله (د http://www1.unm.edu/humanrights/monitoring/

د بشري حقونو د سرغړونې په توګه د وژنو د رپوټ ورکولو لاسي کتاب http://www.essex.ac.uk/reportingskillingshandbook/

د ربړونې پرضد د ملګرو ملتونو تر منشور لاندې د دولت د مکلفيتونو په هکله لاسي کتاب (د ربړونو د مخنيوی لپاره انجمن) http://www.apt.ch/comonent/option.com_docman/task,cat_view/gid.92/Itemid,9999999/lang.en/

د ربړونو او نورو بيرحميو، غيرانساني يا سپکاوي چارچلند يا سزا په هکله د اغيزمنې پلټنې او رپوټ ورکونې په اړه رساله (د استانبول پروتوکول)

http://physiciansforhumanrights.org/library/documents/reports/istanbul-protocil.pdf

د ربړونې په هکله د رپوټ ورکولو لاسی کتاب http://www.essex.ac.uk/torturehandbook/

د ربړولو طبی تحقیقات او استناد: د روغتیایی چارو کار کونکو لپاره یو لاسی کتاب
http://www.fco.uk/KFile/MidtHb.pdf

د بندیخانو او توقیفونو څخه څارنه: د غیرحکومتی سازمانونو لپاره یوه عملی لاربښوونه (د ربړولو د مخنیوی لپاره انجمن) (په انګلیسی، فارسی، مغلی او روسی ژبو موجود دی)
http://www.apt.ch/component/option,com_docman/task,cat_view/gid,85/Itemid,59/Lang,en

بشپړ امنیت، پایښت لرونکی سوله: د حقوقو د دفاع او عمل لپاره یوه لاربښوونه (نړیوال بدلون)،
http://www.international-alert.org/our_work/themes/gender_5.php

د پولیسی چارو څخه پوهاوی: د بشری حقونو د فعالینو لپاره یو منبع (د بښنی نړیوال سازمان)
http://www.amnesty.nl/bibliotheek_vervolg/police_and_human-rights#artikel1338

د محاکمو څارنه:د پرکتیکرانو یا ستاژیرانو لپاره یوه رساله (OSCE)
http://www.osce.org/publications/odihr/2008/04/30849_1119_en.pdf

د عادلانه محاکمو رساله (د بښنی نړیوال سازمان)
http://www.org/en/liberty/asset/POL30/002/1998/en/domPOL300021998en.pdf

د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په هکله د OECD DAC لاسی کتاب: د امنیت او عدالت سره مرسته (OECD)
https://www.oecd.org/dataoecd/43/25/38406485.pdf

ASP Briefung Note 2 - د SPT د لیدنی کتنی په چمتووالی کی د مدنی ټولنی تناوبی کار
http://www.apt.ch/content/view/46/86/lang,en/APT_SPT_BN2en.pdf

د مارشونو د مقرراتو په هکله لاسی کتاب (ILGA)
http:/www.ilga-europa.org/
.

د بشری حقونو د سرغړونو د مستند کولو یو بل مهم اړخ چی د محکمی په وړاندی د شواهدو او اسنادو په توګه تری کار اخیستل کیدای شی او د محرمیت اغیزی تشریح کوی، په ۱۲ – ۸ چوکاټ کی بیان شوی دی.

۱۲ – ۸ چوکاټ
د یادداشتونو یا ثبت کړای شویو سندونو بربندول

دغه تصوری سناریو د هغو ننګونو یو لنډیز دی چی د بشری حقونو د سرغړونو د مستند کولو د محرمیت سره رامنځ ته کیږی او هغه ستونزی بیانوی چی له دغو سندونو څخه وروسته د تحقیقاتو په وخت پیدا کیږی.

سناریو:

د مدني ټولنې یو سازمان د بشري حقونو د سرغړونو چې ویل کیږي، د یوې وسلوالې شخړې په وخت کې د امنیتي ځواکونو لخوا سرته رسیدلي دي، لیکي او مستند کوي. په دې سندونو کې د پیښو د قربانیانو نومونه، د زیږیدو نیټې، د هستوګنې پتې او د هغوی د سترګو لیدل حال ثبت شوي دي. د دغو اسنادو او شواهدو له مخې د مدني ټولنې سازمان د مستندو سرغړونو یو رپوټ لیکي. په دې رپوټ کې د پیښې د قربانیانو یا شاهدانو نومونه نه لیکل کیږي. خو په دې شرط چې د محرمیت خوندي ساتنې ته درناوی وشي، د مدني ټولنې سازمان کولای شي چې له قربانیانو او شاهدانو سره د مرکو اصلي یاداشتونه له اړوندو چارواکو سره شریکې کړي.

په نتیجه کې څارنوالان خپله په تحقیقاتو پیل کوي او له ځینو قربانیانو او شاهدانو سره غږیږي او له هغو څخه نوي بیانونه ترلاسه کوي. تورن مرتکبین پیژندل کیږي او د هغوی پرضد جنایي دعوا محکمې ته وړاندې کیږي.د دې لپاره چې د خپلې دفاعیې لپاره تیاري ونیسي مدافع وکیلان له څارنوال څخه غوښتنه کوي چې هغه اصلي بیانونه بربنډ کړي چې د مدني ټولنې د سازمان له خوا له قربانیانو او شاهدانو څخه لاس ته راغلي دي. په دفاعیه کې استدلال کیږي چې له نوموړو بیانونو سره د تورنو په هکله رڼا اچوله کیږي او یا لږتر لږه د پیښو په هکله د قربانیانو او عیني شاهدانو لومړۍ درجه معلومات وړاندې کیږي. د دې لپاره چې محرمیت خوندي وساتل شي، څارنوالي دا ردوي چې د مدني ټولنې لخوا لاس ته راغلي بیانونه بربنډ کړای شي. په دفاعیه کې محکمې ته وړاندیز کیږي چې له څارنوال څخه وغواړي دغه بیانونه بربنډ کړي ترڅو په محاکمه کې دواړه اړخونه (مدعي او مدعی علیه) له مساوي امکاناتو څخه برخمن وي، پرته له دې یو عادلانه محاکمه خوندي پاتې کیدای نشي. محکمه موافقه کوي او څارنوالي ته امر کوي چې دغه بیانونه بربنډ کړي.

که څه هم څارنوالي له قربانیانو او شاهدانو څخه بیانونه ترلاسه کړي دي، خو د مدني ټولنې د سازمانونو لخوا لاس ته راغلي بیانونه د قربانیانو او شاهدانو عمومي اعتبار اغیزمن کوي او د محکمې د حکم معنی دا ده چې هغوی نه شي کولای قربانیان او شاهدان راوغواړي ترڅو د خپلو لومړنیو بیانونو له بربنډولو پرته د محکمې په وړاندې شهادتونه ورکړي. څارنوالي تصمیم نیسي د محرمیت د خوندي ساتنې د ړومبیتوب لپاره له دغسې یو دعوا څخه لاس واخلي. په نتیجه کې تورن کسان برائت پې پیدا کوي.

دغه راز هغه معلومات چې په رسمي توګه د څارنوالۍ له چارواکو سره شریک کړای شوي نه دي ، خو معلومه شوې چې دغسې معلومات د یوې مدني ټولنې د سازمان د یوې ډلې سره موجود دي، بنایي د تورنو کسانو مدافع وکیلان له محکمې وغواړي چې هغه بربنډ کړي. د قربانیانو او د شاهدانو د ساتنې لپاره ځینې خاص قوانین باید وي تر څو د دغو اسنادو او بیانونو د بربنډولوجریان او منابع تنظیم کړي (په ۱۲ – ۹ چوکاټ کې د بوزنیا – هرزګووینا قضیه مطالعه کړي).

شاهدان

په هر قضیه کې شاهد یو ډیر مهم او حیاتي اهمیت لري. هغوی باید تر کومه ځایه چې امکان ولري ژر تر ژره وپیژندل شي او ځای یې معلوم شي. دغه مسأله په ځینو خاص ډول قضیو کې خورا اهمیت لري، د بیلګې په توګه د ربړونې په قضیه کې او د جګړې د مجرمینو د تعقیب په قضیو کې. په داسې حالاتو کې شاهدان کیدای شي چې د ژوبلیدو وړ ډلو پورې اړه ولري او د هغوی مصونیت ته ګواښ

موجود وی. په ډیرو حالاتو کی د قانون له مخی شاهد مجبور دی چی د محکمی په وړاندی شهادت ورکړی او محکمه هغه مجبوروی چی دا کار وکړی. خو کیدای شی چی دا له یو شاهد سره بی عدالتی وی چی شهادت ورکولو ته مجبوره شی، نو په دی وجه هغه باید ډاډ پیدا کړی چی د شهادت ورکولو سره د هغه ژوند ته خطر موجود نه دی او نه هم هغه ته ګواښ کیږی. د شاهدانو د خوندی ساتنی اهمیت په یو شمیر نړیوالو سندونو او وثیقو کی روښانه شوی دی. د جنایی قانون په چوکاټ او پروسیجر کی د یوی پیښی د یو قربانی د موقف په هکله د اروپا شورا سپارښتنه (85) R وایی:[1]

«په مناسب، قانونی او عملی اقدام باید لاس پوری شی ترڅو شاهدان او د عدالت همکاران وکړای شی پرته له دی چی له کوم ګواښ کونکی عمل سره مخامخ شی، د محکمی په وړاندی شاهدی ورکړی.»

په سازمان شویو جنایی قضیو کی له ګواښونو څخه د شاهدانو او قربانیانو د محافظت لپاره اقدامات د اروپایی شورا په ۹۷ سپارښتنه (97 R) په لاندی ډول بیان شوی دی:[2]

- د یو چا لخوا د ثبت یا ریکارډ کولو معنی هغه بیانونه دی چی د محاکمی څخه مخکی تحقیق په وخت د شاهدانو لخوا ورکړل شوی دی؛
- د شاهدانو لخوا د محاکمی څخه مخکی د ورکړل شویو بیانونو استفاده د محاکمی څخه مخکی پراو کی؛
- د محاکمی د جریان په ورستی ممکنه پړاو یا د شاهدانو د هویت بربنډول یا د خپلی خوښی تفصیلاتو بربنډول؛
- د محاکمی د ټولو یا د یوی برخی څخه د ډله ایزو رسنیو یا عامو وګړو بیرون ساتل؛
- په ځینی خاصو حالاتو کی د شاهد د هویت مجهول ساتل.

۱۲ ـ ۹ چوکاټ
د ګواښ سره د مخامخ شاهدانو د ساتنی او د ژوبلیدو وړ شاهدانو په هکله د بوزنیا – هرزګووینا د دولت قانون

په ۱۹۹۵ کال کی د بوزنیا او هرزګووینا د جګړی له پای ته رسیدو سره د جنایی محاکمو قضیو او د یوګوسلاویا لپاره د نړیوال جنایی تریبونال د جګړی د جرایمو لپاره محاکمو د قضایی ارګان تأسیساتی ظرفیتونو ته یوه جدی ګتنه او د هغه یو قانون چوکات د جوړولو لپاره یی لمسونه وکړه چی د نوموړو قضیو سره د یو اغیزمن تعامل لپاره ضروری دی. د شاهدانو او د پیښو د قربانیانو محافظت د جګړی د جرایمو په تعقیب کی ډیر ژر د پام وړ موضوع وګرځیده. د دی لپاره د پیښو د قربانیانو او شاهدانو ته د یو اغیزمن محافظت لپاره د بوزنیا - هرزیګووینا دولت په ۲۰۰۶ کال یو قانون په تصویب ورساوه: دغه قانون حکم کوی چی:[3]

- د شاهدانو لپاره محافظتی اقدامات که هغوی یی غوښتنه وکړی؛
- روحی او ټولنیزو مرستو ته لاس رسی او د استماعیه غونډو څخه مخکی، د هغو په جریان کی او وروسته له هغو مسلکی مرستی؛

[1] http://www.legislationline.org/legislation.php?tid=99&lid=4845
[2] http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/combating_economic_crime_crime_standard_settings/Rec_1997_13pdf
[3] http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/en/BH_LAW-ON_PROTECTION_OF_WITNISSES_Conslisdated_text-pdf

- د هغو شاهدانو څخه چې تر ګواښ لاندې دي او یا هغه شاهدان چې د ژوبلیدو وړ دي په بیره شاهدي اخیستل؛

- د پوښتنو په وخت کې د شاهدانو څخه ډیره ښه پالنه ترڅو هغوی له ځورولو او روحي فشارونو څخه وژغورل شي. له شاهد څخه د پوښتنې په وخت کې له انځوریز(ویډیو) یا غږیز (اوډیو) څخه کار اخیستل او دتورن شخص د مدافع وکیل په استازیوب قاضي مستقیما له هغه څخه پوښتنه کول او یا د تورن شخص په جسمي غیابت کې تری پوښتنې کول (د دې لپاره کیدای شي چې د ویډویي یا اوډیویي وسایلو له لارې مستقیماً د محکمې جریان ته مخابره شي او یا ثبت تری واخیستل شي او محکمې ته وړاندې شي)؛
- د تورنو او د دعوا د صورت حال په اړه دوسیې او سندونو ته د تورن شخص د مدافع وکیل او د مدعی علیه په لاس رسی کې محدویت راوستل ترڅو د ځینې سندونو د بربنډونو مخنیوی وشي هغه څه چې ښایي د شاهدانو د هویت د بربنډولو لامل وګرځي اود محاکمې څخه ورسته دوره کې چې تر ۳۰ کلونو پورې دوام کوي د محرمیت ژمنې تاوان ورسوي.

د پیبنې له قربانیانو سره مرسته

د پیښو له قربانیانو څخه اخلاقي او روحي ملاتړ د مدني ټولنې د سازمانونو تر ټولو مهم نقش ګڼل کیږي. دغه نقش د جرایمو او سرغړونو د قربانیانو لپاره دملګرو ملتونو د عدالت د بنسټیزو اصولو د اعلامیې په ۱۴ پراګراف کې بیان شوی دی:

«قربانیانو سره باید د حکومتي، غیرحکومتي، محلي او رضاکارو مؤسسو له لارې مادي، معنوي، روغتیایي، روحي او ټولنیزې مرستې وشي.»

له قربانیانو سره د مرستې یوه ښه نمونه په بنګلدیش کې د «د روحي – رواني قربانیانو لپاره د بنګلدیش د پالنې مرکز» په خدماتو کې موندلای شو چې یوه برخه په ۱۲ – ۱۰ چوکاټ کې بیان شوې ده.

۱۲ – ۱۰ چوکاټ
د روحي – رواني قربانیانو لپاره د بنګلدیش د پالنې مرکز (BRCT)

کور کې مشورې

مستقیمې سلامشورې د ربړونو د قربانیانو او د هغوی په خپلوانو او ګاونډیانو باندې مستقیمې اغیزې لري. د BRCT ټولنیز کارکونکي، مشاورین یا نور مسلکي کسان د پیښو د قربانیانو سره په خپلو کورونو کې لیدنې کتنې او پالنه کوي. د BRCT کارکونکي حتی لیرې پرتو سیمو ته ځي او له قربانیانو سره څو شپې او ورځې تیروي، له هغوی سره، د هغوی د کورنیو غړو او ملګرو سره، ګاونډیانو سره او یا نورو اړوندو کسانو سره تماس نیسي او خبرې کوي. هغوی سره سلامشورې کوي اود ژوند په ټولو ناخوالو، خصوصاً هغه څه چې قربانیانو د ربړونو او یا نورو زورزیاتیو او سرغړونو په وخت کې لیدلي او تجربه کړي، غږیږي او خبرې کوي. له دې لارې هغوی (د BRCT فني کارکونکي) څخه غواړي چې د قربانیانو ستونزو ته عملي لارې چارې پیدا کړي او هڅه کوي چې اړوند خلک د قربانیانو شکایتونو ته غوږ ونیسي.

اړیکې ټینګې کړي. په خپل کور کې له قربانیانو سره د BRCT د کارکونکو د لیدنې کتنې هدف دا دی چې د هغوی د ژوند په ټولو شرایطو باندې پوه شي. له دې لارې فني کار کونکې د قربانیانو د روحي

او رواني درملنې لپاره معقولې لارې چارې لټوي. BRCT دغه رازهڅه کوي چې په خپلو کورنیو، چاپیریال او ټولنه کې د قربانیانو د بیرته ادغام لپاره لارې چارې پیدا کړي.

په عمومي توګه په کورونو کې له قربانیانو سره د لیدنې کتنې هدف په لاندې ډول دی:

- د قربانیانو د روغتیا د بیرته اعادې کولو په موخه هغوی ته مشورې ورکولې کیږي، درملنه ایز خدمات وړاندې کیږي ترڅو د هغوی د رواني حالت د لا زیات خراپیدو مخه ونیوله شي؛
- د ربړونو د قربانیانو روحي – اجتماعي او اجتماعي – اقتصادي شکایتونو د مناسب حل موندل؛
- د اقتصادي رغاونې لپاره د قربانیانو د قضیو په استفاده د یو څیړنې په لاره اچول؛
- په ډله ایزه توګه د سلامشورو ورکول او د کورنۍ درملنه؛
- د راتلونکې روحي رواني فشارونو د مخنیوی لارې چارې؛
- د هغو روغتیایی او بیا رغاونه ایز خدماتو چې مخکې له دې د BRCT لخوا ترسره رسیدلې دي، څارل؛
- BRCT او د هغه له خدماتو سره د قربانیانو پیژندګلوي ترڅو هغوی جرأت پیدا کړي د BRCT له خدماتو څخه استفاده وکړي؛
- په کورونو کې د لیدنې کتنې د فعالیتونو له لارې د عمومي پوهاوي او خبرتیا د سطحې لوړول.

سرچینه: http://www.brct.org/index.php

قانوني اقدامات: عمومي ننګونې او خنډونه

که څه هم قانوني اقدامات ښایي موجود وي ترڅو مرتکبین عدالت ته وړاندې شي او د قربانیانو حقوق اعاده کړای شي، خو په دې لاره کې ځینې خنډونه هم ښایي موجود وي. په برخه کې ځینې مثالونه په لاندې ډول ښودول شوي دي:

د امنیتي سکتور د پرسونل پر ضد د الزام لګولو په وړاندې خنډونه

د جګړې په وخت کې یا نورو عامه بیړنیو حالاتو کې چې د ولس ژوند له ګواښ سره مخامخ وي، دولتونه ښایي د بشري حقوقو د خوندي ساتنې په وړاندې په خپلو مکلفیتونو کې نیمګړتیا ښکاره کړي او یا قصدا د هغو د پوره کولو څخه تنازل وکړي. د بیلګې په توګه د ملکي او سیاسي حقوقو په هکله نړیوال منشور او د بشري حقوقو په هکله د اروپا منشور دواړه دولتونو ته اجازه ورکوي چې د ځینو بشري حقوقو په مکلفیتونو کې تنازل وکړي.[1]

[1] د زیات معلومات لپاره د دې کتاب څلورلسم فصل ته مراجعه وکړئ، په دې فصل کې دبیړنیو حالاتو د فعالیت څرنګوالی بیان شوی دی.

خو دغه دواړه وثیقې د مکلفیتونو د تنازل حد او حدود تعین کړي دي، هیڅ یوه یې هم د ژوند کولو په بشري حق کې تنازل نه مني (پرته هغه یو ځوک چې د ECHR (د بشري حقونو لپاره د اروپا محکمه) د ژمنې له مخې د جګړې د قانوني عملیاتو په نتیجه کې وژل کیږي)، دغه راز د فکر، وجدان او دین د آزادۍ حقونو او د ربړونو او د مریتوب د منع حقونو کې تنازل ته اجازه نه ده شوې. ځینې دولتونو ښایي له دې وړاندې ګام واخلي او د خپلو امنیتي ځواکونو او چاروا کو لپاره د جګړې یا بیړنیو حالاتو کې د هر ډول سرغړونو او تیریو د ارتکاب په وړاندې د مصونیت ورکولو په لټه کې شي. بېل مثال یې، د ملي سولې او روغې جوړې پروسه ده چې له پوځ څخه ملکي حکومت ته د سیاسي قدرت د لیږدولو سره هغو امینتي او پوځي چارواکي ته چې له بشري حقونو څخه سرغړونې کړي، مصونیت ورکول کیږي ترڅو د هغو پر خلاف له قانوني اقداماتو او دعوا څخه مخ واړول شي. دغه راز ځینې دولتونه ښايي د بشري حقونو د محدویتونوپه اړه ځینې قوانین یا مقررات ولري چې وروسته له یوې مودې د ځینو جرمونو (لکه ربړول) پر ضد د قانوني اقدام مخه نیسي. ځینې نور دولتونه ښايي خپلو وسلوالو منسوبینو ته په جنایي تورنو او دعواوو کې د «لوړ پوړو صلاحیت لرونکو اوامرو دفاع ته اجازه ورکړي.

کمزورې قضايي سیستم

په خاصه توګه د جګړې او وسلوالو شخړو څخه په نوو ژغورل شویو ټولنو یا انتقالي دولتونو کې ښايي ډیر سخت وي چې د امنیتي سکتور د منسوبینو پرضد دعوا وشي او عدالت ته وړاندې شي. قاضیان ښايي ونه شي کړای چې له خپل ځان څخه خپلواکمتوب یا ناپلویتوب څرګنده کړي او یا ښايي تر فشار لاندې ونیول شي چې ترڅو حساسې قضیو باندې له غور څخه ډډه وکړي. محکمې ښايي له منابعو او امکاناتو څخه بې برخې وي او د محاکمو په دایرولو کې ډیر ځنډ کړي. پولیس او څارنوالان ښايي لازم امکانات ونه لري چې په تحقیقاتو او څارنو لاس پورې کړي اوښايي د سیاسي ګواښونو له امله خپله دنده په سمه توګه اجراء نه شي کړای. له بلې خوا ، داسې خطر هم شته چې پولیس د خپلو همسلکو کسانو په تعقیب لاس پورې کړي او یا ښايي له دې وجې له څارنې او تعقیب څخه لاس واخلي چې تورن شخص د هغوی قومي، نژادي یا ژبني ډلې پورې تعلق لري. دغسې حالتونه په خاصه توګه هغو هیوادونو کې موندل کیږي چې د جګړې مجرمینو پسې په کورني سطح تعقیب روان دی. په داسې شرایطو کې ښايي د پیښو قربانیان مدافع وکیلانو ته لاس رسی ونه لري ترڅو د هغوی له حقونو څخه دفاع وکړي. له بلې خوا ښايي کافي شمیر وکیلان وجود ونه ولري، هغه چې موجود دي هغوی ښايي له کافي تجربې او مسلکي زده کړو څخه برخمن نه وي. دغه راز د پیښو قربانیان ښايي مالي امکانات ونه لري چې خپله قضیه عدالت ته وړاندې کړي.

نړیوالو محکمو ته د عرض کولو حق

د بشري حقونو په هکله د بین الامریکایي نومې کمیسیون او د بشري حقونو لپاره د اروپا محکمې ته د عرض پر بحث کولای شې د دې کتاب په ۱۳ فصل کې مطالعه کړې.

د بشري حقونو په هکله د اروپا محکمې ته عرض کولو سره دریم اړخ هم اجازه پیدا کوي چې اړوند قضیه کې مداخله وکړي[1]، له دا ډول یو امکان څخه غیرحکومتي سازمانونه کولای شي محکمې سره

---

[1] ECHR Article 15(1), http://echr.coe.int/ECHR/EN/HEADER/Basic+Text/The+European+on+human+Rights-and+its+protocols

په اړونده قضیه کې د اسنادو برابرولو له لارې مرسته وکړي او یا لږ ترلږه د پېښو دقربانیانو په پلوی په محکمه کې حضور پیدا کړي.[1]

د بشري حقونو د ملي تأسیساتو نقش

د بشري حقونو ملي تأسیسات یا National Human Rights Institutions (NHRIs) چې په ډیرو هیوادونو کې شته دی، د بشري حقونو د سرغړونو د پیښو د تحقیق دنده په غاړه لري او د هغو د حل لپاره سپارښتنې کوي. NHRIs په مختلفو هیوادونو کې په مختلفو نومونو یادیږي چې ځینې ورته هم Ombudsman یا Ombudsperson یا د شکایتونو د اوریدو اداره هم وایي. په گرجستان کې هغې ته د عامه دفاع دفتر او په ستونیا کې د عدالت د چارواکي دفتر نوم ورکړ شوی، یا په ځینو کې بنایي د بشري حقونو د کمیسیون په نامه کار وکړي. د NHRIs صلاحیتونه له هیواد څخه تربله توپیر لري. په ځینو هیوادونو کې دغه اداره یا دفتر کولای شي چې په خپل صلاحیت په تحقیقاتو لاس پورې کړي، په داسې حال کې چې په ځینو نورو کې تحقیقات باید د یو چا د شکایت پر بنسټ په لاره واچول شي. په ځینو کې بنایي د هغوی په صلاحیت کې دا هم شامل وي چې د وسلوال پوځ، پولیسو او د زندانونو د محافظینو لخوا د بشري حقونو سرغړونې تحقیق وکړي. په نورو هیوادونو کې دغه ډول صلاحیت بنایي نورو ادارو ته ورکړ شوی وي.

په هغو هیوادونو کې چې د بشري حقونو ملي تأسیسات دغسې یو صلاحیت ولري، هغوی کولای شي چې د امنیتي سکتور د چارچلندونو په کنترول کې مهم نقش ولوبوي. په داسې حال کې چې د یوې ستونزې د حل لپاره د نوموړو تأسیساتو کارونه د ستاینې وړ دي، خو د هغوی نقش د هغه څه لپاره تکمیلي بڼه لري چې محکمو ته ورکړ شوی. که چیرې یوه موضوع لا مخکې د قانوني اقداماتو تر څارنې لاندې نیوله شوې وي، NHIRs یواځې هغه وخت مداخله کولای شي چې موضوع د محکمې لخوا فیصله شي. سره له دې هم په هره قضیه کې چې NHIRs د شکایتونو پلټنه کوي او د بشري حقونو سرغړونه تشخیص کړي، هغوی کولای شي چې اړوند ادارو او ارگانونو ته چې د حل او فصل لپاره دندې لري، سپارښتنې وکړي. NHIRs د محکمو پر خلاف داسې صلاحیت نه لري چې خپله پریکړه یا فیصله په زور پلې کړي: هغوی دې پورې تړلې دي چې دولتي ارگانونه د هغوی نقش ته درناوی ولري، بشري حقونه مراعات کړي او په خپلو قوانینو کې د تعدیلاتو لپاره چمتو اوسي. په هغو هیوادونو کې چیرته چې NHIRs له پیاوړتیا څخه برخه من دي، چیرته چې د بشري حقونو فرهنگ وجود لري او د عامه حساب ورکولو ذهنیت شته دی، هلته بنایي د NHIRs هڅې زیاتې بریالۍ وي.

د NHIRs لپاره سپارښتنې چې څرنگه کولای شي خپل نقش د امنیتي سکتور په څارنو کې پیاوړی کړي په لاندې ډول دي (۱۲ – ۱۱ چوکاټ).

۱۲ – ۱۱ چوکاټ
پر امنیتي سکتورباندې په څارنه کې سمونوالی: د شکایتونو د اوریدو تأسیساتو ته سپارښتنې

- هڅه وکړې ملي قانون چې دشکایتونو د اوریدو اداره یا تأسیسات جوړوي هغو ته لازم صلاحیتونه ورکړي ترڅو هغوی وکړای شي د نړیوالو نورمونو پر اساس کار وکړي. چیرته چې لازمه ده په قانون کې د تعدیلاتو لپاره هڅه وکړې تر څو کومه قانوني نیمگړتیا چې د

[1] ECHR Art. 36(2), ECHR Rule of Court, Rule 44.

شکایتونو د اوریدو د ادارو په صلاحیتونو کی موجوده ده، ډکه شی، خصوصاً کله چی هغوی د امنیتی سکتور باندی د څارنی په برخه کی کار کوی.

- په امنیتی تأسیساتو کی د لاس رسی وړ میکانیزم جوړ کړی ترڅو د هغو کسانو لپاره چی د خپل خوښی پرخلاف بندیان شوی دی شکایت وړاندی کولو لپاره آسانتیاوی موجودی وی.

- ستراتیژیکی پلان جوړونی د یوی برخی په توګه یو لړ ړومبیتوبونو ته ودی ورکړی ترڅو د
- هغو له مخی منابع او امکانات په لومړی سر کی د هغو سترو بشری حقونو د سرغړونو تحقیقاتو ته تخصیص کړای شی چی د امنیتی سکتور د تأسیساتو لخوا ترسره شوی دی. هغو موضوعاتو ته چی ژوند، روغتیا او مصونیت یی اغیزمن کړی په تحقیقاتو کی د ټولو په سر کی ځای ورکړی.
- د نقض شویو بشری حقونو د اعادی لپاره د امنیتی سکتور ادارو ته سپارښتنی وکړی، ترکومه ځایه چی ممکن وی، او هغه تلافی کړی.
- د شکایتونو د اوریدو د تأسیساتو یا اداری د کلنی ریپوټ یوه برخه د امنیتی سکتور په اړه د بشری حقونو د وضعیت او په امنیتی سکتور کی د شکایتونو د اوریدو د تأسیساتو لوړوالی تشریح او څیړنی ته ځانګړی کړی.
- د امنیتی سکتور لپاره پیشنهادی قانون تر ارزونی لاندی ونیسی ترڅو ډاډ پیدا کړی چی هغه له ملی قانون سره چی د شکایتونو د اوریدو تأسیسات جوړوی، همغږی لری او د بشری حقونو د خوندی ساتنی او ودی لپاره نړیوال مقررات مراعاتوی. مخکی له دی چی د قانون مسوده معرفی شی حکومت ته سپارښتنی وکړی او کله چی دا مسوده پارلمان ته وړاندی شی، هغه ته سپارسته وکړی ترڅو دبشری حقونو په مراعات او د شکایتونو د اوریدو د تأسیساتو په صلاحیتونو کی لازم اصلاحات راوستل شی.
- د شکایتونو د اوریدو د اداری یا تأسیساتو د استازو د نقش، وظیفو او صلاحیتونو په هکله د امنیتی سکتور د منسوبینو لپاره د زده کړی یو پروګرام جوړ کړی.
- په امنیتی سکتور کی د شکایتونو د اوریدو د تأسیساتو د نقش په هکله د معلوماتو او غوره چارچلندونو د تبادلی لپاره د دوه اړخیزو، سیمه ایزو او نړیوالو اړیکو پر بنست په نورو هیوادونو کی د شکایتونو د ا وریدو تأسیساتو سره همکاری وکړی.

سرچینه: UNDP/DCAF د امنیت په برخه کی څارنه او تحقیق، ۲۰۰۷
http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?Ing=en&id=27755&nav1=4

د پولیسود شکایتونو ارګانونه

ځینو هیوادونو ځینی ارګانونه ګمارلی دی چی د امنیتی سکتور پرضد شکایتونو تحقیق وکړی. د دغو له جملی څخه تر ټولو عام او مشهور یی د پولیسو د شکایتونو خپلواک کمیسیونونه چی انګریزی مخفف یی (PCCs) کیږی، د یادونی وړ دی.

د PCCs تحقیقات او موندنی تل د محکمو قضایی پلټنو ته بشپړکونکی بڼه لری او هیڅکله په دی مقصد باید نه وی چی د محکمی صلاحیتونه تر فشار لاندی ونیسی. د هغوی موندنی بنایی د د دسپلین د ساتنی او پولیس د چارچلند د اصلاح لپاره ارزښت لرونکی وی، خو هغوی باید خپل دا امکان له لاسه ور نه کړی چی د بشری حقونو سرغړونکی محکمی ته معرفی کړی او د قربانیانو لپاره د تاوان غوښتنه

وکړي. يو پوليسي رسمي شکايت غوښتنه کوي چې محکمه د هغه په هکله تصميم ونيسي. ۱۲ ــ ۱۲ چوکاټ د يو پوليسي شکايت ارګان صلاحيتونه تشريح کوي:

۱۲ ــ ۱۲ چوکاټ
د انګلند او ويلز د پوليسو د شکايتونوخپلواک کميسيون (IPCC)

د پوليسو د شکايتونو خپلواک کميسيون (IPCC) په انګلند او ويليز کې د پوليسو پرخلاف د ټولو شکايتونو لپاره مسووليت لري. IPCC له حکومت او پوليسو څخه خپلواک دی. هغه صلاحيت لري چې د شکايتونو يا د پوليسو لخوا د ناوړه چارچلندونو پرضد د ادعاوو پلټنه وکړي. دغه راز هغه مسووليت لري شکايتونو ته د رسيدګی په اړه د محلی پوليسو چارچلند وڅاري.

IPCC د پوليسو د شکايتونو د پخوانی اداری سره په خپلواکتوب او صلاحيتونو کې چې څه ډول تحقيقات په لاره واچوی، ترتيب کړی او څارنه يې وکړي، توپير لري. د IPCC اتلسم خپلواک کميسيون د قانون له مخې اجازه نه لري چې د پوليسو لپاره کار وکړي. د IPCC مستنطقين په تحقيقاتو کې له ډير زيات صلاحيت څخه برخمن دي او کولای شي په ډيری آسانی سره د پوليس قرارګاوو، سندونو او نورو دوسيو او معلوماتو ته لاس رسی ولری. يو شخص کولای شي چې IPCC ته عرض وکړي چې پوليسو ورته کافی معلومات نه دي ورکړي او د پوليسو د تحقيقاتو د نتايجو څخه راضی نه دی.

د پوليسو د شکايتونو د خپلواک کميسيون ګټې

- هغه د پوليسو او حکومت څخه جلا دی او په خپلواکه توګه عمل کوی؛
- د پيښو د قربانيانو سربيره هر څوک کولای شي چې ورته شکايت وکړي؛
- د شکايت کولو په خاطر څوک نه تورن کيږي.

د پوليسو د شکايتونو د خپلواک کميسيون ضررونه

- د شکايتونو له نوی سيستم څخه د هغو شکايتونو لپاره کار اخيستل کيدای نه شي چې د ۲۰۰۴ کال د اپريل له لومړی څخه مخکې شوی دی، پر دغو شکايتونو باندی د زاړه سيستم له مخی کار شوی دی. خو له نوی سيستم څخه د هغو شکايتونو لپاره کار اخيستل کيدای شي چې د ۲۰۰۴ کال د اپريل له لومړی نيټي څخه وروسته د هغو پيښنو په هکله شوی چې د ۲۰۰۴ کال د اپريل د لومړی نيټي څخه مخکې رامنځ ته شوی دی.

کوم شکايتونه د اوريدو وړ دی؟

د شکايتونو د نوی سيستم له مخی IPCC کولای شي چې د هر پوليسی منصبدار (پرتله له دی چې د هغوی د رتبی او مقام تر منځ توپير وشی) او د پوليسو د منسوبينو پرضد د عنوان شوی شکايت پلټنه وکړي. په هغو دغه نور پوليس هم شامل دی:

- خاص پوليسی منصبداران؛
- د پوليسی کمکی کارکونکی؛

- محلی کمکی پولیس؛
- قراردادی محافظین.

د شکایتونو ساحه ډیره پراخه ده چی ځینی په لاندی ډول دی:

- ناوړه چارچلند؛
- تبعیض کول یا ناوړه چلند؛
- شډلوالی او بی ادبی؛
- دوکه کاری یا جنایی فعالیت.

د پولیسو د شکایتونو د پخوانی صلاحیت پرخلاف، IPCC کولای شی چی خپله په عمل لاس پوری کړی او په تحقیقاتو پیل وکړی، حتی که چیری یو نوی شکایت د چا لخوا عنوان شوی وی او که نه وی شوی. مقررات پیښی هغسی ترتیبوی چی پولیس باید IPCC ته خبر ورکړی حتی که چیری شکایت هم تری نه وی شوی، لکه:

- د پولیسو له تماس څخه وروسته د مرګ پیښه؛
- ناوړه ترافیکی ټکر چی د پولیسو موټر به کی دخیل وی؛
- هر هغه یوه پیښنه کی چی د عامه ژوند یو غړی په کی سخت ټپی شوی وی؛
- د یو پولیسی منصبدار لخوا د وظیفی په وخت له وسلی څخه کار اخیستل؛
- د تبعیضی ناوړه چارچلند د ادعاو په صورت کی؛
- هغه ادعاوی چی وایی: د پولیسو یو منبصدار د دندی په وخت کی یوه ډیره سخته سرغړونه کړی چی له قانونی لحاظه باید تر څارنی لاندی ونیول شی.

IPCC دغه راز د محلی پولیسو په څارنه کی مهم نقش لوبوی چی هغوی څرنګه یو شکایت سره چلند کوی – دی ته د «څارنتوب» نقش ویل کیږی.سربیره پر دی IPCC کولای شی د پولیسو د هغه یو اقدام پر ضد عرض ته غوږ ونیسی چی د تحقیقاتو په نتیجه کی وړاندیز کړی دی یا د شکایتونو د پروسی په هکله عرض وکړی که چیری د بیلګی په توګه پولیس:

- تصمیم ونیسی چی یو شکایت ثبت نه کړی؛
- د شکایت د ثبتولو په اړه له نیمګړتیا څخه کار واخلی؛
- شکایت کونکی ته له خبر ورکولو څخه ډډه وکړی؛
- د محلی پروسی د فیصلی له مخی مناسب چارچلند تعقیب نه کړی؛
- د تحقیقاتو د موندونو په هکله کافی معلومات ورنه کړی.

پرته له قربانیانو څخه نور کسان هم حق لری چی خپل اړوند شکایتونه وړاندی کړی. هر هغه څوک چی له یو پیښی څخه په یو ډول اغیزمن شوی وی. دغه شکایت کونکی کیدای شی، د پیښی یو شاهد وی، په پیښنه کی د دخیل شخص ملګری یا خپلوان وی.

سرچینه: http://www.ipcc.gov.uk

د تحقیقاتو کمیسیونونه

دولتونه ښایی د بشری حقونو د سرغړونو په هکله د تحقیقاتو لپاره کمیسیونونه وټاکی. خو د سرغړونو سره د هغوی د تعامل اغیزمنتوب ښایی محدود وی. مخکی له دی چی کوم یو کمیسیون سره همکاری وشی، د مدنی ټولنی سازمانونه باید د کمیسیون د همکاری شرایط مطالعه کړی، مثلاً: د هر ډول سرغړونی لپاره د کمیسیون د تحقیقاتو موده، د کمیسیون جوړښت، د شاهدانو د احضار لپاره د کمسیون صلاحیتونه، آیا پوښتنی او ګرویځنی په عام محضر کی صورت مومی او آیا د هر ډول موندنی مقصد دا دی چی بشری حقونو د سرغړونو مسوول کسانو پرضد قانونی اقدام مخه ونیوله شی. یو کمیسیون ښایی دومره صلاحیت ولری چی یواځی سپارښتنی وکړی او د دی صلاحیت ونه لری چی حکومت د کوم اقدام ملزم او مکلف وګڼي.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

د بشری حقونو څارنه

- د بشری حقونو د سرغړونو هر قضیه وڅاری او د سند په قید کی راوړی او چیرته چی مناسبه ده تفصیلات یی له څارونکو چارواکو سره شریکی کړی؛
- د بشری حقونو د اروپایی محکمی او د ملګرو ملتونو د بشری حقونو د تړون د ارګانو په وړاندی د دریم اړخ د مداخلو لپاره لاره اواره کړی؛
- د بشری حقونو ملی تأسیساتو (NHRIs) ته قضیی وړاندی کړی او د اړوندی قضیی پوری پسمنظری او ځانګړو معلوماتو ورکولو سره له NHRIs سره مرسته وکړی؛
- که چیری اجازه وی او چیرته چی مناسب وی په ملکی قضیو کی د پسمنظری معلوماتو ورکولو سره د محکمو ملګری اوسی.

هر چا ته قانونی مرستی چمتو کړی

- چیرته چی امکانات وی او شرایط اجازه ورکړی د قانون په اړه مشورتی دفترونه یا اداری جوړی کړی؛
- د ییښنو قربانیانو ته قانونی مشوری او مرستی چمتو کړی (چیرته چی مناسب وی، البته د اړوند سازمان د صلاحیت او مهارت پر اساس)؛
- د شاهدانو د ځای د معلومولو لپاره هڅه وکړی؛
- قربانیانو و شاهدانو ته روحی او اخلاقی مرستی ورکړی؛
- چیرته چی اجازه او امکان ولری په قانونی دعواوو کی د کارپوه شاهد په توګه وروړاندی شی؛
- د بشری حقونو د سرغړونو قربانیانو ته اخلاقی او روحی مرستی برابری کړی.

د قانون د اصلاحاتو لپاره هڅی وکړی

- د امنیتی سکتور د دیموکراتیکی حکومتوالی لپاره د یو قانونی چوکات د جوړولو په موخه راولاړ شی؛
- د نړیوالو معیارونو سره سم د عملیاتی پالیسیو او چارچلندونو دمعرفی لپاره راولاړ شی او د هغوی تطبق پروسه وڅاری؛

- د امنیتی سکتور په څارنه، پولیسی چارو او چارچلندونو کی د جنسیت (د نارینه او ښځینه د مساوی حقوق) مسأله په پام کی ونیسی؛
- د قضاء د خپلواکتوب د پیاوړتیا د اقداماتو پلوی وکړی؛
- په مشورتی پروسو کی ونده واخلی چی هدف په قانون، پالیسو او چارچلندونو کی د اصلاحاتو راوستل دی:
- د ربړرولوضد منشور د اختیاری پروتوکول (OP-CAT) پر بنسټ د ملی میکانیزمونو په جوړولو کی ونډه واخلی

د امنیتی سکتور د څارنی او عملیاتو په ساحه کی د اړوندو موضوعاتو په اشتهاراتو لاس پوری کړی.

۱۳
فصل

AMREI MÜLLER

له نړیوالې ټولنې سره د اتحادونو جوړول

Amrei Müller

۱۳

له نړیوالی ټولنی سره د اتحادونو جوړول

څرنګه چی په تیرو فصلونو کی یادونه وشوه مشارکت او همکاری د مدنی ټولنو د سازمانونو د بریالیتوب لپاره ستر اهمیت لری ترڅو په امنیتی سکتور کی د شفافیت او حساب ورکولو لمن پراخه کړی. په دی برخه کی مختلف مشارکتونه د مختلفو مقصدونو لپاره وجود لری. د بیلګی په توګه، یو مشارکت دا دی چی د مدنی ټولنی یو سازمان په هماغه سیمه یا په ورته موضوعاتو کی له نورو سره جوړوی تر څو د اصلاحاتو لپاره یو خوځښت رامنځ ته کړی؛ له ډله ایزو رسنیو سره مشارکت کولای شی چی په یو ځانګړی موضوع کی د عامو خلکو د پوهی او معلوماتو سطح لوړه کړی؛ له پارلمان سره مشارکت کولای شی په دی برخه کی مرسته وکړی چی د پارلمان اړوندی کمیټی د څارنی دندی په جدی توګه تعقیبوی؛ له حکومت سره مشارکت کیدای شی پر پالیسو باندی د نفوذ موندلو سره مرسته وکړی. د خپل هیواد له سرحدونو بهر د مشارکت جوړول او په نړیواله سطح فعالیدل په ننی عالمی شوی نړی کی یو غښتلی پالیسی ده. له قاعدی څخه د فشار او له سر څخه د فشار له یو ځای کولو سره د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی په ملی سطح کی خپل نفوذ او د خبرو اترو قدرت پیاوړی کړی.

د امنیتی سکتور په څارنه او صلاحاتو کی د مدنی ټولنی دخیل سازمانونه باید د مشارکتونو د جوړولو لپاره زیار وباسی او له نړیوالو لوبغاړو سره دی اتحادونه جوړ کړی، ځکه دغه ډول مشارکتونه د مدنی ټولنی د سازمان غوښتنو ته مشروعیت ورکوی اود فعالیتونو اغیزی زیاتوی. همداراز دا مشارکتونه کولای شی چی د مدنی ټولنی سازمانونو سره د بنسټیز پالیسو په وده کی مرسته وکړی. دا په داسی حال کی ده چی له دی لاری هغوی له نورو سازمانونو سره خپل تجربی شریکوی ترڅو ووینی چی کومه لاره ګټوره ده. سربیره پر دی د مدنی ټولنی د سازمان د دریځونو د پیاوړتیا او د عمل او پالیسی د یو چوکاټ د جوړولو په مقصد له نړیوالو سازمانونو سره مشارکتونه هغوی ته یو ډول محافظت هم ور په برخه کوی. په هغو فعالیتونو کی برخه اخیستل چی موخه یی پرامنیتی سکتورباندی د دیموکراتیکی څارنی وده ده، کیدای شی چی د مدنی ټولنی سازمانونه او د هغوی منسوبین په مختلفو ډولونو سره له ګوزرولو او کړولو سره مخامخ کړی (البته دا سیاسی چاپیریال پوری هم اړه لری په کوم

چې د مدني ټولنې اړوند سازمان فعالیت کوي،)؛ مشارکتونه کولای شي چې د داسې ځورولو خطر د «ګډ پیټي د لیږدولو» له لارې تر یوې کچې له منځه یوسي.

د ملګرو ملتونو د بشري حقونو له سیستم سره مشارکت

د ملګرو ملتونو د تړون د ارګان سیستم

لکه چې په ۱۱ او ۱۴ فصلونو کې وویل شول، هر دولت لږ ترلږه د بشري حقونو یو نړیوال تړون تصویب کړی دی.[1] د بشري حقونو د نړیوالو تړونونو پلې کول اکثر پر امنیتي سکتور باندې د دیموکراتیکې څارنې ودې سره مرسته کوي. د بشري حقونو دغه تړونونه عبارت دي له: د ملکي او سیاسي حقونو په هکله نړیوال منشور (ICCPR)، د ربړولو ضد منشور (CAT) او د هغه اختیاري پروتوکول (OP-CAT)، د ښځې پر ضد د تبعیض د ټولو ډولونو له منځه وړلو منشور (CEDAW)، د نژاد پالنې او توپیر پالنې د ټولو ډولونو د له منځه وړلوو منشور (ICERD) او د ماشومانو د حقونو منشور (CRC).

د بشري حقونو د هر نړیوال تړون لاندې د کارپوهانو یو کمیټه ګمارل شوې ده چې د هغه پلې کیدل وڅاري.[2] هغو دولتونو چې اړوند تړونونه یې لاس لیک کړي، مکلف دي چې وخت په وخت د هغو د تطبیق په هکله نوموړو کمیټو ته خپل ریپوټ واستوي.[3] په دغو ریپوټونو کې باید د اړوند تړون د تطبیق لپاره د نیول شویو اقداماتو قانوني، اداري ، قضایي او د پالیسو اړوند معلومات او په دې لاره کې رامنځ ته شوې ستونزې تشریح کړای شي.[4] وروسته له هغې چې کمیټو دولتي ریپوټونه لاس ته راوړل، هغوی د تړونونو د غړو دولتونو له استازو سره کښیني او په ګډه پرې کتنه او بحث کوي. له هغې وروسته کمیټې خپل ملاحظات او د کتنې نتایج څرګندوي او دولتونو ته سپارښتنه کوي ترڅو د اړوند تړونونو په تطبیق کې اصلاحات رامنځ ته کړي.[5]

ټولو کمیتوداسې مکانیزمونه جوړکړي چې د هغو له لارې هغوی کولای شي د ملګرو ملتونو د نورو ادارو، غیرحکومتي سازمانونو، علمي مؤسسو، مطبوعاتو او د مدني ټولنې د ورو لوبغاړو څخه بدیل معلومات لاس ته راوړي چې وګوري ترکومې اندازې د اړوند دولت ریوټ په رښتنیولې ولاړ دی او قناعت وړ دی. د مدني ټولنې سازمان چې د امنیتي سکتور لخوا یا د هغه په دننه کې د بشري حقونو د سرغړونو په هکله تخصصي معلومات په اختیار کې لري کولای شي چې دغه معلومات د بشري حقونو لپاره د ملګرو ملتونو عالي کمیسارۍ (OHCHR) دفتر ته واستوي. دغه دفتر په حقیقت کې د

[1]- نن سبا د بشري حقونو اته نړیوال تړونونه نافذ دي، په هغو کې اختیاري پروتوکولونه هم شامل دي: د ملکي او سیاسي حقونو په هکله نړیوال منشور او د هغه دوه اختیاري پروتوکولونه: د اقتصادي، ټولنیزو او فرهنګي حقونو په هکله نړیوال منشور؛ د نژاد پالنې او توپیر پالنې د ټولو ډولونو د له منځه وړلو منشور؛ د ربړرولو ضد منشور او د هغه احتیاري پروتوکولونه؛ د ښځو پر ضد د هر ډول تبعیض د له منځه وړولو منشور؛ د ماشومانو د حقونو منشور او د هغه دوه اختیاري پروتوکولونه؛ د ټولو کډوال کارګرانو او د هغوی د کورنیو د غړو د ساتنې حقونو په هکله نړیوال منشور؛ او د معلولینو او معیوبینو د حقونو د خوندي ساتنې منشور او د هغه اختیاری پروتوکول. ټول دغه نړیوال تړونونه د ملګرو ملتونو د بشري حقونو د عالي کمیسارۍ په انټرنتي پاڼه کې موندلای شي: http://www2.ohchr.org/english/law/index.htm

[2]- د ملګروملتونو د تړون د ارګان د سیستم د کارۍ چلند په هکله د زیاتو معلوماتو لپاره کولای شي چې د ملګرو ملتونو د تړون د ارګانونو پاڼه وګورئ: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx

[3]- د دولتونو د ریپوټ ورکولو د مکلفیتونو او د تړون د ارګان د سیستم په هکله د زیات معلومات لپاره د OHCHR د معلوماتو دیرشمه پاڼه وګورئ: http://www2.ohchr.org/english/bodies/docs/OHCHR-FactSheet30.pdf

[4]- کله چې دولتونه خپل ریپوټونه لیکي، هغوی باید هغه لارښوونې په پام کې ونیسي چې د تړون د ټولو ارګانونو له خوا صادر شوې دي. د تړون ارګانونه وخت په وخت خپلې لارښوونې نوې کوي. په دې اړه یوه وروستۍ لارښونه تر دې نامه لاندې کتلای شي:
Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to International Human Rights Treaties, UN Doc.HRI/GEN/2/Rev.4, 21 May 2007.

[5]- د ټولو دولتونو د ریپوټونو په هکله وروستي ملاخظات کولای شي چې د تړون د ارګانونو د Database په اړه د OHCHR په پاڼه کې ومومئ: http://tb.ohchr.org/default.aspx

بشری حقونو په هکله د ملګرو ملتونو د تړون د ارګانونو د دارلانشاء حیثیت لری.[1] د تړون غړی بیا موقع لری چی د اړوند دولت له استازو څخه د هغو بدیلو معلوماتو پربنسټ چی د مدنی ټولنی سازمانونو لخوا ورکړل شوی پوښتنی وکړی او غړو دولتونو ته د تړون د ارګانونو سپارښتنی کیدای شی چی د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا د بدیلو معلوماتو له لاری خبر ورکړای شی. په نتیجه کی په خپلو اړوندو هیوادونو کی د امنیتی پالیسیو په پام کی نیولو سره کیدای شی د مدنی ټولنی د سازمانونو غوښتنی نړیوال رسمیت پیدا کړی او په مقابل کی د امنیتی سکتور د دیموکراتیک کیدو په پروسه کی له هڅو سره مرسته وشی.

کله چی د مدنی ټولنی سازمانونه غواړی د تړون اړوند ارګانونو ته بدیل معلومات ورلیږی، هغوی باید دا ډاډ ورکړی چی دغه معلومات په اړوند تړون کی ځانګړو حقونو پوری اړه لری.[2] معلومات چی د هغوی لخوا استول کیږی د هغوی د تجربو ساحو پوری اړه نیسی. د امنیتی سکتور د هر اړوندی موضوع په هکله د مدنی ټولنی د سازمانونو معلومات د ملګرو ملتونو د تړون ارګانونو ته کله چی د تړون د معیاورنو او اصولو سره د تطابقت له لحاظه د امنیتی سکتور د پالیسو، چارچلندونو او قوانینو په هکله کتنه کوی، ګټور دی. سربیره پر دی د مدنی ټولنی سازمانونه باید ډاډ ورکړی چی د هغوی معلومات ربنتینی او تر ممکنه اندازی له معیارونو سره برابر دی. د مدنی ټولنی سازمانونه دغه راز کولای شی چی په دغو معلوماتو کی هغه سپارښتنی هم ورزیاتی کړی چی څرنګه کیدای شی د امنیتی سکتور پالیسی کی سمونوالی رامنځ ته شی او د بشری حقونو له نړیوالو معیارونو سره همغږی کړای شی. د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا ورکړل شوی معلومات چی څومره دقیق وی، هومره د تړون د ارګان غړی په ښه توګه کولای شی چی د امنیتی سکتور لخوا سرغړونو په وجه د تړون د غړو دولتونو ا ستازی حساب ورکولو ته کښینوی او هغوی ته لارښونه وکړی ترڅو په اړوند برخو کی اصلاحات رامنځ ته کړی.[3]

<table>
<tr><td>

۱۳ ـ ۱ چوکاټ

د ګرجستان د غیرحکومتی سازمان «د بشری حقونو د معلوماتو او سندونو مرکز» لخوا د ملګرو ملتونو د بشری حقونو کمیټی ته بدیل رپوټ

په ۲۰۰۷ کال کی د ګرجستان یوی غیرحکومتی مؤسسی په بریالیتوب سره د بشری حقونو د کمیټی پام هغو زورزیاتیو ته راواړاوه چی د قانون د اجرائی چارواکو لخوا سرته رسیدلی ؤ او د ICCPR د ۶ او ۹ مادی پرخلاف یی عمل کړی دی.

د خپلی ۹۱ غونډی په ترڅ کی د بشری حقونو کمیټی د ګرجستان رپوټ ترغورلاندی ونیو. د «بشری حقونو د معلوماتو او سندونو مرکز» په نامه د ګرجستان غیرحکومتی مؤسسی په نوموړی هیواد کی د

</td></tr>
</table>

[1] - د امینتی سکتور په اړه تر ټولو مهمو کمیټی عبارت دی له : د بشری حقونو کمیته چی د ICCPR تطبیق څاری؛ د ربړولو ضد کمیته چی د CAT تطبیق څاری؛ او د ښځو پر ضد د تبعیض د ټولو ډولونو د له منځه وړلو کمیته چی د CEDAW تطبیق څاری.

[2] - معمولاً د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره غوره وی چی د ملګرو ملتونو د تړون ارګانونو ته بدیل معلومات وړاندی کړی، ترڅو له دی لاری د کمیټو د رپوټ ورکولو له لارښونو سره ځان آشنا کړی؛ په دی اړه دغی منبع ته مراجعه وکړی:
Compilation of Guidelines on the Form and Content of Reports to be submitted by States Parties to International Human Rights Treaties, UN Doc.HRI/GEN/2/Rev.4, 21 May 2007.

[3] - په دی هکله چی د ملګرو ملتونو د بشری حقونو د تړون ارکانونو ته رپوټونه څرنګه استول کیدای شی، د زیاتو معلوماتو لپاره د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د OHCHR انترنتی پاڼه وګوری: www.ohchr.org , یا دا پاڼه وګوری:
Bayefsky, Ann F, How to Complain to the UN Human Rights Treaty System, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 2002

بشری حقونو د وضعیت په هکله یو بدیل رپوټ وړاندی کړ چی په هغه کی د نورو مسائلو سربیره د قانون د اجرائی چارواکو لخوا، بیا په خاصه توګه «خاصو عملیاتو» په ترڅ کی او په زندانونو کی تیریو ته ګوته نیولہ شوی وه.

د بشری حقونو د کمیټی د کتنی د پایلو له مخی د ګرجستان له حکومت څخه وغوښتل شول چی د «قانون د اجرائی چاراکو لخوا د زورزیاتیو د ټولو ډولونو د مخنیوی لپاره دی په ټینګو اقداماتو لاس پوری کړی. سربیره پر دی هغی کمیټی د ځینو ګامونو یادونه وکړه چی د ګرجستان حکومت باید زورزیاتیو ته د پای ټکی کیښودلو په موخه یی واخلی.

سرچینه: د «بشری حقونو د معلوماتو او سندونو مرکز» ته لاس رسی د دغی انترنتی پانی له لاری ممکن دی:
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/ngos/hridcgeorgia.pdf
د ګرجستان په هکله د بشری حقونو د کمیټی د ملاحظاتو پایلی په دغی پاڼي کی موندلای شی:
http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/453/20/PDF/GO745320.pdf?OPenElement

که چیری د مدنی ټولنی سازمان په کافی اندازی منابع ولری، هغوی کولای شی چی جینوا ته کله چی د هغوی د دولت په رپوټ باندی غور کیږی، سفر وکړی او د کمیټو په غونډو کی برخه واخلی. د مدنی ټولنی هر سازمان کولای شی د ننداره کونکی په توګه د کمیټی په غونډو کی ګډون وکړی. [1] هغوی همدا راز د تړون د ارګانونو له غړو سره د لیدنی کتنی له لاری ډیر فعال نقش لوبولای شی. د تړون ارګانونه د مدنی ټولنی سازمانونو ته د خپلو غونډو په ترڅ کی یا د خپلو کاری غونډو څخه مخکی وخت ورکوی ترڅو په لنډه توګه معلومات وړاندی کړی. [2] د مدنی ټولنی سازمانونه چی د امنیتی سکتور په اړه د بشری حقونو په مسایل کی تخصص لری کولای شی چی په دی غونډو کی برخه واخلی، خپل نظر څرګند کړی او د کمیټی غړو ته د حل لاری وړاندیز وکړی. [3] د تړون د ارګان یو شمیرغړی هم د مدنی ټولنی له سازمانونو سره په غیر رسمی توګه د غرمی ډوډی یا سبا ناری په وخت کی سره ګوری.

د مدنی ټولنی سازمانونه چی د امنیتی سکتور د دیموکراتیک کولو اړوند فعالیتونو کی بوخت دی کولای شی د کمیټو له خوا صادر شوی وروستیو نتایجو څخه د خپل کارد یو بنسټ په توګه کار واخلی. د بیلګی په توګه هغوی کولای شی له هغو څخه دحقوقو د دفاع په کمپاینونو کی کار واخلی او یا له حکومت سره د دغو سپارښتنو په اړه د امنیتی سکتور د پالیسیو په هکله یو دیالوګ په لاره واچوی. د کارپوهانو د یوی پیژندل شوی نړیوال ارګان له خوا صادر شوی نتایج په حقیقت کی د مدنی ټولنی د سازمانونو فعالیتونو ته نورهم صلاحیت ورکوی او په دی دول د هغوی اغیزی زیاتوی.

دغه راز د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی څارنه وکړی چی د امنیتی سکتور د پالیسیو او قوانینو په اړه د تړون د ارګانونو سپارښتنی د دولتونو له خوا تطبیقیږی او کولای شی چی د هغو د تطبیق یا نه تطبیق په هکله بیرته کمیټو ته رپوټ ورکړی. کمیتی کولای شی چی بیرته له حکومتونو سره تماس ونیسی او هغوی خپلو دندو ته متوجه کړی او یا د راتلونکی د کتنی غونډی په ترڅ هغه ورته بیا عنوان کړی چی په خپلو مکلفیتونو کی یی نیمګړتیاوی کړی دی.

---

[1]- د مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی غواړی د تړون د ارګان په غونډو کی د ننداره کونکی په توګه ګډون وکړی، باید د اړوندی کمیټی له دارلانشاء څخه دی غوښتنه وکړی چی ورته اجازه نامه ورکړی.
[2]- د تړون ډیری ارګانونه له غونډو څخه مخکی کاری ډلی جوړوی ، د کومو په ترڅ کی چی د کمیتو غړی په دی هکله بحث کوی چی له اړوند دولت سره په غونډه پر کومی موضوع باندی خبری وشی.
[3]- د کمیتو د غوندو د ثابت نوی مهال ویش لپاره د OHCHR انترنتی پانه وګوری:
http://www.ochchr.org/EN/NewsEvent/Pages/Meetings.aspx

د بشری حقونو د ترون د ارګانونو د تحقیق پروسی

د ربړولو ضد کمیته او د ښځو پر ضد د تبعیضونو د ټولو ډولونو د له منځه وړلو کمیته کله چې په CAT یا په CEDAW کی له منل شوو حقونو څخه د سرغړونو په هکه د اعتماد وړ معلومات لاس ته راوړی، سمدلاسه د تحقیقاتو لپاره په عمل لاس پوری کوی. دغه کمیتی معمولاً د مدنی ټولنی د سازمانونو څخه دغه ډول معلومات تر لاسه کوی. د دغو معلوماتو پر بنسټ او د ترون د اړوند غړی دولت په موافقه کمیتی کولای شی د خپلوغړو یو تن یا څو تنه وګماری تر څو په یوی اعتمادی پلټنی لاس پوری کړی.[1] د دغی تحقیق نتیجه بیرته د کتنی لپاره کمیتی ته رپوټ ورکول کیږی. کمیته په خپل وار سره پر هغو غو رکوی او لازم تبصری پری کوی او بیا د ترون غړی دولت ته خپله سپارښتنی وړاندی کوی.[2] دغه سپارښتنی ډیری مفصلی دی او په اړوند هیواد کی د بشری حقونو سیستماتیکو او نورو خاصو سرغړونو ته ځواب ورکوی، د هغو په جمله کی هغه سرغړونی هم شاملی دی چی د امنیتی سکتور لخوا ترسره شوی دی. نو په دی وجه د هغوی تطبیق د امنتی سکتور د دیموکراتیک کولو لپاره یوه فوق العاده مهمه وسیله ده.

۱۳ ـ ۲ چوکاټ

د «Agustin Pro Juarez د بشری حقونو مرکز» تر نامه لاندی د مکسیکو یو غیرحکومتی سازمان په بریالیتوب سره د ربړولو ضد کمیتی څخه یی وغوښتل ترڅو په مکسیکو کی د ربړولو د سیستماتیک چارچلند ادعا شوی پیښنو په هکله پوښتنه او ګرویځنه وکړی.

په ۱۹۹۸ کال کی د «Agustin Pro Juarez د بشری حقونو مرکز» تر نامه لاندی د مکسیکو یو غیر حکومتی سازمان (PRODH) د ربړولو ضد کمیتی ته یو مفصل رپوټ تردی عنوان لاندی «په مکسیکو کی د حکومتی تأسیساتو له خوا د ۱۹۹۷ کال د اپریل تر ۱۹۹۸ کال سپتمبر تر سره شوی زور زیاتی او سرغړونی» واستاوه. په دغه رپوټ کی PRODH په اسنادو او شواهد سره څرګنده کړه چی په مکسیکو کی ربړول په سیستماتیک توګه عمل شوی دی او له کمیتی څخه وغوښتل چی په دی برخه کی په تحقیق لاس پوری کړی. هغی کمیتی دغه معلومات د اعتبار وړ وګڼل او د ربړول ضد منشور د ۲۰ مادی له مخی یی په تحقیقاتو لاس پوری کړ. د مکسیکو د حکومت په موافقه هغی کمیتی خپل دوه غړی نوموړی هیواد د ۲۰۰۱ کال د اګست او سپتمبر په میاشتو کی واستول.

د خپلی لیدنی کتنی په وخت کی د کمیتی غړو د مدنی ټولنی له سازمانونو سره ولیدل. د کمیتی له غړو سره په خپلو خبرو کی PRODH هغه معلومات د کمیتی غړو ته ورکړل چی په مکسیکو کی د سیستماتیکو ربړولو څخه یی ویندویی کوله. دغه معلومات عبارت ؤ: له قانونی سزاء څخه د هغو پولیسی منصبدارانو مصونیت چی په ربړولو یی لاس پوری کړی، په جنایی دوسیو کی د ربړولو څخه لاس ته راغلی شواهد، د ښه نه روزل شویو پولیسی او پوځی منصبدارانو په هکله شواهد او د لوی څارنوالی د طبی متخصصینو د نه خپلواکتوب په هکله معلومات. د نوموړی مدنی سازمان لخوا ورکړ شوی معلومات د هغو معلوماتو سره پرتله او بشپړل شول چی د مکسیکو د ملی او سیمه ایزو بشری حقونو د کمیسیونونو، د ادعا شویو قربانیانو او د هغوی د خپلوانو د شهادتونو او حکومتی چارواکو لخوا ورکړای شول.

د PRODH لخوا ورکړای شویو معلوماتو د کمیتی له هغو سپارښتنو سره زیاته مرسته وکړه چی په

---

[1] Art.8OP-CEDAW; Art.20 (3)CAT; and CAT (2002): Rules of Procedure of the Committee against Torture. UN DOC.CAT/C/3/Rev.4,9 August2002, rule 80.

[2]- ټوله پروسه محرمه ده. خو سپارښتنی کیدای شی چی بربنډ شی، البته د اړوند غړی دولت په موافقت سره.

هیواد کی یی له خپلی لیدنی کتنی څخه وروسته د مکسیکو حکومت ته وسپارل. د کمیتی سپارښتنو ته په ځواب کی د مکسیکو حکومت تصمیم ونیو چی څرنګه دغه سپارښتنی د عمل په ډګر کی پلی کړی. مثلا حکومت له د «بشری حقونو ډاکترانو» څخه غوښتنه وکړه تر څو د لوی څارنوال روغتیایی کار پوهانو وروزی چی څرنګه د ربړولو په هکله سندونه ارزیابی کړی او ربړونی څرنګه د سند په قید کی راوړی.

سرچینه: د رببړولو ضد کمیته، د ربړوو ضد منشور د ۲۰ مادی له مخی د کمیتی له خوا د مکسیکو په هکله ریوټ او د مکسیکو د حکومت ځواب.
UN Doc.CAT/C/75, 2003, available at
http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/GO3/421/02/PDF/GO342102.pdf?OpenElment

څرنګه چی په ۱۳ – ۱۲ چوکاټ کی مثال څرګندوی، د مدنی ټولنی سازمانونه چی د امنیتی سکتور په اړه د بشری حقونو په موضوعاتو کی لاس لری کولای شی په بریالیتوب سره د نوموړی سکتور د دیموکراتیک کولو لپاره له نړیوالو پروسیجرو سره همکاری وکړی. هغوی کولای شی چی یاد شوو کمیتو ته معلومات واستوی کوم چی ښایی د یوی پوښتنی او ګریځنی لامل وګرځی. کله چی یوه تحقیق په لاره واچول شی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د کمیتی له غړو سره د هیوادڅخه د لیدنی کتنی په وخت وګوری. خو د مدنی ټولنی سازمان باید په یاد ولری چی دغسی یوه تحقیق یا پوښتنه او ګرویځنه هغه وخت په لاره لویدای شی چی کمیتی د باور وړ معلومات ورکړ شی، هغه معلومات چی په ربنتینی توګه د ترون پخه غړی دولت کی د ربړولو د پیښی ثبوت پری وشی. [1] یو تحقیق هغه وخت کیدای شی چی چی د سیسماتیک ربړونی ادعا وشی، خو نه دا چی نور غیر انسانی چلندونه، تحقیر یا سپکاوی ، سزا صورت ومومی.

د ملګرو ملتونو د بشری حقونو شورا

د ملګرو ملتونو د بشری حقونو شورا چی د بشری حقونو په هکله د ملګرو ملتونو د کمیسیون ځای نیونکی ده، د ملګرو ملتونو په دننه کی د حکومتونو تر منځ یو خپلمنځی ارګان دی او صلاحیت لری چی په عالمی سطح د ټولو بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو ساتنه وکړی. د بشری حقونو شورا دغه راز کولای شی چی د بشری حقونو د سرغړونو وضعیت ته ګوته ونیسی، لکه د بشری حقونو سیستماتیک نقضونه او کولای شی چی د هغو د سمونوالی لپاره سپارښتنی وکړی. [2]

ډیری هغه موضوعات چی د بشری حقونو د شورا د غونډو په ترڅ کی پر بحث شوی دی د امنیتی سکتور د څارنی او د امنیتی پالیسیو پوری اړه درلوده. دغه راز د بشری حقونو شورا په منظمه توګه ځینو نور موضوعاتو لکه غیر قضایی محاکمی، صحرایی محاکمی او اعدامونو ته هم اشاره کوی، د بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو ساتنه او وده او په عین وخت کی د تروریزم ضد مقابله؛ انتقالی عدالت؛ او په زور او د خپلی خوښی خلاف لا درک کیدل، او هر کال د خپلو دری منظمو غونډو په ترڅ کی د پریکړو صادرول.[3] شورا دغه راز د هر دولت په اړه چی د بشری حقونو وضعیت یی د پوښتنی وړ

---

[1]- د CAT شلمه ماده (۱) بند. د خپل تحقیق په لومړی پایله کی، CAT څرګندوی چی په یو غړی دولت کی سیستماتیک ربړونه څه ته وایی. لطفا دا هم وګوری: CAT (2003): د ربړولو ضد کمیتی ریوټ. د عمومی اسامبلی رسمی ثبت، ۵۸ غونډه، تکمیلی شمیر ۴۴ ، Add.1, UN Doc. A/58/44/Add.1 2003, para.39.

[2]- د بشری حقونو د شورا د بشپړ صلاحیت په هکله لطفا د ملګکرو ملتو د عمومی اسامبلی د ۲۰۰۶ کال د اپرایل د یماتشی ۶/۲۵۱ پریکړه مطالعه کړی:http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/A.RES.60251_En.pdf

[3]- د بشری حقونو د شورا د وروستی شپږمی غونډی اجنداء لپاره دغه پاڼه وګوری:
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/6ssision/index.htm

وی صلاحیت لری چی پریکړی صادر کړی او تصمیم ونیسی او د اړتیا په صورت کی د غړو دولتونو په غوښتنه ځانګړی غونډه دایره کړی. [1] په دی وروستیو وختوکی د بشری حقونو شورا په منظمه توګه د بشری حقونو د نړیوال وضعیت باندی د کتنی لپاره یو لړ تفصیلی نمونی جوړی کړی دی چی د لومړی ځل لپاره یی د ۲۰۰۸ کال د اپریل په میاشت کی تری کار واخیست.[2] تر دی میکانیزم لاندی شورا دهرغړی دولت د بشری حقونو وضعیت د هغو معلوماتو له مخی چی د اړوند دولت، OHCHR، د بشری حقونو ملی تأسیساتو، غیر حکومتی سازمانونو او د مدنی ټولنی د نورو لوبغاړو له خوا ورته وړاندی کیږی، څیړی.
د مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی د امنیتی سکتور د څارنی په موضوعاتو کی دخیل دی کولای شی چی بشری حقونو د شورا په منظمو یا خاصوغونډو کی ګډون وکړی او کولای شی چی د اړوند دولت د بشری حقونو په اړه د امنیتی سکتور د پالیسو په هکله معلومات ورته وړاندی کړی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د مختلفو لارو څخه د هغو بشری سرغړونو چی د امنیتی سکتور له خوا تر سره شوی دی، په نړیواله سطح بربنډونه وکړی. له دی لاری پردولتونو باندی فشاورنه زیاتیږی ترڅو د امنیتی سکتور په دیموکراتیک کولو لاس پوری کړی. خو د ترون د ارکان په پروسه کی د ګډون پر خلاف د مدنی ټولنی سازمانونه باید له اقتصادی او ټولنیزی شورا سره د یو ډول مشورتی موقف ترلاس کړی مخکی له هغی چی د هغو په عادی غونډو یا د بشری حقونو د شورا د نړیوالو کتنو میکانیزمونو کی ګډون وکړی. [3]

د بشری حقونو د شورا منظمی غونډی

غیرحکومتی سازمان چی له ECOSOC سره مشورتی موقف لری کولای شوی چی د بشری حقونو د شورا اړوندی غونډی ته د ECOSOC د ۱۹۶۱/۳۱ [4] پریکړی پربنسټ لیکل شوی بیانونه وړاندی کړی. د غیرحکومتی سازمانو لپاره چی غواړی تحریری بیانونه وړاندی کړی د بشری حقونو د شورا انترنتی پاڼه کی لارښوونی موجودی دی[5]. د هغی شورا دارالانشاء د غونډی ټولو برخه والو ته وړاندی شوی بیانونه وویشی. په دی ترتیب، د مدنی ټولنی د سازمانونو بیانونه کولای شی چی په یو ځانګړی موضوع باندی د بشری حقونو د شورا د بحث خبرتیا ورکړی او بنایی د هغی شورا په پریکړو او تصمیمونو کی چیرته ځای پیدا کړی. دا کولای شی چی د امنیتی سکتور د ادارو لخوا د بشری حقونو سرغړونو ته د پای ټکی کیږدی او د هغه سکتور په دیموکراتیک کیدو کی مرسته وکړی.

---

[1]- د دی کار لپاره، شورا باید د خپلو غړو د دریمی برخی ملاتړ له ځان سره ولری. د ملګرو ملتو د عمومی اسامبی ۶۰/۲۵۱ د پریکړی لسم پاراګراف وګوری چی د هغی له مخی دغه شورا جوړه شوی ده.
[2]- د زیاتو معلوماتو لپاره د بشری حقونو د شورا ۵/۱ پریکړه وګوری چی په دغی پاڼی کی موندلای شی:
http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A.HRC_RES_5_1_doc

[3]- د اقتصادی او ټولنیزی چارو لپاره دملګرو ملتونو د څانګی ویبپاڼه څرګندوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی چی په اقتصادی او ټولنیزو چارو کی له ECOSOC سره مشورتی موقف پیدا کړی. لطفاً وګوری: http://www.un.org/esa/coordination/ngo/
[4]- دغه پریکړه هغه اصول تعینوی چی د بشری حقونو د شورا او د غیرحکومتی سازمانونو ترمنځ پر اړیکو باندی ټینګار کوی. د ECOSOC پریکړه په دغی پاڼی کی لوستلی شی:
http://www.un.org/documens/ecosc/res/1996/ecosoc/res/1996-31.htm
د تحریری وړاندیزونو لپاره لارښوونی کولای شی په دغی پاڼي کی وګومی:
http://www2.ohchr.org7english/bodies/hrcouncil/docs/6session/hrc6guidlinesngo.doc
[5] - دغه لارښونی کولای شی په دی پاڼه کی وګومی:
http://www.2ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/6session/hrc6guidelinesngo.doc

هغه غیرحکومتی سازمانونه چی د ECOSOC سره مشورتی موقف لری، هم کولای شي چی د خپلو سازمانو استازو ته د بشری حقونو د شورا په غونډو کی د ګډون اجازه واخلی. د دی مقصد لپاره هغوی باید د ګډون د اجازی لیک واستوی چی په هغه کی د غیر حکومتی سازمانونو لپاره د بشری حقونو د شورا په هکله په ویب پاڼی کی معلومات ولری.[1] هغه غیرحکومتی سازمانونه چی د ګډون اجازه ورته شوی، کولای شی د غونډې په ترڅ کی شفاهی بیانونه وړاندی کړی، موازی غونډې دایری کړی، د دولتونو له استازو سره بحث او خبری وکړی او د پریکړی په مسوده کی ونډه واخلی. دا دمدنی ټولنی د سازمانونولپاره چی د امنیتی سکتور دڅارنی په مسائلو کی لګیا دی ډیره ښه موقع ده چی په یو نړیواله غونډه کی خپلی اندیښنی عنوان کړی. سربیره پر دی، په غونډه کی د یو ګڼ شمیر مدنی ټولنو د سازمانونو او نورو لوبغاړو شته والی د همنظرو سازمانونو، خپلواکو کارپوهانو اود نورو هیوادونو څخه د حکومتی چارواکو ترمنځ د شبکه یی کارونو لپاره ښه موقع برابروی.

د دورانی کتنی په نړیوالو میکانیزمونو کی ګډون

نړیواله دورانی کتنه (UPR) د بشری حقونو د شورا تر لارښوونی لاندی تأسیس شوی میکانیزم دی چی د هغه له لاری د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی خپلی اندیښنی د امنیتی سکتور د پالیسیو په هکله څرګندی کړی. د دی میکانیزم هدف دا دی چی د مدنی ټولنی سازمانونو ته موقع ورکړی ترڅو ترکتنی لاندی هیواد په هکله معلومات ورکړی. په دی اړه د بشری حقونو شورا په دی وروستیو وختونو کی د غیرحکومتی سازمانونو لپاره په یوه یاداشت کی ځینی لارښونی د UPR د میکانیزم په اړه طرح او تصویب کړل چی د شورا په ویبپاڼه کی موندلای شی.[2]

په دغه یاداشت کی د UPR د میکانیزم د هدفونو په هکله ارزښت وړ پسمنظری معلومات موجود دی. سربیره پر دی د نړیوال دورانی کتنی په هکله د بشری حقونو شورا یو بریښنا لیکی پته هم لری، کومی ته چی معلومات استول کیدای شی.[3] په پام کی دی چی د مدنی ټولنی سازمانونه د نړیوالی دورانی کتنی او پلټنی په هیأت کی ګډون وکړی کوم چی د بشری حقونو د شورا د کاری ډلی لخوا ټاکل کیږی. د مدنی ټولنی سازمانونه چی غواړی په دی هیأت کی ګډون ولری، باید پوه شی چی د بشری حقونو د شورا ویبپاڼی ته وخت په وخت مراجعه وکړی. ځکه دغه هیأت نوی جوړ شوی او میکانیزم ښایی تغییرموندلی وی یا ومومی.

د بشری حقونو شورا د ځانګړو هیأتونو سره د مدنی ټولنی د سازمانونو همکاری

د مدنی ټولنی سازمانونه چی خپلو ملی امنیتی سکتورونو دیموکراتیک کولو ته ودی ورکوی دغه راز کولای شی چی د بشری حقونو شورا ته په ځانګړو هیأتونو کی ځان ته پیاوړی متحدین پیدا کړی. ځانګړی هیأتونه اصلاً د بشری حقونو د کمیسیون څخه چی د بشری حقونو د اوسنی شورا خلف ؤ، جوړ شول او معمولاً دنده یی درلوده تر څو د بشری حقونو د وضعیت پلټنه وکړی، وڅاری او لازمی مشوری ورکړی او په یو ځانګړی هیواد کی د بشری حقونو د وضعیت په هکله رپوټ ورکړی او خپور کړی.[4] د ځانګړو هیأتونو کار چی په ۱۳ – ۳ چوکاټ کی درج شوی دی په خاصه توګه هغو

[1] - http://www2.ohcchr.org/english/bodies/hrcouncil/ngo.htm

[2]- دغه لارښوونی په دی ویبپاڼه کی موندلای شی:
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrecouncil/upr/noteNGO_041007.htm

[3]- تر اوسه پوري (۲۰۰۸)، دا بریښنا لیکي پته: civilsocietyunit@ohchr.org

[4]- په دغو ځانګړو هیأتونو کی ځانګړی رپوټ ورکونکی، استازی، خپلواک کارپوهان او کاری ډلی هم شاملی دی.

موضوعاتو پورې اړه ونیسي چې د امنیتي سکتور په څارنې او اصلاحاتو پورې اړه نیسي. د هغوی د صلاحیتونوپه اړه زیات تفصیلات کیدای شي اړوند انترنتي پاڼو کې چې هغه هم په لاندې چوکات کې معرفي شوی دی، ومومی.

۱۳ ـ ۳ چوکاټ

د بشري حقونو د شورا ځانګړې هیأتونه چې د مدني تولنې سازمانونو نه سره د امنیتي سکتور په څارنه کې بوخت دی، کولای شي یو اغیزمن مشارکت سره جوړ کړي

ځانګړي هیأتونه له موضوعي صلاحیتونو سره
د بشري حقونو د ودې او ساتنې په هکله ځانګړې رپوټ ورکونکي چې په عین وخت د تروریزم ضد مقابله هم کوي:
http://www2.ohchr.org/english/issues/terrorism/rapporteur/srchr.htm

د ربړولو او نورو بیرحمیو او غیرانساني چلند او تحقیر یا سزا پرضد ځانګړې رپوټ ورکونکي:
http://www2.ohchr.org/english/issues/terrorism/rapporteur/index.htm

د قصدي ګرفتاریو په اړه کاري ډله:
http://www2.ohchr.org/english/issues/detention/rapporteur/index.htm

د جبري یا د خپلې خوښې پر خلاف لادرک کیدل:
http://www2.ohchr.org/english/issues/disappearances/index.htm

د صحرایي، لنډو محکمو یا قصدي اعدامونو په هکله ځانګړې رپوټ ورکونکي:
http://www2.ohchr.org/english/issues/executions/index.htm
د نظر او بیان د آزادي د حقونود ساتنې او ودې په هکله رپوټ ورکونکي
http://www2.ohchr.org/english/issues/opinien/index.htm
د هیواد په سطح له صلاحیتونو سره ځانګړې پروسیجرونه
د ځانګړو هیأتونو فهرست چې د هیوا د په سطح صلاحیت ولري په دغه پاڼې کې موندلای شي
http://www2.ohchr.org/english/bodies/spesial/countries.htm

دا چې ځانګړې هیأ تونه خپلې دندې او ماموریتونه څرنګه ترسره کړي مختلفې لارې چارې وجود لري. هغوی کولای شي چې حکومتونو ته د هرې موضوع په هکله لیک واستوي؛ له اړوند هیواد څخه لیدنه کتنه وکړي؛ د بحث وړ موضوعاتو باندې رپوټونه خپاره کړي؛ له دغو فعالیتونو سره هغوی کولای شي چې د خلکو د پوهاوي سطح لوړه کړي او د امنیتي سکتور لخوا د سرته رسیدلو بشري حقونو سرغړونو په شمول پر بشري حقونو باندې تیرې بربنډ کړي. ځانګړي هیأتونه دغه راز کولای شي چې د کار د څرنګوالي په هکله لاربښوني طرحې کړي او د مدني تولنې سازمانونه کولای شي چې له هغو څخه استفاده وکړي. د بیلګې په توګه د ربړولو او نور و بیرحمیو، غیرانساني چلندونو یا سزاوو په هکله ځانګړې رپوټ ورکونکي عمومي سپارښتنې صادرې کړي چې کیدای شي د مدني تولنې د هغو سازمانو لخوا ترې استفاده وشي چې د زندانونو او یا توقیفونو د پرسونل په روزلو بوخت دی. په دغو سپارښتنو کې په وضاحت سره څرګنده شوی ده چې خپلواک غیرحکومتي سازمانونه په بشپړه توګه تولو بندیخانو او هغو ځایونو کې چې انسانان بندیان ساتل شوی دی، لاس رسی ولري. دهغو په جمله کې د رواني ناروغیو د درملنې مرکزونه هم شامل دي ترڅو ولیدل شي چې هلته له ساتل شویو کسانو سره څه دول چلند کیږي.[1]

[1]- د ربړولو په هکله د ځانګړي رپوټ ورکونکي سپارښتنې په دغې پاڼې کې کتلی شي:
http://www2.ojchr.org7english/issues/docs/recommendations.doc

اړیکی نیول یا تماسونه

کله چی ځانګړی هیأتونه د بشری حقونو د سرغړونو د ادعاوو په هکل د باوروړ معلومات ترلاسه کړی، هغه کولای شی چی سمدلاسه د OHCHR له لاری حکومت سره تماس ونیسی او د ادعاو په هکله د وضاحت او تبصرو غوښتنه وکړی او دغه راز د مخنیوی او پلټنی په اقداماتو لاس پوری کړی. د مدنی ټولنی سازمانونه چی په امینتی اړوند موضوعاتو باندی کار کوی اکثر د بشری حقونو د سرغړونو د ادعاوو په هکله دغسی مستند معلومات په اختیار کی لری، کولای شی چی ځانګړی هیأت ته یی وړاندی کړی.[1] د ځانګړی هیأت هڅی چی د اړتیاوړ صلاحیت څخه برخمن وی کیدای شی په اړونده قضیه یا پیښه کی دبشری حقونو د سرغړونو مخه ونیسی. هغوی په دی اړه د اړوند دولت له چاروا‌کو سره په مستقیمه توګه تماس نیسی او په خپلو کلنیو رپوټونو یا مطبوعاتی خبری ناستو کی په دی موضوع او لاس ته راغلو ځوابونو باندی رپوټ ورکوی. د ځانګړو هیأتونو ویبپاڼی نمونه یی فورمی لری چی د هغو په استفادی سره غیرحکومتی سازمانونه کولای شی له ځانګړی هیأت سره تماس ونیسی[2]

له هیواد څخه لیدنه کتنه

یو ځانګړی صلاحیت لرونکی کولای شی چی د یو هیواد له چاروا‌کو څخه وغواړی ترڅو ځانګړی رپوټ ورکونکی ته د یوی لیدنی کتنی اجازه ورکړی. کله چی دغسی یو منظوری ترلاسه کړای شی، ځانګړی صلاحیت لرونکی هیأت کولای شی چی له دغه هیواد څخه د بشری حقونو د وضعیت د پلټنی لپاره لیدنه کتنه وکړی، البته په هغو حدودو کی چی ملی قانون اجازه ورکوی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی دغه صلاحیت لرونکی هیأت ته یادونه وکړی چی له کومو ځایونو څخه لیدنه کتنه وکړی او همدغه راز هغوی له ستونزو څخه خبروی.

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی له لیدنی کتنی څخه مخکی ځانګړی صلاحیت لرونکی هیأت ته د اندیښنی وړ موضوعاتو په هکله معلومات ورکړی، ترڅو کله چی هغه له سیمه ایزو او محلی چاروا‌کو سره وینی دا موضوعات ورسره مطرح کړی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی له ځانګړی صلاحیت لرونکی هیأت سره له هیواد څخه د لیدنی کتنی په وخت کی وګوری (یا که چیری شرایط په خپل هیواد کی ورته اجازه ورنه کړی، په دریم هیواد کی) او همداراز د اندیښنی وړ موضوعاتو باندی ورسره خبری وکړی. دغسی خبری او بحثونه کیدای شی چی په هغه رپوټ کی هم منعکس شی چی صلاحیت لرونکی هیأت یی د خپلی لیدنی کنی په پای کی خپروی. دا ډیره ښه وسیله ده چی د مدنی ټولنی سازمانونه د هغو بشری حقونو سرغړونی بربنډی کړی چی د امنیتی سکتور له خوا تر سره شوی دی او نړیوال کارپوهان دی ته اړوی چی حکومت ته سپارښتنه وکړی چی په څه ډول د بشری حقونو د سرغړونو مخه ونیسی او په خپل چارچلند کی اصلاحات رامنځ ته کړی. کله چی صلاحیت لرونکی هیأت خپل رپوټ خپور کړ او سپارښتنی وکړی دمدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی په ملی سطح دغه سپارښتنی عملی کړی.

---

[1]- البته دا هم د یادونی وړ ده چی هر ځانګړی هیأت د دی صلاحیت نه لری چی په هری قضیی او مسألی باندی معلومات ترلاسه کړی. دا په هغو انترنتی پاڼو کی چی په ۱۳ – ۳ چوکاټ کی درج شوی دی، کولای شی پیدا کړی.

[2]- دغه فورمی په دی پاڼه کی موندلای شی http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/special/communications.htm

رپوټونه، موضوعی مطالعات او مطبوعاتی خپرونی

ځانګړی صلاحیت لرونکی هیأت د خپلو فعالیتونو یا د خپلو صلاحیتونو اړوند موضوعی مطالعاتو یا د ځانګړو پوښتنو په هکله په منظمه توګه رپوټونه خپروی. دغه راز ځینی وختونه هغوی د ځینو موضوعاتو یا خاصو حالاتو او نړیوالو نورمونو په هکله چی باید په یو خاص حالت کی مراعات شی، مطبوعاتی پاڼي خپروی.
د مدنی ټولنی سازمانونه چی امنیتی اړوند موضوعاتو باندی کار کوی ښایی د موضوعی یا بحث وړ مسائلو لپاره اړوند معلومات یا رپوټونه ولری او ښایی لیوالتیا ولری چی صلاحیت لرونکی هیأت یی وړاندی کړی ترڅو هغه خپاره شی او یا له نورو همنظرو مدنی سازمانونو سره شریکی کړی.

نړیواله جنایی محکمه

نړیواله جنایی محکمه (ICC) د روم د پریکړی پر اساس جوړه شوه او د ۲۰۰۲ کال د جولای په لومړی نیټه یی قانونیت پیدا کړ. تر اوسه پوری ۱۰۴ هیوادونو دغه پریکړه لاس لیک کړی او تصویب کړی یی ده.[1] که څه هم دغه محکمه د ملګرو ملتونو د ارګانونو څخه نه شمیرل کیږی خو د هغوی ترمنځ د همکاری اړیکی موجودی دی. دا محکمه عدالت ته د ولس وژنی مجرمین، د بشریت پرضد جرایمو او د جګړی مجرمینو د کش کولو لپاره وروستی مرجع ده. دغه محکمه هغه کسان چی په مستقیمه توګه د داسی جنایاتو مرتکبین یا مسوولین وی او یا یی ورسره مرسته کړی تر محاکمی لاندی نیسی، که دا پوځی یا سیاسی مشران وی او که د چارو نور مسوولین.[2] دا چی دا محکمه ملی عدلی محاکمو ته تکمیلی حیثیت لری، نو که چیری یو قضیه د یو ملی حکومت د محاکمو لخوا تعقیب شوی وی، بیا حاجت نشته چی په نړیواله محکمه کی پری غور وشی.

انفرادی اشخاص او غیرحکومتی سازمانونه کولای شی چی د څارنوال د دفتر له لاری محکمی سره تماس ونیسی. د څارنوال دنده دا ده چی تحقیقات په لاره واچوی او هغه کسان تر تعقیب لاندی ونیسی چی د جګړی په جنایتونو، ولس وژنی او یا د بشریت پرضد په جنایت باندی تورن وی.[3] څارنوال ښایی د غړی دولت یا د ملګرو ملتونو د امنیت د شورا او ښایی هم د انفرادی اشخاصو او غیرحکومتی سازمانونو لخوا لاس ته راغلو معلوماتو له مخی په پلټنی لاس پوری کړی، البته په دی شرط چی دغه معلومات هغو جنایتونو په اړوند وی چی محکمه د هغو د تعقیب صلاحیت لری.[4]

وروسته له هغی چی د لاس ته راغلو معلوماتو یوه لومړنی پلټنه سرته ورسیدله، څارنوال کولای شی چی د محاکمی څخه مخکی د قضاء له اړوندی څانګی څخه غوښتنه وکړی ترڅو د پلټنی امر صادر کړی. البته په دی شرط چی څارنوالی ډاډه وی چی د پلټنی لپاره یو معقول دلیل شته دی. د رښتیا او حقیقت د موندلو لپاره په دی تحقیقاتو کی ټل اسناد تر پلټنی لاندی نیول کیږی، هغه چی تورن باندی جرم ثابتوی او یا هغه ته برائت ورکوی. د محاکمی څخه مخکی څانګه د دی صلاحیت لری چی د تورن سړی د نیولو امر صادر کړی. خو اصلی محاکمه د محکمی لخوا ترسره کیږی چی د فیصلی صلاحیت لری. اصلی محکمه د دی صلاحیت هم لری چی د جرمونو قربانیانو ته د حقوقو د اعاده کولو او تاوان ورکولو پریکړه وکړی. کیدای شی چی د پیښی قربانیان د محاکمی په بهیر کی په مستقیم یا غیر مستقیم ډول ګډون ولری.[5]

---

[1] http://www.cc-cpi.int/statesparties.html.

[2] - د روم د پریکړی ۷ ماده وګوری، http://www.icc-cpi.int/about/ataglance/structure.html

[3] http://www.icc-cpi.int/about/ataglance

[4] Ibid

[5] http://www.icc-cpi.int/about/ataglance/works.html

له نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو او شبکو سره مشارکت

په داسی حال کی چی له فی مابین حکومتی سازمانونو سره همکاری د مدنی ټولنی سازمانونو لپاره چی د امینتی سکتور پر څارنی باندی کار کوی، ډیر ښه امکانات برابروی، دغه راز دا هم د هغوی لپاره خورا اهمیت لری چی له نورو سازمانونو سره د نړی په سطح تماسونه ټینګ کړی.

د دی همکاری لپاره ډیر مهم پلټفورم کمپاینونه دی. د کمپاینونو له لاری د ټولنیز بدلون لپاره عامه ملاتړ ترلاسه کیدای شی. کمپاینونه ښایی بیلابیلی موخی تعقیب کړی کوم چی ځایی، ملی، سیمه ایزو او نړیوالو اندیښنو ته ښایی پام واړوی. د امنیتی سکتور د حکومتوالی په اړه د کمپاینونو په پام کی نیولو سره سازمانونه په هغه فعالیتونو لاس پوری کوی چی وکړای شی د یو زیات شمیر لوبغاړو پام واړوی لکه ځایی چارواکی، حکومتونه، رسنی او نړیواله ټولنه، دا ټول په یو ډول د تصمیم نیونکو سره ارتباط لری. کمپاینونه ډیر وخت تر دی حده پوری رسیږی چی دولتونه مجبوروی ترڅو په اړوندی مسألی باندی تصمیم ونیسی او تر کومه ځایه چی امکان ولری، نوی قوانین وړاندی کړی. د بیلګی په توګه د نړیوالی محکمی تأسیس د هغو کمپاینونو نتیجه ده چی د دی محکمی د جوړولو لپاره یی هڅی کړی او په پای کی یو ائتلاف جوړ کړ. په لومړی سر کی په ۱۹۹۵ کال یوائی یوه کوچنی غیرحکومتی مؤسسه وه چی د داسی یوی محکمی لپاره یی غوښتنه کوله. د وخت په تیریدو سره د نړیوالی محکمی د تأسیس ائتلاف جوړ شوی چی کابو ۲۰۰۰۰ سازمانونه یی غړی شول. هغوی په مختلفو پړاونو کی یو بل ته لاس ورکړ. له لومړنی چمتو کونکی کمیتی څخه نیولی تر د روم کنفرانس پوری او د نړیوالی محکمی لپاره د ملکرو ملتونو د چمتو کونکی کمیسیون څخه نیولی ترد غړو دولتو اسامبلی پوری (دغه پاڼه وګوری: (http://www.iccnow.org) . دغه راز د ځمکنیو مینونو د له منځه وړلو لپاره نړیوال کمپاینونو د اوتاوا د تړون لپاره یی لاره اواره کړه (http://www.icble.org.) او د ماشومانو څخه د سرتیرو په توګه د استفادی ضد ائتلاف د هغو خبرواترو ملاتړ وکړ چی په نتیجه کی یی د ماشومانو د حقونو د منشور سره اختیاری پروتوکول ضمیمه شو. له دغه پروتوکول سره په وسلوالو شخړو کی د ماشومانو حقوق نور هم پیاوړی شول (د زیات معلومات لپاره دغه پاڼه وګوری:http://www.child-soldiers.org).

د یو نړیوال کمپاین غړیتوب معمولاً د زیاتو هڅو او زیارونو غوښتنه کوی. په عین وخت کی دغه ډول غړیتوب په یوی ځانګړی موضوع کی د پوهی او تجربی د تبادلی لپاره یو ډیر ښه پیل دی. نو په دی وجه دغه ډول مشارکت د دواړو اړخونو په ګټه دی. نړیوال غیرحکومتی سازمانونه کولای شی چی د مدنی ټولنی ځایی سازمانونو سره د هغوی د ظرفیت په سترولو کی مرسته وکړی، هم د ماهیت او هم د اداری لحاظه. دا خصوصاً په هغو هیوادونو کی چی مدنی ټولنه ډیره کمزوری ده په خاصه توګه اهمیت لری. د مدنی ټولنی ځایی سازمانونه باید د مدنی ټولنی له نړیوالو سازماونو سره د خپلو اړیکو څخه استفاده وکړی او په دی خبری وکړی چی هغوی ته د څه ډول یو ملاتړ ضمانت کیدای شی، آیا یوائی د هغه کمپاین په حدودو کی او که له هغه څخه بهر هم مرستی ورسره کوی.

---

۱۳ ــ ۴ چوکاټ
د وسلو د کنترول کمپاین

د وسلو د کنترول هغه یو کمپاین دی چی په ګډه د نړیوال عفوی سازمان، IANSA او Oxfam نومو سازمانونو لخوا په لاره اچول کیږی. دغه کمپاین د وسلو نړیوالی سوداګری ته ځیر شوی دی.

نن په ټوله نړۍ کې څه د پاسه ۶۰۰ مليونه کوچني او سپکې وسلې وجود لري. وسلو او د وسلو سوداګرۍ په نړۍ کې د بې شميرو وسلوالو شخړو، جنايي جرمونو، کورنيو او دولتي زورزياتيو لامل ګرځيدلي دي. که چيرې پر وسلو ټينګ کنترول ونه لګول شي، بنايي نويو زورزياتيو ته لمن ووهي چې په نتيجه کې نه يواځې پر بشري حق تيرې صورت مومي، بلکه د بشري ژوند په بيه هم تماميږي. د جګړې په وخت کې په غيرقانوني وژلو لاس پورې کيږي او د داسې زورزياتيو لمن د پراخيدو په حال کې ده؛ پوځې او امنيتي وسايلو څخه د عسکرو، مليشو او پوليسولخوا ناوړه استفاده کيږي، هغوی حتی د سولې په وخت کې د ملکي خلکو په وژلو، ټپي کولو او نورو جنايي جرمونو لاس پورې کوي.

په نړيواله سطح له وسلو څخه ناوړه استفاده يو سخت کړکيچن ټکي ته رسيدلې ده. په ۲۰۰۲ کال کې د ملګرو ملتونو عمومي منشي (پخواني) کوفي عنان په يوې وينا کې وويل: «د بيشميرو کوچينو وسلو انبارونو او د هغوی غيرقانوني سوداګريو نړيوالې سولې او امنيت ته ګواښ پيدا کړې دی، د ټولنيزې او اقتصادي پراختيا لپاره هيلې له خاورو سره برابر کړې دي او د ديموکراسۍ او بشري حقونو راتلونکې يې له خطر سره مخامخ کړې دی.»
له ډيرو کلونو راپديخوا دغه کمپاين د وسلو د خرڅلاو د سختولو لپاره يې هڅه کړې او د حکومتونو پام ورته اړولی، څکه دا دوی دي چې د خپلو اتباعو د امنيت او د بشري حقونو د خوندي ساتنې مسووليت په غاړه لري، په دې موخه دوی بايد د غيرقانوني وسلو د خپريدو مخه ونيسي. د وسلو د کنترول کمپاين د وسلو د سوداګرۍ د يو نړيوال، الزامي تړون لپاره غږ کوي ترڅو د وسلو د غيرقانوني ليږدولو او قاچاق مخه ونيوله شي. دغسې يوتړون بايد هغسې يو قانوني وسله وګرځي چې هغو سيمو ته د وسلو د استولو مخه ونيسي، چيرته چې پر بشري حقونو باندې د ډيرو ناوړو تيريو خطر موجود دی. دغسې يو تړون د نړۍ له هيوادونو څخه غواړي کله چې د وسلو په سوداګرۍ لاس پورې کوي، نړيوال بشري حقونو او نړيوال بشري قانون ته درناوی ولري.

وروسته له پنځو کلونو مبارزې څخه د وسلو کنترول په نړۍ کې د يو مليون خلکو ملاتړ تر لاسه کړې دی. دغه مبارزه د خپل برياليتوب لومړۍ پړاو ته هغه وخت ورسيده چې حکومتونو په ۲۰۰۶ کال کې په ملګرو ملتونو د هغې پريکړې په پلوی رائې ورکړی چې د وسلو د سوداګرۍ د کنترول لپاره د يو تړون په مسوده کولو باندې پيل وکړي.
سرچينه: http://www.controlarms.org/

له سيمه ايزو سازمانونو سره مشارکت

د مدني ټولني سازمانونه چې د امنيتي سکتور له اصلاحاتو سره سراوکار لري کولای شي چې په سيمه ايزه سطح کې هم متحدين پيدا کړي. د دې کتاب په دې برخه کې د مدني ټولني د سازمانونو او سيمه ايزو سازمانونو ترمنځ د ممکنه همکارۍ په هکله نظر اچول شوی، لکه د اروپا د شورا، په اروپا کې د امنيت او د همکارۍ کنفرانس، د اروپا اتحاديه، د امريکايي دولتونو سازمان او د افريقا اتحاديه.

اروپا

د اروپا شورا

په ۱۹۴۹ کال کی د خپل تأسیس څخه لږ څه وروسته د اروپا شورا نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو ته په هغی شورا کی د ګډون د موقع ورکولو سره همکاری پیل کړه. [1] البته یواځی د غړو هیوادونو څخه نړیوال غیرحکومتی سازمانونه کولای شی چی په نوموړی شورا کی د ګډون کولو غوښتنه وکړی. کله چی د مدنی ټولنی د سازمانونو غوښتنه ومنل شوه، هغوی کولای شی چی د هغی شورا له مختلف ارګانونو سره تعامل ولری، لکه د وزیرانو کمیټه، پارلمانی اسامبلی او د ځایی او سیمه ایزو چارواکو کانګرس او دغه راز د اروپا د بشری حقونو له محکمی سره.

د همکاری څرنګوالی عبارت دی له:

- د مدنی ټولنی نړیوال سازمانونه کولای شی چی په یوی ځانګړی موضوع کی د پارلمانی اسامبلی پام نظریاتو ته واړوی، دا معمولاً د پارلمانی اسامبلی په مختلفو کمیټو کی د شفاهی یا تحریری بیانونو له ورکولو سره صورت مومی. د قانونی موضوعاتو او د بشری حقونو کمیټه او دغه راز د سیاسی موضوعاتو کمیټه بنایی تر ټولو لومړی کمیټی وی چی د مدنی ټولنی نړیوال سازمانونه، خصوصاً هغه چی د امنیتی سکتور د څارنی سره تعامل لری، یوبل سره ارتباط ونیسی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی هر پارلمانی غړی ته معلومات وړاندی کړی. پارلمانی اسامبله هم کولای شی چی په منظمه توګه د مدنی ټولنی له نړیوالو سازمانونو څخه د مشورو اومعلوماتو غوښتنه وکړی؛
- د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د بشری حقونو په اروپایی محکمه کی مشوری وړاندی کړی او یا د انفرادی اشخاصو څخه چی د بشری حقونو د اروپایی محکمی پر بنسټ د هغوی حقوق د امنیتی سکتور لخوا نقض شوی وی، استازیتوب وکړی. ځینی وختونه کیدای شی چی د مدنی ټولنی نړیوال سازمانونو ته بلنه وشی چی په اړوندو موضوعاتو کی معلومات او تحلیلونه وړاندی کړی؛
- د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د ربړولو د مخنیوی اروپایی کمیټی ته معلومات واستوی، خصوصاً کله چی هغه کمیټه له اړوند هیواد څخه د لیدنی کتنی اراده ولری. په اړوند هیواد کی د بندیخانو او زندانونو د وضعیت او شرایطو په هکله معلومات ورکول هغی کمیټی ته خورا اهمیت لری او ورته هرکلی وایی. [2]
- د مدنی ټولنی سازمانونه د اروپا د شورا د ډیرو منشورونو په چمتووالی او طرح کی لاس لری، لکه د ربړولو د مخنیوی لپاره د اروپایی کانونسیون او په دی وروستیو وختو کی په اروپا کی د غیرحکومتی سازمانونو د موقفونو په هکله غړو دولتونو ته سپارښتنو کی، کوم چی د ۲۰۰۷ کال په اکتوبر کی د وزیرانو د کمیټی لخوا تصویب شول. دغه کانونسیونونه امنیتی پالیسیو سره په مستقیمه یا غیرمستقیمه توګه اړیکه لری؛
- د مدنی ټولنی سازمانونه په سترو کنفرانسونو، غونډو او سمینارونو کی چی د اروپا د شورا لخوا یي بندوبست کیږی، فعاله ونډه لری.

د اروپا شورا د مدنی ټولنی له نړیوالو سازمانونو سره د همکاری دایمی اړیکی ټینګی کړی کومی چی هغوی ته په شورا کی د ګډون اجازه ورکوی. د مدنی ټولنی ټول سازمانونه کولای شی چی د

---

[1]- د زیاتو معلوماتو لپاره چی په هغی شورا کی د ګډون کولو شرایط څه دی دغه ویبپانه مطالعه کړی:
http://www.coe.int/T/E/NGO/pubic/participatory_status/Application_from/Applying.asp

[2]- د ربړولو د مخنیوی لپاره د اروپایی کمیټی په هکله زیاتو معلوماتو لپاره دغه ویبپانه مطالعه کړی:
http://www.cpt.coe.int/en/default.htm

غیرحکومتی سازمانونو په کلنی عمومی غونډه کی چی د راتلونکی کال لپاره د عمل عمومی تګ لاره ټاکی برخه واخلی. د مدنی ټولنی سازمانونه چی امنیتی سکتور د څارنی مسائلو سره سراوکار لری کولای شی چی د خپلی اندیښنی ور موضوعات د نوموړی غونډی اجنداء ته وړاندی کړی.[1]
د مدنی ټولنی نړیوال سازمانونه چی په اروپایی شورا کی د ګډون اجازه لری په مختلفو ډلو تقسیم شوی دی، لکه د بشری حقونو ډله، د جنسیت د تساوی لپاره ډله، روغتیا او د غربت او ټولنیزو ستونزو سره د مبارزی ډله او داسی نور. د مدنی ټولنی سازمانونه چی ګډی ګټی او ګډ تخصصی معلومات لری او غواړی چی خپلی تجربی او نظریات او قوت سره شریک کړی په همدی ډلو کی سره ویشل شوی دی. دغه راز نوموړی ډلی د اروپایی شورا له مختلفو ارګانونو سره تماس لری، د کومو کار چی تر زیاتی کچی اړوندو موضوعاتو پوری ارتباط نیسی. د مدنی ټولنی هغه سازمانونه چی د امنیتی سکتور له موضوعاتو سره اخته دی، ښایی د بشری حقونو په ډله کی ځان ته ځای پیدا کړی. د بشری حقونو ډلی د امنیتی سکتور اړوند موضوعاتو کی پریکړی صادر کړی دی لکه د هغو کسانو چی د وجدانی لحاظه د عسکری د خدمت مخالفت کوی او یا د وسلوالو ځواکونو منسوبینو ته حق ورکول چی ځان ته انجمنونه ولری، یا په ځینو نورو مسائلو لکه د چچینستان او کوزوو په هکله یی خپلی پریکړی صادری کړی دی.[2]

۱۳ – ۵ چوکاټ

د بشری حقونو ډله د وزیرانو په کمیټه باندی غږ کوی چی د عسکری مکلفیت پرضد د وجدانی مخالفت حق په اروپا کی د بشری حقونو په ضمیمه پروتوکول کی شامل کړی

په ۲۰۰۱ کال کی د نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو د بشری حقونو ډلی چی د اروپا په شورا کی د ګډون کونکی موقف څخه برخمن ؤ د وجدانی مخالفت په هکله یی یوه پریکړه تصویب کړی چی په هغی کی غوښتل شوی دی:

- د اروپا د شورا غړی دولتونه باید د جبری عسکری خدمت پرضد وجدانی مخالفت په خپلو قوانینو کی د اروپا د شورا د پارلمانی اسامبلی او د وزیرانو د کمیټی له سپارښتنو سره سم شامل کړی او هغه وجدانی مخالفین چی بندیان یا تر څارنی لاندی دی، هغو ته د بښنی ضمانت وکړی؛
- د وزیرانو کمیټه دی وجدانی مخالفت د بشری حقونو په هکله د اروپا کانونسیون په ضمیمه یی پروتوکول کی د اروپایی شورا د اسامبلی له پریکړی سره سم شامل کړی او د اروپا د غړو دولتو په شورا کی د یو حق په توګه د وجدانی مخالفت د بشپړی رسمیت پیژندنی لپاره دی غیرحکومتی سازمانونو له هغو څخه ملاتړ وکړی.

که څه هم د وزیرانو کمیتی د بشری حقونو د اروپایی کانونسیون په ضمیمه یی پروتوکول کی د عسکری جبری خدمت پرضد د وجدانی مخالف حق شامل نه کړ، خو دغی موضوع ته پاملرنه بی حده زیاته وه. د اروپا د شورا د بشری حقونو عمومی ریاست یو رساله خپره کړه چی عنوان ؤ «د عسکری جبری خدمت پرضد وجدانی مخالفت» ترڅو د دغی ستونزی په هکله چی په ډیرو هیوادنو

---

[1]- د غیرحکومتی سازمانونو د کلنی غونډی په هکله د زیاتو معلوماتو لپاره دغه پاڼه وګوری:
http://www.coe.int/T/E/public/INGO_Conference/

[2]- د بشری حقونو د ډلی په هکله د زیاتو معلوماتو لپاره دغه پاڼه وګوری:
http://www.coe.int/T/E/NGO/public/Grouping/Human_rights/index.asp#TofofPage

کی موجوده وه، د عامه خبرتیا او پوهاوی سطح لوړه کړی. په دی رساله کی د وجدانی مخالفت حق د خوندی ساتنی لپاره د اروپا شورا اصول هم تشریح شوی دی او په هغی کی له ملی چارواکو څخه غوښتل شوی دی چی د وجدانی مخالفت د حق په ساتنه کی له غیرحکومتی سازمانونو سره دی مرسته وکړی.[1]

سرچینه: د بشری حقونو د ډلو د ۲۰۰۱ تر ۲۰۰۳ کلونو د غونډو په هکله د هغوی رپوټونه، په خاصه توګه د ۲۰۰۱ کال د جون د ۲۱، د سپمتبر د ۲۵ او د ۲۰۰۳ کال د اپریل د لومړی غونډی. دغه رپوټونه په دغی پاڼی کی موندلای شی:
http://www.coe.int/T/E/NGO/public/Grouping/Human_rights/index.asp

د اروپا د شورا او د مدنی ټولنی د نړیوالو سازمانونو د همکاریو د زیاتو معلوماتو په هکله چی د امنیتی سکتور په فعالیتونو کی بوخت دی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی دغی پاڼی ته مراجعه وکړی: http://www.coe.int/T/E/NGO/public/ یا اروپایی شورا سره دی په دغی لاندی پتی تماس ونیسی:
Council of Europe, NGOs Unit, Directorat of Political Affaors F-67075 STRASBOURG cedex, Fax: 0033 3 90 21 47 66

په اروپا کی د امنیت او همکاری سازمان (OSCE)

د ۱۹۷۰ لسیزی په سر کی په اروپا کی د امنیت او همکاری د کنفرانس له پیل سره د OSCE لپاره امنیت دری اړخونه درلودل: سیاسی – نظامی اړخ، اقتصادی او چاپیریالی او بشری اړخ. د سیاسی – نظامی اړخ څخه مقصد دا دی چی د غړو هیوادونو په منځ کی په پوځی موضوعاتو کی د زیاتو پرانیستیو، شفافیت او همکاری له لاری پوځی امنیت غښتلی کړای شی.[2] په ویانا کی د امنیتی همکاری لپاره جرګه ځای (Forum) د OSCE هغه ستر ارګان دی چی د پوځی – سیاسی اړخ سره بوخت دی. بشری اړخ د OSCE د غړو دولتونو سیاسی مکلفیت تشریح کوی ترڅو بشری حقونه او بنسټیزی آزادی، د قانون حاکمیت او دیموکراسی اصول تأمین کړی.[3] د بشری اړخ ستر ارګان مقر چی د دیموکراتیکو تأسیساتو او د بشری حقونو دفتر (ODIHR) په نامه یادیږی په وارسا کی دی.

د مدنی ټولنی سازمانونه چی د امنیتی سکتور د څارنی په موضوعاتو کی بوخت دی کولای شی چی په ۱۳ – ۶ چوکاټ کی تشریح شویو اړخونو له مخی له OSCE سره همکاری ټینګه کړی.

۱۳ – ۶ چوکاټ
د سیاسی – پوځی او بشری اړخونو له لحاظه د مدنی ټولنی د سازمانونو او OSCE د فعالیتونو ترمنځ مشارکت

د مدنی ټولنی سازمانونو د OSCE د «یونیفورم لرونکی اتباع: په وسلوال پوځ کی د بشری حقونو

---

[1] - د دغی رسالی متن کولای شی چی له دغی ویبپاڼی څخه راکښته کړی: www.coe.int/T/E/Human_rights/objcone.pdf

[2] - د سیاسی – پوځی اړخ په هکله زیات معلومات لپاره دغه پاڼه وګوری: http://www.osce.org/activites/18803.htmal
[3] - پوځی اړخ په هکله زیات معلومات لپاره دغه پاڼه وګوری: http://www.osce.org/odihr/13371.htmal

ساتنه» تر عنوان لاندی پروژه کی برخه واخیستله چې د ۲۰۰۶ کال د سپتمبر په میاشت کی په لاره واچوله شوه. دغه کنفرانس چې د OSCE او د DCAF لخوا نیول شوی ؤ، د جګړې او سولې په وختونو کې د وسلوالو ځواکونو د منسوبینو د بشري حقونود خوندي ساتنې په لارو چارو باندې بحث وکړ. دغه بحث د دې مفکورې پر بنسټ ولاړ ؤ چې که چیرې د وسلوالو ځواکونو د منسوبینو بشري حقونه د هغوی په خپلو ملي پوځونو کې خوندي وساتل شي، هغو بنايي د نورو عسکرو او ملي خلکو حقونو ته درناوی ولري. په دې هکله دغه پاڼه وګورئ:

http://www.osce.org/item/20641.html

دمدني ټولنې ښځینه سازمانونه د ODHIR په پروګرام کې برخه لري ترڅو پولیس وروزي او په ګرجستان او آذربایجان کې له کورنیو زورزیاتیو سره په مقابله کې خپل چلند ته بدلون ورکړي: دا چې د یوې اوږدې مودې څخه را په دیخوا کورني زورزیاتي یواځې شخصي موضوع ګڼل کیدله، ډیر هیوادونه د کورنیو زورزیاتیو د مرتکبینو د تعقیب او د قربانیانو د ساتنې لپاره له قانوني مقرراتو څخه بې برخې ؤ. نو په دې وجې د مدني ټولنې محلي سازمانونو د ODIHR په پروګرام کې برخه واخیستله ترڅو: پولیس او نور عامه چارواکي دې ته متوجه کړي او پوه يې کړي چې کورني زورزیاتي هم یو جرم دی؛ د کورنیو زورزیاتیو په مخنیوی کې د فعال نقش لوبولو لپآره پولیسي منصبداران وروزي؛ او د دغو موضوعاتو په هکله د قانون د اجرائیې ادارو او د مدني ټولنې د سازمانونو ترمنځ ښوو همکاریو ته وده ورکړي. دغه پاڼه وګورئ:

http://www.osce.org/odihr/itm_2_27443.html

په مونټینګرو کې د مدني ټولنې سازمانونو د OSCE له ماموریت سره په ګډه د مونټینګرو له حکومت سره مرسته کوي، ترڅو د زندانونو د څارنې لپاره د زورزیاتیو د مخنیوی یو ملي میکانیزم جوړ کړي، څرنګه چې د ملګرو ملتونو د ربړولو ضد منشور په اختیاري پروتوکول (OP-CAT) کې غوښتل شویدي: OP-CAT له هر دولت څخه غواړي د زور زیاتي د مخنیوی لپاره یو ملي میکانیزم له دې صلاحیت سره جوړ کړي چې د ربړولو د مخنیوی له نړیوال فرعي کمیټې سره په همکارۍ د تولو بندیخانو څارنه وکړي. په مونټینګرو کې له OSCE سره په همکارۍ کې د اجرائیې ادارو، د روغتیا، کورنیو چارو، عدلیې وزارتونو او د شکایتونو د اوریدو د ملي تأسیساتو او د مدني ټولنې د بیلابیلو سازمانونو استازو تر ۲۰۰۶ کال پورې په پر له پسې توګه غونډې سره وکړې تر څو په مونټینګرو کې د OP-CAT د پلي کولو لپاره د زور زیاتیو د مخنیوی یو مناسب ملي میکانیزم جوړ کړي. دغه پاڼه وګورئ:

http://www.osce.org/ite/22951.html

د امریکا وچه

د امریکایي دولتونو سازمان (OAS)

د امریکایي دولتونو سازمان یا (OAS) د مدني ټولنې سازمانونه هم د خپل متحد او هم د خپل انتقاد کونکي په توګه په رسمیت پیژني. د OAS په ټولو فعالیتونو کې چې ځینې د امنیتي سکتور دڅارنې او دیموکراتیک کولو پورې اړه نیسي، د مدني ټولنې د سازمانونو د برخې اخیستلو لپاره دري میکانیزمونه جوړ شوي دي. لومړی، د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې له OAS سره ځان ثبت کړي. دوهم، د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د OAS په عمومي اسامبلې او د دغه سازمان په نورو ارګانونو کې د «خاصو میلمنو» په توګه برخه واخلي. دریم، د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي د OAS له دارالانشاء او نورو ارګانونو سره موافقې وتړي.

ثبت کول

د امریکایی دولتونو له سازمان (OAS) سره د ثبتیدو څخه وروسته د مدنی ټولنی د سازمانونو پر مخ د همکاری ډیری دروازی پرانیستی دی. د بیلګی په توګه دغه ډول ثبت د مدنی ټولنی سازمانونو ته اجازه ورکوی ترڅو د OAS د عمومی اسامبلی د پریکړی په مسوده باندی تبصره وکړی، د هغی یوه نسخه ترلاسه کړی او د هغی په تطبیق کی همکاری وکړی. معمولاً ډیری پریکړی د امنیتی پالیسی اړوندو موضوعاتو پوری اړه نیسی، نو له دی امله د پریکړو په مسوده کی د مدنی ټولنی د سازمانونو ګډون دا لاره هواروی چی په سیمه ایزه سطح کی د امینتی سکتور د څارنی اړوند مسائلو په هکله د پوهای او خبرتیا سطح لوړه کړی. د بیلګی په توګه OAS د خپلی ۲۰۰۷ کال عمومی اسامبلی کی په ګڼ شمیر مسائلو کی پریکړی او اعلامیی په تصویب ورسولی: د وسلو کمول او د وسلو د پوهی نه خپرول، په ایکوادور او پیرو کی د پرسونل ضد مینونو له مبارزه څخه ملاتړ، د متعارفو وسلو په لاس ته راوړلو کی د امریکایی دولتونو ترمنځ شفافیت، امریکایی هیوادونه د پرسونل ضد ځمکنیو مینونو څخه پاکول، د بشری حقونو او بنسټیزو آزادیو خوندی ساتل، په عین وخت کی د تروریزم سره مقابله، د هغو کسانو حقوق ساتل، چی په بندیخانو او نور داسی ځایونو کی ساتل شوی دی، د کوچنیو او سپکو وسلو قاچاق او غیرقانونی سوداګریو ته ګوته نیول، د وسلو د انبارونو منجمنت او امنیت او دغه راز هغه پریکړی چی د بشری حقونو نړیوال قانون او نړیوال بشری حقونو ته درناوی ولری.[1]

د مدنی ټولنی ثبت شوی سازمانونه کولای شی چی د OAS د دایمی شورا او نورو کمیټو په غونډو کی ګډون وکړی او کولای شی چی تحریری بیانونه، البته د نوموړو ارګانونو د موافقی سره خپری کړی.[2] د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره چی د امنیتی سکتور د څارنی، بشری حقونو، تروریزم، عدالت او نمونه دیموکراسیو په موضوعاتو اخته دی، غوره ده چی د عدلیی او سیاسی چارو د کمیټو په غونډو کی ګډون وکړی.[3] سربیره پر دی د ځمکی د نیمه کری د امنیت په اړه کمیټه چی د پرسونل ضد مینونو، د متعارفو وسلو د تر لاسه کولو د شفافیت په هکله د فی مابین امریکایی هیوادونو د منشور د پلی کیدو او د پوځی لګښتونو او د وسلو د ترلاسه کولو په هکله د شفافیت پر مسائلو باندی کار کوی، بنسایی د مدنی ټولنی د سازمانو لپاره چی امنیتی موضوعاتو سره بوخت دی د پاملرنی وړ وی.[4]

د مدنی ټولنی سازمانونه چی غواړی له OAS سره ثبت شی باید هغه لارښوونی تعقیب کړی چی د مدنی ټولنی د سازمانونو د ثبتولو ترنامه لاندی د OAS د دایمی شورا لخوا په CP/RES نومی پریکړه کی په تصویب رسیدلی دی.[5] د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی چی له OAS سره ځان ثبت کړی، نور زیات معلومات د OAS په ویبپانه کی موندلای شی.[6]

---

[1]- د OAS عمومی اسامبلی پریکړی او تصمیمونه چی د ۲۰۰۷ کال د جون په میاشت کی په ۳۷ منظمه غونده کی په تصویب ورسیدل په دغی پاڼی کی موندلای شی: http://www.oas.org/dil/AGO3738E14.doc

[2]- د دایمی شورا او د هغی د نورو کمیټو د کار د څرنګوالی په هکله معلومات په دغی پاڼه کی موندلای شی: http://www.oas.org/consejo/

[3]- د زیات معلومات لپاره د عدلی او سیاسی چارو د کمیټی ویبپاڼه وګوری: http://www.oas.org/consejo/CAJP

[4]- د ځمکی د نیمه کری امنیت نومی کمیټی د کار په هکله زیات معلومات په دی پاڼه کی لوستلی شی: http://www.oas.org/csh/english/

[5]- دا پریکړه کولای شی په دی پاڼه کی پیدا کړی: http://www.civil-society.oas.org/permanent%20Council/CP-RES-759.htm

[6]- http://www.civil-society.oas.org/Pages/Registeration_1_ENG.htm

۱۳ – ۷ چوکاټ
« د نیمی کری امنیت د پیاوړتیا په موخه د سختی بی وزلی، نامساوات او ټولنیز تجرید ته د پام اړولو» تر عنوان لاندی د نیمی کری امنیت نومی کمیټی یو سمینار دایر کړ

د ۲۰۰۷ کال د مارچ په میاشت کی د OAS د دایمی شورا د نیمی کری امنیت نومی کمیټی یو سمینار دایر کړ چی هدف یی له ستراتیژیکی نظره دی موضوع ته ځیری شوی ؤ چی څرنګه سخته بی وزلی اوغربت د ټولنیزو ناکراریو سبب ګرځی او د دولتونو امنیت له خطر سره مخامخ کوی. د حکومتی کارپوهانو او د نړیوالو سازمانونو ترڅنګ د مدنی ټولنی سازمانونو په دی سمینار کی په فعاله توګه برخه اخیستی وه.

د سمینار په ترڅ کی بحث دوو فرعی عناوینو ته ځیر شوی ؤ: « د لوږی او غربت سره مبارزه او د امنیت ټینګښت» او د سیمی – مخصوص عنوان « د غربت سره مبارزه او د امنیت ټینګښت»: د هاییتی او مینوسوتا د پرمختیا لپاره نړیوال پلانونه.»

د سمینار په هکله رپوټ په دی پاڼه کی موندلای شی:
http://scm.oas.org/doc/_public/ENGLISH/HIST_07/CP18032E07.doc

د مدنی ټولنی سازمانونه د «ځانګړو میلمنو» په توګه

که چیری د مدنی ټولنی سازمانونه ونه غواړی چی په OAS کی ځان ثبت کړی، خو لیوالتیا لری چی د OAS د عمومی اسامبلی او یا د نورو ارګانونو په غونډو کی ګډون وکړی، هغوی کولای شی چی د OAS دارالانشاء ته ۴۵ ورځی د غونډی له دایریدو څخه مخکی د یو لیک له استولو سره د ګډون کولو غوښتنه وکړی او په دی ترتیب ورته اجازه ورکول کیږی چی د «خاصو میلمنو» په هغی غونډی کی ګډون وکړی. له لیک سره باید د اړوند مدنی ټولنی د سازمان منشور، موقف، ورستی کلنی رپوټ او مرامنامه (موخه لیک) ضمیمه وی. هغه سازمانونه چی له OAS سره ثبت دی هغوی هم باید په غونډی کی د ګډون کولو لپاره لیک واستوی، خو نورو اسنادو ته اړتیا نه شته.[1]

د همکاری موافقی

دغه راز د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د OAS د عمومی دارالانشاء سره موافقی وتړی. دغسی موافقی هغوی ته اجازه ورکوی ترڅو له عمومی دارالانشاء سره د خپلو ګټو ګډو ساحو کی مشترکی پروژی په لاره واچوی، حتی د امنیتی سکتور اړوند ساحو کی هم. که چیری د مدنی ټولنی سازمانونه له عمومی دارالانشاء سره د داسی یو تړون لپاره لیوالتیا ولری، هغوی ته سپارښتنه کیږی چی د دارالانشاء له اداری څانګی سره تماس ونیسی، کوم چی د بیلابیلو پروژو لپاره مسوولیت لری. د همکاری یوه موافقه باید د OAS د عمومی منشی لخوا تر غور لاندی ونیول شی او منظور شی.[2]

---

[1]- د «ځانګړو میلمنو» د موقف په هکله د نورو زیاتو معلوماتو لپاره دغی پاڼي ته مراجعه وکړی:
http://www.civil-society.oas.org/Pages/Registeration_2-ENG.htm
[2]- د همکاری د موافقو په هکله نور زیات معلومات

د OAS په هر ډول نورو فعالیتونو کې د برخې اخیستو لپاره د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي د OAS د مدني ټولنې د همغږیو اداري ته په دغې لاندې پتې ولیکې:

Civil Society Coordinator
Department of the Americas Secretariat
Organization of American States
1889 F Steet NW
Washington, D.C.20006
Telephone:001-202-458-3081
Fax:001-202-458-3665

کله چې د مدني ټولنې سازمانونه تر فشار لاندې وي مشارکت څرنګه ورسره مرسته کولای شي

د امنیتي سکتور د څارنې اړوند موضوعاتو کې مداخله اکثر له نه بربنډ شویو بشري حقونو نقضونو سره تړواو لري چې د امنیتي سکتور اداري یې مرتکب کیږي. لازمه ده چې دغسې جرمونه بربنډ کړای شي او د هغو مرتکبین د عدالت په وړاندې ودرول شي. د مدني ټولنې د سازمانونو هدف کیدای شي دا هم وي چې انفرادي اشخاص چې د امنیتي سکتور د پالیسو له امله په منفي توګه اغیزمن شوي دي وهڅوي او یا ور سره مرسته وکړي ترڅو د بشري حقونو د نړیوال قانون له مخې د خپلو بنسټیزو حقونو د اعادې لپاره دعوا وکړي. دغه ډول فعالیتونه ښایي د چارواکو او د مدني ټولنې د سازمانونو ترمنځ د تاوتریخوالي لامل وګرځي. او ښایي د مدني ټولنې سازمانونه تر فشار لاندې راوستل شي؛ چارواکي ښایي له مختلفو لارو سره د مدني ټولنې سازمانونه یا انفرادي اشخاص سکوت کولو ته مجبوره کړي، لکه د سختو قوانینو جاري کول، تعقیب، بندي کول او یا نظربند کول، د مدني ټولنې د سازمانونو د مخابراتو لپاره خنډ پیدا کول، یا هغوی مجبوره کول چې خپل فعالیتونه ودروي او یا د هغوی منابع پرې غوڅې کړي. تر ټولو سخت حالت کې هغوی د مرګ په سزا محکومیږي، یا ویرول کیږي، ربړول کیږي، او یا تښتول کیږي او حتی په قتل رسول کیږي.

په داسې حال کې چې هیڅ میکانیزم وجود ونه لري چې د مدني ټولنې سازمانونه او انفرادي اشخاص له دا ډول فشارونو او تاوانونو څخه وژغورل شي، یو شمیر نور میکانیزمونه چې د نړیوالو سازمانونو لخوا جوړ شوي دي، شته دي ترڅو تر فشار لاندې سازمانونو سره مرسته وکړي. په لاندې برخو کې هغه میکانیزمونه بیان شوي دي چې د سیمه ایزو او نړیوالو سازمانونو، نړیوالو غیرحکومتي سازمانونو لخوا جوړ شوي دي ترڅو د بشري حقونو مدافعین او د هغوی غړي خوندي وساتل شي.

نړیوال میکانیزمونه

د بشري حقونو د مدافعینو په هکله د ملګرو ملتونو اعلامیه او د بشري حقونو د مدافعینو د وضعیت په هکله د ملګرو ملتونو د سرمنشي ځانګړی استازی

په ۱۹۹۸ کال کې د ملګرو ملتونو عمومي اسامبلې د بشري حقونو د مدافعینو په هکله یوه اعلامیه تصویب کړه.[1] دا اعلامیه په حکومتونو باندې غږ کوي چې د هغو حقونو ساتنه وکړي کوم چې د

[1]- دغه اعلامیه په دې ویبپاڼه کې موندلای شي:
http://dacessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/770/89/PDF/N9977089.pdf?OpenElment

بشری حقونو د مدافعینو د کار لپاره اهمیت لری، لکه د بیان د آزادی حق، په سولیزه توګه د ټولنی جوړولو د آزادی حق، په ټولیزه توګه د فعالیتونوپه لاره اچول، د معلوماتو لاس ته راوړل او خپرول او نړیوالو او ملی لوبغاړو سره اړیکی نیول. دا ټول د مدنی ټولنی د سازمانونو د کار لپاره اړوند مسائل دی، خصوصاً هغه چی د امنیتی سکتور د دیموکرا تیک کولو لپاره هڅه لری. او د حکومتونو لخوا د دوی د حقونو محدودول د فشار او اختناق لومړی نښی نښانی دی.

په ۲۰۰۰ کال کی د ملګرو ملتونو د عمومی منشی لخوا د بشری حقونو د کمیسیون (چی اوس د بشری حقونو د شورا په نامه یادیږی) په غوښتنه د بشری حقونو د مدافعینو په هکله یو ځانګړی استازی وټاکل شو. د کمیسیون تصمیم دا ؤ ترڅو د دی مقام د جوړولو لپاره د بشری حقونو د مدافعینو په هکله اعلامیی ته نور هم اهمیت ور په برخه شی.
د ځانګړی استازی د صلاحیت یو اړخ د مدنی ټولنی د سازمانونو د غړو لپاره چی په امنیتی پالیسیو کی د مداخلی له امله تر مستقیم فشار لاندی پروتی دی، په خاصه توګه اهمیت لری: ځانګړی استازی د دی امکانات لری چی د بشری حقونو د مدافعینو د انفرادی کسانو، ډلو او سازمانونو پرضد د بشری حقونو د سرغړونو قضیی راواخلی او اړوندو چارواکو ته د « بیړنیو اقداماتو» یا د «تورونو» لیکونه واستوی ترڅو د بشری حقونو دمدافعینو حقوق او بشری حقوق خوندی وساتل شی. «د بیړنیو اقداماتو لیکونه» هغه وخت استول کیږی چی د بشری حقونو د مدافعینو د مدنی ټولنی د سازمانونو حقونه د سرغړونو له خطر سره مخامخ وی یا سرغړونی یی دوام ولری. له دولتونو څخه غوښتل کیږی چی له سرغړونو څخه لاس واخلی او یا د هغوی مخنیوی وکړی. د «ادعاو لیکونه» هغه وخت استول کیږی چی سرغړونی مخکی ترسره شوی وی او هغه اغیزه چی په انفرادی اشخاصو او د مدنی ټولنی په یو سازمان کی ده، هغه د بدلون وړ نه ده. ځانګړی استازی مخکی له دی چی حکومتونو ته لیک واستوی، د باوروړ معلوماتو ته اړتیا لری. [1]

کومو حکومتونو ته چی د بیړنیو اقداماتو یا تورونو لیکونه استول کیږی د ځانګړی استازی لخوا تری غوښتل کیږی ترڅو هغه یا هغوی ته د خپل لاس لاندی نیول شویو اقداماتو په هکله معلومات ورکړی.
د ځانګړی استازی لیکونه او د حکومت ځوابونه عمومی اسامبلی ته د ځانګړی استازی په کلنی رپوټ کی بربنډیږی، دا هغه یوه لاره ده ترڅو حکومتونه تر فشار لاندی ونیول شی چی د ځانګړی استازی له غوښتنو سره سم عمل وکړی. [2]

د بشری حقونو د مدافعینو په هکله ځانګړی استازی وخت په وخت د بشری حقونو د شورا د نورو صلاحیت لرونکو هیأتونو سره حکومتونو ته د بیړنیو لیکونو په تسوید کی همکاری کوی. نور صلاحیت لرونکی هیأتونه چی د انفرادی اشخاصو او د مدنی ټولنی له سازمانونو څخه د شکایتونو د اوریدو صلاحیت لری، کولای شی چی دغه لاندو ډلو ته هم مخ واړوی:

- د قصدی نیولو په هکله کاری ډله؛[3]
- د جبری یا غیراختیاری لادرک کیدلو په هکله کاری ډله؛[4]
- د بشری حقونو د ودی او ساتنی او د بیان د آزادی او د نظر آزادی په هکله ځانګړی رپوټ ورکونکی؛[5]
- د ربړولو او نورو بیرحیمو، غیرانسانی چلندونو یا سزا په هکله ځانګړی رپوټ ورکونکی.[1]

---

[1]- د ځانګړی استازی ویبپاڼه ټول هغه تفصیلات بیانوی چی تر ګواښ لاندی د مدنی ټولنی سازمانونه یا انفرادی اشخاص ورته اړتیا لری، ترڅو ځانګړی استازی ته یی وړاندی کړی: http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/comlaints.htm

[2]- کلنی رپوټ کولای شی چی د ځانګړی استازی په ویبپاڼه کی مطالعه کړی:
http://www2.ohchr.org/english/issues/defenders/anual.htm

[3]- http://www2.ohchr.org/english/issues/detention/indexhtm

[4] http://www2.ohchr.org/english/issues/disapear/indexhtm

[5]- http://www2.ohchr.org/english/issues/opinion/indexhtm

د ملګرو ملتونو د بشري حقونو د تړون ارګانونو سره انفرادي اړيکي یا تماسونه

د ملګرو ملتونو د بشرى حقونو د اوسنيو شپږو تړونونو ارګانونه دا صلاحيت لرى تر څو له انفرادى اشخاصو او يا ډلو څخه د بشرى حقونو د سرغړونو په هکله شکايتونه ترلاسه کړى.[2] دغه کميټى کولاى شى که چيرى شرايط اجازه ورکړى دغسى اړيکى په پام کى ونيسى. يوائې هغه انفرادى اشخاص چې حقوق يې د ادعا له مخې د هغو دولتونو د چاروا‌کو لخوا تر پښو لاندى شوى وى چې د اختيارى پروتوکولونو (لکه د ربړولو ضد کميټه چې مستقيماً اجازه ورکوى ترڅو د انفرادى اشخاصو شکايتونو ته غوږ ونيول شى) غړى دى، کولاى شى چې انفرادى شکايتونه وړاندى کړى. دغه محدوديت د ځانګړو هيأتونو په برخه کى د تطبيق وړ نه دى چې يو نړيوال صلاحيت لرى.

په اوسطه توګه دوه يا درى کاله وخت نيسى چې د تړون ارګانونه د انفرادى اشخاصو په قضيو باندى د خپل وروستى تصميم پريکړه صادره کړى. خو د تړون ارګانونه کولاى شى چې په بيړنيو قضيو کى د اغيزمن شويو کسانو پر ضد د تاوان د دوام د مخنيوى لپاره په بيړنيو اقداماتو لاس پورى کړى. دغه بيړنى اقدامات تر هغه وخته په خپل ځاى پاتى کيږى چې د تړون ارګان خپل وروستى تصميم اعلان کړى. دا په خاصه توګه بنايي د مدنى ټولنې د سازمانونو يا انفرادى اشخاصو لپاره چې دفعتاً له خطرونو سره مخامخ دى، اهميت ولرى.

د انفرادى شکايتونو د پروسيجر، د شکايت د څرنګوالى او د شکايت د کولو د شرايطو په هکله نور معلومات چې د تړون د ارګان د غوږ څخه مخکى بايد ترلاسه شى، کولاى شى چې د بشرى حقونو د عالى کميسارى په ويبپانه کى ومومى.[3]

---

۱۳ ــ ۸ چوکاټ

د OMCT د لاسى کتاب لړى

د ربړولوضد نړيوال سازمان د لاسى کتاب د لړى (OMCT) له څلورو ټوکونو څخه جوړ شوى دى، هره ټوک د سيمه ايز او نړيوال ميکانيزمونو چې د ربړولو او ناوړه چلند د مطلق بندولو څخه د سرغړونو اړوند انفرادى شکايتونو ته غوږ نيسى، د عمل، پروسيجر او قضائى حدودو په هکله تفصيلى لارښوونى لرى. دغه کتابونه په دغى انترنتى پاڼي کى موندلاى شى: http://www.omct.org/

(په دى پاڼه کى په لومړى سر کى د ملګرو ملتونو د تړون ارګانونو ته او بيا نشراتو ته مراجعه وکړى.)

---

[1] - http://www2.ohchr.org/english/issues/torture/rapporteur/indexhtm

[2] - د بشرى حقونو کميټه، د نژادى توپيرپالنى د له منځه وړلو کميټه، د ربړولوضد کميټه، د ښځو پرضد د تبعيض د له منځه وړلو کميټه، د ټولوکډوالو کارګرانو او د هغوى د کورنيو د ساتنى کميټه او د معلولينو د حقوقو د ساتنى کميټه هم کولاى شى چې دغسى اړيکى په پام کى ونيسى.

[3] http://www2.ohchr.org/english/pettions/individual.htm

سیمه ایز میکانیزمونه

د افریقا وچه

په افریقا کی د بشری حقونو د مدافعینو په هکله ځانګړی ریوټ ورکونکی

د بشری حقونو او د خلکو د حقونو په هکله د افریقا د بشری حقونو کمیسیون په ۲۰۰۴ کال کی د بشری حقونو د مدافعینو په هکله یوه پریکړه تصویب کړه کومه چی له افریقایی حکومتونو څخه غوښتل شوی دی تر څو د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د ملګرو ملتونو اعلامیه پلی کړی. په همدی کال کی افریقایی کمیسیون د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د ځانګړی ریوټ ورکونکی مقام په افریقا کی په دی موخه چی د افریقا په وچه کی د بشری حقونو په ودی کی سمونوالی رامنځ ته شی تصویب کړ.[1] تر فشار لاندی انفرادی اشخاص کولای شی چی ځانګړی ریوټ ورکونکی ته مراجعه وکړی، بیا هغه خپله تصمیم نیسی چی حکومت ته د یو دیالوګ د پیل لپاره لیک واستوی او که په اړوندی موضوع باندی یو خبری پاڼه خپره کړی. په ۲۰۰۷ کال کی ځانګړی ریوټ ورکونکی د انګولا، د مرکزی افریقا له جمهوریت، د کانګو برازاویلا، د کانګو له دیموکراتیک جمهوریت، جیبوتی، مصر، سومالیا او زیمبابوی سره دیالوګ په لاره واچاوه. د بشری حقونو د تیرو قضیی ډیری زیاتی وی چی لمن یی په زور نیول شویو بندیانو او د بشری حقونود فعالینو د وژلو څخه نیولی تر غیرحکومتی سازمانو ته د ګواښونو کولو سره چی خپل دفترونه وتړی، پراخیدله.[2]

د افریقا د مدنی ټولنی سازمانونه کله چی په خپلو هیوادونو کی د بشری حقونو د فعالیتونو او د امنیتی سکتور د دیموکراتیک کولو د هڅو له امله له چارواکو سره ستونزه پیدا کوی کولای شی چی د افریقایی کمیسیون د دارالانشاء له لاری ځانګړی ریوټ ورکونکی سره په دغی لاندی پتی اړیکی ونیسی:

Afrian Commission on Human and Peoples' Rights
48 Kairaba Avenue
P.O.Box 673
Banjul, The Gambia
Tel: +220 439 2962/437 7721
Fax: +220 439 076

د امریکا وچه

د بشری حقونو په هکله بین الامریکایی کمیسیون

د بشری حقونو په هکله د بین الامریکایی کمیسیون د نورو صلاحیتونو سربیره دا صلاحیت هم لری چی د انفرادی اشخاصو شکایتونو ته غوږ ونیسی یا د مدنی ټولنی د سازمانونو پرهغو بشری حقونو

[1]- په افریقا کی د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د ځانګړی ریوټ ورکونکی ویب پاڼه دغه ده:
http://www.achpr.org/org/english/_info/index_hrd_en.html
[2]- په افریقا کی د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د ځانګړی استازی ۴۱ ریوټ وګوری:
http://www.achpr.org/english/Special%20Mechanisms/HRD/Activity%20Report_eng_pdf

باندی د تیریو پلټنه وکړی چی د بشری حقونو په هکله د امریکایی منشور او د بشری حقونو او د نارینه د دندو په هکله په امریکایی اعلامیی کی خوندی ساتل شوی دی.[1] بین الامریکایی کمیسیون دغه راز کولای شی چی حکومتونو ته امر وکړی په عاجلو قضیو کی انفرادی اشخاصو ته د تاوان د رسیدو د مخنیوی لپاره په ځینو خاصو اقداماتو لاس پوری کړی. ډیری وخت، کله چی د مدنی ټولنی د سازمانونو انفرادی غړی د ملی چارواکو لخوا تر فشار لاندی نیول کیږی، دا په حقیقت کی د هغوی پر بشری حقونو باندی تیری دی. نو له دی امله بین لامریکایی کمیسیون ته عرض کول هغوی لپرترلږه دا گته ښایی وکړی چی د هغوی حقوق بیرته اعاده شی او د راتلونکو تاوانونو مخه ونیوله شی.

د بین الامریکایی کمیسیون یا د بشری حقونو د بین الامریکایی محکمی لخوا په امر ورکړای شویو احتیاطی اقداماتو کی انفرادی اشخاصو یا مدنی ټولنی سازمانونو ته د گواښونو یا د هغوی د بشری حقونو د سرغړونو د پیښو پلټنی هم شاملی دی. له دولتونو څخه انتظار کیږی چی د احتیاطی اقداماتو د پلی کولو په هکله کمیسیون ته بیرته رپوټ ورکړی.[2]

د اروپا وچه

د بشری حقونو اروپایی محکمه

انفرادی اشخاص او د مدنی ټولنی سازمانونه چی له خطر سره مخامخ دی کولای شی چی د خپلو دولتونو پرضد د اروپایی بشری حقونو محکمی په وړاندی انفرادی شکایتونه وړاندی کړی، البته که چیری د هغوی له حقونو څخه چی د بشری حقونو په هکله د اروپا په منشور او هغه سره په تړل شوی پروتوکول کی تصریح شوی دی، سرغړونی وشی.[3] د هغو دولتونو پرضد چی شکایتونه کیږی، هغوی باید د بشری حقونو په هکله د اروپایی منشورغړی وی.

د بشری حقونو محکمه معمولاً چارواکو سره چی د مدنی ټولنی سازمانونو یا انفرادی اشخاصو تری شکایت کړی دی مستقیما تماس نه نیسی. یوائی په اضطراری حالاتو کی هغه له هغو دولتونو څخه چی تری شکایت شویدی غواړی چی په بیړنیو اقداماتو لاس پوری کړی. محکمه یوائی هغه وخت د بیړنیو اقداماتو امر صادروی چی د یو عرض کونکی ژوند له خطر سره مخامخ وی یا جسمی تاوان ورسیږی، البته هغه هم په دی شرط چی د دغسی یو تاوان د مخنیوی امکان وی. محکمه کولای شی چی له دولتونو څخه وغواړی ترڅو د بیړنیو اقداماتو په هکله د خپلو اجراآتو په هکله بیرته محکمی ته رپوټ ورکړی.

---

[1] - دغه منشور او اعلامیه په دغی پاڼی کی موندلای شی: http://ww.oas.org/juridico/english/ga-res99/eres1635.htmand http://www.hrcr/American_Convention/oashr.html

[2] - پر دغو پروسیجرونو باندی په دغی پاڼي کی په تفصیل سره رڼا اچوله شوی ده: http://www.cidh.oas.org/cidh_apps/instrcutions.asp?gc_language=E

[3] - د بشری حقونو په هکله اروپایی منشور او د هغه ضمیمه یی پرتوکول کولای شی په دغی پاڼه کی ومومی: http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/Basic+Texts/The+European+Convention+on+Rights+and+its+Protocols/.

نور معلومات چی سړی څرنګه کولای شی محکمی ته خپل عرض وړاندی کړی او دغه راز د بیړنیو اقداماتو په هکله معلومات کولای شی د محکمی په ویبپاڼه کی مطالعه کړی: http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Applicants/Information+for+applicants/Frequently+asked+questions/

د اروپا اتحادیه

د اروپا اتحادیې د ۲۰۰۴ کال د جون په میاشت کې د بشری حقونو د مدافعینو په هکله لارښوونې تصویب کړې. [1] دغه لارښوونې هغه لارې چارې ښیې چې د اروپا اتحادیه د هغو په مرسته غوارې په دریم هیواد کې د بشری حقونو د مدافعینو حقوق خوندي وساتي او وده ورته ورکړي. د دغو لارښوونو له مخې د مدني ټولنې سازمانونه او انفرادي اشخاص چې د امنیتي سکتور د دیموکراتیک کولو د فعالیتونو له امله فشار لاندې راځي، کولای شي چې په خپل هیواد کې د اروپا د اتحادیې له استازو څخه عامه ملاتړ ترلاسه کړي او یا د اروپا اتحادیې څخه وغواړي چې له خپل نفوذ څخه کار واخلي.

۱۳ ـ ۹ چوکاټ
د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د لارښوونې له مخې د اروپا اتحادیې فعالیتونه د مدني ټولنې د سازمانونو او انفرادي اشخاصو لپاره په خاصه توګه د پاملرنې وړ دي

په ټولو هیوادونو کې د اروپا اتحادیې استازې مکلف دي چې په خپلو اړوندو هیوادونو کې د بشری حقونو د وضعیت په هکله رپوټ ورکړي. دغه رپوټونه معمولاً د بشری حقونو د مدافعینو په هکله معلومات لري چې په هغو کې د هغوی پرضد هرډول ګواښونه او یا حملې او د اروپا د اتحادیې د

سپارښتونو له مخې احتمالي اقدامات هم شاملې دي، لکه د بشری حقونو دمدافعینو پرضد د ګواښونو غندل یا د هغو پالیسو د بدلون لپاره غوښتنه چې د بشری حقونو مدافعین له خطر سره مخامخوي. د اروپا اتحادیه په منظمه توګه په خپلو اعلامیو او پالیسو کې بدلون تعقیبوي.

هرکله چې د اروپا د اتحادیې ریاست، د اروپا د بهرنیو او امنیتي ګډو پالیسیو لپاره استازی، د اروپا د اتحادیې ځانګړی استازی او سفیران یا اروپایي کمیسیون یو هیواد ته په سفر وځي له اړوند هیواد سره په خپلو خبرو اترو کې بشری حقونو وضعیت ته اشاره کوي، دغه ډول یو یادون ښایي چارواکی دې ته واړوي ترڅو د مدني ټولنې د سازمانونو یا انفرادي اشخاصو پرضد د فشارونو د زیاتولو مخه ونیسي.

د اروپا د اتحادیې د غړو هیوادونو هیأتونه د بشری حقونو د مدافعینو او د هغو فعالینو چې د امنیتي سکتورونو لخوا د زورزیاتیو د پای غوښتنه کوي، په محاکمو کې برخه اخلي او هغه څاري. په داسې محاکمو کې د هغوی حضور ښایي یو دولت دې ته واړوي چې د غیرعادلانه محاکمې مخه ونیسي او د بشری حقونو د مدافعینو پرضد د ناوړه او نامناسبو سزاو له تاکلو څخه مخ واړوي.

سرچینه: دغه لارښوونې، «د مصونیت تأمین ـ د بشری حقونو مدافعینو په هکله د اروپا د اتحادیې لارښوونې» کولای شي په دغې پاڼي کې پیدا کړي: http://ue/.eu.int/uedocs/cmsUpload/GuidlinesDefenders.pdf
او د بشری حقونو مدافعینو په هکله د اروپا د اتحادیې لارښوونو د تطبیق د لومړی کتنې په هکله د شورا نتایج په دې پاڼه کې موندلای شي: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/hr/news67.pdf

په ۱۳- ۹ چوکاټ کې له معلوماتو څخه معلومیږي چې ترفشار لاندې مدني ټولنې سازمانونه او انفرادي اشخاص باید د هر هغه خطر سره چې دوی ورسره مخامخ کیږي، د اروپا ټولنه خبر کړي. د اروپا اتحادیه یوازې هغه وخت کولای شي چې په دې اړه عام بیان ورکړي او د پالیسو د بدلون

[1]- دغه لارښوونې، «د مصونیت تأمین ـ د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د اروپا د اتحادیې لارښوونې» کولای شي په دغې پاڼي کې پیدا کړي: http://ue/.eu.int/uedocs/cmsUpload/GuidlinesDefenders.pdf

غوښتنه وکړی، په یو سیاسی دیالوګ کی د مدنی ټولنی د سازمانونو او د انفرادی اشخاصو وضعیت ته ګوته ونیسی یا هیأت واستوی چی له لازمو معلوماتو څخه برخمنه وی. د مدنی ټولنی سازمانونه په ډیره ښه توګه کولای شی چی د خپل اړوند هیواد یا سیمی د بشری حقونو د وضعیت په هکله د اروپا اتحادیی ته معلومات ورکړی. د اروپا د اتحادیی د هیأتونو سره تماس نیولو یو لست په دغی پاڼی کی موندلای شی: http://ec.europa.eu/external_relations/delegations/inro/web.htm

د مدنی ټولنو د سازمانونو لپاره سپارښتنه کیږی چی د اروپا د اتحادیی له هیأتونو سره ښیی اړیکی وساتی، حتی که چیری هغوی تر فشار لاندی هم نه وی. دا ډول اړیکی هغوی لپاره آسانتیاوی برابروی ترڅو د اندیښنی وړ هرتحول او پرمختګ په هکله د اروپا اتحادیی ته معلومات وړاندی کړی او په دی هکله ورسره بحث وکړی چی دغه اتحادیه په کومو برخو کی هغوی سره مرسته کولای شی.

د نړیوالوغیرحکومتی سازمانونو لخوا جوړ شوی میکانیزمونه

د یاد شویو میکانیزمونو سربیره یو زیات شمیرغیرحکومتی سازمانونه د بشری حقونو د مدافعینو او د هغوی د حقونو د ساتنی لپاره کار کوی. د امنیتی سکتور اړوند موضوعاتو کی د مداخلو له امله د مدنی ټولنی د سازمانونو تر فشار لاندی غړی کولای شی چی له دغو میکانیزمونو څخه کار واخلی.

له خطر سره مخامخ شویو انفرادی اشخاصو لپاره د ښښنی د نړیوال سازمان طرح
له خپل تأسیس څخه راپدیخوا د ښښنی نړیوال سازمان د بشری حقونو د فعالینو او ډلو چی د خپلو فعالیتونو له امله تل له خطر سره مخامخ دی، د ساتنی او هغوی سره د مرستو لپاره مبارزه کوی.

کله چی یو څوک سمدلاسه د بشری حقونو د تیریو سره مخامخ شی او یا ژوند ته یی ګواښ وشی د ښښنی نړیوال سازمان د «بیړنیو نومو اقداماتو» څخه استفاده کوی ترڅو په ټوله نړی کی خپل فعالین تر کومه ځایه چی امکان ولری ژر بسیج کړی. کله چی یو بیړنی اقدامات پیل شی، د ښښنی د سازمان په زرګونو فعالین، چارواکو یا غیردولتی کنترول لرونکو لوبغاړو ته چی د بشری حقونو د تیریو مخنیوی کنترول په لاس کی لری لیکلونه او برېښنا لیکونه استوی.

<table>
<tr><td>

۱۳ – ۱۰ چوکاټ
د ښښنی د نړیوال سازمان د «بیړنی اقدام» په نتیجه کی د ۲۰۰۸ کال په جنوری کی د سپینی روسیی د بشری حقونو یو ځوان مبارز د نړیوال فشار په نتیجه خوشی شو

د سپینی روسیی د حکومت د مخالفو ځوانانو سازمان چی د «ځوانی جبهی » په نامه یادیږی، د هغه مشر، Zmitser Dashkevich د۲۰۰۶ کل په نومبر کی د «یوغیرراجستر شوی مظاهری د بندوبست کولو» له امله په ۱۸ میاشتی بند محکوم شو.

د ښښنی سازمان د ۲۰۰۷ کال په پسرلی کی «بیړنی اقدام» په لاره واچاوه. د ښښنی نړیوال سازمان د نړی په ګوټ ګوټ کی خپلو زرګونو فعالینو ته لیکونه واستول ترڅو د سپینی روسیی د نړیوالو چارو وزارت ته د بشری حقونو د سرغړونو، د بیان د آزادی د ټکولو پرضد د احتجاج په توګه څه د پاسه لس زره کاغذی کرنونه واستوی او د Zmitser Dashkevich د خوشی کولو غوښتنه دی وکړی.
Zmitser Dashkevich د نړیوال فشار په نتیجه کی د ۲۰۰۸ کال په جنوری کی خوشی شو.

</td></tr>
</table>

سرچینه:
http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/good-news/belarusian-youth-actvist-freed-20080125

د مدنی ټولنی سازمانونه او انفرادی اشخاص چی هڅه کوی ترڅو د امنیتی سکتور لخوا یا د هغه په دننه کی بشری حقونه خوندی وساتل شی او د بشری حقونو د فعالیتونو له امله تر فشار لاندی دی، کولای شی چی د ښېنی له نړیوال سازمان څخه وغواړی ترڅو د یو «بیړنی اقدام » لپاره امر صادر کړی.[1]

د سولی نړیوالی لواوی

د «سولی نړیوالی لواوی» یو نړیوال غیرحکومتی سازمان دی چی د بشری حقونو د فعالینو (د هغو په جمله کی هغه فعالین چی د بشری حقونو او امنیتی سکتور باندی کار کوی) د ساتنی لپاره یی یو ځانګړی میکانیزم جوړ کړی دی. د سولی نړیوالی لوا له هغو سازمانونو، ډلو او انفرادی اشخاصو سره چی په نړی کی د بشری حقونو د ودی او خوندی ساتنی لپاره کار کوی او له خطرونو سره مخامخ کیږی د ملتیا په موخه د نړیوالو رضاکارانو ټیمونه استوی.
د نړیوالو رضاکارانو شتون چی د سولی د نړیوالی لوا لخوا استول شوی دی، له خطر سره مخامخ انفرادی اشخاص او محلی سازمانونو ته د کار په ساحه کی یوه ستره ډاډینه ده. د هغوی شتون کیدای شی چارواکی (غیرحکومتی لوبغاړی) له دی څخه واړوی چی د امنیتی سکتور پر غړو باندی فشار راوړی او یا هغوی باندی حمله وکړی، څکه که چیری نړیوال شهادت موجود وی د داسی عملونو سیاسی تاوان ډیر لوړ دی او چاروکی او د زور خاوندان له خپل اعتبار څخه ویره پیدا کوی. سربیره پر دی له انفرادی اشخاصو یا د مدنی ټولنی محلی سازمانونو سره چی دبشری حقونو په خطر لرونکو ماموریتونو بوخت دی، نړیواله ملتیا یو ډول معنوی ملاتړ هم ګڼل کیږی.[2]

د سولی نړیوالی لوا په لومړی سر کی د لاتینی امریکا په هیوادونو لکه مکسیکو، ګواتیمالا او کولمبیا کی د خطر سره مخامخ مدنی ټولنی سازمانونو سره ملتیا کوی، خو په نیپال او اندونیزیا کی هم فعال دی. ډیری هغه سازمانونه او انفرادی اشخاص چی د سولی نړیواله لوا ورسره ملتیا کوی د امنیتی سکتور اړوند بشری حقونو په فعالیتونو کی بوخت دی.

د بیړنی مرستی د جبهی لومړی کرښه

د The International foundation Front Line یا د جبهی لومړی کرښه نړیواله مؤسسه هغه یو سازمان دی چی له خطر سره مخامخ بشری حقونو مدافعینو سره ۲۴ ساعته مرسته کوی. د دغی مؤسسی د تیلفون شمیره دا ده: (489 00 121 353+) چی د بشری حقونو مدافعین کولای شی ورسره تماس ونیسی او په عربی، انګلیسی، فرانسوی او روسی ژبو خپله ستونزه بیان او د مرستو غوښتنه وکړی. د جبهی لومړی کرښه په بیړنیو حالاتو کی سمدلاسه په نړیواله سطح په عمل لاس پوری کوی:

[1]- له خطر سره مخامخ شویو انفرادی اشخاصو لپاره د ښېنی د نړیوال سازمان طرح او د «بیړنیو اقداماتو» په هکله زیات معلومات د ښېنی د سازمان په ویبپاڼه کی موندلای شی: http://www.amnesty.org/en/individuals-at-risk

[2]- د سولی د نړیوالو او د ملتیا په هکله نور زیات معلومات په دغی پاڼه کی موندلی شی: http://www.peacebrigades.org/1165.html

اړوندو چارواکو سره تیلفونی تماس نیسی یا فکس ورلیږی، یا موضوع د اروپا د اتحادیي او یا د حکومتی استازو سره مطرح کوی. له دی لارو هغوی لومړنی عملی مرستی برابروی، مثلاً د فعالینو لیږدول یو بل ځای ته یا طبی او حقوقی مرستی. [1]

۱۳ ــ ۱۱ چوکاټ
د نورو نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو لخوا د محافظت طرحی او نقشی

سربیره پر یاد شویو، یو شمیر نور نړیوال غیرحکومتی سازمانونه موجود دی چی د بشری حقونو په فعالیتونو کی د بوختیا له امله له خطرونو سره مخامخ شویو انفرادی اشخاصو او سازمانو سره مرسته کوی او له هغوی څخه محافظت او ساتنه کوی. د یو څو محدودو نومونه و د هغوی اړوندی مرستی دلته د نمونی په توګه اخیستل کیږی:

بی سرحده خبریالان: مطبوعاتی خبرپانی او حفاظتی سفارشی مکتوبونه
http://www.rsf.org/article.php3?id_article=9594 .

د ښځو د حقونو د مدافعینو د عمل اقدام:
http://www.defendingwomen-defendingrihts.org/index.php

د بشری حقونو د مدافعینو د محافظت لپاره د څارنی مؤسسه: د بشری حقونو لپاره یو نړیوال فیدراسیون (FIDH) او د ربړولو ضد نړیوال سازمان ګډ پروګرام (OMCT) :
http://www.fidh.org/artivle.php3?id_article=4627

بشری حقونه په لومړی سر کی: د بشری حقونو د مدافعینو پروګرام:

http://www.humanrightsfirst.org/defenders/hrd_intro/hrd_intro.htm

له خطر سره د مخامخ شویو پوهانو شبکه: تیارسی او کمپاینونه:

http://scholarsatrisk.nyu.edu/Beta/Activites/Alerts-Campaigns

د امنیتی سکتور له ادارو سره د خپلی بوختیا او په خپلو اړوندو هیوادونو کی د عمومی وضعیت په پام کی نیولو سره تر فشار لاندی مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی خپله تصمیم ونیسی چی کوم یو پورتنی سازمان ته د مرستی په موخه مخ اړوی.

دولتی میکانیزمونه

د بشری حقونو ملی سازمانونه

د نړیوال بشری حقونو د قانون له مخی دولتونه مکلفیت لری چی د امنیتی سکتور دځواکونو لخوا د بشری حقونو کومی سرغړونی چی شوی دی او فرد یا ډله تری تاوانی شوی ده، پلټنه وکړی. د دغه

[1] - http://frontlinedefenders.org/emergency

مکلفیتونو د پوره کولو او په عمومي توګه د هیواد په دننه کې د بشري حقونو د خوندي ساتنې او ودې لپاره اکثرو دولتونو د بشري حقونو خپلواک کمیسیونونه تأسیس کړي دي. د بشري حقونو خپلواک تأسیسات په مختلفونو شکلونو سره سر راپورته کړي دي، لکه د بشري حقونو ملي کمیسیونونه، د شکایتونو د اوریدو اداری، د عامه دفاع دفترونه یا د بشري حقونو مشورتي تأسیسات. ډیری دغه تأسیسات دنده لري ترڅو د انفرادي اشخاصو د بشري حقونو څخه د سرغړونو شکایتونو او عرضونو ته غوږ ونیسي او د هغو په هکله پلټنه وکړي. خو هغوی د خپلو پلټنو د نتایجو په هکله الزامي تصمیمونه نشي نیولای، خو بیاهم کولای شي چې موضوع د اړتیا په صورت کې قضاء ته وړاندې کړي.

د بشري حقونو ملي تأسیسات له حکومت څخه خپلواک دي، نو له دې کبله کولای شي چې د حکومتي ارګانونو لخوا تر فشارلاندې د مدني ټولنې سازمانونو یا د هغو سازمانونو د انفرادي غړو په ساتنه کې ستره ونډه واخلي. په ټوله نړۍ کې د بشري حقونو د ټولوملي تأسیساتو پتې کولای شي چې د بشري حقونو د ملي تأسیساتو په فوروم کې ومومي:
http://www.nhri.net/nationaldattalist.asp

نتیجه

د دې کتاب په تیرو فصلونو کې د مدني ټولنې د سازمانونو هغو مهارتونو باندې بحث وشو چې هغوی یې د امنیتي سکتور د حکومتوالي د دیموکراتیک کولو ودې ته اړتیا لري، لکه څارنه، بودجوي تحلیل او د حقوقو دفاع او داسې نور. د دغو مهارتونو سربیره د مدني ټولنې سازمانونه باید وکړای شي له نړیوالو شریکانو سره اړیکې ټینګې کړي او له نړیوالي ټولنې سره اتحادونه جوړ کړي ترڅو پر امینتي سکتور باندې عامه څارنې ته نوره هم وده ورکړي.

مختلف میکانیزمونه چې په دې فصل کې معرفي شول له نړیوالې ټولنې سره د تعامل لپاره د پیل مهم ټکي دي: د ملګرو ملتونو د بشري حقونو په سیستم کې برخه اخیستل، له سیمه ایزو سازمانونو سره اړیکې ټینګول او د غیرحکومتي نړیوالو سازمانونو او شبکوسره مشارکت ترڅو ګډ هدفونو ته ورسیږي او کله چې تر فشار لاندې راشي د مرستو غوښتنه وکړای شي.

خو کوم میکانیزمونه چې په دې فصل کې وړاندې شول له نړیوالې ټولنې سره د تعامل او بوختیا لپاره د یوې بشپړې لارښوونې د امکان په توګه ونه ګڼل شي. نړیوال او سیمه ایز ارګانونه له مدني ټولنې سره د تعامل لپاره نوې میکانیزمونه جوړوي تر څو د مدني ټولنې سازمامونه وکړای شي له هغو څخه په استفادې سره په امنیتي سکتور کې د اصلاحاتو لمن پراخه کړي. دغه راز دا هم د مدني ټولنې سازمانونو پورې اړه لري ترڅو له خپلو همنظرو سازمانونو سره په محلي او نړیواله سطح کې ګډو هدفونو ته د رسیدو لپاره همکاري وکړي.

د مدني ټولنې د یو سازمان په توګه تاسې څه کولای شي

د ملګرو ملتونو د بشري حقونو له سیستم سره مشارکت

- د ملګرو ملتونو د تړون د ارګان له سیستم سره همکاري
- د ملګروملتونو د تړون ارګانونو ته د بدیلو ریپوټونو استول
- د ملګرو ملتونو د تړون د ارګانونو د خاصو تحقیقاتو غوښتنه کول

- د ملګرو ملتونو د تړون د ارګانونو د خاصو تحقیقاتو غوښته (CAT او CEDAW) د بشری حقونو د سیستماتیکو سرغړونو په حالت کی
- د بشری حقونو د شورا د څانګړی رپوټ ورکونکی سره همکاری.

له نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو او شبکو سره مشارکت

- ګدو هدفونو ته د رسیدو په موخه له همنظرو غیرحکومتی سازمانونو او د مدنی ټولنی له سازمانو سره مشارکت
- له نورو غیرحکومتی سازمانونو او د مدنی ټولنی له سازمانونو سره په نړیوال کمپاین کی مشارکت

له سیمه ایزو سازمانونو سره مشارکت

- د اروپا د شورا د مدنی ټولنی له سازمانونو سره د همکاری په دایمی جوړښت کی برخه اخیستل
- د دیموکراتیکو تأسیساتو د بشری حقونو لپاره د OSCE له دفترونو سره همکاری
- د امریکایی دولتونو له سازمان سره همکاری
- د بشری حقونو له نورو سیمه ایزو سارمانونو سره همکاری

د فشارونو په وخت کی له نړیوالو شریکانو څخه د مرستی غوښتنه

- د ملکرو ملتونو د بشری حقونو د تړون ارګانونو ته د انفرادی لیکونو استول
- د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د ملګرو ملتونو له څانګړو استازو اود ملګرو ملتونو د بشری حقونو د شورا د نورو څانګړو هیأتونو سره همکاری
- د بشری حقونو د مدافعینو په هکله د افریقا د څانګړی رپوټ ورکونکی، د بشری حقونو په هکله د بین الامریکایی کمیسیون، د بشری حقونو له اروپایی محکمی یا د بشری حقونو د مدافعینو سره د مرستی لپاره د اروپا د اتحادیی د غړو هیوادونو له استازو سره همکاری
- د نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو لخوا د جوړ شویو میکانیزمونو څخه د مرستی غوښتنه

۱۴
فصل

RIZAL DARMA PUTRA

اضطراری یا بیړنی حالات او تنګ یا محدود چاپیریالونه

Rizal Darma Putra

۱۴

اضطراري یا بیړنی حالات او تنګ یا محدود چاپیریالونه

د یوی غښتلی او خپلواکی مدنی ټولنی شتوالی اوس د دیموکراسی یو پراخ منل شوی اصل ګرځیدلی دی. د ملکی ورځنیو جاری چارو کی د خپلواکو وګړو فعال ګډون چارواکو ته د معلوماتو سرچینی دی او د ټولنی د اړتیا پر بنسټ ورته تخصصی خدمات برابروی او سربیره پردی د قدرت له تمرکز او ناوړه استفادی څخه مخنیوی کوی.

خو په بیړنیو حالاتو[1] او محدودو چاپیریالانو کی د مدنی ټولنی کار تر بل هر وخت څخه ډیر زیات اهمت لری، ځکه چی په ټولنو او د بیان پر آزادیو بندیز د ولسی وګړو توان او قدرت مطلقاً محدودوی چی نشی کولای ټولنی جوړی کړی او حکومتی چارواکو باندی نفوذ ټینګ کړی.

په دغه فصل کی په هغو لارو چارو بحث شوی او هغه لاربښوونی شوی دی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی چی په داسی حالاتو کی امنیتی سکتور حساب او کتاب ته کښینوی. دا فصل په دوو برخو ویشل شوی دی. لومړی برخه د تاریخی نظرله لحاظه بیړنی حالات معرفی کوی او بیا په بیړنیو حالاتو کی د اضطراری یا فوق العاده صلاحیتونو څخه د استفادی منطق باندی رڼا اچوی او وروسته په ملی اساسی قوانینو او د بشری حقونو په نړیوالو تړونونو کی د بیړنیو صلاحیتونو څخه په استفادی د اوسنیو قانونی محدودیتونو په هکله خبری کیږی. په دوهمه برخه کی هغه لاربښونی وړاندی شوی دی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی په بیړنیو حالاتو کی مسوول وزیران حساب ورکونکی وګرځوی او وکړای شی چی بشری حقونو ته وده ورکړی. په دی برخه کی په دی

[1]- هغه اقدامات چی د یو حقوقی پروسیجر پر اساس د چارواکو صلاحیت پراخوی او پر مدنی آزادی محدودیت لګوی، هغو ته قانونی بیړنی حالات ویل کیږی. خو بیړنی حالات چی د هغه یو وضعیت څخه را پیدا کیږی چی دولت د یوی اوږدی مودی لپاره یو تنګ او محدود چاپیریال جوړوی او مدنی آزادی محدودوی، پرته له دی چی رسماً د بیړنیو حالاتو اعلان وکړی، دا په حقیقت کی فعلی یا غیررسمی بیړنی حالات دی. البته سپارښتنی او ملاحظات په عمومی توګه د دواړو حالاتو په برخه کی د تطبیق وړ دی. خو په ورستی ډول کی د بیړنی حالت نه اعلان د یو استثنایی حالت معنی لری چی ښایی د چارواکو له خوا تر پوښتنی لاندی راشی.

هکله هم بحث شوی چی د مدنی ټولنی سازمانونه څرنګه کولای شی د خپل پرسونل او خپلو غړو ته ګواښونه محدود کړی؛ البته د بشری حقونو د مدافعینو د ساتنی لپاره نړیوالو قوانینو باندی په یولسم او دیارلسم فصلونو کی بحث وشو.

دغه فصل مشخصاً هغه نقش تر ارزونی لاندی نیسی چی د مدنی ټولنی سازمان یی کولای شی د ټولنیزو شرایطو څخه د راپیدا شوو بیړنیو حالاتو کی د امنیتی سکتور په څارنی کی ولوبوی. البته په دی فصل کی د هغو بیړنیو حالاتو اغیزو ته مستقیماً اشاره نه کوی چی د طبیعی ناورینونو یا د ساری ناروغیو له امله رامنځ ته کیږی.

په تاریخ کی بیړنی حالات

په استثنایی حالاتو کی له فوق العاده صلاحیتونو څخه کار اخیستل د نړی په تاریخ کی کومه نوی پدیده نه ده. له ډیری پخوا زمانی څخه واکمنان د بیړنی حالاتو تر نامه لاندی له فوق العاده صلاحیتونو څخه کار اخیستی دی – څرنګه چی لړی حتی د لرغونی یونان[1] تاریخ ته رسیږی، کوم وخت چی یو واکمن به وټاکل شو ترڅو د کړکیچ او نابودی سره د مخامخ شوی مدنی – دولت[2] د ژوند د ژغورنی لپاره له یو ستر او پراخ صلاحیت سره حکومت وکړی. نوری بیلګی: د منځنی پیړیو انګلند کی د پوځی قانون وضع کول، د ملکی قانون پر بنسټ د بیړنیو صلاحیتونو څخه استفاده د De létat de SiŹge طرح – په فرانسه کی د ۱۷۹۱ کال د کورنی جګړی په وخت کی، د دوهمی نړیوالی جګړی په وخت کی په Hawaii کی پوځی قانون لګول او فلیپین کی په ۱۹۷۱ کی د Marcos د دیکتاتوری په وخت کی د ناحقو توقیف کولو پر ضد د دعوا د حق تعلیقول.

له بیړنیو صلاحیتونو څخه وخت په وخت ناوړه استفادی شوی او لمن یی له هغه څخه هم زیاته پراخه شوی چی په حقیقت کی د بیړنیو حالاتو لامل ګرځیدلی دی. سیاسی مشرانو تل پرته له دی چی د دولت د ارګانونو د عادی چلند په پام کی ونیسی، د بیړنیو حالاتو په بیړنتوب باندی استدلال کړی. دغه راز تل په همداسی شرایطو کی پر بشری حقونو باندی سخت تیری شوی دی. خصوصاً مطلق العنان واکمنانو د بیړنیو حالاتو د اعلان څخه په اصطلاح د «قانونی وسیلی» په توګه تل کاراخیستی، ترڅو بشری حقونه وټکوی او خپل سیاسی مخالفین له منځه یوسی.

خو په شلمه پیړی کی د هغه سنتی نقش څخه جلا چی دولتونو د فردی حقونو د تصور په وړاندی په نړیوال قانون کی لوبولی دی، تدریجی بدلون او ورسره موازی په نړیواله او سیمه ایزه سطح کی د بشری حقونو یو شمیر قوانینو تصویب، د ملی کړکیچونو په وخت کی د قدرت څخه په استفادی باندی ځینی محدودیتونه ولګول. دغسی یو تحول په بیړنیو حالاتو کی د مدنی ټولنی نقش ته یو بل اهمیت ور په برخه کړ ترڅو حکومتونه حساب او کتاب ته کښینوی او د عامه نړیوال قانون عالمی اصول مراعات کړی.

بیړنی صلاحیتونه: منطقی او لارښودونکی اصول

ځینی داسی استدلال کوی چی هرڅومره چی وضعیت کړکیچن او ناخوال او ګواښونه حتمی هم وی، فردی حقوق باید په ټولو حالاتو کی خوندی وساتل شی. دغسی یو دریځ یا نظر یواځی یوه غوښتنه ده،

---

[1] Reinach, Théodore, De létat de SiŹge – Etude historique et juridque, F. Pichon, 1885, p.12.
[2] د ارسطو له نظر دغه ډول واکمنان په حقیقت کی « منتخب مستبدین » ؤ. -Aristotle, The Politics, Penguin Classics, New York, 1992, p.136

خو په عمل کی غیرعملی ثابت شوی دی. ملی تأسیسات چی د بشری بنستیزو حقونو د ساتنی لپاره مسوولیت په غاړه لری، کله چی له یو حتمی خطر سره مخامخ شی، نشی کولای چی لاس تر زنی کښینی او خپله نابودی په خپلو سترګوووینی. د Paul Mahoney د خبری په مصداق چی د بشری حقونو په هکله په اروپایی منشور کی د بیړنیو صلاحیتونو پر استدلال او توجیه باندی خبری کوی وایی: «دولتونه باید د محتومو ګواښونو سره د مقابلی لپاره کافی وسلی (وسیلی) په لاس کی ولری، غیر له دی په دی منشور کی د کومو حقونو او آزادیو ضمانت چی شوی غیراغیزمن کیږی.»[1] که چیری په عمل کی ټول فهرست شوی فردی حقونو ته درناوی د حکومت شنډ کیدولامل وګرځی، هغه سیاستوالان چی د فردی حقونو د قربانی کولو پلوی کوی د عامو خلکو په منځ کی ملاتړ پیدا کوی او په دی ډول د بشری حقونو د فعالینو دریځ سره سازش ځغمل کیږی. دی مسألی ته یوه ډیره حساسه لاره دا ده ترڅو د یوی لنډی مودی په مخ څرګند تعریف شوی بیړنی صلاحیتونو ته اجازه ورکړ شی او په عین وخت کی د دایمی محدودیتونو مخنیوی وشی.

دغسی یوه فکر او باور د ډیرو هیوادونو په ملی قوانینو کی د بیړنیو صلاحیتونو د استفادی په هکله بیان شوی دی: ډیری قانونی سیستمونه د بشری حقونو له مکلفیتونو څخه د تنازل لپاره په بیړنیو حالاتوکی ځینی مقررات لری، خو د بیړنیو صلاحیتونوڅخه استفاده یو شمیر لارښودونکو اصولو پوری تړلی دی، لکه د اعلام اصول، عدم تبعیض، استثنایی ګواښ، مناسبت او محدودیت. دغه اصول په ۱۴ ــ ۱ چوکاټ کی نورهم په جزئیاتو سره بیان شوی دی.

۱۴ ــ ۱

په نړیوال قانون کی بیړنی حالات

د بشری حقونو او د بیړنیو حالاتو په هکله د ملګرو ملتونو د ځانګړی رپوټ ورکوونکی، Leandro Despouy لخوا لارښودونکی اصول او سپارښتنی

په ۱۹۸۵ کال کی د ملګرو ملتونو اقتصادی او ټولنیزی شورا ښاغلی Leandro Despouy موظف کړ، ترڅو د نړی د حکومتونو لخوا د لګول شویو بیړنیو اقداماتو اغیزی وڅیړی او د نړیوال قانون په رڼا کی د دولت د مختلفو مکلفیتونو لپاره د درناوی ضمانت په پام کی نیولو سره د ځینی اقداماتو سپارښتنه وکړی. د نوموړی ځانګړی استازی وروستی رپوټ په ۱۹۹۷ کال خپور شو چی پر ځینو اصولو رڼا اچوی کوم چی په نړیوال قانون کی د بیړنیو صلاحیتونو پر استفادی باندی واکمن دی او د ملی نورمونو د جوړولو لپاره لارښوونی وړاندی کوی.

دقانونیت اصل

د قانونیت اصل له یوی خوا مخکنی نورمونه چی د یوی قانونی پروسی په توګه پر بیړنیو حالاتو واکمن دی بیانوی او له بلی خوا د څارنی له کورنی او نړیوالی پروسی څخه خبری کوی چی د ملی او نړیوالو نورمونو او مقرراتو د تطابقت پخلی کوی. «د دی لپاره چی د اتفاقی یا ناڅاپی قانونی

صلاحاتو مخنیوی وشی، هغه مقررات چی پر بیړنیو حالاتو حاکم دی باید په اساسی قانون کی اساس او بنسټ ولری او په ټولو بیړنیو حالاتو باندی (هر شکل او هر ډول چی وی) باید د تطبیق وړ وی.

[1] Mahone, Paul, „Judicial Activism and Judicial Self-Restraint in the European Court of Human Rights: Two Sides of the Sae Coin“Human Rights Law Journal 57 (58), 1990.

د اعلام اصل
د اعلام اصل په عامه توګه خلکو ته د اعلانولو پورې اړه نیسي چې د یوې رسمي اعلامیې په خپرولو سره یو بیړني حالت ټولو ته اعلان شي. دغه اعلان مخکې له دې چې بیړني حالت نافذ کیږي، باید وشي.

د خبرتیا اصل
د خبرتیا اصل له دولتونو څخه غوښتنه کوي نورو غړو دولتونو، د ملګرو ملتونو عمومي منشي او د دوو سیمه ایزو سازمانونو یعني د امریکایي دولتونو د سازمان عمومي منشي او د اروپا د شورا عمومي منشي ته د یو بیړني حالت د شته والي څخه خبرې ورکړي. د بیړني حالت اعلان باید هغه دلایل روښانه کړي چې ولې په دې اقدام لاس پورې شو، په کومه سیمه کې هغه نافذ کیږي او څه مودې لپاره، د هغه حدود او صلاحیتونه کوم دي او بل چې د نړیوال قانون پر اساس له کومو مکلفیتونو څخه تنازل صورت مومي.

د وخت د ټاکلو اصل
د بیړني حالت د قانوني لاربنودونکي معیارونه غوښتنه کوي چې بیړني حالت د وخت له لحاظه باید محدود وي او استثنایي مقررات یوازې او یوازې په همدې ټاکلې موده کې د تطبیق وړ دي. د دې لپاره چې د دې اصل د مقرراتو مناسب ضمانت وشي، ځانګړي رپوټ ورکونکي سپارښتنه کوي چې ملي قانون کې باید صراحت موجود وي چې هیڅ بیړني حالت د اړتیا وړ مودې څخه زیات دوام ونه کړي. سربیره پر دې قانوني احکام باید اړوند څارونکو ارګانونو ته صلاحیت ورکړي ترڅو په هرو دریو میاشتو کې د بیړني حالت د دوام لپاره دلایلو باندې کتنه صورت وموميي.

د استثنایي ګواښ اصل
د هغه خطر خصوصیت چې د بیړني حالت د اعلان سبب شوي باید جاري او حتمي وي. هغه د وخت د غنیمت ګڼلو، اټکل ایز یا خیالي دلایلو له امله باید ونه لګول شي. د دې لپاره چې دغه اصل د نړیوال قانون له نورمونو سره جوړ شي، د ملګرو ملتونو ځانګړي استازي رپوټ وړاندیز کوي چې په قانون کې باید هغه وضعیتونه بیان شي چې د بیړني حالت د اعلان غوښتنه کوي. دغه مقررات باید یوازې «د قانون تر رڼا لاندې د خلکو او د هغوی د حقونو د خوندي ساتنې او د عامه تأسیساتو د چلند لپاره په کار ولویږي.»

د تناسب او تعادل اصل
د تناسب او تعادل اصل غوښتنه کوي هغه مقررات چې د بیړنیو حالاتو لپاره ټاکل کیږي باید یوازې او یوازې د کړکیچ د تشدد سره سمون ولري. د ملګرو ملتونو ځانګړي رپوټ ورکونکي سپارښتنه کوي، کله چې یو بیړني حالت د تنازل وړ بشري حقونه اغیزمن کړي، اداري او قضائي اقدامات باید لاس لاندې ونیول شي ترڅو تاواني شوي حقوق اعاده کړي

د نه ـ تبعیض اصل
د یو اعلان شوي بیړني حالت په وخت کې د ځینې بشري حقونو څخه تنازل په هیڅ ډول او حالت کې د نژاد، رنګ، جنسیت، ژبې، دین او یا ټولنیز موقف پر بنسټ توپیر ته اجازه نه ورکوي. د دې لپاره چې دغه اصل په سمه توګه تعریف او تنظیم شي ځانګړي رپوټ ورکونکي سپارښته کوي چې قوانین

باید په صراحت سره بیان کړي چې د نه تبعیض اصل د هیڅ ډول محدودیت او تنازل تابع نه دی.

سرچینه: د بشری حقونو او د بیړنی حالت په موضوع کی د ملګرو ملتونو د ځانګړی استازی، Leandro Despouy، رپوټ په دغې پاڼی کی موندلای شې:
www.derechos.org/nizkor/excep/despouy97en.html

نن عامه نړیوال قانون او ډیری ملی اساسی قوانین په دی اعتراف لری چې د کړکیچ په حالاتو کی چارواکی ښایی ځینی مدنی آزادی غوڅی کړی ترڅو نظم او قانون بیرته اعاده کړی او د بشر بنسټیز حقونو پلی کول بیرته ممکن وګرځوی. دغه تناقض د بیړنیو صلاحیتونو د قانونی بنسټ اصلی زړه دی: «د ځینیو حقونو تعلیق د تر ټولو بنسټیز حق د اعمال د خوندی ساتنی یواځنی وسیله ده».[1] د دی خبری یوه ښه بیلګه د وسلوالی شخړی په وخت کی لیدل کیږی، د دی لپاره چې د ژوند کولو حق خوندی وساتل شی، د خلکو په تګ او راتګ باندی محدودیت لګول کیږی. یا په بل عبارت: د بیړنی حالت د صلاحیتونو منطق په حقیقت کی باید ساتونکی بڼه ولری نه ټکونکی.

هغه شرایط چې په دیموکراسی لرونکو هیوادونو کی د بیړنیو حالاتو د صلاحیتونو څخه د استفادی سبب ګرځی

هغه شرایط چې کیدای شی د بیړنیو صلاحیتونو څخه د استفادی لامل وګرځی هم په ملی اساسی قوانینو او هم د بشری حقونوپه نړیوالو تړونونو کی نه تعریف شوی پاتی دی. له تاریخی لحاظه د سترو ټولنیزو ستونزو له امله رامنځ ته شوی شرایط چې په مدرنو دیموکراسیو کی د بیړنیو صلاحیتونو د استفادی لاره پرانیځی عبارت دی له:

جګړه

کله چې د دوو دولتونو ترمنځ جګړه رامنځ ته شی، ډیری وخت حکومتونه د بیړنیو صلاحیتونو څخه کار اخیستلو ته لاس اوږد کړی دی. په نړیوال قانون کی د بشری حقونو د خوندی ساتنی سربیره د بشری قانون د لاربنودونکی اصول او په خاصه توګه د دنهاګ د ۱۹۰۷ کال منشور او د جینوا د ۱۹۴۹ او لومړی ضمیمه یې پرتوکول ټولو په دغو حالاتو کی د تطبیق وړ دی.[2]

- د امریکا د متحده ایالاتو حکومت د دوهمی نړیوالی جګړی په وخت کی له بیړنیو صلاحیتونو څخه استفاده وکړه. له ۱۹۴۱ تر ۱۹۴۵ پوری متحده ایالاتو د تګ او راتګ په آزادی باندی سخت محدودیتونه ولګول او د د ځینو قومی ډلو په مدنی آزادیو باندی محدودیت ولګاوه.

کورنی وسلواله شخړه

حکومتونو اکثر د کورنیو وسلوالو شخړو په وخت کی د بیړنیو صلاحیتونوڅخه کار اخیستی دی. د کورنیو وسلوالو شخړو په وخت کی کله چې یاغیان په نسبی توګه سره سازمان شوی وی او د هیواد په

---

[1]- د بشری حقونو او د بیړنی حالت په موضوع کی د ملګرو ملتونو د ځانګړی استازی، Leandro Despouy، رپوټ په دغې پاڼی کی موندلای شې: www.derechos.org/nizkor/excep/despouy97en.html

[2] ICRC, Customary International Humanitarian Law, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.

یوی برخی کنترول ولری، هغه نورمونه چی د جینوا د ۱۹۹۴ کال د منشور په ضمیمه یی دوهم پروتوکول کی درج دی، په دی حالاتو کی د تطبیق وړ ګڼل کیږی.

- په ۱۹۹۲ کال کی مولداوی د خپلی خپلواکی څخه یوائځی لږ څه موده وروسته په جلا غوښتونکی Trans-Dniester نومی سیمه کی د یو وسلوال پاڅون د نښتو له امله د بیړنیو صلاحیتونو په اقداماتو لاس پوری کړ.

د وسلوالی شخړی ګواښ

دولتونه کله چی د نړیوال او یا کورنی شخړی له عینی یا ذهنی خطرونو سره مخامخ شی نو له بیړنیو صلاحیتونو څخه کار اخیستلو ته مخ اړوی.

- اسراییل په ۱۹۴۸ کال کی د خپل تأسیس څخه راپدیخوا یو ډول بیړنی حالت کی قرار لری. دغه بیړنی حالت اسراییلی حکومت ته اجازه ورکوی چی د نورو مسائلو ترڅنګ د عربی اتباعو ځینی مدنی حقونه محدود کړی او دولت ته صلاحیت ورکوی چی له هیواد څخه د ملکی خلکو د وتلو مخه ونیسی. اسرائیلی حکومت د دغه دایمی بیړنی حالت لپاره د بهرنی امنیت د ګواښونو او د کورنی امنیت اړتیا دلیل راوړی او اعتراف کوی چی دغه «استثنایی حالات» له ۱۹۴۸ کال څخه راپدیخوا تر اوسه پوری وجود لری. د اسراییلو اساسی قانون اسراییلی پارلمان «کنیست» ته صلاحیت ورکوی چی هر کال په دغه بیړنی حالت باندی کتنه وکړی.

تروریستی حملی

تروریستی حملو او له هغو وروسته تروریستی ګواښونو حکومتونه مجبوره کړی ترڅو یو شمیر مدنی آزادی په دی موخه چی ګواکی په راتلونکی کی د داسی حملو مخه ونیسی، محدودی کړی.

- د بریتانیا پارلمان په ۲۰۰۱ کال کی بیړنی اقدامات تصویب کړ او له هغه وخت څخه راپدیخوا رسماً بیړنی حالت ټینګ دی. د ۲۰۰۱ کال د سپتمبر د ۱۱ نیټي له تروریستی حملو څخه وروسته د برتانیا پارلمان د تروریزم ضد، د جرایمو او امنیت قانون تصویب کړ او د نورو صلاحیتونو سربیره حکومت ته یی صلاحیت ورکړ ترڅو بهرنی اتباع ونیسی.

اقتصادی کړکیچ او ملکی نا کراری

جدی اقتصادی کړکیچ او ملکی ناکراریو چاروکی دی ته اړوی ترڅو بیړنی حالات اعلان کړی او یو ګڼ شمیر ملکی آزادی وځنډوی.

- په ۲۰۰۱ کال کی ارجنتاین د یو بی ساری اقتصادی کړکیچ په ترڅ کی د نښتو له امله بیړنی حالت اعلان کړ. بیړنی فرمان په لومړی سر کی حکومت ته خاص صلاحیت ورکړ چی عسکر او نور پوځی ځواکونه د سترو ښارونو سړکونو ته وباسی او په مؤقتی توګه پر عامه غونډو بندیز ولګوی.

نور شرایط

یو شمیر نور د انسان په لاس جوړ شوی شرایط دی چې حکومتونه دی ته اړوی ترڅو د نظم د اعاده کولو لپاره په بیړنی حالت باندې لاس پورې کوی. دغه عبارت دی له ورانکاری، د یوی سیاسی ډلی لخوا احتمالی کودتا، عمومی کورنی ناکراری، قومی ناکراری او سیاسی اختطافونه.

- یو شمیر سیاسی اختطافونو د کانادا حکومت مجبوره کړ چې په ۱۹۷۰ کال کی په بیړنی حالت لاس پوری کړی. د ۱۹۷۰ کال په اکتوبر کی د کوبیک آزادی بښوونکی نومی افراطی ډلی د کوبیک یو وزیر،Pierre Laporte اویو بریتانوی دیپلومات، James Cross وتښتول او په بدل کی یی د یو زیات شمیر بندیانو د خوشی کولو او په عامه توګه د جلا غوښتنی د اعلامیی د له منځه وړلو غوښتنه وکړه.

د اختطافونو څخه دری ورځی وروسته د کانادا حکومت بیړنی حالت اعلان کړ او د جنګ د اقداماتو قانون نافذ کړ، مدنی آزادی یی تعلیق کړی او پولیس او پوځ ته یی بی ساری صلاحیتونه ورکړل ترڅو په تحقیقاتو او نیولو لاس پوری کړ. پوځ د مونتریال په سړکونو کی موضع ونیوله او یو کڼ شمیر کسان د محکمی له حکم څخه پرته ونیول شول. د یوی تروریستی شبکی له نیولو او د James Cross له خوشی کولو وروسته او کیوبا ته د پاتی اختطاف کونکو د تګ د ضمانت کولو په بدل کی بیړنی حالت بیرته لیری کړای شو.

په ملی قانون کی د بیړنی حالت صلاحیتونه: یو پرتله کونکی لیری لید [1]

په ډیرو اساسی قوانینو کی د بیړنیو حالاتو د صلاحیتونو څخه د کاراخیستو لپاره واضح او څرګند احکام وجود لری. په داسی حال کی چې د دغو قانونی احکام له مخی هغه موده چې له دغو صلاحیتونو څخه تری کال اخیستل کیږی واضحاً محدوده کړای شوی، خو د دیموکراتیکی واکمنی د بیرته اعاده کول یادون په کی نه دی شوی. که څه هم په یو شمیر محدودو هیوادونو کی د بیړنی حالاتو لپاره په اساسی قانون کی ځای نه دی ورکړی شوی، خو ځینی احکام لری چې په نورو ملی بیړنیو حالاتو کی تری کار اخیستل کیږی.

د بیلګی په توګه په آسترالیا. دنمارک، ناروی او سویدن کی په پراخه کچه اجرائیه قوی ته د قدرت انتقال موجود دی، که چیری پارلمان ونشی کړای چې د یوی اوږدی مودی لپاره د غونډی کولو توان ولری. په سویدن کی، که چیری د جګړی یا داسی حالاتو ته ورته شرایطو کی پارلمان د غونډي کولو توان ونه لری، د هغه پر ځای یو ۵۱ کسیزی «د جګړی هیأت» صلاحیت په غاړه اخلی. او که چیری دغه هیأت هم ونه توانیږی چی غونډه وکړی، د دولت اجرائیه قوه بشپړ صلاحیت په غاړه اخلی ترڅو نظم او قانون بیرته اعاده کړی. د امریکا په متحده ایالاتو کی اساسی قانون فدرالی حکومت ته د بیړنیو حالاتو په وخت کی خاص قانونی صلاحیت نه ورکوی. د دی پر ځای په یو ډیر خاص حالت کی اساسی قانون جمهور رئیس ته صلاحیت ورکړی چی له فدرالی اردو څخه د کورنی ګډوډی په وخت

[1]- د مختلفو هیوادونو په ملی قوانینو کی د بیړنی حالت د صلاحیتونو په هکله دغه لنډه سروی د دیموکراسی لپاره د اروپا یی کمیسیون د تحقیقاتو پر اساس ولاړه ده (Venice Commission). د هیوادونو بیلګی هغو تحقیقاتو پوری محدود دی چې د ۱۹۹۵ کال د رپوټ پر اساس دهغوی د بیړنیو حالاتو د صلاحیتونوپه هکله ترسره شوی دی.
Source: Venice Commission, Emergency Powers, CDL.STD,1995, available online at http://www.vince.coe.int/docs/1995/CDL-STD(1995)012-e-asp

کی د نظم او قانون اعاده کولو لپاره کار واخلی. خو دغه مقررات هغه ته اجرائیه قدرت نه ورکوی چی د حکومت د نورو قواوو دندی او صلاحیتونه وځنډوی.

په دیموکراتیکو ټولنو کی د یوی عمومی مقرری په توګه د استثنایی یا بیړنی حالاتو اعلان د اجرائیه قوی د صلاحیتونو له جملی څخه دی او وروسته بیا مقننی ته وړاندی کیږی تر څو هغه تصویب او منظور کړی. په کانادا کی صدراعظم او د فدرالی کابینی وزیران کولای شی چی د بیړنیو حالاتو اعلان وکړی، خو د نافذیدو لپاره باید باید د پارلمان لخوا منظور شی. په لاتویا کی اجرائیه قوه د بیړنی حالت صلاحیت لری خو که چیری پارلمان هغه د ۴۸ ساعتونو په موده کی تصویب نه کړی، هغه بی اعتباره اعلانیږی. د هنګری او قرغزستان په شمول په ځینو نورو دیموکراتیکو سیستمونو کی د بیړنی حالت اعلان د پارلمان د صلاحیتونو له جملی څخه شمیرل کیږی. د ډیرو نورو هیوادونو اساسی قوانین د وخت له لحاظه د بیړنی صلاحیت څخه استفاده محدودوی او د اړتیا په صورت کی هغه تمدیدوی. په پرتګال کی دغه وخت ۱۵ ورځی روسیه کی د ۳۰ تر ۶۰، په فنلند کی دری میاشتی او په لاتویا کی شپږ میاشتی ټاکل شوی دی.

په ځینو نورو هیوادونو لکه قبرس او سلواکیا کی یواځی یو ډول بیړنی قانون وجود لری. خو دغه نورم چی په اکثرو ملی قوانینو کی نغښتی دی د مختلفو استثنایی حالاتو په مطابق د مختلفو بیړنیو صلاحیتونو لپاره په پام کی نیول شوی دی. په اسپانیا کی په بیړنیو صلاحیتونو کی «د خبرداری حالت»، «بیړنی حالت» او د « محاصری حالت» هم شامل دی. په هنګری کی اساسی قانون د «محاصری حالت»، «بیړنی حالت» او د «عامه خطر حالت» ته اشاره کوی. په ترکیه کی د څلورو مختلفو «بیړنیو مقرراتو» نوم اخیستل شوی دی: د جګړی حالت، د طبیعی مصیبت حالت، د ساری ناروغی حالت یا جدی اقتصادی کړکیچ، یو بل ډول حالت «هغو زور پالونکو عملونو سره مقابله کول دی چی هدف یی د آزاد دیموکراتیک نظم ګډوډول دی» او وروستی د «محاصری حالت دی» دی چی دا په قانون کی د اړتیایی « بیړنیو حالاتو» څخه هم ډیر زیات خطرلرونکی څرګند شوی دی. په ډیرو نورو هیوادونو لکه پرتګال، روسیه اوپولند کی اساسی قانون یواځی د دوو استثنایی حالاتو څخه یواخی یوه حالت احکام لری: بیړنی واکمنی او د محاصری حالت. په ټولو دغو دولتونو کی د بیړنی حالت مختلف ډولونه د مختلفو بیړنیو اقداماتو لپاره قانونی امرونه وجود لری.

د ډیرو اساسی قوانینو چوکاټ د بیړنیو صلاحیتونو څخه استفاده د سختو محدودیتونو پوری تړی ده. د بیلګی په توګه په رومانیا کی اساسی قانون مدنی آزادیو باندی محدودیت یواځی په ښکاره تشریح شویو شرایطو کی وضع کولای شی خو هرمرو باید هغه وضعیت سره چی د مدنی ازادی د محدودیت لامل ګرځی تناسب ولری.

د یو شمیر هیوادونو په اساسی قوانینو کی د نړیوالو موافقو لپاره درناوی په څرګندو الفاظو سره بیان شوی دی. د بیلګی په توګه د لاتویا په اساسی قانون کی راغلی دی چی «د بیړنیو حالاتو لپاره اقدامات باید له نړیوالو موافقو سره او د بشری حقونو په ساحه کی د نړیوالو حقونو له وثیقی سره چی لاتویا لاس لیک کړی دی یا (۱۶) مادی پوری تړلی دی، جوړښت ولری. د ترکیی اساسی قانون د بشری حقونو لپاره د اروپایی منشور ۱۵ ماده تکرار کړی ده.[1]

۱۴ – ۲ چوکاټ Martial Law یا پوځی حکومت Martial Law یا پوځی حکومت هغه دی چی په ټاکلی خاوره یا سیمه کی حکومت پر خلکو پوځی

[1]- د *قانون له لاری د دیموکراسی لپاره اروپایی کمیسیون*: http://www.venice.coe.int/docs/1995/CDL-STD(1995)012-2-asp

قوانین جاری کړی. پوځی حکومت د بیړنیو حالاتو په څیر مدنی حقوق او آزادی محدودوی او د حکومت د چارواکو د صلاحیتونو لمن پراخوی. خو ستر توپیر په دی کی دی چی په هیواد کی ملکی واکمنی په بشپړه توګه پای ته رسیږی، پر ځای یی پوځی واکمنی ټینګیږی او د قضایی محکمو پر ځای پوځی محکمی موظف کیږی. پوځی حکومت یا پوځی واکمنی ډیری وخت واضح او روښانه نه وی، د هغه څرنګوالی چی د بیړنی حالت د دغه ډول واکمنی لامل ګرځیدلی، په دوام کی شکل نیسی. په پوځی حکومت کی پوځ لکه چی معمول دی د ملکی اداری ترکنترول لاندی نه وی، بلکه په حقیقت کی هغه د دولت په اداری چارو کی د ملکی حکومت ځای نیسی. پوځی حکومت اکثر د جګړی، اشغال او ملکی ناکراری په وخت کی رامنځ ته کیږی. له تاریخی لحاظه پوځی تریبونال ډیری سختی سزاوی ټاکی، د هغو په جمله کی د مرګ سزا هم شامله ده او سربیره پر دی په منظمه توګه بنستیزبشری حقوق محدودوی.

نړیوال قانونی نورمونه او بیړنی حالات

نړیوال عامه قانون هم له ځینو مدنی آزادیو څخه احتمالی تنازل منی، کله چی «عامه بیړنی حالات د ولس ژوند له خطر سره مخامخ کړی وی.»، خو ځینی محدودیتونه لګوی او د ځینو نه تنازل وړ حقونو فهرست وړاندی کوی. د بیړنی قدرت څخه استفاده په نړیواله سطح د مدنی او سیاسی حقونو (ICCPR)، په اروپا کی د بشری حقونو په هکله د اروپا د بشری حقونو په منشور (ECHR) په امریکایی هیوادونو کی د بشری حقونو په هکله په امریکایی منشور کی تنظیم شوی دی.

د ملکی او سیاسی حقونو نړیوال منشور (ICCPR)

د ملکی او اساسی حقونو نړیوال منشور غړو دولتونو ته اجازه ورکوی چی په ملی بیړنیو حالاتو کی د اړتیا په صورت کی په خپلو ځینو مکلفیتونو کی تنازل وکړی. خو ځینی قانونی اصول بیاهم په هیڅ صورت سره د نړیوال قانون له مخی د تنازل وړ نه دی، هغه څه چی مدنی ټولنی ته مهم حدود ټاکی تر څو په یو بیړنی حالت کی عمل وکړی.

لومړی، بیړنیو اقداماتو ته تر هغی کچی اجازه ورکوله کیږی چی «شدیداً د وضعیت د اړتیاوو غوښتنه کوی.» په بل عبارت، د حقونو د محدودولو تشدد، دوام او جغرافیایی وضعیت باید مستقیماً له هغو ګواښونو سره تړاو ولری چی ولس ورسره مخامخ دی.

دوهم، په بیړنیو وختونو کی دحقوقو څخه تنازل باید تر نړیوال قانون له نورو مکلفیتونو سره تطابقت ولری. تر ټولو مهمه دا چی یو بیړنی حالت بنایی د ربړولو د توجیه لپاره په لاره وانه اچول شی. [1]

دریم، له حقونو څخه تنازل چی په بیړنیو حالاتو کی صورت مومی بنایی د محکمی په وړاندی د نژاد، رنګ، ژبی او دین یا ټولنیز اصلیت پر بنسټ په توپیر پالنی د لاس پوری کیدو سبب ونه ګرځی. سر بیره پر دی د ملګرو ملتونو د بشری حقونو کمیټی روښانه کړی ده چی یو شمیر بشری حقونه په استثنایی حالاتو کی خوندی پاتی دی. د ټولو هغو کسانو بشری حقونو ته چی له خپلو آزادیو څخه بی برخی شوی دی، درناوی باید وشی؛ د یرغمل نیولو او غیرقانونی بندی کولو منع؛ د جګړی، ملی،

---

[1]- د ربړولو او نور بیرحمیو، غیر انسانی چلند، سپکاوی او یا سزا پر ضد منشور ، ۲/ ۲ ماده.

نژادی یا قومی کرکی لپاره د تبلیغاتو او پروپاګند منع؛ او قانونی ضمانتونه تر څو د بیړنیو حالتو په تعقیب د قضایی ارګان بشپړتوب او خپلواکتوب خوندی وساتل شی. د بشری حقونو کمیټې ټینګار کړی دی چی د ځینی مدنی حقونو او آزدیو تعلیق یا ځنډول باید مؤقتی بڼه ولری.[1] دا ځکه چی دا خطر شته دی چی په لومړی سر کی یو قانونی بیړنی حالت د وخت په تیریدو سره په قانونی بیړنی حالت باندی بدل شی.

او په پای کی، د بیړنیو حالاتو په وخت کی د حقونو محدودول باید غړی هیوادونو ته خبر ورکړ شی. په خبرتیا کی باید د تنازل یا د حقونو د محدودیت کچه او خصوصیت روښانه کړای شی.[2]

۱۴ – ۳ چوکاټ

د مدنی او سیاسی حقونو په هکله په نړیوال منشور (ICCPR) کی د نه تنازل وړ یا د نه محدودولو وړ حقونه

د ICCPR په ۴ (۲) ماده کی د هغو حقونو یو فهرست وړاندی شوی چی د هغو په مراعاتو کی هیڅ ډول تنازل او محدودیت ته اجازه نه ده شوی. په لنډه توګه هغه عبارت دی له:

۶ ماده: هر انسان د طبیعی ژوند حق لری. دغه حق په قانون کی خوندی پاتی دی. هیڅوک په قصدی توګه له خپل حق څخه نه بی برخی کیږی.
۷ ماده: هیڅوک نه ربړول کیږی او نه هم ورسره غیرانسانی چلند کیږی، نه هم سپک کیږی اونه په غیرقانونی توګه سزا وینی. په خاصه توګه هیڅوک د خپلی خوښی پرخلاف تر طبی یا علمی تجربو لاندی نه نیول کیږی.
۸ ماده (۱): هیڅوک په مریتوب نه نیول کیږی؛ مریتوب یا د مریانو سوداګری په خپلو ټولو شکلونو سره منع دی. (۲) هیڅوک په زور یو خدمت ته نه ګمارل کیږی.
۱۱ ماده: هیڅوک یواځی د یو قراردادی مکلفیت د نه ترسره کولو له امله نه بندی کیږی.
۱۵ ماده: هیڅوک د یوی سرغړونی د ترسره کولو او یا نیمګړتیا له امله چی په ملی یا نړیوال قانون په خپل وخت کی جنایی جرم نه ؤ، مجرم نه ګڼل کیږی.
۱۶ ماده: هر څوک هر چیری د قانون په وړاندی د یو شخص په توګه پیژندل کیږی.
۱۷ ماده: هرڅوک د بیان، وجدان او د دین آزادی لری.

لړ ترلړه د دغو ۷ مادو څخه دری یی (ژوند، ربړول، مریتوب) د نړیوال قانون د نورم قطعی او پریکړنی مادی ګڼل کیږی، معنی دا چی د ICCPR غړی دولتونه نه یواځی د هغو د محدودولو صلاحیت نه لری، بلکه په ټولو حالاتو کی د هغوی د تطبیق مکلفیت لری.

سرچینه:
Richards, David L. and K. Chad Clay, Government Respect for Non-derogable Human Rights During Declared States of Emergency,1996-2004, paper prepared fort he 2008 Annual Meeting of the International Studies Association, 26-30 March 2008, San Frencisco, p.6.

[1] - GAOR, A/39/40 Report HCR, p.84 para.270
[2] UN Human Rights Committee, General Comments 29 (States of Emergency)

د بشری حقونو په هکله اروپایی منشور (ECHR)

د بشری حقونو په هکله اروپایی منشور (ECHR) په بیړنیو حالاتو کی د بنسټیزو بشری حقونو د خوندی ساتنی لپاره اضافی قانونی ضمانتونه وړاندی کړی دی. د دغه منشور ۱۵ ماده غړو دولتو ته یوائی د جګړی یا نورو عامه بیړنیو حالاتو کی چی د ولس ژوند له خطر سره مخامخ کیږی، د منشور په وړاندی په خپلو ژمنو کی د تنازل اجازه ورکوی. د یوعامه بیړنی حالت عمومی معنی د بشری حقونو د اروپایی محکمی لخوا د «یو استثنایی، ناڅاپی یا د یو کړکیچ یا بیړنی حالت تعریف شوی چی ټول خلک یا ولس یا یوه برخه تری اغیزمن شی».[1] اروپایی کمیسیون ټینګار کړی چی «کړکیچ یا خطر په نوموړو اقداماتو کی باید استثنایی وی یا د منشور لخوا د عامه مصونیت، روغتیا او د عامه نظم د کمزورتیا په خاطر اجازه ورکړ شوی وی».[2] که چیری یو دولت د ECHR پر اساس په خپلو ژمنو کی تنازل رامنځ ته کوی باید اروپایی شورا ته خبر ورکړی او دغه ډول یوه خبرتیا باید وخت په وخت نوی کړای شی. د ECHR ۱۵ ماده په هیڅ صورت سره غړو دولتونو ته اجاره نه ورکوی چی له خپلو بنسټیزو مکلفیتونو څخه تنازل وکړی: ټولو اتباعو ته د ژوند کولو د حق ضمانت، د ربړونی منع، له مریتوب څخه آزادی او د بیان، وجدان او دین آزادی.

د بشری حقونو امریکایی منشور (ACHR)

د بشری حقونو امریکایی منشور (ACHR) په بیړنیو حالاتو کی د حقونوڅخه د تنازل په اړه تر ټولو یو هر اړخیز قانونی وسیله ده. د مدنی او سیاسی حقونو په هکله د نړیوال منشور او د بشری حقونو د اروپایی منشور د ضمانتونو د درلودلو سر بیره د امریکایی منشور ۲۷ ماده په بیړنی یا استثنایی حالاتو کی له حقونو څخه د تنازل د دغه ډول ضمانت لمن نوره هم پراخه کړی چی په هغی کی ۱۹ ماده د ماشومانو حقونه، ۱۷ ماده د کورنی ساتنه، ۲۳ ماده په حکومت کی د برخی اخیستلو حق او قضائی ضمانتونه چی د نوموړو حقونو د خوندی ساتنی ضمانت کوی، شاملی دی. سربیره پر دی د بین الامریکایی بشری حقونو محکمه په OC-8/87 تر نامه لاندی په یو مشورتی نظر کی څرګندوی: په داسی حال کی چی یو دولت ته صلاحیت ورکړ شوی چی د اړتیا په وخت په یو بیړنی حالت کی ځینی مدنی آزادی په موقته توګه وځنډوی، خو هیڅکله دا حق نه لری چی د قانون حاکمیت په تعویق واچوی او نه هغه کسان چی په قدرت کی دی صلاحیت لری چی د قانونیت اصل، چی د هغه په نسبت په ټولو وختونو کی د ژمنی مکلفیت لری، له پام څخه وغورځوی.[3]

لنډه دا چی یو شمیر نړیوال ضمانتونه موجود دی ترڅو هغه صلاحیتونه محدود کړی چی دولت له هغو څخه په استفادی سره غواړی په بیړنیو حالاتو کی خپل مسوولیتونه او مکلفیتونه هسی تر سره نه کړی چی په عادی حالتونو کی تر سره کوی. تر ټولو مهمه دا چی د نړیوال قانون په اوسنی جوړښت کی د نورو هیوادونو په کورنیو چارو کی په اصطلاح د نه لاس وهنی د اصل کمزوری کیدل او د«ټولو لپاره آزادی» تر نامه لاندی د بشری حقونو مکلفیتونه د هغه یو نقش د پیاوړتیا سبب ګرځی چی مدنی ټولنه یی په بیړنیو حالاتو کی لوبولای شی. د بشری حقونو د تړونونو او منشورونو نورمونه ټول دوه ګونی خصوصیت لری: له موافقی سره سم عمل کولو مکلفیت او که چیری نور له هغی څخه سرغړونه کوی، اعتراض کول. په نتیجه کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی له نړیوال قانون سره د

---

[1] European Court of Human Rights, Lawless v. Ireland, 3 Eur. Ct.H.R. (Ser.A) at 56 (1960).
[2] Svensson-McCarthy Anna-Lena, The International Law of Human Rights and States of Exception: With Special Refrence to the Travaux Préparatoires and Case-Law of the International Monitoring Bodies, Springer, London, 1998, p.464.
[3] Report by UN Special Rapporteur, Mr. Leandro Despouy, on the question of Human Rights and States of Emergency, §48; available at www.derechose.org/nizkor/excep/despouy97en.html

دولتونو د سم عمل کولو لپاره هڅو، په نړیوال قانون کی د دولت د مکلفیتونو په هکله د معلوماتو خپرولو او نورو دولتونو ته د بشری سرغړونو او نورو ناوړو چلندونو د رپوټ ورکولو سره د بشری حقونو د تیریو په مخنیوی کی یو مهم نقش لوبوی.

۱۴ ـ ۴ چوکاټ
په یو بیړنی حالت کی د بشری حقونو د نورمونو په هکله د پاریس حد اقل معیارونه

په یو بیړنی حالت کی د بشری حقونو د نورمونو په هکله د نه وضاحت له امله د مدنی ټولنی یو سازمان په خپل نوبت د داسی نورمونو په هکله د حد اقل معیارونو د مراعاتولو لپاره یوی صلاحیت لرونکی لاربښوونی ته وده ورکړه. د نړیوال قانون د انجمن یوی خاصی فرعی کمیټی دغه موضوع ۶ کاله مطالعه کړه. د بشری حقونو د قانون د تطبیق لپاره د بشپړی کمیټی لخوا د دغه لاربښوونی کتنی دوه کاله نور وخت ونیو تر هغه پوری چی د ۱۹۸۴ کال د اګست له ۲۶ څخه د سپتمبر تر لومړی نیټی پوری په پاریس کی د نړیوال قانون د انجمن ۶۱ کنفرانسونه دایر شول او د رائیو په اتفاق سره یی دغه حد اقل معیارونه تصویب کړل.

دغه حد اقل معیاورنه د بیړنی حالاتو چی د یو ولس ژوند ته ګواښ کوی پر اعلامیی او اداری باندی واکمنی لری او په ۱۶ مادو کی خلاصه شوی دی چی د حقونو او آزادیو نه محدود کول تشریح کوی. په خاصه توګه دغه معیارونه په بیړنی حالاتو کی د انفرادی اشخاصو د ساتنی لپاره عمومی اصول په څرګنده توګه بیانوی.

په یو بیړنی حالت کی د بشری حقونو د نورمونو په هکله د پاریس حد اقل معیارونه

ب ـ برخه: بیړنی صلاحیتونه او د انفرادی اشخاصو ساتل: عمومی اصول

۱ - عامه بیړنی حالت په وخت کی اړوند دولت کولای شی په داسی اقداماتو لاس پوری کړی چی له هغو سره په خپله خاوره کی د هر فرد په نړیوال قانون کی د پیژندل شویو بشری حقونو او آزادی د خوندی ساتنی په مکلفیتونو کی تنازل رامنځ ته کړی، خو کولای شی په هغو نړیوال څرګند کړای شویو حقونو په وړاندی مکلفیت کی چی په خپلی اصطلاح د «نه تعلیق وړ» او د نه تنازل وړ دی، تنازل ونه کړی.

۲- تنازل لپاره د اقداماتو صلاحیت څرنګه چی مخکی تری یادونه وشوه څلورو عمومی شرطونو پوری تړلی دی:

الف - هر دولت چی د نړیوال یا سیمه ایز بشری حقونو د تړون غړی وی د خبرتیا له اصل سره سم عمل کوی، څرنګه چی د اړوند تړون لخوا هدایت شوی دی.
ب - دغه اقدامات باید د موجودی وضعی سره تناسب ولری.
ج - دغه اقدامات باید د نړیوال قانون له مخی د دولت له نورو مکلفیتونو سره تناقض ونه لری.
دال - دغه اقدامات باید د نژاد، رنګ، جنسیت، ژبی، دین، ملیت یا ټولنیز اصلیت د توپیر پالنی پر اساس نه وی.
هـ - د نړیوال قانون له مخی بنسټیز حقونه او آزادی د نه محدودیدو وړ دی حتی په بیړنی حالاتو کی. د حد اقل معیار په توګه اساسی قانون باید ضمانت وکړی چی په نړیوال قانون کی د نه تنازل وړ په توګه په رسمیت پیژندل شوی حقونه دبیړنی حالاتو سره نه اغیزمن کیږی.

۳- که چیری یو دولت په بیړنی حالت لاس پوری کول غواړی او یا د هغه په اجراء کولو بوخت وی باید دغه لاندی اصول مراعات کړی:

الف – د اجرائیه قوی د صلاحیتونو د پراخیدو سره سره د مقننی بنسټیز فعالیتونه باید خوندی پاتی شی. نو په دی وجه مقننه باید عمومی لاربښوونی وکړی ترڅو د اجازه ورکړای شویو اقداماتو په رڼا کی اجرائی فرمانونه تنظیم کړی.

ب – د مقننی ځانګړی صلاحیتونه، مصونیت او امتیازونه باید پر خپل ځای خوندی پاتی شی.

ج – د قضائیه قوی د خپلواکتوب ضمانت او د قضاء دنده باید پر خپل ځای خوندی پاتی شی. په خاصه توګه له بیړنی صلاحیتونو څخه استفاده چی قاضیان له خپلی دندی ګوښه کړی یا د قضائی ارګان جوړښت کی بدلون رامنځ ته کړی او یا د قضاء په خپلواکتوب کی محدویت رامنځ ته کړی، باید شدیداً منع وی.

۴ - الف – د حقونو په ټولو محدودیتونو کی ټول بیړنی اقدامات د هغه قانون تر واکمنی لاندی ملاتړ کیږی، چی په خپل وخت کی د خلکو د استازو لخوا جوړیږی.

ب – د عمل هغه نورمونه چی د بیړنی حالت لپاره په کار لویږی باید په هغه وخت کی چی بیړنی حالت وجود ونه لری جوړ شی.

ج – دولتونه (اجرائیه او مقننه) وخت په وخت بیړنی حالاتو باندی کتنه کوی او حتی د اړتیا په صورت کی بدلون په کی رامنځ ته کوی تر څو په معقوله توګه د بیړنیو صلاحیتونو څخه د ناوړه استفادی مخنیوی وشی.

۵ – قضائیه باید صلاحیت او د قضاء لپاره حدود ولری: لومړی باید وکتل شی چی آیا بیړنی قانون د دولت له اساسی قانون سره سمون لری که نه؛ دوهم باید وکتل شی چی آیا د بیړنی صلاحیت اجراآت د بیړنی حالت له قانون سره سمون لری که نه؛ دریم باید ډاډ لاس ته راشی چی د نه تنازل وړ حقونو باندی تیری نه کیږی او ډاډ لاس ته راشی چی د تنازل اقدامات چی نور حقونو کی محدودیت رامنځ ته کوی اندول ولری. او څلورم، چیرته چی ښاری او محلی قوانین او نظم وجود ولری هغه باید په تعلیق کی را نه اوستل شی، قضاء باید هغه نافذ او جاری وګڼی؟ د قانون محکمه باید بشپړ صلاحیت ولری چی هر هغه اقدام (اجرائی یا تقنینی) چی د یاد شویو آزموینو سره سمون ونه لری، باید هغه بی اعتبار او ناچل اعلان کړی.

سرچینه:

Lillich, Richard B, „The Paris Minimum Standards of Human Rights Norms in a State of Emergency" in The American Journal of International law, Vol, 79, No. 4(Oct. 1995).

څرنګه چی په تیره برخه کی بیان شول چی ډیری ملی اساسی قوانین او یو شمیر نړیوال تړونونه د بیړنی حالت په وخت کی له صلاحیتونو څخه د ناوړه استفادی د مخنیوی لپاره محافظتی احکام لری. البته دغه محافظتی احکام په خپل سره نه تطبیق کیږی، دلته د مدنی ټولنی د سازمان دنده ده چی خپل نقش په دی برخه کی ولوبوی: یواځی د دولت له کنترول څخه خپلواک سازمانونه کولای شی چی د دولتی ارګانونو لخوا د سرته رسیدلو بشری حقونو د سرغړونو په هکله رپوټ ورکړی او حکومت دی ته واړوی چی د بیړنیو حالاتو په وخت کی خپلو نړیوالو مکلفیتونو ته درناوی ولری. دغه راز خپلواک سازمانونه په هغه موقف کی دی چی کولای شی د ملی قوانینو او هدایاتونو په طرح کی تخصصی مرسته وکړی ترڅو خپل نړیوال مکلفیتونه پر ځای کړی. له تاریخی لحاظه د بشری حقونو ډیری سرغړونی هغه وخت رامنځ ته کیږی چی پوځ د ملکی اداری ترکنترول لاندی نه وی. بالمقابل له

بیړنیو صلاحیتونوڅخه کار اخیستل هغه وخت په سمه توګه صورت مومي چې استثنایی یا بیړنی حالات په صراحت سره او مخکی له مخکی په دایمی اساسی قانون کی تشریح شوی وی.

۱۴ – ۵ چوکاټ
نړیوال قانونی نورمونه او بیړنی حالات

د ملکی او سیاسی حقونو په هکله نړیوال منشور

۴ ماده: د عامه بیړنی حالت په وخت کی چی د یو ولس ژوند او شتون ته ګواښ کیږی د اوسنی منشور غړی دولتونه ښایی په هغو اقداماتو لاس پوری کړی چی د اوسنی منشور په وړاندی په خپلو مکلفیتونو کی تر هغی کچی تنازل وکړی چی د بیړنی حالت وضعیت یی غوښتنه کوی، البته په دی شرط چی دغسی اقدامات د نړیوال قانون په وړاندی د هغوی د مکلفیتونو سره په تناقض کی نه وی او د نژاد، رنګ، ژبی، دین یا ټولنیز اصلیت پر بنسټ توپیر پالنی په کی ونه شی.

۶ ماده: هر انسان د ژوند کولو لپاره ذاتی حق لری. د دغه حق ضمانت په قانون کی شوی دی. هیڅوک په قصدی توګه له خپل ژوند څخه بی برخی کیدای نشی. په هغو هیوادونو کی چی د مرګ سزا یی بنده کړی نه ده، دغسی سزا یواځی د یو ډیر سخت جرم لپاره د جاری قانون په مطابق ټاکله کیږی، البته په دی شرط چی د اوسنی منشور او د عام قتل د مخنیوی او سزا د منشور سره په تناقض کی نه وی. دا سزا یواځی د یوی صلاحیت لرونکی محکمی لخوا د یوی وروستی فیصلی له مخی تطبیقیږی.

۷ ماده: هیڅوک د ربړولو یا د بیرحمانه، غیر بشری یا سپکاوی وړ چارچلند وړ نه ګرځی. په خاصه توګه هیڅوک د خپلی خوښی پرخلاف د طبی یا علمی تجربی لاندی نه نیول کیږی.

سرچینه: http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm

د بشری حقونو په هکله اروپایی منشور

۱- د ژوند کولو لپاره د هر انسان حق په قانون کی ضمانت شوی. هیڅوک په قصدی توګه له ژوند کولو څخه نه بی برخی کیږی، مګر دا چی د کوم جرم مرتکب شی او د قانون له مخی د محکمی له خوا ورته د مرګ سزا وټاکله شی.
۲- له ژوند څخه بی برخی کول د همدی مادی سره په تناقض کی نه ګڼل کیږی، کله چی د قوی څخه د کار اخیستلو لپاره په لاندی شرایطو کی مطلقاً اړتیا ولیدله شی:
الف – د یو شخص څخه د یو غیرقانونی زور زیاتی په مقابل کی دفاع؛
ب – د تیښتی د مخنیوی په وخت کی په یو جرم باندی د یو تورن سړی نیول؛
دال – د یوی اله ګولی یا ناکراری په وخت کی د قانون په مطابق د قوی څخه د کاراخیستلو په وخت.

۱۵ ماده:
۱ – د جګړی په وخت یا نورو بیړنیو حالاتو کی چی د یو ولس ژوند له ګواښ سره مخامخ کوی د ترون هر غړی دولت کولای شی په اقداماتو لاس پوری کړی چی د دی منشورپه وړاندی له خپلو مکلفیتونوڅخه تنازل وکړی . البته په دی شرط چی دا اقدامات د بیړنی وضعیت سره تینګ اړول

ولری او په دی شرط چی د نړیوال قانون په وړاندی د هغه د نورو مکلفیتونو سره تناقض ونه لری.
۲ – له دوهمی مادی څخه ، مگر دا چی د جګړی د قانونی چلند په نتیجه کی رامنځ ته شی، له دریمی مادی «دربړولو منع»، ۴ (لومړی پاراګراف) «د مریتوب منع» او له ۷ مادی «له قانون څخه پرته د سزاء منع» هیڅ ډول تنازل مجاز نه دی.

۳- د دی منشور هر غړی دولت چی د تنازل له حق څخه استفاده کوی باید د اروپاد شورا عمومی منشی ته د خپلو اقداماتو څخه په بشپړه توګه خبر ورکړی. دغه راز کله چی د دغو اقداماتو څخه لاس اخیستل کیږی یا په کی آسانتیاوی رامنځ ته کیږی او د منشور احکام بیرته جاری کیږی باید د اروپا د شورا عمومی منشی ته خبر ورکړ شی.

سرچینه:http://conventions.co.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm

د بشری حقونو په هکله امریکایی منشور

۲۷ ماده د ضمانتونو ځنډول
۱ – د جګړی په وخت یا نورو بیړنیو حالاتو کی چی د یو ولس ژوند له ګواښ سره مخامخ کوی د ترون هر غړی دولت کولای شی په هغو اقداماتو لاس پوری کړی چی د دی منشورپه وړاندی له خپلو مکلفیتونوڅخه تنازل وکړی. البته په دی شرط چی دا اقدامات د بیړنی وضعیت سره تینګ اړول ولری او په دی شرط چی د نړیوال قانون په وړاندی د هغه د نورو مکلفیتونو سره تناقض ونه لری او د نژاد، د پوست رنګ، جنسیت، ژبی، دین یا ټولنیز اصلیت د توپیر پالنی پر بنسټ ولاړ نه وی
۲- پورتنی حکم د دغو لاندو مادو د هیڅ یوی د تعلیق اجازه نه ورکوی: دریمه ماده (دحقوقی شخصیت حق)، څلورمه ماده (د ژوند حق)، پنځمه ماده (د بشری چلند حق)، شپږمه ماده (له مریتوب څخه د آزادی حق) نهمه ماده (د قانون د ماتقدم له حکم څخه برائت، دوالسمه ماده (د وجدانی او دینی آزادی)، اولسمه ماده (د کورنی آزادی)، ۱۹ ماده (د ماشوم حقونه)، شلمه ماده (د تابعیت آزادی) او درویشتمه ماده (په حکومت کی د شمولیت حق) یا د داسی حقونو د خوندی ساتی لپاره د اړتیا وړ قضائی ضمانتونه.
۳ – هر غړی دولت چی د دی حق څخه د تعلیق لپاره استفاده کوی غړو دولتونو ته د تعلیق د احکامو د کار اخیستلو په هکله اود هغی نیتی چی هغه تعلیق پای ته رسیږی د امریکایی دولتونو د سازمان د دارالانشاء له لاری خبر ورکوی.

سرچینه: http://www.oas.org/juridico/English/treaties/b-32.html

د ربړولو او نورو ظالمانه، غیرانسانی یا سپکاوی کونکی چلند پر ضد منشور

۲.۲ ماده - استثنایی شرایط یا داسی نور څرګندوی چی آیا د جګړی یو حالت، کورنی سیاسی بی ثباتی یا عامه بیړنی حالت کولای شی چی د ربړولو څخه استفاده توجیه کړی.

سرچینه: http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/h_cat39.htm

د بیړنی حالاتو په وخت کی ستراتژیکی عمل

د بیړنی حالاتو په وخت کی د دی لپاره چی امنیتی سکتور دی ته واوړل شی چی بشری حقونه مراعات کړی د مدنی ټولنی سازمانونه دوه لاری په مخکی لری. لومړی، د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی

چې د غوره معیارونو او قانوني محافظت د طرحې او تصویب لپاره هڅوني وکړي ترڅو د یو بیړني حالت لګول تنظم کړي او روښانه کړي چې د کومو شرایطو له مخې هغه بیرته لیرې کیږي یا اوږدیږي. دوهم، د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د امنیتي سکتور ناوړه چلندونه ثبت کړي او بهرنۍ نړۍ ته د خپلو موندونو په هکله معلومات ورکړي.

د بیړني حالت له لګولو څخه مخکې

د یوې بیړنۍ حالت د چمتو کولو لپاره د مدني ټولنې د سازمانونو پر مخ یو ګڼ شمیر لارې چارې پرانیستې دي. ځینې په لاندې ډول دي:

- روزنه
- قانوني اصلاحات
- د پوهې د سطحې لوړول

معمولاً د بیړني حالاتو په وخت کې د خوځښت په آزادیو باندې محدودیت لګول کیږي. په دغو حالاتو کې پولیس او وسلوال ځواکونه اکثر سرکونه بندوي، سیاسي غونډې ګډوډوي او د بیړني حالاتو مقررات جاري کوي، په خاصه توګه په انتقالي دولتونو کې چې د مطلق العنان واکمنیو څخه سر راپورته کړې، امنیتي سکتور له اتباعو سره د چارچلند په برخه کې په دیموکراتیکو اصولو باندې سم نه پوهیږي او په تطبیق کې هم له نیمګړتیاو سره مخامخ کیږي. دبیلګې په توګه وسلوال ځواکونه له تروریزم سره د مقابلې لپاره روزل شوي دي، نه په ښارونو کې د قانون او نظم د ساتلو لپاره. په دې برخه کې د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د امنیتي سکتور په وزارتونو کې د ظرفیتونو د جوړولو لپاره هغوی ته په اساسي موضوعاتو کې روزنه ورکړي. دغه راز د یو بیړني حالت لګول ډیری وخت چارواکو ته دا صلاحیت ورکوي ترڅو مشکوک کسان پرته له یو قانوني امر څخه ونیسي. پخوا پولیسو د توقیف په دوره کې اکثر له ربړوني څخه کار اخیست ترڅو له مشکوک شخص څخه معلومات ترلاسه کړي. په دې برخه کې بیاهم د مدني ټولنې سازمانونه د پولیسو او د امنیتي سکتور د نورو ادارو په روزلو کې مهم نقش لوبولی شي چې څرنګه پرته له ربړولو څخه معلومات لاس ته راوړي.

معنی دا چې د نړۍ په یو شمیر هیوادونو کې د بیړني صلاحیت څخه کاراخیستل سم تعریف او څرګند شوی نه دی او د بشري حقونو او د نورو داسې تړونونو له ژمنو سره تناقض لري. څرنګه چې پورته یادونه وشوه یو شمیر خاص نورمونه شته دي چې د بیړني حالاتو لپاره صلاحیتونه تنظیموي، لکه د ربړولو څخه آزادي، د دین حق او د نژاد، رنګ او نسب پر بنسټ نه توپیر کول. د دې نورمونو څخه د سرغړونو د مخنیوي لپاره د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د قانوني اصلاحاتو لپاره هڅوني وکړي ترڅو له نړیوال او د بشري حقونو له قانون سره د راتلونکو بیړني حالاتو تطابقت تأمین کړي. په نورو حالاتو کې هغه مقررات چې پر بیړنیو صلاحیتونو باندې واکمن دي وجود نه لري، هغه حالات چې ډیرې وخت د بشري آن تر ټولو بنسټیز حقونو ته د نه پاملرنې سبب ګرځي، دا ځکه چې د بیړنیو حالاتو په وخت کې د امنیتي سکتور د نقش په هکله څرګند محدویتونه وجود نه لري. په داسې حالاتو کې د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې د نړیوالو معیارونو او غوره چارچلندونو پر بنسټ چې مخکې له دې نړۍ یادون وشو، خصوصاً د ۱۹۸۴ کال د پاریس د حداقل نومو معیارونو (۱۴ – ۴ چوکاټ وګورئ) پر اساس، د بیړني حالاتو د قانون د جوړولو لپاره هڅې وکړي.

لنډه دا چې د مدني ټولنې سازمانونه د بېړنيو حالاتو په وخت کې د نړيوال محافظتي احکامو او د نه تنازل وړ بشري حقونو په هکله د خلکو په پوه کولو کې مهم نقش لوبوی. يوازې هغه وګړي چې له خپلو حقونو څخه خبر وي کولای شي چې د يو معقول بدلون لپاره په عمل لاس پورې کړي. بېړنی حالات او بېړني صلاحيتونه هغه موضوعات دي چې د هغوی په هکله د پوهې د سطحې د لوړولو لپاره بايد زيار وايستل شي.

د بېړني حالاتو په وخت کې

که چيرې د مدني ټولنې د يو سازمان چارچلندونه او خبرې د يو استبدادي حکومت د نيوکو او مداخلې سره مخامخ کيږي، دغه سازمان مجبور دي چې پرته له دې چې د خپل سازمان بشپړتيا باندې سازش وکړي او د خپلو غړو په بربنډونه لاس پورې کړي بايد خپل کار ته په اغيزمنه توګه دوام ورکړي. د بېړني حالاتو په وخت کې د مدني ټولنې سازمانونه د معلوماتو يوازېني خپلواکې سرچينې دي. په همدې وجه تر ټولو د مخه هغوی د زور زياتيو او اختناق قربانيان ګرځي. البته په دغو حالاتو کې د مدني ټولنې د سازمانو د کار لپاره کوم ځانګړې لاره چاره وجود نه لري. خو بيا هم کيدای شي چې دغه لاندې يادوني د لارښوونو په توګه وړاندې شي؛ په عمل کې د مدني ټولنې سازمانونه بايد دغه لارښووني له ښه قضاوت او له خاصو محلي شرايطو سره ګډ کړي:

- تر کومه ځايه چې امکان ولري د مدني ټولنې سازمانونه بايد د بېړني حالاتو په وخت کې د قانون په چوکاټ کې عمل وکړي ترڅو د دولتي چارواکو لخوا په آساني سره تر هدف لاندې ونه نيول شي؛
- د مدني ټولنې سازمانونه بايد له ټولو موجودو قانوني امکاناتو څخه کار واخلي ترڅو د دولتي چارواکو لخوا د خنډونو او ځورولو په هکله رپوټ ورکړي. په خاصه توګه هغوی دغه رپوټ د بشري حقونو او د شکايتونو د اوريدو ملي تأسيساتو ته، که چيرې موجود وي، خبر ورکړي؛
- د بېړني حالاتو په وخت کې حکومتونه احتمالاً ډير زيات هغو مدني ټولنې سازمانونو ته ځواب ورکړي چې هغو سره يو ځای کار کړي او د هغوی خپلواکتوب په رسميت پيژندل شوی دی. دا د هغوی د تشکيلاتي اعتبارتوب د ودې اهميت ته اشاره کوي.؛[1]
- د اوږد کړای شويو بېړني حالاتو په وخت کې د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې له نړيوالو شريکانو سره همکاري وکړي او په نړيوالو کمپاينونو لاس پورې کړي تر څو په خپل هيواد کې سرغړونو ته نړيوال پام واړوي.
- په هغو هيوادونو کې چې جلاوطني خلک ډير زيات دي د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې په بهر کې له خپلو ميشت هيوادوالو سره اړيکې ټينګې کړي ترڅو د سرغړونو په هکله بهرنی نړۍ ته رپوټ ورکړي او له دې لارې نړيوال پام ځان ته واړوي. دا چې په دروازه تړلو چاپيرياليونو کې د مدني ټولنې سازمانونه اکثر د اختناق او زورزياتيو قربانيان دي، هغوی کولای شي چې د هغو بشري حقونو د سرغړونو او ځورلو په هکله چې د دوی د غړو په برخه کې د چارواکو لخوا سرته رسول کيږي په مستقيمه توګه رپوټ ورکړي؛
- ډيری وخت محدود چاپيريالونه په دې موخه جوړيږي چې په ملي سطح د ډلو او ائتلافونو څخه د ملاتړ د ودې مخه ونيوله شي، کوم چې د دولت واکمنی ته ننګونه پيدا کوي. په داسې شرايطو کې د مدني ټولنې سازمانونه بايد په داسې اقداماتو لاس پورې کړي چې حکومت تر فشار لاندې ونيسي او قانع کړي چې ځيني آزاديو ته درناوی ولري؛
- که چيرې تر فشار لاندې وي، نو د مدني ټولنې سازمانونه کولای شي چې له نړيوالو قانوني وسايلو څخه کار واخلي ترڅو په خپلو اړوندو هيوادونو کې د بشري حقونو مدافعينو څخه چې

---

[1]- د تشکيلاتي اعتبار د ودې په هکله نور زيات معلومات په نهم فصل کې لوستلی شي.

له ګواښونو سره مخامخ دي، ملاتړ وکړي. د دغو قانوني وسايلو په هکله زيات معلومات د همدې کتاب په ديارلسم فصل کې ورکړ شول.

۱۴ ـ ۶

د جبهې لومړۍ کرښه

هغه اساسي جوړښت چې د مدني ټولنې سازمانونو سره د هغوی د خپل امنيت د ساتلو په برخه کې مرسته کوي د (International foundation Front Line) يا «د جبهې د لومړۍ کرښې نړيوال بنسټ» په نامه ياديږي. فرنټ لاين يو روزنيز پروګرام لري او وخت په و خت هغه معلومات خپروي چې په هغو کې داسې لارښووني شته چې د ګواښونو، ويرولو او حملو په وړاندې سرې څرنګه مقابله وکړي او خپل امنيت خوندي وساتي. دغه نشراتي مواد په دغې پاڼې کې موندلای شي: http://www.frontlinedefenders.org/manuals

بيړنی حالتونه او قيد يا تنګ کړای شوی چاپيريالونه: ګډ جوړښتونه

دغه فصل تر اوسه پورې بيړنيو حالاتو ته ځيرې شوی دی، څرنګه چې د هغو مختلف ډولونه او د مدنی ټولنې د سازمان د نقش په هکله يې معلومات ورکړي دي. خو په دې وروستی برخه کې هغه سپارښتنې بيان شوی چې څرنګه له سختو حالاتو او چاپيرالانو سره تعامل وشي.

قيد يا تنګ چاپيريالانونه په حقيقت کې د بيړنی حالاتونو يولړ خصوصيات بيانوی، خو په عمومي توګه هغه ډير وخت دوام کوی. سربيره پر دی د مدنی ټولنې سازمانونه هغه نقش چې په بيړنيو حالاتو کې لوبوی، دغسې يوه نقش په يو تمديد کړای شوی سخت چاپيريال کې هم لوبولی شی او سپارښتنې البته په عمومي توګه هم په همدی اړه د تطبيق وړ دی.

د قيدو چاپيريالونو خصوصيت دا دی چې د بيان، وجداني، ټولنو جوړولو، دين، خوځښت او دغه راز نورو مدنی آزاديو باندی قيودات ولګول شی او يا د مطبوعاتو د خپريدو مخه ونيوله او د وجدانی اعتراض کونکو او غير حکومتی سازمانونو په ټکولو لاس پوری شی. دغه قيودات اکثر د استبدادی رژيمونو لخوا يا د حکومتی ادارو په ورځنيو کارونو کی ليدل کيږی او يا د يو نوی قانونی چوکات يوه برخه ګرځول شوی دی. د امنيتی سکتور سازمانونه او د هغه اداری اکثر په دغه ډول چاپيريال کی د بشری حقونو د سرغړونو مسووليت په غاړه لری. معنی دا چی اکثر د مدنی ټولنې سازمانونه په داسی چاپيريالونو کی د سانسور او زورزياتيو هدف ګرځی.

د رژيمونو د اختناق په وړاندی د مقابلی يوه ډيره ښه لاره نړيوالی ټولنی ته شکايت دی. په اختناقی چاپيريالونو کی د مدنی ټولنې سازمانونه کولای شی چی نړيوالی ټولنی ته د بشری حقونو د سرغړونو په هکله شکايتونه وړاندی کړی. نړيوال فشارونه اکثر بهرنی دولتونه او مرسته کونکی هيوادونه دی ته اړوی چی پر استبدادی رژيمونو باندی فشارونه زيات کړی او د بشری حقونو د سرغړونو په خاطر پری بنديزونه ولګوی ترڅو هغوی مجبوره کړی چی پر خپلو پاليسو کی بدلون رامنځ ته کړی. خو دا هم بايد په پام کی ونيول شی چی د سرغړونو په هکله د ريپوټونو، بنديزونو او د پاليسيو د بدلون ترمنځ اړيکی سره مستقيم تړاو نه لری. ډيری وخت ليدل شوی چی اکثر استبدادی رژيمونه د نړيوالو فشارونو او بنديزونه سره سره تر ډيری مودی په قدرت پاتی شوی؛ معنی دا چی يواځی نړيوالی ټولنی ته د بشری حقونو د سرغړونو په هکله د ريپوټ ورکولو سره برياليتوب لاس ته نه راځی. خو يو څه اوس څرګنده ده چی دولتونه په اوسنی عالمی شوی نړی کی له خپلو ګاونډيو او يا نړيوال عام ذهنيت څخه د ځان ګوښه کيدو ادعا کولای نشی.

په قيد او تنګ کړای شويو چاپيريالونو کی د مدنی ټولنی د سازمانونو نقش بايد يوائځی د سرغړونو او تيريو د څارنی او رپوټ ورکولو پوری محدود نه کړای شی. په د ی اړه بايد د مدنی ټولنی سازمانونه له ټولو قانونی امکاناتو څخه کار واخلی تر څو د ناوړه چلندونو مخه ونيسی. ډيری وخت ليدل شوی دی چی په قيد او سخت کړای شويو چاپيريالونو کی حکومتونه د دی لپاره چی بهرنی نړی وغولوی او داسی وښيی چی ګواکی ديموکرايتکه واکمنی لری، يو ډول ظاهری ديموکراتيک تأسيسات لکه د شکايتونو د اوريدو يا د بشری حقونو کميسيونونه جوړوی. دغه تأسيسات په سختی سره د حکومت يا دولت څخه جلا او خپلواک عمل کوی. خو کله چی دا تأسيسات جوړ شی، کيدای شی چی خپل ځانګړی تګلاره خپله تعقيب کړی. نو په دی وجه د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی تر کومی کچی چی امکان لری له هغو سره همکاری پيل کړی او هڅه وکړی چی مثبتی خواته د هغوی په تګلاری باندی نفوذ پيدا کړی.

لنډه دا چی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د ستونزو د حل لپاره په ډله ايزو اقداماتو کی مرسته وکړی. په قيد او تنګ کړای شويو چاپيريالونو کی د بيان او غونډو جوړولو پر آزاديو باندی قيودات پر ديموکراتيکی پروسی باندی د نفوذ موندلو په موخه د هر فرد لپاره امکانات زياتوی. د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی د ټولنی د بيلابيلو پرګنوغيرحکومتی لوبغاړو د يووالی لپاره هڅه وکړی تر څو د تيری کونکی پاليسيو پرضد يوه مشترکه جبهه جوړه کړی. په دی برخه کی ډير مشهور او ښه مثال په چيلی کی د Asamblea de la Civilidad په نامه ټولنه ده چی د يو شمير سياسی ګوندونو او مدنی ټولنی د لوبغاړو په يو ځای کولو کی ستر نقش ولوباوه، آن تر هغه چی د ۱۹۸۰ لسيزی په پای کی د پينوچيت د رژيم په راپرځولو کی ستر نقش ولوباوه. لطفاً (۱۴ – ۸ چوکاټ مطالعه کړی.)

۱۴ – ۷ چوکاټ

په قيد کړای شويو چاپيريالونو کی د مدنی ټولنی سازمانونه

چين

په قيد کړای شويو چاپيريالونو کی په بهر کی ميشت او جلاوطنی خلک ډيری وخت د سيمه ايزو فعاليتونو سره په ملاتړ او بشپړتيا کی ډيره ښه مرسته کولای شی. د دی ښه مثال د Laogai Research Foundition دی چی په ۱۹۹۲ کال کی په چين کی د زيږدلی امريکايی Harry Wu لخوا تأسيس شو. هغه ۱۹ کاله د Laogai د شاقه کار په کمپونو کی په بند محکوم شوی ؤ.

په چينايی اصطلاح کی laogai «د کار له لاری اصلاح» ته وايی. د Laogai سيستم د Mao Zedong (ماؤسيتونګ) لخواجوړ شو او تر ډيری کچی د شوروی اتحاد د Gulags د شاقه کارونو له کمپونو سره ورته والی درلود. نن هم په چين کی د شاقه کارونو سزا موجوده ده چی موخه يی د کار په شاقه کمپونو (laojiao) ګواکی «د کار له لاری بيا روزل» دی، په حقيقت کی دا يو ډول اداری بنديخانه ده چی د دری کلونو لپاره پرته د کومی محکمی له فيصلی څخه تورن کسان هلته ساتی.

د خپلو فعاليتونو په جمله کی د Laogai Research Foundation يو شيرمياشتنی لاسی کتاب خپروی. په دی کتاب کی د څه د پاسه ۱۰۰۰ بنديخانو څخه نوم اخيستل شوی چی د هغو په جمله کی د شافه کارو نو کمپونه «د کار له لاری بيا روزل» هم شامل دی. دا د چين د شاقه کارونو د سزا د قانون په هکله يوائځنی خپلواک ريفرينس دی چی په عامه توګه ورته لاس رسی ممکن دی.

سرچینه:
Laigai Research Foundation, http://www.laogai.org

زیمبابوی

د WOZA سازمان د هغو بشری حقونو د تیریو او سرغړونو په هکله چې د نوموړی سازمان د غړو په برخه کې شوی ۇ یوه څیړنه خپره کړه.
(دغه پاڼه وګورئ:http://wozazimbabwe.org/?p=165). دغه راز دا سازمان وخت په وخت په خپلی پاڼی کی د خپلو نیول شویو غړو او یا د هغو د ربړولو په هکله معلومات خپروی. دغه پاڼه وګورئ: http://wozazimbabwe.org/?s=torture
دغه پاڼه د دوو مهمو هدفونو لپاره خدمت کوی: د دولت د وسلوالو ځواکونو لخوا د سرغړونو ثبتول او په عین وخت کی د دغو سرغړونو پر ضد خبرداری خپرول چې نوموړی سازمان بی تفاوته پاتی کیدای نشی او د دی توان لری چې نړیواله ټولنی ته شکایت وړاندی کړی ترڅو پر حکومت باندی فشار واچوی.

سرچینه: http://wozazimbabwe.org/?page_id=4

صربستان، Radio B92

په ۱۹۹۳ کال کی B92 له ۷ نورو راډیویی دستګاوو سره خپل قوتونه یو ځای کړل ترڅو د بریښنایی رسنیو یو خپلواک انجمن (Association of Independent Electronic Media) جوړ کړی چې هدف یی سولیز مقاومت او دیموکراسی ته ځیر شوی ۇ. د دغو مدنی ټولنو د سازمانونو ترمنځ د افقی اړیکو پراخوالی د دی سبب شو چې دغه انجمن د صربستان د هغه وخت د دیکتاتور Milosevic تر واکمنی لاندی د معلوماتو د آزادی لپاره په مبارزه کی ستر نقش ولوبوی.

په ۱۹۹۴ کال د پرانیستلو څخه وروسته B92 د راډیویی خپرونو څخه وړاندی پینه واړوله او یو نشراتی مرکز، د CD د تولید یوه شرکت جوړ کړ. سربیره پردی په بلګراد کی یو فرهنګی مرکز پرانیست او په ټول صربستان کی د لومړی ځل لپاره انترنتی خدمات عرضه کړل. په ټاکنو کی د درغلیو پر ضد د سترو مظاهرو په ترڅ کی نوموړی راډیویی دستګاه په ۱۹۹۶ کال د دوهم ځل لپاره وتړل شوه، خو د ملی او نړیوالو فشارونو په نتیجه کی چارواکی مجبوره شول چې وروسته له دوو ورځو هغه بیرته پرانیځی.

د ۱۹۹۹ کال د اپریل په میاشت کی د کوزوو د کړکیچ په وخت کی د ناتو د هوایی بمباریو په ترڅ کی د Milosevic رژیم د معلومات د تولو خپلواکو سرچینو د ټکولو هڅه وکړه. د B92 دفترونه بند شول او راډیویی دستګاه یی د ۱۹۸۹کال څخه وروسته د دریم ځل لپاره وتړله شوه. د دغی راډیویی دستګاه له تړلو څخه مخکی وروستی پیغام دا ۇ: «تل پاتی باور»، په صربی ژبه:
(Campagne de soutien a 92 Communique de presse du 3 averil 1999, http://helpb92.xs4all.nl/press_fra2.htm).
له ۱۹۹۶ کال څخه وروسته کله چې نوموړی راډیویی دستګاه خپل ټول فعالیتونه د انترنت له لاری پیل کړل د کوزوو د کړکیچ په موده کی د معلوماتو یوازنی خپلواکه سرچینه وه چې د صربستان له

دننی ځخه لاس ته راتلل. ویل کیږی چی په هغه وخت کی د B92 انترنتی پاڼی د کتونکو شمیرد ورځی تر یو ملیون پوری رسیده.

نن B92 په صربستان کی په یوی مشهوری راډیویی او تلویزونی شبکی بدله شوی ده چی لا تر اوسه په دغه هیواد کی د خبری معلوماتو یوائنی خپلواکه سرچینه ګڼله کیږی. د هغه د تلویزون په پروګرامونو کی د "Insajder" په نامه یو سریال هم شامل دی، دا د صربستان په تلویزونی خپرونو کی د څیړنیز ژورنالیزم، یوائنی پروګرام دی.

B92 د هغه یو مدنی ټولنی د سازمان کیسه ده چی د قیوداتو او محدودیتونو سره سره په دغه هیواد کی د دیموکراسی په پروسه کی د یو ستر لوبغاړی په توګه وده وکړه. د سیاسی خبرونو او د غیر ملیت پالنی د موسیقی د یو مختلط پروګرام سره B92 د صربستان نوی نسل هغه پیغام ورکوی چی څرنګه کولای شی عامه بحث باندی نفوذ وومی.

قید چاپیریالونه:
د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره ننګونی او چانسونه

په تنګ او قید کړای شویو چاپیریالونو کی د مدنی ټولنی سازمانونه له ډیرو زیاتو ننګونو سره مخامخ دی. لومړی، د ټولو په سر کی د یادونی وړ دا ده چی د هغوی کارکونکی او غړی په منظمه توګه د دولتی چارواکو لخوا تر ګواښ لاندی دی. که چیری د یو رژیم لخوا خپلواک سازمانونه په بشپړه توګه غیرقانونی شوی هم نه وی، خو ډار، ځارنه، پرته له کومی محاکمی ځخه نیول او لادرک کیدل په داسی حالتونو کی نا پیژندل شوی پیښی نه دی. دوهم، د مطبوعاتو پر آزادی باندی قیودات د مدنی ټولنی د سازمانونو ظرفیت او محلی همکاری محدودوی چی نشی کولای عامه بحثونه تر نفوذ لاندی ونیسی او حکومت حساب کولو ته کښینوی. د ورځپاڼو او د مقالو او د بدیلو معلوماتو خپرول اکثر په دی مقصد دی چی آزاد او خپلواک نظریات څرګند شی. سربیره پردی د مدنی ټولنی د سازمانونو لپاره ډیره سخته ده چی په قید کړای شویو چاپیریالونو کی له نړیوالو سازمانونو سره د خپلو اړیکو او د خپلو مالی سرچینو په هکله وغږیږی، دا ځکه هغه سازمانونه چی معمولاً له بهر ځخه پیسی لاس ته راوړی هغوی باندی تور لګول کیږی چی د «ملی ګټو» پر خلاف عمل کوی او د ناروااوو تورنو سره مخامخ کیږی او دهمدی تورونو پر بنسټ هغوی د چارواکو لخوا ځورول کیږی.

۱۴ ـ ۸ چوکاټ
په چیلی کی د کودتا په نتیجه کی د اوږدی مودی پوځی واکمنی

د ۱۹۷۳ کال د سپتمبر په ۱۱ په چیلی کی د جنرال Augusto Pinochet په مشری یوه پوځی کودتا وشوه او د Salvador Allende په دیموکراتیکه توګه منتخب حکومت یی راوپرځاوه او پر ځای یی پوځی واکمنی ټینګه کړه چی تر ۱۹۸۹ کال پوری دوام وکړ. د Pinochet رژیم د زور زیاتی، اختناق اوپر بشری حقونو باندی د تیریو سره حکومت وکړ. پوځی واکمنی په چیلی کی ټولی مدنی

آزادی له منځه یوړی، ملی کانګرس یی منحله کړ او سیاسی ګوندونه او سیاسی فعالیتونه یی بند کړل.
د رژیم په لومړی کال کی څه د پاسه ۳۰۰۰ خلک اعدام شول، ۲۹ زره وربړول شول او څه دپاسه

۳۰ زره نور له خپل هیواد څخه تیښتو ته مجبوره شول.[1]

په چیلی کی د Pinochet د واکمنی په موده کی مدنی ټولنی د بشری حقونو د سرغړونو په هکله په ریوټ ورکولو کی مهم نقش ولوباوه، کوم چی مثبتی اغیزی یی په ۱۹۸۹ کال دیموکراسی ته بیرته ستنیدو کی ولیدل شو. د ۱۹۷۳ کال د کودتا څخه وروسته په نوی ټاټوبی کی میشت سازمانونه په Poblaciones یا Shatytowns کی بیرته په فعالیت پیل وکړ. کاتولیکی کلیسا دغو سازمانونو ته په پناه ورکولو کی ستر نقش ولوباوه او په یو لړ هڅو یی لاس پوری کړ ترڅو هغوی خپل ظرفیت ته وده ورکړی او بیرته په خپلو پښو ودریږی.[2] دغه ساتونکی چاپیریال ټولنیزو سازمانونو سره مرسته وکړه ترڅو ورو ورو په یو قید چاپیریال کی د خپلواکمنو ټولنو په توګه وده وکړی.

د پوځی واکمنی د کلونو په موده کی د مدنی ټولنی سازمانونو ډیری لړی عامه ټولنی او د قتلونو، اعدامونو، نیولو، ربړولو او لادرک کیدو پر ضد د ډوډی نه خوړلو اعتصابونه درلودل. په ۱۹۸۰ لسیزه کی دغو اعتصابونه ورو ورو په سترو عامه مظاهرو بدل شول. د ۱۹۷۳کال څخه وروسته په ۱۹۸۷ کال کی د لومړی ځل لپاره سیاسی ګوندونو ته د فعالیت اجاره ورکړای شوه. له هغی وروسته د مدنی ټولنی یو شمیر سازمانونو لکه Pobladores، د پوهنتونو محصلین، حرفوی کسان، سازمانونه، د لاریو چلونکی، د ښځو انجمنونه او د بشری حقونو سازمانونو سره لاس ورکړ او په ګډه یی Asamblea de la Civilidad په نامه اتحاد جوړ کړ. د حکومت مخالف اړخ د یو ټینګ او ستر اتحاد په جوړولو بریالی شو او د Pinochet د واکمنی د پای ته رسولو په هکله د ۱۹۸۸ د یوی ټول پوښتنی سره د دیموکراسی په لور ستر ګام واخیست. د ۱۹۹۰ کال په مارچ کی دیموکراسی ته د بیرته ستنیدو سره د مدنی ټولنی سازمانونو د رښتینوالی او پخلاینی ملی کمیسیون ته چی د پوځی واکمنی په وخت کی د بشری حقونو د سرغړونو په هکله د څیړنو او ریوټ ورکولو په موخه جوړ شو، د شواهدو او اسنادو په وړاندی کولو سره ستر نقش ولوباوه.

د داسی ستونزو سره سره د مدنی ټولنی سازمان کولای شی چی د بشری بنسټیزو حقونو د محافظتی احکامو په ودی کی مهم نقش ولوبوی او دولت هڅولی شی چی په قید کړای شویو چاپیریالونو او اعلان شوی بیړنی حالت کی هم د نړیوال قانون سره سم عمل وکړی.

په دغو چاپیریالونو کی د غیرحکومتی سازمانونو شتوالی، د بشری حقونو د سرغړونو په هکله د ریوټ ورکولو او د حکومت د پالیسیو په هکله د یو خپلواکی ارزونی د وړاندی کولو په مقصد ژوند بښوونکی اهمیت لری. چیرته چی د مطبوعاتو آزادی محدوده کیږی او حکومتی خبری آژانسونه د ورځنیو معلوماتو یواځنی سرچینه پاتی کیږی، هغه شواهد او اسناد چی د بشری حقونو د سرغړونو په هکله د غیرحکومتی سازمانونو او انجمنونو لخوا ټولیږی په اوږد کړای شویو بیړنیو حالاتو کی د ناوړه چلندونو د ثبوتولو لپاره یواځنی معتبری سرچینی ګڼلی کیږی. پخوا د بشری حقونو د سیستماتیکو سرغړونو نړیواله ټولنه دی ته واړوله چی په اړوندو رژیمونو باندی اختیاری تجارتی یا اقتصادی

[1] National Commission on Political Imprisonment and Torture, Final Report, 1991, available online at: http://www.usip.org/liberty/tc/doc/reports/chile/chile_1993_toc.html
[2] Oxhorn, Philipp, Organizing Civil Society: The Popular Sector and the Struggle for Democracy in Chile, Pennsylvania State University Press, University Park, 1995:

بندیزونه ولګوي. سر بیره پردی د رښتینوالی په نامه یو ګڼ شمیر کمیسیونونو چې د اوږد کړای شویو بیړنیو حالاتو په پای کی رامنځ ته شوی دی، تر زیاتی کچې په هغو شواهدو تکیه کړیده چې د مدنی ټولنی د سازمانونو لخوا چمتو شوی دی تر څو د بشری حقونو د سرغړونو په موضوع کی د رژیم لاس درلودل په اثبات ورسوی او بیا یی په خپل وخت په سمبو لیکه توګه هغه چاړواکی غندلی دی چې په نوموړی موده کی دغه جرمونه مرتکب شوی دی.

د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چې د نړیوال او سیمه ایز قانون پر اساس، چې بیړنی صلاحیتونه تنظیموی، د دولت د بیلابیلو مکلفیتونو په هکله د معلوماتو په خپرولو کی مهم نقش ولوبوی. څیړنیز تأسیسات، پوهنتونه او د حقونو مدافع ډلی کولای شی د تعلیمی سمینارونو، د غیر متخصصو کسانو لپاره د لکچرونو او نورو داسی کورسونو سره د عام خلکو د پوهاوی د سطحی د لوړولو په برخه کی مرسته وکړی. د دغو تعلیمی پروګرامونو اغیزی په لنډه موده کی ښایی محدودی وی، خو یو پوه او خبر لرونکی ولس کولای شی چې د حکومت د هغو پالیسیو چې اساسی قانون سره ټکر کوی او یا د نړیوال قانون پر اساس د هغه له مکلفیتونو سره تناقض لری، د اوږدی مودی پر مخ مقاومت وکړی. په خاصه توګه د مدنی ټولنی اړوند سازمانونه باید پر چاړواکو نفوذ ولری ترڅو په خپلو ملی قوانینو کی چې بیړنی حالتونه تنظیموی د نړیوالو اصولو قانونیت، اعلام، مفاهمی، استثنایی ګواښ او متناسب توب په پام کی ونیسی. کارپوهه تأسیسات، دبشری حقونو سازمانونه او د اتباعو ډلی چې په خاصه توګه د بیړنی حالت له صلاحیتونو څخه اغیزمن شوی دی، کولای شی چې د نړیوالو بشری حقونو د مکلفیتونو پر اساس د نوی قانون جوړونی په طرحی کی مرستی وړاندی کړی او د پیشهادی تعدیلاتو د اغیزو په هکله مشوری ورکړی.

بالاخره د مدنی ټولنی د سازمانونو تر ټولو محلی خصوصیت په قید کړای شویو چاپیریالونو کی چې هغوی نشی کولای په دیموکراتیک بحث کی په پراخه بڼه برخه واخلی، ورسره مرسته کوی. د مختلفو محلی سازمانونو او له نړیوالو غیرحکومتی سازمانونو سره په افقی توګه اړیکی درلودل له مدنی ټولنی سره مرسته کول چې د تصمیم نیولو په پروسی باندی اغیزی ولری. په خاصه توګه په قید کړای شویو چاپیریالونو کی د مدنی ټولنی محلی سازمانونه کولای شی چې په پخو او مضبوطو دیموکراسیو کی د غیر حکومتی سازمانونو له پوهی او تجربی څخه استفاده وکړی او دغه تجربی د خپل محلی ژوند واقعیتونو ته ولیږدوی او پلی کړی.

۱۴ ـ ۹ چوکاټ
په نایجریا کی د کودتا په نتیجه کی اوږدمهاله پوځی واکمنی

د ۱۹۹۳ کال د نومبر په ۱۷ د نایجریا د دفاع وزیر، Sani Abacha جمهور رییس Shonekan مجبوره کړ چې استعفاء ورکړی او یوه پوځی دیکتاتوری یی رامنځ ته کړه چې په ډیره ناوړه توګه پر بشری حقونو تیری وکړ، دیموکراتیک تأسیسات یی ړنګ کړل او د مطبوعاتو پر آزادی قیودات کینودل.

د Abacha د واکمنی په موده کی د مدنی ټولنی سازمانونو د بشری حقونو د سرغړونو او د هغه د دیکتاتوری واکمنی په ضد په دوامداره توګه مقابله وکړه. د مدنی ټولنی یو ګن شمیر سازمانونو چې په هغو کی حرفوی کارګران، قو می، سیمه ایز، ځوانانو (په خاصه توګه the Ikwre Youth Convention او د Ijaw Yoth Council) او د پوهنتون (The Accademic Staff Union of

د Abacha د رژیم د ټینګښت پر خلاف یې په عمل لاس پورې کړ.[1] په خاصه توګه د بشري حقونو غیرحکومتي سازمانونو له بشري حقونو څخه د سرغړونو د اسنادو زیاته برخه بهرنیو ځارونکو او (Universites انجمنونه او دغه راز د بشري حقونو غیرحکومتي سازمانونه شامل ؤ د پوځي

نړیوالو سازمانونو ته وړاندې کړل. د بشري حقونو د سرغړونو د ځارنې په نتیجه کې د امریکا متحده ایالاتو او نورو نړیوالو لوبغاړو د Abacha د مشرۍ په غړو باندې د سفر کولو بندیز ولګاوه او په نایجریا یې د وسلو پلورل بند کړل او په پای کې نایيجریا حکومت ته پوځي مرستې پای ته ورسولې.

د نایجریا په شمال کې د مدني ټولني سازمانونه چې د شمیر له لحاظه ډیر زیات نه دي او تر زیاتې کچې خپلو دودایزو ریښو او ټولنیزو جوړښتتو تر اغیزې لاندې دي د دولت د استبدادي پالیسو ضد مقاومت کې پراخه ونده واخیستله. د سیاست سره د هغوی د نه لیوالتیا خصوصیت سره سره، ډیری دغو سازمانونو د خپلو غړو او د هغوی د حقونو د موضوعاتو په اړه دولت سره د مخالفت لاره ونیوله. د بیلګې په توګه د Boyajidda په نامه د Funtua ښار کې ټولنیز اود ډرامو کلوپ چې تر دې دمه یو غیرسیاسي سازمان ؤ، وروسته له هغې چې د «حکومت ضد لوبو» د ادعا پر سر یې لوبغاړي او سازمان ورکونکي ونیول شول، د دولت پر ضد یې په مخالفت لاس پورې کړ.[2]

په ۱۹۹۹ کال کې انتخابي دیموکراسي ته د بیرته ستنیدو څخه را پدیخوا، نړیوال لوبغاړي، په خاصه توګه د ملګرو ملتونو د ماشومانو وجهي صندوق (UNICEF) او USIAD هغه پالیسي تعقیب کړې چې هدف یې د نایجریا د مدني ټولني د سازمانونو د خپلواکتوب ظرفیت پیاوړی کول دي. دغه ستراتیژي عبارت ده له: د سازمانونو ترمنځ د افقي اړیکو وده، د محلي سازمانونو او نړیوالو لوبغاړو ترمنځ د شبکې اړیکو لپاره لاره هوارول او تر ټولو مهمه د هغه یو ظرفیت رامنځ ته کول دي چې دا سازمانونه له دولت څخه خپلواک وساتي.

نتیجه

د نړیوال قانون او د ډیرو ملي قوانینو له مخې حکومتونه کله چې فکر وکړي چې د دولت تأسیساتو پایښت له ګواښ سره مخامخ دی، اجازه لري ترڅو یو بیړني حالت اعلان وکړي. قانوني سندونه هغه خاص شرایط نه څرګندوي کوم چې د بیړنی صلاحیتونو د صادریدو لامل ګرځي، خو معمولاً حکومتونه د جګړې یا د کورنیو وسلوال ناکراریو، تروریستي حملو څخه وروسته، اقتصادي کړکیچ یا مدني ناکراریو او د یو شمیر نورو ټولنیز مسائلو له امله د بیړني حالاتو اعلان کوي.

د یوبیړني حالت لګول د درې مهمو نړیوالو او سیمه ایزو تړونونو له مخې تنظیمیږي: د مدني او سیاسي حقونو تړون، د بشري حقونو په هکله د اروپا منشور او د بشري حقونو په هکله بین الامریکایي منشور. دولتونه کیدای شي چې د استثنایي حالاتو په وخت کې د دغو تړونونو د ځینو مکلفیتونو څخه تنازل وکړي. خو تنازل یو شمیر قیوداتو او محدودیتونو پورې تړلي دي او دولتونه د نه تنازل وړ مکلفیتونو څخه هیڅکله تنازل نشي کولای. سر بیره پر دې په هغو اقداماتو چې د یو بیړني حالت په وخت لاس پورې کیږي، باید د کړکیچ د شدت سره تناسب ولري او د وخت له لحاظه محدود وي.

---

[1] Walker, Judih-Ann, "Civil Society, The Challenge to the Authoritarian State, and the Consolidation of Democracy in Nigeria" In Issue, A Journal of Opinion, XXVII:1, 1990, p.54.
[2] Ibis, p.56

خو ډیرو حکومتونو د یو بیړنی حالت په «پلمه» هڅه کړی چی د څو لسیزو لپاره بیړنی حالت جاری وساتی او پر بشری حقونو تیری کوی او خپلو نړیوالو مکلفیتونو څخه مخ اړوی. د بیړنی حالاتو په وخت کی د امنیتی سکتور په څارنی کی د مدنی ټولنی د سازمانونو نقش خورا اهمیت لری، دا ځکه چی دبشری حقونو د سرغړونو تر ټولو ډیر ناخوال وضعیتونه د بیړنیو حالاتو په وخت کی ترسره کیږی، که هغه بالقوه یا بالذات حالت دی او دا تیری اکثر د امنیتی سکتور د پرسونل لخوا سرته رسول کیږی.
د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی په ملی قوانینو کی د بیړنی حالاتو د صلاحیتونو د تنظیم لپاره د غوره چارچلندونو د تطبیق د پلویتوب او اسانتیاو برابرولو سره د دولت لخوا د تیریو مخه ونیسی.
دغه راز هغوی کولای شی چی د بیړنیو حالاتو په وخت کی د حکومتی چارچلند د څارنی او د هغه په هکله د رپوټ ورکولو له لاری بشری حقونو سرغړونو ته پام واړوی. او سر بیره پر دی په هغه حالاتو کی چی دولت د زورزیاتیو او ټکولو لاره نیولی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی آزاد خبری معلومات وړاندی کړی.

په پای کی د مدنی ټولنی سازمانونه سخت لیوال دی چی د امینتی سکتور د حساب ورکولو ظرفیت بیاوړی کړی، البته که چیری هغوی د قانون په چوکاټ ترکومه ځایه چی امکان ولری، عمل وکړی، که چیری د امنیتی سکتور لخوا مرتکب شویو سرغړونو په هکله په منظمه توګه رپوټونه ورکړی او که چیری هغوی له بهرنیو همنظرو غیرحکومتی سازمانوو سره د مشارکت اړیکی ټینګی کړی ترڅو د اړوند دولت ناوړه چارچلندونو ته نړیوال پام واړول شی او په خپل حکومت باندی فشار راوړی. دغه سپارښتنی نه یواځی د اعلان شویو بیړنیو حالاتو په برخه کی صدق کوی بلکه د قید کړای شوو چاپیریالونو په برخه کی هم.

د مدنی ټولنی د یو سازمان په توګه تاسی څه کولای شی

د قانون د اصلاحاتو لپاره هڅونه وکړی

- اړوند قانونی مقررات چی ستاسو په هیواد کی بیړنی حالتونه تنظیموی تحلیل کړی
- د بشری حقونو اړوند نړیوال مکلفیتونه چی د بیړنی حالت په وخت کی د تطبیق وړ دی، تر پلټنی لاندی ونیسی.
- د قانون د اصلاحاتو لپاره هڅونه وکړی ترڅو ملی قوانین د دولت له نړیوالو مکلفیتونو سره تطابقت پیدا کړی.
- په بیړنی حالت کی د حفاظتی احکامو د تطبیق لپاره هڅونه وکړی

د روزنی او د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره هڅه وکړی

- پوځ، پولیس او د امنیتی سکتور نوری اداری د بیړنی حالت په وخت کی د نه تنازل وړ بشری حقونو په هکله وروزی
- د بیړنی حالت لپاره روزنه په نورو روزنیز او د پوهی د سطحی د لوړولو لپاره پروګرامونو کی شامل کړی.
- د بیړنی حالت په وخت کی د دولت د مکلفیتونو او نه تنازل وړ بشری حقونو په هکله د پوهای او خبرتیا سطحی ته وده ورکړی.

د بیړنی حالت او د قید کړای شویو چاپیریالونو کی د عمل لپاره ستراتیژی جوړه کړی

- په مناسبو اقداماتو لاس پورې کړي تر څو خپل ځان خوندي وساتي
- د هغو بشري حقونو څخه د سرغړونو څارل چې د امنيتي سکتور د اجنټانو لخوا سرته رسيدلي دي
- په بهر کې د مدني ټولنې له سازمانونو سره د مشارکت اړيکې ټينګې کړي او د تيريو په هکله رپوټونه بهرنۍ نړۍ ته خپاره کړي
- د پيښو قربانيانو ته قانوني لارې مشورې ورکړي.

۱۵
فصل

KATRIN KINZELBACH AND YASMINE SHERIF

پر امنیتی سکتور څارنه، زورپالونکی شخړه او سوله جوړونه

Katrin Kinzelbach and Yasmine Sherif

۱۵

پر امنیتی سکتور څارنه، زورپالونکی شخړه او سوله جوړونه

پیژندنه

عدالت او امنیت د یوی ټولنی بنسټیزی ستنی دی چی د قانون پر واکمنی باندی تکیه کوی. هرکله چی دغه بنسټ له منځه ولاړ شی، د هغی معکوس حالت رامنځ ته کیږی یعنی د زور واکمنی چی نتیجه یی وسلوالی نښتی دی. د دی لپاره چی سړی پر امنیتی سکتور د څارنی، شخړی او سوله جوړونی ترمنځ په اړیکه باندی پوره پوه شی، هغه باید پر وسلوالی شخړی باندی پوه وی. د مدنی ټولنی سازمانونه له شخړو څخه وروسته سوله جوړونی په دوره کی له ځانګړی ننګونی سره مخامخ دی چی لمن یی د نویو تأسیساتو له جوړنی څخه نیولی تر انتقالی عدلی او د رښتینوالی او پخلاینی تر کمیسیونونو پوری رسیږی. دغه فصل د اوسنی زمانی د کورنیو جګړو په فحوا کی د امنیتی سکتور پر څارنی ځیر شوی، چیرته چی نور رسمی دولت د امنیت د خوندی ساتنی په خدمت کی نه دی، بلکه د جګړی د اړخونو څخه یو اړخ دی.

کورنی جګړه اکثر د نړیوال او کورنی قانون څخه د سرغړونو له مخی پیژندل کیږی، هغه اکثر د بشریت پرضد جنایاتو باندی لاس پوری کوی. د ولسی وګړو هدف نیول ډیری وخت د جګړی د اړخونو ستراتیژی جوړوی، هغوی د بشری حقونو د سرغړونو او تیرو پرضد د ژمنی لپاره د فزیکی او قانونی محافظت له نشتوالی څخه استفاده کوی. د دغو سرغړونو او تیریو طراحان ښایی د هیواد د خپلی واکمنی د تأسیساتو په دننه کی حضور ولری، خصوصاً په امنیتی سکتور کی او ښایی د یو حاشیوی عدلی سکتور لخوا یی محافظت هم وشی. د پولیسو، امنیتی ځواکونو او پوځ لخوا تیری، قصدی نیونی او په غیر قانونی توګه بندیخانو ته اچول، د سیاست تر نفوذ لاندی قضاء او جعلی محاکمی دا ټول ښایی پر یو فاسد او خوسا شوی عدلیی او امنیتی سکتور باندی شهادت ورکړی، حال دا چی دغه سکتورونه دنده لری چی له بنسټیزو حقونو او له وګړو څخه ساتنه وکړی.

په يو داسې چاپېريال کې تقنيني، قضائي او اجرائي تأسيسات له مشروعيت څخه بې برخې اوله بې کفايتې يا د ظرفيت له کمبود سره لاس او ګرېوا ن دي. سربېره پر دې دغه تأسيسات د سياست او پوځي مداخلو او فساد تر سيورې لاندې دي. پر وسلوالو ځواکونو له ديموکراتيک کنټرول اوڅارنې څخه پرته ملکې وګړي په خپل ژوند له قصدي زورزياتيو او مداخلو سره مخامخ دي. هغوی نه جسمي محافظت لري او نه هم قانوني مصونيت او نه هم عدليې ته لاس رسي. په عدلي او امنيتي سکټور کې تأسيساتي او عملياتي تشه (خلاء) اکثر د کوچنيو وسلو له دوران او په هيواد کې د قوم او دين پر بنسټ اختلافاتو په واسطه نوره هم ژوره کيږي. په مقابل کې دا حالت په يو ناپلوې عدلي او امنيتي سيستم د خلکو په منځ کې د يوې ناباورې سره نورهم ايسارکيږي.

د يوې وسلوالې شخړې په موده کې يا له هغې وروسته د عدالت او امنيت پر مسائلو باندې بحث کول او يا ورته ګوته نيول ځينې وختونه له حساسيتونوسره جوخت وي. نو په دې وجه د امينت او عدالت څخه جلا ټولنيز– اقتصادي رغونې ته پاملرنه زياته ده. خو وګړو ته پرته له امنيت او عدالت ته د لاس رسي څخه چې د سولې جوړونې بنسټ جوړوي بې ځايه شوی خلک (مهاجرين او کورنۍ بې ځايه شوي وګړي) نشي کولای چې په پټ او عزت سره بيرته خپلو ټاټوبو ستانه شي؛ وسلوال شخړې به بياهم د دښمنو اړخونو ترمنځ دوام پيدا کوي؛ د يوې ملکې واکمنۍ او حکومتوالي جوړښتونه حاشيوی بڼه پيدا کوي؛ او ټولنه ژر يا وروسته بيرته په يو بشپړې وسلوالې شخړې کې ډوبيږي. دعدلي او امنيتي سکټور په اصلاحاتو کې پانګه اچول او پر امنيتي سکټور باندې د څارنې لپاره د ديموکراتيکو ميکانيزمونو جوړول، نه يوازې حتمي او اړين دي، بلکه د يوې پايښت لرونکې سولې جوړونې لپاره مخکښينې شرط دي.

دا فصل په شخړيزو حالاتو کې د امنيتي موضوعاتو په هکله د مدني ټولنې د مشغولتيا لپاره لارې چارې بيانوي، او په ځانګړې توګه د زورپالونکې شخړې څخه مخکې، په جريان او له هغې وروسته د دغې مشغولتيا په هکله نظر اچوي.

د مشغولتيا لارې چارې: د شخړې له تشدد څخه مخکې

کله چې يو امنيتي سکټور د ټولنې امنيتي اړتياوې پوره نه کړي، بلکه د خلکو امنيت له خطر سره مخامخ کړي، د امنيتي سکټور ديموکراتيک اصلاحات د يو تدريجي شخړې د زور اخيستلو او تشدد څخه په مخنيوي کې مرسته کولای شي. دا هغه چيرته ممکن دي چې د زورزياتيو لپاره امکانات او سرچينې کمزورې دي او کيدای شي چې شخړې په سوليزه توګه حل شي. خو په عين وخت کې بايد يادونه وشي چې د واقعي اصلاحاتو پروسه يوه ډيره متزلزله دوره ده. ځيرنو ښودلي ده په داسې حال کې چې سياسي او اقتصادي – ټولنيز اصلاحات د يوې شخړې سيستماتيک شرايطو او لاملونو ته ګوته نيسي، ښايي په لنډمهال کې د شخړې د مخنيوي پر ځای هغې ته نوره هم لمن ووهي. [1] د امنيتي سکټور اصلاحات کيدای شي چې د کش او کړپ لامل وګرځي، ځکه چې د قدرت انډول د يوې ډلې څخه بلې ډلې ته ليږدول کيږي. د قدرت پر سر جګړه کيدای شي چې د سيالو ډلو ترمنځ چې غواړي پر امنيتي سکټور کنټرول ولري د کش او کړپ او لانجې سبب وګرځي. دا البته يوخطر دی چې کيدای شي د امنيتي سکټور د اصلاحاتو د پلان په نتيجه کې رامنځ ته شي. يوه بله پراخه ستونزه دا ده چې دفاع او امنيتي تأسيسات د خپل ظرفيت د پراخوالي لپاره له نړيوال څخه مرستې ترلاسه کوي، خو د څارنې برخه کمزورې او غير اغيزمنه پاتې کيږي. دا کيدای شي چې يو حالت رامنځ ته کړي چيرته چې د حقونو سرغړونکې امنيتي ځواکونه نورهم ښه سمبال شي او هغه څه وکړي چې تل يې کړي دي.

[1] See for example: Michael S.Lund: „Early Warnng and Preventive Diplomacy“, in Managing Global Chaos Sorece of and Responses to International Conflict, Chester A. Crocker, Fen Osler Hampson and Pamela R. Aall (ed), United States Institute of Peace, Washington, 1996, pp.379-402.

د امنیتی سکتور د هر ډول اصلاحاتو له پیل څخه مدنی ټولنه باید د پروسی د څارنی د برخی د ملاتړ لپاره متی بډ ووهی. په عین وخت کی خورا مهمه ده چی داړ لاس ته راشی چی د اصلاحاتو لپاره مرسته یواځی د هیواد په یوی برخی کی عرضه نشی. په یوه اختلافی ټولنه کی دا ښایی قومی تاوتریخوالی ته نوره هم لمن ووهی او حاشیوی ډلی نورهم تاوانی کړی. د دی لپاره چی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو لپاره د ښخړو حساسیت په پام کی نیولو سره یوه لاره چاره ومونډله شی، غوره ده چی یو مشورتی میکانیزم جوړ کړای شی ترڅو ټول اړوند اړخونه په کی برخه ولری او په ګډه یو پلان جوړ کړی.

۱۵ ـ ۱ چوکاټ
د پارلمان او د مدنی ټولنی د همکاری له لاری د کړکیچ د تشدد مخنیوی

د ۲۰۰۶ کال د جون په میاشت کی د اوکرائین په پلازمینه، کیف کی د ګردی میز په یو بحث کی اوکرائینی پارلمانی غړی په دی ټکی ټینګار درلود چی د امنیت سکتور د اصلاحاتو د پلی کولو لپاره د یو مدنی ټولنی د غورځنګ او د هیواد د سیاسی پوهی پرګنی ترمنځ همکاری لومړنی شرط دی. په اوکرائین کی د قانونی تأسیساتو د کړکیچ په ترڅ کی بنستیز بدلون رامنځ ته شو. په دغی تشی کی د یوی سیاسی پوهی څخه برخمنه نوی پرګنه او یو مدنی غورځنګ کولای شی چی په عمل لاس پوری کړی. په یو سیاسی کړکیچ کی د ملی امنیت او دفاعی کمیتو په شمول دری پارلمانی کمیتی د قانون له اجرائی ادارو او د مدنی ټولنی د سازمان له استازو سره په منظمه توګه تماس لری. له دی لاری هغوی د پیښو د ارزولو په هکله پوره خبرتیا لری او کولای شی چی وضعیت باندی څارنه ولری. په عین وخت کی هغه فعالیتونه چی د اوکرائین د پارلمان لخوا په لاره واچول شول ښایی د پراخ ولسی ملاتړ څخه پرته ممکن نه وای. دا په حقیقت کی د مدنی او د تقنینی امنیتی سکتور د څارنی ګډه همکاری وه چی د کړکیچ د تشدد په مخنیوی کی مرسته وکړه .

سرچنیه:
UNDP/DCAF Report on Parliamentary Roundtable on Security Sector Oversight, Kiev 22-23 June 2006, available at http://se2.dcaf.ch/serviceengin/Filecontent?serviceID=DCAF&Fleid=0003EF7B-6DAC-A39B-ECC8-3D75576B61E&Ing=en

مدنی ټولنه د قانونی تأسیساتو، ټولنیزو پرګنو او نړیوال لوبغاړو په منځ کی د پوهاوی د سطحی په لوړلو کی ونډه لری. مسلکی او ملی شبکی، غیرحکومتی او ټولنیز بنسټ لرونکی سازمانونه د سولی او د بشری حقونو پیغام خپروی او د ظرفیتونو په جوړولو کی ونډه لری او هغه نورمونو سره مقابله کوی چی ټولنیز تړون ته غیراغیزمن یا تاوان رسونکی دی. په جنوبی افریقا کی له نژاد پالنی څخه دیموکراسی ته اوښتون په حقیقت کی د هغه یو دیموکراتیک غورځنګ نتیجه ده چی د یو شمیر کلیسایی ټولنو، غیرحکومتی سازمانونو او صنفی اتحادیو په شمول د افریقا د ملی کانګرس لخوا یی لارښوونه کیدله. هغوی د خپلی مبارزی سره هغه رژیم نسکور کړ چی د ولس یو ستر اکثریت یی له ټولنیز تړون څخه بی برخی کړی و. [1]

[1] Cawthra, Gavin, „Security Transformation in Post-Apartheid South Africa”, in Governing Insecurity: Democratic Control of Military and Security Establishments in Transitional Democracies, Cawathra and Luckham (eds), Zed Books, London, 2003.

د مقابلې لارې چارې: د زورپالونکې شخړې په وخت کې

د زورپالونکې شخړې په وخت کې پرامنیتي سکټور باندې د ملي څارنې معنی دا ده چې له زورپالنې او خشونت سره په سوله ایزه توګه مقابله وشي، دسرغړونو پیښې ثبت کړای شي او د سولې په پلویتوب غږ پورته کړای شي. چیرته چې پر سوله ایزو سازمانونو او ټولنیزو جوړښتونو باندې د تیریو لمن پراخه شي، دغه ډول مقاومت د رسمي قانوني تأسیساتو لخوا یې ملاتړ نه کیږي. په داسې حالاتو کې د انفرادي اشخاصو او کوچنیو ډلو زیارونه کیدای شي چې د زورزیاتیو په مخنیوي کې ښه نتیجه ورکړي. په دې اړه ښه مثال د سومالیې په شمال کې د «سومالیلند» ځپل اعلان شوی دولت دی. په ۱۹۹۴ کال کې کله چې په Hargeisa کې جګړه ونښتله، د هغې پرخلاف د ښځو یوې ډلې د احتجاج غږ پورته کړ. کله چې دغو ښځو د وچ شوي سین په منځ کې په لاریون لاس پورې کړ، کوم چې د جګړې لومړۍ کرښه وه، ډزې ودرولې شوې. د ښځو په لاریون کې دغه شعر په سومالیې ژبه لوستل کیده:

Hadaba Deeqay dagaalkanu muxuu aha?

ترجمه:

«ای دیکا (د یو نارینه نوم) رښتیا چې زه بایلیدونکې یم
جګړه زمونږ د ژوند لاره نه ده»

د دې پرځای چې مونږ سره یو موټې شو... زما خلک زما ولس د یو بل په وینو تویولو بوخت دی زما ګاوندیان له یوبل څخه ویره لري... د یو بل وژلو ته ناست دي... ولې... په څه خاطر.... زما ناورین ساري نه لري....[1]

له وسلوالو ډلو سره د بشري حقونو رسمي خبرې اترې هم کیدای شي چې پر امنیتي سکټور باندې د څارنې حیثیت پیدا کړي. په هغو حالاتو کې چې پر امنیتي سکټور باندې حکومتي میکانیزمونه کمزوري شي او د امنیتي سکټور فعالیتونه په ډلو ډلو وویشل شي، دغه ډول بشري خبرې اترې د زورزیاتیو د مخنیوي او د ولسي وګړو د ساتنې یوازینۍ لاره ده. د شخړې په وخت کې له وسلوالو ډلو سره خبرې اترې کیدای شي د لاندې هدفونو په مقصد سرته ورسیږي:

- اړو کسانو ته د بشري لاس رسیو تأمین؛
- د جګړې په مقرراتو او چارچلندونو باندې موافقه کول کوم چې د وسلوالو ډلو تر کنټرول لاندې په ساحو کې د ولسي وګړو د امنیت په خوندي ساتنه کې د نړیوال بشري قانون او نړیوال بشري حقونو د قانون له مخې سمونوالي رامنځ ته کړي؛
- د وسلوالو ډلو لخوا د بشري مرستو د کار کونکو او ولسي وګړو په شمول د نیول شویو کسانو د خوشې کولو لپاره لاره هوارول؛
- د خاصو ساحو یا په یوې خاصې مودې کې د امنیت پر ساتلو باندې موافقه کول (د بیلګې په توګه په یو ټاکلې مودې کې د واکسین کولو د یو پروګرام په لاره اچول) [2]

البته دا یوه آسانه دنده نه ده. د ملکي استازو او د وسلوالو ډلو ترمنځ د قدرت نه انډول ډیرغښتلی دی. ملکي استازي کولای شي یوازې له اخلاقي قدرت څخه کار واخلي. که څه هم د دغه ډول خبرو اترو راتلونکې دیر روښانه نه ښکاري، خو هغه په بشپړه توګه ناکامي هم نه ګڼلې کیږي. کله چې له نړیوالو ډلو سره د ملکیانو د ساتنې بشري خبرې اترې سرته رسولې کیږي، دغه لاندې ټکي په پام کې ونیسئ:

---

[1]- د دې شعر بشپړ سومالیایي یا انګلیسي ترجمه په دې کتاب کې ولولئ: Judith Gardner and Judy El Bushra (eds), Somalia: The Untold Story. The War Through the Eyes of Somali Women Pluto Press, Lodon, 2004 p. 139.

[2] Mc Hugh, Gerard and Manuel Bessler, Humanitarian Negotiations with Armed Groups. A Manual for the Practitioners, OCHAR/United Nations, New York, 2006. p.12.

- د وسلوالو ډلو غړی ښايي د ملکي وګړو د امنيت د خوندي ساتنې په نسبت د مسووليت احساس ونه کړی او ښايي په دې برخه کې ناپوهه وي چې دوی د خپلو اعمالو ځواب ورکونکي دي، که چيرې ملکيانو ته تاوان ورسوي. د ملکي خلکو خوندي ساتنه په بشري قانون کې (هم په ملي او هم په نړيوالو وسلوالو شخړو کې)، په معمول نړيوال بشري قانون (هم په ملي او هم په نړيوالو وسلوالو شخړو کې) او د بشري حقونو په نړيوال قانون کې (چې د سولې او شخړې په وخت کې د تطبيق وړ دی) په ځرګنده توګه بيان شوی دی . له وسلوالو ډلو سره د خبرو اترو يوه برخه بايد دغو مکلفيتونو ته د هغوی د غړو متوجه کول دي، هغوی ته بايد روښانه کړای شي چې دوی د ملکي وګړو د خوندي ساتنې لپاره مسووليت لري او د نيمګړتيا په صورت دوی ځواب ورکونکي ګڼل کيږي.
- د ملکي وګړو خوندي ساتنه يو حتمي امر دی او پرهغه باندې سازش او معامله کيدای نشي، ځکه هغه په نړيوال بشري قانون، د بشري حقونو په نړيوال قانون او نړيوال جنايي قانون کې صراحت لري، نو په دې وجه د بشري موضوعاتو د خبرو اترو مرکچيان بايد له وسلوالو ډلو سره له داسې لارې څخه کار واخلي چې هغوی پرې قانع کړای شي او پوه شي چې د ملکي وګړو خوندي ساتنه د هغوی په خپله ګټه ده.
- د بشري موضوعاتو د خبرو اترو مرکچيان بايد د خپلو سازمانونو په دننه او له وسلوالو ډلو سره د ستونزو د حل د لارو چارو د موندلو سره د ولسي وګړو د خوندي ساتنې لپاره امکانات برابر کړي. په دې اړه لارې چارې زياتې دي، د بيلګې په توګه له وسلوالو ډلو سره په دې هکله توافق چې د هغوی تر کنترول لاندې ساحو کې به د يتيمانو پالنه کيږي، ولسي وګړي به نه ښنتول کيږي او نه به په جنسي تيريو لاس پورې کيږي او نه به هم له ځوانو نجونو څخه ناوړه استفاده کيږي.
- حتی که څه هم وسلوالې ډلې د نړيوالو بشري حقونو د تړون غړې هم نه دي، د بشري حقونو نړيوال قانون کيدای شي چې له وسلوالو ډلو سره د بحث يو بنسټ وګرځي چې څرنګه هغوی د ولسي وګړو د امنيت په خوندي ساتنه کې ځينې مقررات مراعات کړي. [1]

بشري خبرې اترې ډيرې وخت تر ډيرو سختو سياسي او اخلاقي او د وخت د تنګوالي تر فشارونو لاندې صورت مومي. خو بياهم هغو ته بايد په پوره ځيرتيا او پاملرنې سره تياری ونيول شي. د بشري يا ولسي موضوعاتو د خبرو اترو مرکچيان بايد د وسلوالو ډلو د جګړې په دلايلو، د هغوی په سازماني جوړښت، په قومي – فرهنګي ابعادو، د هغوی په ګټو او د خبرو اترو لپاره د هغو د پلاو په ترکيب، د هغوی او د هغوی د مرکچيانو په غوښتنو او اړتياوو (سازماني، منابعو، هويت اړندو مسائلو او داسې نورو موضوعاتو) باندې پوه وي. په ځينو حالاتو کې خبرې اترې د ولسي وګړو پر امنيت باندې منفي اغيزې لري ځکه هغوی ښايي تر خپل کنترول لاندې ولسي وګړو څخه په خبرو اترو کې د خپلو ګټو د لاس ته راوړلو په خاطر د يوې وسيلې په توګه کار واخلي. دغه راز خبرې اترې ښايي د وسلوالو ډلو او هم د بشري موضوعاتو د خبرو اترو د مرکچيانو ژوند په خطر کې واچوي. خو له بلې خوا دا ډول خبرې د اعتماد د فضاء د رامنځ ته کولو لپاره ګټورې دي او د راتلونکو سياسي خبرو اترو لپاره لاره هوارولی او کيدای شي چې د زور زياتيو د ټغر په ټوليدو کې مرسته وکړي.

[1] Ibid, p. 67

۱۵ ــ ۲ چوکاټ
د جینوا غوښتنه یا مطالبه (Geneva Call)

د جینوا د غوښتنې مطالبې په نامه سازمان هغه یو غیرحکومتي سازمان دی چې د غیردولتي لوبغاړو لپاره چې د نړیوالو تړونو په مسودو کې برخه نه لري او له همدې وجه ښایي د هغو په نسبت د مکلفیت احساس ونه کړي، ابتکاري میکانیزمونه وړاندې کوي ترڅو په ۱۹۹۷ کال کې پرسونل ضد مینونو د بندولو تړون په نسبت خپله ژمنه څرګنده کړي او د دغه تړون د تطبیق لپاره همکاري وکړي. د دغه تړون په نسبت ژمنې سره لاس لیک کونکې ډلې دغه لاندې مکلفیتونه په غاړه اخلي:

- د پرسونل ضد مینونو او نورو چاودونکو توکو د هرډول استعمال، تولید، لاس ته راوړل، لیږدولو او زیرمه کولو منع ـ په هر ډول شرایطو کې؛
- د مینونو د زیرمو له منځه وړلو، د مینونو د شنډولو، له قربانیانو سره د مرسته کولو او په دې اړه د پوهاوي د سطحې د لوړولو لپاره د ځینې پروګرامونو جوړول او په لاره اچول؛
- د جینوا د غوښتنې د سازمان لخوا د کړو ژمنو څارنې ته اجازه ورکول او هغې سره همکاري؛
- قوماندانانو او د ډلې نور کښته لیکو ته د امر صادرول ترڅو د نوموړي تړون په نسبت ژمنې ولري او د هغه په تطبیق کې همکاري وکړي؛
- د بشري نورمونو مطلوب ته د یو قدم په توګه یا اصولاً د یوې ژمنې د یوې پراخې برخې په توګه خپل ژمنې پالل.

په ۲۰۰۰ میلادي کال کې د جینوا د غوښتنې له پیل څخه تر اوسه پورې د یو کڼ شمیر هیوادونو لکه برما / میانمار، بروندي، هندوستان، عراق، فلیپین، سومالیا، سودان، ترکیې او لویدیځې صحرا څخه ۳۴ غیردولتي لوبغاړو د عمل د ژمنې موافقه لاس لیک کړې ده. په ۲۰۰۷ کال کې د پرمختګ د یو رپوټ له مخې د لاس لیک کونکو ډلو یوې زیاتې برخې د خپلو ژمنو په نسبت پابندي ښکاره کړې، د پرسونل ضد مینونو د کار اخستلو څخه یې ډډه کړې او د مینو د شنډولو له پروګرامونو سره همکاري کړې. سربیره پر دې نهه نور غیردولتي لوبغاړو په یواړخیزه توګه یا له حکومتونو سره د اوربندونو له لارې ژمنه کړې چې د مینونو څخه استفاده منع کړي او یا لږترلږه محدوده یې کړي. په ځینو نورو هیوادونو کې د غیردولتي لوبغاړو لخوا د عمل د ژمنې د موافقې له لاس لیک کولو سره هغوی په خپلو تر کنټرول لاندې سیمو کې د مینونو د شنډولو پروګرامونو او د دغه راز خپلو اړوندو دولتونو ته د اوتاوا منشور ته د لاس رسۍ لاره پرانیستې ده.

سرچینه:
Geneva Call Prograss Report (2000-2007). Available at http://www.geevacall.org/resources/testi-publications/gc-progress-report-07.pdf; see the Deed of Commitment at http://www.genevacall.org/about/testi-mission/gc04oct01-deed.htm

د وسلوالې شخړې په ټوله موده کې د مدني ټولنې سازمان ډیرې و خت د دولت بدیل نقش لوبوي، معنی دا چې هغه اړین خدمات عرضه کوي چې معمولاً د دولت لخوا باید سرته ورسیږي. سربیره پر دې د مدني ټولنې لوبغاړي د وسلوالې شخړې په موده کې د سرغړونو او تیریو څارنه کوي او په دې اړه اسناد او شواهد راټولوي ترڅو د شخړې د پای ته رسیدو څخه وروسته د پیښو عاملین د عدالت په

وړاندی ودروی (د زیاتو معلوماتو لپاره ا نتقالی عدالت ترعنوان لاندی برخه او په دی کتاب کی د بشری حقونو فصل مطالعه کړی).

د مقابلی لاری چاری: د سولی خبری اتری

د سولی په موافقو کی د نورو مسائلو تر څنګ د وسلوالو ځواکونو غیرمحارب کول او اصلاحات یا د حکومت تر کنترول لاندی د یو واحد ځواک لاندی د پخوانیو سیالو وسلوالو ډلو تنظیمول هم شامل دی. د وسلوالو ځواکونو د بیا جوړونی سربیره (خصوصاً پوځ او نیمه پوځ) د سولی خبری اتری دا موقع هم برابروی تر څو په ژورو تشکیلاتی اصلاحاتو باندی موافقه وشی، ملکی کنترول ټینګ کړای شی او خلکو ته د خدمت پر بنسټ او دیموکراتیک امنیتی خدمات سرته ورسیږی. په تیرو زمانو کی دغسی موقع ډیره لږه برابره شوی ده.

په تیرو کلونو کی نړیوالی ټولنی د سولی د خبرو اترو او د سولی د ملاتړ عملیاتو په وخت کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو ننګونو ته ډیره زیاته پاملرنه کړیده. د ۲۰۰۷ کال په فبروری کی کله چی د ملګرو ملتونو د امنیت د شورا دوره یی ریاست د سلواکیا د هیواد په غاړه وه د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په اړه د ملګرو ملتونو یو کاری قوه جوړه شوه. د دغی کاری قوی د هڅو په مرسته د ملګرو ملتونو عمومی منشی د امنیت شورا او عمومی اسامبلی ته یو رپوټ وړاندی کوی چی په هغه کی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په برخه کی د لاس ته راغلو تجربو او سپارښتنو په اړه معلومات راټول شوی دی. که څه هم د پالیسی په سطح کی د مدنی ټولنی نقش باندی اعتراف کیږی، په واقعیت کی د جګړه مارو ډولو ترمنځ د سولی خبری اتری معمولاً د یو مرکچی په مرسته سرته رسولی کیږی. د مدنی ټولنی استازی چی د وګړو هغه برخه جوړوی چی وسلی ته یی لاس نه دی اوږد کړی ډیر لږ امکان لری چی د سولی په خبرو اترو کی دی ونډه ولری.

۱۵ – ۳ چوکاټ
د امنیتی سکتور د هراړخیزو اصلاحاتو سره د سولی موافقی

په ۱۹۹۰ لسیزه په ګواتیمالا او بوزنیا – هرزګووینا کی د سولی په موافقو کی نه یواځی د امنیتی سکتور د اصلاحاتو په هکله شرایطو ته اشاره شوی، بلکه امنیتی او قضائی اصلاحات یو لړ پراخو اقتصادی او ټولنیزو بدلونو پوری هم تړل شوی دی.

د ګواتیمالا د حکومت او د هغه هیواد د متحدی انقلابی جبهی « Unidad Revolucionaria Natinal Guatmetalteca» (URNG) ترمنځ د سولی لاس لیک شوی موافقه له یوولس موافقو څخه عبارت ده چی د امنیتی اصلاحاتو، بشری حقونو، بومی ډلو، ټولنیز او اقتصادی اصلاحاتو، د ځمکی اصلاحاتو، د جګړی د جرمونو د ثبت کمیسیون او د پوځ نوی نقش او دغه راز غیرمحارب کولو او بیا ادغام پوری اړه نیسی.

د Dayton د سولی موافقه چی په بوزنیا – هرزګووینا کی شخړی ته یی د پای ټکی کیښود ډیره ښه بیلګه ده چی څرنګه د ثبات لپاره هڅی (دوره یی ریاست جمهوری او د دری جمهوریتونو په دننه کی د جلا جلا حکومتی پولیسی ځواکونو شته والی) کیدای شی د اوږدی مودی اصلاحاتو پروسی پوری وتړل شی. لس کاله وروسته د دغی پروسی په نتیجه کی د بوزنیا پارلمان د یو واحد پوځ او دفاع وزارت د جوړولو لپاره رأیه ورکړه او د اروپا د اتحادیی له معیارونو سره سم د پولیس ځواک د اصلاحاتو لپاره پریکړ وکړه.

سرچینه:
OECD/DAC Handbook on Security System Reform, OECD, 2007, p.101. available at http://www.oecd.org/datoecd/43/25/38406485.pdf

نو اوس پوښتنه دا ده چې څرنګه کیدای شي د یو ټولنې د بیلابیلې پرګنې ګټې، ارمانونه او ارزښتونه له شخړې څخه وروسته زمانه کې د امنیتي سکتور د اصلاحاتو په هکله تصمیمونو کې په پام کې نیول کیږي؟ په دې اړه کومه واحده طرحه وجود نه لري چې ټولو حالاتو سره جوړه شي. خو بیاهم اساسا درې مختلف ډولونه شته دي: د سیاسي ګوندونو له لارې برخه اخیستونکي استازي؛ مشورتي میکانیزمونه د کومو له لارې چې مدني ټولنه خپل غږ پورته کړي او سپارښتنې وکړي؛ او په سیمه ایز مشورتي میکانیزم کې په مستقیمه توګه ونډه اخیستل. د سیاسي او د وخت فشارونو پام کې نیولو سره د سولې خبرې اترې د یو عامه پراخ ګډون لپاره ډیره لږه موقع برابروي. وروسته له مهمو ټکو چې مخکې له پرې توافق شوي دي د یوې مشورتي پروسې په لاره اچول یواځې ډیر لوی اعتبار لري. دا چې د مدني ټولنې استازي څرنګه کولای شي د برخې اخیستو لپاره سیاسي فضا مساعده کړي یو حالت تر حالت پورې توپیر لري، خو دغو لاندو نړیوالو نورمونو ته اشاره کول ښایي د مدني ټولنې غوښتنو سره مرسته وکړي ترڅو د سولې په خبرواترو کې غوږ ورته ونیول شي:[1]

۱۵ – ۴ چوکاټ
د سولې په خبرواترو کې د مدني ټولنې د برخې اخیستو لپاره د نړیوالونورمونو کاری چوکاټ

ډله	قانوني نورم
عمومي خلک	د بشري حقونو نړیواله اعلامیه، ۲۱ ماده
	د مدني او سیاسي حقونو نړیوال منشور، ۲۵ ماده (په ۱۹۹۶ کې تصویب شوی)
ښځې	د ښځو، سولې او امنیت په هکله د امنیت د شورا ۱۳۲۵ پریکړه (S/RES/1325)
	د ښځو پر ضد د توپیر پالنې د ټولو ډولونو د له منځه وړلو لپاره د ملګرو ملتو منشور (۷ ماده)
	د نړیوالې سولې او همکارۍ په وده کې د ښځو د برخې اخیستو لپاره د ملګرو ملتو اعلامیه
	د پیکینګ د عمل پلتفارم د E برخه
لږکي او بومي خلک	د نژادي توپیرپالنې د ټولو ډولونو د له منځه وړلو په هکله نړیوال منشور (5c ماده)
	د ملي، قومي، مذهبي او ژبنۍ لږکیو حقونو په هکله د ملګرو ملتو اعلامیه (۲.۲ ۲.۳ مادې)
	د ۱۹۸۹ کال د نړیوال کار د سازمان منشور چې په خپلواکو هیوادونو کې بومي او قبایلي خلکو پورې اړه نیسي، ۱۶۹ شمیره (۴، ۶، ۷، ۱۴، ۱۷)

د یوې معقولې عامه سلامشورې د تأمین په موخه د سولې موافقې باید لږترلږه د هغه یو میکانیزم او یا پروسې د جوړولو یوه ماده ولري چې د هغې له مخې د مدني ټولنې سازمان وکړای شي د امنیتي اړتیاو په یوې سیستماتیکې ارزونې کې ګډون وکړي. دغه ډول ارزونه د شخړې څخه په وروسته دوره کې د امنیتي سکتور د اصلاحاتو لپاره بنسټ جوړوي.

[1] Catherine Barnes: „Democratising peacemaking processes: strategies and dilemmas for public participation", in Accord, No. 13, Concilition Resources, London (2002): p.8 and 10.

د مقابلې لارې چارې: د شخړې څخه وروسته حالات

د سولې د یوې موافقې له لاس لیک کولو سره بنایي د وسلوالې دښمنۍ چوپتیا رامنځ ته شي خو نه په زور زیاتیو او دبشري حقونو په سرغړونو کې. یوه ټولنه چې له جګړې په واسطه اغیزمنه شوې وي هغه د جګړې له یو ډول فکر او روحیې په واسطه هم اغیزمنه شوې ده. وسلوال انفرادي اشخاص او وسلوالې ډلې، نه روزل شوي پولیس او نه دسپلین لرونکې عسکر په سړکونو او بازارانو کې کښته پورته کیږي. ډار او ګواښ، کرکه او قهر د یوې اوږدې مودې لپاره پاتې کیږي او وخت په وخت پر هغو لاس پورې کیږي او دا ټول ډیرې وخت د راتلونکو ناآرامیو لپاره یو نوې بنسټ برابروي. په بل عبارت د سولې جوړولو پروسه په خپل ذات کې د زور زیاتیو د پای معنی نه لري. په حقیقت کې هغه یواځې پیل دی.

د کړکیچن سیاسي غوښتنې د اړخ، د پوهې د بنسټ، د امنیتي ځواکونو د دیموکراتیک کولو او عملیاتي ظرفیت تر څنګ د قانون د اجراء کولو چارواکي، د قضائي او تقنیني چارو حرفوي کسان باید بیرته په کار وګمارل او پیاوړي کړای شي. هغوی باید په تخنیکي مهارتونو او ظرفیتونو مجهز کړای شي ترڅو په یو شفاف او حساب ورکونکې ډول خپل مسوولیتونه پر ځای کړي.

د نړیوالو پیژندل شویو معیارونو له مخې اعتماد باید رامنځ ته کړای شي او ژمنې وشي چې هغه څه سرته ورسیږي چې هغه معقولیت ولري. د یوعادل او د قانون پر بنسټ ولاړ نظام د نشتوالي په صورت کې، د قانوني اوامرو او د وګړو حقونو ته ژمنې هیڅکله عملي بڼه نه غوره کوي. په داسې یو حال کې قاضیان، پولیس او پوځ خلکو ته د خدمت پر ځای خپل رهبري او خپل دولت ته خدمت کوي. د داسې یو حالت مخه باید ونیوله شي.

۱۵ ــ ۵ چوکاټ
د محلي واکمنۍ په جوړولو کې اشتباهات

په ۱۹۹۹ کال کې د ملګرو ملتونو په منځګړیتوب د سولې د یو موافقې څخه درې کاله وروسته کله چې په ګواتیمالا کې ۳۶ کلنه جګړه پای ته ورسیده ، د هغه هیواد حکومت یو نوې ملکي پولیسي قوه یې جوړه کړه (Plicia National Civil, PNC). د محلي پولیسو له اړیکو سره د مرستې په موخه د PCN د ملي عمومي رئیس Rodolfo Mendoa له مدني ټولنې او پارلمان سره له مشورې پرته یوه محلي امنیتي شورا (Juntas Locales de Seguridad, JLS) جوړه کړه. دغه محلي شوراګانې چې تر زیاتې کچې د جمهوري ریاست له فرمان سره جوړې شوې نه د پارلمان د پریکړې سره، د ښاروال لخوا رهبري کیدلې او په هغې کې د سیمې د پولیسو مشر او ځینې مخور کسان شامل کړای شول. د هغوی دنده دا وه چې د سیمې له اوسیدونکو سره د مفاهمې لاره هواره کړي او هغوی ته د نوې پولیس ځواک او د هغه د نقش په هکله معلومات ورکړي او خلک تشویق کړي چې د اصلاحاتو په پروسه کې ونډه واخلي.

دغه شوراګانې پرته له کومې ښکاره ستراتیژۍ څخه چې څرنګه محلي خلک د پولیسو په کار کې ګډ کړای شي، عمل کوي. د شخړو په پخوانیو حوزو کې محلي خلک د نویو شوراګانو او د خپل ځان څخه د دفاعي ګزمو ترمنځ، چې د کورنۍ جګړې په موده، پولیسي دندو کې ونډه اخیستلو ته مجبور کړای شوي، توپیر نه کوي.

هغه درس چې له دې تجربې څخه باید زده کړای شي دا دې چې د یوې نوې ستراتیژۍ سره چې له

زور او فشار سره جوګه نه وي باید د پولیسو او محلي خلک په اړیکو کې اصلاحات رامنځ ته شي. که

څه هم د پولیسو په نظر دا شوراګانې د خلکو د تماس او د معلوماتو د راټولولو لپاره ګټوري ګڼلې کیږي، خو هغه یو پلوه ایزه اقدام ؤ پرته له دې چې پخوانې پس منظر ته پاملرنه وشي. په همدې وجه که چیرې د پولیسو او محلي خلکو ترمنځ د اړیکو لپاره رامنځ ته شوي میکانیزمونه په حساب ورکولو کې نیمګړتیاوې ولري، له خارنې څخه بې برخې وي او کنټرول پرې نه وي، هغه د پولیسو او محلي خلکو په اړیکو کې کومه ګټه نه رسوي.

سرچینه:
Neild, Rachel, Sustaining Reform: Democratic Policing in Central America, Washington Office on Latin America, Washington, 2002.

د لوبغاړو یوه پراخه برخه باید دې پروسې ته راوړله شي، نه یوازې مدني ټولنه. په حقیقت کې مدني ټولنه د دې پروسې د پرمخ بولو لپاره مخکښ نقش لوبوي. مدني ټولنه کولای شي چې د یو هیواد حتی هغو برخو ته هم لاس اوږد کړي چې د مفاهي امکان ورسره نشته یا حتی ترانسپورتی لاس رسی ورسره نه دی شوی او یا که چیری شوی هم دی، ډیر محدود دی. د کلیو او بانډو او د هغوی له کلتوري جوړښتونوڅخه معلومات د پوهاوی د سطحې په لوړولو او د پولیسو، امنیتي ځواکونو او قانوني مسلکي کسانو د روزلو په پروسه کې مهم نقش لوبوي. هغوی پوهیږي چې د خپلو هیوادوالو په اړه بشري حقونو ته څه ډول ښه ورکړي (د زیاتو معلوماتو لپاره چې څرنګه دا فعالیتونه په لاره واچوی، لطفا په دې کتاب کې هغو فصلونو ته مراجعه وکړی چې د پوهاوی د سطحې د لوړولو او روزلو په هکله دي).

له شخړې څخه وروسته دوره کې د امنیتي سکتور اصلاحات معمولاً له بې وسلې کولو، غیرمحارب یا ملکي کوو اوپه ټولنه کې د پخوانې جنګیالیو ادغام کولو (DDR) سره پیل کیږي. له شخړې څخه وروسته ټولنه کې د وسلوالو ځواکونو د کمولو او د مرکزي کنټرول د اداري د بیرته جوړولو سر بیره د DDR د پروسې هدف دا دی چې د امنیت یوې مرکزي ستونزې ته پاملرنه وکړي، یعنی کله چې جګړې پای ته ورسیږي ډیری جنګیالي د ژوندانه د ملاتړ له شبکې څخه بې برخې کیږي. که چیرې جنګیالي ډیر ژر د سولې له ګټو څخه برخمن نشي، ښایي د خپل ژوند د تأمین لپاره بیرته د جګړې ستراتیژۍ ته مخ واړوي.

مدني ټولنه کولای شي چې د پخوانیو جنګیالیو په ادغام کې مهم نقش ولوبوي. له بده مرغه ډیرې بیلګې وجود لري چې د DDR د بیا ادغام له پروګرامونو څخه د مدني ټولنې له حذف کولو څخه ډیرې ستونزې راولاړیږي. په دې اړه السلوادور، هاییتي، نیکاراګوا او مالي د یادونې وړ مثالونه دي.[1]

په ملکي وګړو یا ملکي اتباعو د سرتیرو او ملیشو بدلول په حقیقت کې یوه ټولنیزه ننګونه ده. په دې هڅه کې د مدني ټولنې د نقش پر اهمیت باندې باید اعتراف وشي. له اقتصادي لحاظه هغه کولای شي چې د ځان – بسیا او پر خپلو پښو دریدو او اقتصادي بیارغاونې لپاره ښه موقع برابر کړي. له ټولنیز لحاظه مدني ټولنې کولای شي چې په ټولنو کې د پخوانې جنګیالیو او ملیشو په ادغام او منلو کې مرسته وکړي. خو دا یوازې هغه وخت بریالي کیدای شي چې پروسه شفافیت ولري او عادلانه وي. د DDR د هر پروګرام غټه دنده دا ده چې د امنیت او عدالت ترمنځ انډول وساتي.

[1] See Poulton, Robin Edward, „Civil Society is an Indispensable Partner for Weapon Collection and DDRR within the UN Programme of Action”, in UNIDIR Disarmament Forum, Geneva, 2006.

د DDR د پروګرام د بریالی کولو د چانس د زیاتولو لپاره د مدنی ټولنی د سازمان استازی باید د دغه پروګرام په ټولو پړاونو کی د یو مشورتی میکانیزم له لاری ګډون ولری. خصوصاً د وړتیا د معیارونو د ټاکلو په تصمیمونو کی برخه درلودل خورا اهمیت لری. دغه معیار ښیی چی د DDR ستر هدف د امنیت ښه کول دی. دا ده چی د وسلوالو ځواکونو هغو غړو ته چی د هغو له درکه د زیات خطر احساس کیږی، ږومبیتوب ورکول کیږی. دغه پروسیجر د دی ښکارووندی دی چی معلولین او معیوبین، غیر وسلوالی ښځی، اختطاف شوی کسان (نارینه، ښځی او ماشومان) له دی پروسی څخه بی برخی کیږی. که څه دوی هم د جګړی اړخونو له جملی څخه دی، خو د وسلوالو جنګیالیو په څیر دوی هم د بیا ادغام له ستونزو سره مخامخ دی. د وړتیا معیار باندی باید د DDR د هری برخی لپاره جلا تصمیم ونیول شی:

- د وسلوالو ډلو غیر وسلوال غړی د بی وسلی کولو مستحق نه دی، خو باید د غیرمحارب کولو یا ملکی کولو او بیا ادغام مستحق وی؛
- د وسلوالو ډلو متعلقین یا کورنی غړی د بی وسلی کولو، غیرمحارب کولو یا ملکی کولو مستحق نه دی، خو د بیا ادغام مستحق باید وی؛
- ښایی اړتیا پیدا شی چی د وسلوالو ښځرولو لپاره تښتول شوی کسان او ماشومان بی وسلی کړای شی، خو ښایی په رسمی توګه غیرمحارب شوی نه وی، هغوی د بیا ادغام لپاره مرستو ته اړتیا لری.[1]

۱۵ – ۶ چوکاټ

د کانګو په دیموکراتیک جمهوریت کی د ښځو انجمنونه او DDR

د هغی یوی ستراتیژی پرضرورت باندی ټینګار چی څرنګه ښځی او نجونی د کانګو د دیموکراتیک جمهوریت د بی وسلی کولو، غیر محارب یا ملکی کولو او د بیا ادغام پروسه کی شاملی کړای شی، یوه مشورتی پروسه سازماندهی شوه او د ۲۰۰۳ کال د نومبر له لسمی تر یولسمی پوری په پلازمینه کینشاسا کی پیل شوه. په دغی غونډی کی چی د UNDP او UNIFAM لخوا یی ملاتړ کیده، د کانګو ښځی وتوانیدی چی له موقع څخه په استفادی سره خپل نظریی او خپلی اړتیاوی څرګندی کړی او د سترو لوبغاړو په منځ کی دا پوهاوی پراخ کړی ترڅو د DDR په پروسه کی ښځی باید هیری نه کړای شی.

د ښځو د انجمنونو سربیره په برخه والو کی د بشری حقونو نور سازمانونه، په DRC کی د DDR په چارو کی د نورو وزارتونو استازی او د یو شمیر بسپنه کونکو هیوادونو استازی هم شامل دی. په لاندو موضوعاتو باندی د بحث لپاره ځلورکاری ډلی جوړی شوی: ۱- بی وسلی کول او غیر محارب کول یا ملکی کول؛ ۲- بیا ادغام؛ ۳ – د DDR په هکله د پوهی د سطحی لوړول او د ټولنی لمسول؛۴- هغه ماشومان چی له وسلوالو ډلو سره همکاری لری.

د دغه سمینار په نتیجه کی د سپارښتنو یو مفصل لست جوړ شو چی په یو مطبوعاتی کنفرانس کی عامو خلکو ته وروړاندی شو. خو د حقونو څخه د دفاع د زیارونو سره سره د DDR ملی پروګرام یو

[1] UN Inter-Agency Working Group on Disarmament and Reintegration (IAW-DDR)): Operational Guide to the IDDRS, 2006. p.44. Available at http://www.unddr.org/iddrs.org/iddrs_guide.php

ډیر کمزوری طرح ورانډی کړه چی هغه ښځی له پام څخه وغورځولی چی له وسوالو ډلو سره د پیسو په خاطر همکاری کړی وه. په ۲۰۰۵ کال کی دغی مسألی د کمپونو په سرحدونو کی یو ستر بشری

کړکیچ رامنځ ته کړ، څرنګه چی په زرګونو ښځو له خپلو ماشومانو سره په ډیرو ناخوالو شرایطو کی د خپلو خاوندانو ملکی کولو ته انتظار وایست.

دغه مثال ښیی چی حاشیوی ډلی ډیری وخت د ارزښت وړ زیرکی او هوښیارتیا لری. که چیری د پروګرامونو په طرح کی د اړوندو مدنی ټولنو د لوبغاړو نظریات په پام کی ونیول شی، کیدای شی چی د دی پروګرام د منفی اغیزی مخه ونیوله شی. دغه مثال دا هم ښیی چی د مدنی ټولنی د سازمانونو د مشورو پروسه او د حقونو د دفاع زیارونه تل د پآم وړ نتیجه م په لاس نه ورکوی.

سرچینه:
UNDP Report: Gender and DDR in the DRC, May 2005 see Emily Schroeder, A Window of Oppertunity in the Democratic Republic of Congo: Incorporating a Gender Perspective in the Disarmament, Demobilization and Reintegration Process, available online at http://www.peacestudiesjournal.org.uk/docs/AWindowofOpertunity.pdf

دغه راز د بیا ادغام پروګرامونه باید په ټولنه کی د هغو ډلو ترمنځ د تجرید او ګوښه کیدو مخه ونیسی چی هیڅکله یی په زورزیاتیو لاس نه دی پوری کړی. په نتیجه کی د حساسیتونو د مخنیوی لپاره د بیا ادغام پروګرام باید په یو بشپړ او هراړخیز اقدام لاس پوری کړی چی ګټه یی نه یواځی جنګیالیو ته ورسیږی بلکه د ټولنی اقتصاد ته په عمومی توګه. له مدنی ټولنی سره په کافی اندازی مشورتی میکانیزمونه د داسی یوی پروسی د بریالیتوب لپاره حتمی او ضروری دی.

د اوږدی مودی پلان په پام کی نیولو سره د DDR د طرحی یوه کمزورتیا دا ده چی هغه تر زیاتی کچی د سمدلاسه امنیتی ګواښونه پام اړوی، په دی وجه دغه ډول پروګرامونه د امنیتی سکتور د سترو اصلاحاتو لپاره لاره نه هواروی. څرنګه چی پورته تری یادونه وشوه، د یوی هر اړخیزی اصلاحی پروسی لپاره باید یوه لارښوونکی نقشه د سولی په موافقه کی شامله کړای شی. د یو شخړی څخه وروسته چاپیریال کی د مدنی ټولنی سازمانونه کولای شی چی په لومړی سر کی تشکیلاتی اصلاحاتو ته پام واړوی. د دی مقصد لپاره کولای شی له هغو ستراتیژیو څخه کار واخلی چی د همدی کتاب د حقونو څخه د دفاع په فصل کی تری یادونه وشوه.

له شخړی وروسته په یو چاپیریال کی په خاصه توګه یو ګټور اقدام دا دی چی د مدنی ټولنی د سازمان استازی د DDR په ساحو کی په پروژو او د اجرائی ارګانونو، اجرائی او عامه ادارو په اصلاحاتو کی وټاکل شی. له دی سره د مدنی ټولنی استازی کولای شی چی د دغو پروګرامونو اوږدمهال کړنلاره تر نفوذ لاندی ونیسی او داړ لاس ته راوړی چی د تشکیلاتی اصلاحاتو لپاره یوه کړکی پرانیستله شوی ده. په داسی اجرائی هیأتونو کی د مدنی ټولنی استازیتوب په حقیقت کی پر بیرته رغول شوی امنیتی سکتور باندی د مدنی ټولنی د مخکی له مخکی څارنی په معنی ده.

وروسته له وسلوالی شخړی څخه پر امنیتی سکتور باندی د څارنی په اړه د مدنی ټولنی دنده وسلوالو زورزیاتیو او پر کوچنیو او سپکو وسلو باندی د کنټرول درلودلو پوری اړه نیسی. په داسی حال کی چی بی وسلی کول، غیرمحارب کول یا ملکی کول او بیا ادغام پروسی او دغه راز د امنیتی سکتور اصلاح هریو په خپل وار سره د وسلوالو ډلو په اختیار کی پاتی شوو وسلو ته پاملرنه کوی، دا هم خورا

اهمیت لری چی پر ټولو هغو وسلو چی په دوران کی دی کنترول ټینګ کړای شی. د سولی په وخت کی کوچنی وسلی د قانونی مقرراتو او د ټولنیز او کلتوری تفاهم له مخی کنترول او خوندی ساتل کیږی. خو کله چی شخړی رامنځ ته شی، دغه فرهنګی او ټولنیز پیوستون سره شلیږی او یوه شخړه ځان سره ناکراری، نا قانونی توب او د ټوپک واکمنی رامنځ ته کوی. وسلی رابرسیره کیږی او د ورځنی ژوند یوه برخه ګرځی. په نتیجه کی کوچنی او سپکی وسلی د کلیو او بانډو او د وسلوالو مخالفینو د ساتنی یواځنی وسیله ګرځی. د کوچنیو وسلو د خپریدو او د استعمال د مخنیوی لپاره دوه لاری دی: د کنترول زیاتول او د غوښتنو کمول. د کلیو او بانډو پولیسی کنترول او د ستونزو د حل سنتی لاری چاری ښایی د کلیو او بانډو په سطح د امنیت په خوندی ساتنه او د اعتماد په رامنځ ته کولو کی مرسته وکړی.

۱۵ – ۷ چوکاټ
په مقدونیه کی د کلیو او بانډو د مصؤنیت لاری چاری.

په مقدونیه کی د سپکو او کوچنیو وسلو د عفوی په اړه د ۲۰۰۳ کال د نومبر او دسمبر په میاشتو کی د مدنی ټولنی فعالینو په پخوانیو شخړه ایزو سیمو کی په یو لړ بحثونو لاس پوری کړ. د مقدونیی د یو غیرحکومتی سازمان NGO CIVIL او د هغه د هالندی شریک Pax Christi د ویناو له مخی کلیوالی خلک د خپلو ستونزو په هکله د بحث لپاره لیوالتیا ښکاره کړه. یوه ستونزه چی هغوی غوښتل پری وغږیږی، د انتظار په خلاف د وسلو د خپرولو موضوع وه. له کلیوالی خلکو څخه پوښتنه چی د هغوی ستونزی څه دی، نسبت ودی ته چی یواځی هغوی ته د وسلو د کنترول یا د اقتصاد، سیاست او امنیت په هکله لګچرونه ورکړ شی، ډیر زیات ګټور تمام شو او ښی پایلی درلودی.

په دی اړه د ملی سولی د یوی موافقی شتوالی (the Ohrid Framework Agreement) د بحث لپاره ډیره ښه لاره هواره کړه. بحثونه د کلیو له ملکانو سره د تماسونو له لاری پیل شول اوبیا له کلیوالی خلکو سره د نوموړی غیر حکومتی سازمان (NGO) د پلانونوپه هکله بحث او خبری وشوی. د کلیو او بانډو مشرانو د انتظار سره سم یو تن د رابط سړی په توګه وټاکه چی د پاتی غونډو بندوبست وکړی. د بحثونو په ترڅ کی د NGO غړو د دی بندو بست وکړ چی د راتلونکی عفوی په هکله نور معلومات چمتو کړی او د بی وسلی کولو په هکله یی موافق او مخالف بحث په لاره واچاه.

سرچینه: SALW Awareness Support Pack, SEESAC, 2003, p.82.

په داسی حال کی چی څرګنده ده مدنی ټولنه کولای شی له شخړی وروسته په چاپیریال کی د امنیت په ټینګښت کی د ارزښت وړ ونډه واخلی او په امنیتی سکتور کی د تأسیساتی اصلاحاتو لپاره لاره هواره کړی، په عین وخت کی دا هم باید وویل شی چی حتمی نده د مدنی ټولنی ټول لوبغاړی د سولی جوړولو اجنداء سره مرسته وکړی. د بیلګی په توګه مافیایی ډلی د خپلو ګټو لپاره د وضعی د بی ثباتی د دوام لپاره کار کوی. دغو لوبغاړو ته ځینی وختونه «غیرمدنی ټولنه»[1] هم ویل کیږی. له بلی خوا د جګړی سابقه لرونکو ډلی ښایی که له یوی خوا سوله ایزهدفونه ولری، له بلی خوا دوی بیاهم د خپلو غړو په منځ کی د جګړی هویت تمثیلوی او له هغه څخه ملاتړ کوی، دا ډول یو دریځ هم کله ناکله د سولی

[1] See for example Alan Bryden, Timothy Donias and Heiner Hänggi, „Shaping a Security Governance Agenda in Post- Conflict Peacebuilding“, DCAF Policy Paper No. 11.DCAF Genva 2005, P.12 Available at http://se2.dcaf.ch/serviceengine/Filecontent?serviceID=DCAF&fileid=7E41A1F4-6D69-5470-48FAF3DB4EoBD1E0&Ing=en

جوړولو د هڅو په وړاندی خنډونه پیدا کوی. نو په دی وجه له شخړی څخه وروسته چاپیریال کی د مدنی ټولنی د شریکانو انتخاب یو کړکیچنه موضوع ده. سربیره پر دی داهم لیدل شوی چی په یوچاپیریال کی د نړیوالو مرستو او پیسو د لاس ته راوړولو لپاره یو کڅ شمیر د مدنی ټولنی سازمانونه جوړیږی. په داسی شرایطو کی د یوی مدنی ټولنی جوړول د تجارت بڼه غوره کوی. نو په دی وجه دا د وخت او زمان غوښتنه کوی چی د رښتینو مدنی ټولنو د سازمانونو او غیر رښتینو تر منځ توپیر وشی، هغه مدنی ټولنه وپیژندله شی چی د خلکو سره اړیکی لری نه دا چی له نړیوالو بسپنه ورکونکو سره په رابطه کی وی.

په داسی حال کی چی د سولی جوړولو لپاره د مدنی ټولنی سازمانونه له نړیوالی ټولنی سره اتحادونه جوړوی، په عین وخت کی باید هغوی ډیر زیات په نړیوال ملاتړ باندی تکیه ونه کړی، بلکه خپلو محلی اجنداو او خپلو توانمندیو ته دی ځیر شی او د بدلون لپاره همدا خپلو محلی اجنداو ته وده ورکړی.

د مقابلی لاری چاری: انتقالی عدالت

اکثر داسی استدلال کیږی چی له شخړی او جګړی څخه وروسته دوره کی د خوراکی توکو د امنیت خوندی ساتلو او د یو پایښت لرونکی ژوندانه د تأمینولو په شمول بنسټیز امنیت ته پاملرنه نسبت ودی ته چی پخوا څه تیر شوی دی، ډیر زیات اهمیت لری. په حقیقت کی دا خبره صحیح ده چی ویل کیږی د خوراکی توکو، د ژوندانه د اړتیاوو امنیت او د ټولنیز اساسی خدماتو بیرته رغول او بنسټیز امنیت د روغی جوړی لپاره لومړني شرایط دی. خو کله چی دغو لومړنیو اندیښنو ته پاملرنه وشوه، دا پوښتنه هم عنوان کیږی چی تیری زمانی ته هم باید یوه کتنه وشی ترڅو د راتلونکی لپاره یو کډ هدف وټاکل شی.

تیری زمانی ته د کتنی لپاره مناسب وخت ټاکل ډیر زیات مهم دی. تجربی ښودلی ده چی د تیری شوی جګړی جنایاتو ته پاملرنه، ښایی د پیل یو رغونکی ټکی نه وی، که چیری د عدالت او د امنیت په سکتورکی د ظرفیت جوړونو د پراخو پروګرامونو څخه جلا تعقیب شی او یا د یو سیاسی حل او د سولی او ثبات له ټینګښت څخه ډیر مخکی ورته پام واړول شی، ځکه چی انتقالی عدالت ډیری وخت دی پوری محدود دی چی د شخړی اړخونه د سولی موافقی ته وهڅول شی، دا هغه لوبغاړی دی چی د شخړی د پای ته رسولو لپاره توان لری. دا د دی معنی نه لری چی د عدالت د تأمینولو لپاره هڅه ونشی، بلکه د دی معنی دا ده چی د نفس ایستلو یو فضا رامنځ ته شی ترڅو له ټولو اړخونو سره د مفاهمی لاره هواره او د عدالت له کلتور سره پیژندګلوی پیدا شی. له دغسی یو کلتور سره پیژندګلوی ټولنی سره مرسته کوی چی ورو ورو د تیری زمانی په کړو وړو باندی اعتراف وکړی او یوی رښتینی روغی جوړی ته لاره هواره کړی. مدنی ټولنه کولای شی چی د ملی عدالت د سیستم له لاری د شخړی په وخت کی او وروسته له هغی عدالت سره د مرستی په موخه دغه لاره غوره کړی. د پولیسو، قاضیانو او څارنوالانو د روزلو - په عین وخت کی د مدافع وکیلانو اود هدف وړ ټولنو چمتو کول، چی په دی لاره کی مخ په وړاندی ګام واخلی - د متقابلو فعالیتونو له پیاوړی کولو سره په پخوانی غیرفعالو کورنیو محکمو کی بیرته د کار او فعالیت نفس چلیږی.

د داسی یو فعالیت ښه بیلګه په دارفور کی لیدل کیږی، چیرته چی د مدنی ټولنی ډلو قانونی مرستی په لاره واچولی. د محلی ۶۰ وکیلانو یوی شبکی د شخړی په وخت کی بی ځایه شویو خلکو ته قانونی مرستی عرضه کړی. د اعتماد رامنځ ته کولو او د پوهاوی سطح د لوړولو په برخو کی د پانګو اچولو له برکته د بشری حقونو جاری سرغړونو، په خاصه توګه جنسی تیریو یا د جنسیت پر بنسټ ولاړو سرغړونو ته د موجود قضایی سیستم له لاری پاملرنه وشوه. دا نه یواځی د قانونی محافظت لپاره یو

خدمت دی، بلکه دا د قاضیانو په خپله موقف باندی هم اغیزی لری چی د جنایاتو په ارتکاب اعتراف وکړی.

یوه سولیزه او دیموکراتیکه راتلونکی د تاریخ څخه په انکار سره جوړیدای نشی. دغه راز له پخلاینی څخه پرته د هیواد د راتلونکی په هکله د یو پراخ بنسټه جوړښت باندی موافقت لاس ته راتلای نشی. د کرکی او نه اعتماد دوام بنایی د توپیر پالنی د پالیسو د رامنځ ته کیدو سبب وګرځی، هغه چی د ټولنی ځینی ډلی د تجرید او بی برخیتوب احساس وکړی. مدنی ټولنه کولای شی چی د تیری جګړی جنایاتو او انتقالی عدالت ته پام اړولو لپاره غږ پورته کړی. دی هدف ته د رسیدو لپاره د یوی هر اړخیزی مشورتی پروسی ضرورت لیدل کیږی. د انتقالی عدالت لپاره ستر اقدامات په لاندی ډول دی:

- د بشری حقونو د سرغړونکو څارل په کورنی او نړیواله سطح؛
- د رښتیا ویلو له لاری چی په هغه کی د رښتیا ویلو ملی او نړیوال کمیسیونونه هم شامل دی، د تیرو سرغړونو د بشپړی کچی مشخص کول؛
- د بشری حقونو د سرغړونو د قربانیانو د حقوقو اعاده کول: لکه هغوی ته تاوان ورکول، د هغوی درمل کول او د هغوی د یادون لپاره د یو یادګار جوړول؛
- تأسیساتی اصلاحات چی د هغو په مرسته په امنیتی سکتورونو، قضایی سیستم او عامه تأسیساتو کی له پولیسو څخه نیولی تر پوځیانو پوری او له قاضیانو څخه نیولی تر مامورینو پوری د سرغړونو او ناوړه استفادو په خاطر ترپلټنی لاندی ونیول شی. د داسی پلټنو په نتیجه کی هغه کسان چی جرم یی ثابت شی، له خپلو دندو څخه ګوښه کیږی؛
- په بی اتفاقو او ټوک ټوک کړای شویو ټولنو کی د پخلاینی هڅی: د بیلګی په توګه د انتقالی عدالت د میکانیزمونو او د ټولنیزو بیارغاونو باندی له قربانیانو سره کار کول؛
- د یادګارونو او موزیمونو جوړول ترڅو د تیری کلونو د پیښو یادون خوندی وساتل شی؛
- د جنسیت پر بنسټ ولاړ تیریو او سرغړونو ته کتنه ترڅو د ښځینه قربانیانو لپاره عدالت پیاوړی شی.[1]

چیرته چی د رښتیا ویلو او پخلاینی رښتینی کمیسیونونه موجود وی، هغوی هم کولای شی چی د اصلاحاتو په هکله د محلی او سیمه ایزو بحثونو لپاره بندوبست وکړی.

۱۵ – ۸ چوکاټ
په پخوانی یوګوسلاویا کی د انتقالی عدالت په هکله د برخه اخیستونکو سلامشوری

د پخوانی یوګوسلاویا څخه دری غیرحکومتی ملګرو سازمانونو,(Documenta (Croatia) د بشری قانون مرکز (Serbia and Kosovo) او د څیړنو او اسنادو مرکز (Bosnia and Herzegovina) د انتقالی عدالت په هکله «د جنګی جنایاتو او شخړو په هکله رښتیا موندل» تر شعار لاندی د ۲۰۰۷ کال د فبروری له ۸ تر ۹ پوری په زاغرب کی یو سیمه ایز مجلس جوړ کړ. د قربانیانو له ټولنو، د جګړی د پخوانی پوځیانو، کډوالو، د بشری حقونو سازمانونو، د ښځو له ډلو او د ځوانانو د ټولنی څخه په ټولیزه توګه ۳۰۰ استازو په دغه کنفرانس کی د رښتیا ویلو او رښتیا موندلو پر میکانیزمونو او لارو چارو باندی بحثونه وکړل. د پخوانی یوګوسلاویا لپاره د جګړی د جنایاتو د پلټنی د نړیوالی محکمی (ICTY) له استازو سربیره د کروتیا، د صربستان او بوزنیا هرزیګوینا څخه د محکمو، د څارنوالیو، د کور دیپلوماتیک ، د OSCE او UNDP او دانتقالی عدالت لپاره د نړیوال مرکز

[1] See International Center for Transitional Justice: http://www.ictj.org/en/tj/

استازو، هنرمندانو، تاریخ پوهانو، ژورنالستانو او د پارلمان غړو په دی بحثونو کی برخه واخیستله. د دغی ستری غونډی هدف دا ؤ تر څو د مدنی ټولنو په دننه کی د رښتیا ویلو او رښتیا موندلو د میکانیزمونو په هکله عامه بحث او سلامشوری په لاره واچوی او سیمه ایز حکومتونه او پارلمانونه څخه وغواړی چی د قربانیانو لپاره د عدالت د خوندی ساتنی په موخه، په راتلونکی کی د داسی جنایاتو د مخنیوی او په عمومی توکه د تیرو کلونو د پیټو د سپکولو لپاره په یو پراخ بحث کی ګډون وکړی.

سرچینه:
Documenta- Center for Dealing with the Past. For the Forum's conclusions, see http://www.documenta.hr/eng/index.php?option=content&task=viow&id=29&Ttemid

که څه هم انتقالی عدالت ته تر اوسه پوری سمه لاره چاره نه ده موندل شوی، خو نړیوال جنایی قانون اوس د انفرادی مسوولیت یو ټینګ نورم جوړ کړی دی. په ۲۰۰۲ کال کی د نړیوالی جنایی محکمی (ICC) چی د روم په تړون یا قانون کی پریکړه یی شوی وه، انفاذ پیدا کړی. نړیواله جنایی محکمه چی یو خپلواکه دایمی محکمه ده هغه اشخاص تر محاکمی لاندی نیسی چی له نړیواله نظره سخت جنایی جرمونه یی سرته رسولی وی، لکه عام قتل، د بشریت پرضد جنایت او د جګړی جنایت. د روم قانون او نړیواله جنایی محکمه په یوه شخړه کی د ټولو دخیلو وسلوالو ډلو په برخه کی د تطبیق وړ دی:[1]

- د روم د قانون په لومړی او ۸ مادو (۲) (f)-(c): نړیواله جنایی محکمه د غیرنړیوالو شخړو په حالاتو کی د وسلوالو ډلو پر انفرادی اشخاصو باندی قضایی صلاحیت لری؛
- د روم د قانون ۸ (۲) (f) ماده: کله چی د یو دولت په خاوره کی وسلواله شخړه رامنځ ته شی که دا شخړه د حکومتی ارګانونو او د سازمان شویو وسلوالو ډلو یا د دغو ډلو ترمنځ وی، نړیواله جنایی محکمه پر دی شخړی قضایی صلاحیت لری
- د روم د قانون ۱۲(۲) ماده: کله چی د روم د قانون د تړون د یوغړی دولت په خاوره کی وسلواله شخړه رامنځ ته شی، نړیواله جنایی محکمه په دی شخړی باندی قضایی صلاحیت لری؛ یا د هغه دولت چی د دی تړون غړی دی یو تبعه په جنګی جنایاتو تورن شوی وی، دغه محکمه پری قضایی صلاحیت لری؛
- د روم د قانون ۱۳ (b) ماده: که چیری د ولس وژنی جنایت، بشری ضد جنایت، جنګی جنایت یا نور داسی سخت تیری کونکی جنایتونه رامنځ ته شوی وی او اړونده قضیه د ملګرو ملتونو د امنیت د شورا لخوا نړیوالی جنایی محکمی ته راجع کړای شی، دغه محکمه پری قضایی صلاحیت لری؛
- د روم د قانون ۲۵ ماده: دغه ماده د انفرادی جنایی مسوولیت حکم کوی؛
- د روم د قانون ۲۷ ماده: که چیری یو مقام د تعقیب او څارنی څخه مصونیت هم ولری، دا ډول مصونیت نړیواله جنایی محکمه د هغه پر ضد له پلټنی څخه منع کیدای نشی؛
- د روم د قانون ۲۸ ماده: دا ماده حکم کوی چی یو قوماندان یا آمر د خپلو لاس لاندی کسانو د جنایتونو مسوولیت په غاړه لری.

د یادونی وړ ده چی د انتقالی عدالت ډیری میکانیزمونه متقابلاً انحصاری بڼه نه لری بلکه په حقیقت کی د یوبل بشپړ کونکی دی. جزائی عدالت یواځی د عدالت یو اړخ دی او له شخړی څخه وروسته دوری

[1] See http://www.icc-cpi.int/library/about/officialjournal/Rome_English.pdf

په شرایطو کی بنایی جزائی عدالت عملی بنه غوره نه کړی او د یوی بشپړی ستراتیژی لپاره بسیا ونکړی. د شخړی څخه وروسته حالاتو کی خلک اکثر عدالت ته د رسیدو لپاره د پخلاینی د لارو چارو د ضرورت احساس کوی، هغه یو عدالت چی رښتیا ویلو، تاریخی معلوماتو او پسمنظرونو، اعترافاتو او ښښنو ته ځیر شی. د دغو مختلفو لارو چارو یو ځغرده تحلیل، د هغوی ګټی او یا نه ګټی د دی فصل له توان څخه وتلی کار دی. خو یو شمیر غیرحکومتی سازمانونه شته دی چی دانتقالی عدالت په هکله یی یو لړ په زړه پوری لاربنودونکی مواد او څیړنی تولید او چمتو کړی دی. د دغو سرچینو یو فهرست په لاندی چوکاټ کی موندلای شی.

۱۵ – ۹ چوکاټ
د انتقالی عدالت په هکله د یو شمیر غیرحکومتی سازمانونو نوښتونه

د افریقا د انتقالی عدالت د څیړنی شبکه (ATJRN,www.transitionaljustice.org.za) د زورزیاتیو او پخلاینی د مطالعاتو مرکز (CSVRhttp://www.csvr.org.za/) ، د دیموکراتیکی پرمختیا لپاره د ګانا مرکز (CDD-Ghana, http://www.cddghana.org/) او د یوګندا د Markere د پوهنتون د کډوالو د قانون پروژه (http://www.rfeugeelawproject.org/) څخه جوړه شوی ده.

د یوی نړیوالی جنایی محکمی لپاره ائتلاف (CICC www.igc.org/icc/) د۲۵۰۰ غیرحکومتی سازمانونو (NGOs) یو نړیواله شبکه ده، چی د یوی انصاف لرونکی، اغیزمنی او خپلواکی نړیوالی جنایی محکمی(ICC) لپاره د پلویتوب غږ پورته کړی دی.

د انتقالی عدالت لپاره نړیوال مرکز (ICTJ, www.ictj.org) په امریکا متحده ایالاتو کی یو غیرحکومتی سازمان دی چی له هیوادونو سره د د تیرو جنایتونو یا بشری ضد سرغړونو د څارنی لپاره له هیوادونو سره مرسته کوی.

د IDEA نړیوال لاسی کتاب « له شخړی وروسته پخلاینه» یو لړ قانونی ابزار وړاندی کوی چی کیدای شی د پخلاینی د پروسی د طرحی او تطبیق په لاره کی تری کار واخیستل شی او تر اوسه اخیستل شوی هم دی. لطفا دغه پاڼه وګوری:
http://www.idea.int/publications/reconciliation/upload/reconciliation:ful.pdf

The Internet Guide by Search for Common Ground and Harvard Law School, Strategic Choices in the Desinn of Truth Commissions
(http://www.truthcommission.org)
دا یوه ویبپاڼه ده چی په ارجنتاین، چیلی، السلوادور، ګواتیمالا او جنوبی افریقا کی د د رښتیا ویلو د کمیسیونونو پر بنسټ جوړه شوی ده.

نتیجه

د هغه یو چاپیریال د جوړولو لپاره چی هلته د قانون واکمنی ته لاره هواره شی، لازمه ده چی د یو پوځی کلتور ځای د قانون د تطبیق په ملکی میکانیزمونو، څارنی او د شخړو د سنتی حل د اعاده کولو تر څنګ په خپلواکی قضاء بدل شی. د اعتماد رامنځ کولو او د عمل په ډګر کی د محلی نوښتونو یو

ځای کول هومره ضروری دی لکه د سترو تأسیساتو جوړل. یوائې له پاس څخه قاعدی په لور چارچلند هیڅکه د ستونزو د حل لاره نه ده. ړومبیتوبونه باید یو بل ته د لاس ورکولو او د متقابلی همکاری په جوړښت کی سره تنظیم او په موازی شکل سره تطبیق کړای شی. له دی اعتراف سره چی عدالت، امنیت او د قانون پراخه واکمنی یوائې د کاغذ پرمخ لیکل شوی قانون پوری نه محدودیږی، بلکه د عمل یو ټولنیز لاربښود ته یی هم لمن پراخیږی ترڅو یو بل سره د سولیز ژوند د لاری چاری بند وبست وشی، هغه لاره چاره چی څو اړخیز ځانګړیتوب ولری او په هغه کی اعتماد رامنځ ته کول او پرمختیایی ظرفیت، ولسی قدرت او د تأسیساتو جوړول نغښتی وی.

په یوی تدریجی لاری چاری کی ستر ړومبیتوب باید امنیت او عدالت ته ورکړای شی. تأسیساتی اصلاحات د یوی اوږدی مودی پانګه ایښودل دی او د سولی جوړونی په لومړیو ورځو کی ټولنی د پراخو اصلاحاتو لپاره انتظار نشی ایستلی. خو کله چی میکانیزمونه پر خپل ځای کیښودل شول ترڅو د امنیت بیړنیو اړتیاو ته ځواب ووایی، د تأسیساتو د اصلاحاتو پروسه هم باید پیل شی.

څرنګه چی مخکی له دی تری یادون وشو، مدنی ټولنه په دواړو سطحو کی یو مهم نقش لوبوی او په ټولو پړاوونو کی ډول ډول دندی په غاړه لری: د یوی شخړی څخه مخکی، د هغی په ترڅ کی او وروسته له هغی. په نتیجه کی: که څه هم پر دی باید اعتراف وشی چی مدنی ټولنی په پوره لیوالتیا خپل ماموریتونه د خپل ژوند په بیه سرته رسوی. خو په شخړایزه حالاتو کی د مدنی ټولنی فعالیت ډیری وخت د نا امنی او زورزیاتی په فضا کی او دغه راز د مختلفو تأسیساتو د غیرقانونی فعالیتونو له امله له سختو خنډونو سره مخامخ کیږی، د بشری حقونو د سازمانونو غړی تر څارنی لاندی نیول کیږی او قصدا بندیخانو ته اچول کیږی، سانسور، ځورول او حتی جسمی تیری او قتل د ورځنی ژوند رسم او عادت جوړوی. د محلی شبکو، د عمومی سازمانونو جوړول او له نړیوال حکومتی او غیرحکومتی سازمانونو سره مشارکت کول کیدای شی چی د شخصی امنیت په خوندی ساتلو کی مرسته وکړی. په ۱۴ فصل کی د قید او محدود کرای شویو چاپیریالونو او په ۱۳ فصل کی له نړیوالی ټولنی سره د اتحادونو د جوړولو په هکله لازم معلومات ورکړل شوی دی. خو د زور پالونکی شخړی په وخت کی پر امنیتی سکتور باندی د څارنی لپاره د مدنی ټولنی دنده تر سره کول، هغه یو ستره اتلولی ده چی د لاربښوونو هیڅ رساله او هیڅ لاسی کتاب نشی کولای د هغی لپاره بنسټیز مقررات یا معیار تعریف کړی.

د دې کتاب د ونډه اخیستونکو په هکله یادونې

پیټر البرشت (Peter Albrecht) د دنمارک د نړیوالو مطالعاتو په انستیتوت (DIIS) او د کوپنهاګن د تجارت په ښوونځی (CBS) کې د PhD کاندید دی او په سیرالیون کې د امنیتی سکټور د اصلاحاتو پلی کول یې تر څارنې لاندې نیولی دی. له دې مخکې پیټر د سولې جوړنې د موضوعاتو د نړیوالې چارو د څارنې د پروګرام آمر ؤ چې د بالقان او لویدیځې افریقا لپاره چمتو شوی ؤ. پیټر په کوزوو کې د ملګرو ملتونو په ماموریت، په ګانا کې د کوفي عنان د سوله ساتي روزنې په نړیوال مرکز، د بهرنیو چارو لپاره د دنمارک په انستیتوت او د نړیوالو همکاریو لپاره د دنمارک په انجمن کې دندې ترسره کړې دي. هغه دغه راز د جنسیت او امنیتی سکټور د اصلاحاتو په هکله هم لیکنې کړې دي او له Karen Barenes سره یې د DCAF-ODIHR-INSTRAWGender او Reform Sector Reform Toolkit په نامه رسالې کې هم ونډه اخیستې ده. هغه د لندن د اقتصاد له انستیوت (LSE) څخه د ملیت پالنې او قومیت پیژندنې په برخه کې خپله علمی ماستری (MSc) او د دنمارک د Arhus له پوهنتون څخه د انسان پیژندنې او نژاد پیژندې په برخه کې خپله ماستری (MA) ترلاسه کړې ده.

مارینا کاپرینی (Marina Caparini) د انتقالی عدالت لپاره په نړیوال مرکز کې د امنیتی سیستم د اصلاحاتو د پروګرام د مدیر مرستیاله ده. مارینا د عدالت او امنیتی سکټور د حکومتوالی په برخه کې تخصص لرې او په دې اړه یې ډیرې زیاتې لیکنې کړې دي، یو زیات شمیر نړیوالو برخه والو ته یې تحلیلونه او مشورتی لیکنې وړاندې کړې دي. د هغې ورستی کار د غیردولتي لوبغاړو نقش ته ځیر شوی چې د هغو په جمله کې د مدنی ټولنې ډلې او خصوصی پوځی او امنیتی شرکتونه د یادونې وړ دي. هغه په اوسنی وخت کې د امنیتی سکټور د اصلاحاتو (SSR) لپاره د عدالت پر محور ولاړ یوې طرحې باندې کار کوي. هغې په سیاسی علومو کې خپلې لومړنې لوړې زده کړې کړې او بیچلر آف آرټ (BA) دیپلوم یې ترلاسه کړې او بیا یې د کالګرې له پوهنتون څخه په نړیوالو اړیکو کې خپله ماستری ترلاسه کړې ده.

ایډن کول (Eden Cole) د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا په مرکز (DCAF) کې د NIS په اړتیفی ریاست کې د مرستیالی دنده لرې، په دغه ماموریت کې دی د پخوانی شوروی اتحاد او په آسیا کې د DCAF د امنیتی سکټور د پروګرامونو اداره او پراختیا لپاره مسوولیت په غاړه لرې. هغه CIS او SEE کې د امنیتی سکټور د څارنې په موضوعاتو او دغه راز د ځینو نورو مسائلو لکه د خصوصی امینتی سکټور د کمپنیو د تنظیم په برخه کې ډیرې زیاتې مقالې لیکلې دي. مخکې له دې چې په DCAF کې په کار پیل وکړي، ادین د بشری چارو د عمل په پروګرامونو او په City of London نومی مؤسسې کې د قراردادې په توګه کار کړی دی. هغه د لندن له پوهنتون څخه خپله BA او MA دواړه ترلاسه کړې دي.

تیودورا فیور (Teodora Fuior) د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا په مرکز (DCAF) کې د څیړنو په څانګه کې یو میلمه کار پوهه ده چې د رومانیا د حکومت لخوا استول شوی ده. هغه پر امنیتی سکټور باندې د پارلمانی څارنې اړوند څیړنو، اسنادو او نشراتو د پروژو مسوولیت په غاړه لرې. مخکې له دې چې تیودورا DCAF کې په کار پیل وکړي، هغه د رومانیا د پارلمان د استازو په مجلس یا ولسی جرګه کې د دفاع، عامه نظم او ملی امنیت په کمیټه کې لوړ پوړې مشاوره وه. له هغې مخکې نوموړې په بروکسل کې د ناتو په پارلمانی اسامبله کې یې د څیړندوی اسیستانت په توګه دنده ترسره کوله. میرمن فیور په نړیوالو اقتصادی اړیکو کې لوړې زده کړې کړې او په نړیوالو اړیکو او اروپایی ادغام کې خپله ماستری اخیستې ده. هغې همدا راز د پیرو د دیپلوماسی په اکادمی او د آلمان د ګارمیش پا تنکیرشن کې د جارج سی مارشال په مرکز کې زده کړې کړې دي. تیودورا د رومانیا د ملی دفاع له کالج څخه په ۲۰۰۴ کال کې فارغ شوی ده.

وهان ګالومین (Vahan Galoumain) د وسلوالو ځواکونو د دیموکراتیک کنترول لپاره د جینوا په مرکز (DCAF) کې د څېړندوی اسیستانت په توګه کار کوي. د هغه د کار ساحه په پخوانی شوروی اتحاد او آسیا کې د امنیتی سکتور اصلاحاتو ته ځیر شوی دی. مخکې له دی چی وهان له DCAF سره یو ځای شی، هغه د چیلی د پوهنی په وزارت کی یو مشاور ؤ. له هغی مخکی هغه د ترجمان په توګه د کډوالو لپاره د ملګرو ملتونو په عالی کمیساری کی کار کاوه. وهان د McGill د پوهنتون د سیاسی علومو له پوهنځی څخه د BA په لاس ته راوړلو سره فارغ شوی دی او بیا یی په جینوا کی د نړیوالو پرمختیایی مطالعاتو له انستیتوت څخه یی په نړیوالو چارو (امنیت او د شخړی په منجمنت) کی خپله ماستری ترلاسه کړی ده.

مارک ګوتری (Mark Guthrie) په بشری حقونو او حقوقی موضوعاتو کی یو خپلواک مشاور دی. مارک ۱۷ کاله په لندن کی د مشاور وکیل په توګه کار کړی، هغه هلته د Tooks Chambrs او د Chambers of Mansfield غړی دی، چیرته چی هغه د دفاع د جرایمو، د پولیسو ضد ملکی اقداماتو او د بشری حقونو په ساحو کی تخصص موندلای دی. له هغی وروسته نوموړی د بریتانیا د بهرنیو او کامنولت د دفتر لخوا په بوزنیا او هرزګووینا کی د OSCE ماموریت ته استول شوی ترڅو په مختلفو ساحو لکه د بشری حقونو په دفتر، د قانون د حاکمیت د حقوقی مشاور او د بشری حقونو د لوړپوړی چارواکی په توګه خدمت وکړی. له هغی وروسته نوموړی په وارسا کی د دیموکراتیکو تأسیساتو او بشری حقونو لپاره د OSCE په نمایندګی کی د بشری حقونو د ځانګی مرستیال ؤ. هغه په Cape Town کی زیږیدلی او د جنوبی افریقا د آزادی په مبارزه کی برخه درلوده. هغه د افریقا په چارو کی ځانګړی تجربه لری او د رویال افریکن سوسایتی غړی دی.

دونکن هیسکوک (Duncan Hiscock) یو څیړوندی دی چی د پخوانی شوروی اتحاد او آسیا د امنیتی موضوعاتو په هکله ډیری زیاتی لیکنی کړی دی. له دی مخکی هغه د اوکرائین د کیف په ښار کی د پالیسی د څیړنو د نړیوال مرکز د رئیس د نړیوال مشاور او په Saferworld کی د ختیځی اروپا لپاره د پروژی د همغږی کونکی په توګه دنده ترسره کړی ده. د دونکن هیسکوک وروستی لیکنی عبارت دی له:

„Integration and Coordination of DDR and SALW control programming: Experience and priorities' for CICS, University of Bradford, 'Human Security in Bangladesh' (Saferworld, 2008), 'The Commercialisation of Post-Soviet Private Security' in 'Privat Actors and Security Governance' (DCAF, 2006), and Security Sector Refor in Armenia' (Saferworld, 2005).

دونکن په اوسنی وخت کی په بریتانیا کی د عامه پالیسی د څیړنو په انستیتوت کی کار کوی.

کاترین کینسل بخ (Katrin Kinzelbach) سیاست پوهه په ویانا کی د لودویګ بولتسمن د انستیتوت د بشری حقونو په څانګه کی اکادمیکه غړی ده. له دی مخکی کاترین له ۲۰۰۱ تر ۲۰۰۷ کال پوری د UNDP لپاره کار کړی دی. د کړکیچ مخنیوی او بیارغول او دیموکراتیکه حکومتوالی په خاصه توګه د امنیتی سکتور په ساحه کی د هغی د کار مهمه برخی وی. دغه راز کاترین په جینوا کی د UNHCR لپاره هم کار کړی دی او د یوی لنډی مودی لپاره د OSCE لخوا هغی په تاکنو کی د څارونکی په توګه هم دنده تر سره کړیده. کاترین کینسل بخ د .M.A دوه ماستر دګری لری (لومړی یی د King's College څخه او دوهمه یی د فلورینس او بن له پوهنتونونو څخه ترلاسه کړیده) او په (۲۰۰۸) کال کی د ویانا له پوهنتون څخه خپله Ph.D ترلاسه کړه.

ایئَن لی (Ian Leigh) د Durham په پوهنتون کی استاد او د دغه پوهنتون د بشری حقونو د مرکز مرستیال رئیس هم دی.

دهغه لیکنی د قانون، سیاست او محلی دیموکراسی په برخوکی دی (Oxford University Press,2000)؛

نوری لیکنی:
From the Cold: National Security and Parliamentary Democracy (Oxford University Press, 1994), with Laurence Lustgarten; Who’s Watching the Spies: Establishing Intelligence Service Accountability (Potomac Books, 2005) with Hons Born and Loch Johnson; Religious Freedom in the Liberal State (Oxford University Press 2005), with Rex Ahder and Making Rights Real: the Human Rights Act in its First Decade (Hart Publishing, 2008), with Roger Masterman.
هغه په دی وروستیو وختونو کی د بشری حقونو او د وسلوالو ځواکونو د منسوبینو د بنسټیزو حقونو په هکله د OSCE/DCAF د لاسی کتاب په تألیف کی هم ونډه واخیستله (وارسا، ۲۰۰۸). د هغه د پالیسی نومی رپوټ د «ترپوښتنولاندی د استخباراتي ادارو نیول» او له ډاکتر هانس بورن سره په ګډه لیکلی دی، د پښتو او دری ژبو په شمول د نړی په ۱۲ ژبو ژباړل شوی دی. اصلی کتاب په انګریزی ژبه د ناروی د پارلمان د نشراتی اداری لخوا په ۲۰۰۵ کال کی په چاپ ورسید.
Ian Leigh همداراز د دیموکراتیکو تأسیساتو او بشری حقونو د OSCE د دفتر او د اروپایی دولتونو په شورا کی د امنیت او استخباراتی ادارو باندی د دیموکراتیک کنترول لپاره د Venice Commission سره د مشاور په توګه کار کړی دی .

انجلا مک کی (Angela Mackay) د پوځی،پولیسی او ملکی برخه والو د پرمختیا او روزنی لپاره د طرحو په جوړولو کی تجربه لری او په دغو ساحو کی له ملګرو ملتونو، OSCE او نورو نړیوالو سازمانونو او غیرحکومتی مؤسسو سره همکاری کړیده. انجلا د جنسیت اړوند موضوعاتو، بشری حقونو، د بشری قاچاق په مسائلو او په دی ورستیو وختونو کی د امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی تخصص ترلاسه کړی دی. په ۲۰۰۷ کال کی هغی د ICMPD د تیم غړی وه چی د کوزوو سرحدی پولیسو ته یی روزنه ورکړه. په اوسنی وخت کی انجلا په کینیا کی د ملګرو ملتونو د نمایندګی په بشری ماموریت کی د GenCap Adviser په توګه کار کوی.

سیفوسامی مالونګا (Siphosami Malunga) د ختیځی اروپا او جنوبی افریقا د سیمی لپاره په سیمه ایز مرکز کی د حکومتوالی د پالیسیو مشاور دی. سیفوسامی د ۲۰۰۸ کال په جنوری په نوموړی مرکز کی په کار پیل وکړ او له دی مخکی په اوسلو کی د حکومتوالی لپاره د UNDP په نمایندګی د شخړو د مخنیوی او سولی جوړونی په څانګه کی د مشاور په توګه دنده درلود. هغه همداراز په ختیځ تیمور کی د ملګرو ملتونو په انتقالی اداره (UNTAET) او د هغه په خلفی اداری (په ختیځ تیمور کی د ملګرو ملتونو د مرستی په ماموریت (UNMISET) کی په مختلفو څانګو لکه: د حقوقی مرستی/ عامه مدافع یونت د آمر په توګه، د قانونی چارو د چارواکی، د قضائی مسائلو د چارواکی او د ختیځ تیمور په مختلفو جنایی تریبونالونو د څارنوال په توګه دندی اجراء کړی دی. هغه همداراز د ختځ تیمور د قضائی روزنی په پروژه کی د مقیم پروګرام منجر په توګه د نړیوال پرمختیایی سازمان (IDLO) لپاره او د قضایی اصلاحاتو د پروګرام لپاره د پروګرام منجر په توګه په افغانستان کی د UNDP لپاره خدمتونه کړی دی. هغه د حکومتوالی په پالیسی او تخنیکی مرستو او د شخړی څخه وروسته دوره کی په بیارغاونی او سولی جوړونی کی تخصص لری. هغه خپله مسلکی تجربه په زیمبابوی، چیرته چی هغه د یو مدافع وکیل په توګه کار کاوه پیل کړه او له هغی وروسته په بوتسوانا کی دغی دندی ته دوام ورکړ. هغه د اوسلو د پوهنتون د حقوقو او د نړیوال قانون له څانګی څخه خپله ماستری او د زیمبابوی له پوهنتون څخه د LLB افتخاری علمی درجه ترلاسه کړیده.

یوهانا میندلسن فورمن (Johanna Mendelson Forman) د ستراتیژیکی او نړیوالو مطالعاتو په مرکز(CSIS) کی لوړپوړی همکاره ده، چیرته چی هغه د خپلی تخصصی برخی په مختلفو ساحو کی دندی ترسره کوی. د شخړی څخه روسته دوره کی د بیارغاونی د پروژی د پخوانی مرستیال مدیری په توګه هغی په شخړه لرونکو دولتونو کی د امینتی سکتور د اصلاحاتو، له جګړی څخه

وروسته ټولنو کې د اقتصادي پرمختیا او د سولې په ماموریتونو کې د ملګرو ملتونو د نقش په هکله لیکنې کړې دي. یوهانا تر ۲۰۰۶ کال پورې د ملګرو ملتونو په بنسټ کې د سولې،امنیت او بشري حقونو د مدیرې په توګه خدمت وکړ. هغې په هایتي کې د ملګرو ملتونو په ماموریت کې د مشاورې په توګه کار کړی دی. له هغې مخکې یوهانا میندلسن فورمن د امریکا د متحده ایالاتو د حکومت په USAID نومي پروګرام کې په لوړو مقامونو او د نړیوال بانک د بشري مرستو په دفتر او د انتقالي نوښتونو په څانګو کې مهمې دندې ترسره کړې دي. هغې د واشنګټن د پوهنتون د سنت لوییز، میسوري څخه په تاریخ کې خپله ډوکتورا ترلاسه کړې او په واشنګټن DC کې د امریکن له پوهنتون څخه په حقوقو کې خپل لیسانس اخیستی دی. یوهانا میندلسن فورمن د بهرنی اړیکو په شورا کې غړیتوب لري.

امرای میولر (Amerei Müller) په اوسني وخت (۲۰۰۸) کې د ناتینګهم په پوهنتون کې په خپلې PhD باندې کار کوي چې موضوع یې د اقتصادي، ټولنیز او کلتوري حقونو د نړیوال منشور او د نړیوال بشري قانون پر اساس د قانوني مکلفیتونو د اړیکو څېړل دي. له هغې مخکې نوموړې د بشري حقونو لپاره د آلمان له انستیتوت (DIMR) او د اروپا لپاره د UNDP له سیمه ایز مرکز سره او همداراز د بشري حقونو او امنیتي مسائلو کې له CIS سره کار کړی دی. هغې په بریتانیا او آلمان کې د نړیوال بشري قانون (LL.M) او نړیوالې اړیکې (B.A.) په برخو کې زده کړې کړې دي. امرای د «ملګرو ملتونو د ترون د ارګان په پروسه کې (DIMR, 2008) د بشري حقونو د ملي تأسیساتو د نقش او د امنیتي سکتور په څارنې او څېړنې (UNDP/DCAF,2007) کې پرامنیتي سکتور باندې دڅارنې تر عنوان لاندې لیکنې کړې دي.

الیاندرا پیرو (Alejandra Pero) په اوسني وخت (۲۰۰۸) کې د مدني ټولنې او د بومي خلکو په موضوعاتو کې خپلواکه مشاوره ده. هغه د شخړو په مخنیوی، سولې جوړونې، بشري حقونو او محلي پرمختیایي موضوعاتو کې ډېره پراخه تجربه لري. له دې مخکې هغې په نیویارک کې د UNDP دمدني ټولنې په څانګه کې د پرمختیایي پالیسي او د پروګرام په دیزاین کې کار کړی دی. مخکې له دې چې په ملګرو ملتونو کې خپل کار پیل کړي میرمن پیرو په ارجنتاین، ترکیې او د امریکا په متحده ایالاتو کې د ښځو د غیرحکومتي سازمانونو لپاره په څېړنو بوخته وه.

جیوفری پریویت (Geoffrey Prewitt) د فلسطیني خلکو سره د مرستې لپاره د ملګرو ملتونو د UNDP د پروګرام په چوکاټ کې د حکومتوالی او ټولنیزی پانګې د ټیم مشرې په غاړه لري. له هغې مخکې نوموړې د داروپا او د CIS لپاره د UNDP په سیمه ایز مرکز کې د بیوزلې د کمولو او د مدني ټولنې د مشاورې په توګه پنځه کاله کار کړی دی. دغه راز جیف د حبشې په پلازمینه ادیس ابابا کې د UNDP د مشاور په توګه کار کړی اوپه مرکزي او ختیځه افریقا کې د بیوزلې د کمولو په برخه کې زیات زیار ایستلی دی او څو کاله یې له UNDP سره په مختلفو دندو کې کلونه تیر کړي دي. مخکې له دې چې جیف له UNDP سره کار وکړي هغه په ملاوي او هنګري یا مجارستان کې د مدني ټولنې له سازمانونو سره هم همکاري کړېده. هغه د ملکي فعالیتونو او هڅو د موضوعاتو پر سر ډېرې زیاتې لکینې کړې دي. د هغه تر ټولو وروستي اثر ټولنیزو مؤسسو باندې غور ته ځیر شوی دی. جیف د کورنیل له پوهنتون څخه د نړیوالو پرمختیاو په رشته کې M.A. لاس ته راوړی او د Wisconsin-Madison له پوهنتون څخه B.A. ترلاسه کړی.

ریزال دارما پوترا (Rizal Darma Putra) په جاکارتا کې د اندونیزیا د ستراتیژیکي او دفاعي مطالعاتو د انستیتوت (LESPERSSI) د اجرائیه چارو مدیر دی. د امنیت او ستراتیژیکي مطالعاتو په خاصه توګه د ختیځې آسیا امنیتي موضوعات د ریزال د کار د ساحې مهمې برخې دي. هغه د امنیتي سکتور د اصلاحاتو پر سر نړیوالو سیمینارونو او بحثونو کې د یو مهم وینا کونکي په توګه برخه اخیستې ده. هغه همداراز د ۲۰۰۸ کال په می کې د افغانستان د اسلامي دولت د ولسي جرګې د دفاع او کورنې امنیت په کمیټو کې مشورتي کارونه سرته رسولي دي. په دې نژدې وختونو کې هغه د

اندونیزیا د پوځی اصلاحاتو د موضوعاتو په هکله نشراتو کی هم ډیره زیاته ونډه اخیستی ده، په خاصه توګه د پوځی تجارتی سکتور د له مینځه وړلو په برخه کی. هغه همداراز د اندونیزیا ډله ایزو رسنیو ته د ستراتیژیکی مسائلو په هکله لیکنی کوی. هغه د اندونیزیا له پوهنتون څخه په نړیوالو اړیکو کی خپل ماستری (MA) لاس ته راوړی ده.

یاسمین شریف (Yasmin Sherif) د کړکیچ د مخنیوی او بیا رغاونی لپاره د UNDP په دفتر کی د عدالت او امنیتی سکتور په اصلاحاتو کی لوړپوړی مشاوره ده. یاسمین په ۱۹۸۸ کال کی په ملګرو ملتونو کی خپل کار پیل کړ او د هغه سازمان د UNHCR,OCHA,UNDP او د DPKO د ادارو لپاره د نړی په سختو جګړه ځپلو سیمو لکه افغانستان، بوزنیا او هرزګووینا، کمبودیا، د کانګو دیموکراتیک جمهوریت، کوزوو او سودان کی خدمتونه کړی دی. هغه د ملګرو ملتونو په عمومی مقرونو، نیویارک او جینوا کی هم کار کړی دی. د خپل کار تر څنګ هغی له ۲۰۰۲ تر ۲۰۰۳ کلونو په نیویارک کی د Long Island په پوهنتون کی د پروفیسوری په توګه تدریس کړی، هغه د ملګرو ملتونو د فراغت نومی پروګرام مسووله وه او د دغه پروګرام په چوکاټ کی یی د ملګرو ملتونو، بشری حقونو، بشری قانون او منځنی ختیځ په هکله لکچرونه ورکړی دی. هغه په ملی او نړیوالو ډله ایزو رسنیو کی د کارپوهی په توګه مشهوره ده او ډیری زیاتی لیکنی کړی دی. یاسمین په قانون کی ماستری (LLM) لری او د نړیوال بشری حقونو او بشری حقونو په قانون کی د ستاکهلم له پوهنتون څخه په ۱۹۸۷ کال کی خپل تخصص ترلاسه کړ.